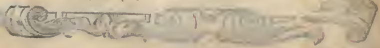

NAZIONALE
R. BIBLIOTECA
CENTRALE V.E. II
ROMA
8
48 E
M 8

[illegible]

DE REBVS GESTIS
A FRANCISCO XIMENIO, CISnerio, Archiepiscopo Toletano, libri octo. Aluaro Gomecio Toletano authore.
CVM PRIVILEGIO.
Compluti, apud Andream de Angulo. Anno Domini. 1569.

IN EFFIGIEM CLARISSIMI VIRI, FRANCISCI XI-menij Toletani Præsulis, Simonis Cugnæ Riberæ, Lusitani, epigramma.

Qui stupet ex humili me peruenisse cucullo,
Præsulis ad culmen, Cardineumq́; decus.
Adiunctumq́; sagis sceptrum, Libyamq́; subactam,
Totq́; Deo & musis templa, dicata sacris.
Virtutes potius stupeat, quibus orbis, & omnis
Cessit honos, tituli, purpura, regna, duces.

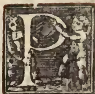
ALIVD EIVSDEM.

Ille ego sum factis toto clarissimus orbe
Franciscus, patriæ gloria rara meæ.
E sacco ad sacram quem virtus vsque tiaram
Euexit, nullis fulta patrocinijs.
Cui mox Cardineos eadem accumulauit honores,
Et regni Hispani tradidit imperium.
Qui tecta extruxi sacris amplissima musis,
Imposuiq́; iugum terra Libyssa tibi.
Maxima quæ cùm sint, maius tot honoribus auctum,
Nunquam me titulis intumuisse meis.
Qui me ipsum didici, & cunctos deuincere honores,
Et locuples extrà, menteq́; pauper eram.

ALIVD EIVSDEM.

Quàm bene pro effigie, quondam dum vita manebat,
Pars habita est, fragilis corporis, ista mihi.
Ecce etenim ex illa vix hæc nunc restat imago,
Cætera habes tenebris mors adoperta caput.
Ast animi æternùm nostri decora alta vigebunt,
Quæ superant mortem, tempus, & inuidiam.
Nam te musarum ante alias domus inclyta, nunquam
Mentibus humanis eximet vlla dies.
Tuq́; mihi nomen dabis indelebile, tellus,
Auspicijs tellus Africa victa meis.
Quæq́; olim pius extruxi sacra templa manebunt,
Virtutiq́; meæ iure tributus honos.
Nunquam ergo interij, melior nam portio nostri,
Quam volui semper viuere, viuit adhuc.

El Rey.

Or quanto por parte de vos el Rector y Collegiales del Collegio y vniuersidad de la villa de Alcala de Henares, nos ha sido hecha relacion, que a instancia y a mucha costa vuestra, el maestro Aluaro Gomez auia copilado la historia del muy Reuerẽdo in Chr̃o padre Cardenal dõ fray Frãcisco Ximenez de Cisneros, fundador de esse dicho Collegio y vniuersidad: y nos suplicastes, os diessemos licẽcia y facultad para la imprimir, y priuilegio, para que por el tiẽpo q̃ nuestra merced y volũtad fuesse ninguna otra persona lo pudiesse imprimir, o como la nuestra merced fuesse. Lo qual visto por los del nuestro Consejo, y como por su mãdado se hizieron las diligencias que la pragmatica por nos hecha sobre la impression de los libros dispone: por os hazer biẽ y merced, fue acordado que deuiamos mandar dar esta nuestra cedula en la dicha razon. Y por la presente vos damos licencia y facultad, para q̃ por tiẽpo de diez años primeros siguientes, que corran y se cuentrn desde el dia de la fecha desta nuestra cedula en adelãte, vos, o la persona que vuestro poder ouiere, podays imprimir, y vender el dicho libro que de suso se haze mẽcion. Y mandamos q̃ durante el dicho tiẽpo, qualquier impressor destos nuestros reynos y señorios que vos quisieredes y señalaredes, imprima el dicho libro: y q̃ otra persona ninguna no lo pueda imprimir ni vẽder sin vuestra licencia. So pena, q̃ el que lo imprimiere, o vẽdiere, aya perdido, y pierda todos y qualesquier libros y moldes que del ouiere, imprimiere, o vendiere. Con q̃ primero q̃ se venda el dicho libro lo ayays de traer y presentar ante los del nuestro Consejo, juntamẽte con el original que se vio, q̃ va rubricado y firmado al cabo de Ioã Gallo de Andrada nuestro escriuano de camara de los q̃ residen en el nuestro cõsejo, para q̃ se vea si la dicha impression esta conforme al original, y se os tasse el precio q̃ por cada volumẽ ouieredes de auer. Y mãdamos a los del nuestro Consejo Presidente y Oydores de las nuestras audiẽcias, alcaldes alguaziles de la nuestra casa y corte y chancillerias, y a todos los corregidores, Assistẽte gouernadores, alcaldes mayores y ordinarios, y otros juezes y justicias qualesquier de todas las ciudades villas y lugares de los nuestros reynos y señorios, assi a los que agora son, como a los que seran de aquĩ adelãte, que vos guarden y cumplan esta nuestra cedula y merced que ansi vos hazemos, y cõtra el tenor y forma della vos no vayan, ni passen ni consientan yr ni passar por alguna manera, so pena de la nuestra merced, y de diez mil marauedis, para la nuestra camara. Fecha en madrid a. xviij de Deziembre de mil y quinientos y sesenta y ocho años.

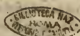
YO EL REY.

Por mandado de su Magestad.
Antonio de Erasso.

YO Ioan Gallo de Andrada escriuano de camara de su Magestad, de los q̃ residẽ en el su Consejo, doy fe, que visto por los señores del la historia del Cardenal dõ fray Francisco Ximenez Cisneros, de que esta dada licencia y priuilegio por su Magestad a la vniuersidad de la villa de Alcala de Henares, para la vender e imprimir, fue tassado por los dichos señores el volumen del dicho libro en nueue reales en papel, y dieron licencia para que en este precio se pueda vender: con que primero que se venda, se ponga en el dicho libro al principio del esta tassa. En fe de lo qual de pedimiento de la dicha vniuersidad, y por mãdado de los dichos señores del Consejo, di esta fe firmada de mi nõbre: q̃ es fecha en la villa de Madrid, a primero dia del mes de Septiembre, de mil y quinientos y sesenta y nueue años.

Ioan Gallo de Andrada.

PHILIPPO. II. HISPANIARVM REGI CATHOLICO ET POTENTISsimo, doctor Agorreta Rector, & Academia Complutensis, perpetuam felicitatem optat.

A EST TEMPORIS NATVRA Philippe magne, vt res hominum quanlibet praclaras, paulatim caca obliuionis caligine inuoluat: contra cuius iniurias nullum aptius excogitari potuit remedium ad rerum diuturnitatem, quàm vt à disertis viris scriberentur. Hac enim literarum arte diuinitus inuenta, factum esse videmus, vt quę multis seculis à nostra ætate sunt remota in oculis hominũ recentia versentur. Scimus, multa eruditorum hominum monumenta quotidie in lucem prodire, quę tuo nomini augustissimo dicata, approbationem & laudem consequuntur: sed nullum inter ea esse existimamus, quod maiori merito sub tanti regis patrocinio in manus hominum venire debeat, quàm hi libri, qui tua maiestati à nobis offeruntur, & dicantur. Nam cùm nostra gentis magnorum virorum tum facta, tum dicta dignissima sint, qua apud exteras nationes celebrentur, nulla quidem certè digniora videbuntur, qua sempiterna memoria commendentur, quàm qua Franciscus Ximenius Cisnerius, Archiepiscopus Toletanus, & Hispanię Cardinalis gessit: siue quis illius viri fortunã, siue incrementa per gradus, siue animum ad maxima quęq; natũ, siue egregia eius facinora mente complectatur. Curauimus ergo diligẽter, ne Ximenij gesta amplissima, & dignitatis plena, ab hominum memoria euellerentur: quod necessariò euenturum videbamus, ni antequam monumenta, quę apud priuatos homines erant, aut animam, qui rebus ipsis interfuerant agerent, ab interitu literarum ope vindicarentur. Pręcipua verò nobis cura fuit, vt quantum pro virili cauere possemus, nulla, aut perpauca essent, quę cordatis viris in hisce libris, non quidem verbosis, aut ineptis, quibus omnis satio otij, & negotij illius magni viri, & post hominum memoriam clarissimi constat, displicere possent. Suscipe igitur rex Philippe qua soles fronte, munus hoc quod tibi offerimus: quo prater vulgares illas historiarum vtilitates, innumera de rebus gerendis documenta his tuis temporibus pernecessaria continentur. Multa hic Philippi aui tui, & Caroli patris inuenies, nonnulla etiam tua praclarissima facta attingũtur, vt quę sunt pro dignitate à tuis historicis conscribenda: sed in primis multa proaui tui Ferdinandi Catholici recensentur, cuius consilia Ximenius plurimum iuuit: nihil enim vnquam eo inconsulto rex ille sapientissimus tentandũ

¶ 3 esse

3

esse duxit. Iam verò quę per Ximenium Hispanię prefectum gesta sunt, & quanta eius contentione & periculo, duris illis temporibus regia maiestas servata fuerit, quoniam longa narratione in his libris explicantur, nō est cur nūc repetamus. Illinc tua maiestas apertè colliget, quātum Ximenio debeatur: qui post tot insignia beneficia, quibus vniversam Hispaniam affecit, & quotidie afficit, omnium ferè magnatum odia subierit, dum regnum stabilire regi Carolo adhuc puero, & absenti laborat. Hęc si pro merito considerentur, mirabitur nemo, quòd has literarum sedes omni indulgentia rex potentissimus foues, iure & virtute tutaris, & omni studio vt indies sint illustriores curas. Experta est nuper hęc academia quāti illam facias, cùm illorum audaciam, qui eius libertati insidiatur, tua authoritate compressisti: & literarum studiosos suo iure, & legibus frui, qua polles maiestate, iussisti. Ingentes tibi gratias agit hęc tua academia: cur enim tuam non dicamus, cuius tu patronus Opt. Max. à Ximenio appellatus es? & quę in medio regnorum tuorum sita, Hispanię tuę ornamēto est maximo? Gratias inquam tibi agit, quòd tua tutela, & pręsidio cōtra criminatores maleuolos, in literarum otio gratissimo, honestissimis disciplinis omnē operam dat. Quis enim nescit, omnibus scholis publicis, quotquot homines memoria, vel scripto repetere possunt, immunitates complures à principibus viris, & pontificibus max. fuisse semper concessas? & inter eas primarium locum tenere, ne qui sua nomina militię literarię dederunt, alibi quàm sub academię iudice litigare cogantur? Quæ immunitates, & priuilegia si infringerentur, nec iuuentus ita frequens ad literarum studia conueniret, nec animus inquies ea securitate disciplinis vacare posset, quam harum rerum natura postulat. Neq; enim minus silent sapientiæ artes inter molestissimas imperiosorum hominum lites, quā inter bellicos tumultus. Pro tali igitur, & tam magno beneficio, hoc quod possumus diligenter pręstabimus: vt hæc nostra literaria resp. sacris semper studijs sit occupata, & tales in eis progressus faciat, vt quoties reip. vsus postulauerit, multi viri pręsto sint, qui votis tuæ maiestatis satisfacere possint: quod hactenus in rebus arduis abundè præstiterunt, quando eorum doctrina est requisita. Vale Rex potentissime, quem Deus ad defensionem Christianę reip. diu nobis saluum & incolumem seruet.

ALVARVS GOMETIVS

CASTRVS TOLETANVS, AD HORVM librorum lectorem, quos de gestis Francisci Ximenij Cisnerij, Archiepiscopi Toletani, & Hispaniæ Cardinalis scribebat.

ȨPE mecũ demiratus sum lector optime, quæ esset hæc tam sapientissimorum hominum Cõplutensium negligentia, vt amplissimi viri, qui hanc illis academiã condidit, præclara facta paulatim intermori sinerent: & cùm tot felicissima ingenia in eloquentię studio Cõpluti florerent, scriptorem rerum, splendoris, & gloriæ plenarum, ab academia nõ curari, aut multos passim non inueniri, qui vltro laborem scribẽdi subirent. Ergo cùm hoc mecum assiduè voluerem, subijt animum meum mira quædam cupiditas Francisci Ximenij res gestas scribẽdi: non quidem compendij alicuius gratia, sed vi quadam, & impulsu fatali. Nam hic animi affectus, statim vt Complutum veni ad honestas disciplinas cognoscendas, me mirificè tenuit, creuitq; mecũ ad hanc vsque ætatem. Illud tamen me semper malè habuit, quòd nec vnde res scribendæ sufficerentur, nec otium ad eas pro dignitate tractandas erat. Sed postea Deo viam parante, à Bernardino Alcaracio, scholastico Toletano, viro humanissimo, & opibus in vrbe sua pollenti Toletum sum vocatus. Vbi cùm ad Ioannem Vergarã qui Ximenio à secretis fuerat, doctrinæ & dignitatis causa, quę vtraq; in eo homine suprema fuerunt, assiduè venirẽ, & de prudẽtia magnanimitate, cæterisq; Ximenij virtutibus sæpe numero tractaremus, tandem homini quanuis senio, & morbis atrocissimis vexato eam scribendi cupiditatem inieci, vt de Ximenij rebus illustrandis cogitare cœperit. Ergo primo illo animi calore, exordia tãti principis, & incunabula adeò luculenter scripsit, vt etiam si id breui chartarum numero explicuerit, multum tamen Vergaræ debeamus qui res à paucis cognitas, & in ea fortunæ conditione quam Ximenius priuatus tenuit positas, tam diligenter è tenebris eruerit. Magnum me fecisse operæpretium arbitrabar, quod ad rem tam difficilẽ capessendam eius animum permouissem: nam profectò dignum rerũ suarum scriptorem vir clarissimus nactus erat: sed ardore illo ob morbos ingrauescentes extincto, toto quod postea vixit triennio nihil omnino scripsit: non quòd voluntas illi deesset, sed quòd mentis

4

alacritas,quæ rebus huiusmodi conscribēdis pernecessaria est,mortis vicinitate euanuerat.Postquam vir ille,longiore vita dignißimus viueret desijt,Academia Cōplutensis,quæ ad rem procurandā,sibi posterisq; suis gloriosam,sese demum excitauerat:mihi, quē ex Vergaræ communicatione,quo pacto res vniuersa tractāda esset,nosse arbitrabatur,operosam illam scribendi curā demandauit, quanquā nulla ex parte cum illo sim comparandus.Susceptis igitur Vergarę commentarijs,reliquisq; monumentis,quæ ad eam rem parauerat, ad Didacum Lupum Aialam,templi Toletani vicarium me cōtuli. Fuerat is in Ximenij familia à puero educatus,& crescēte ætate maximis negotijs præpositus, quare gestorum ferme omnium certissimā notitiam ab eo me habiturū existimabam. Neq; me fefellit opinio:nam literarum fasciculos complures mihi obtulit, quibus non solùm ea continebantur,quæ cum rege Ferdinando de Oranica expeditione conuenta fuerunt,& quæ à Ximenio gesta sunt,sed etiā quæ cum Carolo apud Belgas agente Ximenius regnorum gubernator per arcanas notas tractauerat:vnde sapientis viri consilia, cogitationes,& sensus licet cognoscere.Nactus sum,& Vallegij canonici Seguntini,qui Cardinali Ximenio à cubiculo fuerat, commentarium Hispano sermone de rebus Ximenij,diligēter quidem scriptum,sed vltra Philippi in Hispaniam aduentum non est progressus.Hunc commentarium Andreas Cuesta doctor theologus, qui postea Episcopus Legionensis fuit,è Nauarra deferēdum ad me curauit.Incertum erat à quo Cuesta suscepisset:donec cùm ad historiā edendam,academia Complutensis regij senatus,de more approbationē curat,vir amplißimus & clarißimus Didacus Spinosa, qui ad senatus regij & Inquisitionis præfecturas,quas nostri prēsidētias vocant,assumptus fuit, & nuper magno eius merito Cardinalis Hispaniæ,& Episcopus Seguntinus creatus est,suum esse dixit, sibiq; restitui petijt:sed postquam in academiæ scrinijs asseruari cognouit,liberali animo dono dedit.Venit etiam in meas manus commentarius autographus Floriani Ocampi,regij historici, de Ximenio, quē ille ad Vergaram vulgari sermone miserat,cùm hanc historiam scribere meditaretur.Dedit etiam academia Complutensis,si qua ad hāc rem facientia monumenta habuerat:nōnulliq; viri ex Ximenij aula,qui adhuc supererant,permulta retulerunt, quæ quanuis literis mandari non poterant,tamen si à nobis ignorata fuissent, multum gratiæ nostra hęc historia fuerat amissura. Porrò annales Laurentij Galindi Carauajali,quibus vir grauissimus rerumq; illarum cū primis particeps,quinquaginta ferme annorum memoriam comple-

xus

xus est,haud vulgariter meam operam iuuerunt.Hæc te studiose lector nescire nolui:vt tibi ratio constaret nostri laboris,& scires nihil temere à nobis creditum,nihil ad gratiam,aut odium alicuius confictum hisce libris contineri, sed omnia inuestigata & eruta ex publicis actis,epistolisq; regum, & Ximenij,& ex magnorum virorũ scriptis,quæ recensuimus.Post opus verò conscriptum,vsus sum cãdidissimo iudice Francisco Varga,viro doctissimo & integerrimo, multorumq; negotiorum vsu prudentissimo,qui post impetratam à Rege Philippo. II. vitæ quietem in Cislensi secessu,attẽtissimè hos libros audiuit,&amicè monuit,si quid erat quod animum offenderet.Et vt ingenuè fatear,multa eius cõsilio sunt addita, multa immutata,multa etiã expuncta.Huic tantæ nostræ diligentiæ & curæ,accessit approbatio Ioa.Paccij Castri regiæ historiæ scriptoris,cui supremus senatus hanc nostram historiam explorandam & corrigendam dedit:quam adeo attentè perlustrauit, vt nõ modò ea quæ muneris sui erant,sed si quid oscitanter, aut impropriè dictum, si quid parum apto loco collocatum,si quid delicatas aures erat offensurum,insigni candore,& eruditione animaduerterit. Vale.

5

Index locupletissimus rerum omniū, quæ in hoc volumine continentur.

Alphon-

menij

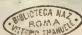
Carolu

7

D.

E

Esqui

12

13

Villũ-

PRæceptores, in suis quosq; scientijs & artibus insignes, Academię admirabiles progressus, cum Archiepiscopis Toletanis contentiones, in octauo libro require.

FINIS INDICIS.

FRANCISCI XIMENII CISNERII, HISPANIAE CARDINALIS, ET ARCHIEPISCOPI TOLETANI, Vita, & res gestæ, libris octo.

LIBER PRIMVS.

ISNERIS, haud ignobili municipio in regno Legionensi, antiqua gens Ximeniorum est: in qua honestissimi, & immunis conditionis homines permulti fuerunt, nonnulli etiam equestri dignitate, de more nostro, aucti. Nam Gonzalus Ximenius Cisnerius cognomento Bonus, ad Villaizar Cisnerorum suburbanum, in æde virginis Mariæ sepultus est. Huius sepulchrum candido è marmore constructum, & clypeus appensus, satis demonstrant hominis nobilitatē. Est enim clypeus quindecim tetragonis (quos nostri jaqueles vocant) depictus, & Bandæ baltheo in transuersum diuisus. Sunt autē tetragoni gentis Ximeniæ insignia: Banda verò, ordinis equestris à rege Alfonso. XI. instituti: ad quem non nisi nobiles admittebantur. Sunt circū illud Sacellum gentilitia quędam prædia ad Ximenios pertinentia: quibus & eius delubri, & sepulchri cura est. Quos autem liberos, quamúe sobolem Gonzalus ille bonus reliquerit, posterorum incuria incertum est. Hoc saltem ex vetustis membranis anno M.CCCXCVI. scriptis constat, Ioannem Ximenium Cisnerium, Ximenij Archiepiscopi proauum, sodalitatis titulo sancti Iacobi, quæ adhuc Cisneris durat, primum abbatem (sic enim præfectos sodalitatum vocant) fuisse: ad quam viri duntaxat nobiles admittuntur. Hi verò socij statis quibusdam diebus Gonzali Boni manibus parentant: vnde eam sodalitatem à Ioanne Ximenio fuisse institutam populariter creditur. Nam à Gonzalo Bono genus Ioannem ducere, cuncti municipes pro certo habent, cui Toribius filius fuit. In æde Diuo Petro sacra Cisneris, est sepulchrum Ioannis

17

familię cōmune, intra ædiculā probè constructā, in qua Franciscus Ximenius Archiepiscopus sacra hebdomadaria cōstituit, reditibus ad eam rem necessarijs sua pecunia cōparatis. Toribius Ioannis Ximenij filius tres liberos procreauit: Garsiam, Aluarū, & Alphōsum: à quibus duplex Ximeniorū familia processit. Si quidē Garsias, & deinceps eius posteri antiquos adhuc Ximeniorum penates possident: nam cùm maior natu esset & ingenio (vt aiunt) difficili & pręfracto, generoso tamen pręditus, fratribus amandatis, gentilitia prędia sibi asseruit. Is primarium locū quoad vixit Cisneris obtinuit, summis quibusq; municipij honoribus functus, filias viris nobilibus elocauit: nam Garsias eius filius, quem virilis sobolis vnicum suscepit, Benedictino ordini initiatus, primū Pinciano cœnobio Prior Monti deinde Serrato Abbas pręfuit: cuius in sancti Laurentij, ad Garsię patris sacellum, monumenta nonnulla cernuntur. Ex Maria quę maior natu fuit, Ioanna procreata est, Garsię Villaroello matrimonio iuncta: qui in Africam cum Ximenio Archiepiscopo traiecit, non ille quidem Castorlanus pręfectus, sed manipulorum quorundam in ea expeditione ductor. Hæc Ioanna vtpote Gonzali Boni hęres, quosdā eius sepulchri violatores, qui aurata calcaria, aliaq; item militaria ornamenta subripuerant, diris de more Christiano, deuouit, & sacris arcuit. Villaroellus ex Ioanna vxore Mariam suscepit, quæ Sanctio Brauo, viro nobili nupta, Brauum peperit, virum sanè præstantem, & manu strenuum, cuius rei signa permulta dedit aduersus Mauros pro Rep. dimicans: qui Garsiæ Ximenij Archiepiscopi Patrui domum in præsentia tenet. Aluarus & Alphonsus, duro Garsiæ fratris ingenio cedentes, Campensi regione relicta, in transmontanam sese contulerunt. Verùm Aluarus post Garsiæ fratris mortem Cisneros repetens, in partem sortis paternæ ablatæ, Garsiæ domum sibi vindicauit, qua tamen postea sponte Ioannæ consobrinæ cessit: nam nullos hic liberos procreasse traditur. Alphonsus verò, à quo Ximenij Archiepiscopi causa, multò illustrior familia deriuatur, Turrilacunæ fortè subsistens, cùm coactiones numarias curaret, quæ ex Romani Pōtificis cōdonationibus regis fisco debebātur, virginē honestā, bonis prognatā, cuius forma captus est, vxorem duxit, quæ Maria vocabatur. Ex hac Franciscum Ximenium maiorem natu, Ioannem & Bernardinum sustulit. Franciscus de quo agimus, die lustrico dum sacro fonte tingitur, Gonzalus di-

ctus est, Alfonso (vt opinor) patre, illius Gonzali Boni maioris sui memoriam sic conseruare cupiente: sed hoc nomen postea, religionis Franciscanæ cui se addixit causa, mutauit. His rationibus adducti nonnulli, ex vetusta & illustri Cisneriorum gente, quæ (vt ex nostris monumentis constat) plurimis & splendidissimis familijs, aut principium, aut claritatem dedit, eum originem ducere affirmant. Nam Didacus Fernandus Mendozius, in libello quem de stemmatibus, & nobilium in Hispania familiarũ insignibus edidit, scriptum reliquit, Cardinalem Gonzaluum Mendozium iure quodam propinquitatis incitatum, Ximenium tam studiosè prouehẽdum, & ornandum curasse. Nam vt genealogi nostri testantur, Didacus Furtatus Mendozius, Almirantus, Leonoram Garsię Lassi Iunioris, & Metiæ Cisneriæ filiam, vxorem duxit, ex quibus Inachus Santillanæ Marchio nascitur, Petri Gõzalui Cardinalis Pater. Nos tamen apud grauissimum præsulem Ximenij clarissimam virtutem, plusquam vllum cognationis vinculum valuisse pro certo habemus. Hunc igitur parentes, iam inde ab ipsis incunabulis ecclesiastico ordini dedicatum, honestè, & sanctè educauerũt: puerilibusq; literarum rudimentis domi institutum, ad grammaticæ præceptores Complutũ miserunt, qui ibi etiam id temporis habebantur nõ ignobiles. Quod propter loci vicinitatẽ, mihi verisimilius videtur, quàm quod in Vallegij commentario legimus, Roam scilicet, Sitruetani comitis oppidum, ad patruum sacerdotem missum, qui illũ paulò post in Cuellaris oppidi gymnasium, quod in eo tractu multis retro annis percelebre fuit, ire iussit. Aluarum illũ Vallegius fortè innuit, quem nullos liberos habuisse diximus. Sed is sanè (vt existimo) errat: nam nec Aluarum sacerdotem fuisse scimus, & Ximenius puer à parentibus in domum Garsiæ Ximenij missus est, qui Aluari & Alfonsi minorum natu frater fuit. Hinc, vbi satis in eius disciplinæ cognitione promouisset, Salmanticã florentissimam omniũ doctrinarum Academiam veniens, ciuilis, Pontificijq; iuris studijs operam non inutilem, neque infelicẽ dedit. Nam & priuatim haud multo post tempore domi suæ ius docuit, & paternum sumptum collecta ex auditoribus stipe leuasse dicitur, sibiq; laudem, & ingenij & industrię peperisse. Ad optimarum verò artium, ac diuinarũ in primis literarum cognitionem propensissimus, quicquid temporis ex iuris studio subducere poterat, theologiæ impertiebat, non

grauatus etiam in publicis philosophię,theologięq; scholis,operam dare magistro Roensi celeberrimo tunc harum doctrinarum professori. Ergo iuris curriculo peracto, in patriam reuersus,ex parentis Alphonsi authoritate, qui forenses causas procurabat, Romam contendere statuit,peruulgato nimirum omnium mortalium affectu sese à dira egestatis tyrannide vindicandi. In ea peregrinatione,cùm in latrones semel atque iterum incidisset, viatico,veste,ipso etiam quo vehebatur equo despoliatus, apud Aquas sextias iter susceptum sistere coactus est, donec commodùm prętereiens Brunetus quidam, qui eius Salmanticę contubernalis fuerat, pecuniam mutuauit, & in communis itineris societatem(vterque enim Romam contendebat) admisit. Dum Ximenius Romę causis sese actitandis exercet, morte patris nuntiata domum continuò redijt. Certè matris viduitati, &fratrum orbitati commodè se posse subuenire arbitrabatur, si saltem Pontificium diploma impetraret, cuius vi, & potestate sacerdotium aliquod inter suos indipisci posset: literas vulgo expectatiuas vocant. Harum igitur literarum quas obtinuit authoritate,Archipresbyteratum Vzedę oppidi, tunc fortè vacuum factum occupauit, sacerdotium quidem minimè opimum, sibi tamen cùm natalis soli vicinitate,tum iurisdictionis, quæ ipsos etiam Turrilacunenses amplecteretur, dignitate peropportunum. Is sacerdotia vindicandi modus, apud omnes Episcopos inuidiosus est, quòd iure suo fraudari videantur: vnde quibus ad resistendum minor vis est, vel inuiti cedere coguntur. Cum Alphonso Carrillo Archiepiscopo Toletano homine potentissimo, & cerebroso negotium fuit tractandum, qui domesticum quendam sacerdotio statim prę fecerat. Quare grauissima Antistitis offensione cōtracta,& captus,& custodię traditus,in penitiore Vzedanę arcis turri,quę ipsi deinde Archiepiscopo facto pro gazophylacio fuit,nō sine vinculis tenebatur. Hunc inter cæteras custodias mœstum & cōticentem,non ignobilis conditionis sacerdos,eius oppidi ciuis, qui in vinculis etiam erat,perhumaniter solatus,sic finem dicendi fecisse dicitur. Depone mœrorem,quo angeris,vir optime, nam in hoc ipso quo teneris vinctus cubiculo,Ioannes Zerezuella Aluari illius magni Comestabilis frater,grauioribus vinculis constrictus, acerbiorem custodiam passus est: cui ad Pontificatum Toletanum assumpto rerum prę teritarum, & iniquę sortis memoria iucūda fuit.

Quin

Quin postquã tuę frontis probitatem, totiusq; corporis dignitatem sum contemplatus, talem tibi rerum commutationem futurã animus mihi iam dudum diuinat. Egit illi gratias pro tam blando sermone Ximenius: sed duriora principia esse dixit, quàm vt exitum tam felicem essent habitura. Nõ defuerunt aliquot huiusmodi prędictiones, & ostenta, quibus eius futura magnitudo quantum curæ immortalibus esset, prædiuinari, animaduertiq; potuit: quæ profectò non commemorassem, nisi id exemplo summorum historicorum à me fieret: & à viris grauissimis relata mihi essent, qui id non semel à maioribus suis audiuisse affirmauerunt. Quare non verebor suis locis aliqua interserere, quæ illum non humano aliquo fauore, aut cęca fortunæ temeritate, sed potius diuino consilio, & nutu ad tot res amplissimas gerendas destinatum fuisse ostendunt. Ab hac Vzedanæ arcis custodia, haud ita multò post ad arcem oppidi sancti Torquati, publicum sontium sacerdotum carcerem translatus, complures ibi dies detentus, vna sacrarum literarum lectione duram fortunæ, in qua versabatur, conditionem tolerabat: donec Archiepiscopus per Bondiani comitis nepotis sui vxorem tandem exoratus, abiecta cessionis spe, quam de iure sacerdotij extorquere à capto conabatur, liberum hominem abire permisit. Ille cõceptam semel Antistitis indignationem veritus, ne quęsita, vt fit, nõ tantum expectata occasione, rursus erumperet, solum vertere statuit, atq; ab vniuersa illius ditione ipse se exilio spõtaneo multauit. Quocirca composita cum capellano maximo ecclesiæ Seguntinæ mutua sacerdotiorum permutatione, Capellaniam quam maximam appellant, ecclesiasticæ dignitatis titulo insignem, adeptus est, sed nonnullo, quòd vberioris prouentus esset quàm Archipresbyteratus, annuę pensionis onere pręgrauatam. Ioannes Vallegius aliter facta hęc fuisse dicit: nam ei statim vt à Salmantica in patriam peruenit, Alphonsum Carrillum, eius virtute cognita, vltro sacram Turrilacunæ, Talamancæ, & Vzedæ præfecturam detulisse: postea tamen Archipresbyteratus Vzedani causa, quem sibi sine Carrilli authoritate ex summi Pontificis diplomate vindicauerat, simultate orta, in vincula (vt supra dictum est) coniectum, clam deinde exolutum, Romam ad ius obtinendum petijsse: indeq; lite composita reuersum, permutationem illam fecisse. Sed quoniam hominem officiosissimum id inconsulto hero facturum fuisse, verisimile

non est:& leuioris momẽti res illa erat,quàm vt fido ministro Carrillus indignaretur:placuit Florianum Ocampum,& Ioannem Vergaram sequi,qui de eo dissidio ita vt diximus prodiderunt.Sed vtcunque ea gesta sint,Seguntiam Ximenium petijsse constat:vbi ita integrè vitam instituit, vt ab omnibus bonis eius amicitia certatim ambiretur: inter quos familiarissimè vsus est Ioanne Lupo Medinensi,Almazani Archidiacono, viro singulari morum probitate,atq; rerũ gerendarũ prudentia prędito,tum etiã opibus,& authoritate pollenti: cui iam tunc author Ximenius fuit eius Collegij literarij condendi,quod in suburbio Seguntino ius Academiæ publicæ tenet.Qua in re,non obscurum sanè documentum dedit, animi ad literas prouehendas propensi,secumq; tale aliquid meditantis, modò fortuna par votis offerretur. Fuit per ea tempora diuinus quidam in multis ad extruẽdas Academias per Hispaniam ardor: nam partim pacis beneficio inuitati,quæ perinde atque vernum tẽpus in arboribus flores,ita hæc omnes bonas artes aura quadam indulgenti euocat:partim Dei Opt. Max.consilio,barbariem & ignorantiam ab Hispania relegare iam parantis,Franciscus Aluarus Toletanam erexit: Magister Rodericus à sancta AElia, qui dictionarium ecclesiasticum composuit, Hispalensem:Fernandus Talabricensis Hieronymianus, primus eius vrbis Antistes, Granatensem: quam Daualus successor & collegio, & reditibus adauxit. Quin & aliquot postea annis, adhuc eodem studio in quorundam animis durante, Mercatus Abulensis Episcopus, in medijs Cantabrorum montibus Onnatinam: in Bætica Gironius Vreniæ regulus Vrsaonensem: Alexander. VI. Pont. Max. Valentinam: sed ferme inter primos Complutensem Ximenius. Ergo cùm is Seguntiæ ageret, iam vitæ,& diuitiarum modo constituto,totum sese ad diuinarum literarum studium conuertit, adhibito etiam Hebræo præceptore perdiscendæ Hebraicæ,Chaldaicęq; linguæ desiderio: nam à ciuilibus,& forensibus studijs adeò natura sua abhorrebat, vt multi seriò affirmantem audiuerint, quicquid illius disciplinę pectore concepisset,se si fieri posset, libenter euomiturum. Interea Petrus Gonzaluus Mendozius Cardinalis, qui & Seguntinus Episcopus erat, magna hominis fama permotus,nihil tale cogitanti, aut ambienti vicariam detulit vniuersæ diœcesis administrationem. Quod ille munus quanta potuit contentione recusauit, & deprecatus est. Sed

cùm

cùm Antistes potentissimus acrius instaret & vrgeret, subijt tandé onus, ne illius authoritatem cõtemnere videretur. Susceptũ igitur munus tanta animi moderatione prudentiaq; gerebat, vt vniuersi facilè intelligerent, neminem inueniri posse, qui ab omni vel auaritię vel insolentiæ labe magis abhorreret. Quo factum est, vt ab Antistite suo plurimi fieret, & sacerdotijs non contemnendis augeretur: & simul maiorem bonorum omnium beneuolentiam comparauerit. Nam Alphonsus Sylua Cifontanus comes, ad Granatésem expeditionem profectus, dum egregiè pugnat à Mauris est captus. Hic ergo Granatę cùm intra custodias haberetur, Ximenium quẽ pręstare vitę integritate sciebat, ditioni suę vniuersę pręfecit: remq; publicam, & familiarem, eius fidei, & tutelę commendauit. Cùm itaque Seguntię, in litibus ecclesiasticis iudicandis cæteris omnibus abunde satisfaceret, sibi vni tantum displicebat: nimirum mens diuinis assueta rebus, quę ab illo vitę strepitu in tutissimum otium se iam receperat, haud ferre poterat tempus ferè omne rebus sordidis impendi. Quare suas meditationes, & assidua cum Deo colloquia suspirabat: non tamen reperire modum poterat, quo se à suscepto munere extricaret, & in pristinam libertatem assereret. Cœpit ergo monachatum cogitare, nam hęc sola via Ximenio reliqua videbatur, qua & Cardinali Mendozio satisfaceret, & sui voti compos esset. Cùm rem ad amicorum quam plurimos detulisset, illorũ nonnulli haud quaquã pari spiritu afflati, magnopere hominẽ ab eo consilio dehortari, ac deterrere conabantur. At ille cùm obfirmato in ea sententia animo, hanc viam liberatorem nostrum Christum Opt. Max. commonstrasse diceret, qua illum expeditiùs mortales sequerentur: amici diuinitus hanc homini mentem datam intelligentes, minimè quidem repugnandum rati, de sacerdotijs quibus præerat cum eo agere cœperunt, vt ad Bernardinum eius fratrem natu minimum deferri, operam daret. Vagabatur tunc temporis adolescens, nec satis constabat vbi nam locorum ageret. Prouidẽdum ergo dicebãt, quà fieri posset, ne egestate oppressus, vt qui & parentum iampridem auxilio, & nunc fraterna ope destitutus esset, malis artibus victum quæreret. Ille dictis amicorum cedens, successores sacerdotiorum ipsos constituit, fratrem interim illis commendans, modò idoneus esse videretur. Domesticis rebus vtcunque compositis, Diui Francisci instituto, quod ex toto potissimùm mo-

 nachismo

nachiſmo delegit, ſeſe mancipauit. Cùm verò eius ordinis monaſterium nuper Toleti à catholicis regibus Ferdinando & Iſabella conditum, ſynceræ & antiquę religionis cultu florere audiret, illius ſe ſodalibus adiunxit. Elapſo verò tyrocinio, quod probationis annum vocant, huic ſe vitæ inſtituto profeſsione ſolenni addixit, aſſumpta (vt diximus) Franciſci appellatione, quò in nomen quoque ipſum, haud minus quàm in familiam adoptatus videretur. In Vallegij cõmentario legi, Mendozium Cardinalem ęgrè quidem tuliſſe priuari ſe, ſuamq́; Epiſcopen integerrimo vicario: & nonnullis quibus cũ familiariter agere erat ſolitus dixiſſe, magnum virum Ximenium eſſe: & augurari ſe, ab illo cœnobio ad præclariſsimam aliquam dignitatem abducendum: quod ſi eueniret, in magnum ceſſurum totius Reipub. Chriſtianæ emolumentum. Hoc prudentiſsimi viri dictum in hominum memorijs hæſit, & rei euentus veram eſſe vulgaris Gręci verſus ſententiam docuit: benè qui conijciet, vatem hunc perhibeto optimum. Toleti igitur monachus factus, tanta cõtinuò, tamque pręclara veræ pietatis documenta dare cœpit, vt breui maximam de ſe ſanctiſsimi viri opinionem excitarit. Sed offendebat hominem quietis & tranquillitatis percupidum, celebritas loci: quò frequens & virorum & fœminarum turba varijs de rebus interpellantium quotidie confluebat. Ergo vt ad ſolitudinem quandam mitteretur magnis precibus obtinuit. Quare in anguſtam quandam perpaucorum ſodalium domunculam, non longè à Toleto quam à circunfuſa frequentium caſtaneorum Sylua Caſtanetum vocant, amãdatus eſt. Hic ille iam voti compos factus cæleſtem quandam vitam cœpit meditari: ſatagebat corpus inedia, & labore, & vigilia attenuatum, animi imperio ſubigere: mentem precatione, lectione, & contemplatione exercitam in ſublime tollere. Inuitabat ad hoc, præter loci ſilentium, ac ſolitudinem, lucus quidam vicinus tam proceris, & denſis arboribus, vt vix internitentis ſolis dubium lumen per meridiem admitteret. Hic ſeſe ille penitiſsimè recondebat, vno duntaxat diuinarum ſcripturarum codice comitatus: vbi poſt mentem ſacra lectione refectam, precationibus intentus, nunc poſitis genibus, nunc herbido ſolo recumbens, totus à ſenſibus propemodum abſtractus, in ſupernam regionem ferebatur. Multo poſt tempore humanis negotijs redditus, hanc ſolitudinem ſolebat requirere: & ſub aureis la-

quearibus positus, tuguriolum quod ad vitandas cæli iniurias hoc loco construxerat, sæpe numero suspirabat. Illinc nonnunquam à sui ordinis magistris Toletum euocabatur, quò ille inuitus, sed tamen veniebat. Mirum quiddam accidisse fertur dum aliquādo hoc iter faceret. Erat illi vir comes Sanctiacus, sui ordinis monachus, vir integritate vitę, ac simplicitate Christiana insignis: cùm multa nocte Aiofrinum, non longè à Toleto oppidum peruenissent, in frugibus ad triturationem paratis recumbentes indormierunt. Euigilauit Petrus, & Ximenium inclamans, Te nunc (inquit) ô pater Archiepiscopum Toletanum venerabar, galero etiam rubro insignitum: Deum optimum Max. precor, vt insomnium à se, vt credo, missūm, verum efficiat. Ximenius autem nihilo ob id commotior, dormi (ait) obsecro: nam hæc sunt mera somni ludibria. Hoc memoriæ mandare libuit, tum propter Sanctiaci sanctimoniam: tum propter ostenta, quæ Ximenij potentiā pręcesserūt. Sed ille nullis diuitijs Castaneti secessum cōmutasset, quo tamen haud ita diu frui potuit: nā Franciscani ordinis mos est, vt subinde monachi sedes mutēt. Verùm eius votis Deo fauēte, æqualis facta est permutatio: cōmigrare enim iussus est in perpusillum aliud monasterium, quod à proximo salicto Salzedā nostri vocant, nec amœnitate, nec solitudine Castaneto inferius. Ibi multò incultiorē, & horridiorem vitā agebat: nā & vino abstinuit, & herbis aqua elixis, vt mitiores essent, ad cibū vtebatur. Sed neq; hoc quidē viuēdi genus diutius sequi, vt proposuerat, permissum fuit: breui si quidem illius monasterioli Guardianus (vt vocant) factus, minus illi licuit vt instituerat viuere. Hoc munus inuito & recusanti datum, summa cū laude, in primis verò tam nullo supercilio gerebat, vt monachos exēplo potius quā imperio in officio cōtineret. Nā & infima quæq; ministeria sibi vltro assumebat, & nōnunquam aliorū operam pręstabat tā lubēti animo, vt omnes pro virili anniterentur, sese ita gerere in munijs demādatis, vt Ximenius necesse non haberet ipsorū etiā res agere: vsq; adeò verum est vim acrem imperandi esse, si ductor ipse pręcedat. Quocirca cōtra prioris instituti sententiā, rebus iam gerēdis intendere, actionis industriā animi contēplationi cōiungere, operam omnem suā foras quoq; ad res externas curādas perducere coactus fuit. Enim verò pugilem Deus hactenus in vmbra exercitū, in mediam ecclesiæ arenam parabat immittere: quē è latebris illis syluestribus hac

potiſsimũ ratione produxit in lucẽ. Erat hoc tempore Petrus Gõzalus Mẽdozius Cardinalis,qui ex Segũtino Epiſcopo Hiſpalenſis Archiepiſcopus,ac deinde Toletanus factus fuerat,in ſumma apud reges catholicos authoritate,& gratia:Iſabellæ verò reginę ſupra fœmineum captum prudentiſsimę in primis carus. Erant autem priores reginę partes in adminiſtratione regnorum, quę iure hęreditario ad illam peruenerant,quàm mariti:quanuis vtriuſq; primę eſſe viderentur. Igitur cùm regina Granata vrbe non ita pridẽ è Maurorum poteſtate recepta,in Caſtellæ regnũ diſcedere pararet:huius Mendozij Cardinalis fidei, ac diligentię commiſit, & ſummopere cõmendauit,vt quempiã ſpectatę religionis & probitatis quęreret, qui ipſi ab arcanis confeſsionibus eſſet:nã qui eam operã hactenus reginę prę́ſtiterat Fernãdus Talabricenſis Hieronymianus eximia ſanctitate vir,ex Abulẽſi Epiſcopo,nuper Granatẽſis Archiepiſcopus factus,aula relicta in vrbe ſua remãſerat,anno M.CCCCXCII quo hęc ſunt geſta. Cardinalis qui nimis ſolicitã hac de re ſentiebat eſſe reginam,nõ eſſe dixit opus longa indagine: habere enim ſe hominẽ illi miniſterio ad vnguẽ factum,atq; formatũ. Ergo illi Franciſcum Ximeniũ,ſuum olim Seguntinum vicarium , tunc verò Salzedæ Guardianum,ſuis coloribus accuratiſsimè depingit:ſe tamen vereri affirmat,ne homo priſcæ ſeueritatis,& ſanctimoniæ, ſuam illam contemplationem quietã,& vitę modum quantũuis incultum, velit conditione alia mutare. Regina Cardinalis ſermone permota, quem ſciebat nõ temerè,qua erat prudentia,quenquã laudare ſolitũ,flagrare cœpit ſtudio hominẽ videndi,atq; alloquendi familiariter:quare Cardinali mãdat,vti illum aliquã ob cauſam acceſſat. Ximenius per literas Cardinalis accitus, quãquam ęgerrimè à ſeceſſu illo Salzedano diuellebatur,tamen ne optimo patrono deeſſe videretur,ad illũ in regium comitatũ venit. Vbi cõmunicatis quę Cardinalis voluit negotijs, à regina deinde, tanq̃; per occaſionẽ vocatus, iniectis varijs ſermonibus prudẽtiſsima fœmina Ximenij animum interrogãdo,& percontando elicere ſatagebat. Ille regio conſpectu, alloquióue nihilo cõmotior factus,vultu atq; habitu corporis ſedatę mentis cõpoſitionẽ prę ſe ferente,tum oratione ipſa ſapiẽtiſsimis ſententijs plena, quę vera eſt latentis animi imago , facilè reginam in ſui admirationem adduxit,& cõceptam de ſe opinionẽ impleuit. Poſt aliquot dies rogatus eſt,vt reginę eſſet à cõfeſsionib⁹:quod onus

ea

ea se respondit conditione subiturum, si regium comitatum sectari non cogeretur: se quoties sua opera regina indigeret venturum eius iussu, mox tamen rediturum in suum coenobium: nec aliud multis precibus à Ximenio impetrari potuit. Magna tunc erat Ximenij fama apud omnes Hispanos, ob eius integritatem, & sanctimoniam. Nam regina apud maritum, caeterosque viros prudentes, non cessabat Ximenij dotes laudare: reperisse se hominem dicens omnibus pietatis, religionis, & sapientiae numeris absolutum. Certè Petrus martyr regum catholicorum historicus, qui styli ruditatē rerū à se traditarum fide egregiè compensat, in epistolis scribit, eum ex abditis syluis extractū, vultus pallore, & ob vitae asperitatē totius corporis obducta macie, Paulum, aut Hilarionē eremi incolas post tot secula in lucē retulisse: magnamq; sui apud regios comites admirationē cōcitasse. Relictis enim Segūtinis sacerdotijs, fortunaq; nequaquā aspernāda, in semotā solitudinē secessisse, & cum viuēdi rigorē delicijs, quas aulici tātopere cōsectantur praetulisse, haud vulgariter mētes hominū cōmouit. Nec dubitat Petrus martyr ipsum Augustini acumine, Hieronymi abstinētia, Ambrosij seueritate exornare. Addit praeterea ab eius sodalibus iactatū fuisse, mentis plerūque veluti excessu, aut cum caelitibus ipsis collocutum, aut certè rebus ipsorum cōtemplandis occupatum, sensuum quendā stuporē, & alienationem subire solitū. Illud etiā à viris doctis memoratur: cùm de itinere lassus esset, consedisse propter aquę riuulum: cuius comes inediam minus ferens (nam vterq; erat impransus) modò nō animam videbatur agere. Qui dū Ximenius vt vires colligat hortatur, & vt in memoriā Dei prouidentiā, & curam quā habet de vilibus etiam passeribus reuocet, vidisse fertur purissimū panem petrae quae riuulo imminebat, impositū: quē inter se partiti, & aqua sumpta, quod itinēris superabat cōficere potuerunt. Cùm ergo Ximenius in magna esset apud reginā authoritate, atq; omnia ferè Reipublicę negotia de eius cōsilio & sentētia gererētur: accidit vt Ioānes Tolosās magistratu Prouinciali, qui & perampla dignitas est, & per trienniū durat, se abdicaret: erat enim vir à negotijs alienus, et cōtēplationi supra quā credi potest deditus. Vnde Ximenius à cōcilio sui ordinis in coenobio Frācīscanorū quarto à Burgis lapide, in Tolosatis locū absens suffectus est: quanq; monachi veriti fuisse perhibētur, ne homo rerū istarū nequaq; appetēs, magistratū qui illi mādabatur, recusaret. At ille

quod

quod paulò ante cũ reginę nullas operas debebat, omni ratione depulisset,perlibenter accepit: vt occasione huius muneris,quod assiduas habet occupationes,haud ita frequẽter ad reginã,& aulã venire cogi posset.Sed nihilo rariùs ob hoc ab illa accersebatur:in cuius sinũ non solùm occultas animi noxas quas in Deum cõmiserat,sed quicquid publica aut priuata negotia molestię aut solicitudinis incusserãt,familiariter & amicè effundebat: quæ cũ semper maximis de causis in illa fortuna oriãtur:necesse est, vt mole sua eos etiã quibus cum cõmunicantur,obruant:aut saltẽ ingẽti solicitudine & tumultu eorũ animos impleãt.Quocirca quantũ fieri poterat ad reginã itiones vitabat. Cùm itaq; vtriusq; Castellæ prouincia,tã quę cis mõtes,quàm quę vltra est,Ximenio visenda,&peragrãda esset(erat enim amplior quã nũc est ministri Prouincialis administratio)multę́q; res examinãdæ & describendę essent: monachum aliquẽ quęrere cœpit,& ętatis vigore,& ingenij dexteritate præditũ,quẽ in laborum partẽ assumeret.Qua de re dum Cõpluti fortè moraretur,&cũ Ioãne Marquina Cõplutensis monasterij Guardiano sedulò ageret: peropportunè (inquit)hoc mihi vt curẽ mandas: nã nõ ita pridem adolescẽs quidã huc àToleto aduenit,qui in nostrũ sodalitiũ per me cooptatus pręclarã indolem prę se ferre videtur:nam & viuido ingenio,totiusq; corporis vegeta natura,omnia industrię & virtutis munera,ni malè cõiecto,mihi pollicetur:prorsusq; ijs rebus quibus ipse in pręsentia tractãdis indiges,apparet aptus:pulchris enim literis,celeriq; tractu manu minimè torpẽti scribit:vnũ est tamẽ cur à nobis diuelli doleamus,quòd cùm voce,&artis musicę peritia excellat,magnã noster chorus iacturã est facturus.Nã totã pueritiam inter pueros tẽpli Toletani ministerio dicatos egit:post verò in quoddã Collegiũ migrauit,quod Franciscus Aluarus Toletanus scholasticus in horũ puerorum gratiã domi suę instituit,antequã Academiam Toletanã cõderet,vbi latinas literas discerent.Permotus Marquinæ sermonibus Ximenius,ad se Franciscũ Ruizium(hoc enim erat adolescẽti nomen)quã primũ duci iubet:cuius liberali aspectu delectatus sibi sodalem delegit, & ad vitæ finem retinuit: eiusque fidem & vtilem operam in rebus maximis, & grauissimis expertus,primùm quidem Mirobrigæ Episcopum,Ciuitatensem nostri dicunt,postremò Abulẽsem faciendũ curauit.Igitur Ximenius in suscepto munere strenuè gerẽdo totus occupatus,eo quo priuatus solebat apparatu

singula

singula prouinciæ cõtubernia lustrabat: hoc est, vnico dũtaxat sodale viæ comite, & asello quo & sarcinæ nõnullæ portarẽtur, & defessus nonnũquã sodalis veheretur: ipse enim religionis suæ tenax, nisi ægritudo aliqua cogeret, semper iter pedibus cõficiebat. Ostiatim ab vtroq; petebatur cibus, nisi illũ nonnũquam ex itinere malè habentẽ Frãciscus Ruizius vt quiesceret moneret, sibiq; eas partes cõcederet, orabat. Nã Ximenius ad hãc rẽ planè ineptus, pleruq; domũ vacuus redibat, & oleribus tantum vescebatur. Quocirca Ruizius si quãdo acrius de mendicatione facienda contenderet, hisce verbis obiurgare solebat. Quin tãdem nõ sentis ô pater, minimè te ad has operas esse aptũ, aut genitũ? non omnibus omnia diui cõcesserunt. Tu precibus & meditationi vacato: & mihi hanc mendicandi prouinciam relinque. Aliquando dum Bæticã ex officij ratione perlũstraret ad fretum Herculeum, vbi Calpe mons est, quem nunc Gibraltarũ ex corrupta Arabica nomenclatione appellãnt, appulit. Hîc & Africæ terræ conspectu inuitatus, & quòd iam diu desiderio teneretur eò traijciendi, quod & diuum Frãciscum fecisse didicerat, cœpit de nauigatione cogitare. Ardebat Ximenius miro quodã desiderio transmarinis hominibus Christũ annunciandi, paratus supplicia & mortẽ subire. At quoniã per viros religiosos certior factus fuerat, fœminã ordinis sui cultricẽ (ex his quas vulgo Beatas vocant) ibidẽ esse, vitæ & morũ sanctitate clarã, & quæ diuorũ præsentia sæpe numero frui crederetur: captato extẽplo fœminæ colloquio, ad eam rem quã animo cõceperat eius sententiã prius requisiuit. Deterruit hominẽ vates mulier, & vt à proposito desisteret effecit: seruari enim eũ ad res maximas perficiendas dicebat, in quibus grauiora certamina sustinẽda forent, quàm si inter barbaras & punicas nationes versaretur. Retardatus Beatæ dictis sententiã mutauit: & è Bætica rursus ad Reginã quæ illũ per literas vt maturè ad se veniret rogabat, in Castellã redijt. Accidit per id tempus ad reginæ votum de Ximenio apud se diutius retinendo, peropportuña occasio: cœperat enim ille summo studio cũ Regina agere, vt quod iam olim à Regibus nostris tẽtatum erat, atq; minima ex parte confectũ, per delectos quosdã censores perficiendũ curaret, qui corrigẽdis atq; in veterẽ disciplinam reuocandis omnibus omnium ordinum per totam regiam ditionẽ, tum virorum, tum fœminarũ monasterijs, animũ intẽderent. Obsoleuisse omnem vbiq; prisci monachismi syncęritatẽ ingemiscebat:
maximè

maximè verò apud ſuos minoritanos,quibus vt naſcẽtibus arctior quondam,& ſanctior diſciplina fuerat,ita collapſis,& degenerantibus altior caſus,atque turpior contigerat. Nam præter vitæ licentiã quæ ſanè labes communis per id tempus religioſis collegijs propemodum eſſe videbatur,pleraque illorum ſodalitia aduerſus tam cõmendatam illam à diuo Franciſco paupertatem, prędia vbiq; cùm ruſtica,tum vrbana,vectigaliaq;,& cenſus obtinebant. Huius inſtituti qui erant,conuentuales fratres,& clauſtrales paſsim dicebãtur. Hi pleraque omnia magnifica,frequentiſsimaq; incolebant Hiſpaniæ monaſteria:illi verò,quos propter accuratiorem ordinis ſui obſeruationem fratres obſeruantes appellabant, pauca quędam ,eaq; exigua cœnobia obtinebant. Per ſpeciem autem huius cenſurę, quã illi viſitationem vocabant,hoc Prouincialis Ximenius agebat,vt cõuentualium fratrum domus vel prece,vel pretio, quacunque demũ arte atque aſtutia in obſeruantium poteſtatem traducerẽtur. Ei negotio,quoniam cum opulentis,& potentibus aduerſarijs contendendum erat,cùm ſe imparem eſſe videret, reginę fauore decreuit vti, atque longius ſolito apud illam morari : quę ea de cauſa Ximenio longè beneuolentior & ęquior erat,& ipſe competitoribus terribilior,& formidoloſior. Quod ſanè conſilium pietatis quidem plenũ grauiſsimarũ tamen diſſenſionum atque turbarum fuiſſe cauſam cõſtat. Nam & ſtãtim in Archiepiſcopum Toletanum aſſumptus,nõdum ea de cauſa Prouinciali præfectura abdicata,cùm adhuc acriùs poteſtate auctus inſtaret de clauſtralibus illis reformandis, exortus eſt quidam Laurentius Vacca,Sancti ſpiritus monaſterij Segobienſis commendatarius,qui prætextu Pontificię conceſsionis,ſibi facultatem eſſe aſſeuerabat,quoſcunq; vellet conuentuales in Sancti ſpiritus libertatem aſſerendi: hoc eſt arctam Minoritanorum diſciplinam in ſuam quandam laxiorem commutandi. Is ſanctiſsimos Ximenij conatus diplomatibus Pontificijs eludebat. Nemo erat licentię paulò amantior,qui non apud illum rationem inueniret,qua ſemel ſuſceptam religionem abijceret, ſeq; ab excõmunicationis vinculo exolueret. Itaq; fiebat, vt quantũ vigilantiſsimus cenſor ad priſcam ſanctimoniam ſodales ſuos diligẽti ſtudio reuocare niteretur, tantum ille commentitijs priuilegijs ad petulantiam & immodeſtiã deflecteret. Qua de cauſa ab optimis & religioſiſsimis principibus Ximenius impetrauit, vt is ſalua ſummi Pontificis authoritate, quã

præter

præter fas & ius abutebatur, per regios lictores in vincula conijcere tur: ibiq; tantisper pœnas læsæ religionis daret, donec susceptum negotium Ximenius conficeret: remq; omnem è Reip. Christianæ vtilitate, suiq; ordinis integritate componeret. Laurentius tamen è vinculis aufugiens Romam ad Ascanium Sfortiam Cardinalem contendit, quem patronum quondam habuerat: vt eius præsidio cùm seuerißimi hominis indignationē vitaret, tum in regū nostrorū gratiam rediret: qui Ximenij studia tantopere iuuantes, nō nisi per magnos intercessores placari posse existimabat. Suscepit illum benignè Ascanius: deq; eius innocentia facilè sine aduersario persuasus, literas fauoris plenas ad reges dat: & Petrum martyrem Mediolanensem virū doctum, & in rebus gerendis strenuum, per epistolam rogat, vt suo nomine Ximeniū adeat: detq; operam, vt si patria tandē Laurentius propter summi Pōtificis rectè administratā cōcesſionē carere debeat, saltem ablata per summam iniuriam supellex, & intercepti ex facultatibus suis fructus illi restituantur. Inuitus id Petrus martyr fecit, qui probè rem omnē, vt erat, cognouerat: ne quid tamē in officio cessaret, Ximeniū adiuit, eiq; Ascanij mandata exposuit. Ad quē Ximenius (vt idē martyr in epistolis scribit) contracta & obducta fronte cōuersus, hominē (inquit) Petre martyr, qui tam sancta regū decreta ausus fuerit rescindere tueris? minatusq; in regi nę odium venturum si verbum amplius pro eo faceret, abire iusſit. Hoc idē vt actū fuit, ad Ascanium martyr rescripsit: simulq; ipsum à patrocinio Laurentij Vaccę, qui tanta inuidia apud nostros laboraret, dehortatus est, multa obiter de Ximenij sanctimonia, grauitate, & prudētia cōmemorās. Processerat iam bienniū, & eo amplius, ex quo Ximenius à Cardinali Mēdozio Toletano pręsule accitus ad reginam venerat: qui difficili correptus morbo, relicta aula in vrbē Guadalfajaram, natale solum, coactus est secedere. Post dies aliquot morbo ingrauescēte, Reges qui in Cismōtanis ęstatem cōsumpserant, cùm salutē hominis pręstātißimi, sibiq; multis maximisq; de causis carißimi, propemodum deploratā cōperissent, ad Transmōtanos visendi illius causa venire cōstituūt. Annus M.CCCCXCIIII ad finē vergebat, quādo illi rectà Guadalfajarā veniunt, vbi decūbentem familiarißimè salutarūt, beneq; sperare iusserūt. Quòd si quid humanitus accideret, suā operā & authoritatē sunt polliciti ad res omnes, quęcūq; illi curę cordiq; essent, cōficiēdas. Cardinalis augusto

illo

illo tantorum Principum conspectu exhilararus, post actas officiosissimè regibus gratias, submotis arbitris multa cum ipsis de rebus ad rem publicam pertinentibus egisse, multa item quę sibi videbantur vtilia, pro sua erga illos pietate, atque fide, moribundus consuluisse dicebatur. Ex quibus tria potissimum fama vulgauit. Primum, vt pacem cum Francorum rege omni ratione perpetuò conseruandam curarent: deinde vt serenissimum iuuentutis principem Ioannem filium, quem imperij sui successorem fore sperabant, Ioannę illi quam excellentem vocabant, quę Alphonso Portugallēsium regi pacta de Castellę imperio certauit, matrimonio iungerent: postremò, quod magni referre putaret, vti mediocris cōditionis hominem, modò alijs integritatis, prudentię, grauitatis, & doctrinę dotibus pręditus esset, in Pontificatum Toletanum sufficerent: quod itē posteris vt idem facerent, inuiolabili exemplo demandarent: eam esse, inquiens, eius sedis amplitudinem, & potentiam, vt haud tutò committeretur cui & natalium splēdor, & numerosę familię patrocinium esset. Afferebat autem in exemplum, quantum molestiarū Alphōsus Carrillus eis exhibuisset, regi Portugallię adhęrens. Habere eos virum omnibus numeris ad eam dignitatem obtinendā absolutum, Franciscum Ximenium Franciscanorum sodalium Prouincialem, quem sibi demortuo successorem darent. Verùm è duobus primis alterum Ferdinandus, vt docuit euentus, aspernatus est: nam dum Gallicam potentiam suę dignitatis ęmulam vidit, nihil minus in animo habuit, quàm pacem cum Gallo firmare: quod nō sine graui reipublicę incommodo ad hæc vsque tempora accidisse vidimus: donec per Philippum pronepotem huius nominis. II. Hispanię regem potentissimum, non solū fœderibus, sed Isabellæ Valesię Henrici. II. Gallorum regis filię felicissimo coniugio, pax ingenti vtriusq; regni lętitia diutissimè duratura inita fuit. Alterum verò ita reginam malè habuit, quam in sceptra Hispanica, ex Ioannę illius excellentis repulsa, ius habere certum erat, vt hominē aliòqui prudentem, sibiq; non vulgariter carū, palàm desipere ex morbo iactauerit. Tertium tamen, quod ad imperij conseruationē pertinere videretur, auidis auribus suscepisse dicuntur. Quanquam rogatus posteà à regibus Ximenius quid de ea re sentiret, lōgè aliam sententiam sibi esse dixit: neque enim alium decere magis ad amplissimum Pontificatum vocari, quā hominem tam stemmatibus, quàm

propin-

propinquorum,& clientum familia clarißimum. Nam prẹter Hispanorum erga reges suos obseruantiam, qua semper illos colunt, postq̃ regia potentia tot amplißimorum regnorũ incrementis adaucta est, minimè verendũ esse, vt vllos vnquã motus Archiepiscopi Toletani sint concitaturi. Ex altera autem parte perdifficile sibi videri, hominem humili fortunę assuetum, & innutritum, repentè eum animum posse suscipere, qui ad tantam rem pro dignitate gerendam aptus esset. Quare reginæ suadebat, vt Didacum Furtadũ Tendillani comitis filium, ex eadem etiam Mendoziorum familia, Petri Gonsalui Cardinalis ex fratre nepotem, qui Alexandrini Patriarchæ titulo condecoratus, pontificatum Hispalensem obtinebat, alijs qui eum ambiebãt reiectis, Toletano præficeret: id enim è reipublicæ vtilitate multis de causis esse videbatur. At Cardinalis digreßis regibus, anno insequenti paucos post dies naturæ concessit, vir sanè omnibus modis magnus. Nam prẹter clarißimum tum natalium, tum fortunæ, tum dignitatis splendorem, quæ in illo ornamenta summa erant, incredibilem animi sublimitatem cum pari morum facilitate, elegantiaq; coniunxerat: vt merito locum in Rep. summo proximum ad supremum vsq; diẽ tenuerit. Post eius ergo mortem, cura continuò reges incessit Archiepiscopum Toletanum sufficiendi: nam Petri Gonzalui Cardinalis hominis prudẽtißimi de ea re sub mortem sentẽtia eorũ animis infixa remãserat. Rursus Archiepiscopi Toletani authoritas tanta semper apud Hispanos fuit, vt si quando de rebus ad Remp. pertinentibus ageretur, is statim post regem sententiam diceret: nihilq; vnq̃ illo inconsulto, aut rogatum aut decretum sit. Vnde & maximus regni Cãcellarius, & Pontificum Hispanorum primas ingenti potentia & dignitate iã olim creatus, adhuc his titulis suo iure nominatur. Nam quamuis antiquus ille splendor, quem quondam tenuit, non omnino perierit, tamen multũ ex prima quam obtinebat potestate amisit; & longè infra illam maiestatem est, qua nostri illum maiores exornarunt. Iccirco Toletanæ Ecclesiæ sacerdotes, quandiu ius designandi apud eos fuit, anxiè & solicitè dispiciebant, qualem virum ad eã rem deligerent. Itaq; aut homines virtute præstantißimi, aut maiorum natalibus clari, ad amplißimam dignitatẽ assumebantur. De Gotthorum temporibus, post cladem illam quam ab Arabibus Hispania sustinuit, & qua omnia ferme rerum antiquarum monumẽ

ta

ta perierunt, nihil est quod certū tradi possit: quāquā ex concilijs Toletanis cōstat, sępenumero viros ex Gotthico sanguine illustres Toletanæ sedi præfuisse: quibus & concilia cogēdi, deq; rebus sacris tractandi frequentem vsum fuisse, accepimus. Postea tamen Gotthico nomine & Christiana gente per africanos Arabes ex Hispania ablata, præter paucos qui in montibus Asturum & Cantabrorū diuino beneficio ad patriam recuperandam, religionemq; reducendā sunt seruati: Alfonsus. VI. Hispaniæ rex Anno. M.C.LXXVII. XV calendas Ianuarij, sexto post mense ab expugnata Toleto, conuocatis regni principibus, Archiepiscopis, & Abbatibus, permultisque alijs pijs, & religiosis viris, Bernardum hominem Gallum, pietate, morum innocentia, animi magnitudine, & prudentia commendatum, quem non ita pridem Alfonsus ex Gallia, vt sanctorum Facundi, & Primitiui monasterio præesset, accersiuerat, Toletanum Antistitem creauit: & vrbi clarissimæ ac totius Hispaniæ principi Pontificatus in Hispania primatum restituit: Vrbano secundo Pontifice maximo ad regis efflagitationem libenter concedente. Postea verò rex idem oppidis multis, arcibus, villis, opulentisq; prædijs Pontificiam dignitatem locupletauit. Igitur tanta illico Antistitis Toletani authoritas fuit, vt Bernardus ex Hierosolymitana quam instituerat expeditione Toletum Roma rediens, viros quos ex diuersis Galliarum partibus literis & moribus exornatos secum adduxerat, ferme vniuersis Hispaniæ ecclesijs præficiendos episcopos curauerit. Ex his Raimundum quem Vraniensi ecclesię præposuerat, successorem in Toletana habuit: cui Alfonsus Rex Oretano tractu expugnato, eorum locorum ecclesias Toletano Pontificatui adiecit, parte quoq; vectigalium quæ ad regem pertinebant, religiosè & liberaliter concessa. Tres aut quatuor huic successerunt, quorum plerique Bernardi comites fuerunt, vt ex cognominibus colligere licet, neq; enim alia monumenta supersunt, quos sola morum probitate & doctrinæ opinione ad eam dignitatē euectos fuisse, credibile est. Nam paulò post viris ex primaria Hispanorum nobilitate Pontificatum amplissimum ambientibus, non nisi regum filijs, aut cognatis cedebat. Siquidē duos Sanctios, alterum Castellę, alterum Aragoniæ regum filios, non longè ab ipsis principijs ad id sacerdotium electos esse legimus. Quod cùm serie perpetua, prçterquā in paucis quibusdam vsque ad Franciscum Ximenium, de quo agimus, obser

 ua

uatum sit: in eam amplitudinem Pontificatus Toletanus creuit, vt regibus non ita grata iam esset tanta Archiepiscoporum potentia. Quas ob res Ferdinandus, & Isabella reges catholici, huic dignitati virum qui nobilitate, & clientela valeret, noluerunt præficere. Sic ergo Archiepiscopus Toletanus ad homines mediocris quidem fortunę, sed virtutis & probitatis spectatæ quasi post liminio deuenit. Atque ita Petro Gonsaluo Mendozio vita functo, cùm diu reges secum deliberarent, quem in demortui locum sufficerent, nam & Didacus Mendozius Archiepiscopus Hispalensis totius nobilitatis studijs ei succedere ante alios contendebat: Regina (vt Ximenius postea referebat) Ioannem Belalcazarem ex Astuniga familia, qui non ita pridem Belalcazario principatu relicto, Franciscano ordini se addixerat, designare voluit: Rex certè pro filio Alfonso Aragonio Cæsaraugustano Antistite vehementer laborabat. Sed posteaquam vxorem virilis animi fœminam, neq; precibus, neque blanditijs, neque odio denique in suam sententiam pertrahere potuit, facilè totam eam curam ex animo reiecit. Regina verò cuius arbitrio res conficienda erat, quanuis Ioannis Belalcazaris, de quo diximus, sanctimoniam ante oculos haberet: cum nullius ex optimatibus familiam tanta potentiæ accessiõne augere uellet, varijs cõsilijs fluctuabat. Sed tandem in iurisconsultum quendam Oropesam nomine, regium senatorem, animus inclinauit, virum sanè præstanti morum integritate atq; grauitate præditum, qui ętate iã fessa domesticæ quieti veniam à regibus impetrarat. Hunc ergo regina communicato cum Ximenio prouinciali consilio Archiepiscopum Toletanum designare statuit. Quare suo apud Pont. max. legato per literas mandat, vt suæ nominationi apostolicam authoritatem more maiorum interponendam curaret. Verùm haud ita multò post religiosæ mulieris animo est obortus scrupulus, quòd Prouincialis viri optimi rationem nullam habuisset, quamlibet ab eiusmodi honoribus abhorrentis. Nam qui procul ab omni ambitione sunt, & nulla imperandi alijs cupidine ducuntur, ad magistratus, prę fecturas, munera deniq; omnia obeunda, vel inuitos esse pertrahendos optimè nouerat. Huic errori opportunè succurri posse videbatur: nam Romæ habendus erat ea de re non semel legitimus Patrũ senatus, & ob frequentiam negotiorum credibile erat non defutura impedimenta, quæ priorem designationem morarētur. Igitur mis-

ſo magnis itineribus veredario, legatum ſuum regina mutatę ſententiæ admonens, Franciſcum Ximenium prouincialem deſignari iubet Antiſtitem Toletanum: eiuſque deſignationis ſancitam authoritatem & literis Apoſtolicis (quas breues vocant) præſcriptam, magna ad ſe celeritate perferri, iuſto diplomati expediēdo dilatione, vt fieri ſolet, impetrata. Romæ igitur negotia ex ſentētia reginæ proceſſerunt: cùm interim omnia inſcio Ximenio, ſecretò gererentur. Sunt qui Oropeſam oblatam dignitatem, quod ei gerendæ imparem ſeſe arbitraretur, conſtanti animo renuiſſe dicant. Erat iam dum hæc confecta ſunt, ad ſolenne Quadrageſimæ ieiunium Anni M. CDXCV. deuolatum tempus: quare neceſſariò Matritum, vbi Regina aderat, Ximenius venit, qui illi à confeſſionibus erat: & poſt quā muneri ſuo ſatisfeciſſet, in ſpei cœnobium, quod Ocannę eſt, diſcedere parabat: quò ſacris intereſſe poſſet, quæ ſolenni Chriſtianorum ritu, in memoriam dominici funeris celebrantur. Iam Franciſcum Ruizium ſodalem admonuerat, vt aſellum, quo vehi ſolebat, ſterneret: ſimulque aliquid herbarum condiret, ne impranſi viā ingrederentur. Sed inſperatò, dum hęc moliuntur, Caſtellus vnus ex cubicularijs reginę ad Ximenium venit, & priuſquā diſcedat ad reginam maturet, iubet. Doluit ille eo nuntio accepto, veritus ne quid, tempore præſertim tam ſacro, impedimenti accideret. Continuò ergo ad Reginam adiuit, ſeſe quanto ocyus poſſet explicaturus. Regina Romani Pontifi. literas tunc allatas, poſt ſermones alijs de rebus, ex conſulto primum iniectos, in manus tradidit: & videto, inquit, quęſo quidnam hiſce literis ſummus Ponti. ſibi velit. Prouincialis ad primā ſtatim inſcriptionē, quę ſic à tergo erat (venerabili fratri noſtro Franciſco Ximenio electo Toletano) vehementer commotus, depoſitis continuò in reginę gremio obſignatis literis, & nihil ad ſe pertinere inquiens, de ſcabello ſurrexit: atque nulla, vt ſolebat, expectata miſſione, vultu admodum conturbato ad ſodalem abijt. At regina, qua erat grauitate, diſſimulandum interim rata, dū ſcilicet interiecta tēporis morula animū hominis rei nouitate perculſum redderet ſedatiorē, abire in pręſens facilè permiſit, petita tñ priuſquā cubiculo egrederetur ab eo facultate, quicquid literarū illud erat reſignādi. Paulò poſt Henricū Auriciū Villadę dñm, regiſq; auunculū, eiuſq; familię pręfectū, & Aluarū Portugalliū regij ſenatus pręſidē, ſumma viros dignitate, ad ꝓuincialē mittit, qui peterēt ne

vel

vel Reginæ quæ illum tanti faciebat, vel Pontificis Maxim. cuius in ipsum imperij ius esset, authoritatem contemneret: quin vtriusque voluntati, imò diuinæ potiùs vocationi facilem se dictoq; audientem præberet. Simulq; alia in eam sententiam adderent mandat, quæ ad hominis ingenium emolliendum facere viderentur. Illi suscepto negotio ad monasterium venientes, cùm comperissent prouincialem iam dudum inde profectum, Pintum versus contendere, citatis equis eam viam ingressi, hominem cum duobus sui ordinis socijs ad tertium ab oppido lapidem consequuntur pedibus iter facientem: reductumq; paulisper è via, post multum sermonem, vltro citroq; habitum, huc tandem perpulere, vt relicto itinere quod instituerat, Madritum reuerteretur. Igitur cùm & reginæ, & procerum omnium hortatu, precibusq; rogaretur, vt delatam dignitatem capesseret, fortem omnino animum atq; inuictum præstabat, semper propositi sui tenax: adeò vt Gutterius Cardenas è reginæ intimis, Ximenium aliquando de ea re compellans dixerit: Non est pater cur nos suspensos teneas: nam si annuis, Archiepiscopi Toletani ratione: siue renuis, magnanimitatis tuæ, & religionis causa, manus tuæ sunt à nobis deosculandæ. Reges paulò post Burgos deuenerũt, quò allatæ sunt literæ Pont. Max. ad Ximenium prouincialem, quibus illum non modò hortabatur, sed pro suo in eum iure imperabat, vti Pontificatum Toletanum, cui rite præfectus esset, omni posthabita mora acciperet. Hìc ille nihil amplius repugnandum ratus animo dolenti & inuito se ceruicem submittere asperrimo iugo, post sex ferme menses quibus hac de re controuersum fuerat, professus est: nihil tamen addubitabat, quin Deus opt. max. qui ineundi tãti muneris author fuisset, obeundi quoq; adiutor esset futurus: illud semper excipiens, si nullis conditionibus, nullàue pensione prægrauatam eã dignitatem darent. Nam sinistris quibusdam rumoribus sparsum fuerat, eius mediocritati quemuis sumptum sufficientem forè, quocirca prouentibus modicis, qui tamen idonei essent, contentum, regibus qui magna & religiosa meditabantur, reliquis qui superfuissent libenter cessurum. Non ideo indignati aut offensi sunt reges: quinimo incredibile dictu fuit, quanta regum animos, procerumq; omnium lætitia peruaserit, quòd ab eo tandem impetratum fuerit, vt Archiepiscopus Toletanus, hoc est, inter regni primarios authoritate & opibus primus esse non recusaret. Tanta est virtutis vis, &

tam potens verus potentiæ honorumq; contemptus. Digressi Burgis paulò post reges cùm Turiassonem nobilem quondam Romanorum coloniam, & nunc regni Tarraconensis non obscuram vrbem, venissent: ibi Franciscus Ximenius Archiepiscopus designatus in diui Fráncisci ęde magna celebritate, astātibus etiā regibus, V. Idus Octobris (qui dies Franciscanis sacer, octauus à diui Francisci festo numeratur) solenni ritu inunctus, consecratusq; est. Sacris verò peractis confestim ad reges accedens, illorum dextras per speciē deosculandi de more appetens, non tam (inquit) quòd beneficio vestro reges inclyti, Archiepiscopus factus sum, vestras exosculari manus velim, quàm quòd eas mihi vos confidam porrecturos esse officij mei adiutrices: vt tandem mihi liceat in cælo archiepiscopi locum mereri. Reges contra quòd ille per speciem regij cultus fecerat, re ipsa religionis ergô facientes, & post vniuersi qui aderāt proceres eius manum venerabundi sunt deosculati. Deinde omnium aulicorum congratulantium comitatu, ingenti quoq; quacunq; præteribat populi plausu, in domum suam reductus est. Mittit illico per totam diœcesim Toletanam præstantes viros, qui oppidis, arcibus, & præsidijs nouos custodes & præfectos designarent, quorum fidē verbis conceptis Antistiti per iusiurandum de more astringerent: cæterosq; omnes, tum sacri tum profani fori ministros, donec sibi per otium lustrare liceat, quàm idoneos & strenuos præficiant. Est enim ingens numerus in hoc pontificatu honorum, præfecturarum, & munerum, quæ temerè quibuslibet, propter oppidorum celebritatem nunq̄ committuntur. Erat illi quoq; prouidendum de perampla cùm dignitatis, tum opulentiæ plena, Castorlæ præfectura, quā Petrus Furtadus Petri Gonzalui cardinalis frater eo viuente semper obtinuerat. Quo circa cum reguli quidam ex Mendozia familia ad Ximenium venissent, reginæ nomine (vt aiebant) rogantes, vt Petrus rursus per eum præficeretur, ne cogeretur priuati habitu ab administratione prouinciæ discedere: futurum enim perquā iniquum, neq; ingratitudine insigni cariturum, si Gonsalui quondam patroni immemor, cuius nempe authoritate & testimonio in tam sublime fastigium conscendisset, fratrē modò dignitate deturbaret, qua Golsaluus illum decorauerat. Solent reges dum rogant cogere, nec tam id precibus videbatur agi, quàm imperio. At Ximenius excelsi animi, quem diu intra syluas obscuras presserat, aperta iam documenta

menta exhibens,renũciare Reginæ iubet,se quod petitur nequaquã facturum.Potero(inquit)rursum ad priuatam vitam & humilem cucullum,vnde inuitus abstractus sum,redire,neq; enim vnquam hanc dignitatem ambiui:cęterum Toletanum Pontificatum mutilum,aut gleba vna imminutum nunquam profectò suscipiam. Audita voce tam constanti,ad reginam reguli cum responso redierũt, non tam Ximenij robur apud illam collaudantes,quàm ingratum animum obijcientes:neq; ea de re verbum amplius est factum.Post aliquot verò dies, cùm nihil tale iam expectaretur, fortè Antistiti Aulam ingresso Furtadus obuius factus est : qui aliò cùm vellet iter diuertere,nam Ximenij conspectum,veluti ab eo læsus,vitabat: voce paulò altiore illum honorifice appellat,& Castorlę pręfectum salutat:addens se pro certo habere, talem se regibus,Reipublicę,& præsuli suo Toletano præstaturum, qualem hactenus sub fratre illustrissimo.Hunc igitur quandiu vixit,in magno pretio & honore habuit,& Castorlæ imperio præesse voluit.Ergo tanta fortunæ dignitatisq; accessione,nouus antistes ceu nouus quoq; homo factus, parem extemplo personam tanto fastigio induere visus est,nihil iã nisi sublime & excelsum animo agitans:seu quòd ita natura comparatum sit,vt magni animi magnis honoribus fiant apti,seu quòd diuinitus huic sanè homini ad res magnas gerendas, vt cætera instrumenta,sic quod primum omnium est,par animi robur & magnitudo data fuerit.Primum igitur diœcesi suæ constituendę vehementer intentus,consiliarios,seu assessores iuri dicundo, tum morũ censores(quos visitatores appellant)homines cùm doctrina, tum vitæ integritate pręstantes vndiq; conquisitos,sibi asciuit.Quod verò ad rem priuatam attinet,nullam sanè aut sumptuosi, aut magnifici apparatus rationem per id tempus habere,vnquamúe habiturus videbatur:non frequentis familiæ,non pretiosæ supellectilis: quin priscam illam sanctorum pontif.frugalitatem, cum Francisci sui humilitate cõiungere visus est.Nam asello quo solebat vehebatur monachis sui ordinis assectantibus,aut ibat pedibus. Non argento mensam,non aulæis parietes ornabat.Totum porrò annuum censum statuerat ita partiri:vt ex parte dimidia pręsentibus egenorum necessitatibus subueniretur,reliqua vero deductis cùm familię,tum Pontificatus necessarijs sumptibus,in opera publica quæ religionis cultui prouehendo,iuuandisque sacrarum literarum studijs neces-

saria essent, impenderetur. Totum ergo semissem pauperum vsibus destinatum Ioanni Cardennæ Burgensi, viro Theologo, & antiqui moris homini, quem pijs præfecerat largitionibus, vnica syngrapha decreuit, nulla expensi ratione deferenda, in egenos distribuendum. Verùm deinde succedentibus maximorum sumptuum occasionibus in primis verò graui ære alieno, ex effusa in Granatenses nouos Christianos liberalitate contracto, semissis illius largitionem, ad arbitrariam distributionem redigere coactus est. Quod sanè consilium in dies magis necessarium animaduertebat: cùm impositam sibi tum moderatoris, tum pacificatoris publici personam, dubijs turbulentisque Reipubli. temporibus, cerneret sine magna pecuniæ vi sustineri non posse. Ad familiæ quoque frequentiam, domesticumque cultum, atque ornatum, paulò post Ponti. Maxim. hortatu pertractus est. Quam quidem mutationem quoniam eius æmuli, quos egregia virtus semper est habitura, leuitati animi eo tempore ascripserunt, non alienum ab instituto erit, literarum exemplum, quas ad Ximenium Ponti. Maxi. ea de re misit, adscribere: quod sic habet.

Dilecto filio Francisco, electo Toletano, Alexander Papa sextus. Dilecte fili salutem, & apostolicam benedictionem. Sancta, & vniuersalis Ecclesia, sicut te ignorare non putamus, ad instar cælestis Hierusalem multis, ac diuersis decoratur ornatibus: in quibus, sicut in excessu præuaricando peccatur, ita in defectu nimium declinando erratur. Grata est Deo, & laudabilis cuiuslibet status condecens obseruantia. Et propterea quicunque, præsertim prælati Ecclesiæ, sicut in moribus, ita in habitu & incessu, studere debent, ne nimio fastu superbi, neue nimia abiectione superstitiosi esse videantur, cùm vtroque authoritas ecclesiasticæ disciplinæ vilescat. Eam ob rem hortamur te, vt postquam te sancta sedes Apostolica de inferiori statu ad Archiepiscopalem dignitatem euexit, quemadmodum te in interiori conscientia secundum Deum viuere intelligimus, de quo plurimum gaudemus, ita extrinsecus iuxta condecentiam status tui, habitu scilicet, familia, & cæteris ad dignitatis decorem conuenientibus te habere & obseruare coneris. Datis Romæ apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die. XV. Decembris. M. CDXCV.

Ponti-

Pontificatus nostri anno. IV. Sic ergo Pontif. authoritate impulsus, cui minus audientem esse religio erat, vix tunc sibi imperare potuit, vt familiam modicè augeret: domum vtcunque ornaret, & lautiore denique vitę cultu vteretur. Procedente tamen deinde tempore, animaduertens quantum splendor hic vitæ apud vulgus momenti habeat, ad vindicandum à contemptu publicæ personæ dignitatem, quam in pretio haberi permagni ad quietem publicam refert: non modò ad iustam familiæ frequentiam, mensarum magnificentiam, & elegantiam, ad omnis quoque apparatus gloriam amplitudinéque peruenit, sed cultum etiam sibi accersiuit non incuriosum. Nam & holoserica veste superinduebatur, & pretiosis pellibus, sed pręcipuè leucophæis (quod vesti scilicet Franciscanæ concolores essent) vtebatur. Longo post tempore dum Reipublicæ gubernandæ præesset, Beltranum Metinensem regium apud nouum orbem senatorem, vestem illi obtulisse aiunt, rarissimis pellibus ornatam ex animalibus transmarinis, quæ tribus ducatorum aureorum millibus æstimabatur. Retinuit quidem illam Ximenius domi per aliquot dies, ne videretur offerentem contemnere, sed paulò post ad Beltranum remisit morbi prætextu, quo postremò laborauit, quasi sibi parum commodus eo tempore eiusmodi cultus & necessarius esset. Mirum quiddam in illis pellibus fuisse traditur: nam si quando explicabantur, aut quouis modo agitabantur, suauitas quędam odoris ex illis afflabatur, quę totum opplebat locum. Lectos item sericis & purpureis stragulis ornatos, cùm tamen ille Franciscanę regulę ad vltimum vsque spiritum obseruantissimus fuerit, & sindones lineas semper respuerit: & sæpè à ministris deprehensus sit mollibus culcitris, & pretiosis pannis è lecto ablatis in nudis tabulis, aut humi somnum carpere. At in familiaribus, tam primo hoc tempore, quàm deinceps recipiendis, maximum morum delectum habuit: nam & inculpatam vitam, omnique turpitudinis non modò labe, sed & suspicione vacantem exigebat. Pueros verò ingenuos ferculorum ad mensam ministros seuerissima disciplina continebat, pędagogo admoto qui illorum ingenia bonarum literarum rudimentis excelleret: à quibus & ipse nōnunquā diurni stu

dij operam exigebat. Familiæ porrò vniuersæ, hoc ipso Pontificatus sui rudimento, non exigua pars ex Franciscanis sodalibus constabat. Decem quippe ex illis spectata probitate viros contubernales sibi delegerat, quorum societate religiosæ vitæ memoriam, & quo ad eius fieri posset formam quoque tueri, perque eos sacra officij sui munera exequi destinarat. Quo fiebat, vt penes huius ordinis viros futuram iam inde partem maximam Pontificatuum, honorum, magistratuumque sacrorum omnes arbitrarentur: tanta erat Archiepiscopi in illos, tanta Reginæ in Archiepiscopum amoris & beneuolentiæ significatio. Vnde non vulgares spes sibi proposuerunt, non ij modò qui familiari illo Archiepiscopi vsu atque conuictu fruebantur, sed alij etiam eiusdem ordinis viri, insigni aliqua religionis atque doctrinę opinione clari. Qui si apud aulæ primates, & authoritate & gratia pollerent, porrigente vtcunque manum Archiepiscopo, facilè emersuri credebantur. Sed vtrosque sanè sua spes fefellit: omnino enim Ximenius, seu quòd religiosos homines longè ab humani ambitus scopulis retrahendos esse iudicaret, seu certo quodam alio consilio, nihil sanè suis illis contubernalibus publicorum negotiorum vel communicabat ipse, vel ab alijs sinebat communicari. Interuentores verò, quales permulti rerum alienarum curiosi, & fumos vendere soliti, in aula regia esse consueuerunt, ad eos ingredi haud temerè patiebatur: sed neque pedem in palatium inferre, aut inter proceres aulicos versari permittebat: adeò vt angustiùs, in Archiepiscopi ędibus agere, quàm in suis cœnobijs viderentur. Cum viris ordinis sui primarijs quoties familiares sermones conferre contigerat, nihil aliud quàm de tuenda religionis disciplina, de continendis in officio sodalibus, de precationis, lectionisque frequentia, alijsque id genus exercendis pietatis studijs, non sine summa oris grauitate disserebat. Qua de re non vulgari inuidia apud monachos laborare cœpit, quasi ordinis sui ornandi parum studiosus: nec verebantur nonnulli sinistros sermones de nimia hominis seueritate in vulgus spargere. Accidit per id tempus, vt Franciscani ordinis summus magister (quem illi ministrum generalem vocant) ex vrbe Roma in Hispaniam

mune

muneris sui exercendi causa veniret. Nam quòd quidam in hoc illum à Ximenij æmulis conspiratione facta accitum putant, quò illius opera ad facessendum Ximenio negotium aburerenrur, affirmare nolim. Illud certè satis constat, homines sui ordinis ministri generalis aures grauissimis in Ximenium criminationibus onerasse. Nam insignem eius liuorem & maleuolentiam criminabantur: qui cum monachos doctrinæ & religionis laude præstantissimos facilè posset in amplissimis dignitatibus collocare, maximo deinde vsui atque ornamenro vniuerso ordini futuros, non modò ipsorum incremenris non fauerer, sed & reginæ animum sua sponte ordini deuotissimum aliorsum deflectere, atque abalienare conaretur. Sed neque in fratrem suum vterinum Franciscano quoque ordini initiatum quem secum haberet, vlla amoris significatione pro pensum esse. Multa præterea in eius ingenium moresq; indignè iacientes, quæcunque nimirum exulceratis animis odium, ob spes frustraras suggerebat. At ille homo quidem externus, rerumque nostrarum ignarus, & suapte Ximenio magnopere infensus (erat enim conuentualis) vita, & studio, facilè rot calumnijs irritatus, in Ximenij perniciem cœpit incumbere, palam & impotenter iactitans minimè conquieturum, donec eum è fastigio quò indignè conscendisset, deturbatum, ad sordes pristinas reuocarer. Reginam ergo adit: & post paruam temporis à prima salutatione moram, eius artentione, tanquam de re magna dicturus, efflagitata, mirari se dixit, quonam consilio Franciscum Ximenium ad tantum honoris & potentiæ culmen prouexisset: cùm nec natalium splendore moueri potuerit, nec doctrinæ opinione, cùm omnium iuxrà bonarum disciplinarum ignorans haberetur. Nam iurisperitiam in qua se exercuisse dicebatur, à limine tantum (quod aiunt) salutauerat. Iam verò eximiam quampiam prudentiam, rerumúe gerendarum vsum, quî potuisset ex solis Seguntiensium sacrificulorum iudicijs, quibus breui aliôqui tempore pręfuisset, tam vberem tamq; regijs negotijs tractãdis accomodatam sibi comparasse? Quòd si vulgata illa ac proinde fallax summę sanctitatis opinio, qua supremos ipsos cęlites proximè credebatur accedere, ad eũ augendũ ipsam impulisset, caueret hasce fictas sanctitudines, quæ nec horũ tẽporũ aut morũ essẽt: satisq; nobiscũ pręclarè agi putaret, si vitã vtcũq; innocẽtẽ pręstarem⁹. Quòd si mẽtis caliginẽ remoueret, satis magnũ habere

poterat

poterat argumentum animi leuis & inconstantis,quod non ita pridem in totius domus,& familiæ ratione designauerat. Nam ab austeriori norma,quæ monachum decebat,ad sybariticum luxum traduxerat,non sine magna omnium reprehensione. Quòd si vellet commemorare ingenij acerbitatem,rigidos,agrestesq; mores, orationem asperam & insuauem , nullóque lepôre conditam , ad hæc pallorem accersitum,tristitiam & supercilium,tum demum intellecturam quantum à proposito aberrasset. Hæc enim omnia animi tumidi,& arrogantis propria esse , non autem veræ sanctitatis indicia,vt regina existimabat. Nam syncera sanctitas suauis est , & mitis,placida,hilaris,& tractabilis. Quare non esse cur dubitaret, quin fucum suæ simplicitati planè factum fuerit. Nam quòd delatum honorem tam longa ille cunctatione distulisset, vulpini hoc ingenij,potius quam sancti indicium fuisse. Siquidem probi,nec dissimulatores viri,vt non ambiunt honores,atque magistratus,ita ritè atque incorruptè delatos modestè accipiunt, nō tam præesse quā prodesse cupientes. Quare oportere quidem etiam atque etiam circunspiceret,qua nam tandem ratione tanto huic ecclesiæ Toletanæ vulneri mederi posset,nisi suæ existimationis,atque adeo etiam animæ salutis obliuisci potius vellet. Nam nihili hominem, ad ea se dignitate abdicandum adigere,cui par esse gerendæ nequeat,nihil profectò negotij esse. His permulta addidit conuitiorum & fœditatis plena. Ægrè se iam regina continebat, quin procacem hominem,& inuerecundū è conspectu suo rapi,atque exportari iuberet: verùm quid suam maiestatem deceret memor,sese continuit. Ergo nihil aliud quàm satisne sanus esset,ad verbosam eius orationem subiecit:& an qui cum loqueretur intelligeret? Hîc ille acerbius irrîtatus,satis(inquit) sanus sum,neque qui cum loquar ignoro, nempe cum Isabella regina,quæ pauculus puluis est,vt ego. Et simul consurgens foras furenti similis abijt. Multum Archiepiscopi causam iuuit,generalis ministri tam effusa petulantia, quæ reginæ quidem iram & indignationem meruit potius,quàm gratiam aut assensum. Facilè sapientissima fœmina intellexit , morbo illum animi stimulatum potius , quàm certo vllo iudicio ductum , in tam illotum sermonem prorupisse. Interim Ximenius quanquam maturè satis quid in ipsius caput minister ille moliretur amicorum indicio intellexerat,recti conscientia fretus,tantum

abfuit

ab fuit, vt vel reginæ aures (id quod illi facillimum factu fuisset) du ceret præoccupandas, aut certè post intentam calumniam, de apologia cogitaret, vt nec verbum vllum ea de re cuiquam facere sustinuerit: nec ministro quidem vllam offensi animi speciem præbuerit: quin singulari illum studio, mirificaque pietate colere, venerarique persistebat. Itaque omnia Ximenio moderatè dissimulanterque ferente, facilè totus ille sæuientis inuidiæ feruor contepuit, & paulò post in fumum euanuit. Porrò quanquàm nihil aduersus sodales illos suos, quos sibi domesticos elegerat, querelarum habere præ se ferebat, quos neque conscios quidem illius in se coniurationis fuisse existimabat, tamen vel æmulorum aliorum tędio, vel quòd arctam viuendi normam istis displicere sentiebat, quęsitis occasionibus alium aliò, in cœnobium quenq; suum amandauit, tribus modò retentis Francisco Ruizio, Didaco Camachio, & Didaco Villalano, qui Ximenio ab arcanis confessionibus, & a priuatis sacrificijs essent. Quibus leges pendenti in tabula pręscriptas dedisse fertur, varias quidem illas, sed quę huc tandem omnes tenderent, vt intra suum angulum abditi, ab omni negotiorum strepitu, & ab omni profanorum hominum commercio abstinerent. Hęc tamen tam rigida illis imposita viuendi conditio in causa fuit, vt ad honores emergerent, fauente non nihil Ximenio. De Francisco Ruizio diximus: Didacus verò Villalanus cùm validis lateribus ad populum concionaretur, & aptus esset affectibus permouendis, regius concionator est factus, & in Abderitanum deinde episcopum assumptus. Quartus his annumerandus est Bernardinus Archiepiscopi germanus, nam nec morum æquabilitate, nec iudicio satis sano erat pręditus. Hic enim vt supra commemorauimus, cùm a Nauarra redijt opera Ximenij amicorum, & fratrem Monachum factum resciuit, eidem ordini se addixerat. Sed non erat cuiquam illorum trium, quos Ximenius domi habebat conferendus: ac proinde fortunam infœlicem sortitus, verum esse satis declarauit, suam moribus fortunam vnumquenque fingere. De quo, quoniam fraternam indignationem commeritus, domo Antistitis per hæc ferme principia perpetuò pulsus miseram atque calamitosam vitam duxit, pauca præfanda sunt. Erat Bernardinus in monachatu haud vulgariter pius & religiosus, quā obrem fratri erat carior. Sub ipsa etiam Pontificatus tempora, non

modò

modò consiliorũ particeps,sed & totius Pōtificię familię primus,vt par erat, habebatur. Aiunt tamen in eo Ximenium desiderasse animi constantiam, circunspectionem, & in rebus tractandis prudentiam. Nonnunquam enim naturali quadam temeritate, non sanæ mentis dabat indicia: sed quicquid id erat,fraterna beneuolentia dissimulabatur. At cùm ęgrè animi vitia contineantur, præsertim vbi paululum licentiæ accedit, Bernardinus insolentior factus, cùm neminem sibi apud fratrem præferri pateretur, non solùm Archiepiscopi amicis & ministris, sed ipsi etiam, dum omnia pro libidine tractare cupit, cœpit esse grauis. Nam quicunque eum, aut leui facto, aut dicto offendisset, domo Pontificia fratre inconsulto, statim pellebatur. Quòd si quid illum Ximenius obiurgaret, eadem erga eum libertate vti: grauibus verbis inuehi: eius œconomiam impudenter culpare: protinusque locum aliquò in propinquius cœnobium mutare: aliquotque dies conceptam indignationem absentiæ mora testificabatur. Mansueto animo ea omnia Ximenius tolerabat, & simul atque ira fratri deferbuerat,rursus ad se admittebat: nullumque amplius rei ante actæ verbum faciebat. Accidit tamen, vt aliquando iratior multò quàm solebat Bernardinus Compluto Guadalfajaram sese receperit: vbi bilis impetu vehementer agitatus, nulla fratris Archiepiscopi ratione habita, libellum quendam scripsit, quadraginta & amplius rerum capita continentem, quibus non modò Archiepiscopi mores, sed familiæ luxum & intemperantiam, & totius Pontificiæ ditionis sub Antistite fratre licentiam, falsò & immeritò taxabat. Ea cum Ioanne Viana probo homine, & sibi amico, cæterùm fideli fratris ministro communicauit, dictitans quam primum occasio daretur, se libellum in manus reginæ traditurum. Nihil iniquius Ximenius (animo aliôqui excelso) ferebat, quàm si aliquid sinistrum apud reginam de se iactaretur. Id Viana cùm Ximenio statim notum fecisset, illico per sedulos ministros agit, vt captus Bernardinus deferretur, & simul quę scripsisse ferebatur. Ergo vniuersis thecis,& armarijs eius reclusis,tandem libellus inuentus est:ipseq; acerbę custodię traditus,atque paulò post Guadalfajaram deportatus:vbi indignabundus & animi impos biẽnio integro decũbens,cōtumacię quidẽ morbum cōcoquere potuit,

ni

ni etiam insanię vitio miser laborasset. Sanior tamen post illa factus, fratris læsi clementia implorata, rursus humanissimè receptus fuit. Sed vt vulgò dici solet, qui semel bonam mentem amisit, haud facilè curari potest. Ęgrotabat Compluti Ximenius & adstat Bernardinus frater: accidit verò, vt tunc causa quædam apud Archiepiscopi iudices ageretur, Bernardinus verò in alteram partem adeò inclinauerat, vt litem suam fecisse videretur: Iudices enim ex suo arbitrio sententiam quamuis iniquam vt proferrent impulit. Id Ximenius euestigio resciuit, altera parte nimirũ proclamante, & iudicum suorum sententiam rescidit, morbo interim ob indignationem adaucto. Hîc insanè Bernardinus fremere: & specie visendi fratris ad illum ingressus, multa primum conqueri cœpit, & quòd ipse in nullo pretio apud eum esset: multa deinde iudicum nomine, quos graui infamia eo pacto notasset, prorsusque despicatissimos fecisset. Inualidus ob morbum Ximenij animus solitũ in eo tolerando vigorem retinere non valens, acri illum oratione increpat: & vt taceat pro imperio iubet, aliôqui statim in vincula conijciendum minatur. Bernardinus puluinari quo caput Ximenij fulciebatur arrepto, os obturauit: & tanta vi guttur vtraque manu furibundus compressit, vt omni facultate ministros inclamandi adempta, qui in proximo cubiculo excubabant, modò non animam efflauerit. Bernardinus siue quòd eũ iã mortuũ credidit, seu rei atrocitate deterritus, nec animi pręsentia nefario sceleri absoluendo necessaria præditus, de cubiculo dissimulanter exiens, ministris ne strepitu dormientem excitarent admonitis, in obscuram latebram se proiecit, vnde rei euentum aucuparetur. Aderat inter ministros adolescens quidam Auellaneda, qui paulò quàm cęteri attentior, vultum Bernardini immutatum conspicatus, vocem etiam titubantem, gressus inconcinnos & ferme vacillantes subnotauit. Ergo sinistri quippiam accidisse suspicatus, præsertim quòd Ximenium & Bernardinum vicissim iurgantes audierat, suspensis passibus ad Archiepiscopi lectum accedens, ex vultus pallore, & ex frequenti suspirio animo illum defecisse credidit: Socios aduocat, & ad medicos accersendos aduolat: qui id vi morbi accidisse existimantes, quod medicæ artis erat, sedulò faciebant, sed vt in re subita & ambigua, velut cęspitantes. Donec ille ad se reuersus, nihil celans aut dissimulans

lans, fratrem palàm incusare cœpit, scelestum, sacrilegum, parricidam appellat: remque vt acta fuerat exponit. Sunt qui Bernardini furorem non ob sententiam rescissam obortum fuisse dicant: sed sacerdotiorum quorundam causa, quæ cùm à fratre petiisset, nec potuisset impetrare, eò tandem insaniæ peruenit, vt fratrem strangulare voluerit. Ergo Bernardinus per gnauos exploratores conquisitus, Turrigios oppidum iuxta Toletum, olearum fertilitate celebre compedibus vinctus abducitur: vt in humili tunc temporis cœnobio, vitam sordidam, vt meruerat, traduceret. Quod in commune ab omnibus monachis curatum est, quibus Bernardini facinus indignissimum visum fuerat. Tarasiæ tamen Auriquesiæ matronæ sanctissimæ benignitate, quæ Turrigiorum ditionem eo tempore tenebat, bona molestiæ pars ablata fuit, quam in custodia pertulisset. Ab eo tempore tanto ille odio Ximenio fuit, vt nullius vnquam precibus simultatem deposuerit: nec hominem amplius videre sustinuerit, nedum alloqui, aut in familiam recipere. Amor enim quò vehementior aut coniunctior est, si iustis de causis aliquando lædatur, nunquam ad pristinam charitatem redit, nec offensione obliterata coalescit. Ferdinandus Rex longo post tempore vix à Ximenio impetrauit, vt mitiùs contra fratrem germanum præsertim absentem ageret, eumque benignè iuuaret. Assignauit ergo Bernardino octogena numûm millia in singulos annos, ea conditione tamen, ne vnquam in eius conspectum veniret. Hunc ego Bernardinum extremam penè senectam agentem puer olim Compluti vidi, molli otio & genio indulgentem. Erat statura procera, fronte perfricta, vultu mirum in modum rubro flammeóque, naso prælongo, & incuruo, oculis introrsum reductis, totiusque corporis firma quidem compactione, sed macra. Auellanedæ verò sedulitatem semper ante oculos Ximenius habuit: nam & adolescentiæ vitio sæpius peccantem paterna emendabat indulgentia, præter seueritatis suæ consuetudinem: & ne quid illi dum viueret deesse posset benignissimè prouidit. Sed vt ad initia pontificatus reuertamur: vt primum Ecclesia Toletana resciuit Ximenium in Aragonia vbi tunc agebat inauguratum, legatos ad eum mittit Franciscum Aluarum Toletum, & Ioannem Quintanapalliam canonicos, illum iurisconsultum, hunc theologum, qui illi totius Ecclesiæ nomine

gratu-

gratularentur. Quibus cum longum sermonem habuit: & multa se dixit cupere denuo instituere, & multa corrigere, & in antiquum statum restituere, quæ in rem communem essent cessura: sed illud in primis, vt canonici, & eorum socij, qui portionarij dicebantur ad vitę communitatem, quoad eius fieri posset, redirent, qui iam diu ad vitam secularem & vagam desciuerant. Vt saltem altaris ministri, qui per hebdomadarum vices sacra faciunt, illis diebus intra claustra templi continerentur, quò religiosiùs munere fungerentur suo: se verò vt bona domicilia extruerentur curaturum, quibus commodè vti possent. Legatis verò diligenter mandat, vt id ad capitulum referant, & primo quoque tempore ea de re decretum faciendum curent. Legati quanuis rei difficultatē probè intelligerent, noluerunt tamen quid sentirent aperire: sed eius mandata ad capitulum bona fide relaturos, quemadmodum iubebantur, promittunt. Canonici verò per legatos de Antistitis sui voluntate certiores facti, mirum quàm fuerint rei nouitate, & insolentia commoti. Non tam quidem quòd intolerandum videretur, tres illos sacrorum ministros pauculis diebus intra ædem sacram contineri, quàm quòd vererentur ne homo seuerus & restituendæ veteris disciplinæ cupidissimus, qui tunc summa contentione agitabat, vt omnes omnium religiosorum virorum fœminarumque per vniuersam Hispaniam societates ad prisca viuendi instituta reuocarentur, idem quoque de canonicis suis cogitaret. Auxit illorum suspicionem Ximenij ad præfectum fabricæ mandatum, vt super interiori templi porticu, quæ impluuium viridario consitum, ad mea vsque tempora cingebat, domicilia construeret: in quibus multò plures quàm illi tres sacerdotes laxè habitare possent. Quare inito statim secreto consilio, Alphonsum Albornozium canonicum, qui & capellani maioris dignitate fungebatur, prudentem virum, & industrium Romam ad Pontif. Maxi. alijs negotiorum causis prætextis, mittunt, qui pręsentem ecclesię Toletanæ statum capituli nomine tueretur: & Archiepiscopum si opus esset, in ius vocaret, vt res nouas moliri desineret. Sed Ximenius qui paulò pòst ista resciuit, non esse cessandum ratus, viatores, satellitesque, non sine authoritate regia statim in portum misit, qui Albornoziū cōprehenderent. Sed quanuis magnis itineribus profecti, nauim conscendisse, & ple-

nis velis nauigasse repererunt. Sed Ximenius vir prudens & experiens,ita posse euenire ratus,vno tempore ad portum satellites, & Romam expeditissimam triremem mittit,qua viri sibi cari & strenui cum mandatis regijs vehebãtur,qui Garsię Lasso,tunc apud Põtif.Oratori edicerent,vt quamprimum Albornozius appulisset, ablata in vrbem veniendi facultate,vinctum in Hispaniam remitteret. Lassus statim vt regias literas accepit, & rem totam intellexit, Ostiam contendit, vbi quinque dies Albornozij celeritatem anteuertit:tot enim cùm esset ibi moratus,descendentem de naui vocauit ad cœnam. Vbi postquã de Hispanię rebus multa inter se collocuti sunt,regia illi mandata exponit:& Centurioni in custodiam traditus rursus in Hispaniã traijcere cogitur. Postquã Valentiã appulit, ad Attienzę arcem translatus est,& tandem Complutum ad Antistitem deducitur: vbi totos ferè duó de viginti menses partim vinctus,partim in libera custodia retentus fuit. Carceris molestiæ duriores Albornozio exhibebãtur,quã mitis Ximenij natura ferebat. Sed cùm punitió potius regis nomine, quàm suo fieret, non nisi regis intercessione dimittendum putabat. Solent etiam qui nouam aliquam potestatem ineunt, seueritatem quandam penè inexorabilem sub ipsa principatus initia exercere, quò asperi & formidolosi vulgò habeãtur. Sic enim qui contumaci sunt ingenio, & nouarum rerum auidi,sibi cauere curãt:& in officio facilius omnes continentur. Intereà Ximenius Toletum profectus, vt se Albornozius sequeretur iussit: & cùm illic relinquendus crederetur, rursus secum Complutum reduxit, vbi tandem missum fieri placuit. Vsus fuit Albornozius fidelissima opera Tamai eius ministri in maritimò itinere: vinctus, & post etiam Compluti: adeò vt se maximam suæ calamitatis partem, in verbis & consilijs prudentis famuli deposuisse fateretur. Quare post omnes turbas sedatas iam liber, Tamaium gratitudinis ergò portionarium Toletanum faciundum curauit. Ximenius qui Tamai pietatem erga herum, & fidem ac sedulitatem à viris laudatis prędicari audierat, post Albornozij mortem, in familiam suam asciuit, & domus suæ præfectum esse voluit: ac canonicum Toletanum creauit, vt summum benè nauatę operę pretium. De statu ecclesiæ mutando, aut de sacrorum ministris intra ecclesiã continẽdis,mentionem nullam ab eo factã Vergara existimat. Ego Didacum Lupum Aialam ali-

quādo dicere audiui, Ximeniū in priuatis sermonibus, quos interdū ad canonicos habuit, de ea suspicione sese purgasse, qua ad regularē viuēdi modū eos reducere velle insimulabatur. Quanq; nōnulli referunt, vsum illū aliquādo ad hanc rem exēplo tenuissimi pāni Leucophęi, quē canonici Ximenio obtulerunt, vt inde sibi vestē clericalē conficiendā curaret: tunc enim pannū laudasse, sed conditionem nō probasse: vtcunq; enim res caderēt, sub diui Frācisci cuculla vitā viuere decreuisse, se dixit. Iubebat ergo, vt ipsi etiā canonici ad Augustini regulā se cōpararent & viuerent, quā multis adhuc ceremonijs referrent. Sed sibi propositum esse dicebat Helię verba vsurpans, nō in igne, neq; in commotione, sed in aurę tenuis placidissimo sibilo, hoc est, in lenitate & mansuetudine, omnia cum ecclesia sua tractare, & componere. De hebdomadarijs autem ministris se non quidē præcipere, suadere tamen vt inter se ea de re agerent & tractarent, qua nihil sibi aut religiosius, aut sanctius videbatur. Ego vt his de rebus asseuerare nihil possum, ita ex ædificij perampla structura, & ex sermone cum legatis ecclesiæ in Aragonia habito, & ex portæ forma quam ad vicum crepidarium adaperuerat, suis & ciuitatis Toletanæ quæ adhuc visuntur insignibus ornatam, eam quę iactabatur animi sui sententiā fuisse, conijcere licet: cæterùm tumultus & turbas emersuras pręuidentem, nihil amplius de vtraq; re siue priuatim, siue publicè Toleti egisse. Habitacula verò illa, magnifico atque sumptuoso opere constructa in pontificalis palatij partem concessisse videmus. Post celebratum in Aragonia conuentum, & res omnes compositas, reges Almazanum oppidum in Castellę limine situm peruenerunt. Sed rex paucos post dies, ad comprimendos Caroli Gallorum regis motus, qui in Gerundensium fines hostilia moliri nunciabatur, in Cataloniam redijt. Regina verò Burgos Ximenio adstante profecta est: vbi Lauretum oppidum septentrionalis Oceani portu celebre adire constituit, vt Ioannam filiam suam ad Philippum Austrium sponsum, Maximiliani Cęsaris filium, traiectură ad naues deduceret. Sed cùm itineris difficultas (nam per angustias quasdā & infestás mōtiū salebras eundū erat) atque oppidorū vicorūq; infrequentia tot hominū millia, qui reginā comitabātur, cū tāto pręsertim apparatu & tot impedimētis, excipere nō posset: Archiepiscop⁹, qui omnes omniū occasionū articulos ad ecclesiā Toletanā visendā captabat, idoneū tēpus nactus, facilè à re-

gina impetrauit, vt sibi tandiu abesse liceret, dum illa Burgos rediret. Ergo Complutum Toletanorum pontificum regiam sine vlla mora profectus, postquā se ibi ab externis negotijs feriatū videt, ea solùm in animo versabat, quæ ad boni pontificis partes bene agendas necessaria esse arbitrabatur. Quocirca ecclesiam Toletanam inuisere, & cōuentum sacerdotū (quem Synodum dicunt) indicere, demum totam diœcesim circunlustrare cogitabat. Sed antequā proficisceretur, aream circūspicit amplissimis & magnificis ędibus in studiorum collegium ædificandis aptissimā. Cùm ergo in his designandis cum architectis esset occupatissimus, regina quæ à Laurentano portu Burgos redierat, Ximenij absentiam cuius consilio multum se iuuari sentiebat, diutius ferre noluit, & hominem ad se accersiuit: cunctantem verò & causas morę nectentem, tandem occasione instantium Ioannis filij nuptiarum cum Margarita Maximiliani Augusti filia omnino ad se venire iubet: negabat enim principem iuuētutis, in tot tantorumque regnorum spem natum, per aliū quā per primatem Hispaniarum matrimonio iungi debere. Ergo magna omniū celebritate, atq; ordinū frequentia nuptię cōiunctæ sunt. III. nonas Aprilis, anno M.CCCCXCVII. quibus ipse stipulādis & sanciēdis interfuit, & matrimonij solennia in cōspectu regum religiosè iuxta & splēdidè peregit. Posthæc cùm discessurū se iā ad cœpta negotia arbitraretur, miserando quodā casu præter votū manere fuit coactus. Alphōsus Cardenas Gutterij Cardenę filius, magnę spei iuuenis, dū inter ęquales in ludis nuptialibus, qui magnificētissimi ob principes facti sunt, equū incautius admittit, dorso excussus corruit & ceruice fracta, è vestigio animā efflauit magno omniū mœrore. Erat Gutterius Cardenas reginę perfamiliaris, & intimorū consiliorū particeps: vnde haud vulgariter, ob eius calamitatē doluit. Alleuabat ęgritudinē Ximenius pio & prudēti sermone: nec minus acerbū Gutterij patris vulnus cōsolando leniebat. Postq; illa mœstitia nouis (vt fieri solet) rebus subnascētibus excussa est: decreuerunt reges, terminos quibus Castella à Lusitania distinguitur visere, & obiter Pintiam etiam, & Metinā. Hæc Ximenio peropportuna occasio visa est Toletum proficiscēdi, ad res sui pōtificatus agendas. Commeatu igitur à regina accepto, Archiepiscopus Cōplutum venit, & paucos post dies Toletū de nocte accedere instituerat, fastidiēs omnino apparatum illū, atq; fastum, quo noui Antistites primo aduētu vrbem inuehi

inuehi consueuerunt. At cùm id ciuitati vehementer ingratum esse intellexisset, eorum votis obsecutus est. Sed quò magis ille humanā gloriam fugitabat, hoc illa perseuerantiùs solidam eius virtutem sequebatur. Neminem Toletanorum præsulum tanta frequentia, tā to ciuium studio, et applausu exceptum esse competimus. Est quidē illa ciuitas pontificum suorum obseruantissima, quos haud secus ac numen quoddam cælitus demissum solet venerari: sed communibus Archiepiscopos colendi causis peculiares quasdam in Ximenio esse fama vulgauerat, quę hominū studia mirū in modū excitarunt, ad eius vultum & totius corporis habitum propius contemplandū. Ergo vbi dies aduentus eius adfuit, cunctus populus, omnis ętas, sexus, atq; ordo, vt est vrbs frequentissima, per portas se effundens, campos omnes quà venturus expectabatur, latè compleuit. Vbi verò ad primum ab vrbe lapidem Archiepiscopus appropinquare nunciatur, ornatissimus maximi templi clerus, duplici agminis serie obuiam processit. Mulæ erant nitidæ & insignes, quibus singuli de more sacerdotum Hispanorum sedebant. Præcedebant autem vnumquēq; sui anteambulones purpura fulgentes. Substitit Ximenius media via, quem omnes venetabundi salutarunt, & deosculatis manibus omnia illi bona precabātur. Paulò deinde vlterius procedenti, præfectus vrbis cum omnibus imperij sui satellitibus, & clarissimus decurionum ordo, cum primarijs ciuitatis, quos viatores & accensi præibant, occurrunt: subsistentique rursus singuli præter uecti felicem aduentum optabant, honorificis verbis appellātes. Historicus nostrâs Fernandus Pulgarus homo incorruptę fidei, & sua lingua satis eloquens, cuius historiam Antonius Nebrissensis latinam fecit, scriptum reliquit, fuisse solenne, vt in primo pontif. Toletani in vrbem aduentu, pręfectus vrbis cum suis administris, & ipsi etiam decuriones vrbani post salutatum extra vrbem Antistitem, cùm ad portam vrbis ventum esset, dimissis equis pedibus irēt, equitantem Archiepiscopum comitantes vsq; ad templum maximum: sed huiusmodi honore Petrum Gonzalū Mendoziū Cardinalem Archiepiscopū Toletanum, in gratiā Isabellę reginę in cuius comitatu vrbē primū ingressus est, sponte abstinuisse. Verùm siue hoc eo tempore in Gonzalui adulationem primò sit tentatum, siue re vera hoc officij genus Toletanis olim Pontif. (qua erant maiores nostri religione) delatum fuerit, seculo certè nostro compertum est

 obso-

obſoleuiſſe. Ad portã igitur vrbis cũ veniſſet Ximenius, tam cõferta multitudo aditum obſtruxerat, vt nõnulli de vita fuerint periclitati. Iam verò poſtquã vrbem eſt ingreſſus, omnes feneſtras fœminę puerique occupauerant: ſumma tectorũ culmina inſidentium mortalium pondere laborabãt: loca altiora omnia ſuſpenſis hominũ veſtigijs tenebantur. Tam denſa deniq; vias turba compleuerat, vt vix ſumma ſatellitum apparitorumq; cõtentione anguſtus trames procedentibus aperiretur. Sic tandem ad auguſtiſsimi templi veſtibulũ, ampliſsimo ornatum apparatu, pręcipitante diei veſpera peruentũ eſt: ibi à ſacerdotibus, qui venienti obuiam proceſſerant, ſacro amictu velatis excipitur. Et poſt adoratam more maiorum ſacroſanctę crucis pretioſiſsimam particulam, quam iam olim eccleſia Toletana dono regum in theſauris aſſeruat, pro foribus aſtanti liber oblatus eſt, in quo eccleſiæ Toletanę inſtituta, legeſque continẽtur: quas ille ratas ſe habiturum conceptis verbis pollicitus, in illas de more iurauit. Inde in templi adyta religioſo ſacerdotum concentu inductus, poſt habitam ſupplicationem ad aram maximam, in Põtificale palatium, quod in proximo eſt, deducitur. Tertio verò poſtquam aduenerat die canonicis in curiam ſuã per edictum vocatis, in hanc ferè ſententiam verba feciſſe dicitur.

QVAM inuitus fratres chariſsimi, in hunc quem videtis dignitatis gradũ aſcenderim, neminem veſtrũ arbitror ignorare: quàm verò immeritus illũ occupem, nemo nouit pręter me, qui ſub onere tã recenti gemere iam incipiã, & nutare. Quo magis equidẽ ſentio, nõ ab ipſo modò numine ſubſidium mihi ſummis precibus implorandũ, ſed opem atq; auxiliũ vndecunq;, ſed à vobis in primis fratres obſeruãdi, petendũ eſſe, tanta in Deũ pietate, tanta prudentia & virtute prędit is: quorum votis & rogationibus ad numina cęleſtia, & cõſilio in rebus gerendis, plurimũ vtilitatis me capturũ ſpero. Cõfido enim vos mihi omnem operam, cõſilium, ſtudiumq; pręſtaturos, vt non in hac modò eccleſia, ſed in vniuerſa adeò diœceſi noſtra cultus diuinus augeatur, mores formẽtur, eccleſiaſticę deniq; diſciplinę vigor, ſi non omnino inſtauretur (hoc enim optare magis corruptiſsimò hoc ſeculo, quã ſperare licet) ad quandã certè priſcę integritatis imaginẽ cõponatur. Cuius quidẽ voti me facilè cõpotem futurũ ſpero: cùm vos in primis videã ad omne virtutis exẽplum formatos. Ęquũ eſt enim, vt qui cæteris ſacerdotibus in ditione noſtra ſuperiores

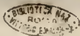
emo-

emolumētis,& dignitate estis, morū quoque sanctimonia sitis. Quę enim eruditio, aut disciplina ad vestros ciues, qui à rebus sacris profani sunt, dimanare poterat, si vos officia vestra cōtemneretis, opinionū dissidijs laborantes? & non potius tum vestium cultu, totiusq; corporis motu, atq; gestu, tum mutua inter vos pace, sanctis colloquijs, & bonis operibus, interiorē hominem verè sacerdorio dignū populo (vt facitis) ostenderetis? Ego sanè, vt apertè vobiscum agam, quoscunq; hac via ad cęlestē Hierusalē ascendētes, de virtute in virtutē procedere animaduertero, horum profectò non modò conatibus adero, sed cōmodis etiam, dignitateq; augebo: si quis verò (quod abominor) terrestrem Hierico descendens, in latrocinia vitiorum, à quibus saucietur inciderit, huius certè vulneribus euangelici Samaritani exemplo, oleum superfundam, & vinum: sed ita vt multò magis ille olei lenitatem, quam vini sit austeritatem experturus: nisi vbi putre vulnus (quod Deus auertat) sectione, vstionéue indigebit. Nam nec ab hac quidem quálibet inuitus temperare potero, cùm intelligam quicquid in vobis huiusmodi fuerit, à me vno apud supremum iudicem seuerissimè exigendum. Verùm meliora profectò atque digniora de tam graui, tamq; honesto ordine speranda mihi esse persuadeo, aduersus quem officijs potius & humanitate, quàm summo iure mihi esse agendum video. Quoniam verò iam dudum meditor synodum sacerdotum nostræ diœcesis, rei ecclesiasticæ cōstituendę causa, Cōplutum indicere, magnopere vos hortor, vt legatos vestros illuc mittatis, qui ex prisco maiorū instituto rebus gerēdis intersint. Interim si quid vobis videbitur, in hac ipsa ecclesia, vel alibi per nostrā ditionē, matura censura indigere, magnā mo nitoribus sum gratiā habiturus. Huic orationi cùm per Decanū reuerenter responsum esset, discessum est. Dati deinde dies aliquot procerum, & ciuiū salutationibus, à quibus quàm poterat citissimè se ex pediebat: nam volumē sacrū in proxima mēsa apertū semper erat, ad cuius lectionē, nisi quid esset seriò tractandū, post primas statim salutationes sese conuertebat: quod cuiuis mediocriter attēto, ne homini rebus grauissimis occupato negotium vltra facesseret, indiciū erat. Habita est etiam non postrema supplicum libellorū ratio, plerisq; quidē eius generis quibus esset liberalitate potiùs, quàm oratione vlla respondendū: quos in fasciculos dispositos, ad largitionibus prępositū mittebat, qui votis omniū suo arbitrio satisfacere curabat.

Ita fiebat vt numerosior in dies ad palatij limina petitorum turba confluerct:adeò ſanè vt conſtet, Archiepiſcopum quo die vrbe pro fectus eſt flagitatorum multitudine exitu domus fuiſſe prohibitum, donec largitor prouido conſilio iactatis, quos diuidendos parauerat,nûmis, peruium iter fecit exeunti.Multa ergo ille Toleti, quibus ibi commoratus eſt paucis diebus,præclara conſtituit: multa cõ poſuit,tũ ad cleri populiq; diſciplinam,tum ad ſummi templi, cæterarumq; ædium ſacrarum ſarta tecta, ſupellectilem, cenſum,totius denique diuini cultus ſplendorem pertinentia:quæ longum eſſet ſigillatim perſequi. Vnum tamen non omittam,propter exempli claritatem,& rei difficultatem cum primis memorabile. Offendebantur quicunque templum Toletanum adibant ſacelli illius anguſtijs, quod Capellam maiorem vocant,vbi ara maxima ſolennibus ſacris operandis erecta eſt:erat enim dimidio ferme quàm nũc eſt anguſtior:quod delubri magnificentia indignũ eſſe omnes iactabant. Porrò vnica erat laxandi ratio,ſi ſanctę Crucis ędicula quæ illi continens eſt,ſacello adderetur:quod facile factu erat diruto pariete medio. Erat autem ędicula illa regium opus venerandæ antiquitatis,veterum quos vocant regum tumulis percelebris:nempe Alphonſi ſeptimi,qui Hiſpaniæ dictus eſt Imperator, & Sanctij huius filij cognomento deſiderati,& item Sanctij alterius ex Alphonſo decimo geniti:præter alios regię ſtirpis principes viros,quorum illic manibus per proprios ſacerdotes quotidianis inferijs parentabatur. Quare multis retro ſeculis nefas viſum fuerat,de diruenda regia capella cogitare. At Ximenius re ſtatim perpenſa,ędiculam regiam capellæ maximę iungendam,& regum reliquias ad eandem transferendas decreuit. Regijs porrò ſacerdotibus ædiculam aliam ſacris ſuis faciendis aſsignauit,tanta quidem celeritate,vt ſub ipſum diſceſſum præfecto fabricę negotium dederit rei primo quoque tempore conficiendæ. Verùm huic decreto poſt Archiepiſcopi abitum regij ſacerdotes ſumma contentione intercedentes,rem ad capitulum detulerunt:patres obteſtantur,ne ſuo ſe ſacello exturbari,neu ſacra clariſsimorum regum ſepulchra,quę illi certa quadam religione ducti cineribus ſuis delegiſſent,violari paterentur. Patres quanquã Antiſtitis ſui conſilium cum eccleſię dignitate coniunctum eſſe liquidò videbant,tamen ne Petri Mendozij Cardinalis Archiepiſcopi monumentum,quod proximè dextrum ſummi altaris latus conſtructũ

erat,

erat, pro lato altaris situ, longius relinqueretur, regiorum sacerdotũ causam tuendam suscipiunt. Hactenus tamen vt per legatos reginã orarent, tantisper negotium differri vellet, donec ipsa in rem præsentem veniens (expectabatur enim propediem in vrbem ventura) de re tota pro imperio constitueret: sperabant enim Cardinalis sui, cui tantopere viuẽti fauisset, etiam sepulturę rationem habituram. Regina cùm capituli postulatis facilè annuisset, paulò post in vrbem veniens, re oculis subiecta, Ximenij consilium laudauit. Ita regij sacelli spatium capellę maximę cessit: vbi ara maxima denuo cõstructa, & ingenti sacrorum signorum pegmate, quod ad summum vsque templi fornicem sublatum videmus, exornata: regij tumuli vtrinq; in edito locati, summa quidem tum illorum dignitate, tũ ędificij ipsius elegantia, atque decore, Mendozij verò Cardinalis monumentum longiusculè quidem ab ara ipsa seiunctum mansit. Verùm id sanè incommodũ, honorificentissima regiorum monumentorũ societate abunde pensatum est. Porrò regijs sacrificijs ędicula non lõgè à capella maxima attributa: quę olim Sancti spiritus nuncupata, sanctę Crucis titulum in prioris sacelli memoriam suscepit. Archiepiscopus vbi Complutum venit, conuentum primum suorum sacerdotum celebrauit. Quo in conuentu multa è Reipubl. ecclesiastice vtilitate decreta sunt facta: quę postea in secundo conuentu Talabricę habito retractata & confirmata vulgauit. Eorũ publicę tabulę quoniam ętatis iniuria interciderunt, atque ab insequẽtibus Archiepiscopis multa dissimulato nomine in ipsorum acta translata sunt: nonnulla referre, potissimùm quę viri pietatem, & prudentiam declarant, non ab re esse existimaui. Sacerdotibus presbyteris facultatem eligendi sacerdotem dedit, ad quem occulta peccata deferrent, vicaria huic potestate data de quibuslibet commissis absoluendis, quorum ad se duntaxat ex legibus sacris cognitio pertineret: ne fortè rem diuinam peragere volentes huius rei obice retardarentur. Quod sub id tempus persępe contingebat, cùm nondum tam multi Pont. Max. priuilegia ad id faciendum, vt nunc adepti essent. Primarijs sacerdotibus (quos curas vulgò vocãt) præcepit, vt singulis dominicis diebus post horas vespertinas (quas completorium vocãt) campanę sonitu, vicorum sibi subiectorum pueros ad Deiparæ Virginis salutationem conuocarẽt: ibiq; eos per se aut per ędituum, Christianę religionis symbola edocerent. Quod ab eo tempore nõ

ſine magno puerorum in Chriſtiana pietate profectu,ad ætatem noſtram perſeuerat.Quoniam ſacræ aquæ vſus,quę pro foribus templorum eſt,negligentia paſsim interciderat, leuibus peccatis luſtrandis more maiorum inſtituta & conſecrata,vt cuncti eccleſias ingredientes ea ſe diligenter aſpergerent, multa etiam propoſita cauit. Iam quoniam ſacra patina circunferri ſolet deoſculanda, & peruerſa quadam ciuilitate inductæ erant mutuæ rogationes,quibus prætermiſsis graues offenſiones & inimicitiæ inter ciues exoriebantur: cauerat Alphonſus Carrillus, vt miniſter qui patinam geſtabat, ſtatim ac quiſquam proximum rogare cœpiſſet,ad altare patinam reduceret. Ximenius quidem noluit cęteros oſculo patinæ immerẽtes priuari propter vnius ineptam ciuilitatem, ſed ſubitò ad alium tranſire,nulla illius ratione habita:& vt ſic fieret,graui multa contra miniſtrum,& parochum indicta cauit.Forenſium cauſarum diuturnitatem ex varijs aduocatorum allegationibus proficiſci certò ſciẽs, quas in fraudem publicæ vtilitatis ob priuatum ipſorũ emolumentum introduxerant,maximo ſanctę Synodi applauſu ſic ad certam breuitatem reduxit:ne quis in ditione ſua iudex,ſiue is eccleſiaſticus ſiue laicus eſſet,in leuioris momenti cauſis libellum vllum admitteret:ſed de plano(vt aiunt)illas dirimeret & iudicaret.In reliquis verò,vt maiorum decreta ſeruarentur:& poſt vnum & alterum libellum,quibus cauſæ fundamenta ab vtraque parte concluduntur,poſitionum & interrogationum libelli ſecundum quos & ipſi litigantes iurati reſpondeant,& teſtes etiam qui producuntur quid ſentiãt declarare teneantur,& tandem vltimus libellus offerretur, qui & cõtrariorum dictis refutandis, & ſuorum confirmandis ſit ſatis: vltra quem ſi vel denuo teſtes darentur,vel libellus porrigeretur, omnia eſſent reijcienda vt inepta.Quòd ſi altera pars forum mutaret,exceptionem ve aliam de nullitate(vt aiunt)opponeret,id intra octo tãtum dies cognoſceretur,& ſexto poſt die ſententia, quam interlocutoriam vocant,proferretur,& diffinitiua continuò poſt vigeſimũ. Decreuerant ſuperioribus temporibus Archiepiſcopi, vt ſacerdos qui continuis quatuor menſibus ſacerdotio abeſſet,eo ſtatim priuaretur citra vllam allegationem: huiuſmodi priuationem Ximenius abrogauit,& ad ius commune reduxit:facilè enim prece, aut munere,aut gratia hæ pœnę eludebantur,& ſacerdos teſte conſcientia fructus perceptos ſuos facere non poterat. At nunc Tridentini concilij

beneficio,

beneficio,his atq; aliis incommodis obuiam itum est. Cæterùm res duas cum primis vtiles & necessarias Ximenius primus tunc excogitauit:alteram,vt parochi librum in suis ecclesijs habeant, in quo nomina eorum qui lustrali aqua per baptismum expiantur,descripta sint,additis insuper patrum,& compatrum(quos vocant)nominibus,anno etiam,die,& mense prænotatis. Quo sanè prouidenti decreto sceleratis multorum diuortijs occursum fuit: quos si quando legitimę vxoris fastidium ceperat, falsis testibus subornatis compatratus prætextu,matrimonijs illicitis copulabãtur. Quin & ad tutelarum curariones,ad sacros ordines suscipiẽdos,ad hæreditates & sacerdotia ineunda,ad milleq; alios vsus posteri se iuuari sentiunt. Alteram,vt parochi quadragesimali ieiunio ineunte, eorum nomina conscribant qui Christiano ritu confessiones arcanas, quibus tenentur sacerdotibus,fecerint:eaq; ad Antistitem ipsum,aut ad Toletanum Complutensemúe vicarios,vt ratio territorij exposcit, intra dies quadraginta teneantur deferre:sic enim Antistites certi esse possunt diuinis & pontificijs pręceptis esse satisfactum. Iubentur etiã vt ab ipsis certiores fiant,si quid publici,aut noui reatus exortum sit, quod ipsorum authoritate corrigi debeat. Quę duę res magno cum ecclesiasticę disciplinæ fructu adhuc in nostra diœcesi obseruantur, & inde ad alias deriuatæ sunt:nunquã verò sine ingenti iactura immutabuntur,aut intermittentur. Quædam verò circa pietatem diuis debitam religiosè sanxit,secutus in plerisq; Xisti.IIII.Pont.Max. instituta. Diẽ præsentationis Dei genitris Marię. II. calẽdas Octobris,solenni pompa,& festo apparatu coli iusit. XIIII. verò calẽdas Apr.eadem solennitate D.Iosephum virginis matris spõsum,vt coleretur non solùm sanxit,sed in calend.Toletanum,in quo desiderabatur referri iusit. Diui Francisci diem festum esse voluit, & sic in honore est dies eius habitus vsque ad Taueram Archiepiscopũ Toletanum,qui in ordinem redegit. Iulianũ Pomerium Archiepiscopum Toletanũ,ob vitæ sanctimoniã, & eruditionẽ sacrarũ literarũ olim inter diuos relatum,sed temporum negligentia minus cultum quàm vita inculpata,& scriptis meruerat,calendario etiam Toletano vt adscriberetur curauit,et eius diem pridie nonas Martij sua in ecclesia celebrari. Hic pręter diuinis de rebus volumina, scripsit etiam historiam de rebus gestis à rege Bamba sub quo ille vixerat, quę in bibliothecis Hispaniæ asseruatur. His absolutis, ad publici

vsus

vſus opera quibus inſtituendis naturâ propenſiſsimus erat, ſe conuertit: nam religioſas virorum fœminarumque domos, virginum maritandarum gynæcea, ſtudioſorum collegia conſtruere in animum induxerat. Cum primis verò liberalium artium & diuinarum literarum ſtudijs, quarum ille ſemper amore flagrauit prouehendis, Academiæ Complutenſis cœptum ædificium vrgendum eſſe putabat: cuius quidem augendæ ornandæque, adusque vitæ exitum curam & cogitationem nunquam remiſit. Dum hæc per Ximenium in diœceſi ſua geruntur, monaſticorum ordinum correctio, quam ſummopere vt fieret curabat, grauiſsimis vbique motibus, ac ſeditionibus agitabatur: ſiquidem fratribus conuentualibus paſsim tumultuantibus, non pauci inſigni nobilitate atque authoritate viri fauebant, cùm alijs quidem de cauſis, tum hac potiſsimum, quòd antiqua maiorum ſuorum ſepulchra, ſacellaque ſumptuoſo opere exædificata, atque annuis cenſibus aucta ſacrorum ibidem perpetuò celebrandorum cauſa, in horũ cœnobijs erãt: quę facilè peritura exiſtimabant, ſi fratres obſeruantes, quibus cenſuum huiuſmodi immobiliumque bonorum poſſeſsio interdicta eſt, conuentualium loco ſubſtituerentur. Neceſſe enim eſſe videbant, vt bona ipſa atque cenſus aliorſum dilaberentur: illa enim partim fœminarũ cœnobijs, partim fratrũ obſeruantiũ literarijs collegijs inſtituẽdis applicãda eſſe vulgò ferebatur. Verùm hiſce difficultatibus in Hiſpania regia authoritate per Ximeniũ ſuccurrebatur. Romæ autem vbi præcipuus cauſæ vniuerſæ cardo vertebatur, longè maiora impedimẽta, atq; incõmoda peruincenda erant. Proferebantur pacta quædã conuenta, olim inter conuentuales minoritanos, & fratres obſeruantes ____ ſecundi, & Sixti quarti, Rom. Pont. authoritate firmata, quibus inter alia cauebatur, ne fratres obſeruantes conuentualium fratrum cœnobia, domosúe, aut alias poſſeſsiones etiam ſedis Apoſtolicæ permiſſu reciperent. Aduerſus illam conuentionem, in hac monaſteriorum reformatione fuerant nonnullæ conuẽtualium domus Ximenij opera, dum reginæ à confeſsionibus eſſet, ab obſeruantibus receptæ, & regulari obſeruantiæ, veteribus earum colonis conſentientibus vindicatæ: qui precibus & præmio illecti, domos ſuas obſeruantibus reliquerant: idq; nihil ſuperiorum Pont. prohibitione obſtante, Alex. Sex. Pont. Max. authoritate probatum fuerat: & obſeruantibus, vti domos & monaſte-

monasteria conuentualium, de habitantium fratrum consensu reci pere, ac liberè retinere possent, permissum. Qua ratione fiebat, vt ex conuentualium cœnobijs nonnulla ad obseruantium ordinem trāsferrētur. Id incommodum ne latius serperet, minister generalis qui conuentualis erat, & perpetuo magistratu fungebatur (nam nūc per sexennium tantum retinetur) ab eodem Alexandro summa contētione impetrauit, vt in ea monasteriorum correctione minimè liceret eam curam gerentibus, sine certis quibusdam adiunctis socijs cōuentualis instituti fratribus, ab ipso generali ministro designatis, officio suo fungi. Hos igitur Roma missos cū à regijs correctoribus (quos reformatores vocant) contemptui haberi, nec vllam ipsis in eo ministerio authoritatem deferri intellexisset, Pont. Maximū miris modis ad iracundiam prouocat, tanquam illius authoritati potissimùm illuderetur: corrogatoq; Cardinalium quorundam fauore, qui conuentualium partibus studebāt, edictum à Pont. Max. de amplissimi etiam senatus sententia promulgatur, quo vniuerso cēsurę huius atque emendationis monasticæ negotio supersederi iubebatur: datis de ea re ad Catholicos reges, quorum authoritate res gerebatur, breuibus literis, quas regina ad se statim allatas ad Ximenium mittendas curauit: erant autem hoc exemplo.

CHARISSIMIS in Christo filijs nostris Ferdinādo regi, et Elisabeth reginę Hispaniarum catholicis, Alexāder Papa sextus. Charissimi in Christo filij nostri, salutem & Apost. beñ. Vt imponatur finis dissensionibus, & querelis quę continuò afferuntur, à fratribus prę sertim ordinis minorum sancti Francisci, propter commissam in istis regnis & dominijs vestris reformationem: pro qua à generali aliqui sui ordinis isthuc trāsmissi, vt simul cum prę latis per nos ad id deputatis huic negotio intenderēt, officio suo minimè fungi permittuntur, & varijs iniurijs (vt asserunt) se affectos conqueruntur: decretum fuit in consistorio, de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium vnanimi consilio, vt tam ipsis transmissis fratribus, quàm per nos deputatis huic reformationi commissarijs inhibetur, vt in huiusmodi reformatione, & eius executione non procederent: sed supersederent, donec veritatè per nos intellecta prouideretur, & aliud mandaremus. Quemadmodum maiestates vestrę ex literis venerabilis fratris nostri G. Episcopi Portuensis Cardinalis Vlixbonensis, eiusdem ordinis viceprotectoris, & dilecti filij Garsię

sie Lasi Oratoris nostri, ad quas nos remittimus, plenius intelliget. Dat. Romę apud sanctum Petrum, sub annulo piscatoris, die nona Nouembris M.CCCCXCVI. Pontificatus nostri anno sexto.

HOC nuntio Ximenius maiorem in modum commotus est: facilè enim vir prudens animaduertebat, hoc Pontif. interdicto quanquā in speciem temporario, illud potissimùm agi, vt causa tota in præsens sopita, perpetua deinde dissimulatione extingueretur: hac enim via solet plerunq; perplexis negotijs exitus inueniri. Sed vt erat ingenio acri, & animo magno, maximis semper difficultatibus sese opponebat. Quare obice ardentior factus reginam adit, eamque à tam molesto negotio propemodum abhorrentem confirmat: solitæq; suę constantiæ atque animi pręstantis vt sit memor admonet: & summo studio orat, atque obtestatur, ne causam tam piam deserat. Molestissimam haud dubiè rem esse, odij, tędij, laborisque plenissimam, sed tantò perseuerantius in eam incumbendum. Fieri enim non posse, quin tādem Christus Opt. Max. tam sancta consilia esset numine suo fortunaturus. His verbis regina animum collegit, & Ximenio quicquid gratia & fauore suo apud Ponti. Maxi. effici posset, benignè promittit, dummodò negotij pondus ipse subeat, donec ad optatum exitum perducatur. Hoc cumulatissimè Ximenio de se pollicente, denuo rem vrgendam censet: & simul quid sibi pręsenti occasione constituendum videretur, quid Romę, quid alibi prouidēdum exponit. Ximenij igitur opera, labore & industria effectum est, vt summus Pont. interdicto illo sublato, totam eam censuram & reformationem non modò exequendam decerneret, sed Ximenio ipsi, vna cum Catanensi Pont. internuntio, ac Giennensi Episcopis statim committeret exercendam. Sed tam arcto quidem mādato, quod aduersariorum improbitati datum fuisse videbatur, vt non liceret vlli ex tribus Pontif. vicarium pro se constituere, sed per se ipsos mandatum exequi tenerentur. Hoc decretum cùm prorsus inane esse animaduerteret (nec enim fieri poterat vt ipse, eiusúe collegę tot prouincias obirent, & tot adirent monasteria) non cōquieuit, donec vicarios pro arbitrio substituendi facultatem impetraret. Ita negotium procedere de integro cœpit, & diuina tandem ope cōpositis aut sublatis maximis, quę in dies exoriebantur difficultatibus, transactum omnino est atque confectum: monasteriaq; omnia (paucis quibusdam exceptis) ad eum quem cernimus obseruantiæ atque

atque religionis statum reducta sunt, tanta quidem Ximenij laude, vt inter egregia eius præclaraq; facinora vnum hoc censendum sanè sit maximum & clarissimum: vel ob rei difficultatem, vel ob publicam vtilitatem, tanto ex hac religionis reformatione fructu percepto. Si quis monasticam disciplinam illius seculi in memoriam reuocare volet, aut aliarum hoc tempore nationum monasteria cũ nostris conferre curet, facilè inteliget verissima esse quę diximus. Igitur hac tempestate quicquid in monasterijs nostris modestię, religionis, continentię, sanctitatisq; est, huic viro referri debet acceptũ. His difficultatibus incredibili quadam constantia eiectis, sentiẽs Ximenius sibi cum huiusmodi hominibus non semel, atque iterum esse colluctandum: qui ei prętentu pontificalium literarum, aut diplomatum, atque etiam Apostolici palatij officiorum aut præfecturarum, quotidie graues & molesti futuri essent, sese ab eius foro eximẽtes, atque ad Pontif. Max. causas suas pertinere proclamantes: ne quà ergo hinc viuendi licentia in diœcesi sua emergeret, quam omnium virtutum generibus exornatam & illustratam cupiebat, ab Alexandro VI. aduersus istorum immunitates summa Pontif. consensione, qui sanctissimis Ximenij conatibus prorsus esse annuendum iudicauit, breues literas huiusmodi obtinuit.

VENERABILI fratri Francisco Ximenio Archiepiscopo Toletano, Alexander Papa VI. Venerabilis frater, salutem & Apostolicam benedictionem. Cùm sicut nobis nuper exponi fecisti, in tuis ciuitate & diœcesi Toletana complures personę ecclesiasticę fore noscantur, quę pro eo quod nostri & apostolicę sedis officiales existãt, tuam ordinariam iurisdictionem eludunt, & videntes se non posse à te corrigi multa enormia committere non verentur: quæ nullatenus auderent, si à tua iurisdictione se exemptos esse non cognoscerent: nos volentes desuper prouidere, fraternitati tuę, de qua in his, & in alijs specialem domino fiduciam habemus, contra tales personas sub prætextu huiusmodi exemptionum iurisdictionem tuã ordinariam effugere volentes, authoritate nostra procedendi, & illos iuris remedijs compescendi, omniaq; alia & singula in prędictis, & circa ea necessaria quomodolibet & opportuna, faciendi, gerendi, & exequendi, quę facere posses, si officiales nostri, & dictę sedis nõ essent, plenam & liberam tenore præsentium concedimus facultatẽ: non obstantibus pręmissis, atque constitutionibus & ordinationibus

bus apostolicis,cęterisq; cōtrarijs quibuscunq;. Datum Romę,apud Sanctum Petrum, sub annulo piscatoris die.xxiij.Iunij, Millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo. Has cùm ille gratas suscepisset, partim earum authoritate, partim regij fauoris auxilio, quod sibi benignè quoties opus erat dabatur,ita in omni disciplina & sanctitate diœcesim suam continebat, vt homines denuo renati viderentur,& bellum omnibus vitijs indictum, priscamque illam seueritatem redijsse: quę probum vindicem adepta, animos hominum ad virtutem natos,etsi arduo & difficili negotio,tandem veluti postliminij iure in suam possesionem reposuerit. Erat porrò id tēporis Ximenius sic animatus,vt in palatina versari aula, regiumúe comitatum sectari,è re sua esse non arbitraretur,nisi maximum, atque euidentissimum operęprętium sperari posset. Quare si quando ad reges ibat, protinus omnes id non sine magna Reip. vtilitate fieri dicebant. Certè nihilo minorem publicę administrationis curam gerebat,quàm muneris Pontificij: omnia enim diligentissimè circumspiciebat,ac perlustrabat:& quicquid in aulicis officijs,ciuilibus muneribus,iurisdicundi præfecturis,publicæ pecuniæ exactionibus,in vniuersa deniq; Reip.tractatione dignum emendatione videbatur,ad reginam extēplo referebat. Inter multa verò quę ab ipso vtiliter,atque è Reip.commodo curata hoc tempore, atq; confecta sunt,vnum Ioannes Vergara cōmemorat:quod vt perpetuā populis peperit felicitatem,ita perpetua laude tribuēdum illi est magnæ virtutis testimoniū. Vexabantur miseri populares toto Castellę Legionisq; regno,idest per vniuersam reginę catho.ditionem,durissima vectigalis exactione,quod alcabalā nostri vocant: ea est decima rerū omnium quę vendūtur,aut permutantur. Quod tributi genus proauorum nostrorum memoria ad tempus,& velut precariò impositum,vt esset vnde rex cōtra Mauros tunc bellum gerere posset, posteriorum temporum patientia perpetuauit. Hoc vectigal multò fiebat grauius,& iniquius magna publicanorum acerbitate atq; auaritia,& innumeris pręterea litibus,& calumnijs ob merces omnino non professas,vel minoris professas,quàm distractę essent: adeò vt populis omnibus, non vno alioqui onere presis, tam impudens expilatio intolerabilis prorsus videretur. Iam verò quibus aliquid pecunię ex vectigali,vel perpetua vel temporaria assignatione, vel stipendij salarijúe nomine, aut alia de causa authoritate

regia

regia attributum erat, vix id multo post tépore, & summa quę debebatur accisa, recipiebant. Vsq; adeò nihil à publicanis, decumanisq; sine quæstu & munere priuatim annumerabatur. Horum autem rapacitati, cùm varijs promulgatis legibus occurri tentatum esset, reprimi quidem in pręsens, nunquam tamē omnino comprimi posse videbatur. Quin ex ipsis nonnunquā legibus, atque sanctionibus grauiora (vt fieri solet) suboriebantur incommoda. Nam cùm ad vitandas quotidianas lites de mercium pretijs disceptantium, lata lex esset, vt iuratis venditoribus crederetur: tanta paulò post deprehensa est periuriorum, quæ verbis conceptis apud iudices dabantur, frequentia, vt nihil iam vulgò vilius esset, quam iurisiurandi religio, nil ve magis vsurpatum quàm ipsius violatio. Fouebat verò publicanorum auaritiam ingens potissimùm potentium, generosissimorūq; aulicorum numerus: qui partim vectigalibus illis locādis atq; exercendis, partim illorum rationibus subducendis, conferendis, conficiēdisq;, luculentissimo salario pręposit i, damno publico ditabantur. Tanti igitur mali à Rep. auertendi curam suscipiens Ximenius, adhibito in consilium Ioanne Lupo Cantabro, argentariæ coactionis callentissimo, rationem excogitauit, per quam eiusmodi vectigalia sine vlla diminutione ad fiscum peruenirent: & quæ ex eis concessa esset pecunia, in priuatorum hominum vsus cum fide & in tempore persolueretur. Igitur regia authoritate sancitum est, vt vniuersa annuæ pecuniæ summa (quanta videlicet id temporis ex decumanorum redemptione in fiscum recipiebatur) ciuitatibus, municipijs, oppidis, pro cuiusq; frequentiæ, opulentiæ, & negotiationis modo distributa imperaretur: quæ per suos cuiusq; populi coactores à singulis negotiatoribus, opificibus, venalitijs, propolis cogeretur, & regijs quæstoribus, aut ex horū assignationibus priuatis hominibus promptè numeraretur. Extraordinarijs autem decimis, quæ vel externarum mercium nomine, vel ex venditionibus ciuium qui mercaturā non exercerent, fisco deberentur, redemptioni ciuium relictæ sunt. Ita ingenti populorum cōsensu atque plausu, publicam temporum felicitatem gratulantium, tota illa decumanorum, redemptorū, mācupum pulsa colluuie, quies publica, & velut libertas parta est: et vniuersorum illud periuriorum, vexationum, deceptionumq; seminarium è Reip. visceribus stirpitus euulsum est atque deletum. Hactenus perseuerat hic cogendorum eiusmodi vectigalium mos (quem

vulgus encabezamentum appellat)adaucta tamen pro tempotũ ta tione summa,qui nullo vnquã tempore sine magno Reip.malo mutabitur.Hoc quanuis multò post à Ximenio fuerit constitutũ,quando scilicet sub extremum vitæ curriculum regnorum gubernationi præfuit,vt ex literis ipsius ad Carolum regem apud Belgas agentem satis constat,videtur tamen multò ante de hac re pertractasse cum Isabella regina:nam eius testamento,vt ptimo quoque tempore fieret iussum est.Ergo re tam præclara ad Reip.vtilitatem cõstituta,in diœcesim Toletanam reuersus, ne familię suę deesse videretur, quanuis eius rei curam iuuitus susciperet,tamen de vxore Ioãni Ximenio fratri,qui secundus natu erat,quęrẽda,inter familiares tractare cœpit.Oblata est autem honestißima conditio:nam Madriti Ioãnes Zapata nuper è viuis sublatus, Petri Zapatæ Barajarum domini, cognomento lusci frater,filiam nubilem Helionoram legitimè procreatam,sub Marię Luxanæ vxoris tutela reliquerat, pulchritudine,& genere pręstantem. Igitur cum Maria Luxana Archiepiscopi animum,& potentiam consideraret,facilè mulier prudentißima prouidit,si natam Ioanni Ximenio traderet,optimè se illam collocasse omnibus visum iri.Matre ergo curante,& Archiepiscopo annuente,sponsalia sunt facta.Cęterum vt erat ab omni fastu alienißimus,statim post peractas nuptias,Turrilacunam vt frater cũ vxore concederet iußit:vbi in priuato loco,eoq; Pontificię ditionis , & proprio vtriusque natali solo,frugaliùs & commodiùs vitam agerent. Atque ita per id temporis modicis quibusdam possesionibus Ioannem fratrem contentum esse voluit,quibus colendis occuparetur:nam cętera ad victum & familiam necessaria facilè ex Archiepiscopi liberalitate suppeditabantur . Hic dum Turrilacunæ commoratur,tres ex Helionora liberos suscepit:Benedictum Cisneriũ, Diui Benedicti die natum:& Ioannam , quę Alphonso Mendozio, Cluniensis comitis maioris natu filio nupsit:& Mariam,quę aliquot post mortem Archiepiscopi annis,Petro Zapatæ consobrino collocata est,cui postea Barajarũ possesio cesit, Petro Lusco,qui ei auunculus erat,absq; liberis decedẽte.Benedictus qui in spẽ succedendi in caput gentis Cisneriæ,& familię nomen educabatur , in adolescẽtia liberaliter fuit institutus,& postea Petronillam Mendoziam primariam fœminam,ducis Infantatus ex sorore neptem,vxorem duxit. Huic Archiepiscopus magnam dotem dixit , attributis peramplis

reditibus,

reditibus & possessionibus, peculiari Ximenij labore & industria partis, dum Oranum expugnat, & gubernationi regnorum præest: nam bona ecclesiastica, in vsus iure canonico designatos, nemo religiosius & solidius insumpsit. Helionora in ipso ætatis flore, Archiepiscopo superstite fatis prærepta fuit, lacrymas & luctum marito relinquens. Erat insigni probitate & pudicitia: atque digna prorsus, quę Archiepiscopi nurus esset. Benedictus literis Græcis & Latinis eruditus, magnam de se spem concitauit: erat enim ingenij acrimonia, & acumine mirabili præditus. Sed acutus ille & vehemens spiritus, qui rarò sine furore prouenit, rebus gerendis parum aptum faciebat. Studijs literarũ oblectabatur, & sæpe Madrito, vbi inter suos viuere constituit, studiorum causa Complutum diuertebat: vbi vt Academię patronus colebatur, & familiaritate doctorum hominũ gaudebat, in quos erat beneficus & liberalis. Lupũ Alphonsum Ferreram politioris literaturæ professorem magnopere coluit, à quo dicendi artem studiosè audiebat. Reges ob mortem immaturam Ioannis principis nimio mœrore penè obruti, sub mensem Nouembrem iam hyeme appetente, anno M.CCCCXCVII. Valentia profecti, quæ ad pontem Tagi, quam Traiani vocant, in Lusitania sita est, Complutum veniunt, vbi tunc Ximenius aderat: cuius pijssimis verbis modum regina lacrymis & ægrimoniæ posuerat: nam illam vt filij morte afflictam cõsolaretur non multo ante inuiserat. Quãquam ob Margaritæ abortum quam grauidam Ioannes princeps reliquerat, aulæ luctus fuerat renouatus. Hospitium in domo Pontificia simul cum regibus eo tempore Ximenius habuit, quod eius authoritati datum fuit. Sub finem April. anni insequentis Toletum reges concesserunt. Ximenius verò de sua diœcesi solicitus, synodum sacerdotum quam secundam indixerat, dum illi Toleti dimorãtur, Talabricæ congregandam curat, & in ædibus sui hospitis Ioannis Aialę, viri in eo oppido primarij, magna sacerdotum frequẽtia piè & religiosè habuit. Nam singulis ferme diebus Ximenius pontificio ornatu sacra celebrabat: cõcionesq; de rebus ad sanctam Synodum spectantibus, à viris doctrina, & probitate claris habebãtur: ob quas Gregorius Castellus iudex pontificius, magnã apud omnes gratiam, sed apud Ximenium potissimùm iniuit. Ibi ea omnia quæ priore Synodo constituta fuerant, rursus approbata, & cõfirmata sunt: multa item de nouo adiecta. Ex quibus vnum cumprimis egregium, &

ad morum licentiam emendandam necessarium esse visum fuit: vt in futurum scilicet, singulis quibusq; annis Synodus saltem semel haberetur. Sed siue humanarum rerum accidat conditione, siue potius negligentia nostra & culpa, nihil minus curamus quàm quę maximè ex nostro vsu sunt. Varia deinde negotiorum mole passim in Rep. gliscente, eiusmodi Synodi per eum cogi amplius nequiuerũt: ne que post hasce à Ximenio habitas, vlla ętas nostra, prælerquã semel à Ioanne Tauera, conuocatas viderat. Sed per œcumenicũ concilium Tridenti celebratum, magna Episcoporum & doctorũ hominum frequentia, non modò cuiusq; Episcopatus priuatas, sed prouinciales etiam Synodos fieri sancitum fuit: quas cura & religione Philippi regis catholici, frequentes cogi, & haberi in Hispania videmus.

LIBER SECVNDVS

OST conuẽtus sacerdotum celebratos, vulgatosq; anno eius seculi M.CCCCXCVIII. dum sacris profanisq; suę dicecesęos rebus componendis Talabricę totus intentus esset, reginę quæ Toleti agebat, & Cęsaraugustam proficisci parabat, vbi solennes conuẽtus habendi erant de rebus permultis ad Reip. vtilitatem pertinentibus, literæ sunt redditę, quibus iubebatur, vt quamprimum reginã sequeretur: cuius opera & consilium magno vsui essent futura. Paruit illico Ximenius, & Complutum quò reges iter contulerant, properat: vbi paucis diebus commoratus, in Toletana & Complutẽsi prę fectura, quæ in sua dicecesi amplissimę sunt, duos grauissimos viros, Villalpandum, & Friasium vicarios constituit: & regiũ è vestigio comitatum est secutus. Iter illi per Seguntiam necessariò faciundum fuit, vbi prima pontificatus gerendi rudimenta, vicarius Petri Gonzalui Mendozij exercuerat. Sacerdotes Seguntienses ad Fontem calidum, id est vico nomen, obuiam prodeuntes, primatem venerabũdi salutarunt: senes pręsertim, qui longæ ętatis beneficio quondã vicarium viderant. Ille omnes comiter susceptos cupidissimos sui dimittit. Nam qui hominum, quibus cum viuunt, tractandorum artẽ nouerũt, quosdam stimulos, & plenos veri amoris impetus, suæ erga eos beneuolentię, relinquere consueuerunt. Ventum est Harizam proximum nostris limitibus Aragoniæ oppidum: vbi illustri apparatu à sacerdotibus susceptus, quanuis alieni regni ditionem ingressus, suiq; iuris in primis tenacissimi, crucem tamen quę de more patrum, Toletanum Antistitem celsa pręcedit, illic quoque antecedere se iussit. Meminerat, Petrum Gonzaluum Mendozium pręclarissimo elogio testamento declarasse, crucem argenteam, quam sacro ecclesię Toletanę ærario legauit, Granatæ olim in Alhambrana arce pro vexillo erecta, prima deditæ vrbis auspicia demonstrasse: seq; semper aut iter facientem, aut in vrbibus diuersantẽ, per Cõpostellanam, Hispalẽsem, Granatensem, Cęsaraugustanã, Tarraconẽsem, Valentinã, aliasq; omnes dicœceses præcessisse, vt primatus insigne. Hęc honoris pęrogatiua, regum, populorumq; consensu Toletanis pręsulibus meritissimè data est. Cùm Cęsaraugustam acces-

ſit,quò reges haud ita dudum peruenerant, voluit ſine vllo ſtrepitu vrbem ingredi,ſed proceres non permiſerunt. Nam inter alios, Alphonſus Aragonius catholici regis Ferdinandi filius, Cæſaraugustanus Antiſtes,& Aragoniæ regnis gubernandis præfectus,humaniſsimis officijs Toletanum pręſulem proſequutus eſt. Hîc cùm res graues incidiſſent, quibus tractandis Ximenij præſentia neceſſaria fuit, nulla in re quantum prudentia valeret magis oſtendit, quàm cùm Iſabella regnorum hęres,in Emanuelis Luſitani coniugis complexu,qui illuc venerat vnà cum vxore,poſt Ioannis principis mortē, regnorum ſucceſsioni ab Aragonijs deſtinandus, acerbiſsimo fato erepta fuit. Nam Aragonij,Valentini, & Catalonij ingenti controuerſia in dubium vertebant, an ſucceſsio illorum regnorum ad fœminam poſſet iure deuolui. Sed partus doloribus ſubitò correpta, quorum impotentiæ & vi,infirma aliôqui puella ſufficere non valens, animam efflauit. Quę, vt ſcriptores eius temporis teſtantur, longiſsima vita digna fuerat. Nam vt nomine, & vultu, ita quoque animi dotibus matrem clariſsimam referebat, corpore tamen macro magis,& gracili. Cùm ergo è dolore grauiter laboraret, Ximenium accerſi regina iubet, vt in tam graui diſcrimine parturientem religioſis dictis confirmaret, & ad omnem fortunæ caſum paratam faceret. Hoc ita prudenter Ximenius effecit, vt cùm eam ex vultus coniectura morti proximam iam eſſe pręſentiret, pijſsimis ſermonibus ſic mortem contemnendam eſſe perſuaſerit, vt hac vita mortali ſpreta ad Deum quam primum euolare concupiſceret. Vix ex vtero prodeunte infantulo, animam in Ximenij manibus Iſabella emiſit, non indignantem aut mœrentem, quòd ante diem in ætatis flore occumberet, ſed potius viri ſanctiſsimi monitis exultantem & lætam obnixè. In illa vltima vitæ reſpiratione, à Ximenio petijt, vt deſolatorum parentum curam ſuſciperet: & ne quid ex ſubito caſu incommodi caperent, prouideret: nam eos proculdubio tam graui ictu conſternandos eſſe certò nouerat. Fecit id ſedulò Ximenius: & cum vtrunq; parentem mœſtiſsimum offendiſſet,& Iſabellā apud Deum Opti. Maxi. agere profuſis lachrymis dixiſſet: tanta commiſeratio regum animos inuaſit,vt Antiſtitē bono animo eſſe iuberēt:& ſe mortales eſſe & mortalem genuiſſe dicerent:& ob temporis tranſacti vſuram immortali Deo gratias agere. Hîc iam fronte confirmata Ximenius, cœpit

apud

apud eos de rerum mortalium inconstantia grauiter disserere, benè actum esse cum principe filia prædicans, quæ è terrena possessione, & caduca, ad immortalem & cœlestem translata esset. Quod apertè declarabatur, cùm ex dictis pietatis & sanctimoniæ plenis, quę moribunda protulit, tum ex rebus paulò anteactis, quibus mortē sciuisse apertè intelligebatur. Crebró enim fœminis palatinis dicebat, vna cum partu mortem quoq; sibi adfuturam. Quocirca priusquā tempus partus accederet, conscientiam suam diligenter excussit, & viros religione, & sanctimonia claros assiduos sibi & frequentes adesse voluit: quibus cum multum sermonem de alterius vitæ mysterijs habuit. Quæ omnia et si regum animis maiorem dolendi causam darent, quòd se tali hęrede priuatos intelligerent, eum tamen dolorem regibus cum multis alijs communem esse, Ximenius dicebat, quorum permultum intereat eam diutius superesse. Cæterùm Deo Opt. Max. ea omnia curæ futura, cùm præsertim editus in lucem infantulus vulnus maternæ mortis mitigaret, & animos res nouas meditantium contineret, beneq; de omnibus sperare faceret. Nam vt naturali patrioq; affectu eos concitari, nemini mirum videri deberet, ita quoque summæ sapientiæ, & excelsæ cuiusdam virtutis esse, qualem omnes ab illis exposcebant, vulgares naturæ affectus superare, & potius animum ad ęquitatem componere, quàm se nequicquam affligere. His, atque alijs sermonibus confirmati reges, optimo Antistiti pro tam beneuola & sapiēti oratione gratias agentes, bonam doloris partem deposuerunt: atq; nepotis, in quē vniuersa regnorum successio inclinauerat, cura suscepta, nō multò post lustralibus aquis aspergendum curauerunt, Michaelis nomine indito. Qui ex Ximenij consilio, lectica aureis stragulis exornata in cōplexu nutricum per totius ciuitatis vicos circumlatus est: quò nimirū mœror sedaretur, qui ex insperata Isabellę principis morte, omniū animos occupauerat. Quanquā & hic quoq; ferme biennio post, cū ex matris imbecillitate multum cōtraxisset, Granatę obijt: & ad Ioānam maiorē natu filiā, quę Philippo Maximiliani Imperatoris filio nupserat, hæreditas peruenit, fatis nimirū Carolum rerū imperio parātibus. Hac miserrima catastrophe Aragonię cōuentibus solutis, in Castellā reges reuertuntur, & vnà Ximenius Antistes. Quibus Ocānā nobile ac fertile oppidū in Carpētania aduenientibus, ille Cōplutū statim reuertitur: neq; enim morā, sine aliqua maxima causa, in regū

aula facere(quod ſuperius dictũ eſt)propoſuerat. Decurrebat iã annus à Chriſto nato ſupra milleſimũ quingẽteſimus, ſui verò Pôtificatus quintus:quo tẽpore cùm aliquid otij ſibi fuiſſe cõceſſum videret,quod ſecũdo ab hinc anno meditari cœperat, de ſtudio ſorũ collegio Cõpluti erigẽdo,omni opera vrgendũ curauit. Nã tertio poſtq̃; electus eſt anno,qui quadringẽteſimus nonageſimus octauus eius ſeculi fuit,iã ille aream Cõpluti deſignauerat,totiusq́; ædificij ſymmetriã,ex PetriGumelij prę̃ſtãtiſsimi architecti arte adumbratã,cõprobauerat.Quod ſanè nobis argumẽto eſt,ſimul cũ propoſita põtificatus ſuſcipiẽdi ſententia,literariã domum ædificandã ſibi propoſuiſſe. Toto igitur ſemeſtri tẽpore in hoc intentus,pridie Idus Martias,hora ferme poſt meridiẽ quarta,cruce Frãciſcani cœnobij pręeunte,& ſodalibus religioſè ſupplicationẽ facientibus,iacta ſunt collegij diuo Illefonſo dicati,fundamẽta.Quibus ille proſcindẽdis adfuit,et anteq̃; lapis primus poneretur,quod fœlix fauſtumq́; eſſet,puris precibus ad Deũ fuſis,auſpicatiſsima oratione,& ſigno crucis locũ expiauit,Geniũq́; Cõplutenſem illuſtriorẽ fecit.Illic enim ſub Sãctio quarto Caſtellę rege,qui Ferox cognominatus eſt, Gõzalũ. II. Archiepiſcopũ Toletanus ſcholã cõdidiſſe certũ eſt,eiſdem immunitatibus prędita quibus Pintianũ gymnaſiũ:vt ex diplomate regio,quod Cõpluti adſeruatur,ſatis cõſtat.Nimirũ ſitus hilaritas,& vicini fluminis amœnitas cum pari cęli benignitate,modò nõ clamare videbãtur ſedes illas muſis aptiſsimas eſſe. Ergo illico aurea & argentea numiſmata per Gonzaluũ Zegri(qui tunc fortè Ximenio comes fuit)fundamentis de more priſco ſũt iniecta:& imagũcula palmi lõgitudine ex ęre fuſa,ſacco & cucullo Franciſcanũ monachũ referens, dextro frontiſpicij latere,cõcauo loco poſt primũ lapidẽ in fundamento eſt collocata:intra cuius cauum pectus pergamena charta (vt aiunt) incluſa fuit,Frãciſci Ximenij fundatoris,& Petri Gumelij architecti,&anni mẽſis,& diei,quibus ea geri cœpta ſunt,memoriã ſeruãs.Mirum eſt hunc diẽ à ſapiẽtiſsima Academia inter faſtos ſuos repoſitũ nõ fuiſſe,& religione maxima celebratũ:queãdmodum olim natales vrbiũ dies colebãtur,& nunc dedicationes baſilicarum & tẽplorũ colũtur. Cùm pręſertim exẽplis innumeris eius diei felicitatem fulgere videamus,tã ingenti doctrinę luce Hiſpanę reip. & huic potiſsimum Trãſmontanæ regioni parta.Dũ in academiã cõſtituendã Ximeni' incũberet,& totus in re pręclariſsima eſſet, reges Granatã nuper è

Maurorum

Maurorũ ditione multis laboribus & ingẽti virtute receptã, ad eam cõfirmandã, & in officio retinendã, prudentissimo cõsilio venerunt. Vbi cùm multę res passim occurrerẽt, quę regibus alioqui prudẽtissimis negotiũ facesserẽt, dubiosq́;, & suspẽsos tenerẽt, Ximenij præsentia necessaria visa fuit: cuius solertia & cõsilio ancipites illę res expedirẽtur. Quapropter ad reges illicò venire iussus, quod tũ gerebat intermittere coactus, vniuersę fabricę cura Balthanasoviro optimo & illarũ rerũ peritissimo cõmissa, Granatam venit: vnde reges post mẽsem Hispalim profecti sunt: Ximenius verò donec reuerterẽtur Granatæ mansit. Multa interea ad illius vrbis tranquillitatẽ, multa ad mutua Christianorũ cum Mauris cõmercia, multa deniq; ad religionẽ ipsam spectantia excogitauit. Nam cùm diuina prouidẽtia & beneficio, Ferdinandus Talabricẽsis Hieronymiani ordinis sodalis, vir sanctimonia, & doctrina clarus, ad eius vrbis Pontificatũ assumptus esset, facilè Ximenius ab homine minimè ambitioso obtinuit, vt cõcordibus animis de illorũ salute inter se cõmunicarent, eosq́; omni cura & diligẽtia ad Christi fidẽ reducendos curarent. Quod cũ diligenter secum considerassent, hęc demũ ratio ad id exequendum potior visa fuit. Vocatis primũ ad se sacerdotum illorũ principibus (quos illi Morabitos & Alfaquinos vocãt) cũ ijs quotidie mãsuetè & comiter de rebus ad religionẽ spectãtibus disputare, nihil per vim cũ illis agere, sed potius omni libertatis genere eorũ animos sibi deuinciendos curare, quod & fecerũt. Nã partim sericeis telis, partim rubris pileis coccineo grano tinctis, quibus gẽs illa impẽsè delectatur, nõ cõtemnenda summa cõparatis, donatos à se dimittebãt. Qui nuper igitur cõtempti & captiui esse videbãtur, ęqua libertate et splẽdore cũ victoribus se frui cernẽtes, animis paulatim erga nostros cõciliatis, Christi dogmata amplecti cœperũt: populoq́; deinceps suadere, vt mẽdaci Mahometo abnegato, Christũ verũDeũ sequerẽtur. Fuit id adeò prouidens & salubre cõsiliũ, vt intra paucos dies Alfaquinorũ authoritatem turbæ secutæ, ad Baptismum petendũ cateruatim cõuolarent. Nam dies quidã inter fastos relatus est, quo plusquã tria millia hominũ lustrali aqua expiata sunt. Quos cũ non posset Ximenius priuatim singulos de ecclesiastico more tingẽre, decreuit aspersorio vniuersos lustrare, quod mersionis simplicis locũ habuit. Cœpta est fieri eiusmodi cõuersio. XV. Kalen. Ianuarias anno Dñi M. CCCCXCIX. qui dies Gotthicis tẽporibus, Recesuintho

rege procurante, Angelicæ ad Deiparã virginẽ legationi, ex institutione Eugenij.II. Archiepiscopi Toletani, non autem Ildefonsi (vt vulgò creditur) consecratus, religiosissimè & persanctè colitur. Cũ hoc igitur auspicatissimo die bona quadã Ximenij fortuna, tãta res fieri cœpta sit, ingẽtis huius beneficij causa quo resp. Granatẽsis, tunc per eum affecta fuit, Deiparæ virgini, sub cuius tutela ecclesia Toletana est, solennia sacra cũ Granatę, tũ Toleti eo die quotannis facienda curauit. Hæc nunc duabus his celeberrimis vrbibus magna senatus religiosi cura celebrari, & cõfici videmus. Bona pars Granatẽsis vrbis iam fidẽ Christi libẽtissimis animis susceperat, quãdo exorti sunt quidã cõtumaces & rebelles, qui paternarũ traditionũ nimis studiosi, dolentesq; priscã Maurorum superstitionẽ in Hispania funditus eo exẽplo perire, populi animos crebris cõcionibus à Christianismo vehementer deterrebant. Hos omnes Ximenius ne quid detrimenti nouellę illę plantationes caperent, vinculis coercitos in custodia detinuit: & quod eius ingenio repugnabat, indignis modis tractari permittebat. Inter hos Zegri quidã, partim ob generis nobilitatem, partim ob egregias animi & corporis dotes, authoritatę præstabat. Nam sermone hominum iactabatur, è patritia illius Abẽhamaris familia, qui rhythmis vernaculis passim à nostris hominibus decantatur, rectam originẽ trahere. Is magnopere assidua cõtra suos increpatione Ximenij pios conatus retardabat. Qua de causa decreuit Ximenius, omni ferè humanitate deposita, seuera in eũ ratione animaduertere, & ei quem comitate & beneficentia nullo modo potuerat placare, atrocia remedia admouere. Data est cura ei curandi hominem Petro Leoni, Ximenij à sacris ministro, qui verè animo leonino præditus adeò fortiter in ea re se gessit, vt hominem alioqui ferum, & immani animi truculentia reluctantẽ, mãsuetum & humilẽ reddiderit, prorsusq; Ximenij voluntati obtemperãtem. Nam aliquot post dies, siue impotentia difficilis cõuinctus, siue potius diuino ad id inspirante fauore, qui omnibus hominibus ad salutem pręsto est, Zegri ad Alfaquinum Christianorum (sic enim dixisse memoria proditur) se deduci quamprimum postulat. Deducitur vinctus vt erat, & squalidus: qui à Ximenio petijt, vt quò posset liberè eloqui, vinculis illum iuberet exoluere: neque enim quicquam pro rato habendum esse, quod ab homine captiuo compedibus & manicis constricto diceretur. Ille vinculis leuatis, continuò ge

nubus volutatus, terram primùm, deinde manum propriã, ex Maurorum ritu à prisca gentium adoratione dimanante, deosculatus, se velle fieri Christianum dixit: id enim sibi ea nocte manifesta visione ab Alà (ita enim Mauri Deũ vocãt) admonitum: seq; diuinitus ad eã rem vocari certò scire. Quod tunc proculdubio se declaraturum esse cõfidebat, quando tale quippiã accidisset, vbi eius fides erga Christianos exposceretur: vt interim taceret, quantũ momenti ad rem quam in præsentia parabat Ximenius, sua ad Christũ cõuersio allatura esset. Sed nę ego ridens (inquit) stultus sum, qui aliunde momẽta requiro, quã ab hoc tuo ferocissimo leone, cui si nostri semel cõmittãtur, nemo erit, qui non illico Christianus fiat. Hoc autem renidẽti vultu, quasi subnotare vellet leonis erga se acerbitatem. Lętior ea de re quàm credi potest Ximenius, ablatis captiuitatis vestibus, totoq; illo pędore absterso quem ex diuturna eaque grauissima custodia cõtraxerat, veste coccinea, & sericea indutũ, ad sacrum fontem venire iubet. Vbi ille per baptismũ reuiuiscens, nomen simul cum religione mutauit: & Gõzalum Ferdinandiũ Zegri se appellari voluit: quoniam olim adolescens, in latissima illa planitie quę ante vrbẽ Granatam est, cum magno Gonzalo Ferdinandio, forti dimicatione & ancipiti certamine, manum conseruerat: viresq; ducis pręstantissimi cum singulari humanitate expertus fuerat: & potissimũ in gratiã optimi Antistitis, quem magni Gonzali amicũ, ob eius excellentiam, esse sciebat: certè illum officijs non vulgaribus, in sui amorem pellicere curauerat. Qua de causa cum paulò ante Neapolim Gõzalus magna instructus classe iterum nauigaret, regnũ illud è Gallorũ faucibus, quod irritis fœderibus factis, per vim & fraudẽ occupauerant, erepturus: itineri accinctus ad Ximeniũ venit: nihil prosperũ sibi fore existimans, si Antistite optimo & sibi amicissimo insalutato oram soluisset. Commodissima accidit Ximenij consilijs hęc Gõzali Ferdinandi Zegri conuersio: nam simul atque id vulgatum fuit, Mauri quibus prisca superstitio cordi erat, animis mutatis, Christianismo initiantur. Tantum potest vnius hominis apud populum authoritas, qui sua virtute & animi pręstantia fidem sibi & amorem inter suos peperit. Quinquaginta millibus nummûm in singulos annos à Ximenio Zegri donatus, non modò Christianæ religioni apud suos dilatandæ, sed & Reipub. cõmodis augendis multis in rebus postea vsui fuit: quemadmodũ in

Ferdi-

Ferdinandi regis catholici historijs traditur. Hoc successu exultans Ximenius,occasionem tam commodam vrgendam,& totum Mahumetanum errorem penitus ex animis illorum,quãdo opportunitas dabatur,extirpandum esse ratus,nihil illorum opiniones morabatur,qui inueteratam consuetudinem paulatim aboleri consultius esse censent:id enim tantum in rebus parui momenti,& vbi de animarum salute non agitur,locum habere existimabat. Ergo Alfaquinis ad omnia obsequia eo tempore exhibenda promptis, Alchoranos,id est suę superstitionis grauissimos libros, & omnes cuiuscunq; authoris,& generis essent Mahumetanę impietatis codices,facilè sine edicto,aut vi,vt in publicũ adducerẽtur impetrauit. Quinq; millia voluminum sunt ferme congregata, quæ varijs vmbilicis, punica arte,& opere distincta,auro etiam,& argento exornata,non oculos modo,sed animos quoque spectantium rapiebant. Multis eis se donari à Ximenio petierunt, sed nemini quicquam concessum est. Ignibus omnia,publica in pyra,ad vnum exuri,pręterquam aliquot ad rem medicam pertinentia,cuius gens illa,non sine magno profectu studiosissima semper fuit,quæ propter saluberrimæ artis dignitatẽ,ex incẽdio illo liberata,in Bibliotheca Cõplutensi nũc seruãtur. Hactenus quidẽ prospero cursu Antistiti nostro propositũ successerat:& quãuis res difficillimas & grauissimas sit aggressus, incõparabili tamẽ prudẽtia,qua semper est vsus, omnes ex voto confecerat. Nõ deerant tamẽ quibus indignũ esse videbatur,prorsusq́; ab instituto Christiano alienũ, quenq̃; per vim aut huiusmodi artibus, ad fidẽ Christi capessẽdam adigere,cuius vnicus scopus mãsuetudo est, & prompta in primis,ac syncera volũtas. Cũ præsertim Toletanis cõcilijs,quorũ tam celebris apud omnes Christianos authoritas est, seuerè admodũ sancitum sit,nemini vim ad credendũ Christo inferendã. Cęterũ ille cõsiliũ in ea re suũ secutus fuit,pauloq́; post ad durissimum scopulũ allidẽs,vt in rebus humanis,quoties aliquid pręclarũ tẽtatur,parata semper inuidia est,quę ardua queq; negotia subuertit,milleq́; impedimẽtis obsistit,animi sui cõstantiã ostendit,quãtumq; robur pectori inesset,in acerbissimo casu declarauit. Est in vrbe Granata locus,qui Albaizinus à Mauris appellatur,regio prærupta,& reliquę vrbi imminẽs,& suis mœnibus ab eadẽ separata,quę domorum plusquã quinque millibus habitatur. Illuc fortè fortuna, quidam ex Ximenij familia venerat, cui nomen Salzedus erat,

duobus ministris comitatus, ex ijs qui pedites Ximeniũ præibãt. Hos Albaizinenses aliquot conspicati, qui iam dudum priuata aliqua de causa Salzedo infensi erant, verbis primum asperis & duris eos accipientes, deinde obiurgatorijs, & contumeliosis, postremo vesanis, & furore plenis, mutuo sese cœperunt accendere, & in eã tandẽ rabiem deuenerunt, quæ mentis aciem & rationẽ obscurans, vulnera demum, & homicidia patrat. Pedites igitur duo illi ministri ferro sunt miserabiliter confossi, eademq; Salzedũ fortuna secuta fuisset, nisi cõmodùm se proripuisset, & Mauræ mulieris beneficio sub lecto occultus tantisper delituisset, quoad ille tumultus sedaretur. Sed non ita facilè sedari potuit, nam clamoribus hinc inde increbrescentibus, cũ adhuc captiuorum pectoribus dulcissimæ libertatis imago obuersaretur, occasionem eiusdem recuperandę sibi dari auidè exoptantibus, cœpit vniuersus Albaizinus concuti, & hinc & inde arma cõclamari. Excita demũ tota ciuitas est, & omniũ animi ad res nouas erecti, nihil magis quã defectionem minabantur. Augebatur in singulas horas furor, quòq; minus resisti poterat, eò maiores vires capiebat. Superuenit interea nox, quæ omnia incommoda auget, sed timori potissimũ incremẽta magna addit, animis bonorum vltro sese cõtrahentibus, & faciem illã tenebrarũ formidantibus. Mali verò homines per noctis licentiã pudore ac metu liberi citra vllius reuerentiã, impunè quidlibet tẽtare audẽt. Quare illico vniuersi Granatẽses, siue quòd dissimulãter Ximenio tanquã suę superstitionis euersori infesti, irã & odium iamdudũ occultabant, siue potius quòd ex eius familia suos illos riuales esse agnouerãt, quibus cum nuper ad Albaizinũ contentio habita fuerat, domũ Ximenij obsidere instituunt: & quem paulò ante cantilenis per vicos celebrabant, liberalitatẽ eius prædicãtes, quam in se demerendis nullis sumptibus parcens exhibuerat, nũc quæ vulgi leuitas est, mutatis animis domũ eius cingunt, eumq; è medio tollere volunt, aut certè vniuersam eius familiam, cui oppidò quam indignati erãt. Suadebant pleriq; Antistiti, vt turbarum furorem in tẽpore euitaret, protinusque ad Alhambram se conferret, id est vrbis Granatensis prę̨sidium, vbi cohortis prætoriæ dux cum electissimis militibus ad tuendã ciuitatẽ excubat. Pium consiliũ refutauit Ximenius, indignumq; sua grauitate duxit, sedes aliò ea nocte mutare, cùm pręsertim periculũ esset, ne eo absente in familiam sęuiretur. Idcirco ad omnem fortunã

paratus,

paratus, maluit cõmunem euentum cum suis expectare, quã quicq; alienum sua constantia facere. Nox illa fuit terroris plena, totaq; in somnis peracta est. Nam fidi famuli pro hero soliciti, herus contra illorum curam gerens, mutuis officijs sibi prospiciebant: nihilq; esse in tanto metu remittendum arbitrabantur, quod ad salutem suam pertineret. Vt autem aurora diluxit, quoniam tumultus duraturi videbantur, Tendillano comite ad se accersito, qui Alhambræ custodię præfectus erat, ciuitatis curam magnopere commẽdat, atq; suos prætorianos milites, qui ducenti plus minus habebantur, vt paratos in procinctu habeat. Ipse interim prudentia sua omnia tentare, nullum lapidem non mouere, nunc Alfaquinos, nunc turbas alloqui, semperque nostris spes bonas ostendere, vt facilè eos motus comprimendos, pristinamq; vrbi serenitatem Deo Opt. Max. annuente restituendã esse crederent: quod tamẽ ante decimũ diem factum non fuit. Neque enim quamuis omnẽ diligentiam, omneq; studiũ ille adhibuisset ante id tempus pacari potuit. Tertiò statim post cohortã seditionem die, cũ vellet Ximenius nuncium quàm velocißimũ ad reges mittere, quo de his omnibus quemadmodum acciderant edocerẽtur, iãq; iter adornaret, accesit vir eius ciuitatis patritius Cisnerus nomine, qui se Ęthiopem habere dixit, pedibus in singulos dies octoginta quatuor millia passuum, si opus esset, facilè conficientem: cui si negotium demandaret, intra biduum reges proculdubio literas quas mandaret recepturos affirmabat. Facilè Ximenius persuasus est, & Ęthiope ad se venire iusso literarum fasciculum dat, quẽ in manus reginę, aut si id minus liceret, Almazano regio secretario traderet. Digreditur omnia promittens Ęthiops, qui vt est hominum sordidorum ingenium, nihil suam existimationem reputãtium, ad secũdũ, aut tertium diuersoriũ sese epulis & vino obruẽs, in sequentem diem iacuit. Quinq; dies pręterierant neq; vnquã Hispalim quo mittebatur peruenerat. Accidit id periniquo fato Ximenio, sed vt nõnullis videbatur, cõmerito, qui misero homuncioni, & vt genus id hominum est, non satis mentis compoti, tantam rẽm cõmiserit. Quanquam ingens turbatio homini quantumuis cõstãti solet mentis dimidium eripere. Nam cum varijs curis distrahitur animus, mirum non est si omnia non præcaueat. Peruenerat interea ad reges Granatensis tumultus fama, eumque multis partibus adauxerat, totam ciuitatem rursus in ditionem Maurorum venisse,

 & tam

tam atroci, & grauiiacturę Ximenium Toletanum Antistitem oc casionem omnem dedisse, dum studio nimis pertinaci Mauros, ho mines adhuc rudes,& traditionum suarum tenaces,nullis præmis-sis catechismis,aut doctrinis, subitò vellet Christianos fieri.Stupor in primis reginam tenebat,quæ ferme iam rumoribus credens, de Antistitis sui prudentia dubitabat,cùm ab eo nihil per tot dies renũ tiari,nihil quod factum excusaret,aut afferri, aut scribi videret. Regem verò,cui tot ingentibus laboribus,tot difficultatibus,vrbis illius expugnatio constiterat,grauis quidam dolor occupabat,adeò vt irã conceptam non dissimulans, indignabundus ad reginam quę Ximeniũ excusabat dixisse vulgatum sit.En tot maiorum nostrorum, & nostros triumphos,Hispanę nobilitatis sanguine, & sudore par-tos,ob Ximenij tui stultam peruicaciã, momento temporis dissipa tos,& euersos.Hęc regis tam iusta,vt tunc omnibus videbatur incre patio eò mentem reginę acrius pupugit,quoniam nondum coniugis animo excidisse sentiebat Alphonsi Aragonij filij honores præreptos,& Ximenij pręlati iniuriam. Anxia igitur animi regina,literas doloris,& querimonię plenas ad Ximeniũ quamprimum dedit. Quas cùm ille recepisset,tandem secum cogitare cœpit,quantũ rebus detrimenti proueniret ex ignauis & socordibus ministris: si qui dem impuri Ęthiopis causa, laudem suam & authoritatem, in offensionem & contemptionem apud reges venisse animaduertebat. Qua de causa deinceps cauit,vt probos & strenuos homines, vel ad minima quæque negotia susciperet,hoc sępe numero inter familiares dictitãs. Qui operã exactã in cõficiendis negotijs captat,exactos etiam ad ea ministros cõquirat oportet,magnoq; illos in pretio habeat. At qui facilè quoslibet sine examinatione ad ardua,vel leuia tractanda ex ęquo admittit,is plerunq; rẽ malè gerit,nec habet quem accusare possit negligentię, pręter seipsum. Ergo vt regum indignationem,& conceptam iracundiam mitigaret, Franciscum Ruizium sodalem suum cum mandatis Hispalim ad reges misit,statim se illuc venturum promittens, rationem omnium illis reddi-turus simul ac motus Granatenses resedissent. Adeò rem omnem Ruizius à principio eleganter edocuit, adeò singula per partes dis-seruit, vt regum animos, serie rerum actarum audita, leniuerit, & suo patrono priscam beneuolentiam restitueri t.Post verò Ximenius Hispalim veniẽs, omnẽ pręsentia sua, si qua remanserat,
offensionem

offensionem absterfit. Nam omne animi sui consiliũ, circa res Granatenses, accuratius patefecit: quod se tantisper reges celauisse dicebat, ne quid sibi impedimento essent ad id opus quod parabat peragendum. Sumptibus igitur immodicis consideratis, quibus profusissimas largitiones in Mauros fecerat, & vitæ discrimine, quod susti nuerat animaduerso, cùm nullius ad id authoritate, aut imperio co geretur, aut vllum inde emolumentum, nisi vnicam Dei Opt. Max. gloriam & laudem captatet, non solum omnis indignatio discussa est, omnisq; ratio offensionis abolita, verũ magnę illi actæ sunt gratiæ, quòd rem tam difficilem animo primum concipere ausus, ad exitum tam felicem perduxisset. Nam cum Albaizinenses læsæ ma iestatis lege tenerentur, conditioq; illis proposita esset, vtrum suppli cium mallent, an baptismũ: ad Christum omnes ad vnum sunt redu cti, & simul quicquid in reliqua vrbe infidelis turbę superetat. Quos omnes Archiepiscopus Granatensis, in partem gregis sibi commis si receptos, sedulò vt par erat, Ximenio adiuuante, Christianis mysterijs per singulos dies imbuendos perstudiosè & sanctissimè curauit. Sacris etiam missarũ, cæterisq; diuinis psalmodijs, quæ ex antiquorũ patrũ traditione, in orthodoxis ecclesijs decantãtur, eos inter esse cõsuefaciebant. Sed quoniã Granatensis Archiepiscopus lectiones, quæ interdum ex veteri, aut ex nouo testamẽto, horis præsertim nocturnis occurrebant, vulgari eorũ idiomate recitari passim demandabat, librosq; excudi permittebat, qui adhuc ex eo tempore in nostram ętatem durant, quibus aliquot missarum solennia, & non nullę euangeliorum partes in Arabicam linguam translata continẽ tur, secutus vt credo, quod Paulus ad Corinthios scripsit, Ximenius qui Paulum longè aliter interpretabatur, indignum esse, & pene par piaculo dicebat, margaritas ante porcos proijcere, hoc est, hominibus nondum benè in religione confirmatis, sacra nostra irridenda, aut contemnenda proponere. Hac enim mundi senescentis, calami tosa, & deploranda ætate, quando hominum vulgarium mentes tã longè ab illa puritate, quam Pauli temporibus retinebant, degenerarunt, nihil minus conuenire, quàm sacrosancta illa, & non nisi à viris integerrimis, & sanctissimis percepta oracula idiomatibus verna culis vulgari, quę indocti, vt Petrus Apostolus ait, ad suam perniciem detorquent. Nam talem esse vulgi naturam dicebat, vt obuiũ quodq; & expositum contemnat, abditũ verò, & inaccessum in pretio

tio habeat & reuereatur. Idcirco vt quæq; gens prudentissima fuit, ita quam longe à mysteriis suis profanum vulgus, & turbas arcuisse, quin & ipsum Christum, sapientiam summi patris, multa quoq; non alia causa in parabolis dixisse asserebat, quam vt à turbis imperitis absconderet, suisq; discipulis seorsum reuelaret. Placere quidem sibi eos sermone vulgari libros circũferri, qui ab hominibus pijs scripti, aut optimorum exemplorum enarratione, aut ardentibus verbis, & grauibus rationibus, prudentiq; adeo, & maturo dicendi stylo animos prorsus deiectos excitarent, & ab his rebus, quæ sensibus se offerunt, ad illa diuina contemplanda reuocarent, quales ipse in vulgus edendos, quam primum esset otium, meditabatur. Cæterũ nouum & vetus instrumentum, in quibus multa sunt, quæ doctum & attentum lectorem, castumq; & pium hominem requirunt, tribus illis linguis asseruanda esse, quas non sine maximi mysterij causa carissimi filij capiti, in acerbissimo quod patiebatur supplicio, Deus opti. max. superponi voluit. Iam verò diuinãs affirmabat, tũc demũ magnam christianæ religionis perniciem adfuturam, quãdo vtriusque testamenti oracula, in vernaculas linguas vulgarentur. Id enim pessimis quibusq; vulgarium hominum ignorantia abutentibus, ad vniuersum catholicæ ecclesiæ statum labefactandum, paratam occasionem subministraturum: cum nihil sit facilius, quàm stultæ plebeculæ imponere, sapientiæ præsertim opinionem sibi ex vulgatis mysterijs arroganti. His tam prudentibus Ximenij dictis, nonnihil ab eius consilij progressu temperatum est, quanuis eis, qui Talabricensi fauebant visa sint paulò duriora. Cæterùm plusquam vellemus veracem Ximenij sententiam, rerum quas cernimus euentus, comprobauit. Magnæ deinceps apud omnes venerationi Ximenius esse cœpit, siquidem tam graui affectus incommodo, & tam arctis angustijs circumuentus, neque ipse animo defecerat, neq; se in latebrãs abdiderat, aut regum suorum conspectum fugerat Porrò plus mentis acie videre, quàm solent homines credebatur, quòd re ancipiti, neque plane confirmata, barbara ciuitate adhuc suum Mahumetũ spitante, tanta animi contentione vt Christi doctrinam amplecterentur, laborauerat & effecerat. Idem ferme consilium Fernandus Cortesius amplissimi imperij Mexicani expugnator, cuiuis antiquorum Imperatorum æquandus, siue longissimam, eamq; difficillimã ad ignotas terras nauigationem, siue rerum gestarum magnitudi-

nem consideremus,secutus proditur:qui incredibili audacia, & ingenti Christianæ religionis amore,simulatq; vrbem aliquam in potestate ceperat, illico templa feruidus intrabat,& cunctis attonitis animiq; eius præsentiam admirantibus,aris dæmonum expiatis,eorumq; imaginibus euersis,Christi crucem reponebat:illamq; adorādam prædicabat,viq; adhibita,repugnantes nonnūquam cogebat. Ordo rerum à Ximenio gestarum me admonet,vt quid ad harū gētium tunc repertarum,salutem & vtilitatē,ab optimo antistite excogitatum sit,paucis exponam. Nonnullis ante annis, quàm hæc, quæ modo dicebamus fierent,Christophori Columbi Genuēsis solerti industria,incogniti orbis notitia ad reges nostros allata fuerat. Vbi cū multa grauia & christianis hominibus indigna per nostros duces,& centuriones,reliquumq; itē Hispanorū militū vulgus,qui illuc commeauerant, patrari nunciarentur aduersus illas gentes,alioqui imbelles,& inermes,statim Ximenius,dum Hispali apud reges moratur,cœpit cogitare,quo pacto his malis succureretur. Nam cum omnes illuc traijcientes,vnico tantummodo opū congerendarum studio tenerentur,vnicaq; illa inexplebili auri cupidine,terras sub alio sole iacentes,quærerent,primo de prædandis,& spoliandis miseris hominibus,& ni aurum proderent,malè mulctādis,post de erudiendis,& Christo initiandis, maligna & perfunctoria cura agebant.Idcirco regibus Ximenius suasit,vt viros religiosos,sanctimonia,& integritate vitæ præstantes,ad eam rē curandam transmitterent,qui solutioris vitæ licentiam omnem comprimerent.Id statim religiosissimi principes effecerunt,& de Ximenij consilio,& voluntate cum cæteris viris, qui ex omnibus Hispaniæ cœnobijs electisimi conquisiti sunt,vnà quoq, sunt profecti Franciscus Ruizius Ximenij comes,Ioannes Trasierrus,& Ioannes Robledus, omnes Ximenio carissimi ,& intimi : quorum cum ille probatissimos mores , & insignem eruditionem cum non vulgari pietatate coniunctam abunde nosset, voluit magis humano affectui pro tempore cedere , quam Christi nomini & gloriæ deesse.Multum enim interesse existimabat , per quos in tam barbaris tamque latè patentibus terris fides prima plantaretur , & coleretur. Ex his Franciscus Ruizius , cum ad cæli mutationem sustinendam parum firmo corpore esset , incommodissima valetudine vexatus, post semestre tempus , ad reges , & antistitem suum

redijt

redijt, Francisco Boadillo Hispaniolæ præfecto, in custodia se cum adducto, vt repetundarum reus ageretur, & variarum crimina tionum, quæ aduersus illum opponebantur, apud regium senatum rationem redderet. His rebus confectis, & ad hunc modum ex voto compositis, quoniam ex Granatensibus molestijs, cæterisq; omnibus immodicis curis quas ob reipub. commodum sponte subibat, permultum tædij, & languoris Ximenius contraxerat, annuente regina, cui potissimum eius absentia molestissima erat, in diœcesim suam, à qua iam diu abfuerat, redijt. Complutum Natalem Domini celebraturus venit, qui iam supra millesimum quingentesimus secundus numerabatur. Tamen antequam Hispali discederet, cum aliquando diui Lazari Nosocomium quod extra muros vrbis de more est, inuiseret, & ægrorum frequentiæ reditus impares esse intellexisset, vt tricena millia nummûm in singulos annos compararentur, curauit: quibus eo morbo laborantib. aliqua ex parte subueniretur. Dum Compluti Ximenius moratur Academię molem, quam parabat adurgens, & pontificiæ suæ ditioni omni studio & cura prospiciens, Alpuxarrenses, qui montes niuosos vrbi Granatæ imminentes incolunt, partim Granatensibus indignati, quòd cęremonias patrias reliquissent, partim ne ipsi quoque ad easdem deferendas cogerentur veriti, præruptorum montium quos habitant natura freti, defectionem adorti sunt. Hæc res non mediocriter animos regum conturbauit, nam in expugnanda prouincia, nullibi durius, aut periculosius laboratum & dimicatum fuerat. Cuncti in Ximenium denuo fremere, eiusque rursus consilium improbare, quòd pertimescendæ illius seditionis causa & origo videbatur. Idcircọ per literas à regina reuocatus rursus Granatam venire cogitur, operibus ædificiorum quibus intendebat, interruptis. Quò cùm iter studiose faceret, antequam ad vrbem Granatam perueniret, omnem tumultum regis virtute sedatum fuisse, & Alpuxarrenses, totumque illum saltum habitantes, qui à colore Sierra Vermigia nostra tempestate, olim Orospeda Græco nomine propter tramites rupibus impeditos est appellatus, acri prælio & cruento deuictos, tandem Christi sacra suscepisse per amicorum literas agnouit. Cuius rei nuncio lætitia magna, vt æquum erat, affectus fuisset, ni Alphonsum Aguilarium, magni Gonzalui fratrem, in eo prælio occubuisse intellexisset,

dum stationem quandam tempore incommodissimo tueri contẽdit. Nam noctis tenebris occupatus, & imbribus penè obrutus, miserabiliter montis faucibus interclusus, trucidatus fuit. Cecidit pugnans innumerabilibus vulneribus confossus, & postremò immanissimi hostes eius cadauer in frusta dissecuerunt. Periit simul magna familiarium, ac fidorum manus, qui vt illum defenderent fortissimè depugnarunt. Permultum ea victoria animos Ximenio obtrectantium placauit, qui totam illam querimoniam de Mauris ad sacra nostra coactis deposuerunt. Ximenium Granatam ingrediẽtem reges benignissimè susceperunt: cui in Alhambrana arce, vbi catholici reges diuersabantur, locus ad manendum est datus: omnique genere comitatis, & fauoris liberaliter est tractatus. Dum igitur duorum ferme mensium spatio, arcanis grauissimisq; de rebus cum regibus assiduè agit, & cum nobilioribus ex Maurorum gente hominibus, qui se hortante Christi religionem susceperant, libẽter versatur, & fidei christianæ ab eis rationem exposcit, in morbũ grauissimum hac de causa (vt creditur) incidit. Est vrbs Granata nõ quidem à malo punico hiante dicta, vt vulgò creditur: nam Granata Maurorum lingua horreorum domus est, vt periti illius sermonis interpretantur, fabellam ad id per vetustam recensentes, de principe fœmina, quæ antiquæ Illiberis incola, ex cuius ruinis Granatam esse ædificatam volunt, sua illic frumenta recondebat. Tota vrbs quinque collibus assurgit: in medio Alcazaba, & Alhambra est, quæ ex altera parte turribus Vermigijs, ex altera verò Albaizino clauduntur. Hic in duo iuga diuisus, quintum monticulum ad septentrionem constituit: cui horti, quos Hinadamares vocant, iunguntur. Imminent vrbi montes perpetuis niuibus tecti, quos Serram niuosam vocant. Alhambra regiam & prætoriam cohortem, eiusque præfectum (vt supra demonstrauimus) tenet. Quę quoniam loco excelso posita est, ventis tenuibus assiduè perflatur. Ea verò Alhambræ pars, vbi Ximenius honoris causa à regibus manere est iussus, latis fenestris portisque patentibus aerem illum copiosissimum admittit. Vnde homo assiduis curis confectus, ac propterea corpore imbecillo, in ægritudinem grauissimam incidit. Quæ cùm longior videretur, parumq; medici remedijs vulgaribus proficerent: reges quos solicitudo incredibilis tenebat, lecto accumbentem salutarunt, & dulcissimis verbis cõsolati,

& bono

& bono vt esset animo hortati sunt. Malè habuit humanissimam reginam,& Ximenij inprimis amantem,tanta virium in eo diminutio:idcirco digressa,agitare cum medicis cœpit,an habitaculi,et loci mutatione eius saluti consultum iri crederent.Quibus in re an cipiti & parum cognita omnia tentanda esse suadētibus,regina per nuncios obnixè postulat,vt quoniam medici è salute sua id esse statuebant,quibus in capitis periculo non obtemperare piaculum est, mutatis sedibus Genalarifum adeat.Is est locus Alcazabam versus, extra Alhambram positus,viridarijs & hortis amœnissimus,quò ni mirum vernis temporibus exhilarandi animi causa Granatæ reges se conferre consueuerant: inde quod est prospectus iucundissimus in bonam ciuitatis partem,quæ intuentium oculos subiecta vrbe mira ratione,& varietate oblectat.Paruit regijs mandatis Ximenius:sed neq; ob hoc melius se habere sentiebat.Mēsis vnus iam elapsus erat,postquam ille Genalarifum migrauerat:in diesque deteriori valetudine vsus,morbo vires maiores assumente,Marasmum grauissimum contraxit: in idq; febris genus incidisse videbatur, quę Græco nomine hectice appellatur:quoniam ossibus inhærens, consueta & familiari tabe vix sentitur,donec corpus exedit. Nihil medici interea inconsultum,nihil intentatum aut inexpertum relinquebant.Regina ad illum,quod eximiæ cuiusdam beneuolentię indicium erat,iterum visendum anxia diuertit.Omni sermonum genere iacentem confirmat,beneq; eum sperare iubet. Sed morbi importuni & sæui,principum hominum præsentiam non verentur: nihilque minus illis deprecantibus aut iubentibus,in mortalia corpora sæuire desinunt. Erat ferme ad maciem extremam redactus Ximenius,medicis omnibus nihil se amplius ad eius salutem præstare posse apertè profitentibus. Fortè nobilis ex Mauris mulieribus fœmina Francisca nomine,quæ quondam Christi sacra,Ximenij lustrica aspersione,inter cæteros susceperat,& quā Zaualio sportularum & penoris præfecto,fidelissimo ex suis ministro,matrimonio collocauerat,dum ad multam noctem in Ximenij cubiculo intimorum familiarium colloquijs interesset,de eius valetudine inter se tractantium,ad Ximenium, illis astantibus accessit: & nosse se (inquit) Granatæ permultos rei medicæ peritissimos, qui nulli medicorum Christianorum cederent, sed potissimùm mulierem,hac de causa in magno pretio apud omnes habitam:quæ lō

gæ ætatis beneficio edocta (erat enim plusquam octogenaria) sine vlla venarũ sectione, & sine vllo pharmaco, solis vnctionibus morbos depelleret, corporaque in pristinam sanitatẽ restitueret. Quòd si eam liberet accersiri, non dubitabat, quin Deo fauente, salutem esset recepturus. Placuit Franciscæ oratio. Et quoniam salutis dulcedo magna est, etiam eius spes hominum animos mirè afficit: vnde cuiuis se medicum profitenti, quod viri sapientes iam olim annotarunt, incunctanter fides habetur. Sed non tam id facere exoptatæ salutis imaginem alij existimant (quanquam est omnibus ea suauissima) quàm sinistram opinionem de medicis vulgò conceptam plerunque temere se gerentibus. Neque enim multum referre existimatur, his aut hominibus imperitis, æquè vtrisque in tenebris errantibus, desperatam salutem committere. Accersita illico est vetula, quæ venis exploratis, & ventre pertentato, non esse medicis insultandum, dicit, si morbum periculo & difficultate plenum artis vi depellere nequiuissent: se tamen, Deo auxiliante, sub cuius tutela tantus vir spiritum ducebat, sperare ante octo dies ad pristinam salutem Ximenium reducturam, vnctionum duntaxat, & herbarum beneficio. Vnum tamen interea præmij loco deposcere, vt id medicis inscijs ageretur: qui authoritati suæ consulentes, huiusmodi medelas ab illiteratis hominibus profectas verbis atrocibus consuessent improbare: stat imo; ad artis suæ prescripta, pugnis quibusdam verborum, quarum illa imperita erat, omnem rem deducẽdam curarent. Quod etsi illa parum morabatur, remediorum suorum nempe conscia, permultum tamen ægrotantis interesse, ne quid ei scrupuli aut suspicionis ex illorum dictis suboriretur: quasi verò dona sanitatum, non magis numinis beneficio, quã ope vlla humana cõparentur. Æquũ postulare visa est mulier: & ne quid deinceps medicis innotesceret, curatũ est. Ergo per noctis tenebras iã omnibus digressis, sedula anus ad Ximeniũ veniebat: eumq; nemine repugnãte vnctionibus fouebat: leniterque oleo condito perfricabat: donec tandem assiduis medelis, intra octo dierum præscriptũ tempus, fidem suam mulier liberauit. Namque omni febri liberum Ximenium hilaritati solitæ restituit: & qui se in lecto vix mouere poterat, iam pedibus ambulare gestiebat: quod per probam seruatricẽ facilè cõcessũ fuit. Interim tñ dũ firmior reddebatur, gestatione vti iubet; & ante meridiano presertim tempore, quà flumen Darrus preterfluit,

animi securus & trãquillus, vt aliquot spatia obãbulãs cõficeret. Nã à maioribus longo experimento obseruatum erat, Darri auras adeò salutares esse, vt vel vnico earum remedio, sępe ægri desperati cõualuerint: & idcirco grabatis decumbentes quando aliter fieri nequiret, ad ponticulum Darri educi solitos, qua iter ab Alhambra ad Alcazabam est. Est enim riuus alioqui aurifer, quod ipso nomine indicari ferunt, de auro in Darrum per Arabes mutato, barbarè nimirum prolata voce. Quod ego quamuis argutè excogitatum, non tamen esse verum existimo, sed fortasse gręca potius nomenclatura, quales multæ passim in vernacula lingua seruantur, Darrum quasi Diarrheon dictum, quòd inter Alcazabam & Alhãbram fluat, vrbemq; interscindat, ad differẽtiam Singilis fluminis, quod ad turres vermigias per campum, qui à rege appellationem habet, ab vrbe distans nonnihil feratur. Cùm verò paululum vires confirmasset, vt quam primum in patriam terram cõtẽderet monuit, familiarium locorum beneficio pristinam salutem prorsus habiturus. Facta sunt omnia ex eius præscripto, nam illico adhortantibus regibus, Ximenius in Castellam profectus, antequam Complutum quò iter instituerat veniret, integra iam sanitate fruebatur. Ibi ergo patrij cęli indulgentia, & otij nunquam antea concessi beneficio, rursus animũ ad cœpta opera conuertit. Sed quoniam in eum locum, ex omnibus reip. Christianæ Gymnasijs, bonas literas iãdiu ab Hispania exulantes reducendas, vt diximus, curabat, ad Complutum exornandum sese comparauit. Igitur viam illam, quæ maxima appellatur, rectitudine & longitudine conspicuam, cœno ex aquarum pluuiarum sordibus, quę propter loci planitiem stagnabant, oppletam, lapidibus vniuersam sterni iussit, & medio alueo paulùm deprimi, quo aquæ præcipites sensim laberentur, illamque puram & vicinis domibus innocuam relinquerent. Hanc aliquot post annis Alfonsus Fonseca, tertius à Ximenio antistes, vir politioris vitæ, & totius elegantiæ gnarus, ad eam pulchritudinem, quam nunc cernimus, reduxit, ablatis ligneis columnis, & earum loco marmoreis substitutis. Aiunt tunc animum fuisse Ximenio, viam illam maximam ad portam vsque Mantuanam cõtinuare, omnibus ędificijs quęsese obiter obijcerẽt dirutis, sed negotiorũ multitudine, rerũq; grauiorũ interuẽtu, quod ꝓposuerat nequaq̃ effecisse. Interea dũ hæc gerebãtur, Frãciscus Ferrera, Cõplutẽsis ecclesię abbas, q̧ quarto
 fermè

ferme ante anno Romam missus à Ximenio fuerat, de Academiæ Complutensis erectione cum Romano Pontifi. acturus, vir sanè industrius, & ad congressum potentiorum aptus, obtentis literis, diplomatibusq; illis quas breues vocant, ad eam rem conficiendã necessarijs, ad Ximenium venit. Eæ partim Alexandri sexti, partim Iulij secundi indulgentia omni benignitate, omnibus gratijs & fauore refertæ, liberalissimè concessæ sunt. Quas postea Leo. X. ingeniorum, & studiorum magnus fautor, incrementis multis confirmauit. Fuit enim Ximenius quo tempore vixit, summis pontificibus carus, tum propter summam in sedem apostolicam perpetuò reuerẽtiam, tum propter non vulgaria, in eosdem priuatim officia, de quibus suis in locis dicemus. Sub hæc eadem tempora Philippus catholicorum regum gener, & Ioanna eius vxor Fontarabiam, extremũ Hispaniæ oppidum & Galliæ oppositum, quod priscum Olearsum fuisse creditur, peruenerant, literis accersiti, ob magna reipub. negotia. Philippus, vt prægnanti Ioannę consuleret, iter per Gallias eo tempore facere instituit: vbi comiter per Gallum accepti, omniq; regia magnificentia tractati, in Hispaniam dimissi sunt. Postquã Toletum principes nostros venire, vt ibi hęreditariæ successioni, à populis Hispanis destinarẽtur, Ximenius literis reginę certior factus est, quæ iam Toleti eos opperiebatur, cõtinuò Compluto discedens Toletum, nouis principibus, cum cæteris omnibus Hispaniæ proceribus, qui illuc conueniebant, reuerẽtiam exhibiturus venit, & aduentum faustum eis gratulaturus, qui tam longinquis regionibus emensis, Diuis iuuantibus, incolumes tandem in suam Hispaniam venissent. Per octo ferme dies, quibus Ximenius principes antecesserat, omnem curam intendit, vt senatus, populusq; Toletanus, tanto imperio designandos principes, quàm splendidissimo posset apparatu ad se primò venientes exciperet. Fecit id sedulò officiosa ciuitas, regibus suis demerendis alioqui propensa, nam per omnes vicos, & vrbis plateas, publica lætitia certatim ab omnibus colebatur. Ximenius eo quo ingressi sunt die, qui anni millesimi quingentesimi secundi, septimus Maij numerabatur, pontificalibus ornamentis indutus ad templi vestibulum, intra portam indulgentiarum, vbi ara pro tẽpore extructa crucis signum rasili auro & mira gemmarum copia ornatum ostentabat, venientes opperiebatur. Postquam prostrati crucem adorarunt, à Ximenio venerabundè sunt erecti & ad templi

pli aram maximam deducti, vnde post preces ad Deum fusas, in regiam ad parentes profecti sunt. Quinq; ferme menses Toleti ea de causa moratus Ximenius est, parum quidem aulicas delitias curans, cæteraq; hominum militarium oblectamenta, quibus per eos dies, regius comitatus sese exhilarabat. Ergo intentionem ad ea conuertit, quæ iam diu animo meditabatur. Intelligebat sanè vir prudens sacrorum voluminum lectionem, quæ Biblia Græco nomine passim appellantur, cunctis qui sacris initiati sunt, sed præsertim theologis maximè esse necessariam, nullibiq; magis eosdem illos rerum theologicarum studiosos dormitare, quàm in ea versanda tractandaq;, idq; potissimum è trium linguarũ ignoratione prouenire Hebraicæ, Grecę, & Latinę, quibus non solum quicquid scitu dignum est, in omnibus disciplinis profanis est proditum, sed sacra omnia continentur. Diuinabat vir prudẽtissimus, in tanta hominum nostrorum inertia, diuinas literas negligentium, impios homines quã primum exorituros, qui earum lectione armati, & ad suos affectus detorquentes, Christi ecclesiam ausu quidem nefario, & immani, à nostra tamen imperitia profecto, impugnare, & euertere tentarent. Quin antiquissima quæq; Christianę religionis tempora secum reputans, diuina prouidentia ita esse factum videbat, vt quemadmodum à prudentibus imperatoribus ex hostium cum quibus dimicãt pugnandi natura, ratio, & consilia sumuntur, ita quoq; aduersus dęmonum artes, qui ingeniis humanis percallide abutuntur, remedia quoq; ex eodem fonte petenda esse. Christus enim opt. max. vnde omnis sapientia ad homines emanat, sanctos ecclesię Christianę patres per quasdam doctrinarum vicissitudines, aduersus emergentes hostes conuenientibus armis prudentia sua instruxit. Ximenius, qui ex publica morum corruptela, ipsorumq; adeo religionis principũ immoderantia, vulpeculas aliquas, in occulto nutriri coniectabat, qui vineam mysticam cùm minus expectaretur demoliri tentarẽt, neq; ad id aliunde comparato pręsidio, quàm ex sacrorum voluminum perperam intellectorum, prõptuario, nõ abs re timere cœpit, ne nostri imparati, & in vtriusque testamenti libris peregrini & hospites deprehenderentur Magni igitur Origenis diligentiam imitatus, qui hexaplis illis decantatis, omnes sacrorum voluminum, quę tunc habebantur, translationes in vnum cõiunxerat, editionem Bibliorum faciendam curauit. In ea veteris testamenti libri ternis co-

lumnis per singulas paginas, sunt distincti. Prima Hebraicam lectionem tenet, media vulgarem, qua nunc vtimur, tertia versioné Græcam. LXX. interpretum translatione etiam Latina illustratam. In margine verò inferiori, ne quid desiderarētur, Chaldaica, quã vocãt paraphrasis, subiecta est, latina versione è regione apposita. At nouũ testamentum Græcam lectionem quàm emendatissimam, & vulgarem translationem habet. Additum est postremum volumen hebraicarum dictionum eruditum & copiosum Onomasticon, ab eius linguæ peritis valde laudatum. Id in aliquot bibliorum huiusmodi libris, quorundam incuria, qui eos asseruandos susceperant, nõ sine graui iactura, desideratur. Res fuit cùm primis operosa, & magnifica, & quæ non modò tam ingentem principem, sed etiam ingentis animi virum, ad difficultates omnes euincendas rem tam arduam comitantes, requireret. Accersiuit continuò ad se homines vtriusq; literaturæ peritissimos, Demetrium Cretēsem natione Græcum, Antonium Nebrissensem, Lopidem Astunigam, & Fernãdũ Pintianum, Gręcarum literarum, & latinarum professores, quorum scripta & studiosa monumenta passim nunc in manibus habentur: Alphonsum medicum Complutensem, Paulum Coronellum, & Alphonsum Zamoram, hebræarum rerum consultissimos: qui cum olim inter suos publicas scholas fuissent moderati, tunc Christianę fidei sacris ex animo susceptis, ecclesię orthodoxę domestici & alumni essent, merito ad tantum negotium à Ximenio sunt vocati: quod illorum virtuti, eruditioni & constantię, meritò est commissum. Cum his viris de suo consilio sermones confert, liberalissimè impensas promittit, & singulos pręmijs propositis priuatim inuitat. Ante omnia festinandum admonet, ne vt sunt res mortales caducę, & fluxę, aut illi patrono ad eam rem promptissimo, aut ipse tam accõmodis adiutoribus priuaretur, quorum pręsentiam, & operam pluris quàm vllas pretiosas possessiones, aut diuitias ęstimaret. Accenduntur cuncti Ximenij verbis, & ab eo die, donec vltima manus fuit imposita, nihil est à viris eruditissimis cessatum. Conquisiti sunt vndiq;, vtriusque testamenti vetustissimi codices, ad quorum fidem castigatio excudendorum fieret, & vitiata loca sanarentur, & quę dubia & obscura essent illustrata collucerent. Sed potissimum adiumento fuerunt Bibliothecę Vaticanę venerãdę antiquitatis apographi, quorum copia per Leonem. X. Pont. Max. benignissimè Ximenio

menio facta est, cuius iã tũ magnificentiam demiratus, cœpit hominem in magno pretio habere: & eius consilium, quamuis in vltimis terris positi, quoties reip. Christianę negotia postulabant, in rebus arduis requirere. LXX. tamen trãslationis explicatio, partim ab aliquot Academiæ Complutensis eruditis hominibus, qui iam tũc sub Demetrio & Pinciano præceptoribus in græcis literis non vulgariter profecerãt, partim à Demetrio, Pinciano, & Astuniga, adeò feliciter confecta fuit, vt nihil à LXX interpretibus iuxta græcam eruditionem sit dictum, qualia per multa apud eos habentur, quod à nostris in tanta breuitate fuerit pretermissum. Fuit inter hos ad hoc munus vocatus Ioannes Vergara, cui libri, quos vulgò Sapientiales vocant (vt ab eo sæpius audiui) explicandi sunt commissi: in quibus multa quę in vulgata translatione difficilia esse videbantur, in antiquam lectionem restituit: nihilq; magis seni cùm otio fruebatur, sibi dicebat in votis esse, quã librum ecclesiastici (quem Panaretũ vocant) scholijs aliquot illustrare: sed retardauit pręclarum institutum incommodissima valetudo. Durauit abhoc anno, qui M. D. II. Christi nati fuit, annos continuos plus minus quindecim de sacris biblijs edendis cura: vt penè cum Ximenij vita, finem quoq; editio suf ceperit. Vbi si per partes narrandum esset quantum laboris exhaustum sit, quantũ tædij, & fastidij deuoratum à viris illis operi præfectis, in exemplaribus excutiendis, quamq; multiplici & ardua negotiorum mole Ximenius interim aliò euocaretur, nimium profectò in eis dicendis immoraremur. At illud vnum quod ad impensas à Ximenio in ea re absoluenda factas pertinet, reticendum nequaquã est. Septẽ hebræa exẽplaria quę nũc Compluti habentur, quatuor millibus aureorũ ex diuersis regionibus sibi comparasse, Alphonsus Zamora hebręarum literarum professor, sępe numero referebat: vt interim de gręcis & latinis taceam, quorum illa ab vrbe Roma, hęc tum ex peregrinis locis, tum ex varijs in Hispania bibliothecis, ab octingẽtis ferme annis characteribus Gotthicis scripta, magnis sumptibus Complutum sunt delata. Iam verò Chalcographorũ & scribarum salaria, doctorum hominum non vulgaria pręmia, mercedes internuntijs propositas, quibus ad codices vetustos adipiscẽdos vtebatur, assiduam deniq; subministrantium cateruam, quam ad res quę insperatò emergebant expediendas sustentabat, & mille alia, quę longum esset referre, si bene quis ratione subducta numeret,

quin-

quinquaginta millium aureorum,& amplius summam conficiet: quod & maiores natu frequenter dicere audiui. Hac tandem diligētia,& authoritate & liberalitate,opus illud absolutissimum prodijt Leoni.X.Pont.Max.dicatum,cùm in testimonium grati animi, tū quòd vniuersa,quæ ad sacrarum literarum illustrationem pertinēt, nemini magis quàm Romano Pont.penes quem tota ecclesiæ christianæ authoritas est,consecrari & offerri debeāt. Opus me hercule miraculo par,& cuius tanta apud omnes qui vbicunq; terrarum in sacris literis versantur,veneratio est,vt ad Complutensium bibliorū exemplum,quicquid alibi excuditur,certatim reuocetur:& in sapientissimorum virorum scriptis,quoties de lectione sacra controuertitur,testimonia ab eisdem petita proferantur. Hoc ergo quod diuini beneficij loco ego quidem reponendum arbitror, signo dato,mentes nostrorum hominum,atq; adeò mortalium cæterorum, ad sacras literas tractandas sese conuerterunt,& velut ex longo veterno ad sacra mysteria perscrutanda euigilarunt:quæ,vt in procœmijs huic operi per viros illos eminentissimos propositis, sapienter & copiosè dicitur,multam lucem,ne vniuersam penè dixerim, ex linguarum cognitione,quibus vtrúmq; testamentum scriptum est, suscipiunt. Audiui Ioannem Brocarium Compl.excussorem,Arnoldi Guilielmi Brocarij filiū,sæpenumerò ad æquales dixisse, eo ipsò die quo vltima manus à patre operis excussioni imposita fuit,se puerum eleganter vestitum cum vltimo bibliorum volumine ad Ximenium venisse:qui impendiò lætatus ita cælum suspiciens acclamauit Grates tibi ago summe Christe,quòd rem magnopere à me curatam ad optatum finem perduxeris. Et ad familiares continuò conuersus,equidem (inquit) cum multa ardua & difficilia reip.causa hactenus gesserim,nihil est amici,de quo mihi magis gratulari debeatis,quàm de hac bibliorum editione:quæ vna sacros religionis nostræ fontes tempore perquàm necessario aperit:vnde multò purior theologica disciplina haurietur,quàm à riuis postea deductis. Non satis animi sui magnitudini Ximenius ingens hoc bibliorum edendorum opus esse arbitrabatur,adhuc alia secum voluebat,quę morte præuentus absoluere non potuit. Nam vt Ioannem Vergaram, aliosq; complures,qui eo tempore apud eum vixerunt,dicentes audiui,Aristotelicorum voluminum editionem parabat: vt singulæ paginarum facies ternis columnis distinguerentur: quarum prima

grçca

græca Aristotelis verba emendatissimè contineret: media vulgatã translationem: extrema verò nouam quandam, & liberiorem versionem: vt eis veluti commentarijs, scriptoris aliôqui difficilis sensus abditi illustrarentur. Nam ad earum disciplinarum cognitionẽ, quas in schola sua tractandas proposuerat, eum quoq; authorẽ per necessarium esse intelligebat. Atq; ad nouam illam versionem faciẽdam, viros aliquot in græcis & philosophicis literis doctissimos accersendos vndecunq; curassẽ. Huic rei inter alios qui adhuc conquirebantur, Ioannes Vergara designatus est: qui diligenter latinos fecit octo de physico auditu libros, tres de anima, Metaphysices verò quatuordecim. Hi Toleti in templi maximi bibliotheca seruãtur. At cùm bibliorum editioni Aristotelica esset successura, atq; illa nõdum absoluta Ximenius è viuis sublatus sit, mortis præoccupantis iniuria, quæ semper viris magnanimis periniqua & immatura accidit, præclari operis ingenti spe studiosos homines frustrauit. Verùm hæc ad eruditorum virorum studia iuuanda esse videbantur. Illiterata verò & imperita turba, quorum maxima vbiq; copia est, ne vanis fabulis, aut Milesiacis historijs, quibus mores corrumpũtur, siue legendis, siue audiendis, intenderet: libros aliquot sanctimonia & pietate plenos, quibus ipse se olim priuatus oblectauerat, partim latinè edendos, partim in linguam vernaculam per viros prudentes transferendos, eosq; non sine magnis impensis vulgandos curauit. Hi sunt Catherinæ Senensis epistolæ, Angelæ Fulginatis, & Metildis opuscula, Ioannis Climaci gradus, Vincentij Ferrerij, & Claræ virginis cœnobitarum suorum viuendi instituta, Christi vitæ meditationes, quas Landulphus Carthusiensis scripsit, Thomæ archiepiscopi Cantuariẽsis vita: qui omnes, si Landulphum demas, cuius adhuc memoria recens est, propter excellentem vitæ puritatem, incorruptos & grauissimos mores, in diuorum numerum relati, scriptorum suorum pietatem commendant: veraq; documenta exhibent, quibus in tanta hominum peruersitate, & in tanta omnium viuendi licentia, ad arduam illam virtutis viam rectum iter dirigere possimus. Sed cùm hi libri partim ab antistite per cœnobia diuisi, partim à bibliopolis euestigio distracti fuerint, paucissimi nunc inueniuntur, & sui pretium raritate adaugent. At verò cum diuinis cantibus obeundis musici libri mutili & laceri in ecclesijs haberentur, veritus ne quando illorum inopia diuinæ laudes intermitterentur,

quæ

quæ mirum in modum,illa præsertim simplici modulatione quam Gregorianam vocant,piorum animos religione afficiunt,in membranis vniuersam officij diuini seriem multis voluminibus excudi iussit,appositis etiam musicis notis,quæ per suam diœcesim distribuit.Hæc si nunc excudenda forent,magnis sumptibus & impensis opus esset.Durant adhuc ex illis multa,sed quæ senio,& casibus tandem conficientur, nisi alter Ximenio similis exoriatur, qui eius vestigijs insistens in integrum sarta tecta restituat. Ne quid tamen relinqueret quod ad publicam vtilitatem videretur pertinere, non solùm earum rerum studia quæ disciplinarum difficultatibus peruincendis,rebusq; grauissimis tractandis inseruiunt,sibi esse excitãda proposuit,sed etiam agrorum excolendorum,atq; adeò vitæ rusticæ vniuersa exercitia. Nam quemadmodum illis studijs animi pascuntur,ita his corpora victum,& subsidium percipiunt. Alterutris autem homines si occupentur,beatam vitam domi,forisq; agẽt. Tres fratres Talabricæ orti sunt Ferreræ nuncupati, ingeniosi sanè, & sua quisq; eorum arte eruditus. Natu maior studijs eloquentię deditus,oratoriam Compluti professus est.Secundus musicę artis studiosus, organis pulsandis in diui Ildephonsi delubro per Ximeniũ præfectus fuit. Tertius in rei rusticæ scriptoribus legendis versatus, in eamq; exercendam natura propensus Geoponicæ artis callentissimus euasit.De ea diligenter scriberet præcipit,præmijs etiam propositis,vt indocti & rustici homines,qui tunc agriculturam indignissimè tractabant,aliquid vulgari lingua quod legerent & ediscerent ad manum haberent,ne disciplina honestissima periret.Hoc ille argumentum ita fœliciter tractauit,vt iure cum priscis illis contẽdat qui græcè latinéue de ea re scripserunt.Quanti verò fiant quæ scripsit,testimonio sunt crebræ illorum voluminum editiones, nostris nimirum hominibus ea semper auidè exoptantibus. His igitur rebus,vtpote operæ,& curæ leuioris,vsq; in annum ab hoc de quo diximus quintum occupatus,aliud etiam constituit non sine magna laude.Hoc de Mozarabum sacris instaurandis fuit,cum Toleti ageret.Nam cum per id tempus cæteri (vt diximus) aulæ proceres, totusq; regius comitatus ob publicam lætitiam,ludis diuersis intenti essent,Ximenius sui templi bibliothecam inuisere statuit,vbi cõplures codices venerandæ antiquitatis,manu præsertim scriptos,asseruari certior factus fuerat.Cæterùm quoniã incõmodo,& iniquo loco

co positam deprehendit(nam & luce,& aura puriore carebat) libris itidē maligne instructā,cū aliôqui amplissimi reditus,quibus tēpli fabrica dotata est,illā vel Vaticanæ parē,vel siquæ aliæ celebres habentur,facili possent negotio facere:statim de ea apparatiùs & copiosiùs ornāda,& in locum meliorem mutanda cœpit agere. Confecissetq; sanè vir celsi spiritus,quæ proposuerat, nisi tot rerum grauissimarum cura eius animum euestigio occupasset. Relictus tamē est posteris locus remp.in re tā clara,& magnifica iuuandi. Neq;.n. tā ingentis ditionis princeps, qualis Archiepiscopus Toletanus est, solum cōcionibus ad populū habēdis,puerisúe sacro oleo ex christiano ritu cōfirmandis,& eleemosynis distribuēdis,aut vicis suæ diœceseos peragrandis,tēplisq; inuisendis,& id genus alijs,quę certè magni momēti,eiusq; muneris sunt,cōtentus esse debet: sed excellissima quęq; cōcipere,expeditiones in Mauros adornare,littoribus nostris ab hostiū incursionibus tranquillitatē parere,totius regni molē sustinere,tumultuātes populos sedare,reges vt præclara conentur adhortari,doctos homines & ingenia prouehere,disciplinis nitorē restituere,rē literariā pro viribus iuuare,mores deniq; prauos corrigere,bellū vitijs omnibus indicere,eorumq; prorsus radices extirpare. Quę oīa adeò cumulatè Ximenius pręstitit,vt ad summū fastigiū ea dignitas tūc perducta,inclinationē quā videmus minata videatur. Nā inclytā illā Toletanorum pręsulū authoritatē,quorum nutu diuina & profana in Hispania gerebātur, ab hoc tā egregiè,& cōstanter cōseruatam,successores paulatim amiserunt: nō tā ipsorum(vt opinor)culpa,quā humanarū rerū natura,quę cuncta nouis rationibus ad seniū paulatim perducit. Sed certè multa fuisse inueniet,qui res attētius cōsiderauerit,quæ illā Ximenio magnitudinē pepererunt. Anna Castella,matrona prudentissima,& in nostra ciuitate cū primis nobilis,tria potissimum numerabat,quòd solitos reditus archiepiscopatus nullis pensionibus accisos percepisset:quod Ferdinandū vices filiorū gerentē,vicariū potius principē,quā proprietariū(vt aiūt) regē habuisset:cui nimirum tā necessarię fuissent Ximenij operę, q̄ Ximenio regis fauor & beneficētia. Vltimò ꝙ his occasionibus per opportunè oblatis,animū illi natura parē dedisset,vt se ea fortuna dignū agnosceret:proq; dignitatis & rerū magnitudine,in eis omnibus vt virū magnanimū decebat,se gereret. Quibus rebus tandē factū est,vt totius reip.cura suscepta,ferme bienniū rerum summę prę

fuerit

fuerit, vniuersis regulis & Hispaniæ populis nihil contra tentare audentibus. Sed ad templi Toletani bibliothecam, quo illū venisse diximus, redeo: vbi cum singulos libros diligenter excuteret, de omnibusq; certior fieri vellet, vt si quando vsus exposceret, haud eorum codicū inopia laboraret, fortè ad quædā vetustavolumina in mēbranis Gotthicis characteribus scripta peruenit. Sed antequā ad ea quę circa hæc volumina Ximenius gessit, dicēda accedo, pauca mihi de Gotthicis sacris narranda sunt. Gens Visigotthica (hoc est) qui occidentales dicebantur Gotthi, quo tempore Hispaniam penè vniuersam Honorij imperatoris permissu occupauit, cū esset Arrianæ impietatis dogmate infecta, tantā catholicis eius prouincię ecclesijs perturbationem inuexit, vt cultus diuini in varios ritus ceremoniasque diuisi fuerint: & neq; inter orthodoxos quidem ipsos, vna vel sacrificandi vel orarias preces (quę canonicę dicuntur) psallendi cōsuetudo esset. Sed postquam vniuersa Gotthorum gens Leandri, & Fulgētij studio, post annum centesimum circiter quadragesimum ex quo in Hispaniam venerat, antiqua impietate abdicata, orthodoxam fidē vnà cum suo rege Recaredo cupidissimè accepisset: pace ecclesijs restituta, de sacris communi consilio constituendis agitari cœptū est: idq; potissimū in vrbe regia, sic enim Toletū post aduentū Gotthorum, qui sedē regni illuc transtulerūt, cognominabant, cū antea (vt Rodericus Toletanus pont. rerum Gotthicarū diligens scriptor tradit) à Vandalis, & Selingis Germaniæ gentibus qui vna in Hispaniā commigrarunt, Hispalis vrbs regia, & vocata & habita fuerit. Toleti igitur conuentu episcoporum indicto (quod concilium quartū Toletanū fuisse ferunt) patrum decreto sancitum est, vt in vniuersis Hispaniæ ecclesijs, preces priuatę, missarum oblationes, & omnes publicæ psalmodiæ, vnico & eodem exemplo à sacerdotibus celebrarentur. Cura huncordinem instituendi Isidoro pontifici Hispalensi, summa tunc sanctimonia, & doctrina claro, demandata fuit. Quanquam in hoc authores variant: nonnulli enim Leandrum Hispalensis ecclesię antiquiorem antistitem ei muneri præfectum asserunt, cui Isidorus comes datus fuerit. sed illud constat, ab Isidoro eū ritū Isidorianum officium fuisse nuncupatum. Perseuerauit in Hispanis ecclesijs hæc sacrorum religio, quandiu res Gotthorum in ea floruerunt: hoc est, centum viginti circiter annos, vsq; ad miserandam illam calamitatem, cùm per Mauros Arabesq;, vniuersa penè

regio

regio cæde incendijsq; vastata, fusis, fugatisq; Hispanorũ copijs, in barbarorum ditionem venit. Cùm autẽ in publica clade, vrbs quoq; ipsa regia in hostium potestatem, idq; ea conditione venisset, vt oppidanis liceret Christiano ritu, legibus, moribusq; in ea viuere: quanuis pleraq; ciuium multitudo spontaneum exilium Arabicę prætulit secuturi, nonnulli tamen quibus patrij domesticiq; lares cariores libertate fuerunt, cõditione accepta, sub Arabum & Maurorum imperio sacris suis retentis, in vrbe manserunt. Ergo eiusmodi homines quòd Arabibus permisti viuerent, Mistarabes appellati sunt, & illorum ecclesiasticus ritus, officium Mistarabum. Quæ vox cùm temporis diuturnitate, tum barbarorum lingua est corrupta, & in Mozarabum degenerauit, quã nunc vulgus vtitur. Igitur ijs qui sic inter Arabes Toleti manserunt, sex ecclesiæ in quibus rem diuinam facerent à Mauris permissæ sunt, diuorum Marci, Lucæ, Sebastiani, Torquati, Eulaliæ, & Iustæ numinibus dedicatæ: in quibus ritum illum Isidorianum, qui incolumi florentiq; ciuitate in templis omnibus canebatur, captiua etiam quadringentos ferme annos conseruauerunt, quod Toletanum officium appellabatur. At verò vrbe ipsa diuina tandem benignitate, Alfonsiq; regis Ferdinandi magni F. felicibus auspicijs recuperata, cùm de sacris in ea instaurandis restituẽdisq; ageretur, rex Ricardi Masilienſis abbatis suasu, & Constantię reginæ vxoris assidua instigatione, ritum sacrorum à diuo Gregorio olim institutum Toletano prętulit, quanuis populis clamãtibus, vsum suorum sacrorum tot seculis inter medios barbaros cõseruatum, per summam iniuriam aboleri. Quæ verò de singulari militũ certamine, altero pro Gotthicis sacris, altero pro Gregorianis dimicantium, deq; pyra in medio foro Toleti incensa dicuntur, in quam sacri vtriusq; officij codices coniecti sunt, apud alios authores qui de ea re scripserunt explicatiùs, & vberiùs, legi poterunt. Sed tamen vt rex animos turbarum leniret, adhuc sacra sua auferri frementium, cùm in vrbe nuper recuperata inter varias basilicarum fanorũ, ędiũque sacrarum dedicationes, parœciales in primis (quas vulgo parrochiales vocant) ecclesiæ regionatim constituerentur, ad quas populus rei diuinę causa cõueniret, suiq; limites per vicos domosq; singulis definirẽtur, solis illis sex ecclesijs, in quibus Isidorianus ritus, vel inter hostes per tot annos durauerat, fines nulli pręscripti sunt, sed sui cuiq; Mozarabes, illorumq; posteri, vbi vbi illos intra extraúe vr-

bem in agro Toletano morari contingeret, immunitatibus, & priuilegijs nō vulgaribus concessis pro parrochianis & tribulibus assignati fuerunt. Quandiu ergo illi Mozarabes eorumq; posteri floruerunt, suā quisq; ecclesiam, sacraq; gentilitia frequentarunt. Sed paulatim familijs deficientibus, ritus etiā ille deficere, & Gregorianus sensim in sex etiam illas ecclesias introduci cœpit. Tandem ergo factū est, vt non nisi paucis quibusdam statis, festisq; diebus, eo ritu in illis sacrificaretur. Literarū verò Gotthicarū characteres latinis nostris non multum sunt absimiles: nonnulli enim eadem sunt forma, alij verò dissimili: quos per Gudillam quendam Episcopum, vnà cum fidei nostrę rudimentis, genti Gotthorum traditos ferunt: qui primū Gotthici, deinde Toletani, postremò Mozarabum appellati sunt. Ferunt etiam veteris ac noui testamenti libros, in vulgarem Gotthorum linguam per hunc Gudillam translatos fuisse. Igitur cū ad ea volumina Ximenius venisset, de re tota (vt supra narratum est) edoctus, indignum esse & graue iudicauit, sanctissimas priscorū Hispanorum cæremonias à viris prçclaris institutas, & miraculorū testimonijs cōmprobatas, in tantam desuetudinem venisse, vt iamiā interiturę esse videretur. Cœpit rem altiùs considerare: & vt erat priscarum cęremoniarum studiosissimus, Mozarabum ritus instaurandi curam suscepit: adhibitisque viris quotquot extabant eius rei peritis, primùm libros omnes quibus sacra illa continerentur, Gotthicis characteribus conscriptos, in vulgaris literaturę formam redigēdos, impressorijsque formis excudendos curauit. Quibus nō sine magna impensa in exempla innumera vulgatis, ad extremam tēpli partem, occidentem versus, in ædicula quę corporis Christi dicebatur, sacellum eleganti structura ædificauit, in quo tredecim sacerdotum collegium, adiunctis tribus ministris, instituit, quos Mozarabes sodales appellauit. Hoc collegium idoneis prouentibus annuis instructū sub capituli Toletani patrocinio cōstituit. Ipsis porrò sacerdotibus perpetuam horum sacrorum curationem demandauit: vt eo ritu singulis diebus sacrificare, horariasque preces concinere solenne esset. Ad quos & sex Mozarabum ecclesiarum sacerdotia pertinere voluit: quę quoties vacua esse contingeret, ipsi optare possent sacerdotes, quibus illa Archiepiscopus cōferret: aliasque leges addidit, quas non est operæpretium referre. Sic ergo sacra illa per Ximenium restituta, & ab interitu vindicata sunt: in cuius restitutionis memoriam

tiam cenotaphium reparatori in medio facello honorifice erectum cernitur, impendēte desuper coccineo galero, Cardinalitij honoris insigni. Per hęc tempora, cùm nondum Toleti publica pauperum iuuandorum qualis nunc est, cura increbuisset, duo mediocris conditionis homines Hieronymus Madritus, & Petrus Zalamea, partim suis peculiolis, partim diuitum religiosorū erogationibus, ad quos studiorum suorum rationem deferebant, aliquot ex afflictis, & ęgrotis pauperibus, in vnum locum cogere, eisque medicorum consilio salutarem opem ministrare, miseris viduis pręsidio esse, orbitati pupillorum subuenire, milleque alia huiusmodi opera pietatis plena, Deo subinde aspirante, perficere cœperunt. Celebre statim in vrbe nostra eorum studium est habitum, nec latuit vigilantem pastorem: nam & frequenter de moribus suę ciuitatis interrogabat, & de actis singulorum inquirebat. Vocari ad se Hieronymum iubet: cuius pietatem postquam ex varijs sermonibus cum eo habitis abunde cognouit, macte animi eum esse hortatur, & vt tam salubrem occupationem non intermittat, humanissimè monet: videat etiam quibus in rebus ipse vsui esse posset, nam in eis omnibus se aut consilio, aut authoritate, aut pecunia iuuaturum, suppetiasque laturum: idq; statim re ipsa pręstitit: aliquot nummorum millibus ad pauperum curam Hieronymo datis. Mirum est, quantum roboris & efficaciæ ex hac Ximenij pollicitatione Hieronymus ceperit: illico enim sodalitatem instituit, quę tam publicis, quàm priuatis egenorum, pręsertim quos pudentes vocant, necessitatibus pro virili succurreret: ita enim eos appellamus, qui ostiatim mendicare erubescunt, & domi nimis angustè, & arctè viuunt. Porrò cùm negotium susceptum ex voluntate succederet, Hieronymus ad Ximenium notitiam omniū defert: qui Complutum discedere volens, liberam facultatem Hieronymo & sodalibus dat, quicquid in ea re vellent instituendi. Hieronymus de sodalitatis consecratione, deq; eius legibus agendum ratus, conuocatis sodalibus, primùm ne quid sine numinum tutela fieret, eam immaculatę Dei genitricis cōceptioni dedicarunt. Dein de communi omnium consensu sancitum fuit, vt quoniam misericors Hieronymi animus tantam rerū exordiēdi occasio fuisset, qui de nocte ad pauperes quęrendos vigilabat: posthac singulis annis, à Cal. Nouemb. vsque ad finem Martij, duo sodales cū sodalitatis viatore, sub noctem concubiam, per omnes vrbis vicos pręeunte later-

na obambularent: & quos ex vagis,& egenis hominibus subdio ali cubi pernoctantes deprehenderent, eos in ædem sodalitatis deducerent. Quę si fortè prę hospitum turba angustior esse aliquando contingeret,in alia publica pauperum hospitia deferrent,diplomate regio quod ea de causa eis cōcessum fuerat,grauia interminātē, si quis præfectorum hospitium non recluderet. Deinde permulta alia inter se pepigerunt,omnia ad miserorum opem spectantia. Cum igitur sodalitatem suam , optimis , & præclaris institutis instructam Hieronymus esse videret , non statim ad Antistitem contendit: nam vt res hominum & caducę,& mutabiles sunt, verebatur ne ille conceptus sub initijs ardor paulatim intermitteretur : sed toto ferme triennio,sodalium,suęque constantię periculum facere voluit. Quod vbi prosperè succedere conspiceret , & animos omnium magis quotidie accendi, diuinam vim tandem inesse ratus,sub annum eius seculi M.D.V. ad Archiepiscopum Complutum venit, suæ operę rationem redditurus.Ille hominis strenuitatem demiratus,eius diligentia non vulgaribus verbis collaudata , quantam ex ea voluptatem susceperit, priusquam Compluto Hieronymus discederet opibus peramplis donatis declarauit. Nam primùm, quoniam ea tempestate ob squalidum & impluuium cælum, frugum inopia laborabatur,lectissimi frumenti quatuor millia & amplius modiorum,sodalitati in vsus pauperum distribuendos dedit.Hæc summa ob immane grani pretium admirationi fuit.Idcirco sanctę Dei genitricis conceptionis die Ximenio anniuersaria sacra quotannis fiunt, sodalibus ad cœnobium Franciscanorum solenni pompa venientibus. Deinde quoniam pharmacis & medicamentis ad ęgrotantium curam comparandis,vicena nummum millia, nongentos item frumenti modios in singulos annos quoad vixit contulit:Ascēsionis dominicę die, quo ille celebrem victoriam,Orano capta, ex Afris hostibus reportauit, in eodem cœnobio,solennibus sacris laudes cęlitibus,& Ximenio offerūt. Rursus quia tria millia nummum aureorū dedit, quibus pascua mirę vbertatis non longè à Talabrica coempta sunt,quæ nunc maximos prouentus reddunt, quotidieque nouis incremētis augētur,Cal.Nouemb.ac postridie eius diei,sacris in ęde propria Ximenio parētatur:deq; ipsius præclaris gestis apud sodales frequētes cōcio habetur. Sed quoniā eius authoritate & nutu institutio sodalitatis facta est,& cōdonationes suas(quas indulgētias

appellāt) quo maiori religione sodalium animos deuinciret, ille quoque concessit: in Augustinianorum cœnobio, sub idibus Augusti, ad aram virginis matris, quæ Gratiæ cognomen habet, in Ximenij memoriam festum diem concelebrant, stipe quinquaginta pauperibus tributa. Ædiculam, quæ iuxta domum Antistitis Toleti est, postico ad viam publicam adaperto, sacris peragendis Ximenius tradidit: qua in diem præsentem sodales fruuntur, nemine ex posteris pótificibus, aut rescindente, aut ægrè ferente. Annus eius seculi quintus elapsus iam erat, sextusq; ferme ad finem properabat, quando Calen. Nouemb. sodalitas Conceptionis Deiparę titulo, in nostra vrbe promulgata fuit: quæ deinde in hæc vsq; tempora creuit feliciter Ximenij auspicijs. In huius institutionis monumentum, quarto nonas Octob. qui dies beato Francisco religiosus est, huic diuo, tanquā Ximenij tutelari, sodales sacra faciunt: quinquaginta sportulas totidem egenis distribuunt: & anniuersario, funebribusq; hostijs Ximenij animam, & cognatorum expiant. Porrò ædiculæ pontificię traditę gratia, sacra per tria paschata pro pontificibus Toletanis religiosissimo apparatu peraguntur: & singulis quibusq; hebdomadū sabbathis, pro eorum salute sub vesperam preces ad Virginem funduntur. Procedente deinde tempore, XVII. post anno, cùm iam Ximenius viuere desijsset, ad Adrianum qui in Hispania vice regis fungebatur, in Pontificem Max. per id tempus assumptum, Tarraconam Hieronymus venit: eaque omnia vt sodalitati confirmaret, quę Ximenius olim concesserat, deprecatus est. Adrianus Ximenij memor libentissimo animo pręstitit. Multi horum imitatione allecti, nouas subinde rationes in nostra vrbe excogitare pergunt, quibus ciuium indigentię subuenitur, & peregrinorum necessitati prouidetur, omnium denique difficultatibus incredibili studio consulitur: adeò vt nullibi locorum, tot calamitatum quibus humana vita diuexatur, plura aut maiora remedia, quàm Toleti esse certum sit.

LIBER TERTIVS.

VM hęc Toleti à Ximenio geruntur, principibus quos iam satietas ludorū ceperat, rursus ad seriores cogitationes, resq; intermissas mentem conuertentibus, alius aliò, quò eos priuata ac publica negotia vocabant, discessit. Nam Ferdinandus rex, quoniam Gallum ob detrimenta nuper à Gonzalo Magno illata vehementer dolentem, delectus per Gallias vniuersas facere, exercitusque ad Salsas pręsidium expugnandū parare, per suos exploratores certior factus fuerat: per mediam ęstatem Cataloniam contendit, Ruscinensem prouinciam confirmaturus. Philippus & Ioanna patrem subsequentes, Aransuesia nemora, non longè à Toleto distantia deueniunt: vbi innumera aprorum caprearum, & ceruorum multitudo spatiosissimis septis coercita, regijs venationibus oblectationem & copiam subministrat: vnde ad Aragonios iter statim facturi erant, successioni regnorum designādi. At regina Madritum reuertitur: quoniam cùm non multò post omnes essent in vnum conuenturi, peropportunam stationem regio comitatui oppidum id esse iudicabat. Ximenius verò Complutum profectus est, surgenti scholę fastigium impositurus, cui nuper dum Toleti commoratur, decies centies nummûm perpetuò percipiendum è prouentibus regijs comparauerat. Ea prima (vt aiunt) Academię largitio ab eo facta fuit: quod tam benignum & munificum principium spem ingentem studiosis dedit, futurę propediem maiestatis. Anni iam quingentesimi secundi finis instabat, quando Ximenius Complutum venit. Sub initium verò quingentesimi tertij, paulò post Calen. Ianuarias, Isabella regina mutato consilio Madrito Complutum & ipsa proficiscitur. Nam cùm proximo Autumnò insalubris aëris causa in febriculam incidisset, virisque aliquot primarijs extinctis, interq; eos Didaco Furtato Archiepiscopo Hispalensi, S. R. E. Cardinali, intra quintum duntaxat diem in oculis eius sublato, non mediocriter turbata fuisset, Ximenij præsentiā sibi vsui fore existimauit. Nam & dolorem ob præstantium virorum mortem conceptum ita se posse mitigare sperabat, & sapientissimi hominis alloquijs molestias quoque leniturum, quæ sibi ingentes suborie-

suboriebantur ob Philippi generi sententiam, qui ad Belgas per medias Gallias redire tempore nimis importuno instituerat. Nā cùm cæli inclementia bonam Philippi familiæ partem absumpsisset, & in ea Archiepiscopū Bizōtinum (quod ille ęgerrimè tulerat) vitę suæ custodem & magistrum, qui & ipse quoq; intra quintū ab initio morbi diē, vt Furtatus obierat: eo viro integerrimo & grauissimo mortuo, reliqui qui apud eum incolumes remanserant, largitionibus (vt fama erat) Gallorum corrupti, quorū permultum intererat, vt illac iter eo tempore Philippus faceret, ad Belgas primo quoq; tempore maturandū adhortabātur. Igitur aut istorum suasionibus incitatus, aut Ioannę coniugis tædio affectus, quę incredibili Zelotypia stimulata acerba in eum erat, ea molestia liberari properans, xiiij. Calen. Ianua. sęuiente hyeme, Madrito ad Belgas discedere decreuit. Nullis itaque reginæ dictis, nulla iniuriarum commemoratione, quas & in Maximilianum patrem, & in sororem Margaritam commiserat Gallus, dum illi nuptias Britānas per iniuriam præripit, & hanc Delphino pactam, nihil reueritus matrimonij tutelares diuos, domo pulsam repudiat: nullis Hispanæ reipub. tumultibus, quos necessariò futuros prudens regina ab atauis sigillatim repetens monebat, ni longam diuturnamque moram in Hispania ad gentis animos, & mores cognoscendos faceret, detineri potuit. Sed nec vxoris lachrymis, quæ cùm partui propinqua esset, non dubium erat, quin mariti discessu afflicta immaturum fœtum esset editura, quicquam est commotus. Illa enim regnorum immemor de viro tantùm solicita erat: adeò vt noctu diuq; cogitabunda (quod eius temporis scriptores tradunt) verbum nullum nisi admodum coacta faceret. Vnū duntaxat cupidissimè audiebat, si quando mater consolandę causa, classem iam adornari diceret, qua maritum in Germaniam sequeretur: quę vt tantisper obduraret rogabat, donec à partu esset libera: nam simulac fauonij spirarent, se eam statim voti compotem facturam. Terra enim qua per eam anni tempestatem iter facere ad coniugem potuisset, aditum nullum patere: quando inimicorum armis loca omnia interclusa essent. Has ob res supra modum anxia regina, insalubris cæli euitandi prætextu, Ioanna filia secum assumpta, Cōplutum vbi Ximenius agebat, se cōtulit. Vrit enim præcordia ægritudo animi cōpressa, & in angustias adducta mentē subuertit: nec alio medicamine facilius erigitur, quàm cordati hominis

 sermone.

ſermone. Ille ergo primũ tam matris, quàm filiæ ęgrum animũ miti bus alloquijs conſolatus eſt. Deinde Ioannę amorē erga coniugē apud matrē excuſauit, cui nimius videbatur: neq; enim caris cõiugibus quicq̃; eſſe in amore nimium. Quòd verò zelotypia grauiter aliquãdo diſcruciaretur, minimè id mirũ videri debere, cùm ante alias pudiciſsimæ fœminę eo ſoleāt morbo laborare. Quibus enim caritas erga maritos languet, parũ eiuſmodi querelas curę eſſe: abſentiãque eorum omnemq; animi abalienationem nõ magnopere grauē eſſe. Quare cedendũ tantiſper crudo vulneri, donec tēpore cicatrix obduceretur, illaque abſentiam moderatè ferre diſceret, certiſsima ſpe concepta ad virum vere primo nauigandi, vt cupita præſentia frueretur, ſuiſque tandem votis ſatisfaceret. Deinde ad reginã orationem conuertens, ne ſe plus æquo afflictet adhortatur: eam enim eſſe humanarum rerum conditionem, vt æquè reges & priuati homines ſolicitudinibus paſsim iactentur: neminemque adeò felicem viuere, qui non ex duobus illis dolijs Homericis, partim lęta, partim triſtia hauriat: ſemperque malorum menſuram fatali noxa ſuperexcedere. Regum verò eò fortunam eſſe miſeriorem, quòd in excelſo loco conſtitutis, nil eorum quæ faciunt aut meditantur latere poteſt, aut in obſcuro eſſe: & quòd durioribus moleſtijs, vtpote res grauiores tractantes, quàm vulgares homines corripiuntur. Vnde virum illum impenſè laudauit, cui cùm à rege ſuo quiduis optandi facultas data eſſet, dato (inquit) quæ voles ô rex, dummodo è tuis non ſit ſecretis. Patienter ergo naturæ leges ferret, ſeque hominem natam eſſe agnoſceret. Quòd ſi quando voluptatem aliquam ex ſuſcepta filia percepiſſet, æquum eſſe vt moleſtias & incommoda patienter ferret, memor animi illius virilis, quem ſemper omnibus in negotijs prę ſtitiſſet. His atque alijs habitis aſsiduè colloquijs, ita animum vtriuſque confirmauit, vt quanuis rex, qui ex Aragonia ad eam febricula (vt diximus) languentem viſendã venerat, rurſus ad bellum parua facta mora Perpennianum, quò tota vis hoſtium inclinabat, redierit: & regina nihilo viri abſentia commotior, ſed potius priſtinę virtutis & dignitatis memor, delectus per totam Hiſpaniam faceret, prę ſidiariaſque legiones incredibili celeritate conſcriptas ad maritum Perpennianum mitteret. Interea tamen aëris intemperie per autumnum contracta nõdum ceſſante, Gutterius Cardenas Machedæ regulus, vir apud reginam

magnę

magnæ authoritatis,atq; omni ornamētorū genere ab ea decorat⁹, patritio sancti Iacobi equitū ordini in citeriori Hispania pręfectus, quē Legionis maximū cōmendatariū vocant,Cōpluti pridie Calen. Februa.fatis cōcessit.Hūc morti proximū cū Ximenius viseret,eius cōspectu valde est exhilaratus: & vt erat elegāti & acuto ingenio,nihil soliti vigoris in eo tēporis articulo remittēs,multū (inquit)ò Antistes,de tua hac officiosa humanitate obęratus de vita discedo:neq; enim par erat vt è domo tua hospite insalutato tā longū iter factur⁹ proficiscerer.Nā honoris & dignitatis causa,in domo pontificia vbi reges diuersabātur,locus quoq; Gutterio datus erat.Perculsus est Ximenij animus ad ea verba,& cōmunis cōditionis recordatio mentē hominis,alioqui grauissimi,strinxit.Cæterū prudenter dissimulato dolore,vultuq; hilaritatē prę se ferente,vt religioni satisfaceret curauit:tabulasque testamenti obsignaret,quas fallaci ęgrotantium spe, nunquam se hanc lucē relicturos existimātium,imperfectas adhuc seruabat.Mœror est omnibus ob tanti viri mortē obortus:sed multò grauior Isabellæ reginę,quā sors iniqua varijs modis exercebat: nihil enim acerbius ferebat, quàm fidis ministris priuari. Sed eum mitigauit Lucinę benignitas:sexto enim idus Martias, Ioanna facili partu Ferdinandum in lucem edidit:quem die lustrico Ximenius magna solennitate baptizauit,& aui nomen imposuit, Naiarensi,& Ascalonio regulis compatribus,Mirādio verò patinam cū salino,& calice præferente.At Ximenius Complutum ornādi,& augendi occasionem per opportunā nactus, vectigaliū immunitatem Cōplutensibus à regina petit,apud quos tantus esset princeps natus. Vt quoniā liberalibus disciplinis in eo oppido domiciliū parabatur, liberi quoq; à regijs exactionibus perpetuò essent:ita enim breui futurū,vt locus insigniter illustratus & adauctus,Hispanā iuuentutem ad studia exercenda inuitaret.Facilè in publica lętitia impetratū est: & in hūc vsq; diē ad beneficij impetrati monumētū,Cōplutēsis resp. Ferdinādi cunas,& crepūdia seruat.Dū omni hilaritatis genere regius comitatus ob natū puerū Cōpluti se oblectat,casus Ximenio inopināti oblatus est,quo animi sui lenitatē declararet. Postq̄; reges Cōplutum venerunt,Ximenius silentiū opinor captās,aula sua aliô qui capacissima relicta,longè ad Vaënnæ cuiusdam domum cōmigrauit: quæ in via maxima ad Guadalfaiaræ portam est. Ibi strepitu insolito interpellatus,quid rei esset ministros rogat: qui vinctū

quendam capite plectendũ à lictoribus duci respõdent. Processit ad fenestram,& de crimine per lictores edoctus,ne vlterius procederẽt vinctũq; solui iussit,vt quò vellet abiret:hoc sacræ suæ dignitati pietatis ergô cõcedendũ esse dictitans.Placuit omnibus Ximenij factũ, eoq; gratius & iucũdius fuit,quòd die hilaritatis & lętitię pleno, quo regius puer in hanc lucẽ editus fuerat,nece hominis quantũlibet noxij oppidum pollui,& funestari videbatur.Igitur Cõpluti per vernũ tempus morati reges,vbi per æstatem quoq; fuissent, nisi immodici quibus oppidũ illud infestatur calores , insalubrẽ locũ reddidissent: tertio enim nonas Iulias Ioãnes Ciaconius Carthagini nouę &Murgensibus præpositus(quẽ nostri patrio nomine adelantatũ vocãt)extinctus,non minori quã Gutterius dolore Isabellã reginã affecerat. Erat enim vterq; ei carus:nulliq; magis ad sua cõsilia intima admittebãtur.Idcirco sibi quoq; nõ mediocriter timẽs,prematura festinatione Cõpluto Madritũ reuertitur.Ximenius verò Briocã proficiscitur:id est suę ditionis oppidũ ęstatis ardoribus ferendis accommodũ.Nam mõtanis in locis Septentrionẽ versus situ,& gelidarũ aquarum scaturigine abundans,æstum multò leniorẽ facit. Qua de causa in antiquis monumẽtis reperitur,olim Toletanę ecclesię principales sacerdotes(qui dignitates dicuntur)proprias domos Briocę habuisse,quò molestissima ea anni tempestate , non secus quàm Tybur Romani secedebant.De cuius oppidi principio,quaq; itẽ ratione ad Archiepiscopos Toletanos deuenerit,non grauabor quæ mihi cognita sunt referre:ne dum hæc sensim cõtemnuntur,rerũ vetustarũ quoq; memoria pereat.Cũ Alfonsus Legionis rex, magni illi⁹ Ferdinãdi filius,Sanctij fratris sęuitiam fugeret,regno pulsus ad Almeonem Maurorum regẽ Toletum profugus & supplex venit : vbi barbari principis benignitate vsus,nihil illi ad pristinam fortunã defuit,præter regium diadema.Et quoniam Maurorum conuictu offendebatur,locus in suburbanis hortis,qui regij dicuntur,ad habitãdum est datus,quà Tagus angustissimis faucibus inter duos montes premitur. Gaudebat porrò ferarum venationibus , quare hanc de qua agimus Briocam,nulla tum temporis habitatione,prẹterquam turris ędificio insignem, à Mauro rege liberaliter donatam suscepit: vbi vniuersum venatorium apparatum hominesque feras consectandi & figendi peritos,animi remittẽdi causa,habuit : vt quoties à bellis finitimorũ Arabum otium esset,quibus cũ gratiam Almeoni

 rependens,

rependens, assiduè prçliabatur, venationi sese oblectaret. Postea Toleto totoq; regni Toletani tractu, Dei beneficio sub ditionem suam redacto, regnũ enim Castellç iam mortuo fratre adeptus erat: cùm Bernardum ecclesię Toletanæ Archiepiscopum (vt diximus) præfecisset, pietatis erga Deum memor, cui apud barbarum populum diuersans vota captiuus sæpe nuncupauerat, inter cętera non ignobilia oppida quę Rodericus Toletanus Antistes in historijs suis enumerat, Briocam etiam Archiepiscopo Bernardo donauit: vbi venatorum illorũ posteritas durauit, donec Ioãnes tertius Toletanus Archiepiscopus, commoditatem loci cõtemplatus, diui Petri parochia ibi exędificata, municipium constituit. Quo quidem tẽpore factum existimo, vt ecclesię Toletanę sacerdotes opportunitate loci allecti, ad æstiui syderis ardorem vitandum, qui nõ mediocris sub Toletano etiã cælo est, domos sibi construxerint, ad quas quotannis migrarent, donec subterranea sibi in vrbe domicilia, petris durissimis perfossis, pararunt, additis etiam cisternarum delitijs, vnde Tagi aquam frigidissimam ęstate hauriunt: quare Briocam ire superuacaneum putarunt. Huc cùm se recepisset Ximenius, siue quòd ab ingentibus Compluti caloribus ad frigidas auras subitò migrasset, siue potius quòd insalubris anni tempestas fragili corpori non pepercerit, grauiter Briocę ægrotare cœpit, & tota ferme pontificia familia. Qua de causa Sanctum Torquatum, suę quoq; ditionis oppidum, Complutensi cælo propinquius, sed quod in edito monticulo sit, multò minus quàm Complutum æstuosum, cùm suis commigrauit: vbi curandis corporibus intẽri mirificè omnes recreati sunt. Interim regina ad eũ crebrò nuntios mittebat, quibus de eius salute certior fieret, & illum de omnibus reip. negotijs consulebat. Si quidem regina quò Ioannæ filiæ gratificaretur, nihil æquè ac de profectione ad Philippum cogitanti, Madrito Segouiam venerat: id est extremum Vacceorum oppidum, proximumq; Carpetanorum finibus, Traiani celeberrimo ponte, aut potius marmoreo aquæ ductu nobile: vnde ad Methinam Campensem progrediendum erat, vt illinc lentè ad Cantabricum Oceanum veniretur. Regina Segouię dum Ferdinãdus coniux cum Gallo ad Salsas dimicat dimorante, Ioanna omnis morę impatiens Methinam profecta est. Vbi cùm optatissimas literas à Philippo suscepisset, quibus vt ad se veniret inuitabat, nulla suæ dignitatis, nulla parentis ratione habita,

quàm

quàm bidui itinere visere quiuisset, subitò sarcinis conuasatis insalutata matre, comites ad profectionem conuocat: & regię maiestatis oblita è cubiculo quamprimum exiliens, moras si quæ trahi videbātur, castigabat. Eo die profecta esset, si per Ioannem Fonsecam Burgensem Antistitem, qui propter egregiam morum grauitatem custos ei à parentibus est datus, & Ioannem à Corduba oppidi præfectum, licuisset. Quibus illa necem minata cùm nihilominus intercedere persisterent, nuncij quamprimùm ad reginam mittūtur, qui de his omnibus certiorem facerent, obserata interim Methinensi arce, vbi disseruabatur, ne quid præcipiti deliberatione faceret. Ioāna verò cum irrita sua consilia videret, totam illam noctem sequentesque, donec mater festinabunda aduenit, sub dio insomnes in arcis cauędio egit. Qua de causa Ximenius, qui diutino morbo liberatus, natalem Christi celebraturus Complutum venerat, sub initium anni M.D.IIII. Methinam à regibus accersitur. De cuius cōsilio, deque regum sententia, classis in Lauretano portu, quę Ioannam ad Philippum traijceret, apparatur. Illa vt omnia instructa fuerunt, Calend. Martijs (qui dies ob Tauricam victoriam, quam Lusitanis fusis Ferdinandus obtinuit, inter fastos apud Hispanos est) è complexu mœstissimæ parentis Oceani fluctus emensura discessit. Ergo postquam in optatissimam terram peruenit, à marito Philippo amantissimè suscepta fuit. Sed cùm per id tempus puellæ cuiusdam amoribus Philippi animus implicatus esset, quam secum comitem Ioanna adduxerat, Zelotypiæ stimulis vehementer exagitata, criminationibus, iurgijs, & tragœdijs totam Philippi regiam impleuit. Et cùm ad eam per pellicis æmulos delatum esset, flaua puellę Cæsarię Philippum coniugem in primis captum fuisse, rabie concepta Cæsariem statim abrasit: puellæq; miserabiliter insultans pulchram faciem vibicibus fœdauit. Indignatus amans adolescens, non iam amplius dissimulata ira, apertis contumelijs & atrocibus verbis, vxoris dicitur peruicaciam multasse: atque ab eius congressu dies non paucos abstinuisse. Hæc vbi regibus nostris, arcanis notis per fidos tabellarios renuntiata sunt, non mediocri dolore affecti, partim ob natæ intractabile ingeniū, partim ob parum regiam in Philippo genero consideratione, vterque grauiter ægrotare cœpit. Nā rex in febrim tertianam incidit, regina verò in continuā: quare anxietate & morbo afflicti iacebāt, dū alter de alterius salute solici-

solicitus erat. Nam & rex sui discriminis oblitus, medicos ne quid in regina curanda prætermitterent monebat: cuius si saluti consulerent, suę quoque consultum esse crederent. Regina verò ad omnẽ strepitum intenta pauebat, assiduequè medicos intrantes adiurabat, ne quid sibi de regis valetudine importuno officio mentirentur, quę vna res morbum adaugebat. Interea Ximenius diem nullum intermittebat, quin vtriusque lecto assideret, omniaque diligenter circunspiceret, quæ ad eorum salutem pertinere videbantur. Rege in pristinam sanitatem restituto, fata in reginam inclinare videbantur: nam putridum & verecundum vlcus, quod ex assiduis ad Granatam equitationibus contraxisse aiunt, mortiferè serpebat. Veruntamen cùm id malum corpora per lentas moras depascere soleat: desperatam reginę salutem, vtcunque tamen nouis subinde oblectamentis cuncti subleuare, & fouere nitebantur. Nam quid quid vnquam siue militię, siue domi pręclarum accidisset, decumbenti recensebatur. Si qui illustris fortunæ homines è Neapoli capti ui mittebantur, vbi Gonzalus admirabili virtute inclytam operam regi coniugi, & reipub. nauabat, ad se introductos recipiebat, & de hominis magnanimi, & sibi multis de causis carissimi gestis, cupidissimè percontabatur. Si qui etiam ex cæteris nationibus Hispanicarum rerum fama permoti, ad regiam eius maiestatem visendam diuertissent, tametsi vltimo morbo afflicta, eorum colloquijs nequaquam grauabatur, & humanissimis sermonibus susceptos, animi plusquam virilis in ea dotes admirãtes à se dimittebat. Inter quos è Venetis hominibus Hieronymus Vianellus fuit, qui pede auspicatissimo in Hispaniam venit. Nam totius Africanę expeditionis, quam in Orano expugnãda Ximenius fecit, quamq; Ximonij suasu Didacus Fernandus à Corduba, ad portum magnũ, quem Punica lingua Mesalcabir appellant, occupandum paulò ante fecerat, id est totum huius hominis consilio factum. Hic cùm ad regum dexteras deosculandas Methinam venisset, crucem auri purissimi gemmis interlucentem reginæ obtulit: inter quas carbunculus, quam espinellam vulgus appellat, corrupto nomine prospinthera, scintillas enim contra solem emittit, quales Plinius carchedonios masculos esse dicit, quorum singuli, modò factitij non sint, pretium mille aureorum nonnunquam exęquant. Is cùm ad Ximenium salutandum continuò venisset, annulum adamante sele-
ctissimo

ctißimo inſignitum,quem apud ſe venalem habebat, Antiſtiti oſtẽdit: de cuius pretio cum Ximenius rogaſſet,quinque millia nũmûm aureorum eſſe dixit: qui pretij magnitudine commotus, quãto (inquit)melius ea ſumma quinque millibus milirum laborantium ſuccurrere,nummo aureo in ſingulos collato,quã omnes Indicos adamantes poßidere?atq; ita Vianellum eo tẽpore dimiſit. Tunc etiam Franciſcani inſtituti ſodalis,cœnobij quod Hieroſolymis ob Chriſti Dei ſepulchrum cunctis Chriſtiani nominis cultoribus in ſumma reuerentia eſt,guardianus,ad reges noſtros ab Ęgyptio Sultano legatus venit,nam is nondũ Turcarum viribus euerſus,adhuc Syriacis regionibus præerat.Hic monachus antequam Hieroſolymis diſcederet,cùm tam longinquos terrarum tractus,totque ſibi mariũ, & montium ſpatia emetienda eſſe conſideraret, ſupplex à Campſone Sultano petijt, vt diſcedenti Dominicum ſepulchrum adorare, & conſpicere liceret, inſtar id ſibi ingentis viatici ad tam difficile iter futurũ. Eſt ſacer ille locus cuſtodibus & repagulis munitus, qui niſi euidentißimo emolumento maximoque operępretio, inacceßibilis eſſe conſueuit. Obtinuit id facilè homo profeßione religionis inops,& qui in ſolam Sultani gratiã tàm laborioſam legationem capeſſebat. Quò cum venerabundus aliquot cœnobij ſui ſodalibus ſtipatus intraſſet, & debitam adorationem exhibuiſſet, tabulam marmoream in ſepulchri fundo conſpexit, longam pedes tres, latam vnum, liuidis maculis adſperſam, vt è Chio marmore ſecta videri poſſet. Hanc etiam vt liceret tollere à Sultano impetrauit: quã in quinque æquales diuiſit partes, & aris ſacroſanctæ Euchariſtiæ dedicauit, de more Chriſtiano conſecratas. Haſce aras ſecum adduxit, & inter Chriſtianę religionis ſupremos principes, magni id muneris loco ſuſcipientes, diſtribuit. Nam Alexandro ſexto Pontifici Maxi. vnam: Bernardino Carauajallo ſanctę Crucis in Hieruſalem Cardinali, quòd eam veluti propriam poſſeßionem titulo Hieruſalem ſibi aſſereret, alteram: Iſabellę reginæ tertiam: Franciſco Ximenio Archiepiſcopo Toletano quartam: vltimam verò Emanueli regi Luſitano,heroi omnibus modis incomparabili,& qui ad antarticum vſq; polum Crucis nomen ſtudioſè dilatauerat. Fuit id dònum reginę gratißimum, eoque in primis exhilarata recreari viſa eſt. Ximenius qui omnem animi ſui voluptatem in ſacræ ſynaxis celebratione collocauerat, vbi aram illam

è Domi-

è Dominico sepulchro est nactus, verè triũphabat: & per annos. xij. quod illi tempus viuendi fuit, nunquam alibi prçterquã in ea ara, diuina se Eucharistia refecit, Franciscanis sodalibus qui illum sequebantur, idem faciendi facultate concessa. Moriens verò (vt ex testamenti tabulis apparet) ecclesiæ Toletanç dulce amoris monumentum & pignus, inter cætera pretiosa ornamenta legauit. Quo autem in loco reperta, & per quem ad ipsum allata fuerit, eius testamẽto, ne quid posset dubitari, declarari voluit. Dum Methinç ob reginç morbum complusculos dies Ximenius moratur, loci vicinitate monitus, de sacro funebri Cisneris, in maiorum suorum antiquo domicilio instituendo, ad hunc modum egisse certum est. Annua vectigalia ex regijs in eo municipio prouentibus comparauit, quæ municipalibus sacerdotibus sunt tradita: vt in vestibus lineis, singulis quibusque dominicis diebus, promeridianis horis, postridiè verò antemeridianis, ad sancti Petri çdem, vbi Toribius Ximenij auus proprio sacello conditus est, maiorum manes expiare teneantur, & etiã ad sancti Laurentij, vbi antiquum Ximeniorum monumentum, sacello item peruetusto habetur. Durant Cisneris adhuc hæc sacra, prçterquam quòd vigesimo ab hinc anno, sacerdotes ad sacra facienda vestibus lineis indui desierunt: & neglecto Toribij sacello, ad aram maximam diui Petri sacra faciunt. Sartis tectis sacellorum curandis vectigalia etiam comparauit, Garsiæ Villaroellio quem postea Castorlæ prçfectum creauit, administratione perpetua demandata. Sed postquam aliò domicilium mutauit eius posteri curam nonnihil remiserunt. Certè Academia Complutensis rei honestissimç operam nauabit, si quç Ximenius multis in locis in eius memoriam reliquit, perlustrari & ex testamento fieri curauerit. Priusquam Ximenius Methinam veniret, vt morbo liberatus fuit, Toletum ire voluit. Nam à principio sui põtificatus mirè cõcupiuit sacerdotum mores emendare: & in eorum acta & vitã inquirere. Fuerat quidem bis Toleti, sed nullam id agendi occasionẽ nactus fuerat. Nam primò in vrbem suam venienti, vbi omnia gratulatione, & plausu strepebant, non tam asperitas emẽdationis, quàm facilitas compellandi conueniebat. Secundo verò regibus in eam vrbem ad res amplissimas conuenientibus, ac proinde diuersarum gentium turbis refertam, multò difficilior occasio offerebatur ad vitia hominũ sacrorum inquirenda. Tunc verò cũ cogitaret ad eam

rem

rem perficiendam Toletum iter facere, reginę mandatis id quo minus prosequeretur prohibitus, statuit quas per se non poterat officij sui functiones per vicarios administrare. In primis igitur in vitam moresque sacerdotum ecclesiæ Toletanæ quęstionem decernit, quam Visitationem vocant: eamque doctori Villalpando vicario suo generali, vnà cum Fernando Fonseca eiusdem ecclesiæ canonico, exequẽdam mãdat. Incredibile dictu est, quàm hoc decretum grauiter molesteq; ecclesia tulerit: & quàm obstinatis animis se illi omnes opposuerint: citius se extrema omnia passuros clamitantes, quàm vt ab vllo pręterquam ab ipso Antistite in ipsos inquireretur. Interposita est ad sedem apostolicam solennis prouocatio, censoresque communi consilio reiecti sunt. Qui ex canonicis sese actiùs opponebant, tres potissimùm esse videbantur, Sepulueda, Barzana, & Orticius cognomento Nuntius, quòd vices Pontificis Rom. in Hispania aliquando gessisset. Hos Villalpãdus ex Archiepiscopi pręscripto comprehendendos curat, & Archiepiscopalibus municipiorum arcibus in custodiam tradit. Veriti sunt canonici ne Ximenius regiam maiestatem in ipsos irritaret: quare legationem ad reginam decernunt. Missi legati cùm in reginę conspectum, quæ id temporis apud Methinam Campensem morabatur, admissi essent: Frãciscus Aluarius ecclesiæ Toletanæ scholasticus, vnus ex legatis, cui cęteri ob prouectiorem ætatem, & insignem rerum peritiam dicendi locum sponte concesserunt, reginæ primum beneuolentia ex eius singulari iustitia, & rei sacræ tuendæ studio prudenter captata, inuitos quidem & dolentes ad eam causam aduersus pręsulem suum tractandum venire, se dixit: cùm pręsertim ecclesia Toletana adeò suorum Antistitum obseruantissima semper fuisset, vt apud calumniatores & parum ęquos homines in assentationis vitium verteretur. At quoniã insimulatos apud eius maiestatem se esse cognouerant, lęsæ in suum Antistitem obedientię, quòd censores quosdam morum ab eo aduersos ipsos destinatos contumaciter & contemptim reiecissent, quasi vt nulla de vita, actionibusque suis ratio proprio Antistiti cõstaret, niterentur, se ad eius præsentiam conuenisse contumaciæ crimen depulsuros. Neque enim sibi vnquam eum animum fuisse, censorium de moribus suis iudicium deprecandi, sed id dũtaxat ne per vicarios leuiter, & languidè, remisseq;, quod aliàs solent, in se censura fieret, sed potius serió, & seuero iudicio, cuiusmodi à tali Antistite

anti-

antiquæ asperitatis homine, expectandum proculdubio erat. Nam eam esse capituli Toletani authoritatē, vt minimè deceret in illius sacerdotes ab alio quam à suo pontifice inquiri. Quare eius maiores, qui illud religiosissimum templum condiderunt, censoriam de ecclesiæ Toletanæ ministris explorationem adeo esse cum ipsius dignitate coniunctam semper existimauerunt, vt si aliquando per alium quam per antistitem suum exerceretur, salua neutiquam consistere valeret. Ergo diuinum eius celsitudinis ingenium, summumque honestatis, & virtutis studium, quod in illa præcipue relucebat, obtestari, vt etiā atq; etiā cōsideraret, an crimini sibi imputādū esset, quòd acutum sui antistitis mucronem aduersus se stringendum peterent, ministrorum obtusum declinarent. Id enim in votis capitulo Toletano cum primis esse, pro certo haberet, antistitis sui fulmina, quantumuis formidanda & terribilia, vtpote à viro veteris disciplinæ rigido exactore vibrata, cum graui potius cunctorum periculo subire velle, quàm cum omni venia & remissione ad examen ab æqualibus vocari. Qui si nihil aliud, certè æquales, & pares essent: & nihilominus, quod illorum pace diceretur, censoria seueritate indigerent. Veniret pastor in ouile suum, vt iuxta diuini vatis oraculū, infirmum solidare, ægrotanti mederi, confractum alligare, errantē in caulam reducere studeret: nec mercenarijs functionem suam, euāgelio reclamante, commendaret: eos ex templo omnium primos obsequentissimos experturus filios, & quod æquum & religiosum esset, officij sui studiosos adiutores. Alioqui persuasum haberet, ꝙ ipsi liceret præter fas & ius imperare, sibi vicissim licere non obsequi. Quod si confidentius apud eius maiestatem viderentur loquuti minimè id confidentiam esse crederet, imò magis constantem fiduciam, quam nimirum ipsis, atque adeo fœlicissimo suorum temporum seculo, æquissimū planeq; diuinū eius celsitudinis imperiū per vniuersam Hispaniam peperisset, in quo certissima spe, supremis iuxta ac infimis iure suo vti concederetur. Ob quæ minus ab ea in præsentia tolerandum esset, quòd ipsis itineri accinctis per antistitē factum fuisset: qui tres optimates & præcipuos viros ex amplissimo ecclesiæ Toletanæ ordine, tanquam sontes ad ergastula abduci iussisset. Quare similem fortunam metuentes, ad susceptum iter maturandum animos alioqui deiectos excitasse. Ad hæc regina partim solita grauitate, partim morbi causa coacta, paucis re-

ſpondit. Ad aures ſuas perueniſſe detrectatum ab eccleſia Toletana imperium pontificium: cæterùm moris ſui haud quaquam eſſe, priuſquã rem totam cognitam compertamque haberet, feſtinare ad malè de quoque, nedum de tam graui ſocietate ſentiẽdum. Libenter ſe capituli mentem intellexiſſe, dignam illam quidem viris bonis, ac religioſis: proinde bono animo eſſent, ſolicitudinemque omnem deponerent, ſperantes nihil de ea re ſtatuendum, quod non ſit è dignitate Toletanæ eccleſiæ futurum. Illis dimiſſis, cùm regina probari ſibi capituli cauſam Ximenio ſignificaſſet: ille arrepta occaſione, quamuis reginæ morbo, cui in omnibus adeſſe cupiebat, ad diſcedendum retardabatur, de profectione in Toletanam diœceſim agere cœpit, neceſſarium inquiens omnino eſſe, vt quod officium per abſentem præſtare nequiret, coram ipſe exequeretur: nec poſſe animum religione exoluere, cùm cogitaret tertiùm iam apud ſe deſtinauiſſe eam morum cenſuram facere, neque tamen id præſtitiſſet. Regina iuſtam ab illo cauſam agi videns, perhumaniter veniam abeundi dedit, illud etiam adijciens, quando ille à diœceſi ſua tam ægrè abeſſet, daturam ſe operam, vt ipſa cum coniuge, totoque adeo regio comitatu in Toletanam diœceſim quam primùm venirent. Sed mors reginæ promiſſa diſsipauit, neque eſt amplius à Ximenio viſa. Erant id temporis, qui exiſtimarent, Ximenium ſuos illos cenſores, quos à capitulo reiectum iri non dubitaret, aſtuto conſilio deſignaſſe, vt hac arte diſcedendi facultatem, quod euentus docuit à regina extorqueret. Sed id veriſimile eſſe non videtur, in tanto vitæ diſcrimine reginam ab homine illi deuotiſſimo relictam, præſertim cauſis ementitis. Tentauit noſtris temporibus Ioannes Martinus Siliceus, cùm ſimilem morum cenſuram exercere vellet, rem multò quidem minoris momenti, quam non valuit obtinere. Dicebat ſe quidem pro Eccleſiæ dignitate nemini in re tanta vicariam operam committere velle, ſed per ſeipſum, ſemotis arbitris, ex dignitate vt ſibi videbatur cenſuram peragere, vno duntaxat excepto, qui delationes omnium deſcriberet. Hunc autem qui ſibi à ſecretis erat, paterentur vice notarij aduocari. Obnixè renuit Toletanum capitulum, & ingenti contentione oborta, cùm antiſtes ſuum notarium, capitulum verò ſuum deligendum contenderet: tandem Siliceus neutro

tro assumpto ipse sibi notarius fuit. Hoc cum primis nostris amplitudinem, Siliceo humanitatem conciliabat: cùm summus apud Hispanos præsul, in inquirendis sacerdotum suorum peccatis notarij vices agere dignaretur: isq; solus esset arcanorum erratorum conscius, qui si dissimulasset, ad alium non emanarent: sin punire aut emendare decreuisset, tectiùs id & honestius esset confecturus. Nonnunquam etiam cùm scribẽdi laboris tæderet, capituli notario, suis omnino reiectis vtebatur. Igitur nõ sine graui animi mœrore quòd optimam reginam tam graui morbo affectam desereret, post quatuor menses Methinæ actos, Toletum primò ad censuram faciendam, quæ tandem iuxta capituli voluntatem facta est, Complutum deinde redire cogitur: vbi & surgentis academiæ opus, & Iusti templi structura, & bibliorum sacrorum editio, eius præsentiam videbãtur requirere. Nam quanuis viri diligentia præstantes, quos rebus illis conficiendis præfecerat, omne studium & operam adhiberent, multum tamen patroni præsentia vrget. Nam si qua res est, in qua vetus habeat prouerbium locum, quòd domini oculus multò nitidiorem equum reddit, quàm ordeum, ea est certè ædificatio: in qua verè accidit quod de Amphione fabulantur poëtæ, ad cuius vocẽ sine vllo labore lapides murorum locis, dolati & expoliti vltro reponebantur. Satis hæc aliquis existimasset, in quibus Ximenius absoluendis occupatus, ad aliarum rerum cogitationem animum quantumuis capacem non diuerteret. Est enim hominis prudentis minimè montes montibus imponere gigantum more, sed suas potius vires metiri, animosq; captum suum excedentes non expectata Nemesi coërcere, comprimereq;. At Ximenius, cui mentem humana mensura maiorem nascenti fata benigna tribuerunt, quam paulatim virtus comes adauxit, post Hieronymi Vianelli aduentum, qui omnes Africæ partes probè tenebat, & ad eius expugnationem propter maritimæ oræ cognitionem assiduè hortabatur, bellum Africanum meditari cœpit. Sed interea dum regem conuenire posset, quo cum de hac re ageret, intellexit complures esse fœminas honestis natas parentibus, quarum pudicitia ob rerum penuriam periclitabatur. Quare religiosarum mulierum cœnobia passim per suã diœcesim condere necessariũ esse iudicauit: vbi puellæ, quæ obrem angustã illocabiles essent, aut quæ sponte sua à nuptiis abhorrerẽt lõgè à virorũ cõgressibus semotę, Deo opt. max. dicatę virginitatẽ per

 petuò

petuò colerent. Nam quãuis multa eiusmodi loca, pijs iam olim hominibus in re præclara studiosè contendentibus, in Toletana diœcesi structa essent, annonæ in dies caritate ingrauescente, mulierumq; numero tripla (vt solet) proportione virorũ supergresso, nihil in hac re amplianda vnquam fiet, quod nimium aut inutile dici possit. Ergo inter cætera ædificia quæ Compluti fiebant, ædem etiam sacrarum fœminarum erigendam curauit, titulo sancti Ioannis pœnitentis: cui collegium egenarum puellarum, nouitio ac prudenti inuento, sub nomine diuæ Isabellæ adiunxit: quæ de illarum custodis voluntate (quam matrem vocant) & diui Francisci in eo oppido Guardiani consilio, iuxta præscriptas ab eo leges cooptatæ, tandiu illic in omni disciplina & custodia degerent, donec lubricum ætatis prætergressæ, aut se diuino obsequio mancipari, aut nubere constituerent. Quòd si in illam partem inclinarent, ad vota facienda citra vllius pecuniæ dotis nomine numerationem admitterentur. Si verò nuptijs indulgere mallent, viro frugi & probo collocatæ, dotem ex cœnobij prouentibus susciperent, quos ille vberes & copiosos grandi summa æris comparauit. Nam olim cum ministrum (vt dictum est) prouincialem ageret, nonnullarum virginum animos in cœnobijs degentium grauibus furijs diuexari intellexit, quòd aut parum ingeniorum suorum consciæ, aut cognatorum coactę authoritate, aut egestatis durissimo imperio se sodalitatis mysterijs addixissent. Quamobrem humanissimo cõsilio excogitauit, quo pacto partim sui exploratione habita, partim dotis erogatione facta, illis incommodis succurreretur. Curam hoc conficiendi Gregorio Fernando viro industrio, & probitate claro, in diuæ Mariæ templo, quod Compluti insigne est, beneficiario commisit: qui opere nondum absoluto è viuis discessit, seq; illic tanquam in fundo à se culto, fidus colonus humari demandauit. Eius cœnobij institutio ob fructũ in dies non mediocrem inde prouenientem adeò grata antistiti fuit, vt cũ olim Toleti agens quingenta millia nummũ erogãda in ea vrbe perpetuò reliquisset, quorum triginta, de virginibus dote quæsitis iã tũc solicitus, earũ nuptiis deputari voluerat, ducenta verò ad miserorũ hominũ redemptionem, qui apud infideles captiui tenebantur, idq; tabulis testamenti obsignasset, quas anno. M.D.XII. cõdiderat, postea mutata sentẽtia, anno. M.D.XIIII. per codicillos resciderit, cœnobiũq; alterum huic persimile Ioãnis itidẽ pœnitentis cognomi-

ne, Toleti ex ea summa quotannis colligenda ædificandum, & tuen dum cauerit. Addidit insuper nummorum decies centies ex ęre ad priuatos vsus seposito continuò numerandum, cuius nempe præsi dio res domesticis vsibus necessariæ, reliquusq; omnis penarius apparatus beneficio fructuosissimo emerêtur, cœnobiūq; deinceps ad uentantibus suo tempore prouentibus beatissima vbertate gauderet. Quòd si anticipata vectigalium solutione illa fuissent comparāda, totam œconomię rationem conturbassent. Cùm postea Franciscus Ruizius Abulensis episcopus patroni memor ibi sepeliri decreuisset, sacerdotiis quibusdam institutis per cœnobij matrem cōferē dis, pretiosa item donata supellectile, tū aulæorum, tum argenti & auri, & postremò cœnobio in hæredē nominato, factū est vt nō solū egenę virgūculę in eo vitā honestissimè traducāt, quarū de causa id est institutū, sed ex vniuersa ciuitatis ingenuitate puellæ innumeræ, in id collegiū suscipi ambiant, quę aut parentū patrocinio orbatæ, aut propter formā solicitatę, aut paterna domo ob nouercale dissi diū pulsę, iustum tēpus nuptiarū expectantes, famæ illibatæ testimo niò illic fruuntur. Hāc laudem tā insigniter Complutense obtinuit, vt ex toto eius regionis tractu illuc puellę disciplinæ gratia cōfluāt, nostrisq; temporibus Philippus. II. Hispaniarū rex inter cætera humanitatis, magnificentiæ, & sanctimoniæ exēpla, quæ ab eo passim edūtur, eo vno abundè cōmendetur, quòd aulicorum ministrorū filias, eorū præsertim qui in secundo ministrantiū gradu cōstituūtur, quinquaginta & adhuc amplius numero, in eo cœnobio studiosè & pudicè educandas curat. Regium profectò & pręclarū opus, diuisq; omnibus, sed Ximenio in primis iucundum, qui clarissimis suis mo numentis, tanti principis testimonio magnū decus & honorē addi cernit. Ergo ne hoc Complutense cœnobium illam quam diximus egestatem pateretur, si sumptus faceret ante prouentus perceptos: multis tum millibus nummū statim numeratis, tum frumenti modiorum, omnem ab eis solicitudinē abstulit, & tranquillitatem illā induxit quæ ab omni profana cura sequestratis hominibus, ad religionē cui sesemel dicarūt tuēdā, necessaria est. Vt interim illa nō recē seam, calices, patinas, pretiosamq; crucem, quondam regum Aragoniæ delitias, ex argēto purissimo: præterea culcitras, stragula, tapetią & aulęa, quę ex omni suą opulēta supellectile, huic cœnobio Complutēsi, testamēto, & binis itē codicillis legauit. Postquā hęc Cōpluti acta
 sunt

ſunt, de Mozarabum officio, quot Toleti Melchiori Gurrizio Genuenſi librorum impreſſori edendum demandauerat, & de multis alijs quæ ad eccleſiam ſuam ſpectabant acturus, Toletum proficiſcitur. Officij Mozarabum libri tunc per illum in publicum dati, vt res omnes vſu conſumuntur, nunc ita ferme iã exhauſti ſunt, vt volumen quod miſſale vocant, me vidente, triginta aureis Toleti conſtiterit. Nam ab omnibus doctis & pijs hominibus, quibus huius officij notitia eſt, tam miſſale quàm breuiariũ certatim expetitur: ipſeq; adeò Paulus. III. Pontifex max. miſſis Toletum legatis ab eccleſia noſtra officium hoc petierit: & Gotthicę pietatis monumentum in bibliotheca Vaticana aſſeruari iuſſerit. Opus profectò vtrũque, ſiue ſacrarum precationum grauitatem, ſiue hymnorum elegãtiam, ſiue rerum geſtarum per antiquos patres, & martyres, nõ vulgares hiſtorias quiſpiam conſideret, magno in pretio, & veneratione habendum. Vtinam aliquis exoriatur actorum Ximenij æmulus, qui ſacra hæc Mozarabum volumina euulget rurſus. Aſtunigã, Nebriſſenſem, Pintianum, & Coronellum, reliquosq́ue ſacrorum bibliorum curatores ſecum Ximenius Toletum adduxit. Volebat enim quoties ſibi per otium facultas daretur, eorum ſtudijs intereſſe, & ſacrarum rerum difficultatibus enucleandis totum id temporis, quod à negotijs ſuccidere liceret, impendere. Porrò cùm crebrò ad illum tam Hebræa, quàm Græca exemplaria ex diuerſis locis, per conductos miniſtros, non ſine magna impenſa mitterentur, gaudebat viros earum linguarum peritos apud ſe habere, qui de certa librorum æſtimatione, & fide edocerent. Volebat etiam in re tam graui, quæ propter illius temporis ignorantiam, apud pleroſque malè audiuerat, ſua præſentia & authoritate honeſtare, & à calumniantium criminationibus aſſerere. Illic ergo totam æſtatem eſt dimoratus, partim egenis ſubueniendis, partim moribus emendandis intentus. Iam bona pars Autumni tranſierat, cùm nuntius ad eum citatis itineribus à rege venit, qui Iſabellam reginam totius Hiſpaniæ, aut orbis potius ornamentum, vitali aura ſpoliatam: VI. calend. Decembris, Methinæ deceſſiſſe. Quare Taurum oppidum quò ſe rex profecturus accingebat, quàm celerrimè poſſet feſtinaret: vt qui inter teſtamenti executores appellatus fuiſſet, reginæ ſui amantiſſimæ, deque eo tam benè meritæ non deeſſet: cui iam munere

viuen-

viuendi cassa executionem postremæ voluntatis, tanquam fido amico commendauerat. Vt interea non commemoraret, quantum sibi remedium, & leuamen contra instans doloris acerbitatẽ, eius præsentia esset allatura. Præscripsit etiam itineris conficiendi rationem, & profectionis diem: ne imprudens quà Granatam reginæ cadauer ex testamento deferebatur veniens, funus comitari cogeretur: quo facto omnes regis rationes conturbarentur. Vnum esse quod inuitus absque eius consilio fecisset, ob celeritatem quam reipu. vtilitas in eo negotio conficiendo efflagitare videbatur. Nam eo quo regina obijt die, imò vix integræ horæ post eius mortem interiecto spatio, erecto pro tempore in medio nundinali Methinæ foro tabulato, regis Castellę titulum solenniter deposuisse: & sublatis per Federicum Albæ regulum, more Hispano, vexillis, feciales præcones Philippum generum & Ioannam filiam faustis vocibus reges proclamari iussisse. Quod præclaro in primis & prudenti consilio factum est, ad omnem calumniam affectati regni depellendam: quam factionis aduersæ reguli, qui Aragonio nomini infesti, vt quam primùm ad regnum auitum discederet, adolescentis Philippi auribus occultis criminationibus asiduè instillabant. Quod vbi Ximenio nuntiatum fuit, quamuis ad omnem animi ægritudinem dissimulandam exercitatissimo, lachrymæ pietatis in reginam indices obortæ sunt: & voce præter solitum lamentabili reginam eo tempore defecisse dixit, cuius nunquam similem sol visurus esset, siue animi magnitudinem, siue pectoris puritatem, siue religionis Christianæ cultum, siue iustitiæ curam, quam æquè omnibus tribuebat, siue legum priscarum conseruationem, aut pro tempore condendarum studium, siue annonæ vbertatem diligentia sua vbique partam, quod in primis regium & populare est, considerare quispiam voluisset. Atq; in hunc modum oratione de eius virtutibus inter familiares longiusculè producta, animum ex tristissimo nuntio afflictum nonnihil remisit, & sine vlla mora iusta itinera facere instituit: quibus Taurum, quæ antiqua Sarabis à nonnullis creditur, iuxta regis præscriptum perueniret. Erant ea tempestate hyberni imbres adeò magni & assidui, vt inter eos qui reginæ cadauer deferebãt, agitatũ & initum fuerit, illud Toleti deponere, donec cæli inclementia desæuiret, viaq; facilis pateret. Nã itinera multitudine aquarum exũdantia
 (si

(si Petro Martyri fides habetur, qui funus sequebatur) maris vastitatem (sic enim ille ait) referebant: maioresq; à se difficultates esse perpessas dicit, quàm in longissima peregrinatione qua per Egeos, Ioniosq; rugitus, in Africam Asiamq;, deinde ad maximam vrbiũ Cairum, quam Memphim esse aiunt, legatus peruenit. Ximenius tamen haud propterea retardatus, iter per medias pluuias, pietate & fide laborem vincentibus, ex templo arripuit. Non est prætereundũ quod in Gonzali Ouetensis commentarijs reperi, occurrisse scilicet puellam custodem ouium feretrum reginæ ducentibus, quæ sciscitata cuius id cadauer esset, proh vitiorum (inquit) magnum triumphum: nam hodie è seuerissimis quibus coërcita tenebantur repagulis, soluuntur. Cuius vox cùm rerum euentum tam certũ habuisset, vaticinij loco tunc est habita. Postridie eius diei, quo Ximenius Taurum accessit, in primo illo post reginæ obitum congressu adeò fortem animum, vereq; regium Ferdinandus ostendit, vt obuius Ximenio ad cubiculi ianuam procedens, comiter & hilariter exceperit: & manifesta signa exhibuerit lætitiæ ob Ximenij pręsentiam cõceptæ: quod incredibili gaudio vniuersos qui aderant affecit. Nam hactenus rex in mœrore & lachrymis squalidus, cõsolationem nullius admiserat. Dum sedes antistiti deferebatur, rex nihilominus honoris causa stetit: quod à nostris regibus in Hispania, non nisi viris meritissimis, quorum prudentia & fides spectata sit, exhiberi, & id perrarò, solet. Poterat hoc sanè blandientis regis obsequium videri, Ximenium iam ea arte captantis ad nouos tumultus & rerum mutationes, quas ex Isabellæ reginæ obitu propediem futuras præuidebat, nisi iam olim frequentibus exemplis quanto eum in pretio haberet, quantumq; eius dignitas sibi curæ esset, in omni oblata occasione declarasset. Memini, me aliquando de his rebus cum Didaco Lupo Aiala Ximenij intimo & fidissimo ministro agentem, audisse quid ab rege Garrouillis, municipio in Lusitania Cauriæ proximo, esset factum. Accersiuerat eò Ximenium rex, vt de principis filij morte reginam certiorem faceret, & pijs verbis confirmaret. Meridiabatur Ximenius, custosq; Didacus Aiala pro foribus erat. Rex Ximenium allocuturus insperatò aduenit. Extemplo Didacus fores cœpit recludere, vt dormientem excitaret. Sed rex vetuit, & commodiori (inquit) tempore veniã. Ergo Ximenius tam honorificè à rege susceptus, ferme duarum horarum spatium semotis arbitris

cum

cum illo collocutus est,domumq; corpus curaturus discessit,erat enim è proximo itinere admodum lassus. Eo digrediēte rex honoris causa extra cubiculum processit:& cùm Ximenius se in genua demitteret,quòd se tam insigni comitate prosequeretur:rex etiam caput detexit,& hilari vultu dimisit. Sunt quidem hæc parua & minuta,sed à regibus apud nostros subditis exhibita, multum momenti & admirationis adferunt. Executores testamēti singulis ferè diebus conueniebant. Hi autem fuerunt,rex & Ximenius,Antonius Fonseca,& Ioannes Velasquides,Didacusq; Deza Archiepiscopus Palentinus,& Ioannes Lopides Cæsaraugustanus eius secretarius. Hi de rebus ad remp. pertinentibus,magna cura & consideratione, inter se diligenter consultabāt. Rex interim hilarior solito per oppidi vicos,ximenio adhortante,obequitabat: & consuetis remissionibus paulatim mœrorem deponebat. Tunc fuerunt promulgatæ leges Tauricæ,quæ Isabellæ reginæ prouidentia,ad reip. fœlicitatem, & ad lites dirimendas præsentissimum remedium,de Ferdinandi cōiugis,multorumq; in ea re peritissimorum virorum consilio,excogitatę & adinuētę sunt. Ex testamenti reginæ clausulis,tres sunt quę potissimum ad regem pertinebant:& quarum cognitio ad ea quæ postea dicenda sunt,necessaria videtur. Prima,vt Ioāna filia ab Hispania absente,aut laborem sua regna administrādi recusante, aut minus id propter aliquam priuatam causam facere valente,Ferdinandus maritus rerum summæ præesset:donec Carolus ex Philippo & Ioanna maior natu filius,vigesimum annum ætatis attingeret. Nā de Philippo genero,aut quòd illi peculiariter infensa,quòd filiam indignè tractasset,aut quòd Hispanis rebus moderandis parum instructum esse existimabat,nullam omnino mentionem fecit. Altera,vt in rerum à Ferdinando marito gestarum,& laborum in Granatensi prouincia expugnanda susceptorum memoriam,præmium decies centena millia nummûm, nec non dimidiam ex nuper repertis antipodibus prouentuum partem,quo ad vitam superi concessissent,quotannis perciperet. Tertia,vt trium opulentissimorum equestrium ordinum sancti Iacobi,Calatrauę,& Alcantaræ magisterijs quæ indulgente Romano pontifice magistrorum officio abrogato, quòd regiæ potentiæ æmuli tranquillitatem reip. læderent, Ferdinādus & Isabella reges non ita pridem sibi vendicauerant,per vitæ suę tempus potiretur. Curauit enim vt administratione regnorum cō-

 missa,

missa,& tantarum opum prouentibus,nihil pristinæ mariti authoritati præter regium Castellæ titulum detrahi videretur.Proceres illi quibus Aragonium nomen infestum erat,Ferdinandi regis præsentiam auersantes,ad hæc simulatq; vulgata sunt fremere: Philippum,cuius ingenio parum propter ætatem callido,se abusuros sperabant,accersendum:Ferdinandum ad patria regna primo quoque tempore pellendum,vrgere.In hoc pręcæteris Emanuellus,qui diu apud Maximilianum Cęsarem Ferdinandi legatus fuerat,totis viribus incumbebat.Is enim siue patrimonij dilatandi causa, siue potius primas partes apud Philippum habendi cupiditate,simulatque reginam obijsse intellexit,ad Philippum regem conuolauit: apud quem omni adnitebatur studio,vt nihil cum socero pacisceretur: sed vt is quam primùm è Castella discedens ad hæreditaria regna, quibus deberet contentus esse,migraret. Nonnihil Ferdinandi pectus hac animorum,& rerum mutatione infractum fuit. Et constãs ille ęqui & boni vxore viuente,vindex,affectibus procerum nonnihil indulgere cœpit,& Aragonium secessum formidare. Neq; tantũ præteritorum temporum,rerumq; gestarum ratio apud eum valuerunt,quàm præsentis status inuersio:quæ nimirum suas cogitationes de magnis negotijs absoluendis retardabat, comprimebatque. Quod dum Ximenius animaduertisset, vir robusto & incorrupto animo,omnem operam & curam pollicitus ad eius dignitatẽ tuendam,nutantem animum regis confirmat:virosq; aliquot spectatæ fidei ad Philippum generum mittendos adhortatur,qui eum Hispanicarum rerum rationem edoceant:& cupidos rerum nouarum regulorum animos detegant:qui mutua rerum simultate, suis commodis seruire satagerent. Adolescentẽ rerum imperitum ,nullosq; veteratores aut vafros homines adhuc expertum,multò tutius in soceri fidem,qui horum hominum multos iam annos notitiam habeat,quique solam eius regiam maiestatem conseruare & augere intendat,quàm in eorum prædam venire,qui ex eorum discordia rerum suarum incrementa captant.Neq; enim generum regem esse abnuere:in cuius rei testimonium,in medio mœrore & iustissimis lachrymis,eo ipso quo coniux morte prærepta est die,regio se titulo spoliauit,nomine tantùm administratoris sibi in Castellæ regnis assumpto.Veniret ille modò cum Ioanna vxore,& experiretur non tantùm cupidum regnandi socerum esse, quàm pessimi delatores

dixissent: qui velut furiæ facibus accensis, vtrunque curabant inflammare. Huic rei gerendæ præficiuntur Lupus Cochillus, & Michael Ferrera Aragonenses iuuenes: ex quibus Conchillus priuatim mittebatur, vt quandiu Philippus apud Belgas moraretur, Ioannæ semper reginæ adesset, & quidquid rei secretioris filia cum patre Fernãdo tractare vellet, eo tantùm arbitro fieret. His rebus ita constitutis dum omnia suspensa & in expectatione sunt, anni. M.D.V. ferme tertia pars iam elapsa erat: Fernandus nihilominus administrationi reip. intendere, & Castellani regni vtilitati, in cuius ille motibus comprimendis, & finibus amplificandis, tantum periculi & laboris exhauserat, prospicere. Ximenius verò à reipu. negotijs parumper liber, qui religionis & diuorum eximius cultor, semper aliquid secum versabat, quod hunc tam pium affectum incenderet, in memoriam reuocauit diui Ildephonsi corpus Zamoræ asseruari, quam Senticam olim appellatam esse nonnulli existimant, & .XVI. millibus passuum à Tauro distat. Incessit ergo illum mira quædam cupido visendi, & venerandi reliquias viri sanctissimi, qui & Deiparæ virginis munere & alloquio perillustris est, & ecclesiæ Toletanæ põtificatum adeo integrè & vigilanter tempore durissimo, dum schismata & hæreses vigebant, administrauit, vt diuinos sibi honores inter diuos relato compararuerit. Dolebat Toletanam ecclesiam eo esse thesauro spoliatam, & nihil magis ex illa calamitosa Hispaniæ vastatione, quam sub Roderico vltimo Gotthorum rege sustinuit, in familiari colloquio deplorabat, quàm sanctissimi Ildephonsi corpus, vestemq; sacram, per virginem matrem cælitus ad eum deductam, quæ in Ouetana ecclesia est, à templi Toletani adytis per alienas sedes exulare. Peropportunus ad eam rem gerendam Petrus Biuerus visus est: tum quòd equestris ordinis Zamoræ ciuis esset, & in sacerdotum ciuiumq; senatu permultos cognatos, & amicos, quorum id opera & patrocinio fieret, habebat: tum etiam quòd intimus & carus Ximenio, optimam operam patrono erat nauaturus, vt voti compos fieret. Eius ergo authoritate & cura id duntaxat impetrari potuit, vt quàm dissimulanter id fieri posset, Ximenius Francisco Ruizio sodale, & duobus à cubiculo ministris comitatus, totidemque ante ambulonibus, Zamoram de nocte occultus veniret. Accipit ergo conditionem læta fronte Ximenius, gratijs pro tam sedula cura Biuero actis. Cùm omnia iam apparata essent, subitò

Zamo-

Zamorenſes mutatis animis,ne ſe Tauro moueret per eundem Biuerum renunciant:neque enim de ea re tam arcano conſilio potuiſſe tractari,quin ad notitiam multorũ dimanauerit:qui tam grauiter & moleſtè tulerũt,vt vniuerſa Zamorenſis ciuitas fortunarũ omnium diſcrimen,ſuorũq; ciuium internecionẽ ſubire parata ſit, potiusquam facultatem vllam dare Ildephonſi corpus cernendi. Quæ autem tã ſubitæ mutationis cauſa fuerit,nihil pro certo cõpertũ habeo:niſi ꝙ nõnulli ridicula & pro tẽpore cõficta excuſatione,religione quapiã prohiberi ſe dixerunt:vocem ſcilicet humana auguſtiorẽ è penetralibus,vbi Ildephonſus aſſeruatur,prodeuntẽ audiuiſſe,quę manes ſanctiſſimos ſolicitare vetabat. Sed veriſimilius eſt,potẽtiſſimi hominis & intrepidi ingeniũ timuiſſe, ne quid de poſſeſſione quondã ſua tẽtaret,aut graues lites intẽderet ſanctiſsimis reliquijs cõſpectis,quæ diuinum odorẽ vndiq; ſpirarent,veteq; illam puritatem retinerẽt,quam Ildephonſus olim in illo exuuio coluit. Experimẽto enim cõſtare,eamq; eſſe rerũ naturã,vt quę ſub aſpectũ veniunt acrioribus ſtimulis animos hominũ cõmouere ſoleãt. Ęgrè id Ximenius tulit,qui deluſus à Zamorẽſibus videbatur:& illorũ ſẽtẽtia cognita,quantũ(inquit)priuati hominis cõditio principis fortunæ pręſtat? Nam ſi ego detrito,vt olim ſolebã,ſacco indutus,ad Zamorenſiũ eccleſiã veniſſem,ſine vllo negotio,quod fruſtra rogaui eſſem aſſecutus. His dictis omnẽ deinceps huius rei curam proiecit, & rege Segouiã concedẽte,Tauro Cõplutum reuertitur: quanq̃ in quorũdã ſcriptis reperio regi comitẽ ſemper fuiſſe,donec Ferdinãdus & Philippus conuenerunt. Sed veriſimile nõ eſt,cũ tot res Ximenius Compluti interruptas reliquiſſet,difficultatis & laboris plenas,quibus abſoluendis eius præſentia neceſſaria erat. Interea reip. rebus è clancularijs cõſilijs,& occultis congreſsibus,in lucem ſe efferentibus,legati duo è Belgis venerunt,Philibertus Burgundius Veranius princeps, & Andreas Burgius patria Cremonenſis,Italo ingenio,& literarũ ſtudijs clarus:alter à Philippo genero,alter à Maximiliano Cæſare Philippi patre,ad eas res omnes,quæ non mediocriter reip. ſtatum perturbabant,cognoſcendas & tractandas miſſi. His in primis mãdatum erat,Emanuello aliiſq; Hiſpanię proceribus omni vi & ſtudio id cõtendentibus,vt Ferdinãdus Caſtella cederet. Erat regi adoleſcẽti & imperandi cupido facilè perſuaſum,ſpecioſam quandã ſeruitutem ſe ſub Ferdinãdi tutela actuũ,dulciq; illa regnãdi libertate

sub soceri pædagogica disciplina cariturum. Belgis verò, qui Philip po intimi erant, Hispanarum opum auiditate captis, ingentia lu cra proposita fuerāt, si inter socerum, & generum fœdus nullum ini ri permitterent. Quas ob causas nihil aliud à legatis extorqueri po terat, quàm vt Ferdinandus Ioānæ filiæ patrimonio relicto, in sua regna quamprimum discederet. Qua vna re tumultuantium regu lorum studia, cæterorumq; omnium, qui nouis rebus inhiabāt, mi rum in modum augebantur, & gliscebant. Dabāt naturæ degene ris documentum, quòd impudenti insultatione, regem de ipsis, & rep. optimè meritum, vellicabant & perpungebant. Quibus ille al tissima patientia dissimulatis, aut aliorsum quàm fierent acceptis, temporis successus expectabat. Res. n. ipsæ se demū prodituræ erāt, & Philippus malo suo doctus sententiam suam erat mutaturus. Sed subitò exoritur, quod non mediocriter Ferdinandi animum, quan tumuis excelsum, & fortunæ ictibus superiorem, debilitauit, & penè infregit. Lupus Conchillus, quem ad Ioannam reginam supra fuis se missum demonstrauimus, cum eam de his rebus certiorem face ret, procerumq; artes & consilia declararet, quibus Philippum con iugem à patre Ferdinando abalienare conabantur, parentem per li teras secretiores adhortatur, vt si quid apud eum carissimæ filiæ preces valerent, nullo modo ea regna desereret, quæ ipse vna cum Isabella matre, tot seditionibus & tumultibus nutantia, tot hostili bus armis vicinorum Maurorum impetita, securitate perpetua sta bilierāt. Quòd si ad id, præter ius ex testamento reginæ Isabellæ, so lennes tabulæ necessariæ essent, quibus facultas regni administran di, donec Philippus in Castellam appelleret, daretur, se vel nolente marito quam primum missuram. Quare curis, & molestia liber de geret, nam simulatq; in Castellam ventum esset, omnia ex eius sen tentia componenda fore. Has literas. Conchillus Ferreræ, quem su pra consiliorum participem cum eo ad reginam venisse diximus, ad Ferdinandum perferendas dedit, quòd nemo ad id exequendum a ptior quàm vir Aragonius videretur: qui & soli natalis communi tate, & multorum beneficiorum causa, quibus illum cohonestaue rat, Ferdinando regi obstrictus erat. Is autem siue timore deterritus, ne si res palàm fieret Belgis pœnas atroces daret, siue captādi Philip pi cupidus, parum fidei & officij memor, rem vniuersam ad Philip pum defert, eiq; literas in manus tradit. Philippus postquam mittē
darum

darum literarum,& totius consilij authorem Lupum Conchillum fuisse intellexit:iracundia percitus,tanquam nefario in crimine & capitali fraude deprehēsum,in tetrum carcerem detrudi iubet: vbi loci pædore,& vligine caput intabuit,& defluuium capillorum passus,vitæ periculum subijt.Id medicaminis viribus,quo se petitū eo tēpore aiebat,Conchillus accidisse arbitrabatur: atq; ita in familiari colloquio senex olim iactabat,mentem sibi postea per interualla vacillasse. Nec Conchilli pœna Philippus contentus fuit:nam vniuersam vxoris familiam,Aragoniorū hominum causarijs missionibus atque adeò cæterorum omnium,quos ad Belgas venienti pater tradiderat,obdurato animo immutauit,paucis duntaxat retentis,qui bus ne se inscio in Hispaniam scriberent,seuerissima admonitione edixit. Ferebatur etiam Philippus cum Gallorum rege Ludouico fœdus inijsse, ad deturbandum è Castella socerum si per vim aliquid tentasset. Nam Carolo Philippi filio Claudia Ludouici filia, maximis conditionibus despondebatur. Galli tamen proceres id nō probantes,pacta cum Philippo conuenta mutarunt:& Francisco Angulemæ regulo,ad quem nisi Ludouico proles virilis nasceretur,sceptra de more maiorum pertinebāt,elocata est:ne minoris Britanniæ successio,cum Claudia materni iuris & patrimonij hærede,ad Carolum postea deuolueretur. De his omnibus Ferdinandus certior factus,cùm se peruersis corruptisq; Belgarum studijs foris vrgeri cerneret,domi verò suorum ingratitudine,& inuidia premi, minimè esse malis cedendum ratus,Ximenium confestim accersijt,vt illum regulorum potentiæ opponeret,qui apud Belgicos legatos, in regis contemptum assiduè versabantur:& vt cum eo conferret, quid super Conchilli vinculis esset agendum. Quod quanuis alta dissimulatione celauerat,animo tamen hærebat,præsertim postquam aperta simultate & odio rem agi vidit. Paruit statim Ximenius,regique suo tot difficultatibus & molestiis laboranti,deesse noluit. Venit citato itinere Segouiam,& regem munumentis gestarum rerum clarum,Castellæ reip. amantissimum,mansuetudineq; morum cōmendabilem,cuius in omnes Castellæ regulos extabant merita,vno aut altero ex proceribus,qui aut propter sanguinis coniunctionem,aut propter intimam familiaritatem eius dignitatem tuebantur,comitatum inuenit. Cæteri enim(vt dixi)apud Philibertum & Andreā legatos assidui, omni insultationis genere regi suo bilem mouebāt.

Xime-

Ximenius inscijs omnibus Segouiam ingressus, vt erat de via puluerulentus, antequam regem salutaret legatos qui iam epulis paratis discumbere volebant, ad se quam primum venire iubet: res enim esse maximi momenti, quæ se festinabundum Segouiam venire coëgissent: nec vulgare periculum emersurum, nisi in tempore succurreretur, omnemq; moram quæ rebus gerendis semper nocuit, nunc perniciosam insanabilemq; fore. Commoti sunt legati Belgæ, quanuis proceribus id extenuantibus, atq; vt inanes terrores contemnentibus. Gratias igitur se Ximenio agere pro suscepto labore benignè respondent, & se à prandio ad illum venturos, & ex eius præscripto omnia effecturos, quę ad remp. pertineant, promittunt. Instat Ximenius vt relictis epulis properent, neque enim id genus negotium esse, vt dilationē vllam pateretur. Parent legati, & in regiam quò iam se ille contulerat veniunt. Egit primò de Philippi rebus prudēter satis & grauiter: & improbare se dixit, q soceri probitati & cādori diffidens, sese vulturibus deuorandum cōmitteret, lupisq; hiātibus prædam appararet. Deinde de Cōchilli carcere, & Aragoniorū amandatione, rei indignitatē verbis etiam exaggerans, quòd Philippus leuibus de causis tam grauia animi exulcerati signa aduersus socerum, de illo multis in rebus bènemeritum dedisset. Quare nuncios per equos dispositos ad Philippum mittendos censet, per quos de Conchillo dimittendo, atq; in pristinam dignitatē restituēdo, cū illo agant. Nam si vlterius progrederetur, videret ne soceri animum aduersus se irritaret: cui nihil aliud quā reip. Hispanæ commodum curanti, nō defutura esse optimatum studia, qui illum quantumuis gallico præsidio & potētia instructum, donec sanius cōsilium reciperet, ab horum regnorum accessu prohiberēt. Attoniti ad tantam dictorum libertatē legati, & durum Ximenij ingenium cognoscētes, ne quid nouarū rerum in tā iusta indignatione, partim rex multitudini carus, partim antistes potētissimus molirētur, anteq̄ dapes, repeterēt, nuncios cum literis ad Philippū miserunt de rebus per Ximeniū tractatis: monētes vt omnia in melius mutaret, donec ipse in Hispaniā veniēs, rebus pro voluntate cōpositis sceptra teneret. Nunc vero Ferdinādū & Ximeniū timēdos esse, qui rei p. cōmodis tuēdis, eisq; proculdubio studētes, ni eorū volūtati obtēperaretur, magno ad res gerēdas impedimēto futuri erāt. Hęc postq̄ Philippo, intimisq; suis renūciata sunt, cūcta ex Ximenij prescripto fiūt. Conchillus vinculis liber

liber in dignitatem ablatam restituitur,&de fœderibus cum socero agitur.Ille vt erat perspicaci ingenio & prudentia prædittus,nihil firmum fore eorum quæ tractarentur prædiuinans,dum hæc cum genero agit,Gallum ad amicitiam inuitantem,quanuis omnia superiora petentem,non abnuente Ximenio recepit.Ximenius ab hoc tempore vsque ad regis Philippi mortem,&Ferdinandi inHispaniã reditum,magna reip.vtilitate varijs procellis per id tempus perturbatæ,nunquã à regio comitatu discessit.Mittuntur ad Gallum legati Cifontius comes,& Thomas Malfelitus Aragonij senatus præfectus:quibus authoribus,& si iniquissimis conditionibus,fœdera tamẽ percussa sunt. Gallus iuri Neapolitano cederet,dummodo Ferdinandus Germanam neptem,quanuis ipse ætatis multò prouectioris esset,vxorẽ duceret(erat enim duo de viginti annos nata)cui Ferdinandus rex maior erat auunculus,nam ex vetusta Foxiorũ comitũ familia paternum genus,maternum è regio Aragonum, & Cantabrorum stẽmate ducebat.Quòd si Germana absq; liberũ successione decederet,vrbs Neapolis atq; adeo vniuersa regni pars,quã Federico deturbato Hispanus & Gallus partiti fuerant,rursus in potentiã Gallorũ veniret:atq; in summam,vt videbatur, Hispanorũ iniuriã, quibus fusi sanguinis,& ingentiũ laborũ præmiũ,iure belli oppida quædam,& vrbes hostium donata fuerant,rursus prioribus dominis totius defectionis authoribus,Aragonio nomini infensissimis,restituerẽtur.Post hæc quingenta aureorum millia decennio penderentur,in singulos annos continuos quinquagena.Quæ etsi Ferdinãdi authoritati,qui paulò ante de Gallo tot deuicto prælijs triumphauerat,non mediocriter officiebant,& partam gloriã magna ex parte obscurabant,non reijciẽda esse eo tempore visa sunt. Postq̃ hæc Philippus resciuit,indignissimè tulit:& cùm se à Gallo delusum esse sentiret,ac soceri vires multum ea affinitate adauctas,quanuis indignabundus pacem cum socero inire cogitur:& cum vxore in gratiã rediens, tabulas tandẽ ad eum mittit,quibus regnorum administrationi æqua cum ipsis potestate præficitur.Salmanticã interea Ferdinandus & Ximenius vnà è Segouia venerant,vbi mense Decẽbri Ximenio nuntiatũ fuit,Petrũ Furtatum Cazorlæ præfectũ, Guadalfaiaræ è viuis decessisse.Eius prouinciæ cura quoniã ad eũ pertinebat,statimviros strenuos & industrios illuc mittit,qui oẽs præsidiarios custodes,iurisiurãdi solẽni religione post Furtati mortẽ iã exolutos,sibi denuo

nuo de more obstringerent: & publicæ tranquillitati prouiderent: ac vectigalium prouentuumq; collectioni, quæ solent in huiusmodi rerum occasionibus rapacissimo cuiq; prædę esse, diligenter & studiosè attenderent. Hac diligentia, qua in omnibus rebus tẽpore semper necessario est vsus, animos hominum quietos continuit: cũctosque motus & seditiosas cogitationes è pectoribus eorum euulsit. Nihil vltra ea de re tunc constituendum esse existimauit, sagaci (vt nonnulli dicebant) consilio, vt negotio in posterum dilato, regi de se benemerito occasionẽ pro aliquo intercedendi pręriperet. Quãuis differre se aiebat hoc negotium in aptius tempus, quãdo regis animus hilarior esset, & minus curis premeretur. Est verò Cazorla (siue magis Castorlam appellare libet, nam ita ab historicis nostris vocitari deprehendo) antiqua (ni fallor) apud Strabonem Castaon: nã haud procul ab ea Segura mõs est, quem argẽteum vocat, vnde Bætis fontes erumpunt: & adhuc nostra tempestate plumbi, & aliorum metallorum fodinę sunt, quarum etiam Strabo meminit. Ea quoniam olim à Roderico Toletano Antistite, viro pręter insignẽ, prout illa tempora ferebant, eruditionem, & in pace & bello claro, è barbarorum imperio liberata fuerat, Ferdinando tertio Hispaniarum rege id benignissimè concedente, in Toletanorum pontificum ditionem venit: in quorum potestate trecentorum annorum & amplius spatium durauit, donec sub Ioanne Tauera, ad Camarasium Francisci Cobi filium trãslata fuit. Instabant interea Ianuarij Calendæ, nouaq; omnia cũ noui anni luce, qui supra millesimũ, D.VI. numerabatur, ex fœderibus inter reges ictis, non sine magna bonorum lætitia sperabãtur. Nec eos fefellit euentus: nam octauo idus Ianuarias, quo die Magorum ad Christum natum adorandum aduentus religiosissimè à nostris colitur, publica præconum regiorum voce, cõcordia regis Ferdinandi cum eius liberis pronuntiatur. Quare regia deinceps diplomata Ferdinandi, Philippi, & Ioannæ nomen pręferebant. Nõ deerant è senioribus sinistri vates, qui & longa rerum experientia, & grandis ætatis vitio, omnia in peiorem partem detorquerent. Nam in eum vsum tantisper simulari dicebant, donec Philippus in Hispaniam se reciperet, & socerum in Aragoniam pelleret. Illam enim diplomatum præfationem in qua Ferdinandus prænominabatur, quem nullo in loco positum vellent, oppidò quam ingratam Philippo, & Belgis futuram. Ferdinandus statim Segouiam redijt, vt

venatione ſe oblectaret,cuius ſtudio & exercitatione, mirum in modum recreabatur. Vere ineunte certior factus eſt,Philippum & Ioãnam vela feciſſe,propediemq; in Hiſpaniã appulſuros.Supplicationes pro eorum proſpera nauigatione ad diuos omnes ſuſceptę ſunt, & non contemnenda nummorum ſumma per ſacerdotum collegia,& per ſacrarum virginum contubernia diſtributa.Quare Segouia diſcedens,Valleoletum(quæ antiqua Pintia eſt) proficiſcitur: vt Oceano propinquior, ſimulatq; compertum habuiſſet Aſturum terram eos attigiſſe,quà è Belgis ſoluentibus veniendum erat, facilè illis obuiam procederet. Illi interea maris inconſtantiam experientes, tempeſtatibus grauiſsimis iactati. VI. Calend. Maias magnum Calletiæ portum deuenerunt,olim Brigantinum,nunc Corunnam dictum, quaſi Columnam (Incolę enim ſic turrim vocabant)non quòd ibi ab Hercule ſecundę columnæ, quod viri docti nonnulli crediderunt,eo in loco collocatæ ſint,decepti (vt opinor)fabella quę inter noſtros circunfertur: turrim illam ab Hercule conſtructam, in qua ſpeculum arte quadam arcana poſuerit, in quo naues vel longiſsimo ſpatio diſtantes contemplari liceret. In tam ridiculam opinionem ignoratione vocum ſunt delapſi. Nam cùm turrim ſpeculam vocarent,ſpeculum illi, quod diximus, confinxerunt.Sed quoniam hanc Auguſti turrim titulo eſſe memorabilem nonnulli authores tradiderunt, adſcribemus & titulum,qui ſeorſim ab ipſa turri inſculptus eſt, optima fide tranſcriptum.

MARTI
AVG. SACR.
G. SEVIVS.
LVPVS
ARCHITECTVS
A. F. D ANIENSIS
LVSITANVS EXVL

Simulatque Ferdinandus reges aduentaſſe reſciuit, iuſtis itineribus Valleoleto Compoſtellam contendit. Poſt eum Ximenius viæ ſe dedit,primoque ipſo quo diſceſsit die, Villumbrale oppidũ peruenit,ſuæ ditionis municipium, lampadum oleo templi Toletani à maioribus religiosè dedicatum, bis decem millia paſſuum Valleoleto diſtans. Quopacto autem à Toletani Pontificis ditione

longè

longè ſepoſitum oppidum in ipſius poteſtatem venerit, non grauabor recenſere, quemadmodum in templi Toletani adytis ſcriptum deprehendi. Alfonſus octauus Hiſpaniæ rex, cui crux in aëre ſe oſtēdens victoriæ aduerſus Mauros ſignificationem certiſsimam dedit, Ferdinando Sanctio, qui regis abaco præfectus erat, ob ſedulam in munere ſuo obeundo operam, id oppidum dono dedit. Ipſe verò ſiue colonorum moleſtias non ferens, ſiue potius animi pietate inductus, quam Alda vxor, fœmina religioſiſsima fouebat, cum Roderico Ximenio Archiepiſcopo Toletano pactus eſt, ſe illi oppidum cum agris communibus traditurum, modò penſionis annuæ nomine, aureos denarios trecentos, & frumenti Toletani quinquaginta trimodios ſuſciperet, hi è Compluti prouentibus, illi è ſalinis Villinchonis, in ſpartario tractu pendendi. Hęc pacta Ferdinandus tertius Hiſpanię rex, Alfonſi octaui è Berengaria nepos, templi Toletani & Pontificatus eximius cultor, vt fierent benignè permiſit: & diplomate regio teſtatus eſt, ſe id municipium cum vniuerſa regiuncula ſubiecta, Toletanis pontificibus concedere, eo pacto quo Alfonſus eius auus Ferdinando Sanctio donauerat, qui ei à cuſtodia poculorum erat. Fuit hic Ferdinandus tam inſigni erga Deum pietate, vt inter omnes Hiſpaniæ reges Sancti cognomen obtinuerit: multiſque prælijs cum Mauris conſertis, victor ſpolijs onuſtus redierit. Nam Cordubam, & Hiſpalim, clariſsimas vrbes, atque adeò maiorem Bæticę partem, diuina ope & auxilio è Maurorum tyrannide recepit. Huius optimi regis beneficio auguſtiſsima templi Toletani tecta debentur: quæ, cùm adhuc per centum, & amplius annos, ex quo ea vrbs in poteſtatem Chriſtianorum venerat, Arabici delubri formam retinerent, miſerrimam illam Hiſpaniæ cladem probroſo quodam monumento referebant, curante id Roderico Antiſtite, viro grauiſsimo & magnanimo, in eam faciem exædificata ſunt, qua Chriſtiani homines vti conſueuerunt. Huic rei exordiendæ Ferdinandus rex, & Rodericus Antiſtes, præclaro exemplo auſpices fuerūt, primos in templi fundamentis lapides venerabundi collocantes. Ea nondum quadringentorum annorum ſpatio, in eum fulgorem & maieſtatem creuerunt, vt nihil illis auguſtius in toto Chriſtiano orbe viſatur. Nam paulatim ex religioſorum principum, & piorum hominum liberalitate, ea ſacrorum redituum portio quæ ſartis tec-

ctis curandis cedit, octogies centena millia nummorum summam efficit. Altero postquam Ximenius accessit die publicè sacris in téplo interfuit: & quoniam agrorum squalore, & pluuiarum aquarum inopia eo anno vniuersa Hispania laborauerat, hominum animi afflicti erant: placuit religiosissimo præsuli, post peracta sacra, vetustum quod extra oppidum est sacellum adire, quem omnes supplicantes secuti sunt, crucis vexillo (vt solet) præeunte & sacerdotibus in vestibus lineis vtrinque procedentibus, pluuiæ, eliciendę causa. Ea ingens & copiosissima antequam in oppidum rediretur effusa, & per plures dies continuata, non solum circum circa regionem, sed cęteras omnes Hispanię partes admirabili fœcunditate affecit. Hoc tantum beneficium Ximenij sanctitate, à numine concessum plerique dixerunt. Hinc ad Ferdinandum properauit: qui iam dudum in Calacię Lucensibus, ad Molinam oppidum, quã Ptolemęi Oliuam nonnulli esse dicunt, liberos Compostellam venientes expectabat. Hic aliquot dies Ferdinandus commoratus est: quòd Philippus, & Ioanna maris tempestate iactati, lentè à portu procederent: & homo alioqui in omni negotio attentus, hac mora regulis parum beneuolis occasionem dedit, vt animum Philippi præoccuparent, & iuuenis incauti facilitate aduersus eum abuterentur. Nam quod in Belgis Emanuellus cœperat, cæteri omnes factionis suę principes, nouis additis calumnijs, perfecerunt. Regem pręstantissimum, aut inuidia regni affectati onerabant, aut si id minus probare poterant, consortis esse impatientem criminabantur: & in animo habere, si prolem, è Germana vxore suscipere contingeret, Castellanicis opibus Aragonensium potentiam adaugere, eamque nostris sceptris æqualem, aut æmulam facere. Philippus animo infensissimo Germanæ nuptias semper acceperat, quòd eas in suum detrimentum & contumeliam esse factas crederet. Quare his tam opportunis criminationibus aures vsque adeò faciles dedit, vt Compostellam tandem accedens, quò Ferdinandus erat venturus, vt de rebus ad remp. pertinentibus cum genero ageret, non expectato socero, quamprimum inde discedere, alioque iter flectere, quàm inter eos per legatos Fernãdum Vegam, Calletiæ proregem, & Raimundum Cardonam conuenerat, instituerit: Ioannæque conspectum patri denegauerit: nihilque eorum quę per præcones Salmanticæ sunt pronunciata firmum

mum ratumúe habuerit. Itaque iter per montium penè inuiorum anfractus, ne sibi obuium socerum haberet, ad Aquascalidas (quod oppidum Orense nunc dicitur) quanta potuit celeritate conuertit. Id vbi Ferdinandus resciuit, doluit quòd parum prudenter Molinæ commoratus, regulos apud generum non anteuertisset, de quorum ingenio & maleuolentia, nihil boni sperandum fuerat. Ergo dissimulato dolore, vt erat in aduersis tolerandis prudentissimus, de tam aperta generi contumelia Ximenio ad se accersito conqueritur: suamque negligentiam damnans, nonnihil etiam Ximenium de ea re culpat, qui cessantem non admonuisset. Ille verò minimè in ea re defuisse respondit: & vt memoria repeteret rogabat, quoties admonuisset, vt armatus, & copijs militaribus instructus, res controuersas cum genero componeret. Nam regulorum animi nimium in Ferdinandum exulcerati, haud alia ratione refringi, aut in officio contineri poterant. Sed postquam ei durum & acerbum videri intellexit, vocem compressisse, nihilque amplius super ea re sibi tractandum existimauisse. Quare videret ipse, quid nunc tandem esset faciendum, vt fractis rebus succurreretur: libenter enim se omnia executurum. Conuenit inter vtrunque, vt Ximenius quamprimum ad Philippum iret, eiusque animo pertentato, daret operam vt omnem conceptam maleuolentiam ex regulorum rumoribus, deponeret: eiusque animum leniret, & tractabilem, qua erat dexteritate redderet. Suscepit eius rei curam Ximenius, & ferme sub mensis Maij principium Molina profectus, Compostellam ad Philippum ibat: sed per nuncios, quos præmiserat cognouit, Philippum Compostella discessisse, atque via faciliori neglecta, iter impeditius (vt dixi) suscepisse. Doluit Ximenius, & quòd nihil iam fieri à Philippo videbat: & quod bona spe esset frustratus. Nam sperabat Ferdinandum à genero opera sua Compostellam vocandum, atque inde coniunctis animis Castellam bonis auspicijs ingressuros, & sine vlla æmulatione aut simultate, de rerum summa simul consulturos: hac verò publica mutuæ concordiæ imagine regulorum & vulgi animos conquieturos. Cæterùm ea itineris mutatione palàm fecerat, se socerum auersari & fugere. Quare nihil iam amplius prætexti poterat, quod Philippi alienationem excusaret. Dolebat etiam sibi occasionem pręripi,

ripi, ad religiosissimam sancti Iacobi ædem accedendi, vbi & sacra celebrare voluisset, & quouis pietatis genere diuum Hispaniæ tutelarem demereri. Cogitur Ximenius Orense diuertere, vt primo quoque tempore Philippum conueniret, gliscentemque illam simultatem coerceret. Iter per montes illos facienti vicus quidam occurrit, in cuius peruetusto & malè sarto templo, diuç Euphemiæ corpus asseruabatur: cuius præsens patrocinium innumeris per eam regionem editis miraculis, cùm alij finitimi populi, tum pręsertim accolæ Giguri, in quorum tractu Orense oppidum, & vicus ille est, frequenter senserunt. Ad eam visendam continuò Antistes venit: quam quoniam ob vici inopiam parum pro dignitate contineri comperit, ære suo ędiculam diuæ exædificari iussit, vbi ornatiori apparatu coleretur: quæ postea (vt audio) Orense translata est. Sedecim millia passuum vicus ille ab Orense aberat: & dum his rebus occupatur Ximenius, quantumuis postea festinantius solito iter fecerit, tamen Philippus & Ioanna anteuertentes Orensem peruenerant. Hoc ille molestè tulit: cupiebat enim Philippum, oppidum percelebre ingredientem, comitari. Igitur hora ferme diei sexta, reges intra oppidum sunt recepti: Ximenius verò sub noctis crepusculum, statim Franciscum Ruizium sodalem suum ad Philippum & Ioannam suo nomine salutandos misit, seque venisse nuntiaret, & tempus aptum ad colloquium peteret. Benignè Ruizium Philippus suscepit, & gaudere se dixit mirum in modum de Ximenij aduentu, & vt die sequenti ad se veniat iubet: cuius pręsentiam sibi cumprimis gratam futuram humanissimis verbis significat. Gauisi sunt etiam proceres aliquot, qui bonam spem conceperant, eius prudentia & grauissimo consilio cōtrouersias inter reges componendas. Ergo Ximenius postquã sacris interfuisset, ad Philippum venit: qui accedentem omni honoris & comitatis genere, in omnium cōspectu recepit. Nam pręter primatis pōtificiam dignitatem, cui omnem honorem reges nostri deferre consueuerunt, nouerat iam olim Philippus, quãta esset in eo amplitudo, quanta grauitas, & morũ sanctimonia. Per duarum & amplius horarum spatium, sine arbitris collocuti, prandio interpellante sunt digressi. Cœpit illicò Ximenij domus crebris procerũ itionibus frequẽtari, quos ille omnes incredibili comitate accipiebat, quã prudentiã

suâ ita cum innata seueritate coniungebat, vt nemo eo aut grauior, aut iucũdior sit habitus, quanquã seueritati semper propior. Interea Philippum cõuenire nõ cessabat, deq; rebus cum Ferdinãdo componendis agere: in quibus omnibus postquã satis instructus Philippus fuit, easq; cũ intimis suis cõmunicauit, ij erant Belgarum principes, Veranius, Laxaus, & villas, & cum his Andreas Burgo, qui Philippo à secretis erat. Hi ergo iussi sunt ad Ximenium venire, regisque sententiam declarare. Factum est id pridie sacramentalium, idque ad multam noctem. In sequenti die bene mane, postquam diei religioni sacris peractis satisfactum à Ximenio fuit, penetrale ingressus, & cæteris digredi iussis, Vallegium ad se vocat: obseratisque cubiculi foribus, vt ad Ferdinandum epistolam scribat, imitato eius ad vnguẽ chirographo, iubet. Nam huius rei gnarus Vallegius, sępe illum scribendi labore leuabat, quoties ad principes viros scribẽdum erat. Ergo epistolam in hunc modum dictauit. Se cum Philippo genero omni cura & diligentia egisse: intimos suos sæpius conuenisse: quibus regulorum animos aperuisset: vt intelligerent, nihil aliud quã priuata patrimonia ex regum suorum discordijs adaugere velle: & Ferdinandum virũ opt. & de Philippo optimè meritum, imò verò de tota Hispania, è medio tollere vellent: quoniam illorum volũtates & consilia percallebat. Quare diligenter viderent, ne regulorum versutia & astu circunuenirentur. Nam si blandis illorum dictis decepti, sese illorum fidei commisissent, re ipsa postea cognituros, quã sana sint eius consilia. Quare rebus suis melius prospecturos, si Philippus sub soceri tutelam receptus, illi se totum crederet: qui longa rerum experientia edoctus, rerumq; nostrarum abũde peritus, quid in Philippi rem esset percalleret, & quo pacto apud eos homines regia authoritas esset cõseruanda. Neque enim aliud Philippũ agere, qui socero repulso, se Emanuello, & cęteris tradebat, quã si crus sibi proprium abscinderet, & eius loco ligneum, arundinaceumúe supponeret. Socrus solere quidem nuribus infestas esse, propterea quòd sexus imbecillitate, pati nequeunt filios ab illis allici, quasi id sibi amoris detrahatur. At soceros semper esse generis beneuolos, eoque magis eorum res curare, omniq; studio adaugere & prouehere contendunt, quòd sic filiarum cõmodis, suæque posteritati prospicere certò sciunt. Eum verò potissimùm affectum nunc in socero rege acriorẽ esse, qui virili prole destitutus, omnem spem in filia collocarat: cuius

causa natura ipsa vrgente,& proprijs compẽdijs ita exposcentibus pro virili curaturus esset, vt Philippus quem asciuerat in filiæ coniugium,& sub cuius potestate, iure nuptiarum, tot principatus futuri erant,& nepotes item gignendi tanti imperij successores, sibi iã seniori, & corporis viribus ob ætatem ferme destituto, iuuenili robore adesset,& regnorum molem sustineret, soceri prudentia adiutus. Cęterùm nihil apud illos, super hac re, tot rationibus effecisset: siue quòd semper difficile fuit, opiniones quibus semel animus imbutus est euellere, siue quòd plerique hominum malis consilijs maiorem fidem habent:& quòd principes Belgarum certi essent, si in soceri gratiam Philippus rediret, primas apud illum partes se nõ esse habituros: totamq; illam priuatarum vtilitatum conceptam spẽ in fumos abituram. Itaq; hanc sibi fenestram occlusam esse cũ Ximenius vidisset, sese ad id tractandum conuertit, vt Ferdinãdus in Granatensi regno, quod ipse tantis laboribus & sudore ceperat, regnaret. Esse adhuc gentes illas libertatis antiquę, & superstitionis memores, semperque nouis rebus intentas: quare hominis præsentia indigere, cuius authoritatem & conspectum vererentur: quiq; illos in officio contineret. Nemo verò ad eam rem eo rege commodior, cuius magna vi & bonis auspicijs tota illa regio subiugata fuit: & cui omnes montium & viarum aditus, omnesq; locorum stationes notę essent. Sed cùm neque hoc ab ipsis impetrasset, qui in primis id sibi euincendum esse persuasissent, vt Ferdinandus è Castella discederet: aliôqui Philippum, neque commodè, neque tutò regnare posse: illis tandem conditionibus contentum esse oportuit, quę in reginæ testamento cõtinentur. Nempe vt ex Bombycini opificij quęstu, qui Granatæ permagnus est, decies centena millia nummûm quotannis caperet:& sancti Iacobi, Callatrauæ,& Alcantarę, militariũ ordinum maximis magistratibus, quoad viueret, frueretur:& noui orbis, qui eius & Isabellæ vxoris auspicijs patefactus est, redituum (qui tunc quinquagies centena millia nummûm, aut aliquanto amplius erant) dimidiam partem sine vlla controuersia perciperet. Hæc pacta quanuis fortassis non aspernanda viderentur, non admodum sibi arridere Ximenius dicebat: sed quando aliter fieri nequiret, illis tandem conditionibus vt non omnino malis acquieuisse. A Philippo autem se non discessurum, donec socer & gener in cõspectus mutuos venirent. Interea de omnibus rebus quæ illic gererentur, certio

rem eum continuò facturum. Hæc postquam ad hunc modum scripta sunt, priuato signo quod diui Francisci imaginem tenebat, epistola est obsignata, & Mirandę cursori in manus tradita, vt quàm celerrimè posset Molinam contenderet, & regi traderet. Rescripsit ad Ximenium Ferdinandus literas amoris & beneuolentiæ plenas: in quibus pro tam sedula opera, qua tam facilè, & tam breui tempore, res tam difficiles & arduas cōfecisset, gratias agebat. Gratiora enim sine sanguine & tumultu mediocria illa sibi contigisse, quàm per vim aut tyrannidis imaginem maxima quæq; obtinere. Nam cùm talis mortalium conditio sit, vt non nisi icti (quod aiunt) sapiant, se iam quidem certè diuinare, Philippum tādem malis edoctum, eius operam non ita multò post sponte sua requisiturum. Dictum est supra, de Castorlę pręfectura nihil post mortem Didaci Furtati à Ximenio prouisum, quoniam iactauerat, vt diximus, expectare se ęctiorem in Ferdinando animum, multis de causis mœrente, & affecto. At res ipsa in pręsentia indicauit, prudentissimum virum noui regis aduentum expectauisse, quò suam voluntatem cōfirmaret. Atq; ita cùm super ea re cum Philippo egisset, & aliquando Garsiæ Villaroello comite ad eum adiuisset, vt regis manum oscularetur iussit, qui illum Castorlę præfectura benignè donasset. Erat Villaroellus Ximenio carus, multisque de causis perquā coniunctus. Nam Garsias Ximenius, de quo diximus, Ioanni Villaroello viro nobili, oppidi sancti Martini ad fontem domino, Beatricem filiam vxorem dedit: ex qua natus Garsias Villaroellus, de quo agimus fuit: eo nempe cognationis gradu Ximenio propinquus, quem iurisperiti propius sobrino appellant. Hunc omni ornamento, & honore decorare Ximenius instituit: partim quòd in eo pręclara indoles iam olim eluceret: partim quòd Garsię Ximenio patruo, ita se referre gratiā existimabat, pro beneficijs quibus puer quondam ab eo affectus fuerat. Quin & moriens Archipresbytero nepoti legatum reliquit, erat enim Ximenius Vzedæ Archipresbyter, vt alias diximus. Philippus & Ioanna, quoniam lassitudinem ex mari contractam, nondum deposuerāt, aliquot dies Aquiscalidis corporum curandorum causa se continuerunt. Huius vrbis situs in Cilinis est, olim Amphilocopolis dicta, & deinde Amphilochia: nam eam Amphilochus, qui Teucrū ex Troia in Hispaniam est secutus, condidisse dicitur. Romani tamen Calletia deuicta Aquascalidas vocarunt, quòd prope eam fons

 sit,

sit,cuius aqua tanta inflammatione perpetuò feruet, vt quibus ignis vsum expectare fastidium est, aut quos inopia vrget, illic oua, carnes,& obsonia percoquant. Sed præsertim vitularum capitibus radendis,quarũ ea regio feracissima est,magno est vsui. Nam citra vllam coquorum molestiam, dicto citiùs ablatis pilis, coria pura relinquuntur. Thermæ inde saluberrimæ deriuantur, varijs ægritudinibus salutares. Sueui,qui ex illa Scytharum gentium inundatione, vniuersam Hispaniam subiugarunt,ea Calletię parte post Romanos occupata,proprio idiomate Vvarense appellare cœperunt:id est lacum,siue flumen,aut fontem calidum(se enim particula aquam significat)quę cognominatio paulum immutata adhuc durat. Quare non sunt audiendi,qui ab auri copia, quod ex proximo Minio fluuio colligebatur,dictum esse prodiderunt. Permulta in eo tractu sunt,quæ vrbem amœnam & nobilem faciunt:sed potissimũ excellentis vini abundantia, fructusq́ue varij arborum circum circa adnascentes. Hîc cum aliquando ad templum maximum Ximenius venisset,quod Episcopo & Canonicis sodalibus exornatum est,multa perspexit,quæ raritate,& arte commendabantur:& inter alia signum Christi in cruce pendentis vetusta indigenarum religione venerabili, iam olim miraculis clarum,eiusdemq́ue (vt ferebatur)artificis qui Burgis huiusmodi signum in Augustiniano cœnobio dicauit,hominum cultu celeberrimum: cuius illud apud Burgenses mirabile circunfertur, quòd Iudæi domum pollicem crucifixi clã mutilantis, cruoris riuulus continenter fluens, manifesto indicio prodiderit. Locus in quo collocatum erat, non satis commodus Ximenio visus fuit: luce enim totus replebatur, vnde bona religiosi affectus pars detrahebatur. Quare sacerdotes qui eum comitabantur admonuit, vt in aliam sedem transferrent: quam ipse,omnibus approbantibus, designare grauatus non est. Viginti ferme dies Aquiscalidis commoratus Philippus,iter susceptum perficere contendit:constituerat enim Pintiam venire, atque inde Burgos: vt ibi publici conuentus haberentur, resq; omnes per cuiusque ciuitatis procuratores & legatos,ex Hispanię vtilitate tractarentur. Sanabriam, altero postquam profectus est die,Ximenio eum comitante venit: cuius opera & industria curatum fuit,vt postquam iam cum Ferdinando conuenerat,in colloquium etiam veniret,& simultatis depositę claram apud omnes significationem daret. Obtemperauit Philipppus:

lippus: sed quoniam gnauus aliquis vir necessarius erat, qui & tempus & locum colloquio aptum, & rebus tractandis modum & ordinem constitueret, Emanuellus peraccommodus videbatur. Sed ille rerum aduersus Ferdinandum actarum conscius, nolebat in eius præsentiam, nisi de sua salute tutus, venire. Dati ergo sunt obsides Fadricus Albæ regulus, & Antonius Fonseca, vir inter Vacceos princeps, qui Ferdinando intimè cari, eum in omnem fortunam sequi decreuerant. Hi statim vt ad Philippum venerunt, missi ad Ximenium sunt: à quo humaniter & lautè excepti, mutua inter eos lætitia, eam hilares noctem transegerunt. Interea Ferdinandus Sanabriam versus iter suscepit, quò Philippus rectà venturus erat. Asturica, & Beneuentum in medio occurrebant, quà illi necessariò transeundum erat: sed Pimentellus & Osorius reguli, quorũ illa oppida erant, parum propensi in Ferdinandum, ne in ea reciperetur edicunt. Quod vt non multum Ferdinandus curauit, qui fortunæ mutationes prudenter ferebat, sic illis multum laudis detraxit. Cordatis enim omnibus iniquum, & graue visum est, tantum subditis in eorum nuper dominum licere. Altero post datos obsides die, Philippus Sanabria, ad soceri colloquium, qui non longè aberat profectus est, magna regulorum multitudine, tam Belgarum, quam Hispanorum comitante. Præcedebat manus mille peditũ Germanorum, acie ita probè apparata & instructa, vt prælij faciem planè referret. Subsequebãtur sagittarij equites, inter quos Philippus vehebatur, Sinistrum latus Emanuello, dextrum verò Ximenio claudente. Quatuor fermè millia passuum à Sanabria emenso, Ferdinandus, qui totidem fermè è Riuo nigro progressus fuerat, obuiam fit, nihil bellicum aut infestum præ se ferens, sed vt rebus tranquillis & pacificis consueuerat, ducentis è suis stipatus, qui mulabus vehebantur, ense tantum accincti, & vittis puniceis, more patrio capita obuoluti, Hispanicisque pallijs contecti, quæ Caputia vocant, parum ad pugnandum aptis. Qua sanè specie innocẽtiam suam ita Ferdinandus apud omnes commendauit, vt qui vel ei iniquissimi erant, eo tempore fateri cogerentur, neminem vel prudentiorem eo rege, vel moderatiorem esse. Qui iudicijs & animis incorrupti erant, non solùm eius prudentiam & modestiam laudabant, sed pessimis illis instigatoribus taciti indignabantur, quorum causa, Philippus velut victor insultans, socerum inermem armatus

exciperet;

exciperet:cui ob Hiſpanæ reipub.conſeruationem, totiusque ſuę dignitatis amplificationem (vt interim affinitatis vincula taceantur, quæ paternis proxima ſunt) multipliciter obnoxius erat. Paululum antequam in generi conſpectum veniret, in proximo tumulo Ferdinandus reſedit, vt ita locum prętereuntibus daret. Qui omnes eo reuerenter ſalutato, ordine ſuo rectà procedebant: inter quos armati manipuli pilas ferreas tormentis contorquentes, de militum more ſalutarunt: & ad iactum lapidis promoti, erectis haſtis (nam ita iuſsi fuerant) vtrunque regem circunſteterunt. Ea ſanè res quæ ferme in contumeliam & dolorem ab eius æmulis excogitata videbatur, ampliorem Ferdinando dignitatem attulit. Sic enim factū eſt, vt proceres qui Philippum ſequebantur, etiam qui Ferdinando irati erant, militaribus turmis intercluſi, omnem reuerentiā vel inuiti præſtiterunt, dum more regio eum ſalutant. Quos ille omnes comiter ſuſceptos nulla offenſionis ſignificatione data, renidēti vultu dimittebat. Inter eos veniebat Manricus Naiarenſis regulus, thorace ferreo indutus, & vitta Bombycina circūtectus, quem armiger ſequebatur, manu item militum non contemnenda circunſtipatus. Huic priuatæ cum Ferdinando rege interceſſerant ſimultates: eoq; magis ſeſe hoc apparatu & Philippo cōmendari, & infeſtior Ferdinando exiſtimari volebat. Quem ad ſe Ferdinandus accedētem leniter & blādè ſubridens, Macte Manrique (inquit) eſto hac animi prꝗſtantia, ſemper enim memor es tui, neq; vnquā boni militis exemplū prę te ferre deſinis. Notabatur enim paſsim Manricus elatioris, & glorioſi animi. Ad quē ille, qualis qualis ſum, talem Philippo & tibi me dedo. Garſias Laſſus, qui apud Alexandrum. VI. Pontif. Max. Legatus Ferdinādi regis fuerat, totam illam ſalutationem hilariorē & lętiorem fecit. Nam cùm regem ſalutaturus accederet, in eius humeros Ferdinandus brachia iniecit, & manibus leniter demulcens (inquit) Garſia tibi gratulor ob humeros latiores, & miror quòd ſpatio tā breui multò obeſior factus ſis, eo dicto ſatis facetè declarās occultorū armorū ſarcinā, quibus veſtitus erat. Omnis enim nobilitas ſic pręmunita veniebat, vt ſi quid fortè Ferdinādus attētaſſet, parati omnes ad reſiſtēdum eſſent. Prope iam ad cliuum in quo Ferdinādus cōſtiterat Philippus accedebat, cū ille ſe mouit, & obuiā venienti proceſsit. Philippus ſtatim ac ſocerum cōſpexit, ſpeciem ſe ab equo demittentis dat, & ad pedes eius ſe proijciētis. At ne id faceret Ferdinandus inſtat, &

celeritate

celeritate Philippum anteuertit, qui equo hęrens detecto capite, manus deosculandas suppliciter petebat. Ferdinandus quantū ex mula licuit vniuersum complexus, caput & genas deosculatus est. Deinde mutuis alloquutionibus, quæ cōiunctissimos animos indicarent, se salutauerunt. Hęc in vasta planitie quatuor millia passuum à Sanabria distanti, in omnium ferme Hispanorum regulorum cōspectu gerebantur. Sed quò sermones cōmodiùs inter se reges conferrent, in proximū sacellū, quod fortè aderat, ad priuata colloquia secesserunt. Quos Ximenius & Emanuellus, cęteris semotis comitati sunt. Sed cū & ipsi quoq; illuc cū regibus ingressi essent, neq; id Ximenio placeret, qui lōgè ab eo colloquio Emanuellū ablegare cuperet, ad eū statim cōuersus, qua erat frontis seueritate prędictus, demus (inquit) principibus nostris colloquendi locum: nam est prorsus inurbanū, nos priuatis eorum sermonibus interesse velle. Quare tu hinc discedito: ego verò ad fores obseruans, ianitoris officiū in præsentia præstabo. Nihil cōtra hiscere Emanuellus potuit, sed statim ad regulos digressus voluntati Ximenij satisfecit: qui obseratis sacelli ianuis, tertius apud reges in podio sedit, quod pastores & agricolę considendi causa è terra construxerant. Per duarum ferme horarum spatiū colloquuti sunt. Multa Ferdinandus expostulauit: quòd sibi tam fideliter eius & reip. vtilitatem procuranti, sine vlla ratione diffidisset, & potius fidem ijs habuisset, qui priuatis commodis prospicientes, inter vtrunque discordias serebant. Cæterùm, quando iam eò res loci deducta esset, vt sibi necessariò è Castellę regnis discedendum foret, videret quibus se hominibus committeret. Atque simul regulorum sigillatim mentione habita, vniuscuiusque ingenium patefecit: quantumcuiq; fidendum, quibusque artibus essent tractandi, rex prudentissimus, & earum rerum ob diuturnum vsum probè callens, magna animi solertia declarauit. Sed in primis hortatus est, vt Ximenium quem digito monstrabat, reuerentia & caritate, quæ patri debetur prosequeretur. Vnum eum esse cuius incorruptis consilijs tutò posset credere, & omnes intimos animi sensus apud eum deponere. Quare ab eius sententia nunquam dissentiret, etiam si quę mente ipse concepisset, potiora sibi viderentur. Multa enim esse, quæ prima specie inexpertis fugienda censerentur, altiùs tamen vt homines experientes facere consueuerunt, introspecta, longè alia videbantur, aliamque protinus faciē ostentabant. Eam

autem

autem rerum cognitionem, sacrumq; per sapientiam vaticiniũ, non nisi post longum vsum, quẽ acris & attenta consideratio comitaretur, mortalibus contingere. Se iam diu Ximenij sanctimoniam, atq; in rebus gerendis dexteritatem, multis experimentis cognitã habere: sciteq; se plerisq; regulorũ res suas priuatas magis cordi esse, quã regum suorum, aut publicas: quorum consilijs si obsequeretur, se nõ dubitare, quin tandem in eiusmodi rei familiaris angustias esset deuenturus, vt nemo per vniuersam eius ditionem, se vno esset calamitosior, aut miserior. Ita se facturum Philippus recepit, multaque se excusans respondit, quæ ita tunc aut soceri præsentia commotus simulabat, aut sic rem habere sentiebat. In tam longa autem cõfabulatione, nec Ferdinandus Ioannæ filiæ præsentiam à genero petijt, nec contra Philippus cupidissimo patri obtulit: quod animi nõnihil offensi claram Ferdinando, & Ximenio significationem dedit. Ergo omni comitatis & amoris specie, regulis videntibus, data, è sacello digressi, ad proprias stationes, quæ non longè aberant, proficiscuntur. Erant in agri illius finibus oppidula tria, duobus millibus passuum inter se distantia, quorum ignobilia & obscura nomina præclarissimorum regũ congressus æternũ celebrabit: ea sunt, Vime, Peque, Remesal: in quę Ferdinãdus, & Philippus, & Ximenius corporis curandi causa discesserunt. Horum nominũ interpretatio ob Hispani sermonis ambiguitatem, dicacibus hominibus cauillandi & ludendi locum dedit. Nam si quis nomina illa interpretetur, significare videbuntur, vidi, peccaui, comas vellam. Quasi reges pœnitentia ducti, quòd in mutuũ colloquium venissent, inde animis offensioribus discesserint: vt statim perquam manifesta signa sunt data. Nam priusquã inde pedem Ferdinãdus mouisset, nuntiũ graue & permolestum à Philippo accepit, vt scilicet aliud iter quàm Philippus faceret, ne in regione sterili & incõmoda, sibi mutuò impedimẽto essent. Proinde Philippus Beneuẽtũ, Villafafilã Ferdinãdus est profectus: vbi varijs Ludorum spectaculis à Pimentello recreatus, per quindecim dies continuos sese oblectauit. Accidit, vt die quę agitandis tauris dabatur, Ximenius ad regem sese conferret, ante cuius ædes maximus circus ad taurorum spectacula vndique conclusus, aditum perangustum Ximenio dedit: atque ita paucis stipantibus (nec enim vniuersus eius comitatus admitti potuit) lento, vt solebat, gradu per medium circum pergebat. Et quoniã sole iam

inclinante,

inclinante,omnes intentis animis commiſsionem Ludorum expe-
ctabant,parum Ximenium tranſeuntem,quibus ea cura dęmāda-
ta erat conſiderantes,taurum ferociſsimum emiſerunt: qui illico in
Ximenij comites irruens quoſdam illorum malè multauit: qui in-
terempti proculdubio fuiſſent, niſi peropportunè regia cohors in
auxilium accurrens taurum vndiq; cōfodiſſet. Interea intrepido vul
tu,& gradu cōpoſito Ximenius perſeuerās, nullam animi cōmotio
nem præ ſe ferens,intra regiam ſe recepit. Quem vt incolumē Phi-
lippus vidit, num timuiſſet hilariter rogabat:ille verò negabat,ſem
per enim bene ſperauiſſe de cohorte regia, præſto affutura. Cæte-
rùm ad Pimentellum conuerſus,iubeto (inquit) oppidi duumuiris,
ne tantopere deinceps ſpectaculorum,aut ludorū ſint auidi,vt præ-
tereuntium incolumitatem negligant. Pimentellus ſubridens, poſt-
quā(inquit)publica pręconis voce de tauro iam emittendo procla-
matum eſt,ſibi quiſq; ô Antiſtes,ſi ſapit caueat. Hinc Pintiam Phi-
lippus rectà contendit,quò item Ferdinādus,quanquā itinere diuer-
ſo veniebat. Is cùm Tudellam quę ad Duriam flumen eſt acceſsiſſet,
octo millibus paſſuum à Pintia diſtantem,Philippūq; in villā Mu-
zientem veniſſe intellexiſſet, quæ propior Pintiæ,quam Tudella eſt,
ęgrè ferebat ſibi cum Ioanna filia colloquendi facultatem non da-
ri,cuius vnius cauſa ſuæ dignitatis immemor,tot contumelias à Phi
lippo genero,ſiue potius ab eius deprauatoribus,ſuſtinebat. Quare
iterum in cōſpectū ire cogitur,& generi animū, ſi quo pacto queat
inflectere,Ximenio ſequeſtro pertentat. Eius quidem voluntati per
quàm inuitus Ximenius annuit:intelligebat enim nihil aliud ſic Fer
dinandum facere , quàm ſe deridendum inimicis proponere : &
ſuam conſtantiam,& authoritatem quam olim in omnibus rebus
retinere cōſueuiſſet,obſcurare & deterere. Conuēnit tamen inter v-
trūq;,vt quoniam niſi Emanuello adiuuante , nihil quod frugi eſſet
confici poſſet,prius per Ferdinandum Vegam,qui Emanuello inti-
mè carus erat,neq; à Ferdinando rege alienus,animus illius cōcilia-
retur. Sed quanuis Vega id egregiè curauerit,multaq; illi pręmia,&
vberiores ex cōcordia vtilitates propoſuerit,ille tamē nihilo bene-
uolentior factus,animo iam pridem indurato reſpōdit. Nolle ſe be-
neficiū vllū ab Aragonio rege accipere:quare ne quid amplius obtū
dat:hanc eſſe ſummam, ſe quandiu aliquid apud regem Philippum
gratia aut authoritate valeret,nunquam paſſurum, vt Ferdinandus
cum

cum Philippo in Castella maneat,& simul sceptra moderentur. Id quanuis Ferdinandus ægrè tulerit,nullamq; bonam ad res quas parabat spem esse videret,curauit tamē strenuè, operam Ximenio apud Philippum nauāte,vt rursus antequam Pintiam gener veniret, congrederentur. Id Ranedi ignobili vico quatuor millia passuum à Pintia distante,præsente Ximenio,circa nonas Iulias factum est. Durioris animi signa in eo congressu Philippus dedit:neque illum soceri authoritas,neq; vlla Ximenij præsentia,à proposito reuocare potuerunt,solùm hoc vnum crebrius dictitantem,è reip. vtilitate esse, vt quamprimum Ferdinandus è Castella discederet. Cui Ferdinandus. Quando ita(inquit)animo tuo sedet, ego quidem in Aragoniā ibo,tu ne quid fœdera violes curato. Sic ergo filiæ conspectu denegato,& omni spe remanendi abiecta,in Aragoniam profectus est. Fadricus Albæ dux,& Bernardus rogius Dianij marchio, omnem cū Ferdinando casum subire prompti,fortunæ reflantis incursiones nihil sunt veriti:nam cæteris amicis regem deserentibus, hi non modò in Aragoniam,sed in Italiam quoque,quò vtriusque Siciliȩ rebus prouidendis Ferdinandus properabat, secuti fuissent, nisi princeps prudentissimus prohibuisset. At Alfonsus Fonseca Alfonsi Fonsecæ Compostellani Antistitis filius, cum Romam eo tempore priuatis de causis traijcere instituisset,demerendi Ferdinandum occasionem nactus,se illi comitem itineris dedit:& Neapolim officij gratia,cum eo appulit. Decreuerat(vt diximus)Ximenius, nunquam à Philippi comitatu discedere,donec eiusmodi turbȩ & dissidia inter socerū et generum,componerentur:sed multò magis id apud se cōstituit,postquam vidit absente Ferdinando,piaculum esse iuuenem regem in tam lubrica ȩtate,& dura rerum occasione,fidi consilij egentem relinqui. Proinde vigilantissimis vicarijs gregis sui cura demandata, quoad vixit Philippus,ei assiduus fuit. Si quid verò in sua dioecesi grauioris censurȩ aut animaduersionis dignum emergebat, vt ad se deferretur iusserat. Dum reges Tudellæ,& Muzienti cōmorabantur, crinita stella(quam cometam vocant)in cȩlo visebatur, ad Arcton inclinans,quæ Muzienti villulȩ imminere videbatur. Hanc ob rem varij sermones vulgò iactabantur:alij reip,tumultum,& bella ciuilia promittere:alij regi Philippo exitium. Qui verò meliùs de rebus sperabant,vim suam exercuisse ducebant,in Ferdinandi regis discessu. Ȩstatem ferme totam,in vicis Pintiȩ proximis Philippus cōsumpsit:

psit: Nā in vrbē ingredi pertinaci animo regina negabat. Tādem ar te & astu effectū est, vt regina sub primū septēbrē Pintiā ingrederet. Quod Pintianis gratissimū accidit, q̄ splēdida pōpa, & solēni appa ratu, reges suos accipere expetiuerāt. Dū illic cōmorat Philippus, iur giū Mēdozio Zenetēsi, cū Pimētello Beneuētano fuit: q̄ in tātā simul tatē creuit, vt vtriusq; familiares et ꝓpinqui ad arma cōcurrerēt. Res erat cū primis formidabilis: nā Zenetēsi Mēdoziorū familia præsto aderat: Beneuētano autē, pleriq; ꝓceres. Zenetēsis ꝑtes inferiores vi debant: nā q̄nuis Didacus Infantat' dux, Bernardinus Cluniēsis, Ina chus Tēdillan', qui salutādorū regū causa, eo tēpore Pintiā venerāt, Zenetēsi suppetias ferrēt, impares cæteris erāt. Modicū enim & iner mē comitatū, q̄lis togatis cōueniēs erat, nihil tale timētes adduxe rāt. At vulgari Hispanorū parœmia nō abre inter nostros iactat, nul libi magis panopliā req̄ri, quā in nuptijs & publicis ludis. Id cū Gar sias Mēdozi' Matallanēsis abbas sensisset, qui populo Pintiano car', in eo oppido multū pollebat, Michaelis cymbalū pulsari iussit, q̄ ni si magna aliq̄ de causa fieri nō solet, & Garsiā abbatē cōclamari. Tā ta populi armati multitudo ob has voces in zenetēsis domū, vbi Gar sias aderat cōfluxit, vt alteri' factionis ꝓceres manifestā perniciē ti mētes, de regis vt aiūt volūtate, q̄ se id nō sētire simulabat, nūtios cō tinuò ad Ximenū miserint: vt quāprimū ad Mēdozios egress', seditio nē gliscentē cōprimendā curaret: q̄ multò ante Bernardini comestabi lis suasu, ad id faciēdū sese pauerat. Erat comestabilis Pimētello leuir & Mēdozijs iā olim amic', q̄re vtrosq; saluos cupiebat. Ximeni' Clu niēsis opera, quo cū amicitia intercedebat, ad hāc rixā cōponendā est vs'. Cui, è Zenetēsis domo vbi popul' tumultuabat accersito, rei indi gnitatē, cladē imminētē, iustā regis indignationē grauib' verbis ante oculos ꝓponit: et Pimētellū è populi furore, q̄ ei' ędes iā frequēs cinxe rat, prudētia sua vt liberet, rogat. Ille mula q̄ fortè vehebat in Pimē telli domū, tāq̄; vn' ex aduersarijs venit, atq; Pimētello suadet, vt obuo luto capite in mulā etiā dsiliat, si salutē carā haberet. Quo facto extra vrbē illū abduxit, & popul' est dlusus Garsia ap̄pbante. Erat Garsias Didaci ducis infantat' patru' Iunquerę Oppidi ad Guadalfajarā dn̄s, cui' posteri gētilitiā adhuc hæreditatē Iunquerā tenēt. Vix Ximeni' has turbas pacauerat, cùm ecce aliud e uestigio oritur, q̄ ad se priua tim ptinebat: Gōsalus Gallec', et Petr' Mercatus, è regij comitat' qua tuor viris, Franciscū Ribā Compostellanæ diœcesis primis dūtaxat sacris initiatū, certam ob causam cōprehendi iusserunt. De ea re Al-

fonsus Fõseca Cõpostellanus antistes certior factus, Gõsalū Vlloam iudicē ad eā rem à se legatū ad eos mittit, qui ni ecclesiasticę iurisdictioni Ribas restitueretur, regios quatuor viros de more chrīano à sacris arceret. Quod cū tandē Vlloa fecisset, illi ad Ximeniū primatē prouocāt: qui vt erat antiquarū consuetudinū religiosus obseruator iurisq; sibi debiti maximus vindex, occasionē libēter arripuit: obsoletāq; illā primaris antistitis potestatē auidè amplexus, totā causam cōtinuò ad se deferendā curat: & per literas suas Cōpostellanū ex iuris forma inhibet. Id adeo grauiter Cōpostellan' tulit, vt durissimo libello, acerbitate & cōtumelia referto, ad Ximenij literas respōderit. Huius libelli exēplū Gaspar Quiroga omniū bonorū studiorū, sed potissimū antiquitatis cultor, qui ex regijs senatoribus vnus ad senatus Italici pręfecturā, nuper magna cūctorū approbatione assumpt' est, copiā mihi benigne fecit. Pintię parū moratus Philippus, Burgos vt decreuerat petere cōtendit. In eā vrbē maxima totius ciuitatis lætitia septimo idus Sept. excipitur: Ximenio in eius vrbis vico, cui hoc tūs regi' cognomē est, Ioānis Orēzi nobilis mercatoris domus in hospitiū datur. Igitur cū Pintię de reb' reip. agi cœptū est, nihil erat parui aut magni momēti, quod nō Emanuelli cōcilio gereretur: cui' (vt diximus) apud regē, nō sine magna quorūdā inuidia, sūma erat gratia. Id cū malè Ximeniū haberet, cui propositū erat Philippū ęquè omnib' carū reddere, occasionē sibi dari cupiebat, qua Emanuelli studia reprimeret, & ab eo regis animū nōnihil abalienare posset. Erat hoc cūprimis difficile, sed vir intrepidi & ingētis animi, nihil ea difficultate deterrebatur. Hęc diuinitus optāti est oblata: Nā cū Beltran' Saltus, vnus ex ijs qui rationibus regijs pręfecti erāt, semel ad Ximeniū cū libellis venisset, deq; eis omnibus familiariter cū eo ageret, diplomata quędā ostēdit, quib' Bombycini opificii quęstus, qui in Granatēsi regno (vt diximus) perāplus est, & ex pacto Aquis calidis inito, curāte Ximenio Ferdināndo cesserat, redēptoribus in decēniū locabatur. Hoc sibi in manus tradi serena frōte Ximenius postulat: & omnibus inspectātibus mediū disrupit, & fragmēta Vallegio eius cubiculario, vt asseruet iubet. Ad Beltranū verò cōuersus, hoc, inqt Beltrane amicitię nrę dato, ꝙ nō statim vt tibi caput amputet, apud regē curo: cui tu fidei fractę infamiā cōcilias, atq; in tā apertā simultatē cū sui amātissimo socero cōmittis. Tact' dolore ob eā rē Beltranus, omnē culpā in Emanuellū, rationū regiarum magistrum, reijcere: cu-

ius

ius scilicet cõsilio & iussu,ea omnia cõfecta essent. Nimis graue præsentibus visum fuit,etiam si nemo hiscere audebat,regia chirographa ad hunc modum lacerari. Ximenius ne quem calumniatoribus calumniandi locum daret,priusquam id aliunde Philippus resciuisset,se in eius conspectum dedit: atq; aduentus sui causa declarata, quantum damni,perfidię, & turbationis ex illo chirographo esset emersurum,planũ fecit. Cœpit deinde apud eum grauissime disserere,quanta calamitas & pernicies rebus Hispanicis propterea immineret,quòd peruersis quorundam consilijs, nihil ex æquo,& bono fieret: parum ei esse cognita hominũ nostrorum mentes. Quare nisi in tempore sibi caueret,non dubitare quin res eò esset deuentura miseriæ, & calamitatis, vt nisi à numine aliquo, in integrum restitui nõ posset. In pręsentia verò nullum se pręsentius remediũ videre, quàm vt honesta ex causa Emanuellus aliquò amãdetur. Durũ id esse Philippo videbatur: quoniã ita se illi, suaq; tradiderat, vt non sine magna molestia ab eo se posse explicari crederet. Cęterùm quoniã Ximenij dicta, vt pote ex animo cũ prudẽti, tũ syncero profecta,eius mẽtem altius penetrauerãt,mandatorũ Ferdinandi memor, se ipsi totũ libenter cõmittit. Multa in mediũ adducta sunt,in quibus Emanuellus Foris occupari poterat: sed tandẽ Ximenio visum fuit,vt Romã legatus mitteretur: id. n. cũprimis honestum esse, & quod nulla iusta ex causa recusari possit. Placuit Philippo, & propediẽ se id effectutũ Ximenio est pollicitus: tamen in eius gratiã molestiam hanc subiret rogat, vt negotia secretioris cõsilij,quæ singulis diebus Veneris cum rege de more tractabantur, pridie eius diei cũ eo cõmunicarẽtur, & suam sententiam interponeret,quæ multum momenti omni in re esset habitura. Ingentes gratias Ximenius habuit ob cõceptã de se opinionem,sed deprecabatur prouinciam,vt quæ inuidiæ cũprimis esset exposita,et immensi laboris plena. At cùm rex in proposito persisteret,et Ximenio nihil antiquius esset,quàm publicis cõmodis quacunq; data occasione consulere, tandẽ expugnari libẽter tulit:atq; ita deinceps vsq; ad Philippi mortẽ, non sine magno suæ virtutis testimonio,regij senat⁹ præfect⁹,cæteriq; proceres qui ab arcanis erãt,die Iouis ad eũ veniebãt:nihilq; Philippus decernebat Ximenio incõsulto. Viuũt adhuc Toleti ex primaria nobilitate homines, q hoc memoria tenẽt. Solẽt enim adolescẽtũ, pręsertim ingenuorũ animis,ea virtutis et honoris,siue insignia siue testimonia,quę raro vel

viris excellentibus dantur, ob illam gloriæ, ad quam optimusquisq; propensus est, cupiditaté, tenaciter hærere. Multũ debilitari Emanuelli cõsilia abhoc tẽpore cœperũt: ciuilior deinde, & modestior, nõ sine multorũ lætitia, est factus. Crebrò deinceps ad Ximeniũ venire omnẽq; illi reuerentiã deferre, simulq; secũ cogitare cœpit, de eo viro obsequijs demerendo, cuius virtuté & integritaté, multò suis cõsilijs præstare intelligebat. Prçsagijsse Emanuellũ aliquis posset existimare, quod nõ multò post Philippo accidit. Na. XIII. Calen. Octo. sese oblectandi gratia in agrũ eques processit, vbi equũ admissum in gyros aliquot circũegit. Ea nocte, siue q̧ paulò ante quã in cãpũ prodiret, paruæ pilæ lusu, quo se crebrò exercere cõsueuerat, delassatus, sudore oborto frigidã bibisset, nõ expectata refrigerati corporis cõstipatione, siue alia de causa, in lentã febrim incidit, nõ sine lateris affecti suspicione. Petrus Martyr refert in epistolis, accepisse se à Marriano medico, ciue suo, & studiorũ socio, Philippũ partim animi afflicti tçdio, qui se circũueniri à proceribus sentiret, prçdãq; in dies singulis fieri, partim mole curarũ obrutum, eã çgritudiné cõtraxisse: nã & illum aliquãdo in secretiori cubiculo, adhunc modũ cõquerẽtem audiuisse. Quis me in has coniecit miserias, & specioso magni regis nomine grauatũ in hãc rerum inopiã pertraxit? Mène vel meis stipatorib⁹ & ministris, quos spe prçmiorũ illectos vix à Belgis reuelli, annua stipẽdia persoluere nõ posse, quibus hçreditariç tantũ ditionis meæ prçsidio abunde satisfaciebã? & regifico sumptu meã, & vxoris familiã exhibebã? Vbi regẽ çgrotare Ximenius resciuit, eius medicũ Petrũ Languã, sua in arte percelebré mittit, qui morbi qualitaté cognosceret, & opé quã posset ferret. Belgæ medici ad regẽ ingredi omnino prohibuissent, ni Philippus certior factus adduci iussisset Is ad Ximeniũ reuersus, in summo periculo regẽ esse dicit: idq; factũ Belgarũ medicorũ ignoratione, qui planè morbi natura non perspecta, abcesserat enim in sinistrũ latus non parua sanguinis infecti copia, venã scindere neglexissent. Se tñ ab illis irrisum esse cũ hçc diceret, vt qui Belgarum tẽperaturam & habitũ ignoraret. Quare curaret Ximenius quç facto opus essent, vt in Philippi salute omnino deplorata. Igitur rumore in singulas horas crescẽte, quo regẽ deterius multò se habere ferebatur, reguli frequẽtiores ad Ximeniũ vẽritãtes oẽs rumusculos ad eũ deferebant: & priuatim multa cũ eo tractãtes rei euentum suspensi expectabant: Tandem. IX. cal. Octob. regẽ in

vltimo

vltimo vitę discrimine esse passim vulgatur. Erat totius ciuitatis mi-
serrima species; cùm nemo, qui regē in adolescētię vigore, veluti flo-
rē decerptum, è medio tolli videret, à lachrymis tēperare posset. Cō-
uenêre post meridiē in domum Ximenij vniuersi principes, qui Phi-
lippi comitatū sequebantur: vbi ad multam noctē, vt fieri solet, va-
ria cōsilia sunt habita. Postridie eius diei, cū lethali singultu pectus
Philippi quateretur, & sensus ferme oēs moribundum destituerēt,
principū conuentus apud Ximeniū denuò factus est, de tranquillita-
te reip. statim seruanda, quandoquidē res in eo statu esset. Sic. n. quā
primum ille viuere desiisset, regio funeri & reginę cōsolandæ tuto va-
care possent. Erāt in eo cōsilio totius Hispanicæ nobilitatis viri pri-
marij, Mendozius infantatus dux, Velascus Friasiorū princeps, equi
tum in Castella magister (quē comitē stabuli, magnæ apud nostros
dignitatis vocabulo appellant) Henricus Methinensium dux, qui in
Vacceis sunt, & Egurros nonnulli esse existimant, hūc nostri ob ma-
ritimę oræ præfecturam, Almirantum vocant, Pimētellus Beneuē-
ti comes, Paciecus Ascalonia dux, Cueua, & Manricus, ille Albur-
queciorum, hic Naiarensium dux, Rogius Dianii marchio, Aialas
Fonsalitanus comes, Emanuellus & Fonseca, rationum apud regē
sūmi magistri. Principio apud eos, de primario aliquo viro designā
do actū est, penes quem post mortē Philippi summa rerū esset: quā
doquidem Ioanna regina parum (vt diximus) mentis cōpos, & Caro
lus filius adhuc ætate immatura, minimè essent tā lato imperio gu
bernando apti. Non nullorum sententia fuit, vt Ferdinandus ex iti-
nere, quo Neapolim cōtendebat, quam primum in Hispaniam ac-
cerseretur, quē ad eam rē administrandā cōmendabant. Multi ho-
rū sententijs, siue ꝙ contrariæ factionis proceres Ferdinandi disces
su, odijs satisfecerant, siue ꝙ neminem ex æqualibus superiorem ha
bere æquo animo ferre potuissent, manifestis signis cœperunt ap-
plaudere. Esset in eas inclinatū, nisi Pimentellus acerbissimè Ferdi-
nādo infensus, indignabūdus dixisset. Apage obsecro Hispani proce
res, nihil vr̄a virtute indignū decernatis. An quē nuper, ꝙ nobis gra
uis, & molestus esset, tāta animi cōsensione eiecimus, rursus ad impe
riū imprudēter admittemus? An nō videtis eū iniurię recētis memo
rē, nr̄is capitib⁹ insultaturū? & vt est animi sensus dissimulādi & pre
mēdi peritissimus artifex, etiā si omnē lenitatem præ se ferat, atq; in
principio comiter arrideat, tandē pœnas lōgè cōtumelia illata ma

 iores

iores,à nobis sumpturum? Vobis quidem liberum erit quod libebit statuere: ego tñ iam hic in vestro omnium cõspectu polliceor, priusquã rex Aragonius Castellę regna gubernaturus redeat, duo paria thoracum, quos apud me ad militares vsus seruo, cõstanti animo in bello detriturum. Eo Pimentelli sermone reguli commoti, in eius sententiam vniuersi cõsenserunt. Quod cũ animaduertisset Ximenius, qui hactenus vt mẽtes eorum exploraret in silentio sese continuerat, nihil amplius expectandũ ratus, ne vlterius tacẽdo, illis tanq̃ Ferdinandi fautor, suspectus foret, aduersus quẽ post Pimentelli orationem oẽs grauiter fuisse concitatos sentiebat, tempori prudenter cedens, etiam si præter animi sui constantiam, qui semper Ferdinãdi partibus adhæserat, quoniam reip. nimis studiosum, & iustitię obseruantissimum esse cognoscebat, ad hunc modum exorsus est. Non satis intelligo proceres, quę vos causa diutius in hac re deliberãda detineat, cùm vestra amplitudine, & maiorum vestrorum authoritate qui vel regibus suis viuentibus sese quoties vtilitas reip. posceret, opponebant, indignum sit, vt in præsenti statu, quo nisi fortè cõclamatum iam est, continuò vt videtis rege carebimus, alium præterquam ex vobis ipsis, Hispano imperio curetis præficiendũ. Nunquã negabo Ferdinandum regem, longa rerum experientia edoctum, vel populis immanissimis regendis peraccommodum esse: Verũ non vsq; adeo eius me amicitiæ tradidi, vt patrij decoris, & dignitatis oblitus, non intelligam, nõ modò frustra, sed etiam impiè ab alienis prędidia peti, cùm domi tot viris præstantibus abũdemus. Sat ille nostrorum dum licuit curã regnorum gessit: nam (ni fallor) per quadraginta annos remp. nostram est moderatus: Suam ergo ditionem bonis auspicijs deinceps curet: nam vobis nõ deerunt optima consilia, vt deo annuente, rebus succurratis, regiq; vestro sua regna incolumia conseruetis. Proinde omni alia sublata cura, in id vnum incumbite, vt vnum ex vobis tandẽ deligatis, non dicã prudentia aut integritate alijs pręstantẽ, nam in hac parte cũ omnes his virtutibus instructi sitis, errori locus esse nõ potest, sed qui authoritate, & gratia populis cõmendatus, maiori ab illis beneuolẽtia colatur. Nã & huic obtemperatiores erũt, & eius cõsueta & amata voce, nõ secus atq; equi generosi fręno, in omnẽ partẽ facilè flectentur. Ita est enim natura cõparatũ, vt nõ oẽs parem gratiã apud populos obtineãt: imò nõnulli ita à popularitate absunt, vt sine vlla certa ratione plerisq; sint odio.
Ego

Ego quidẽ certè quẽ elegeritis,nõ sec⁹ colã q̃ regẽ ipsum,cuius Vicarias vices gereret:& omni ope & consilio adnitar, vt eum cæteri eadẽ pietate prosequãtur. His præter expectationẽ à Ximenio dictis, ita principũ animi demulsi sunt, vt dici nõ possit quãta fuerint lętitia pfusi. Metuebãt. n. ne tumultus populares excitarẽtur, si Ximeni⁹ cui⁹ tãta erat potẽtia, Ferdinandũ euocandũ cõtendisset. Quare de cõmuni sententia decretũ est, vt quoniã nemo erat, qui magis morũ sanctimonia, & authoritate, quã Ximeni⁹ apud plebẽ vniuersam polleret, aut cũctis pceribus carior, vt qui nullis propinquitatũ cognationib⁹ cuiq̃ eorũ obnoxi⁹ esset, is vn⁹ ex omni optimatũ, & regulorũ numero, reginę custos, Caroliq; pueri ptector designaret̃, Comite stabuli, & Naiarẽsium duce, quadã planè triũuirat⁹ spẽcie, in cõmunicationẽ cõsiliorũ assumptis: donec post Philippi regis mortẽ, procerũ cõsilio iterũ coacto, quid esset deinceps faciendũ decerneret̃. Ab hora eius diei meridiana, vsq; in mediã noctẽ protracti sermones, Ximenio cõsuetũ cœnãdi tẽpus abstulerũt. Nã cùm die qui sequebat̃, religionis causa esus carniũ interdictus esset, qui iã ex horologiorũ sono prǫcedẽti die successisse videbatur, nõ licẽre œconomus putabat, apparatas carniũ epulas apponere, Ximeniũ cõsulere decreuit, qui q̃ parũ credendũ horologijs cẽseret, inter quæ rarò cõuenit, moderantiũ vitio: Accũbamus (inquit) intrepide, adhuc. n. ad medię noctis terminũ integrã horã deesse nõ dubito. Hoc dicto cõuiuarũ animi fuerũt religiõe exoluti. Postridie eius diei Philippũ vita functũ Ximenio est nuntiatũ: quod eius animũ, vt par erat, vehemẽter afflixit. Sed postq̃ remotis arbitris dolori satisfecit, quãuis obfirmata facie in publicũ pgredi cuperet, nõ potuit adeo obdurare, quin magna mœstissimi animi indicia, vultu proderet. Postq̃ in aulã venit, reginã in penetralibus domus luctu & dolore penè obrutã, magna prudẽtia nec minori grauitate vsus, nõ quidẽ ne se affligaret suadebat, sed cumulatissimas rationes addidit, cur à nemine intãta calamitate eius fletus esset inhibẽdus. Cũ verò doloris vim per lachrymas exhaustũ sensit, oĩa cõsolatiõis lenimẽta pijssimis & grauissimis verbis admouit. Pridie pcerib⁹ placuerat, vt Ximenius post Philippi mortẽ in regia maneret. Quare locus illi dignitate plen⁹ in parte ędiũ ãnteriore est datus, quã in viã publicã, pspectus est. Tot⁹ is dies regis cadaueris calce & aromatib⁹ cõdiẽdo, & plũbeis loculis apparãdis dat⁹ est. Ipse regijs vestib⁹ more patrio indut⁹ alto in lecto, ostro & auro exornato cõposit⁹, sceptris vtrinq; iacẽtib⁹, & ense ad pect⁹ admoto, velut sõno indulgẽs visebat̃.

Liberum fuit per eum diem omnibus eius vultum,& quæ diximus ornamenta intueri, donec Miraflores Cartusianorum cœnobium, quod modico à Burgis spatio distat, translatum cadauer est. Hoc ipso mortis Philippi die Velascus,& Manricus,nam Ximenius pontificiæ authoritatis causa in palatio remansit,equis vecti vrbem perlustrarunt,& celebrioribus in plateis publica præconis voce omnes admonuerunt,vt nemo armatus obambularet,alioqui centum flagris cedēdus.Quiensem, pugionem, sicam,aut cultrum stringeret, dexta mutilaretur.Sanguinem cuiusquam qui effunderet,aut potētioris alicuius familiam appellasset,capite plecteretur.Vt flagitiosi qui sese in domos regulorum recepissent,nemine vetante,illico extraherētur.Quòd siquis priuatę conditionis homo,eis vindex, aut fautor esset,flagris cederetur:Reguli verò pecunia magna mulctarētur. Eius edicti promulgatione,ad turbas comprimendas nō mediocre operępretium factum est:nam regulorum animi,parum huiusmodi triumuirorum sanctionibus commouebantur. Postero die,in secretius cubiculum Ximenius secedens,Vallegio vt solebat, quoties aliquid arcanum ad reges scribendum erat, ad se vocato, Ferdinandū illico per literas de omnibus,quæ post discessum eius acciderant,priusq̃ Barchinona solueret,certiorem facere instituit. Nam quantum ex breui trāsacti temporis mora,quæ à Ranedi colloquio ad eum vsque diē intercesserat, licebat cōiectare,adhuc Barchinoni esse credebatur.Literarum autem hæc erat summa:Philippum celeri morbo magna omnium mœstitia præreptum esse,proceres inter se dissidere,& propter varietatem consiliorum,nihil esse certi quid omnino fieri deberet.Nam cùm multi eorum æqualem dignitatis honorem tenerent,quenquam præferri grauiter ferre,& nouis rebus,vt iam olim consueuerunt,studere. Ioannam reginam animi impotentia totam in mœrore,& squalore esse. Proinde si quid regnorum quondam charissimorum cura,si quid filiæ desolatæ amore tangeretur,Italas res,quarum status quietus erat,in præsentia dimitteret,& protinus in Castellam rediret. Nō se dubitare, vt humani affectus sunt,quin propter ingratas procerum nostrorū voluntates exulcerato animo hinc discessisset:cæterùm eius esse magnanimitatis & prudentiæ,hisce rebus vel tantillum non commoueri.Quòd si vereretur ne rursus ad eundem lapidem esset offendendum,sibiq; denuo cum proceribus rixandum,suam ipse fidem inter-

terponere,suamq; opem simul polliceri,in Castellæ regnis eam tūc tranquillitatem habiturum,qualem nunquam vel Isabella coniuge viuente obtinuisset.Hasce literas obsignatas ad Ludouicum Fertcrium,qui Ferdinandi legatus apud Philippum manserat,perferri iubet:quas ad suum regem per nuntium aliquem,qui mutatis subinde equis volet, perferēdas curet.Interea Didacus Gueuara,qui Philippo à poculis fuerat,aliquot è regia custodia susceptis militibus,in certum quo è triumuiris iubente,à Burgis Simancas cum diplomate regio præproperè venit:quibus edicebatur,vt Ferdinandus puer Philippi filius,qui in eo oppido,sub Petri Nonnij Gusmani, Calatrauæ præfecti maximi educatione,& custodia tenebatur,in oppidi arcem reciperetur,Gueuara,& militibus comitantibus,& etiam Gusmano sed cum paucis ministris,donec secundis tabulis quid esset faciendum à rege admonerentur.Sed Ramirus Gusmanus Petri præfecti ex patre nepos,qui Catanensis episcopus erat, (vt Gonsaluus Ouetensis,qui illis rebus interfuit scribit)diligenter & studiosè Gueuaram reiecit:partim quòd de Philippi morte Catanensis certus,tabularum fidem eleuaret,quæ octauo cal.à rege signari tam firma manu,quàm autographum præse ferebat non potuerant:partim ꝙ longè tutiùs,& è reip.vtilitate esse iudicaret,si Pintiam frequentissimum & nobile oppidum Ferdinandus iam tunc transferretur, ne in potentioris alicuius potestatem veniret,qui remp. interturbaret. Quod etsi ægrè à Simancensibus impetrari potuisset,qui id in sui cōtumeliam fieri,vtpote quibus parum fideretur,interpretabantur:tamen Pintiani magistratus qui illic in regio tribunali publici iudices sedent,& magna apud nostros authoritate sunt,ad eos cum nō mediocri armatorum manu venientes,& causas quæ ad hanc rem faciendam impellerent declarantes,tandem effecerūt,vt regius puer Pintiam commigraret,Gueuara honesta è causa reiecto. Datus est potior apud puerum locus.CCCC.viris Simancensibus:qui ea conditione ipsum Pintiam venire concesserunt. Peropportunum id Catanensis consilium habitum fuisse Ouetensis testatur ,nempe fidei in remp.plenum.At cùm sit(vt diximus)ambiguum ,cuius authoritate Didacus Gueuara Simancas venerit,ex his quæ postea anno,XVII.acta sunt,factum id fuisse Ximenenij iussu quispiam iure potest coniectare.Nam vt erat occasionibus præoccupandis promptus,eius illico pueri,à quo maxima pars quietis penderet., rationē

 non

non vulgariter habendam constituerat. Vnde fortasse, quoddam seminarium animi parum in Petrum Gusmanum, totamq; eius familiam beneuoli, Ximenio datum fuit, qui ea è re præfractos eorum mores notauerat: Adeo paruis de causis magnarum rerum momẽta amittuntur, facilè humano animo ad sinistras opiniones concipiendas inclinante. In ea rerum mutatione proceres nimium solliciti, rursus eo die apud Ximenium in consilium veniunt. Erat iam numerus auctior Astuniga Beiarensi duce, & Astuniga Mirandæ comite, Cordubaque iuuentutis aulicæ magistro, & Villaroellio Castorlæ præfecto, multisque alijs in vnum confluentibus. Nam in rebus afflictis, quæ in commune ad omnes pertinent, etiam diuersarum factionum homines, & qui mutuò se oderunt, conuenire solent. Sed Velascus priscarum simultatum erga Manricum tenax, priusquam ad publica tractanda accederetur, se hoc ab eis efflagitare dixit, vt Manrricus cogeretur, iuxta leges & consuetudines Hispaniæ illi satisfacere in quibus ab illo insigniter læsus esset: aliôqui manu propria vindictam sumpturum. Multa ab alterutro vicissim sunt iactata, dum alter alterum proditionis insimulat, seque mutuò maledictis, partim veris, partim falsis proscindunt. Ximenius, qui si longius simultates procederent, graues fore tumultus videbat. Nondum (inquit) humatus est Philippus, & vos iam dissidijs studetis, quos multo magis deceret, concordibus animis mecum animaduertere, quo pacto reipubli. suo rege orbatæ consulatur? Nam in Bætica (vt audio) Henricus Sidoniæ dux nouas turbas concitat, & parum honesto titulo innixus, Gibraltarum armatus obsidet. Idcirco vnus tandem de reginę nostræ authoritate, rebus gerendis, & regio senatui præficiatur, cuius dictis omnes obediant: alioqui nihil vnquam benè administrabitur, sed omnia potius in manifestam perniciem ruent. Non potuit commodiori ratione, glíscenti discordiæ à Ximenio succurri, quàm Bætici motus mentione iniecta. Nam quod sibi quisque facilè condonat, in altero minimè ferendum esse censet. Vnum omnes, è Ximenij sententia, designandum vnanimes proclamant, qui de amplissimæ curiæ consilio, vbi duodecim viri literis, & authoritate insignes maiora subsellia tenent, reipublicæ prouideat, cui omnes sine prouocatione obtemperent. Ximenium autem sine controuersia eligendum esse censent,

quo

quo nemo esset ad eam rem aptior. Nam quanuis illi laboriosa prouincia esse videretur, qua tamen in remp. caritate erat, non dubitabant, quin id oneris libenter esset subiturus. Quo vero id commodius gereret, mille aurei annui, ex regio ærario, numerarentur, quibus impensæ publicæ fierent, & ipse sacris reditibus parceret, quos egenis subueniendis, & multis alijs caritatis operibus tam studiose erogabat. Difficile id esse Ximenio videbatur, præsertim in tam diuersis regulorum studijs, tamen cum intelligeret bonam eorum partem ad Maximilianum Philippi patrē è Germania vocandū animari, cui Hispaniæ regna, donec Carolus nepos adolesceret, gubernanda traderentur, veritus ne hac ratione Ferdinando regi, cuius præsentiam necessariam esse videbat, reditus ad nostros interciperetur, nō duxit id muneris quamtumuis molesti recusandum. Quare libenter se in illorū, & reip. gratiam, onus illud subiturum dixit. Nam quamuis ætate erat imbecilla, tamen Dei Opt. Max. auxilio, & eorū cōsilijs adiutus sperabat se bonorum votis satisfacturum. Cæterum oblatam nummorum summam regio se fisco libēter cōcedere, eos enim prouentus diuino beneficio sibi contigisse, qui peramplè tam egenorum subuentioni, quā reip. adiuuandæ pares essent, cuius egestati, & angustiæ viri boni succurrere tenentur, sed in primis pontifices, nam reges semper se excipere. Vnum id tamen viderent, ne quid à se quispiam iniquum peteret, aut per vim tentaret, illud enim nunquam concessurum, violentiæ autem crimē seuerissimè animaduersurum. Nam vt tunc ne ipse ad id munus assumeretur, in eorum voce, & potestate erat, ita si semel optaretur, nemini amplius iam liberum fore eius voluntati, præsertim honesta conanti repugnare. Proinde iterum atq; iterum secum considerarent quid expediret, se enim nulla tanta necessitudine, aut amicitia cuiquam hominum obstringi, vt veri & æqui rationem, non sit semper potiorē habiturus. Grauior nonnullis Ximenij oratio videbatur quā pro ipsorum voluntate. Cæterum iusti dicenti omnes assenserunt, seq; ea omnia præstaturos promiserunt. Abrogatum fuit ab eo die Triumuirale, de quo diximus, imperium, & omnia vnius Ximenij arbitrio tradita: qui partim regij senatus cura suscepta, eiusq; numero, qui eo tempore imminutus habebatur, virorum præstātium delectu suffecto, partim communicatione de rebus omnibus, quæ serij aliquid cōtinerent, cum proceribus habita, facilè omnes ad opinionem suā traxit

xit,reiq; pub. mirũ in modũ adiuuit. Sed quoniã paucissimos quosque esse intelligebat qui honesti ratione ducti, meliora sequerentur & tuerentur, instructam aliquam armatorum manum, quæ ad omnem motum præsto esset, comparandã existimauit. Proinde Vianellum Venetum, de quo supra diximus, cuius fidem prudentiam, & bellicam virtutem egregiè probabat, accersiuit, & re diligenter cum eo communicata, stipendium annuum illi cõstituit, ob rei bellicæ curam, auri libram cum semisse. Ille verò quingentos leuis armaturæ milites magna celeritate conscribit, quos armis instructos extra vrbem in loca spatiosiora quotidie educebat, vbi exercerentur & ad quamlibet belli occasionem promptiores fierent. Sic nouarũ rerum auidi à proposito deterriti in officio retinebantur, quanquã qui Ximenium minus amabant, seditionis id esse seminarium dicebant. Per totum septennium, & amplius fuerant Hispani, post Granatæ expugnationem, alta pace vsi, & omne armorum genus rubigine ob incuriam perierat. Quamobrem Ximenius, qui reip. quietem in vnico armorum præsidio collocabat, Gonsalum Reinosum nobilem è familia sua virum, ad Asturum Ferrarias officinas, quæ non longè aberant, in Cantabriam mittit, vt mille è chalybe thoraces, hastas bis mille, & tormenta leuiora, quibus pilæ ferreæ contorquerentur, quingenta, ad se quanta posset celeritate adduceret. Interim reginæ, & palatij custodiæ prætorianam cohortem præficit, qua & ipse quoties necessitas exposcere videbatur, stipatus progrediebatur. Huius cohortis curam Granatensis prouinciæ præfecto demãdauit, quem Adelantatum Hispani vocant. Is erat Alphonsi Cardenæ maior natu filius, qui cordatus & manu strenuus esse videbatur, patre, qui maximus erat ordinis sancti Iacobi commẽdatarius, ea de re gratias Ximenio non vulgares agente. Erant, vt diximus, qui cùm nondum Ximenij virtutem & robur nossent, eius consilijs & actis detraherent, omnia vana quædam terriculamenta esse dictitantes. Hominis enim planè stolidi esse, ea tyronum manu quẽquam magnatum posse compesci credere, si quid nouæ rei conaretur. At ille Dei opt. max. præsidio fretus, quem sanctissimè semper coluit, & proprio animi vigore adiutus, quo ab omni ignauia, & oscitantia erat alienissimus, adeo integrè, & magnanimè se gessit, vt simultates regulorum admirabili prudẽtia consopiuerit & externos motus qui per Sidoniæ ducem apud Gibraltarum, vt diximus, acciderant

derant, diligentia insigni coercuerit. Nam diplomata à regina, quæ ob mœrorem mente aliquantulum læsa esse credebatur, & subscribere recusabat, extorsit: per quæ finitimis circumcirca regionibus, vt Gibraltaro laboranti succurrant, & Sidoniana obsidione liberet, ducemq; ipsum capiendum quamprimum curent, edicebatur, præmijs etiam capienti non vulgaribus propositis. Dum hęc geruntur nuncius de Philippi morte ad Ferdinandum regem missus, quem in Ebusa insula fuerat consecutus, literas lachrymarum, & mœstitiæ plenas attulit. Dolorem quem de genero sublato conceperat, multis verbis exaggerat: Ximenio gratias pro beneuolentia, & fide erga se agit: grauiterq; & iniquè pertulisse dicit quòd non id anteq̃m velle fecisset, resciuerit: nam omnibus in aliud tempus reiectis negotijs, ad Hispanæ reip. conseruationem, omnem suam curam conuertisset. Cæterùm iam integrum sibi non esse, retro pedē referre: quādoquidem eius aduentus Neapoli vulgatus, omnium animos erexerat, vbi multa erant magni momenti agenda, quæ suam præsentiā requirebant. Quare fieri non posse sine maxima Neapolitanæ reip. iactura, tanta præsertim classis instructæ impensa facta, illuc nō appellere. Se tamen fidem suam obstringere, ea negotia, quanta posset festinatione, confecturum, illicoq; in Hispaniam reuersurum. Interea summopere rogare, vt quando non sine diuorum numine Hispanis regnis tēpore maxime necessario datus esset, caritatis in rēp. memor, rebus moderādis, vt quidem faciebat, sedulus incumberet: minimeq; gentium aut mœrentem reginam, aut negotia nutantia desereret: crebrasq; de singulis rebus ad illum daret literas. Ximeni' suscepta huiusmodi epistola, tanta lætitia perfusus est, vt eam Velasco, & Mendozio, nonnullisq; alijs, quorum in remp. fidem multis rationibus exploratam habebat, ostenderit: qui pari gaudio affecti sunt. Nam rumores quidam incerti ferebantur, Ferdinandum Neapolitanis rebus, quæ factionum dissidijs impeditę erant, non facilè se explicaturum: difficilemq; fore eius per ea tempora in Hispaniam reditum: quo magis qui diuersas partes tuebantur, de accersendo Maximiliano imperatore vrgebant. Non satis cauto consilio tam propera literarum ostensio à Ximenio facta videbatur. Nam cùm Ferdinandi propositum ad diuersæ factionis homines emanasset, nimiam in eo redeundi cupidinem cauillantes traducebant: cuius nempè causa, suis sese inimicis submitteret: & proprijs regnis externa

ante

anteponeret. Hi ergo cùm eius præsentiam sustinere non possent, antequam Neapoli Ferdinandus se expediret, assiduis ad Maximilianum legationibus missis, eius aduentũ impedire conabantur. Hoc cùm Ximenius præsensit, denuo procerum consilio apud se coacto, multa adhuc esse in tanta mole regnorum dixit, quibus perficiendis haud parem se esse videbat. Nam cùm reginæ causa, quæ mentis morbo ægrotabat, non sibi plena potestas esset ad res omnes pro arbitrio gubernãdas, necesse esse vnũ aliquem rebus præficere, cuius illa aut præsentiam vereretur, aut rerum vniuersarum curam citra sententiæ mutationem, illi demandaret. Esse enim aliquot ecclesias, præsulibus suis eo tempore orbatas, non sine maxima religionis iactura. Ex erant Segouiensis, Placentina, & Oueten sis: quibus pastores suos non dari, piaculum erat. Iam tribunalia, quibus causæ religionis examinabantur, & vnde totius regni tranquillitas pendebat, non posse deteriori in statu esse. Quandoquidem Petrus Corduba Pliegianus Marchio, confractis vectibus carceris, in quo sontes religionis causa tenebantur, omnibus discedendi quò vellent libertatem dedisset, in maximum Hispaniam gubernantium opprobrium. Eius autem generis negotium id esse, vt nisi exempli seueritate, cæteri à re simili perpetranda deterrerentur, funditus reipubli. fundamenta subuerterentur. Vt interim taceret reginæ prægnantis valetudinem: cui tum ob partus laborem, tum ob mentem afflictam, non mediocre periculum immineret. At verò neminem huic rei, si rectè iudicare vellent, aut socero Maximiliano, aut patre Ferdinando aptiorem futurum: quorum vterque cùm proprijs rebus occupatus esset, precibus erant eo tempore exorandi. Suam ergo sententiam si poscerent, eam esse, vt omnes simul ad reginam irent, ab eaque vel magna importunitate exculperent, vtrum è duobus comitem, moderatoréq; sceptrorum in Hispaniam venire vellet? Neque enim æquum esse ea inconsulta de tanta re aliquid decernere. Placuit vniuersis Ximenij consilium: atque inde ad reginam profecti eius sententiam super ea re exquirunt. Illis ergo, quod regina post mariti mortem facere solebat, per fenestellam ad colloquium admissis, acuta, prudentique oratione, qualem vix animo integro constantissimoque dixisset, ad hũc modum respondisse fertur. Esse sibi in animo fixum, regni occupationibus liberam, viduali secessu vitam trã-

figere:nam & sibi molestissimas esse,neque se satis aptam eo mune ri pro dignitate obeundo,sentire. Quòd si Carolus suus ea foret ęta te,vt è Belgis in Hispaniam traijciens,regendi molem sustinere pos set, id esse cum primis ab omnibus optandum. At quoniam id fie ri non poterat,magis patrem Ferdinandum,vt ad se veniret place re,cui rerum Hispanicarum notitia esset,quique hæc Castellana re gna multis modis labefactata,maximis laboribus restituerat, & adauxerat. Maximiliano verò sat negotiorũ & curarum esse ex im perij Romani,quod suis humeris sustinebat,pondere. Quòd si illi, ex horum regnorum administratione,quorum mores & instituta parum nouerat, noua cura superponeretur, proculdubio succu biturum. At de episcopis prouidendis, esse quidem perquam ne cessarium,verùm se fœminam rerum istarum ignaram esse: expe ctarent donec veniret pater, cui merita cuiusque nota essent. Vr gente Ximenio, & cæteris proceribus, vt aliquot eorum, qui ade rant, in consilium adhibitis, id examen facere dignaretur, ne inte rea ex absentia pastorum, morum corruptela, & circa religionem errores varij exorirentur. Grauius fore arbitror (inquit) si pasto res gregibus regendis ineptos, aut inutiles delegero: nam fieri potest vt quisque vestrum priuatas amicitias habeat, quibus gratificari cumprimis studeat. Instantibus verò, vt quando ita animo sede ret, ad patrem vt reditum maturet, scriberet: protinus ad mentis suæ inconstantiam rediens, nolle se patrem Italis rebus occupatis simum in nouos labores conijcere, respondit: neque vt anni tempo re incommodissimo sese mari iactandum committeret. Quòd si ipsis secus videretur, id à patre per literas exposcant. Hoc reginę re sponso habito discesserunt reguli, nihilque vltra de Maximiliano vocando, à contrariæ partis proceribus est actum. Andreas Bur gò Maximiliani imperatoris legatus, semper in vulgus spargebat Maximilianum in Hispaniam venturum, quantuncunque regi na prohiberet. Nam Petrus Martyr Andream ad eum de his re bus expostulantem dixisse scribit: id sibi primum in mandatis es se, vt Ferdinandi reditum quoquo pacto posset impediret. De mirabantur plerique quodnam id esset delirij genus in regina, quæ tam commodis & prudentibus responsis regulorum cona tus elusisset. Quòd si tabulæ subsignandæ traderentur, quæ ad reipub. vtilitatem pertinerent, etiam si à supplicibus per lachry

mas

mas peteretur, nihil tandem obtineri poterat. Qui meliùs id considerabant, mulieres naturâ suspicaces esse aiebant, regina verò tunc atra bile exagitata, nullis ex ratione præsidijs adiuta, vehementiùs in id incumbebat. Nam siue Belgicæ pellicis (vt ferebatur) veneficijs, siue id morbi malitia acciderat, illa quidem imaginãdi vi, & memoria pollebat, at prudentia ad distinguendum res propositas, carebat. Hæc. n. virtus sanã & multo vsu edoctam mentem postulat. Cœpit inter hæc reginam Burgorum vrbis tædere: quare Ximenio ad se vocato, vt se, regiũq; comitatũ aliò transferat petit: neq; n. in ea se vrbe manere velle amplius, in qua Philippus mortem obijsset. Durum id esse Ximenio visum fuit, qui vterum gerenti impendiò metuebat: at instanti repugnare non licebat, cui pro ratione voluntas erat. Idcirco Ximenius vt illi satisfaceret, de procerum sententia Pintiam eũndum esse proposuit. Est in medio itinere Torquemata oppidum, olim Porta augusta vocitata, Benfetriale (vt à nostris appellatur) municipium, quoniam nullius principis subiecta imperio, proprijs legibus tantum gubernetur, seq; eius protectioni pro voluntate tradat, quem magis beneficum patronum esse senserit, vnde & nomen accepisse creditur. Eò peruentum est pridie dominicæ Natiuitatis, vbi reginæ placuit subsistere. Annus M. D. VII. numerabatur, sub cuius initium, xix calen. Ianuarias, regina Catherinam Torquematæ peperit, quæ postea Lusitaniæ regi nupsit. Annus hic pestilentia & annonæ caritate Hispaniæ vniuersæ grauissimus fuit: atq; ita cùm Torquematæ morbus ille contagiosus cœpisset sæuire, & aliquot regias ancillas in ipso palatio absumpsisset: nulla Ximenij admonitione, qui crebrò cum ea de hac re egit, inde pedem mouere voluit: ægram enim sese dicebat, neq; satis è partus labore viribus refectam. Ximenius de aliorum salute, magis quàm de sua solicitus, regium senatum Pallantiam trãsfert: quem comitentur iubet, quotquot Torquematæ inhabitare commodè nequirent. Ipse verò cũ aliquot regulis, quorum Velascus primas partes apud illum obtinebat, reginæ semper assiduus fuit. Tunc è regio senatu amoti sunt, quos Philippus, instigantibus Belgis pecunia corruptis, incautè delegerat, illiq; omnes rursus recepti, quos Ferdinandus ei muneri præfecerat. Quod siue id regina præceperit, siue potius Ximenius ita reip. cõducere arbitratus, suo cõsilio & procerum fecerit, reginã

sic iu

ſic iubere vulgatum fuit. Quod nonnullis ridiculum eſſe, & inane videbatur, tantopere reginam de mutandis ſenatoribus ſolicitam credere, quæ Belgicos ſacrorum officiorum cantores immutari paſſa non fuerit, & annua ſtipendia numerari, eorumque maximam rationem haberi, iuſsiſſet. Hoc ipſo tempore auiti Ciſnerorum municipij Ximenius memor, quod & Benſetriale eſt, ad antiquos maiorum lares viſendos profectus eſt, vt Ciſnerij tradunt. Garſiæ Ximenij domum ingreſſus, cognationis officia in tanto poſitus faſtigio non neglexit. Eam tūc domum Maria Garſiæ filia poſſeſsionum auitarum hæres, nam maſculorum ſucceſsio defecerat, tenebat. Ximenium ad ſe veniētem Ciſnerij omni apparatu, & pōpa excipiūt: eos ille cōtra, quid in reip. ſuæ vtilitatem à ſe fieri cuperent, rogat. Qui, vt antiquorū hominum mos fuit, cùm in numerato nō haberent quibus indigerent, vnius duntaxat incōmodi, quo tunc impendiò vrgebantur, remedium poſtulant. Vt quoniam per publicos miniſtros, quos Caſtellæ præfectus (quem Adelātatum vocāt) ad eos mittebat, aſsiduis iniurijs diuexarentur, apud regiū ſenatum curaret, rogarunt, liceret ipſis municipales duumuiros, ad ſuas cauſas & lites diſceptandas quotannis creare. Hoc eius opera paulò poſt effectum eſt, & nunc etiam eo munere fruuntur. Peſtilentia igitur magis ac magis ſæuiente, regina ſub Aprilis finē de diſcedendo cogitare cœpit: non longius tamen quā per duo millia paſſuum ab eo loco progredi voluit. Eſt villula quę Furnilli vocatur, quà tranſeundū erat Pallantiā petentibus, vbi diuitis agricolæ domus reginæ arriſit, vt quæ perapte ędificata erat, & proſpectu amœniſsimo fruebatur. Quare nulla Ximenij, neq; aliorū procerū ratione habita, vlterius eſſe procedendū pernegauit. Qui cū vt Pallantiam ſe cōferret ſuaderent: viduā non decere reſpōdit, in magnificis oppidis, aut frequētibus vrbibus, morā facere. Præclaro mehercle, & celebrando exēplo, modò ex ſanę mentis cōſilio id profectum eſſet. Dū Furnillis morantur, varij tumultus è diuerſis locis quotidie renunciabātur. Nam Methinę nobili emporio in creatione abbatis Methinenſis, paulatim procedentibus iurgijs inter eos penes quos creandi ius erat, ita ciues vniuerſi mutuò exarſerūt, vt armati medio in foro multi ſe cōfoderint. Dionyſius Caſtrus, Roderici Oſorij gener, Lemiorū comes, Pōferratam olim ſuæ ditionis particulā, tunc verò ob diſsidia inter Oſoriū & Pimentellū ſuper ea re habita, per regem tanquā publicum protecto-

rem & sequestrem ab illorum iniurijs vindicatam, per vim præsidio impositio occupauerat. Vbeda ad priscas simultates rediens, Molinésibus Carolum, Cueuijs Ferdinandum appellantibus, qui iam olim in ea vrbe fuerunt factionum capita, in armis erant, & multi vulnerati renuntiabantur, Antonio Manrico vrbis præfecto, qui cōtrarius Ferdinandinis erat, ad id manifestam (vt aiunt) occasionem dante. Neque minori in seditione Abula & Toletum clarissimæ vrbes esse ferebantur. Inachus Tendillæ comes Granatensem prouinciā in periculo esse per nūtios declarauerat: quoniā milites qui oram maritimam tuebantur, ob stipendia non soluta irritati, sacramētō exolui poscerent: quorū multi non expectato exauthoramento, stationes suas iam deseruissent. Hęc omnia Ximenium animi anxium, & suspensum tenebant. Nam partim ob reginæ obseruantiam, ad quam quanuis nihil proficeretur, referenda erant, partim ob proximū Ferdinandi regis aduentum, vt frequentibus literis pollicebatur, illi omnia huiusmodi negotia integra reseruare statuerat. Neq; enim satis tutum esse sibi existimabat, quo tempore omnium animi ad res nouas erecti erant, nondum planè confirmata regendi potestate, sese tam grauibus causis immiscere. Sed quoniam eiusmodi erant, vt nec cōtemni, nec dissimulari possent, proceribus in consilium vocatis, quo remedio incommoda quę diximus propulsari quirent, tractauit. Visum fuit quantunuis subitarium, aut pro tēpore natum remedium interponeretur, magni momēti eo in articulo futurū. Neq; enim ea remedia tunc quęri oportere, quæ vim mali penitus euellant, sed quę tantisper dum Ferdinandus veniat, ne vlterius grassentur, impediant. Quare Ximenij curæ, & prudentiæ, qui Velascū consiliorum socium assumeret, omnia relinquenda esse censuerunt. Nam & Vbedam executores regij sunt missi, qui in seditionis authores capitali pœna de more animaduerterent. Toletani & Abulenses, vt quiescerent, à seditionibus cessantes, magna interminatione si secus facerent, sunt moniti. Tendillano libera potestas data est, à coactoribus cuiusuis ordinis pecuniam exigendi, eamque in milites suos erogandi. Sed quoniam sinistrè de se suspicandi Tendillanus occasionem dederat, Molinenses eius fauore fretos Vbedæ seditionibus studere, manifesto eius rei indicio, quòd Antonium Manricum, de quo diximus, libenter hospitio Granatę suscepisset: quo cùm arcanos sermones habuisset, etiam atque etiam quid

faceret caueret iussus est, & vt sese reipub. fidum custodem, & ministrum maiorum suorum exemplo, pręstaret. At in Lemiorum comitem, quoniam grauius delictum fuerat, Pimentellus Beneuentanus, & Fredericus Albę regulus, qui ob affinitatem nuper contractam, in Castri perniciem conspirauerant, duces reipub. deliguntur. Hoc Ferdinandi regis exemplo factum fuit: nam ille apud Granatam occupatus, Roderico Osorio eadem tentanti, Pimentellum, qui cum Osorio de Ponferrata contendebat, callido quidem consilio opposuerat. Quanquam eo tempore Ponferrata ab Osorio capta, non nisi regis pręsentia recepta fuit. At nunc Pimentellus & Albanus coniuncti, cùm validam militum manum conscripsissent, iamque in Castrum proficiscerentur: ille partim ob proximum Ferdinandi aduentum, partim quòd si ferro decernendum esset, longè alias vires requiri, & longè alios apparatus faciendos esse sentiebat, se arma deponere, & omnia pro Ferdinandi arbitrio facturum ad Ximenium scripsit. Interea tamen se regis nomine Ponferratæ mansurum, omnesque motus Callaicos sedaturum, qui vt ea gens in martem est prona, non parum multi futuri credebantur. Ad quæ Ximenius paucis respondit: ni maturè Ponferrata discederet, indeque præsidium militare educeret, non modò Albanum, & Pimentellum, quorum tamen virtuti multum fidebat, sed vniuersas Castellę vires, ad eum perdendum statim concitaturum. Ille soceri periculo edoctus, quem vniuersis possessionibus ea de causa Ferdinandus priuauerat, confestim paruit. Dum his reipub. negotijs distineretur, non deerant etiam priuata sacerdotiorum negotia in diœcesi sua. Nam cùm Ranerę, quæ in Carpetania sita est, beneficio, quod Curatum vocant, de Ximenij voluntate Petrus martyr præfectus esset: Bernardinus Mendozius, Didaci Mendozij Infantatus ducis frater, Guadalfaiarici tractus, in cuius solo Rainera est, Archidiaconus, literis quas vulgò expectatiuas vocant, ab Alexandro Pont. Max. olim impetratis, eam sibi pręfecturam armis, & vi vindicare conabatur. Quod multis de causis Ximenius ęgrè tulit: nam Alexandri, qui iam dudum obierat, illius modi priuilegia nihil tunc efficacię continere dicebat: quo prætextu sibi fraudem fieri, vimq; locis sacris, suisque ministris inferri, nō modò graue & inhonestum, sed flagitiosum & impium iudicabat. Idcirco literas expostulatrices ad eum dat, & à pręsente Mendozio,

vt fratrem in officio contineat, eumque seuerè increpet, exposcit: multisque verbis obsecrat, ne sibi ansam, aut occasionem dari ferat, sese proprijs armis (hoc est sacrorum interdictis, & pontificia authoritate) vindicandi. Quòd si ea negligerentur, esse sibi quoque militares copias, multò armatis satellitibus prçstàriores, quos Bernardinus veluti in bellicum præsidium, in eius contumeliam in æde sacra Ranerç collocauerat. Optima monenti Mendozius paruit: atque ita se Ximenius ea molestia liberauit. Nihil tamē animum eius çquè sauciauit, quàm quòd per eosdem dies Petro Cordubæ iuuenum regiorum prçfecto in Africa accidit. Nam cùm eius operâ portus magnus, qui Maurorum lingua Mersalcabir dicitur, Carthagini nouæ in Hispania oppositus, in nostrorum potestatem venisset, eumque præsidio militari tueretur: aliquid egregium patrandi cupidine incensus, in interiorem Africam, cum tribus peditum millibus, aliquotque itē cataphractis equitibus penetrauit: sed inauspicato prælio cum Mauris dimicans, penè omnes, hostium innumera multitudine vndique confluente, sunt perempti. Quod magis ac magis Ximenij animum confirmauit ad expeditionem Africanam, quam iam diu secum meditabatur; suscipiendam. Dum his in Hispania curis Ximenius distringitur: Ferdinandus, quem vniuersæ Italiæ gratulationes, ipsiusque adeò Pontificis Maxi. Iulij. II. honorifica per nuntios gratulatio, & ictum cum Ludouico Gallorum rege fœdus, iniuriarum obliuisci fecerant, à Neapoli, vbi omnia ex voto cōposuerat, in Hispaniam rediens, Sauonam Genuensium vrbem, ante diem quartum Calen. Iul. appulit. Eò Gallus neptis suæ visendæ prçtextu, quam (vt diximus) Ferdinandus vxorem duxerat, venit: & multa de vtriusque rebus, quæ antea per sequestres & nuntios tractabantur prçsentes egerunt, Gonsalo Fernando cognomento Magno, & Antonio Palauicino Pont. Max. Legato tantū ad colloquium admisis. Digrediuntur reges animis coniunctissimis, & Gallo in sua redeunte, Ferdinandus prospero cursu in Laletaniam traiecit, quæ pars est Cataloniæ: vbi ab omni nobilitate officiosissimè salutatus, receptus est. Deinde in Castellam diu cupitam profectus, ab vniuersis proceribus, qui ad illum festinatis itineribus conuolauerant, multis obsequijs, & gratulationibus excipitur: qui nullam interim offensi aut alienati animi significationem dedit, sed omnibus benignè arrisit. Nam vel Emanuellum ipsum, cui multis de cau-

sis

ſis non iniuria offenſus eſſe exiſtimabatur, Naiarenſium reguli, quo cum amicitia ei intercedebat, cuſtodiæ conceſsit. Quanquam vt erat Emanuellus animi ſagacis & prouidi, parum fidit Ferdinandi diſsimulationi. Sed dum ille alijs atque alijs negotijs occupatur, decepto aut diſsimulante cuſtode, ſimulatque per occaſionem licuit, iter ad Belgas continuò arripuit. Quod paulò ante non expectato Ferdinandi aduentu, Villas, & Veranius, alijque nonnulli Belgarum principes fecerant, ſtatim ac Philippus obierat, ad Carolum Philippi filium confugientes. Quanquam ſunt qui ad regem Gallorum diuertiſſe dicunt, vt eius literis Ferdinando commendarentur: qui rerum ab illis geſtarum gnarus, Placet ſanè (inquit) ad eum ita ſcribere, vt talem erga vos benignitatem exhibeat, qualem vos veſtris officijs promeremini. At regina vt patrem per nuncios aduentare reſciuit, quanquam nullo ſigno lætitiæ dato, in vltimos Caſtellæ fines venire voluit, ad excipiendum patrem, niſi Ximenij authoritate, qui ea de re Ferdinandi literis admonitus iam erat, prohibita fuiſſet. Proinde Furnillis relictis, Tortoles oppidulum non lõgè diſtans, nocturnis itineribus, vt ſolebat, proficiſcitur. Quam cùm Ximenius nonnunquam admoneret, ne iter noctu, tempore ſanè incommodiſsimo faceret: hoc eſt (inquit) viduæ fœminæ per quam decorum: nam ſole maritali ablato, ſolis lumen oportet fugiat. Atque ita facibus longo ordine præeuntibus, & mariti feretrum cingentibus, viæ ſe de nocte dabat, nouo, neque vnquam antea audito exẽplo. Modicis itineribus Ferdinandus ad Ioannam filiam contendens, quod crebris regulorum occurſibus impediretur, quarto Calen. Septem. Tortoles venit: vbi patria quadam caritate illachrymãs in mutuos filiæ amplexus effuſus, obortam animo lętitiam apertè declarabat. Illa verò, quod vix quiſpiam in tam pertinaci mœrore expectaret, lachrymas quidem nullas effudit, quæ illi poſt pellicem cum marito deprehenſam, nimia ui doloris, aruiſſe dicuntur: hilareſcentis animi ſigna non pauca, neque obſcura dedit. Sermonibus vltro citroq; habitis, ad multam noctem euigilarunt, Ximenio duntaxat arbitro. Priuſquam colloquium dirimeretur, cæteris aulicis iam admiſsis, cùm de loco regum habitationi apto agitari cœptum fuiſſet, & regina patrem rogaret, vt ſuo arbitrio illum optaret, & Ferdinandus eam curam honoris gratia in filiam reijceret: tandẽ placuit, vt ſanctam Mariam Campẽſem, oppidum ſatis celebre viginti

millia passuum à Burgis distans, concederet. Nam & annonę abũdantia illic erat, & reginæ affectui mos geri videbatur. Inter cætera quæ dum in Italia Ferdinandus morabatur, cum Iulio Ponti. Maxi. egit, hoc vnum ab eo efflagitauit, vt Ximenius vir omni laude cumulatissimus, atque maximę authoritatis, vtpote Hispaniarum primas, in Cardinalium amplissimum senatum cooptaretur, cum Cardinalis Hispanię titulo, quem patrum memoria Petrus Gonsaluius obtinuerat, & aliquot ante annis Petrus Friasius Vxamensis Episcopus, ab Enrico tertio Hispaniarum rege, magno in pretio & honore habitus. Igitur cùm id Ferdinandus Ximenio impetrasset, secumque ipse insignia tantæ dignitatis asportauisset, quod amoris in eum testimonium haud vulgare fuit, voluisset quidem, vt primo quoque tempore magno apparatu, & celebritate, Ximenius galero purpureo insigniretur: sed regina id pertinacissimè vetuit, indignum esse viduitate sua clamitans, quicquam lętum se pręsente geri. Quòd si id ita animo sederet, diuerterent in aliquem proximum vicum, atque ibidem meritissimum Antistitem, omni honore & hilaritate prosequerentur: se enim aurea & serica tapetia, & quicquid amplius ornamentorum ad eam rem necessarium esset, è gazophylacio regio deprompturam, & quocunque locorum conuenissent, libenti animo missuram. Obtemperauit reginæ Ferdinandus, quanuis animo dolenti & per inuito: neque enim tantam rem mysteriorum & religionis plenam, humili in loco & parum regij comitatus capaci geri voluisset. Accersitus est è Pallantia vrbe Ioannes Rufus Pontif. Maxi. nuncius, nam regina (vt diximus) per vicos ignobiles & angustos diuersante, illuc multi ex proceribus sese contulerant. Quoniam autem æstatis calores nondum deferbuerant, vestes purpureæ ex serico vndulato Ximenio sunt apparatę. Accidit autem, vt cùm ad eum visendum Ferdinandus rex venisset, & ambo in domo Ximenij morarentur, nuncius Pontificius aduentaret, & iam in proximo esse Ferdinando & Ximenio nuntiaretur, voluit illico prodire obuiam rex, sed eò vsque se continuit, donec vestibus purpureis Ximenius indutus, sese comitem regi adiungeret. Tanta fuit regi potentissimo comitas, & tanta pręsuli optimo dignitas, vt neque illum id honoris pręstare dedeceret, neque hunc admittere. Oppidulum quoddam, quod in propinquo erat ad ea

vſque tempora obſcurum, incolæ Mahamudum appellant, ad ea ſacra celebranda pro tempore accommodum eſſe viſum eſt. Illuc cũ rege ferme proceres omnes conuenerunt, & Ioanne Ruſo ſacra curante, rubro galero Ximenius decoratur. Literæ verò ſummi Pont. ſuper ea re ad Ximenium miſſæ, quoniam tunc ſunt publicè perlectę, non abs re fuerit poſteris quoque in hiſce commentarijs tradere: quas nobis eccleſiæ Toletanæ ſacerdotes ex adytis ſuis, vbi aſſeruantur, deſcribendas obtulerunt. Nam Ximenius beneuolentiæ & officij cauſa, Toletum mittendas curauit: & priuata eius epiſtola, amanter de Pont. Maxi. collato in ſe beneficio certiores fecit. Rogat etiam vt ſupplicationes ad Deum haberentur, qui reip. Chriſtianæ in primis, deinde ſibi felix, & fauſtum eſſe annueret.

Venerabili fratri noſtro Frãciſco S. R. E. Presbytero Cardinali, Iulius. II. P. M.

Ilecte fili, ſalutem & apoſtolicã benedictionem. Inducti pręclaris meritis & virtutibus tuis, contẽplatione etiam cariſsimi in Chriſto filij noſtri Aragonum, Siciliç, regis catholici, qui hoc à nobis per literas & oratores inſtantiſsimè petijt, hodie in conſiſtorio noſtro ſecreto S.R.E. Cardinalium conſortio, & collegio te aggregauimus, ſperantes quòd eidem S.R.E. cuius iam honorabile membrum es, vtilis eris & honorificus, illiusque authoritatem pro viribus conſeruabis, & augebis. Datis Romæ apud ſanctum Petrum ſub annulo piſcatoris. Die XVII. Maij. M.D.VII. Pontificatus noſtri anno quarto.

ACTVM eſt id, maxima omnium aulicorum lætitia, xix. Calen. Octob. quo die Petrus Nauarrus, vir in bellicis rebus ſpectatę virtutis arcis Burgenſis pręſidiũ, quod dux Naiarenſiũ ibidem collocauerat, ad deditionem faciendam coegerat. Quãta autem ea cooptatio patrum purpuratorum approbatione, Iulio Pont. Max. rogante facta fuerit, literæ multorum, qui ex noſtris eo tẽpore Romę agebant declarauerũt: quarum mihi copiã eadem ſanctæ Eccleſiæ Toletanç

adyta suppeditauerunt, vt multarum etiam rerum aliarũ, quæ huic operi necessariæ videbantur. Erat quidem Ximenij nomẽ, vel apud exteras gentes iam celebre, sed conceptam de ipso opinionem non mediocriter regis Ferdinandi fauor & studium adauxerat: qui incredibili cura & voluntate, vt grauissimis quibusque muneribus præficeretur contendebat. Quare post sacræ purpuræ dignitatem concessam, vt causis religionis examinandis supremi iudicis partes sustineret (quem Inquisitorem generalem vocant) à Pontif. Maxi. obtinuit. Huius magistratus tanta authoritas & maiestas est, vt nemo sit quantumuis magnus, quem non liberè queat in iudicium vocare, meritasque pœnas irrogare. Institutum est huiusmodi tribunal, magna totius regni consensione, ab Ferdinando rege de quo agimus, & Isabella vxore, procurante vt id constitueretur Petro Gonsalio Mendozio, qui tũc Episcopus Hispalẽsis erat, anno. M.CD.LXXVII. & Xisto IV. Pont. Max. approbante. Thomas Torquemata, ordinis Dominicani sodalis, & Segobiensi monasterio præfectus (quem vulgus priorem vocat) vir theologus, & vitæ sanctimonia clarus, ad hoc munus consilio Gonsalij Mendozij tunc fuit assumptus. Huius præclari, & sacri magistratus, cũm statim Hispania vtilitatem maximam sensit contra Iudaizantes, tum verò his calamitosis temporibus contra tot sectarum pestem experti sumus incomparabilem, & nunquam satis pro merito æstimandam. Sed quoniam quo tempore Philippus rex in Hispaniam traiecit, sub Deza Episcopo Hispalensi, qui huic tribunali prçerat, & Luzero Inquisitori Cordubẽsi, magni motus Cordubç exorti sunt, Petro Corduba Plegij Marchione causam quorundam hominum, qui de violata religione accusabantur, protegente: rex Ferdinandus id memoria voluens, multum referre intellexit, virum aliquem, qui authoritate, prudentia, & vitç integritate polleret, ad tribunal grauissimum moderandum assumi. Nemo autem occurrit, qui omnibus numeris absolutior esset, & aptior ad tantum munus dignissimè exequendum, quàm Ximenius. Idcirco simul cum cardinalitio honore, huius magistratus moderationem ad eum deferri, à Pont. Max. postulauit. Hçc simulatque impetrata sunt, illico Ferdinandus eum, autographa epistola, de vtraq; re certiorem fecit: cuius exemplum, quod Franciscus Hispania regis Philippi. II. cubicularius minister, mihi benignè obtulit, hîc libuit adscribere.

Ferdi-

Ferdinandus Rex.

REVERENDISSIMO DOMINO PATRI Card. Hiſpaniarum, Archiepiſcopo Tolet. S.

VM tuam ingentem virtutem, cum inſigni pietate coniunctam experimento exploratam habeam, & quāto in pretio & honore habendus ſis cognoſcam, teque ipſum quantò ampliorem dignitatem obtinueris, tantò maiori, tum religioni, tum publicæ tranquillitati, nō modo iſtorum regnorum, ſed & aliorum præſidio futurum eſſe, mihi perſuadeam: ſimul etiam dum quantum tibi debeam frequenter memini, dedi operam, vt me id ſupplicante, è beatiſsimo patre noſtro in S.R.E. Cardinalium numerum heſterno ſenatu cooptareris. Id tu obſecro beneficium ſuſcipe eo amore, qualis in me ad impetrandum fuit. Ad hęc cùm Archiepiſcopus Hiſpalenſis ſeſe Inquiſitoris generalis pręfectura, quā in Caſtellæ regnis exercebat, per literas ad me datas abdicauerit, curaui etiam vt Pont. Max. ad ſanctum hoc munus moderandum Reuerendiſsimam paternitatem tuā deſignaret. Porrò duo ſunt, quæ mihi à te in præſentia petuntur, vnum vt pietati & religioni conſulas, optimis quibuſq; viris, qui omnibus affectibus potiſsimùm ſint liberi, ad tanti muneris partes aſſumptis: alterum, vt omni ratione, & diligentia, ne quid Archiepiſcopi Hiſpalenſis authoritati detrahatur, caueas. De quo etiam ſi te admoneri ſuperuacaneum eſſe videam, mihi tamen de eius dignitate ſolicito, vt ita faciam mens ſuadet. Vtriuſq; rei teſtimonia ad te vt prope diem mittantur curabo. Hactenus ad te non ſcripſi, quoniam à remis ad velum (vt aiunt) in procinctu ſemper fui: at Deo, vt ſpero, iuuante, vltimo inſtantis Sancti ſpiritus celebritatis die, vela faciā: nam me huc uſq; cupientem, maxima negotia retardauerunt. Vale manu propria. Neapoli. XV. Cal. Iunias, Anno. M.D.VII.

HVIC grauiſsimo ſtatim vt præfectus eſt muneri, tabulas publicas, quarum exemplum in Complutenſibus ſcrinijs habetur, per vniuerſas Hiſpaniç eccleſias dedit: quibus id potiſsimùm agebatur, quo pacto recens ad fidem conuerſi, liberique eorum, & familia vniuerſa in religionis rebus ſeſe gererent, & qualiter ſacris deberent intereſſe:

& quibus item rudimentis & exordijs,paulatim ad Christianam fidem instruerentur.Rursus à quibus rebus cauendum esset, vt pote Iudaicis,& Mahometicis cæremonijs,maleficis ritibus, & magicis incantationibus,cęterisque omnibus superstitiosis actibus,qui à dęmonibus sunt inducti.Nam de blasphemijs,& nefarijs vocibus, quibus homines impij diuos omnes,imò & Deum ipsum impetũt,quoniam legibus regijs seuerè vindicatur,id vnum additum fuit in his tabulis,suam quoque illos experturos indignationem.Hæc verò cõminatio mirum est quantum momenti apud nostros semper habuerit.Quoniam verò seuera Luzeri animaduersio multorum animos turbauerat,primo quoque tempore de eo agendum ratus, curauit vt deposito magistratu,rerum à se gestarum rationem daturus,vt rei solent,ad se veniret.Fuit id cumprimis speciosum,& multis hominibus oppidò quàm gratum.Testes sunt in medium producti,quorum ille operâ aduersus innoxios vsus dicebatur. Ingentia causarum volumina,quibus damnatorum crimina continebãtur, assidua Ximenij & aliorum iudicum cura,qui supremas in inquisitionis curia partes cum eo tenebant,lectitata & expensa sunt. Luzerus crebrò de omnibus interrogatus Burgos vinctus asportatur: ibique arcis pręfecto sub arcta custodia asseruandus traditur.Sed re omni accuratè examinata,cùm in illũ animaduertẽdi causa satis idonea non inueniretur,liber tandem abire permissus est,& Hispali in cuius vrbis templo maximo sacerdotium canonicus obtinuerat,diu priuatam vitam vixit.Priusquam huic volumini finẽ imponamus, commodum videtur,de Hierosolymitana expeditione, ad quã sub hoc tempus Ximenius Ferdinandum,& Emanuelem Lusitaniæ regem assiduis sermonibus,non cessabat adhortari, nonnihil posteritati tradere.Nam vt ex literis Emanuelis, quæ in Academię Cõplutensis scrinijs,regio signo,ceraq; propendẽti Lusitano sermone scriptę seruantur,intelligere licet,anno sexto qui hunc antecessit, paulò antequam Hispaniam Philippus è Belgis appelleret,suadente & curante Ximenio,de fœdere inter Ferdinandum Hispanum, & Emanuelem Lusitanum,& Enricum Britannum feriendo agebatur: vt mutuis animis,& exercitibus,aduersus Saracenos proficiscerentur, Dominicum sepulchrum recuperaturi.Quanta in eam rem animi contentione Ximenius intenderet abunde Emanuelis verba declarant:quę suis ferme verbis,quantum potui fideliter, & circunscriptè apponam:

apponam: quoniam nihil potuit honorificentius, aut præstantius in alicuius commendationem scribi à rege rerum gestarum gloria inclyto. Ferdinandi (inquit) soceri prudentia, cum excellenti animi magnitudine coniuncta, nosterque item & Enrici Leuiti ad hanc rem ardor, & propensio, cõcorsq; animorum affectus, diuino in primis fauore adiuuante, sine quo nunquam aliquid in terris præclarè geritur, facilè me in spem ingentem erigunt, vota tua suum finem habitura. Quæ quantum ex literis tuis intelleximus, semper eò tendunt, vt Mahumetana secta deleatur, & omnes qui extra cœtũ Christianorum sunt, dominico gregi tandem coniungantur, fiatque vnũ ouile, & vnus pastor. Id autem fausta hac & felici expeditione, ita cumulatè euenturum speramus, vt propediem victorijs exultantes, sanctissimum Christi corpus te ad sepulchrum dominicum sacra faciente, è tuis manibus socer & duo generi, magna lætitia & voluptate perfusi, genibus flexis sumpturi simus. Crede enim mihi, quòd post Ferdinandi regis ad hanc rem paratam voluntatem, cuius auspicijs mirificè confidimus, nihil meum animum magis confirmauit, nec confirmauit modò, sed altero tanto etiam adauxit, quã tuum ad hanc rem feruorem, diligentiam curamque intueri, sine quibus nihil eorum quæ à te prudenter singulis in rebus animaduertuntur, potuissent ad me perscribi: quæ mihi maximo argumento sunt Deo annuente prouinciam hanc assumi. Quare id tibi vnũ persuadeas velim, multò magis mihi pretiosum & carum esse, te nobiscum huius expeditionis participem venire, quàm si rex quispiã potentissimus, sese nobis socium adiungeret. Neque enim solũ opibus tuis, & authoritate, quę neutiquam contemnenda sunt, pręsidio nobis, & vsui eris, sed augurij fortunatissimi spem præsentia tua semper suggeret. Nam id ex tua pietate, & quam perpetuò colis, morum sanctimonia prò certo habemus, nihil vnquam aduersum, aut triste eis, quibus cum verseris, accidere posse. Siquidem à viris sapientissimis accepimus, idque oraculis nostris testatum retinemus, Deum immortalem beneuolentiorem in eos esse, à quibus purè & religiosè, quemadmodum tu facis, colitur. Sæpe etiam ob vnius viri dignitatem & merita vniuersorum noxas condonari: quemadmodum è diuerso, ob vnius flagitium & scelus totam aliquando remp. euerti. In ijs verò quæ ex longa consyderatione, quam in legendis historijs adhibuisti, vbi de simili expeditione agitur

agitur,prudentiſsimè diſſeris,permulta ſanè exempla recenſentur, quæ parum aliòqui animatos deterrerēt,& promptos & paratos cōmonefaciunt & cautiores reddunt.Ea etſi nos quoque iam proſpexeramus,abs te tamen admoneri,grato & lubenti animo ſuſcepimus. Nam & ſententia noſtra tuo calculo confirmata fuit,& ampliorem de ea re cogitandi materiam nobis obtuliſti: vt quādo coram de eis agendum ſit,ea quæ nobis vſui ſunt futura,accuratè expēdere valeamus.Eſſet enim omni culpa dignus,qui ex aliorum periculis non ſaperet. At tu Antiſtes optime,planè curam non vulgarem præ te fers, ingentisque tuæ ſolicitudinis non mediocre mihi teſtimonium præſtas,cùm eorum omnium,quæ ad hanc rem efficiendam cōducunt, tanta ſis cognitione inſtructus.Nec enim oræ maritimæ ſinus,nauiū ſtationes,& abditos in ipſo pelago ſcopulos quiſquam eſt in oriente nauclerus,qui diſtinctiùs poſſet explicare.Iam quæ de belli gerendi forma à te dicuntur,ita aptè,& conuenienter,ita fortiter & robuſtè diſponuntur,vt nihil aliud tractaſſe videaris.Idcirco quanuis hoc vltimum eſſe videamus,neque de eo prius diſputandum,quàm cæteris omnibus(vt oportet)compoſitis,quid nos quoque de eo ſentiamus,à te tam luculenter prouocati,breui ſermone aperuimus. Hæc ex Emanuelis literis decerpta,ſatis demonſtrant ſolicitum in primis Ximenij animum,de Mahumetana gente extirpanda:qui tanta diligentia,& ſedulitate,trium potentiſsimorum regum concordiā ad eam rem perficiendam curaret.In hoc quidem negotio Emanuelis pietas mirificè enituit,magnam voluntatem,inſignem fortitudinē, ingentem in Chriſto fiduciam præ ſe ferentis. Qua tamen de cauſa ea expeditio non ſit confecta,nihil certi quod ſcribam habeo: niſi quòd partim ex Philippi regis in Hiſpaniam aduentu,cuius occaſione omnia mutari,& aliam(vt ſupra diximus)faciem oſtendere cœperunt,partim ex Iulij ſecundi Pont.Max.cum Gallo diſsidijs,in quibus apoſtolicæ ſedi laboranti,ſubueniendum fuit,Ferdinandi & Ximenij conatus ad bellum ſanctiſsimum ſuſcipiēdum impeditos fuiſſe par eſt credere.Præſertim cùm multa deinceps ex eo fonte continenter acciderint,quæ domeſticam tranquillitatē interturbarunt,& cunctam de bellis externis curam abſtulerunt.Quàm difficile autem ad huiuſmodi res conficiendas principū animi coire ſoleant,quantæque in ipſis difficultates ſubinde oriantur, Franciſci Valleſij Gallorum regis,prudens me hercle de hac re dictum,& ſapienter & elegā

ter declarauit. Ille enim cùm captiuus ad Imperatorem Carolũ. V. qui tunc Madriti erat, per Hispaniam, Alarcone, alijsque primarijs viris comitantibus, iter faceret, & Cõpluti meridiatus esset, cœpit victoris imaginem qui iam prope erat, mœsto vultu cogitare: & cùm nihil ijs qui adstabant loqueretur, Petrus Lassus, vt ęgrimoniã discuteret, bono animo (inquit) esto rex, neque te ad hostem venire existimato, sed potius ad principem mitissimum & humanissimum: in cuius postquam conspectum veneris, cuncta ex tua voluntate fient. Nam iam ego hinc cõcordiam inter vos clauis trabalibus fixam ortam video: qua non solùm Christiana resp. confirmetur, sed Mahumetana secta deleatur. Nam Turcis tãto terrori eritis, vt paribus armis conspirantes, & cęteris Christianis principibus ad eandẽ prouinciam prouocatis, vrbem Hierosolymitanam sine vllo negotio expugnetis. Franciscus ad hęc respondisse fertur, longè maius negotium in conspirando Lasse erit, quàm in expugnando. Prospiciebat enim prudentissimus rex, duos æqua potestate principes, quorum alter parem, alter priorem nequaquã ferret, difficilè mutuam consensionem habituros. Illorum ergo principum Christianorũ discordijs nostrisque flagitijs, eas vires barbari sumpserunt, vt difficilior expugnationis ratio iam facta fuerit, quã pro Ximenij eo tempore opinione. Cùm tamen Franciscus rex, Academiæ visendæ causa in Ildephonsi ædem venisset, eumque rector, ac literarij patres, per omnes scholas circunduxissent, vbi singuli professores, de suis disciplinis disceptabant: postquam attento & consyderanti animo cũcta tacitus perlustrauit. Rem (inquit) Ximenius vester animo concepit, eamq́; (vt video) absoluit, quã ego aggredi neutiquã ausus fuissem, veritus ne conanti effectus tantę rei non succederet. Nam Parisiensis schola qua mea Gallia iure gloriatur, opus regum multorum est. Hoc sanè potentissimi, atque erecti animi regis testimonio, illustri alioqui Academię, non mediocris commendatio parta est. Sed nos ad eius amplitudinem pro virili describendam, quandoquidem ita series historiæ poscit, Deo auspice, accedemus.

LIBER QVARTVS.

D EAM partem historię deuenimus,in qua nobis de Academiæ Complutensis principijs & institutis,& literatorũ hominum subsidijs ad vitam ducendam,est agendum,& etiam de profectibus studiorum, quandiu Ximenius superstes fuit. Ergo postquam ille Cardinalitia purpura insignitus,& Inquisitor generalis factus fuit,rex Ferdinandus sub Octobris initium Burgos se contulit:neque enim reipub.negotia patiebantur,amplius eum per vicos ignobiles vagari, & ęgræ filię, ac parũ sibi constanti,cum publico omnium detrimẽto obtemperare. Regina verò cùm id intellexisset,nec quicquã illi repugnandum esse rata,ea tandem cõditione annuit,si modò sibi liberũ esset,apud Arcos oppidũ quindecim stadijs à Burgis distans,cũ Philippi coniugis feretro manere: neq; enim animo imperare posse,vt eam vrbẽ rursus inuiseret,in qua coniux sibi dulcissimus fuisset ereptus. Cũ rege Burgos Ximenius venit,fuitque in eius comitatu ad extremũ vsque Augusti mensis insequentis anni.Quo quidẽ tempore,rex Petri Aquilarij marchionis Plegiani plectendi causa,quod regium executorem irreuerenter,& indignè tractasset,Cordubã profectus est.Ximenius verò à Compluto nuntium lætissimũ accepit,scholã suã nõ ita pridem à nouis colonis habitari cœptam: exorsumq; Petrũ Lermã Burgensem,quem ille Burgis paulò ante ea de causa Cõplutum miserat,librum Aristotelis de moribus,non parua scholasticorum frequẽtia,prout illa tempora ferebãt,interpretari.Quę quidem prima lectio,non sine felici bene in posterum de moribus Academię sperandi augurio,publicè est habita.Regis igitur absentia peropportunè Ximenius vsus,Cõplutum Academiã suã visurus venit.Die xxvj. mensis Iulij, Annæ Deiparę virginis genitrici sacro,studiosorum iuuenum colonia à Salmantica Complutum Ximenij iussu deducta, diui Ildephonsi ędes faustis auspicijs,in totius Hispanię profectũ, & commodum sempiternũ habitatura iniuit.Eorũ verò nomina,neq; enim in obscuro fas est delitescant,qui tam pręclarę rei principium dederũt,à maioribus hæc fuisse accepimus.Petrus Campus,Michael

Carrascus,

Carrascus, Fernandus Balbasius, Bartholomeus Castrus, Petrus Sãcta crucius, Antonius Rodericus, Ioannes Fõtius. Qui omnes intra ędes Ildephonsi, sub eius diei crepusculũ recepti, quas deinceps collegij nomine sumus vocaturi, tricliniũ escarium ingressi, quod peramplã, & satis spatiosam collegij sui maiestatẽ prę se fert, epulis hilares accubuerunt. Collegarũ numerum triginta tres esse placuit, quibus duodecim sacerdotes (quos capellanos vocãt) sodales dedit. His idem vestitus, habitatio, & mensa cõmunis est: omni reip. cura hos liberos esse, nullũq; ius suffragiorũ per leges habere cauit: addita insuper causa, quoniã deo dicati essent. Hi sacra singulis diebus in collegio peragũt, Ximenij cõditoris, eiusq; parentũ & cognatorũ, atq; collegarũ defunctorũ manes, perpetuis parẽtationibus, statis quibusdã diebus, expiantes. Ęgrotantiũ sodaliũ curã gerũt: pauperibus deputatas sportulas, atq; reliquias epularũ diuidunt. Duo ex his, qui capellani maximi vocãtur, parochorũ ius, ex summi Pont. authoritate, in collegas tenent, cęterosq; alios qui collegiũ inhabitãt. Sunt alia officio & religione plena horum curę commissa, quę in Academię decretis continentur. Vnum tamẽ dictã lege benignissima à Ximenio prouisum esse: vt scholasticis sacerdotibus, quos inopia rerum necessariarum premit, non deesset vnde viuerent, sacra pro eius, ac piorum defunctorum requie celebrantibus, certi reditus vt deputati essent iussit; vnde illis in singulos dies velut sportulę darentur, ne à suis studijs cessarent. Postridie illius diei, septem illi viri collegarum primitię, peculiari sodalitatis vestitu, qualem nunc videmus, ornati, in publicum prodierunt. Is est talaris amictus, fului coloris, nulla parte adapertus, nisi quà caput profertur, & brachia per scissuras laterũ exeruntur. Est autem quà ceruicem attingit, altiusculus, vt collum vndique vestiat, fibulis quatuor astrictus. Ab humero sinistro dependet vtrinque eiusdem panni & coloris fascia quędam, palmari latitudine, longitudine verò ferè amictum ęquat: sed quę retro proijcitur, in multò latius spatium desinit, spira quadam sinuosis plicaturis assuta. Hęc autem est veluti insigne collegij primarij, cęteris enim non licet sic vestiri. Hic ergo amictus adeò collegas cõdecorat, & speciosos reddit, vt quamuis illorũ pleriq; satis matura nõ sint ętate, senatorum personam probè referant, planeque digni esse iudicẽtur penes quos reip. literarię gubernatio sit. Nam horũ arbitrio & prouidentia, orbis ille disciplinarũ nouis subinde luminibus clarus,

perpe-

perpetuò est circũuertendus. Pridie diuę Annæ, qui dies Iacobo apostolo diuo Hispaniarũ tutelari, sacer est, ab Ildephonsi sacello in Iacobi ædem, quæ tertiam parochiam Cõpluti constituit, quingentis ferme scholasticis comitantibus (is enim numerus, vt qui adfuerunt sunt testati, ex finitimis locis cõfluxerat) rudi pompa, si ad pręsentem maiestatem respiciamus, at prout in illis initijs licuit, satis splendida, ventum fuit. Nam Petrus Lerma, quem Iusti & Pastoris abbatẽ Ximenius creauerat, & exiguus ille qui tunc erat canonicorum ac cęterorum sacerdotum in eo templo numerus, supplicationem sedulò curauerant. Nondũ in pileis laureatorũ, tot versicolores apices præfulgebãt, nec sceptrigeri regnum literarium quale nunc est, ostentabant, & tamen Complutenses ciues impendiò hilares, faustũ sibi diẽ non cessabant gratulari, ac veluti animo præsentire oppidi sui exorientem felicitatem. Qua de causa Ximenius pietatis & sacrorũ, in primis cultor religionis, legibus quas inter cæteras scholę suę tulit, in perpetuum cauit, vt eo die singulis annis literaria resp. in eam ędem sacra factura frequens conueniret: ortusque sui eà ratione memor, ad nouam sobolem subinde educendam, & prouentus vberrimos præstandos sacri concionatoris voce concitaretur. Vbi priuatim regum Hispaniarum salutem & fortunas, deinde cæterorum quorum protectioni & fidei scholam suam cõmissam esse voluit, supplicibus votis Deo & Iacobo Hispaniarũ apud cælites patrono, cõmẽdandã demãdauit. Statim igitur vt Ferdinandus Burgis discedẽs, quod circiter idus Iulias factũ fuit, Cordubã est profectus, Ximenius opportunam occasionem nactus, sub Augusti finem Cõplutum venit: vbi collegij sui rebus consyderatis, præclarisq; illis initijs perspectis, quibus ingens studiorum spes ostẽdebatur: illico viros doctissimos, partim Salmantica, partim Lutetia Parisiorum, quę semper bonarũ artium emporium est habita, ad disciplinarum professionem accersendos doctores curauit: idque tanta solicitudine & diligentia, vt ante Lucę festũ, quod sub idus Octobris celebratur, quodque singulis annis studijs in Hispania per vniuersas scholas principiũ dat, omnes ferme professores seu regentes (vt ille appellare maluit) cõuenerunt. Theologicę scholę, quam nominaliũ eo tẽpore vocabant, Gonsaluũ Ęgidium Burgẽsem pręfecit, ingenij peramœni, virũ, atq; varia doctrinarũ supellectile exornatũ: cui⁹ tenacissima memoria adeò admirationi fuit, vt hac vna potissimũ re ingẽtis opinionẽ doctrinæ apud omnes

omnes comparauerit: quanq; sunt qui mihi retulerint, eam memoriæ vim, morbo grauissimo, postquam à Parisijs in patriam redijt, amisisse. Dedit suæ memoriæ specimen, apud Ximenium, cum Carolo Bouillo samarobrino, non incelebri theologo disputans. Hic enim cùm dictum diui Augustini, in patrocinium suæ opinionis citaret, nihil contra se facere Gonsalus proclamauit: nam præterquam quòd non in eo libro Augustini, quem Bouillus citauerat, ea authoritas continebatur, multa uerba deesse dicto dicebat, quæ omnia protinus continuata serie recitans, memoriam aduersario vacillare exprobrauit, quæ illi neq; librum certum, neq; libri caput fideliter suggessisset. Hic ille est inquiens Bouille, quem tu non ita pridem, bonum in re literaria tyronem, inter iuuenes nostros appellasti. Bouillus ad hæc hominis doctrinam, & memoriam miratus: non iam (inquit,) spei bonæ tyronem te Gonsale, sed veteranum doctorem venerabor. Illicoq; ad Ximenium conuersus, multis eum verbis commendauit. Quod gratissimum Ximenio accidisse, vultus, & frontis indicio declarauit. Eius aliquot carmina, memoria magis hominum, quàm scripto vllo circunferuntur, & acuminis & iudicij plena. Scoti lectioni Clementem, sodalem Franciscanum, virum in illius authoris libris versatum, claramq; ex eius Cimmerijs tenebris & non contemnendam doctrinam, eruentem. Erat alioqui Clemens impeditioris naturæ, carebat enim extemporali respondendi facultate, & frontis confusionem, rebus præsertim subitis, patiebatur. Quare raro quæsitores illos, quos columnares vocant, admittebat. Nam nonnulli lectione peracta, præceptorem è gymnasio thelogico egredientem, & ad columnam, quæ è regione est stantem, vanis nonnunquam interrogationibus, ostentationis potius gratia, quàm vllius bonæ frugis, impudenter nimis interpellant, & obtundunt. Sancti Thomæ enarrationi, Petrum Siruellum Darocensem, indefessi in studijs laboris hominem, librisq; perpetuò adhærentem, cuius permulta scripta, quę passim inter philosophię studiosos publicè edita circunferuntur, eius diligentiam & eruditionem non vulgarem indicant. Hunc ego puer iam octogenarium Compluti vidi, adhuc vigorem suum retinentem: cuius illud dictum

in ore omnium tunc habebatur, nunquam à se diem suauius peragi, quam cùm populus taurobolijs, alijsue publicis ludis occupatus, ædes sibi liberas interuentoribus faciebat: solidus enim ille dies studijs dabatur. Nam quicquid temporis studijs non impertiebatur, perire existimabat. Penuria auditorum eius gymnasium semper laborabat. Cuius rei causam cùm aliquando rogaretur, ad hunc modum (vt aiunt) respondebat. Sancti Thomæ doctrinam incomparabilem quidem esse, prorsusq; cubicis figuris persimilem, quæ vtcunq; iaciantur firmiter sedent, cæterùm cibi solidi instar, nisi lento ventriculi calore percoquatur, nullum est corpori alimentum allatura: Id autem Hispanorum ingenijs repugnare, quibus omnis mora molestiam incutit. Logicæ, & Philosophiæ studijs Michaelem Pardum Burgensem, cuius in ea re eximia diligentia multis exemplis Parisijs innotuerat, quiq; dum vixit Gallicam illam viuendi libertatem sine vllius querela perpetuò tenuit: Antonium item Moralium Cordubensem, Ambrosij Moralij regij historiographi patrem, qui nunc in iuuentute nobili moderanda valde laudatur, virum tam philosophicis, quàm medicis studijs eo tempore celebrem, & cuius opera Ximenius persæpe est vsus. Medicorum scholæ Tarraconam, & Cartagenam viros percelebres. Hunc ego Compluti familiariter cognoui, elegantia morum in primis commendabilem, vultusq; quadam hilaritate præditum, qua mirè animos ægrotantium recreabat: atq; ea de causa principibus viris, ad quorum morbos curandos persæpe missus est, valde gratum. Hic dum Veranicæ, quod est Vacceorum oppidum, Delphino, & Duci Aureliensi Francisci Gallorum regis filijs, qui pro patre captiuo obsides sunt dati, Caroli V. imperatoris iussu, operā medicam pręstitit. Græcæ linguæ Demetrium Cretēsem ex Italia accersitum, ac post eum Ferdinandum Nonnium Pintianum: è quorum scholis Franciscus Vergara Ioannis Vergaræ frater, Laurentius Balbus liliēsis prodierunt, viri eruditione, & ingenio præstantes, veteribus illis sine iniuria vlla comparandi. Vnum tamen addam, quod Ximenij prudentiā maximè commēdat. Nam dum legibus suis (quas cōstitutiones vocant) singulis professoribus quid agendū præscriberet,

ret, cautumq; esset, vt auditoribus deficientibus, stipendia item cathedrarum cessarent, de græcæ linguæ præfectura sanciens sic ait. Quoniam Græca Lingua, Latini sermonis, atq; adeo aliarum scientiarum fons & origo est, quiuis numerus auditorum, de quorum indole & profectu bene speretur in ea sufficiens esto. Præuidebat enim vir prudentissimus, paucissimis sem per quibusq;, quorum nempe animus ab studio lucri alienus, ad disciplinarum arcana rimanda promptus esset, Græcę Linguæ cognitionem cordi futuram: atq; ita eius curandæ, & prouidendæ rationem, minimè quidem quemadmodum in cæteris disciplinis ad auditores, qui perrari & negligentes futuri erant, sed ad Rectoris, & triumuirorum (quos Consiliarios appellant) suffragia, pertinere voluit. Hebręæ Linguę Paulum Coronellum, de quo supra diximus, cùm de bibliorum excussione tractaremus. Rhetorum gymnasio Fernandum Alfonsum Ferraram Talabricensem, hominem ingenio promptum, & extemporali facundia præstantem. Ferunt illum arroganti natura præditum, non dubitasse in omnem messem falcem mittere, deq; re omni literaria iudicium ferre: adeo vt aduersus Aristotelem libellum edere nō erubuerit. Fuit quidem ille reprehensus à plerisq; academiæ magistris, sed ab Aegidio Gonsalo, & Bartholomæo Castro multò acrius, adeo vt senex rubore suffusus, & æstuans hęserit. Rhetorum gymnasio hoc priuilegium Ximenius dedit, vt semel ad id moderandum assumptus, perpetuam dum vixerit teneat pręfectu ram, nisi iustæ aliquæ causæ interuenerint, quæ illum gymnasio decedere cogant. Nam in aliarum disciplinarum scholis, vt professores officio suo, & munere diligentius fungerentur, voluit vt peracto quadriennio exauthorati, rursus discrimen petitionis subirent, nouiq; iterum candidati haberentur. Prospiciebat enim vir sapiens, annis ingrauescentibus segniores mortales naturâ fieri, & nulla re magis in officio perstaturos, quàm si æmulos paratos viderent, semperq; ancipitis euentus solicitudine tenerentur. Quid tamen secutus, diuersum in rhetorica fieri voluerit, mihi sanè certum non est: nisi fortè, quòd con iectare licet, homini prudenti, & rerum humanarum probè perito, exactè quidem cognitum fuisse, viros excellentes in

omni re perraros semper fuisse; in eloquentia tamen longè rariores. Nam & perpaucos eo ingenio esse, qui multiplici disciplinæ pares pro rei dignitate sint, & magnam hominum partem lucri cupiditate in transuersum raptam, potius artibus quæstuosis, quàm eloquentiæ, cuius in præsentia neglectior est vsus, operam suam libenter impendere animaduertebat. Iuri ciuili ne vllus in academia sua esset locus, lege seuerissima cauit: cur autem id fecerit statim dicemus. Iuri pontificio interpretando Lorancam quendam, & Salzeum præfecit, homines quidem non admodum celebres, sed qui rudimentis eius facultatis tradendis sufficere poterant: quanquam postea legem de ea re ferens, viros in vtroq; iure præstantes ad id munus eligendos esse voluit: vt si quę inter academiæ patres controuersiæ, aut potius aduersus remp. literariam orirentur, essent in ea iurisperiti, qui non tantum professorum munus implerent, sed etiam consulere & patrocinari possent. Libet legis ipsius aliquot in præsentia verba recensere, vt intelligant omnes, quantum Ximenius auersatus fuerit nimiam curam in iure perdiscendo. Nam cùm theologica, & liberalium artium studia suo tempore contemni videret, cumq; his linguarum cognitionem, hæc tria ante alia à iuuentute literarum studiosa, in academia quam condebat quæri voluit. Sed audiamus legis verba. Cùm duæ celeberrimæ apud nostros academiæ habeantur, in quibus iuris vtriusq; scientia, magno cum fructu, & laude ingenti traditur, iuris ciuilis peritiæ in hoc gymnasio locus non esto: Ius pontificium eo vsq; tradatur, quatenus eius peritiam ad sacros ordines in hac Toletana diœcesi suscipiendos, nostræ synodales constitutiones necessariam esse cauent. Duo professores sacrorum canonum quàm maximè docti, & instructi haberi poterunt, in hoc nostro Collegio sunto. Sic igitur ille cùm aliô qui his disciplinis parum faueret, honestissimam causam prætexuit, quòd vnam prætererit, & alterius paruam rationem habuerit. Cùm aliquando Ximenius apud eorum gymnasium qui Philosophiam naturalem profitentur sederet, turbamq; scholasticorum oculis circunlustraret, conspexit fortè pontificij iuris præceptorem cum discipulis lectione peracta egredientē, & astantibus dixisse aiunt. Profectò ex animi mei sentētia vobiscum

cum

cum actum est. Occupate ergo illa inferiora latibula, vt alijs mihi carioribus disciplinis, hæc splendidiora & illustriora loca relinquatis. In hac autem sententia erat, non quidem contemptu illarum disciplinarum, quas sentiebat esse reip. necessarias, si vitio hominum nõ corrumpantur. Sed cùm vir prudentissimus vtriusq; iuris cognitionem Salmanticæ, & Pintiæ doceri intelligeret, Theologiam verò iacere, hanc sibi omnibus modis exornandam, & augendam proposuerat. Singulis professoribus, eo quem diximus delectu ascitis, necessarium visum est vnum aliquem creare, qui omnes in officio continere posset. Is autem opibus, & censu non exiguo, vt imperio & maiestate polleret, indigere videbatur. Quamobrem diu secum Ximenius agitauit, an Salmanticensis scholæ exemplo vnum è nobilibus adolescentibus, qui studiorum causa Complutum conuenirent, rectorem constitueret, penes quem senatus cogendi, & salaria professoribus distribuendi, & nouos præceptores in demortuorum locum, aut eorum qui docendi munere functi essent substituendi, ius esset. Præter hunc verò, etiam magistrum scholarum litibus audiendis, & sontibus puniendis præficeret. An potius è collegis Ildefonsi vnum aliquem vtriq; muneri præficeret, qui annuo tantum tempore duraret. Videbat hac forma primarium illud collegium multum augeri, contra verò si hæc potentia in partes diuideretur, imbecilliorem & seditiosiorem futuram: præterquam quòd iuuenem illum è nobilitate Rectorem probare non poterat, quòd pari conditione omnes in ludo literario se exercentes viuere deberent: cæteris verò imperaturum longè aliã rationem sequi oporteret, nec fieri posse vt ex æquo cum cæteris ageret. Scholarum verò magistrum, siue is esset Iusti & Pastoris scholasticus, minus virium habiturum, quàm tanto imperio conueniret: est enim Iusti & Pastoris templum longè infra Salmanticense, si quis reditus & opulentiam consyderet. His rationibus persuasus, Ildephonsi collegij Rectorem, dignum esse existimauit, quẽ academiæ gubernandæ præficeret. Sic.n. & Collegij sui authoritati, & supremæ illi potestati consultum iri, sibi persuasit. Nã cùm in singulos annos ingentẽ pecuniæ summam, in academiæ vsus impẽdendã, penes se redactã habiturus esset, satis hinc illi neruorum ad tantam dignitatẽ tuendam accessurum: & Ildefonsi collegis, quos maximè auctos esse cupiebat, authoritatem magnam conciliari:

cùm vnus ex eis ad præstantissimam omnium dignitatem eligendus esset, cui omnes obtemperarent. Dedit tamen illi ex eisdem collegis annuos triumuiros, quos proprio nomine consiliarios appellauit, quorum solùm suffragijs & sententijs, ne semper essent à suis studijs collegæ interpellandi, pleraq; negotia disponenda forent. Quoties verò aliquid maioris momenti tractandum incideret, ad collegas referendum esse iussit, deq; omnium sententia decernendum. Quòd si id ad totius academiæ vtilitatem attineret, maioribus comitijs agendum esse voluit: & ex omnibus disciplinis eos dũtaxat, quibus insigne magisterij datum esset, ad senatum per apparitores esse cogendos. Fuit hæc ratio satis idonea ad rectoris magistratum cohonestandum: nam illicò magno in pretio haberi cœptus fuit, atq; æquè cum ipso Ximenio venerari. Nunc verò cùm præter sceptrigeros, lictorem, Quæstorem, & Tabelliones duos, quos illi Ximenius per leges dedit, nouis subinde rebus in tanta amplitudine emergentibus, multi in dies ministri addantur: quoties extra collegium prodire rectori accidit, quod nunquam nisi grauibus de causis fit, nihil est eius comitatu honestius, aut dignius. Præfectus est primus huic amplissimo muneri, anno M. D. VIII. sub Lucæ festum (nam eo tempore ad eum eligendum, ex Ximenij lege senatus cogitur) Petrus Campus, iuuenis iam tunc magnæ expectationis, atq; ea de causa in collegarum numerum (vt diximus) asumptus. Huic præter ingenium, & morum probitatem, species digna imperio contigerat: ea. n. erat oris dignitate, atq; apta totius corporis habitudine, vt ad sui venerationem facilè omnes alliceret. Cõstituit etiã ad Parisiensis scholæ exemplum, Academiæ Cancellarium, qui honorum titulos, (quos vulgò gradus vocant) studiosis tribueret: & simul cum quatuor viris, qui examinationi iuuenum in liberalibus disciplinis quotannis præficiuntur, præsens esset: omnibusq; literaris actibus iure suo interesset. Hunc Abbatem Iusti & Pastoris perpetuò esse voluit: vt maiori authoritate munus suũ posset obire. Ad eam rem Petrum Lermam doctorem Parisiensem Ximenius asũpsit, de quo latius aliàs dicemus. Compositis ad hunc modum quæ ad tradendas disciplinas pertinebant, maximam sibi suæ scholæ partẽ peractam arbitrabatur: quoniã id vnũ esse sibi persuaserat, vnde frequẽtia in primis studiorũ expectaretur, si viri in singulis doctrinis præclari academiæ gymnasia moderarentur. Nec

sua

ſua eum opinio feſellit, nam animorum illa contentio, in rerum primordijs ſemper exultans, tantopere ſtudioſos accendit, vt breui in tantam frequentiam Complutenſis academia creuerit, quæ illã cæteris Hiſpaniæ ſcholis quanuis florentiſsimis, æquauerit. Illico enim ex vniuerſis Hiſpaniæ partibus ingens numerus ſtudẽtium cõfluxit: & pręceptores multitudine incitati nullis laboribus indefeſsi parcebant. Plurimùm autem naſcenti academiæ profuit benignitas indulgentiſsimi patroni, non ſine ſumma prudentia. Propoſitis.n. præmijs, & obſeruantia priuilegiorum, præceptores vndecunq; alliciebat, & miram ſcholaſticorum copiam. Nam vt conditores nouarum vrbium ſolent ſecuritatem ædificatis aſylis promittere, vt ciuium copia non deſit: ſic qui academiam conſtruit, indulgentem eſſe oportet, & in erratis nõnullis conniuentem. Conueniebant per ea tempora Complutum iuuenes ex diuerſis locis, qui tam ætatis feruore, quàm noua libertatis, & gymnaſij aſſurgentis licentia, veluti pulli indomiti, primùm in oppidi præfectum, ſonte quopiam qui ad ſuſpendium ducebatur ablato, deinde in regium executorem inſultantes, fabro argentario, qui Guadalfajaræ capitale quid commiſerat, ex eius manibus per vim erepto. Sed illud factum iuuenili ætati condonandum, vt riſu dignum, Ximenius eſſe dixit: hoc verò apud regem aliòqui frementem ſapiẽter eleuauit: ſcholæ id eſſe ebullientis ſpumam dictitans, quę illicò eſſet feruorem repreſſura. Erat faber argentarius arte ſua celebris, ſacris poculis quæ Ildephonſi ſacello parabantur neceſſarius: vnde Ximenij volũtate magis quàm vllo temerario ſcholaſticorum impetu ſeruatus à nõnullis dicitur. Ille autem alter, qui iamiam ceruicem laqueo prębebat, voce cuiuſdam ſcholaſtici fuit ereptus. Nam cùm dixiſſet, quæ eſt hæc ô iuuenes ſtudioſi ſocordia, & animorum deiectio? Vobis ne præſentibus, & maximè hoc ſacro tempore, quod Chriſti funeri dicatum eſt, patiemini miſeri hominis cadauer pendere? ita ſunt animi omnium incitati, vt agmine in præfectum, lictores, & ſatellites facto, ſontem nihil tale expectantem liberauerint, & ad proximum diui Franciſci cœnobium duxerint. Id cùm acerbiſsimè oppidi præfectus ferret: nullamq; de illis vindictam poſſet ſumere, nam ſcholaſticorum adoleſcentum multitudo per momenta creſcebat: ſuadente Carolo Mendozio Ximenij cubiculario, qui Compluti certis de cauſis tum temporis agebat, vnus è vinctis vulgo ſatis notus

ſubitò eſt raptus, & aſino impoſitus publicè verberatus, præcone proclamante ſcholaſticum illum eſſe, & plecti ob ſeditionem paulò ante factam. Fuiſſet id priori caſu atrocius, nam ſimul atq; præconem audierunt, illico iuuenes nihil rationis aut penſi habentes, eum iterum erepturi conuolant, cladem & incendium oppido minitantes, niſi hominem, qui verberatur, agnouiſſent, & impoſturam ſibi factam intellexiſſent. Quam obrem pacatis animis, riſu in tanta turbatione oborto, ſinguli in ſua ſe tecta receperunt: licet grauiter offenſis oppidanis, quibus ea iuuenum inſolentia, nimis terribilis, & formidanda viſa fuit: ſed Carolus Mendozius blanda oratione furẽtes deliniuit: deq; ea re ad Ximenium ſcripſit: qui indulgentem patrem imitatus, cùm ſe in eos acerbè vindicaturum reſcripſiſſet, tamen non longo poſt tempore Complutum veniens, oppidanorum prudentia collaudata, qui inſanis adoleſcentibus pro tempore ceſſiſſent, ſeſe pro illis ſponſorem dedit, nihil vnquam tale commiſſuros: idque ita quandiu ille vixit, euenit. Florebat quidem his de cauſis Cõplutenſe gymnaſium, maximamq; in dies expectationem dabat, bonas literas in Hiſpania reuicturas: Ximenijq; pectus gaudium occupabat, cùm iuuentutem contemplaretur, à qua veluti fœlici plantario fœcundiſſimæ arbores ſperabantur, quarum mirabiles fructus breui per totam Hiſpaniam eſſent aſportandi. Sed vt ſunt res humanæ inſtabiles, ſubitò accidit, quod animũ Ximenij haud mediocriter afflixit. Nam viri illi præſtantes, quibus munus docendi datum diximus, partim Ximenij fauore abutentes, partim Salmanricenſis academiæ pollicitis inuitati, verebantur enim Salmanticenſes, ne ſua ſchola non ita floreret, ſi Complutenſis tam inſignes haberet profeſſores, ſalaria ſibi maiora dari poſcebant. Id cùm Ximenius, ad eos prouehendos alioqui munificus, indignum eſſe & impudens duceret, ſemper enim vir in promittendo parcus, bene de ipſo ſperarẽt edixerat, cœpit animo nonnihil commoueri. Nulla enim re magis ingenui & liberales viri indignantur, quàm ſuorum diffidentia, quos ſecuros eſſe iuſſerant de ſuo in eos animo, & voluntate, nec tamen ceſſant putidè, & ineptè, illorum mentem pertentare: ſuboritur enim faſtidium, quod paulatim amorem in odium vertit. Cùm itaque præceptores illi Ximenio diſplicerent, nondum integro ſexẽnio exacto, omnes certatim, ſed alius alio maturius, Compluto profecti, duro nimis & iniquo tempore, naſcentem ſcholam deſeruerũt.

Nam

Nam Gonzalus Ferrera, Pintianus, alijque nonnulli, inter quos Alphonsus Cordubensis fuit, cuius in artibus liberalibus tradendis nõ vulgaris diligentia laudabatur, in Salmanticense gymnasium concessere. Sunt autem illos comitati complures iuuenes ingeniosi, & prouecti disciplinis: sed potissimum Gonsalum, cuius mira erat in docendo dexteritas, & extemporalis facundia: quod acrius Ximenio bilem commouere potuit. Accidit etiam, vt Bartholomæus Castrus, cuius obiurgationem Ferrera sustinere non potuit, Ximenio propter eius virtutem, & doctrinam impensè carus, Romam discedere cõstituerit, spe magnarũ rerũ cõcepta, quãuis causam honestiorem obtenderet, linguarum videlicet, & literaturæ politioris amorem. Veruntamen cùm parum Salmantica Gonsalo arrideret, placidis nondum culta disciplinis, & Alphonsus ob insolentiam scholæ Augustini cucullum induisset, Ferrera autem lepra importuna laboraret: Ximenius cùm ista rescivit, Genius hic est (inquit) Complutensis academię, istorum facta iusta ratione vlciscens: qui meam liberalitatẽ & indulgentiã, tam superbis animis, sine vlla causa spreuerunt. Istorum vos casus iam vidistis: at sibi Castrus vt caueat moneo: nam nescio quid sinistrum mihi de eo mens præsagit. Non multis post mensibus ad Ximenium allatum fuit, Bartholomæum Castrum spe sua frustratum, & vrbis Romæ tandem tædio affectum, dum in Hispaniam Ostia soluisset, miserandum naufragium passum. Quod sanè indicauit, quæ à pontificibus sacris dicuntur, vana non esse. Debilitatus nonnihil hoc euentu studentium ardor videbatur: veruntamen aureus ille Maronis ramus, nullibi magis quàm in gymnasijs disciplinarum nascitur, vereq; de eo sapientissimus poëta cecinit. Vno auulso non deficit alter. Protinus enim post illorũ discessum indigenæ sunt præceptores suffecti, alijque deinceps successerunt, quorum opera & eruditione, in eam claritatem & gloriã Cõplutensis schola prouecta est, quam nunc videmus. Hoc in loco de Fernando Balbasio, qui sextò rector fuit pauca dicenda sũt, quoniam in eius magistratu nonnulla acciderunt, quæ cũ Ximenij rebus videntur coniuncta, verecundè tamen & parcè, viuit enim adhuc Compluti octogenario maior, viridi tamen & molli senecta, vniuersis literarijs honoribus magna cum laude & dignitate functus. Ad eam ætatem sine vllis senectutis molestijs peruenisse creditur, ob placidam & mitem qua præditus est naturam. Hunc virum

Ximenio carum fuisse permulta ostendunt: nam & opimis sacerdotijs illum honestauit, & postquam studiorum suorum curricula peregit, extremis Ximenij temporibus, ad eius familiã accersitus fuit, vt disputationibus theologicis interesset: quas ille post epulas singulis diebus longiuscule, cùm delectationis, tum valetudinis causa producebat. Nam homo regijs negotijs occupatus, grauissimisq; rebus, hac vna duntaxat vtebatur animi remissione. Adeo. n. semper sapientiæ studia amauit, vt huiusmodi quęstiones illi essent pro ludo, & relaxatione. Nec his tantũ quæ publicè habebantur, contẽtus fuit, sed ad interius cubiculum horis pręsertim nocturnis, priuatas quoq; cõmentationes addebat, viris illis literatis pręsentibus: inter quos non ignobili apud Ximenium loco Balbasius est habitus. Is anno M.D. xiij. in rectoratus dignitatem Michaeli Carrasco successit: quo tempore Ximenius rebus academiæ absoluendis Compluti agens assiduus instabat. Accidit autem, vt Ferdinandus rex ob medicatas epulas, quas ei Germanam reginam, dum prolem discupit, propinasse fama erat, malè habens, sub cal. Ianuarias à Madrito profectus, Cõpluto iter faceret, in secessus illos amœnissimos Segouianos, vbi se venationibus oblectaret, procul ab aulico strepitu & interpellationibus negotiorum. Gratum id Ximenio & peroptatum accidit. Nam cùm Oranicæ expeditionis causa nonnihil dissidij intercessisset, tã opportuno regis interuentu ad omne genus lętitiæ exhibendum sese comparauit. At quid libentiùs ab eo exhiberetur, quàm nouæ academiæ, & reipu. literariæ ostentatio? Quæ regi peræquè ac Ximenio conditori voluptati futura erat, cùm Hispaniam suam schola florentissima adauctam videret, quæ Parisiensis gymnasij æmula, illius laudem ad nos esset translatura. Venit igitur in Ildephonsi collegium Ferdinandus, Ximenio latus claudente, vbi magna totius populi literarij lætitia exceptus, singulas scholas diligenter perlustrauit, & professores studiosè audiuit. Sed ędificiorũ magnificentiam contemplatus, Ximenio qui prope aderat compellato. Omnia (inquit) mihi mirificè arrident: sed terrena hęc structura, operis æternitati, quam æquum est te animo concepisse, parum quidem videtur accommoda. Ad quæ Ximenius respondisse fertur. Ita est, o rex, sed huiusmodi esse oportet opus hominis festinãtis, & ne morte præoccupetur timentis. At ni mea mihi vaticinia blandiuntur, quam ego terrenam populo huic literarum studioso

tra

trado, ipse sibi marmoream conficiet. Neq; eum fefellit sua diuinatio. Nam postea anno xliij Io. Turbalanus rector, amplum illum orthographiæ prospectum, totamq; parietum seriem, quæ ab Ildephonsi sacello versus diui Francisci cœnobium protēditur, aliquot ex collegis reclamātibus, quibus & immodici sumptus displicebāt, & terrena alioqui moles firma adhuc, & diu duratura videbatur, solo nihil cūctatus æquauit: quòd rimulas aliquot in tam ingēti ædificio contemplatus, ruinam minari, aut iactauerit, aut pro certo habuerit. Satis constat dum parietes formacei diruerentur, multa ferrea instrumenta, ob murorum duritiem, penitus confracta, & disrupta fuisse. Cœpit illico marmoreum opus assurgere, tam accurata fabrorum arte, vt non modò ædes æternas fecisse videātur, sed vario ornamento & sculptura insignes, & pulcherrimas. Verum est enim quod Pindarus cecinit, operis principio vestibulum quod à longe resplendeat, apponendum esse. Interea rector patribus academiæ stipatus, cùm è collegio in regis occursum progressus esset, præeuntes eius sceptrigeros, rabduchi regij, qui & ipsi sceptra gerebant, conspicati, voce intentiori, vt sceptra submittant, aut deponant inclamant: neq;. n. fas esse, vt præsente rege, cuiquam subditorū huiusmodi insignia præferrentur. At humanissimus rex, nihil ea de re maiestatem suam imminui sentiens, vt solito more procedāt iubet: musarum inquiens illas ædes esse, in quibus fas poscebat, vt musarum sacris initiati regnarent. Præclarissimo id sanè exemplo factum fuit, non tamen summis principibus inusitato. Nam cùm magnus ille Pompeius, vniuersi penè orbis triumphator, aliquandò Athenas venisset, atq; Possidonium Philosopum doctrinæ opinione eo tempore percelebrem inuisere instituisset, neq;. n. euocare ad se passus fuit, fores de more à lictore percuti vetuit, & fasces ianuæ submisit, sapientis hominis, & eruditi reuerentia. Cùm gratias Ximenius Ferdinando regi ageret, pro tam humana erga suā scholam comitate, honorificentiæ & splendoris plena: Rector ad regis genua iam procumbens, manus osculādas suppliciter petebat, & libenter à rege exceptus, cùm aliquid ab eo rogandus videretur occasionem Rectorem suum honorādi Ximenius nactus, minimè eam auolare sinens, sic regi dixisse ferunt. Ni tibi, o rex, molestum est futurum, edisserat rector tua in præsentia, quæ me absente in academia gesta sunt: & tibi breuiter seriem studiorum recenseat, om

nem

nemo; aliam huius suæ reip. rationem : mihi.n.in res diuersas & multas distracto, minus ad id præstandum facultatis aut memoriæ est. Placuit regi humanissimo, vt rector medius incederet, sic enim melius quæ vellet referre, vterq; erat intellecturus. Narrauit ille disertè, quæ ad illud tempus pertinere putauit, factis nonnullis in ambulatione spatijs ad prima ferme noctis lumina: vnde occasio rixæ inter scholasticos adolescētes, & regios pueros data est. Nam iam vesperascente, pueri regis cum facibus adesse jubentur, qui vt sunt mirè petulantes, cœperunt acriter scholasticos iuuenes dicterijs impetere, & cauillis mordere: scholastici verò nec puerorum nobilitate, nec quòd in regia essent familia retardati, totidem regerunt conuicia. Paulatim deniq; ad manus ventum est: & illis scholasticorū facies facibus vstulantibus, his verò fustibus & saxis se vlciscentibus, tantus excitatus est tumultus, & clamor, vt necesse fuerit rem omnem regi aperire. Qui quanuis ad animi motus compescendos, & dissimulandos, mirè erat compositus, non potuit indignationem reprimere. Et ad Ximenium cōuersus, hæc sunt (inquit) præmia meæ semper lenitatis. Nam si isti tui scholastici, cum primum in regios ministros irreuerenter se gesserunt, fuissent vt merebantur multati, non peruenissent ad tantam impudentiam, vt me præsente, in meam familiam tam procaciter irruerent. Dum hæc à rege indignante dicebantur, patribus aliquot literarijs curantibus, tumultus ille sedatus fuerat, sed potissimùm Bernardini comitis Cluniensis opera. Is enim scholasticis acriter increpatis, & aulicis pueris blādè demulsis, qua erat inter vtrosq; authoritate, facilè iras cōceptas deliniuit: cunctisq; studiosis hominibus, nō sine magna voluptate, illius viri pietate grauis imaginem retulit, qui apud nobilem poetam, vulgi sæuientis animos dictis regere dicitur. At Ximenius dolentis vultum præ se ferens, inest (inquit) ô rex, & formicæ sua bilis: nemo est tam deiecto animo qui se vlcisci, nedum defendere nō conetur: sed videt tua maiestas vt subitò omnis tumultus est compressus voce viri vnius? Repressit animum rex, & subdolens quòd puerorum rixa esset commotus, ad hilariores sermones se conuertit: & academiæ magnificentia, & disciplinarum exercitijs collaudatis, in regiam se recepit. His ipsis diebus, Antonius Nebrissensis Salmanticensis scholæ odio, ad Ximenium quem olim deseruerat, vltro tā q̃; ad portum redijt, vt in Compl. academiæ gremio, sine vllo tempesta-

pestatis metu, quodcũq; æui superesset conquiesceret. Fuerat ad Salmanticensem scholam vocatus, ob mortem cuiusdam Petri Titionis, qui primariam grammaticæ cathedram, vt vocant, habuerat. Dignum sua eruditione esse putauit Nebrissensis, in luce illius perãtiquæ academiæ versari, & senectuti suæ consulere, amplissimo & perpetuo stipendio suscepto: nec. n. dubitabat, quin in sua arte cæteris omnibus esset præferẽdus. Sed rem longè aliter euenisse sensit: nam cùm duos haberet competitores, Ferreram senem, cuius à nobis facta est mentio, & Castellum, qui Ferreræ in eruditione nullo modo erat comparandus, nedum Nebrissensi, vtrunq; tamen hic longo suffragiorum interuallo superauit. Ergo Helena, quam tres ambiebant, Castello cessit: siue is muneribus, siue pollicitationibus, siue alijs artibus puerorum animos, quorum suffragijs statur, deceperit. Impatientissimè hanc repulsam Nebrissensis ferens, ad Ximenium venit, & patronum optimum appellauit: sibi deliberatum esse dicens, nunquam à Compluto pedem discedere, quod & præstitit: ibi. n. obijt ingenti omnium mœrore, & honorificè sepultus est. Excepit illum Ximenius perhumaniter, et quinquaginta nummûm millia, & quadringentos frumenti modios stipendij loco in singulos annos constituit: quod tunc habitum est amplissimum. Meruerat id, & multò maiora hominis eruditio, cui Hispania debet, quicquid habet bonarum literarum. Ergo quanuis à Ximenio rogaretur vt sibi parceret, genioq; suo indulgeret, post tot in literarũ studijs & peregrinationibus labores, non ideo optimus senex à publica bonorum authorum interpretatione cessauit, summa semper auditorũ frequentia stipatus. Itaq; ab eo tempore Ximenius tantum honoris Nebrissensi habuit, vt semper illum honorificè appellauerit, & ad se venientem nunq̃; non exceperit vultu hilari: & quoties ab ædibus suis in collegium veniebat, ad officinam excussoriam, prope quam Nebrissensis habitabat, iter consultò flectebat, & cum eo è fenestra prospectante, longos interdum sermones habebat, vel de rebus quas inter legendum assequi non potuerat, vel de negotijs academiæ. Sed hoc prætereũdum nõ videtur, displicuisse Nebrissensi locũ quẽ Academiæ Ximenius quæsiuisset, idq; duplici nomine: & quòd insalubris ob vicinitatem fluminis, & planitiẽ arcuosam esset (neq;. n. probabat Platonis consilium, quo academiam lyceo præferebat) & quòd ad ditionem pertinebat Pontificũ Toletanorũ

qui-

quibus cum assiduæ essent futuræ lites, & de iurisdictione, & de tribuendis beneficijs templi Iusti & pastoris. His de rebus sub Epiphaniæ diem cũ Ximenio per occasionem egisse aiunt: est enim solẽne tunc principes viros domi suæ salutare, & boni ominis causa, foelicem illis annum nouum optare: quod clientum præcipuè officium est erga patronos. Nam cùm quæreret à Nebrissense, quid sibi de nascente academia videretur, amplissimam & præclaram esse retulit. Sed duo illa quæ dixit desiderare, locum scilicet corporibus salubriorem, & ex patrimonio Ximenij, vt ad eius hæredes transiret. Commotum fuisse Ximenium his dictis constat: sed cùm totã secum rem, demisso, vt solebat, vultu considerasset, hoc tantùm respondit. Ego ô bone, hæc quæ vides fundamenta ieci, & curaui quantum humana ratione caueri potest, vt sint perpetua, reliquum est vt Deus opt. max. incrementum addat, & rem suam tueatur: vana enim est hominum ædificatio, & solicitudo: ni deus auspex & custos fuerit. Solebant quotannis maiores nostri oratione funebri, & publicis academiæ exequijs, Nebrissensi, tanquam homini de vniuersa rep. benemerito parentare, sed quoniam id negligentia obsoleuerat, anno M. D. L xij. per rectorem Didacum Lopidem Ocãnensem ex patrum consensu decretum est, vt id deinceps instituto olim die instauraretur, venientibus in Ildephonsi ædẽ cunctis Academiæ patribus, & studiosa literarum iuuentute. Qui verò secus fecissent, jurisjurandi violati, quod de rectori obediendo datur, tenerentur. Ergo postquam duo illi viri sunt à Ximenio constituti, Rector scilicet & cancellarius, principes academiæ, penes quos rerum summa esset: illum annua potestate, hunc perpetua: videbat, hos satis esse eius opinioni facturos, si suo quisq; munere fungeretur. Animaduertebat etiam præceptorum diligentiam, & industriam, ex auditorum frequentia constare. Igitur ad iuuentutis in disciplinis incrementum, & ne copia alimentorum destitueretur, præclaram rationem excogitauit, quinque tum temporis collegijs institutis, quibus pauperes adolescentes, alij triennio, alij quadriennio alerentur. Nam cùm multi ingenio, & natura ad disciplinas apto, priuatarum facultatum inopia, indolem illam, quæ ad virtutis culmen euehere posset, vilibus & nonnunquam sordidis ministerijs, necessitate, grauissimo dęmone, cogente addicerent: ne id accideret, quinq; contubernia

bernia parari iussit: in quibus qui rectoris, & triumuirorum suffragijs comprobati essent, tempus vnicuiq; designatum diuersarentur. Aedes igitur peramplæ exædificatæ sunt, quarum singulæ peculiari alicuius diui tutelæ sunt dicatæ, à quo & nomen acceperunt. Grammaticorum schola binas suscepit, alteras diuo Eugenio, primo Toletanorum antistiti consecratas, alteras diuo Isidoro Hispanorum indigenæ, ex Gotthico sanguine, cuius admirabilis doctrina multis in rebus remp. iuuit. Nam vt concilia in Hispania celebrarētur curauit, & libros complures summa doctrina, & religione scripsit. Harum ędium singulis, virum moribus & doctrina pręstantem præfecit: qui ternos grāmaticæ præceptores, ad puerorum institutionem per classes suas distinctos, conducit. Horum primus rudimentis tradendis, alter prouectioribus instituendis, tertius vtrosq; supergressis, ad elegantiorem rationem, priusquam ad alias disciplinas discedant, formandis, omni cura, & vigilantia intendit. Eosdem Latinæ Linguæ authores, in vtroq; Grammaticorum collegio, sex illi doctores publicè interpretantur: partim vt ipsi mutua ęmulatione excitentur, partim vt discipuli de eisdem sententijs inter se agere possint, & animaduertant an sui pręceptores idem senserint. Hac collatione & ingenia exercentur, & videntur singuli binos audiisse magistros: & in re maximè necessaria & perdifficili, si quis rem vt par est consyderet, non inutiles profectus faciunt. In his collegijs quadraginta duo adolescentes, ex aliorum numero desumpti, triennio aluntur: qui sępe numero ab initijs illis, ad contubernia reliqua per gradus promoti, victa egestate, in viros magnos, & præclaros euaserunt. Horum præceptores decimo quinto quoque die, vicissim tribus discipulis suorum magistrorum de rebus Grāmaticis sententias defendentibus, aduersarijs contra impugnantibus, in gymnasium quod maius ob capacitatem vocant, conueniunt: vbi multæ eius disciplinæ difficultates enodantur, puerique; ex mutua contentione non mediocriter iuuantur. Quoniam verò ad cæterarum disciplinarum cognitionem, permultum interest bene pueros in Grammaticis institui: nullaq; maior studiorum pernicies fit, quàm si ignoratis linguæ latinæ fundamentis, conetur quis cęteras disciplinas superstruere, quæ latinè traditæ sunt ab authoribus: hac quo

q; in

q; in parte sapientissimus academiæ conditor, curauit vt caueretur. Nam horum collegiorum præfectis, quoties adolescentibus ab vna grammaticæ classe ad aliam transeundum esset, quātum in grammaticis rudimentis profecissent explorare iussit: animosq; eorum non mediocri religione obstrinxit, ne immeritis & parum prouectis, ad maiora progredi concederent. Quòd si ad alias disciplinas conscendendum foret, rectori de examinatore creando curam dedit. Huic muneri Francisco Fontinouilla rectore, anno xlij ab academia condita, Alfonsus Matamorus Hispalensis, primùm est præfectus, vir multiplici eruditione, & latini sermonis puritate excellēs vt ex libris quos hactenus edidit, omnes intelligūt. Hic vnus, ni cum podagra, alijsq; morbis assiduè luctaretur, potuit & eloquentiæ studia mirum in modum prouehere, & academiæ nostræ multò maiori esse ornamento. Dialecticæ & philosophiæ studijs, binæ itidem ædes contributæ sunt: alteræ diuæ Balbinæ dedicatæ, cuius titulus Ximenio cardinali facto datus fuit: hæ quadragenos octonos singulis quibusq; annis recipiebāt, qui dialecticæ primo anno rudimētis, secundo Aristotelicis de ea re libris, ingenti præceptorum labore, assiduis exercitationibus, per pugnas literarias instituerētur. Alteræ sub diuæ Catherinæ titulo, ad quas tertio quoq; anno è diuę Balbinæ collegio qui commigrabant, naturalibus & sapientiæ, quā post naturalem philosophiam appellant, traditionibus, pari cura perbienniū instruebantur: hi metaphysici, illi vero physici in Ximenij legibus vocātur. Sed in Balbinæ collegio viginti illi quatuor, qui Aristotelis dialecticæ operam dabant, alios qui rudimentis vacabant, anno antecedebant: quo temporis spatio, & in Catherinæ metaphysici, physicos præcurrebant. Hac de causa priores illi, vt iā veterani, in secundos vt tyrones imperium exercebāt: nec ob hoc vlla à principio discordia exorta est. Atq; ita continua quadam cōuersione illis abeuntibus noui succedunt: quod de pyris hortorum Alcinoi Homerus dixit. Nam quadriennio integro peracto, quod semper in continuo cursu est, ad nouos præceptores stipendia cathedrarum quotannis redeunt. Perpetuò sub Lucæ festum duo præceptores deliguntur, qui toto quadriēnio in philosophica schola insudent. Hac nimirum ratione efficitur, vt octo doctores in eadē semper area versentur; qui logices rudimenta, aut Aristotelis de eadem arte institutiones, aut libros de physico auditu, cæteraq; ad naturalem

lem philosophiam spectantia, aut primam philosophiam, quam sapientiam vocant, incredibili æmulatione docent. Sic autem octo, quos diximus, doctores distribuũtur, vt singulis quas numeramus disciplinis, bini cõtribuãtur: quos (vt dixi) regẽtes appellãt. Singuli duodecim adolescẽtes ex auditoribus sortiuntur, qui ad has sodalitates, de quibus diximus, paupertatis causa suscipiũtur. Hi suis periodis cõfectis, primo bachalaureatus, deinde licẽtiæ titulis donãtur: & postremò ad quadriennij finẽ magistrali flosculo (ea est merces laborũ) insigniuntur. Cõgrediuntur etiã horũ pręceptores, quindenis vt grammatici, quibusq; Saturni dieb⁹, ad sua placita studiosè tuẽda. Ne quid verò otiosum habeatur, proximis post præceptorũ cõgressum sabbathis, Academia spectãte, pręceptoribusq; ipsis rem totã moderantibus, discipuli quoq; de eisdẽ disputãt. Tam ad illas, quã ad has disputationes frequẽtissima cõuenit Academia: semperq; rector, & cãcellarius, nisi quidpiã magni momẽti impediat, pręsentia sua disputantiũ ingenia excitant, & spectaculũ dignũ esse faciũt. Ędificata est & domus alia, titulo matris Dei, vbi ęgrotãtes scholastici curentur: sed angustior facta est architectorũ negligentiã, cũ Ximenius vt laxitate cęteras domos superaret iussisset. Culpabat enim quod in nosocomijs vulgò fit: nã eodem in cubiculo multi diuersis morbis affecti, & plerũq; cõtagiosis iacẽt: quos noxijs vaporibus vicissim infici, & mutuis gemitibus affligi, & vicinorũ morte cõsternari dicebat: quare de secũda cõstruenda cogitauit. Fuit ea domus peropportuna occasio, vt theologicũ sodalitiũ de quo iam Ximenius sermonẽ fecerat, felicibus auspicijs institueretur. Nam cũ Ildephonsi ędes Theologis hominibus parata esset, ijsq; simul reip. literariæ cura demãdaretur, necessariũ esse videbatur, collegiũ aliud à reliquis separatũ cõstituere, vbi aliquot iuuenes studiosi, ab omni cura vacui, Theologiæ perdiscẽdæ liberiùs attenderẽt, indeq; in Ildephõsi cõmigrarent. Interea tamen dũ id efficiebatur, nõnulli ad eam rẽ delecti sunt, qui per aliorũ cõtubernia hospites sine certis laribus alebantur: donec sexto ab Academia cõdita anno, Fernãdo Balbasio rectore, hãc de qua diximus matris Dei domũ, viginti quatuor sodales sunt translati, quorũ decẽ & octo Theologiæ, reliqui sex medicinę vacarent. Hoc genio adeò felici factũ fuit, adeoq; in ea duarũ pręclarissimarũ disciplinarũ studia egregiè tractãtur, vt singulis quibusq; quadriennijs (nã id tẽpus ad cõmorandũ datur) veluti quædã exactissima officina, bonos artifices

educat,qui partim in Ildephonsi collegium suffecti, partim ad alias scholas,aut ad principes viros vocati,magno cum aliorũ fructu doctrinæ suę documenta proferant. Hic legum latoris prudentia,antequã ad alia prætereo,notanda est:qui cùm in eo collegio veluti ludum quendam institueret,in quo Theologiæ & medicinę studia per gnauos athletas,huic rei duntaxat destinatos,exercerentur : neminé ad id admittendũ cauit,qui ad licentiatus(vt vocant)gradum,in liberalibus disciplinis non peruenisset: cùm alioqui vel mediocriter in dialectica instructũ in Ildephonsi suscipi permiserit. Satis enim sua amplitudine hanc esse tutam vir prudens pręuiderat:aut certè in tãta illius collegij maiestate,nouis subinde negotijs emergentibus,nónullos requiri,qui non tam literarum pręsidio,quã rerum agendarũ dexteritate pollerent. Posteri tamen,quos longa rerũ experiẽtia quid sit factu cõducibilius docuit,neminem ad Ildephonsi admittũt, nisi probè in Theologicis versatum,aut qui publicè aliquam eius disciplinæ peritiam exhibuerit. Ne quid tamen Ximenius vir officij plenus videretur prętermisisse,Franciscani ordinis,cuius ipse olim instituto sese addixerat,inter hęc quoque ratione habita:intra collegiũ Ildephonsi,dignitatis ergo,loco peraccõmodo,& ab habitatione collegarũ diuiso,ædes alias ędificãdas curauit,vbi tredecim monachis, duobusq; eiusdem sodalitatis ministris,victui necessaria, prout in lege de hac re data habetur,suppeditantur:qui ordinis sui multis exoluti laboriosis pręceptis,vni literarũ studio vacãt. Dedit Ximenius in ea lege pietatis suæ egregiũ testimoniũ. Nã quoniã(inquit)huius religiosi collegij cõdendi consilium ea de causa à me susceptũ est,ne diui Frãcisci in hoc oppido cœnobiũ Academiæ occasione, ita magistris prouincialibus iubentibus,scholasticos sodales habere cogatur, qui nimirum literarijs exercitijs monasterij silentium , & tranquillitatem interturbent : si quando in eo vltra duos vel tres qui grammaticam discant,versari contigerit,tunc tredecim illi è collegio pellantur: ac eorum loco laici sacerdotes per rectorem, & collegas sufficiãtur. At Academia in amplitudinem,quam nunc habet,crescente,ea legis pars mitiori sententia correcta fuit. Nam ingens numerus monachorum literarum gratia ex vniuersa Hispania in cœnobium recipitur. Credibile enim est,Deo esse pergratum,in vtroque hominũ religiosorũ cœtu sapiẽtiam vnà cũ pietate exerceri. Huic de quo diximus Franciscanorũ sodalitio,Apostolorũ Petri & Pauli titulũ ob eã

rationem

rationem dedit, quoniam vt ex Arteagæ epistolis, qui Ximenij pro curator apud summũ Pont. fuit, constat, eo tẽpore quo Leo. X. Pont. Maxi. xxxj. Cardinales creauit, cõsilium Ximenio fuit de sanctę Balbinę titulo mutando, proq; eo basilicæ apostolorum Petri & Pauli intra vrbem assumendo: & quòd is titulus summi honoris in vrbe esse soleat, & quòd ea basilica cœnobiũ Franciscanorũ, religione & dignitate præclarũ esset. Is autem titulus anno eius seculi decimo septimo, mense Iunio, in eo senatu, quo Cardinales sunt creati, per sum. Pont. Ximenio cõcessus fuit. Sed Arteaga, quòd nihil certi de Ximenij sententia super ea re haberet, nihil voluit incõsulto patrono cõstituere. Quàobrem Pont. Max. proximo senatu eum honorẽ Cardinali Columnę cõtulit: affirmabat enim, suo Ximeniũ contentum esse. Ximenius tamẽ ea de re ab Arteaga certior factus, se libẽter admittere respondit, dum putat adhuc rem esse integram. Ob hoc ergo, illius basilicę titulum Franciscanorum collegio, quemadmodũ dialecticorũ Balbinæ, tribuit. Cũ post aliquot dies Arteaga Ximenij volũtate cognita, titulũ basilicę apud Pont. Max. postularet, magistrum cæremoniatũ adire iussus, libro in quo tituli Cardinaliũ prænotantur, producto, Cardinali Columnę fuisse datum inuenit. Quare multum ob id cũ magistro cæremoniarũ expostulans, tandem re infecta domum abijt: adeò semper rebus paratis dilatio noxia fuit. Horum contuberniorum cura, rectori & triumuiris est cõmissa: neq; aliorũ quàm ipsorum suffragijs, ad sodalitatum iuta candidati admittuntur, præter nonnullos, qui patronorũ Academię voluntate assumi debent, aut certorum hominũ, aut ciuitatũ, quibus Ximenius, vtpote sibi caris, aut propinquis eam facultatem dedit. Suę verò Academiæ, patronos & vindices, quorum fauorem in rebus arctis & difficilibus Cõplutense gymnasium imploraret, quinq; potissimùm esse voluit. Hispaniarum regem, sanctæ Balbinę Cardinalem, Archiepiscopũ Toletanum, Infantatus ducem, & Cluniensem comitem. Ratio autem satis constat, cur quos retulimus patronos nominauerit. Nã reges sempet oportet propitios habere: Toletanũ verò Archiepiscopũ quòd Cõpl. eius esset ditionis, & plurimũ posset Academiam iuuare si literas amaret: iam verò è re Academię esse sciebat, habere Romæ protectorẽ, qui apud Pont. Max. si quando vsus postulasset, eius causam ageret, & simul titulum quem gẽsserat, quodammodo illustrare voluit: Mendozios verò tam ducem, quam comitem, partim quia

ob vicinitatem prҿsto esse poterant Academię laboranti, partim ob affinitatem cum ea familia contractam. Factum est ergo tot collegiorum ędificatione, vt eorum veluti esca adolescentes studio si illecti, frequentes in Academiam vndecunque confluerent: nam vnius præbendæ (vt vulgo appellatur) causa, quadraginta aut amplius scholastici conueniunt. Idcirco cùm eam peropportunam esse occasionem Ximenius videret, ad continuum incrementum & frequentiam suæ Academię, vir prudentissimus ita ad verbum in lege de collegijs prҿcepit. At si tantum incrementi Academiæ reditus susceperint, quòd prҿter has sodalitates, alia adhuc collegia extrui possint, possessiones & census emantur, atque ad studiosos iuuenes alendos, citra vllum præfinitum numerum nouę ędes perpetuò instituantur. Hisce igitur collegijs institutis, vnde veluti per gradus, ad Ildephonsi ascenditur, nouisque subinde columnis, sine vllo vnquam ruinæ metu, Academia fulcitur: præter assidua exercitamenta, quę pro cuiusque disciplinæ ratione inter ipsos sodales habenda legibus super ea re latis sancita sunt, collationem titulorum (quos gradus appellant) Parisiensis Academię exemplo faciendam esse, duabus legibus, quæ de licentijs vocantur, sanxit. Nã cùm apud omnes Academias, quæ sapientum virorum consilio conditę sunt, post absolutos labores, qui in disciplinis percipiendis tolerantur, tituli quidam honorum propositi sint, quibus veluti mercede & prҿmio studiosi iuuenes condecorati, maiorem authoritatem & celebrius nomen assequantur: Parisiensis scholę conditores æmulationem Hesiodicam probantes, in tribus potissimùm disciplinis, quæ magis difficiles & necessariæ videbantur, Philosophia, Medicina, & Theologia, non quidem peracta doctrinarum curricula, quę singulis disciplinis absoluendis proposita sunt, sed vniuscuiusque viri laborem, & industriam contemplandam esse censuerunt. Proinde in liberalibus disciplinis, vno duntaxat confecto lustro, eiusdem classis adolescentes per viros doctissimos examinantur, & catalogus quidam pro cuiusque peritia conscribitur, omnium, qui ad eam rem nomina sua dederunt. Exploratione autem peracta, Academię patribus, cęteraque iuuentute præsentibus, graui prҿconis voce, suspensis accentibus catalogus quem dixi recitatur. In Theologia idipsum, sed grauiùs & accuratiùs fit, & non nisi duobus lustris peractis, in quorum

ſecundo diuerſis actibus (quos vocant) & conflictibus Theologicus miles publicè examinatur. Ergo adeò varijs quæſtionibus quas Theologi patres ex lege proponunt, pertentatur, vt neceſſe ſanè ſit doctrinam non vulgarem ſibi comparauerit, ſi aptè reſpondere velit, dignusque tandem illo ordine cenſeri, quo nihil habet Hiſpania noſtra grauius. Sed cùm omnes hi actus, ſint ei qui patrum iudicium ſubit pertimeſcendi, illa certè actio, quę à collegij appellatione Alphonſina dicitur, vt Pariſijs Sorbonica, longo interuallo cæteras vincit. Nam ſecundo quoque ſub extremum Aprilem anno, ab hora ferme diei ſecunda, vſque ad vndecimam protenditur. In hac qui ſui periculum vt fiat poſcit, longa quadam commentatione, ea quę, prout quiſque valet, eruditiſsima, placita ſua antiquorum patrum teſtimonijs confirmat, multa etiam ex recentioribus adducit, ſi qui de illis quę tractat ſcripſerunt. Ingens ſilentiũ, & animorũ intentio eſt, ad eum audiendum, donec finem dicendi facit. Ergo cùm ſatis ſibi viſus eſt dixiſſe, difficiles quæſtiones contentione acerrima explicantur: prorſusque, iuxta Menandri dictum, dies ille vel calumniam, vel gloriam reſpondenti parit. Liberi prorſus fiunt ab arena literarum athletæ Theologi vltimo ſecundi luſtri anno, Calendis Nouembribus. Statim ſub eiuſdem menſis idus, niſi cauſa aliqua grauior retardet, in theatro congregantur, ſic enim vocant locum in Academia capaciſsimum, quadrata figura, multis vndique ſeptus gradibus, tecto laqueato à cæli iniurijs tutum, multis tamen à ſuperiore parte feneſtris lucem admittentibus, per quas etiam proſpicere licet, quę in theatro geruntur. Nam & comœdiæ ibi recitantur, & orationes habentur, quę frequentiam auditorum deſiderant. Ergo ad hos in theatro (vt dixi) congregatos nuntium cancellarius mittit, qui longa & eleganti oratione, comitiorum diem, in quo licẽtię, vt vocant, gradum, ad Theologicum apicem obtinendum prope adeſſe nuntiat: atque de Theologiæ, deq; competitorum laudibus oratione habita, epiſtolium ſingulis porrigit. Illi viciſsim reſpondẽt, labores ſuos & vigilias enarrantes. Res eſt cumprimis ſpectaculo digna, magnoque vtrinque apparatu agitur: nam & nuntius ſcenici viatoris habitu, tubis hinc inde raucum increpantibus, à cãcellarij domo in theatrum iter facit, cuius gradus omnes à conſeſſoribus iam ſunt occupati. In eius medio orcheſtra erecta eſt, vbi competitores ſtantes viſuntur, cauſam ſuam ſtudioſè acturi. Poſtridie eius diei, to-

tius Academiæ concursu,in ecclesiam Iusti & Pastoris conuenientes,illam præconis vocem inter spem & metum constituti,expectãt. Nam rector & cancellarius,Theologique patres in secretiorem locum magna religione ingrediuntur,vt iudicium de competitoribus ferant.Ingens est interea populi studiosi solicitudo: nam prout quisque huic,aut illi fauet,ita varij rumores sparguntur: & quò nostri homines repulsam impatientiùs ferunt,eò acrius studijs diuersis incenduntur.Progreditur tandem ordine amplissimo Theologicus senatus,& post omnes cum rectore cancellarius,in manu catalogum coronandorum tenens.Prænotantur singuli progredientiũ vultus, vnde sæpe euentus diuinatur.Sed nõnunquam per arcanos amicorũ nutus,competitores suam sortem intelligũt,& magnam solicitudinis partem deponunt.Hîc rursus animi omniũ eriguntur,cõpetitoresq; ipsi pallentibus genis ingeniorum iudicium, in quo qui velit cedere rarus esse fertur,tremebũdi auscultant.Facto itaque per præconem silentio,animis ambientium,oratiuncula per cancellariũ de more cõfirmatis,fusca voce,& trepidãti sono,catalogi seriem inclamare præco incipit. Sequitur ordo licentiandorũ,in sacra Theologiæ facultate:& cætera quæ in eo decreto cõceptis verbis,donec ad seriem ipsam deueniatur,dicũtur. Tubæ interim clasicũ canũt, totusque locus terrore plenus,præsentiũ animis stuporem incutit, mireque iuuenum mentes inflammat,ad similes honores cum dignitate & gloria consectandos.Ita quoque alternis annis & medici faciunt: sed eorum schola tam numero candidatorum,quàm pompæ maiestate & apparatu,à sacro Theologię gymnasio,vt æquum est,vincitur. Iam statim ab ipsis Academiæ primordijs magnum quoddam odiorum seminarium, promptamque seditionibus materiam, eum ordinem titulorum fore apparuit. Nam cùm Ximenius sexto ab Academia condita anno, in dies magis ac magis numero scholasticorum crescente,primum Theologorum catalogum recitare iussisset,volens sua pręsentia rem grauissimam condecorare,& simul animos studiosorum iuuenum accendere,cõuocatis ad se competitoribus,qui nouem tunc fuisse feruntur, in templũ Iusti & Pastoris, promiscua scholasticorum,& indigenarum multitudine, quæ ad nouum spectaculum frequentissima conuenerat, processit. Medius inter rectorem & cancellarium Antistes sedit. Duo è regione subsellia cãdidatis erant posita: è quorũ posteriore in-

anterius,

anterius,quod prope aderat,iuxta seriem à prȩcone pronunciãdam sedendum illis erat:qui mos in hunc vsque diem durat. Contingit autem plerunque, vt qui studij antiquioris causa,in posteriori scanno primarium locum occupat,in anteriori postremus sedeat: quod grauissimum ignominiæ & dedecoris genus inter scholasticos habetur.Ille ergo cui hoc accidit,pudore victus, lucem & hominum conspectum vitat,donec paulatim dolor euanescit, dieique illius obliuio subrepit. Erat tunc competitoribus Ximenij præsentia,non minus dignitatis quàm formidinis & anxietatis causa. Nec enim solum honoris certamen,sed prȩmiorum & diuitiarum erat : quoniam res apud patronum gerebatur,à quo singulorum fortunæ pẽdebant. Primus ergo omnium applausu, Ferdinandus Balbasius vocatus est:qui etsi rectoratus præclarè ante annum gesti,aliarumque rerum ratione innotuerat, eo testimonio egregiè commendatus, illam authoritatem quam supra diximus, apud Ximenium quoad vixit retinuit. Viuit adhuc optimus senex, Academiamq; nostram venerandis canis illustrat. Mihi certè ad has commentationes ex dignitate absoluendas, Dei singulari beneficio ad hunc vsque diem seruatus videtur. Erat igitur inter competitores quidam Valladarus, vir non contemnendus, & sacri sermonis egregius ecclesiastes,qui cùm tardius quàm pro eius opinione ad anterius subsellium vocaretur(octauus enim appellatus esse fertur)adeò grauiter moram illam tulit, vt totius corporis conuulsionem ex concepto timore sit passus, & tandem ad sedem designatam occupandam surgens,madidum locum multa vrina reliquerit. Notauit Ximenius rem omnem, & inde digressus cum Theologis patribus egisse fertur de abroganda illius iudicij seueritate, aut in leniorem formam transferenda: varijs sententijs eorum , quos ad rem disserendam adhibuerat dictis, omnes ferè non esse mutandum iudicij ordinem sentiebant. Vnus Ximenius mitius esse omnino agendum putabat, & hanc sententiam dixit.Si duo(inquit) competitores duntaxat fuerint, ad secretam illam curiam , vbi patres Theologi congregantur vocati , iudicum sententiam auscultent, publicè tamen simul appellentur:si verò tres,publicè quidem primus vocetur,reliquis duobus simul appellatis:atq; ita pro numeri ratione,paucis aliquot per seriẽ vocatis, reliqui adesse promiscuè iubeãtur. Vicit tũc Ximenij authoritas, negotiũq; Ioãni Raẽdo

 canonico

canonico Toletano cōmēdatur, qui vnus ex iudicibus causarū pontificalium erat, quos vulgò Rotę auditores vocāt: sed morbo ex quo perijt occupatus, cùm nihil super ea re agere potuisset, Ximenio interea persuasum fuit, maximū momentum ad excitandos iuuenum animos, in ea serie esse, & non sine graui studiorum iactura in aliam faciem aliquando mutandam. Itaque prudens Antistes aliorum cōsilium suo prætulit. Valladario tamen in contumeliæ susceptæ solatium, opimum sacerdotium benignissimè donauit. Fuisset ea Ximenij sententia proculdubio aptissimum remedium ad molem discordiarum euitandam, quam postea non sine Academię detrimento sępe sumus experti. Tot ergo collegijs ædificatis, & tot incitamētis studiorum propositis, nihil iam ad lętissimam ex Academia messem, vberesque fructus reportandos deesse videbatur. At Ximenius omnibus animantibus natura insitum animaduertebat, vt de rebus ad viuendum necessarijs cura quadam peculiari teneantur, quę multò acrior humanis mentibus innascitur. Homines enim, nō solum præsentem victum curant, sed de futura senectute soliciti sunt. Ne igitur qui literarum studia sectantur, hac cura de victu parando afflicti, minus disciplinis vacarent: attentius cogitare cœpit, quanam ratione studiosorū animis tam grauem solicitudinem eximeret. Cùm ergo suam Academiam ex viris theologis potissimùm constare animaduerteret, quorum studia sunt magis ad pietatem & veram sapientiam, quam ad vllum lucrum intenta: nam vt Dionysius Vasquius dicere solebat, sacrilegio proximū est ex theologia opes expectare: non cessabat Ximenius hac de re inter familiares agere. Accidit verò vt cum Adriano Florentio Traiectensi, qui postea Pontif. Maxi. creatus fuit, loqueretur, inciderit mētio de Academia Cōplutensi, & se Ximenius prandium quidem parasse satis opi parum suis conuiuis dixit, non tamen hactenus assecutum quemadmodum illis cœnam etiam daret. Quęsiuit Adrianus quid per cœnam intelligeret: cui Ximenius, Theologi (inquit) mei quandiu in collegijs quæ exædificaui versabuntur, habebunt vnde viuant, sed cū senuerint, aut cùm peractis studiorum curriculis Academia relinquenda erit, nondum satis commodam inire rationem potui, vnde victum habere possint. Collaudauit Adrianus Ximenij curas semper ad bene merendum de studiosis intentas, ad id tamen quod cogitabat Louaniensis Academiæ rationem peropportunam esse affirmauit, in qua Lā-

berti comitis beneficio, diui Petri templum religiosis & doctis viris præclarum, sacerdotijs dotatū est, quæ in eius Academiæ magistros pro titulorum antiquitate distribuuntur: cuius & ipse quoque Adrianus Theologici tituli causa eo tēpore Decanus haberetur. Tametsi initio cùm id gymnasium per Ioannem Brabantię ducem, Antonij filium, anno ab orbe seruato M.CD.XXVI. conditum est, nullus locus theologis fuisset. Pergrata fuit Ximenio Adriani ratio, viámque illam commodissimam esse statim iudicauit, & ad Complutensium Thelogorum indigentiæ subueniendum, & ad scholę frequentiā adaugendam: pręsertim cum plusquam dimidium negotij, si vera vulgaris sententia, ex Alphonsi Carrilli Toletani Archiepiscopi liberalitate confectum esset, qui huic rei peraptum principium dedisse videbatur. Is enim vt erat animo excelso, Iusti & Pastoris suo tempore parochialem Compluti ædem, quam olim pij homines in beatissimorum martyrum memoriam, pauperem sanè & humilem, prout illa tempora ferebant, exędificauerant, collegiatam (vt vocant) fecit, incitatus loci religione, in quo duo illi inclyti germani fratres pro Christi fide ceruices securi Romanæ supposuerunt, sęuientibus Diocletiano, & Herculio Augustis in Christianos, per totum Romanum orbem. Fuit autem hæc persecutio decima vt scribit Eutropius. Seruatur adhuc à Complutēsibus lapis prægrandis, illorum puerorum sanguine respersus: pueri enim erant, vix adolescentiam ingressi, cū à Daciano prouincię præside vt ducerentur iussi sunt, & in campo, qui laudabilis (vt historię ecclesiasticę tradunt) vocabatur, violatę Romanæ superstitionis pœnas dederunt. Horum martyrum reliquię, annuente Pio. V. Pont. Max. votis & efflagitationi Philippi. II. Hispaspaniarum regis Catholici, ab Osca Aragonię vrbe, Complutū sunt trāslatę. Quò nonis Martijs anno salutis humanę M.D.LXIIX. desideratissimę peruenerūt. Receptæq; sunt incredibili Carpetanorum omnium lætitia, & nostrę Academię, & Ecclesiæ, quę iam olim Iusto & Pastori, magno illorum merito, dicata fuerat, memorabili apparatu, & pompa nobilissima. Ergo Carrillus à Sixto. IIII. Pont. Maxi. facultate impetrata, viginti sex sacerdotes instituit, quorum septem vocantur dignitates, inter quas pręcipua est abbatis. Ex. xix. autē qui superant, duodecim sunt canonici, & septem portionarij. Templum verò malè sartum, & muris fatiscentibus, humileque, vt erat reliquit, cùm omnem curam ad cœnobium Franciscanorum exædificādum

transtulisset,vbi se humari voluit. Eam igitur commoditatē ad Academiam tanta cum amplitudine adaugendam Ximenius nactus, à Leone. X. Pont. Max. omni diligentia & liberalitate obtinuit, vt Cōplu. Academiæ, templum Iusti & Pastoris contribueretur, cuius sacerdotijs, quæ beneficia vocantur, rectore procurante, Theologiæ & liberalium doctrinarum magistri nullo impediente potirētur. Hac enim de causa aureorum nummorum cētum & quinquaginta millia, in Vzedana arce seposuerat, vnde decem & septem canonici sacerdotes, duodecim itidem portionarij postea sunt additi. Theologi ergo in canonicos, Philosophi in portionarios, prout quisq; in titulis præcesserat, per rectorem & triumuiros cooptati, à rege tandē assumendi sunt, ad cuius tutelam iure, quod patronatus vocant, ea omnia pertinere voluit. Templum autem ad Toletani imaginem, si licet magnis parua componere, spatiosis fornicibus extruendum curauit. Lucem, re nulla luminibus obstruente, sic admittit, vt mira sit semper totius fani hilaritas, quę in templo Toletano desideratur. Ad sarta tecta perpetuò conseruanda, plusquam mille nummos aureos in singulos annos reliquit. Inuenio in Arteagæ epistolis consiliū Antistiti fuisse, vnam ex præbendis iuris Pontificij professori dare, ne Theologi sacerdotes ex iuris ignorātia causas perderēt, sed haberēt domi certum & fidelem patronum, quem possent cōsulere. At quo minus id fecerit, leges à se de rebus Academiæ datæ, in causa fuerūt. Nam iuris Pontificij professori ad absoluendam illius disciplinę periodum, quadriennij tempus præfinitur: quo peracto, cùm sese munere profitendi abdicet, sacerdotio quoque abdicari, quod alioqui perpetuum confertur, necesse erat. Nunc autem ad duodecim illas præbendas per Alphonsum Carrillum institutas, pontificij iuris periti nonnunquam admittuntur. Nam cùm Archiepiscopi qui Ximenio successerunt, Carrillana sacerdotia ad suam curam pertinere, cum Academia strenuè contendissent, regis opera tandem pactū est, vt alternis per singulos menses imperijs, in demortuorum sacerdotum locum, aut alio quouis modo ab eo templo abeuntium, Toletanus Pont. siue Theologum, siue iuris Pontificij peritum, qui aut apice doctorali cohonestatus, aut facultatem ad eum obtinendū in aliqua ex quinque Academijs consecutus fuisset (hę autem sunt, Parisiensis, Bononiensis, Salmanticensis, Complutensis, & Vallisolletana) Rector verò Complutenses magistros, iuxta seriem titulorum sufficeret.

ceret. Trecenos nummos aureos in annos singulos sacerdotes canonici, quinquagenos portionarij percipiunt, summam quidem non admodum amplam, verùm quæ literatis hominibus sit satis: nam mediocritas illis maximè est optanda, qui se sapientiæ studijs addixerunt. Certè modicis illis prouentibus tranquillè & beatè vitam agunt, & sępe opulentiorem fortunam oblatam contemnunt. Est sanè collegium illud omni dignum reuerentia, & à cordatis viris suspiciendum. Nam tituli quos tot laboribus pepererunt, & menta incana, & totius corporis macies, quam nimio studio contraxerunt, & habitus ipse nulla industria, sed sola sapientia & virtute formatus, vel barbarorum immanes animos ad sui venerationem flecterent. Carolus. V. Romanorum Imperator, in quo pręter cæteras virtutes, quæ in illo heroe fuerunt maximę, hoc etiam posteritas semper est laudatura, quòd bonis ingenijs, & doctis hominibus plurimum detulit, cùm aliquando Complutum venisset, & in eo templo sacris adfuturus, Cæsareum puluinar ad aram maximam stratum offendisset, illo deserto ad chorum sacerdotum processisse fertur, interque eos priuatus consedisse: eius diei hanc se perdere nolle gloriam dicens, vt tot eruditis & pręclaris viris etiam sit Carolus Cęsar annumeratus. Ad. viij. idus Augusti, qui dies Iusto & Pastori apud nostros sacer est, Ildephonsi collegę ad sacram ędem veniunt, alternique inter sacerdotes sedent, & sese inuicem contuentes, illi ob tales successores sibi gratulantur, hi virtutum illorum æmuli, ad illos exęquandos, aut si licuerit vincendos accenduntur: tacitisque animorum sententijs Laconicum illud carmen vicissim sibi occinunt: Nos fuimus olim strenui iuuenculi: pręstantiores nos futuri olim sumus. Hi Canonici sacerdotes rectori per omnia obtemperant: cui tantum in eorum vitam inquirere licet: quod Archiepiscopis Toletanis inuidiosum semper fuit. Senatus doctorum Theologorum, quoties aliquid decernendum est, quod ad eorum gymnasium spectat, per rectorem cogitur: quod & in cæteris disciplinis, earum publicis professoribus, & laureatis accersitis, fit. Interim rector priuatum cum solis Ildephonsi collegis, singulis semel mensibus, secundum Ximenij legem, senatum habet: in quo de ijs quæ ad singulas disciplinas pertinent agitur, relatis per rectorem, quę prius cum professoribus & laureatis tractata fuerant.

Et si

Et si qui munera sibi commissa grauiter exercent, hoc in loco adauctis salarijs cohonestantur: si qui verò remissè & negligenter, ni reprehensi sese excitauerint, iuxta Ximenij, de electione professorum legem, sine vlla prouocatione seuerissimè ordine pelluntur. Multa sunt adhuc ad reipub. literariæ gubernationem sanctè & prudenter à Ximenio instituta, de quibus dicere supersedeo, quoniã (vt dixi) non ita pridem publicis typis excussa sunt, vbi totius Academię mores, & egregiam ex Ximenij effingentis studio imaginem, qui harum rerum voluptate ducitur, non sine animi delectatione cõtemplabitur. Sed nos ad Academiam nascentem redeamus, cuius is fulgor statim fuit, vt Hieronymiani gymnasij collegium, quod in suburbano Seguntiensi ius & priuilegia publicæ Academię tenet, collegę ipsi, post mortem Ioannis Lupi Medinensis Almazani Archidiaconi, qui illud condiderat, Complutum transferre, & Complutensi Academiæ adiungere conarentur. Ximenius tamen migrationem illam tametsi rationibus suis peropportunam, omnino prohibuit. Quod si quis causam requirat, Ioannes Vergara hanc fuisse scripsit. Fuit olim Ximenius Seguntiensis ecclesię capellanus maximus, & tunc huius Archidiaconi viri singulari morum integritate, atque prudentia præditi, familiaritate in primis vsus est. Indignum ergo esse amicitia inter vtrunque vicissim culta homo officiosus existimauit, si carissimi hominis memoria ex coniũctione Academiarum periret: quod euenturum minimè dubitabat. At Salmanticensis schola sui gymnasij solitudinem è diuerso metuens, Lunam iuris pontificij doctorem, & magistrum Ortegam philosophię professorem ad Ximenium legatos misit, qui ab eo obnixè efflagitarent, vt suam illam literariam remp. ad Academiã Salmãticensem transferret: vt è duobus tam celebribus & inclytis populis, vna tandẽ schola coalesceret, quæ non modò Parisiensem esset obscuratura, sed antiquę Athenarum glorię æmula & ęqualis euaderet. Meminisset quod ab Antonio Nebrissensi, homine doctrina & prudentia claro, non ita pridem (vt acceperant) dictum esset, perpetuas fore cum Pontificibus Toletanis Academię Complutensi lites: & tempus tandem aliquando futurum, quando omnia eius decreta & leges, aut Archiepiscopis ipsis curantibus, aut hominibus Theologis parum quid esset faciendum prospicientibus, abrogarentur. Quod proculdubio euitaretur, si petitis annueret, & diuinitus oblata occasione vti vellet.

let. Siquidem Salmanticensibus, ex iuris vtriusque peritia, in qua id gymnasium florentissimum esset, consilium ad eos conseruãdos nõ defuturum: & ob ditionem in ea vrbe regiam, nullã cum ęmulis Archiepiscopis controuersiam, aut contentionem habendam. Quòd si hęc fortasse contemneret, vtpote in temporis venturi ambiguitate posita, geniumque suum pręstãtiorem esse existimaret, quã vt quid tale vnquam timeretur, saltem loci situ insalubri deterritus, quod & Nebrissensem addidisse fama erat, sese exorari sustineret, desineretque tandem, vnica duntaxat camporum amœnitate captus, qua vernantibus agris spatiosa planities alliciebat, bonorum ingeniorum commune sepulchrum condere. Quod se non infausti ominis causa dicere aiebant, sed vt omnia obstantia tanto principi proponerent, & ad vnam vrbem sapientię ędificandam, quę parem nũquam habuisset, aut habitura foret, eius animum mouerent. Hoc autẽ vni cum eis propositum esse, vel ex eo cognoscere posset, quòd pręter cõmunis gymnasij ius, id enim ad publicam quietem erat necessariũ, nihil amplius ab illo peterent. Ad eam Salmanticensium legationem Ximenius hoc vnum respondisse fertur: libenter se quidem cõditionem accepturum, modò in ea intra vrbem planitie quæ ad ædem Franciscanam est, suam sibi Academiam exędificare permitterent, quę Parisiensis instar, suo iure & rectore fruens, proprijs legibus gubernaretur. Id Salmanticenses apertam esse repulsam intelligentes, re infecta ad suos redierunt. Inter alia multa quę sunt per Ximenium præclarè suscepta & confecta, duo sunt in oculis omnium posita, Academia Complutensis de qua hactenus egimus, & bellum Africanum de quo nunc sumus dicturi. Visum est enim has duas res maximas eodem volumine complecti, vt quantum vir egregiè cordatus, pace & bello valuerit, ex earum inter se collatione planum fiat. Sed vt fidem nostrę narrationi omnes habeant, aliqua de eius viri ingenio, & de causis quę eum ad id bellum impulerũt, necessariò pręfanda esse duxi. Ita enim admiratio, quę ex rerũ magnarum narratione nascetur, apud homines prudẽtes est vanitate caritura, si veris rationibus se persuaderi intelligant, nihilq; nos domo nostræ natum ad res exaggerandas afferre. Ergo Ximeniũ animo excelso & magno fuisse, nemo qui paulò accuratius gesta ipsius consyderauerit, inficiari poterit. Nam vt cętera in præsentia non commemorarem, quo tempore Academię construendę & exornandæ intentu

tentus erat,& eam rem solùm curare videbatur,longè diuersis curis distractus bellum etiam aduersus Africam meditabatur,deque eius apparatu,instrumētis,& ordine,cū rege per certos homines,& per literas agebat,donec re ad effectum perducta,voti sanctissimi compos factus fuit. Nescires ad quam rem ille propensior naturâ esset, disciplinis prouehendis,& pacis muneribus obeundis,an potius bellicis studijs exercēdis. Nam qui tot literaria monumenta dę quibus egimus animo reuoluerit,qui tot librorum excussiones, tot cœnobia exędificata,tantam reipub.in officio continendę curam conspexerit,togę proculdubio tantùm cultorem fuisse credet. Ego tamen dum vniuersas eius actiones comparo,magis ad bellica exercitia à natura effictum esse iudico. Erat enim vir animi inuicti & sublimis omniaque in melius asserere conantis,& mirabili solertia à naturà prēditus:& qui persuasum haberet,non alia ratione animos humanos imperia aliorum laturos,nisi vi facta aut adhibita. Quare pro certo affirmare solebat, nullum vnquam principem exteris populis formidini,aut suis reuerentiæ fuisse,nisi comparato militum exercitu,atque omnibus belli instrumentis ad manum paratis. Dedit huius rei præclarum argumentum, cùm Hispaniæ gubernandæ præfectus,hoc de quo agimus in primis cauit. Quo quidem tempore veteranos milites dixisse certum est,nunquam antea militares viros tanto in pretio vel honore habitos,aut stipendia certius ad diem illis fuisse numerata. Sed hoc nostrum de eo iudicium ex Africano bello certum esse,luce clarius(vt existimo)apparebit. Quòd si illustriora monumenta sunt quæ ille ad pacem pertinentia reliquit,fecit id suæ vitę institutum atque sacri Pontificatus persona,cui nihil minus quā vulnera & cędes conueniunt,& totus ille tumultus quo Mars & Bellona gaudēt. Quod si vitę diuersum genus siue sors,siue potius Deus dedisset,summis ducibus fuisset proculdubio annumerādus. Sed nos ad huius belli causas explicādas veniamus. Venit in Hispaniā(vt dixi)Hieronymus Vianellus,vir industrius,& rerum Africanarum in primis peritus:sunt enim Veneti cùm distrahendis,tum importandis mercibus,rebusque alijs ad vitam vtilibus vniuersi intenti, & in cunctas ferè orbis regiones penetrant, vnde multorum vrbes,& mores notos habent. Is ergo cùm Ximenij animum ad bellum contra Africam suscipiendum ex eius sermonibus propensum cognosceret, cœpit cum eo de portubus,stationibus, atque de vniuersa

 maritima

maritima ora, quæ Hispaniam spectat agere: sed potissimũ quanam ratione portus ille magnus, quem ea de causa Mersalcabir Mauri appellant, obsideri & expugnari posset. Gratissimi sermones hi Ximenio fuerunt, nam si is portus in potestate Hispanorum esset, facillimum aditum haberi sentiebat ad vniuersam Africam capiendam. Est enim ille portus vel ingentis classis capacissimus, nullibique in continua Africę ora naues tutiùs aut commodiùs esse possunt. Atque vtinam principibus nostris, quos grauissima reipub.negotia hactenus solicitos habuerunt, liceat aliquando potentes vires suas in Africanam gentem conuertere: haud ijs angustijs quibus in præsentia premeremur, nec cum Algerio prædone, alijsúe ignobilibus piratis, quibus animos Turca tyrannus facit, tam ancipiti marte contenderemus. Quo mihi magis Ximenij conatus admirationi sunt, verè enim ad reipub.salutem & felicitatem natus, id vnum quoad vixit curauit, vt oram illam maritimam nostram faceret. Qua sanè intentione regi Ferdinando, vt Bugiam, & Tripolim caperet, Orano expugnata, author fuit: & Carolo. V.Imperatori, vt Guletę præsidium occuparet. At ea partim hostibus cesserunt, partim ne reliquis spoliemur quotidie timemus. Igitur Ximenius Vianellum consilijs suis peropportunum aduenisse videns, ad colloquia perhumanè inuitat, edicitque ianitoribus, vt Vianello ad se venienti semper sit aditus liber. Ille igitur vt erat liberali ingenio, Ximenio operam in ea re suam sedulò præstitit: Nam & eorum locorum situm diligenti sermone declarauit: & quoniam eiusmodi descriptiones, nisi oculis subijciantur, non solent omnino imaginationi nostræ quales sunt hærere, tabulam manibus suis per accommodè apparatam attulit, in qua conformatis è cera signis, oppidum portui magno proximum, & arcem iconice (vt aiunt) finxit: tum deinde colles & monticulos, hisque ipsis subiectas valles, & viam, quà ad speculam, quæ facis dicitur, deueniebatur. Ea est in prærupto cliuo, quà nostris ascensus ad Oranum erat futurus. Locus ipse arduus est, & vndique rupibus inaccessis inuius, præterquam quibusdam angustijs, quæ ex forma, sedes ab incolis appellantur. Iuxta has specula quam diximus consurgit, quę ex altera parte Oranum, Mersalcabir ex altera prospicit, face continuò de nocte prælucente Græcorum pharis non admodũ absimilis. Sequebatur

statim

ſtatim Oranum vrbs celſo quodam in colle poſita, mœnibus, & turribus, ac loci ſitu munita, quæ mari altera parte alluitur, altera varijs pomarijs ac irriguis fontibus cincta, in ſui cupidinem quenuis regem pellicere poteſt, nedum Ximenium, quem iam fatalis ardor ad eam gloriam obtinendam incitabat. Eſt id Mauritanię celeberrimum oppidum, fuitque olim mercatorum nundinis, & commercijs clarum, ſoli felicitate Bæticę noſtræ par, cęli ſalubritate & temperie pręſtantius. Hinc factum eſt vt totius Europæ hoſpitibus frequens, in non mediocrem opulentiam creuerit, atque Afris piratis occaſionem prębuerit totam Hiſpanię oram diuexandi. Quin ipſi mercatores præſidium illic militare alebant, ad ſe ſuasque merces ab omni iniuria hoſtili vindicandum. Liberis legibus Oranitæ viuebant, præterquam quòd Trimeſemio regi tributum quoddam quotannis pendebant: cuius coactori ex regijs miniſtris in vrbem ingrediendi facultas tantum erat, nec præterea vllam habebat poteſtatem, aut iuriſdictionem. Florente ciuitate pluſquam ſex millia domorum numerabantur: quę cùm ędificiorum magnitudine, tum pulchritudine, mirum in modum vrbem ornabant. Iam verò frequentia templorum, collegiorum, xenodochiorum, balneorum, cęterarumque ædium publicarum, adeò multa erat, vt quamlibet vrbem pręclaram & illuſtrem facere poſſent. Prępupti loci ſitus parum aptam frugibus aut arboribus efficit: ſunt tamen huic incommodo circum circa regiones remedio, aſsiduè in eam frumentū importantes, adeò vt nulla ex re certius vectigal Orani ſit, quàm ex furnis & aquarijs molis. Varijs id oppidū nominibus vocatur à recētioribus: nam alij Madauram, alij Aëram, Auranum etiam nonnulli vocāt: Afri hodie Guharam appellant. Omnia autem hæc nomina locum accliuem, & ventis expoſitum ſignificant. Hinc igitur noſtrates Oranum dixerunt. An verò hęc vrbs antiqua ſit, & eius fiat à priſcis authoribus mentio, quoniam mihi non ſatis conſtat, conſultius faciam, ſi hanc curam alijs reliquero. Ergo ex dictis Vianelli, & deſcriptione loci quam propoſuerat, facilè Ximenius intellexit, fruſtra ſe quicquam tentaturū, niſi portus ille magnus à noſtris præoccuparetur. Quare ad hoc omne ſtudium conuertens, cum rege Ferdinando rem omnem communicat, & vt maturè reſcribat quid fieri velit, impenſè rogat. Erat quidem rex ſua ſponte ſatis animatus ad bellum Africanum gerendum, ſed re nummaria minus ſe

eſſe

esse instructum dicebat, quòd bellò Granatensi, & Italicis impensis, eius ærarium ferè esset exhaustum: esse ergo bonam voluntatem, sed suos conatus neruis belli destitui. His cognitis, Ximenius quem & Hispaniæ clades stimulabant, ex qua per maximum dedecus, prædæ ab Afris quotidie abigebantur, & religionis prouehendæ amor miro quodam ardore impellebat, ne præsentem occasionem amitteret, quam Vianelli præsentia promittere videbatur: et ne totius aulicæ iuuentutis voluntas, quam huius belli cupidam esse sentiebat, dilatione interiecta languesceret, regi continuò pollicitus est, eam se pecuniam mutuo daturum, qua exercitus sustineri per bimestre spatium posset, ad Mersalcabir in Africa expugnandum, vt reip. Christianæ hostes à nostris littoribus arcerentur. Instructissima ergo classis apparatur, & delectus iuuentutis per vniuersam Hispaniam fiunt. Aulicorum adolescentum magistro totius belli imperium committitur. Is erat Didacus Fernandus Corduba, vir spectatæ virtutis & prudentiæ, qui illico ex veteranorum militum numero, socios & participes laboris asciuit viros selectos, & rei bellicæ peritos: sed potißimum Ramundum Cardonam claßis regiæ, & Didacum Veram tormentorum regiorum præfectos, & Gonsalum Aioram prætorianæ cohortis ducem, & Petrum Lopidem Horoscum cognomento Zagalum, sed ante alios Hieronymum Vianellum, viæ indicem & commonstratorem. Tertio-nonas Septeb. Malaca soluunt: nostrum littus deinde legentes, Euris nonnihil retardantibus, sexto Idus Almeriam, quam nõnulli antiquam Abderam esse volunt, veniunt: tertio post die Mersalcabir appellunt. Afri tamen, qui per suos exploratores de Hispanorum classe certiores facti, iam dudum in specula & vigilia erant, vt eos portum attingentes viderunt, fundis, tormentis & sagittis hostem propellere, & submouere tentauerũt: sed virtute nostrorum militum, cùm omnis conatus irritus fuisset, crebris ignibus de more eius gentis in speculis accensis, fumi indicio, paruo sanè temporis spatio nostrorum aduentus vuiuersæ ferme Mauritaniæ innotuit. Statim vt diluxit, tanta Maurorum & Numidarum, qui per eos campos vagantur, cum equitum tum peditum

multitudo congregata fuit, vt omnes vndique colles armatis hosti bus replerentur. Hi ergo magna animi constantia ad littus desscendebant, Hispanos ne terram Africam contingerent prohibituri. At eas omnes difficultates nostri euincentes, inuitis hostibus, portum tenuerunt. E nauibus extemplo egressi, prout in illis angustijs licuit, cùm præsertim hostium telis vndique impeterentur, castrametati sunt. Alterum diem in exploranda regione, in castris muniendis, & auxilijs Afrorum, quæ ab Orano, alijsque partibus assiduè veniebant deturbandis, occupati fuerunt. Duces interea, donec aliquid memoria dignum effecissent, nullum nuncium ad regem remiserunt. Id cùm animos cunctorum solicitos teneret, omnes rumores, qui varij prout in re incerta fieri solet ferebantur, auidè captabant. Anceps erat victoriæ euentus, propter egregiam hostium virtutem, sed præsertim arcis præfecti, qui singulari vigilantia & fortitudine præsidium eius fidei commissum, tuebatur. Petra vbi id præsidium est, maris vndis ex omni parte alluitur, præter quam quà meridiem spectat. Ab ea autem parte collis quidam præruptus attollitur, cuius statio & hostibus erat necessaria, & nostris peropportuna ad præsidium ipsum expugnandum. Hunc collem ex hostium potestate eripere, cùm totius exercitus viribus Hispani contenderent, eo tandem vt sunt potiti, quamuis non sine sanguine, protinus in spem maximam sunt erecti, Mersalcabir quoque potiundi. Interea rex Trimesenius Maurorum, & Numidarum exercitum miserat, qui dum varijs prælijs cum nostris cõfligunt, vt est mars anceps, nunc illi, nunc nostri victores fuerunt, & milites vtrinque desiderati. Porrò præsidij præfectus, qui summa, (vt dixi) diligentia, nostrorum conatibus obuiam semper ibat, dum inter propugnacula reficiendis tormentis attendit, glande ferrea à nauibus emissa percussus occubuit. Permagni momenti ad rem bene gerendam vnius viri mors nostris fuit: nam ab eo tempore hostes debilitati omnia remisse & timidè gerere. Tandem cùm neque subsidio sibi veniri, neque nauibus commeatus comportari posset, nostris mare & itinera omnia intercludentibus, seque partim ex nauibus, partim è colle occupato, omni tor-

tormentorum genere impugnari vident, de deditione agere cœperunt, dummodo aliquot dierum induciæ ad deliberandum darentur. Igitur inter nostros, & Mauros sic conuenit, quòd si Rex Trimesenius copiosiori exercitu auxilium per tempus induciarum non tulisset, Mersalcabir extemplo Hispanis cederet. Elapsis diebus cùm nequicquam regis subsidium expectaretur, totidem dies adijciendos petunt, quibus si etiam Trimesenius cessaret, ipsi omni sacramento exoluti oppidum simul & arcem traderent. Cùm ergo omnes dies pactionis bellicæ exijssent, postridie mane Didacus Fernandus exercitu ante portam, quæ Oranum ducit, agminatim instructo, classicum canere iubens, antequam armis infestum aliquid tentaret, per fecialem alta voce pro mœnibus admonuit. Quandoquidem Mauris per dies induciarum, nihil auxilij à suis aduenisset, ipsi, vxores, liberique eorum Mersalcabir secundum pacta indemnes exirent: quicquid eorum corporibus possent exportarent, quocunque liberet, nemine per vim auferente, aduehérent. Qui ex nostris abeuntes læsisset, aut alio quouis modo contrà pacta cum Mauris fecisset, capitis multa ducem fœderis violati religione exolueret. Illico oppidi portis reseratis, dies tres impetrati sunt ad supellectilem concessam conuasandam. Toto illo triduo Didaco Fernando prò portis sedente, per medias acies Mauri transibant, rerum adamatarum quicquid poterant asportantes. Nemo ex nostro exercitu inuentus est, qui vel dicto Mauros offenderet, præter vnum ex gregarijs militibus cuius nomen in obscuro est, qui auaritiæ morbo correptus, aut vt quidam narrant, libidinis Mauræ fœminæ, iniurius esse cœpit. Erat is in postremis ordinibus quare latere posse confidebat. At indignè Mauris id ferentibus, miserabili voce contra pacta conuenta agi clamitabant: nam & penates relicti, & arcis traditæ tacita ex probratio, dolore & ira animos repleuerat. Illico ad aures Didaci peruenit, qui antiquo & seuero Hispaniarum instituto pilis militem transfigi imperauit: quod vniuerso exercitui & exemplo, & pauori fuit. Oppido itaque veteribus incolis destituto, nostri exultantes quinquagesimo postquam Malaca soluerunt die, potiuntur: & Hispano præsidio arcem munientes, ad regem & Ximenium triremem miserunt,

quæ victoriam partam nuntiaret. Aiunt post Mersalcabir occupatum, multos ex Mauris qui Oranum incolebant, cum vniuersa familia & facultatibus Trimesemium se contulisse: nam eam vrbem statim à nostris oppugnatum iri nihil dubitabant. Postea tamen cùm toto quadriennio cessatum à nostris esset, omnes Oranum reuersi sunt, existimantes Hispanos satis habuisse portus magni receptaculo à Mauris erepto, Oræ nostræ securitatem comparasse. Vnus tamen prædiues Maurus, qui camelo auro onusta Orano discesserat, magnopere redeuntes deterrebat: qui propositi tenax expugnatæ vrbis cladem effugit. Didacus interim cùm aliquot dies Afrorum commeatu corpora suorum curari permisisset, nam quanuis multa Mauri exportauerant, cùm ea pretiosissima quæque fuissent, multa quoq; intacta, præsertim quæ ad uictum pertinent, remanserunt. Ergo præstantissimis quibusque ad custodiam Mersalcabir per Didacum ex vniuerso exercitu delectis, cæteram multitudinem in Hispaniam redire iussit. Nam & res nummaria ferè omnis consumpta erat, & nihil quod vltra tentaret occurrebat. Ad Oranum enim oppugnandum, loci situ, & ciuium frequentia, & militari exercitu munitum, longè maiores vires requiri videbat, quàm quæ tunc sibi adessent, Regis tamen imperium expectare constituit. Interea non cessauit omni ratione & cura, portum, oppidum, ipsamq; arcem ad nostrorum vsum, tum reficere, tum denuo formare. Postquam regi, & Ximenio rerum earum suasori, victoria nota fuit, dici non potest, quanta lætitia non solum vtriusq; animum, sed vniuersum Regis comitatum, totamq; Hispaniam perfuderit: omnes enim, anxios & mœstos tenuerat, tam diutinum de Didaco Fernando, deq; eius classe per menstruum ferè tempus, silentium. Octo dierum supplicationes per vniuersam Hispaniam sunt indictæ, quibus Deo opt. max. gratiæ agerentur, quòd eum Africæ portum Hispani cœpissent, vnde non modò securitas littoribus nostris comparata esset, sed ingẽs aditus patefactus ad omnem Africæ oram occupandam. Venerunt non multò post ad regem, aliquot ex tribunis militaribus à Didaco missi, Didacus Vera, Gonsalus Aiora, Petrus Lopides Horoscus, quem Mauri Alzagalum (vt diximus) ob singularem in rebus bellicis strenuitatem, vocabant. Hic ex spolijs Maurorum, baculum ex selecto hebeno,

eximij tum læuoris tum nigredinis, Cadin (ita enim Mauri ponti fices suos & seniores vocant) gestamen, ad Ximenium detulit. Quo in gratiam Alzagali cùm aliquot dies Ximenius vsus esset, Complutum ad Academiam suam, victoriæ Africanæ monumentum, & amici viri optimi pignus misit. Rex verò postquam quæ per Didacum Fernandum gesta sunt, & quibus opus esset cognouisset, centum leuis armaturæ equites, pedites quadringentos ad Didacum in Africam traijciendos curat. Horum ducem Rodericum Diasium Rogium, virum nobilem, & fortissimum constituit: Didacum verò Fernandum ad se accersijt, vicaria magni portus custodia Roderico interim tradita. Didacus à Rege benignissimè susceptus est, & Ximenio eius virtutem apud Regem collaudante, multis præmijs & honoribus affectus, Mersalcabirana etiam præfectura donatur. Nam cùm eius fortitudine & industria in potestatem nostram deuenisset, à nemine melius, veluti in re propria laboranti, defendi posse iure credebatur. Tria millia nùmmorum aureorum, quæ summa prout illa tempora ferebāt, ad capiendum illud præsidium satis fuit, in singulos annos ad retinendum assignata sunt. Haud est obliuionis tenebris premendum Roderici Diasij factum: is enim non ignauam in absentia præfecti operam nauans, cùm crebras eruptiones in hostes faceret, & rebus rusticis occupatos de improuiso adoriretur, & frequenter prædam ex agris ageret, regionemq; omnem incursionibus vastaret: Mauri tot damnis & rapinis grauissimè permoti, sese ad illum, quoquo modo possent, opprimendum parant. Ergo cum de more agros popularetur, interclusus est à Mauris. Erant perpauci milites qui Rodericum sequebantur, præ hostium multitudine: quare in re desperata bono vsus consilio, suos breui, sed acri oratione cohortatus, ne inulti perirent, sed Hispani nominis memores, se ducem sequerentur, & per medios hostes viam, quæ sola patebat, salutis facerent, simulque equum adigit, & in confertos Mauros, irruens, tantam eorum stragem fecit, vt quocunque incederet, ingens esset hostium trepidatio. Hispani verò milites tanti ducis exemplo excitati fortissimè dimicantes, hostes terga dare coegerunt. Narratur mirabilis ictus, quem hoc die Rodericus coniectione hastæ fecit. Insequebatur Maurum equitem, qui cùm ego fide-

deret velociore, dum putat se euasurum terga dedit. In hunc Rodericus tanta vi hastam contorsit, vt hoste transuerberato, ligneum ephippij capitulum, & equi ceruicem perfoderit. Certum est hostes hoc terribili ictu animaduerso perterritos, cœpisse laxis habenis fugere. Multo post tempore durasse inter Mauros prouerbij loco aiunt, vt quibus irati essent, ictum præfecti Mazalquibirani imprecarentur. Dum hæc in Africa geruntur, Philippi è Belgis aduentus, quemadmodum in tertio volumine latè sumus executi, regis Ferdinandi conatum, & Ximenij antistitis institutum retardauit: qui maritimam Africæ oram, atq; adeo totam ipsam Mauritaniæ regionem, Hispano imperio subijcere proposuerant: satis enim per ea tempora ab vtroq; laboratum esse constat, vt reip. commodis consuleretur. Nam & tumultus regulorum compressérunt, & regnorum imperium, quod post regis Philippi mortem labefactatum fuit, in priorem ordinem, & statutum reduxerunt. Non cessabat Didacus Fernandus è Mersalcabirana arce assiduas in Mauros incursiones facere, ex quibus cum Victoriam sæpe reportasset, decreuit tandem cum tribus peditum millibus, iusto prælio Oranenses prouocare. Nam cùm Mauri non ita pridem oppidum in Hispaniæ ora situm internecione vastassent, vtriusq; sexus vniuersis incolis ad vnum trucidatis, aut captis, insolentiores ex ea re facti, Didaco cladem minitabantur, & vt portum magnum reciperent omni apparatu & studio curabant. Sed vt sors belli anceps semper & incerta est, anno eius seculi septimo sub idus ferme Iulias, cùm egregiè Didacus cum illis dimicasset, magna iactura suscepta victus prælio discessit. Eo nuntio Ximenius, cæteriq; principes qui apud Ioannam Reginam aderant (nam nondum Neapoli Ferdinandus venerat) adeo grauiter perculsi sunt, vt illico Ximenius ad expeditionem diu exoptatam fuerit nauigaturus, nisi reginæ valetudo, & reip. status, eius studium & conatum retardasset, & in primis Ferdinandi regis absentia, sine cuius auspicijs & nutu, nihil ritè confici posse existimabat. Ergo simulac rex venit, & Hispaniæ res sunt compositæ, Ximenius cum eo agere cœpit, vt vel ipse rex in Africam traijceret, vel Ximenio eam prouinciam traderet. Indignum enim esse, & penè intolerabile, vt tali à Deo immortali opportunitate oblata, taliq; aditu ad vniuersam Africã debellãdam dato, ipsi o-

tiosi

tiosi & negligentes sederent, spectantes quemadmodum tot captiuorum Christianorum millia, cum maximo totius Hispanæ nationis dedecore, passim abducerentur. Erat quidem rex in Ximenij sententiam propensus, quanuis reguli variè super hac re sentirent. Nam nonnulli, qui cùm ipsi nihil præclarum faciant, id ab alijs fieri sustinere nequeunt, Ximenium vt immodicè ambitiosum incusabant, qui præter instituti sui rationem, præterq; personæ decorum quam gerebat, cædibus se polluere vellet, & pro lituo & galero, hastam & galeam ambiret. Atq; ex re, quæ tunc in omnium ore versabatur, occasione capta, ridiculum esse passim iactabant, Gonsalum Fernandum tot victorijs in Italia partis, quæ meritò magni imperatoris cognomentum illi peperissent, è bello reuocatum, orbiculos quibus preces annumerari solent, Pintiæ voluere, antistitem verò Toletanum cædes, & lanienā optare. Hanc autē rerum cōmutationē, esse portenti similem aiebant, & vt reip. parū faustā, sacris omnibus expiandā. Sed hi nostrorum annalium ignari, pontificum Toletanorum strenuè semper in debellandis religionis hostibus apud suos reges nauatam operam, aut non intelligebant, aut præ inuidia dissimulabant. Alij hominem dementem, & temerarium vocabant, quòd bellorum difficultatibus parum consyderatis, res maiores animo præsumeret, quàm pro illius facultate, & captu. Opus enim esse ad id bellum rege aliquo potentissimo & industrio, nec non rerum bellicarum perito, qualis Ferdinandus erat: aliôqui nec hostibus terrori, neq; suis reuerentiæ fore. Porrò militum animos ad imperatoris amorem inflammare solet assidua in castris præsentia, somni & ciborum communio, & eadem in periculis fortuna, quæ singula longè à Ximenij instituto aberant: qui vanis quorundam promissis lactatus in eam fuisset sententiam inductus: quod extremæ leuitatis, & animi parum sani testimonium non mediocre esse affirmabant. Alij tamen qui sibi videbantur prudentiores, non adeo aiebant Ximenium insanire, vt huic se negotio parem esse crederet: sed hominem imperandi cupidum, resq; omnes pro arbitrio componendi, regem atq; adeo vniuersam Hispaniæ nobilitatem, in Africam amandare his prætextibus studere, vt ipse interim summæ rerum præfectus, de rep. pro voluntate statuat. Quòd si malo nodo malus quoq; quærendus est cuneus, regi alteram conditionis par-

tem minimè quidem esse recusandam: sed potius Ximenio cōcedē dum, vt in Africam cum exercitu traijciat, quandoquidem id tantopere se discupere simularet. Rex Ximenio multò erat æquior, quòd eius probitatem, atq; illam potissimùm ad hostes religionis extirpandos animi propensionem multis argumētis nouisset. Quare eius proposito apud regulos palam collaudato, sibi nimis Ximenij sententiam placere declarauit: esseq; illi gratias pro merito agē das, quòd vir tanta ætate prouectus, & diuturnis laboribus penè cō fectus, ad durissimum Martis opus religionis dilatandæ studio, & reip. defendendæ amore, sese ardore iuuenili offerret. Idcirco sanctissimis eius conatibus omnino fauendum, & omnibus regni viribus optimi præsulis consilium, religionis & pietatis plenum, maturè esse exequendum. Nihil contra eo tempore amplius est actum, sed statim decretum vt reip. triremes, naues longę & rostratæ, ad Ximenij imperium, siue Malacę, siue Carthagini nouæ præsto essent, vt commeatus ad eam rem necessarij ex proximis locis empti comportarentur, & materia quæ sexcentis dolijs conficiendis satis esset, ad aquationes in terra hostili faciendas: nam primæ nauigationi ex portu Menesthei, quem sanctæ Mariæ vocant, & ex Cæsaris castris, quę nunc Xerezium, aqua erat haurienda. Vt sulphur etiam & nitrum ex regijs fodinis, aut priuatis, nemine prohibente, ad pulueres tormentarios conficiendos, aut assumere aut coemere liceret; & vt cō mendatarij, quos vocant, nullo missionis genere vti, aut pro se vicarium dare possent, nisi legitima de causa: sed omnes tanquam ad remp. contra paganos defendendam, suis stipendijs in hoc bello militarent. Vt milites stipendiarij, qui Abulam, Areualum, Segobiā, Medinam Campensem, Vlmetum, Fōtiuerum, Salmanticam, Vaccęorum oppida, & qui Trusillum, & Cereris castra in Lusitanis habitant, certo quodam regis stipendio, ad militares vsus sunt adstricti, regijs literis euocarentur. Vt quotquot panis nautici pondo, Malacæ per regios procuratores, parata essent, Ximenio venderentur. Vt commeatus, qui per regem conferendus ex pactis esset, ad portum unde Ximenio soluendum esset, regis opera aduеheretur. Vt quoniam ad militarem licentiam coercendām pontificia persona parum apta esset, ex regijs quatuoruiris, qui capitalibus causis in comitatu principis præsunt, duo saltem ad legiones Ximenij mitterē tur, qui de illis rebus cognoscerent. Hi fuerunt Gallecus, & Aguir-

rus, quibus omnia ad exercitum pertinentia, prout vsus poſcere videretur, conſtituendi ſuprema facultas eſt data. Intererat Ximenius horum duorum conſilio, & ſuo arbitrio omnia moderabatur. Sed prudentiſſimè curabat, vt per regios miniſtros diſcerni cuncti arbitrarentur. Nam regia authoritate prætenta, quæ inter noſtros ſemper fuit ſacroſancta, facilè omnes in officio continebantur. Datę etiam ſunt regiæ tabellæ nõnullæ manu regis ſubſcriptæ, & eius ſigillo impreſſæ, puræ tamen, quæ cùm opus eſſet ſcribebantur, & earũ vi & poteſtate, totidem iudices vicarij creabãtur, eiuſdem cum duũ viris facultatis, ad milites puniendos. Nam hoc etiam Ximenij induſtria confectum eſt, ne vir religioſus, & tanta dignitate præditus, ad huiuſmodi caſtigationes ſe demittere videretur. His itaq; apud regem decretis, atq; per Ximenij procuratores acceptis, operi Ximenius accinctus eſt. Porrò Gõſalo magno inprimis hortãte, Petrum Nauarrum Oliueti comitem, ducem egregium, & rei bellicæ peritum, qui viri fortiſſimi exempla in Gonſali exercitu permulta ediderat, & qui tunc Gonſalum ſecutus, in Hiſpania apud regem erat, ad ſe accerſit. Is non ita pridem Beleziam rupem (Pegnonum noſtri vocãt) quæ in Africano littore eſt, è poteſtate Maurorum receperat. Ergo cum Nauarro omnia ſua conſilia communicat, & quid in ſingulis rebus faciẽdum eſſet ab eo edoctus, imperatorem totius exercitus Nauarrum deſignat: & vt cohortes Italicas quæ ſub Gonſalo magno meruerãt, continuò recipiat, edicit: & vt Malacam proficiſcatur, & regiæ claſſis commeatus exploret, quos à Varga ſenatore regio, aut eius nomine à procuratore Villalupo traditos, Carthaginẽ curet aſportandos. Nauarro itaq; ad eàs res curandas digreſſo, Ximenius militum delectus per diœceſim ſuam facit, & ex Bætica, Catalonia, Aragonia, Cantabria, & Aſturia, ſelectas aliquot legiones conſcripſit, ex quibus exercitus factus eſt ad eam rem quam parabat peraccommodus: nam equitum quatuor millia, peditum decem millia recenſebãtur. Tribunos militum (quos coronellos noſtri vocant) Rodericum Moſchoſum, Altamiranum Comitẽ, Ioannem Spinoſam, Alphonſum Vanegam, Gonſalum Aioram, Petrũ Ariam in haſtarum ludo celebrem, atq; inde patrio idiomate iuſtatorem cognominatum, & Ioanem Villaluam Cantabrum. Erant omnes hi viri bellicis victorijs adeo clari, vt ſæpe homines maiores natu qui rebus illis interfuerunt, dicentes audiuerim, exercitum

Ximenij eos tunc duces, & coronellos habuisse, quorum singulis, non modò huius belli summa, sed cuiuslibet alterius, quod difficilius & grauius esset, tutò quidem committi potuisset. Suberant eis non inglorij manipulares duces, ac centutiones: quinā fuerint, quibusúe manipulis aut cohortibus præpositi, ad huc in superstitum memorijs durat. Ergo Petrus Castellus Complutenses milites ducebat. Villaroellus, Turrilacunenses, Vzedanos, & Talamācenses. Bernardinus Menesius Talabricenses, & sagittarios transpontanos: nam hi Iadæ, quæ apud eos copiosissime nascitur beneficio, ex qua sagittas faciunt, eam artem mirificè callent. Bustamantus titularis episcopus, & parochus Hipponensis, Guardianos, Romeralios, & Liliēses. Ioannes Montanus, Hipponenses, Valliuetdanos, & quos Moros iuxta Toletum cis Tagum sitos, hoc est colonos, lingua nostra appellat. Aluarus Salazarus, Toletanos. Sanctus Petrus ciuis Toletanus, Illescenses, qui sunt Toleto cis tagum proximi. Hactenus gētem ex Toletana diœcesi memorauimus. Quos verò Bætica Asturia, & Cantabria miserunt, aliæúe circūcirca regiones, Ioanni Giennio Bastetano, & Ioanni Bustamanto Complutensi sunt commissi. Sed quoniam plusquam octingenti milites, nullo stipendio conducti, aut vlla sacramenti ratione addicti, Ximenium in Africā spōte sua secuti sunt, ijs Requelmus Bastetanus dux præfectus est. In epistolis Ximenij ad procuratores suos, quos eo tempore apud regē habebat dàtis, aliorum ducum & quęstorum nomina reperio: quibus ob egregiam operam sibi in Africa nauatam, cupit vt rex beneficia & munera pro meritis donet: inter quos, Garridum, Vadillum, Arguessum, & Maderellum Centuriones commendat, & licentiatum etiam Zaratem ad cognoscendas causas per duumuiros suffectum. Ergo equitibus ducendis Garsias Villaroellus Castorlæ præfectus constitutus est: Vianello magisterium castrorum defertur: nam ille & regionem bene nosse, & quo loco castra essent metanda, & qua parte hostes adoriendi, & quæ præsidia pro loci ratione augeri aut minui deberent, & quæ loca item forent custodijs tuenda & confirmanda, solus exactè callere credebatur. Ximenius qui frustra apparati cætera intelligebat, nisi pecuniæ, quę belli nerui semper sunt habitæ, vel in longum tempus suppeterent; aliquot retro annis de Africana expeditione cogitans, prouido in posterum consilio, nō mediocres opes congregauerat. Sed belli casus incertos esse

sciens

sciens, stultissimum esse iudicabat ad terram hostilem subductis ad calculum rationibus, proficisci. Ergo ne difficultate rei nummariæ aliquando premeretur, ad Toletanum capitulum scripsit, vt sibi subsidio essent, missa quãtam possent, nummorum summa. Nam si olim post Hispaniam à Mauris occupatam, ecclesiasticis reditibus exercitus parabantur, vt ab hostibus reciperetur, multò causatius id nunc ab ipsis poscebatur, ne Hispania rursus in priscas illas miserias recideret: præsertim cùm ipse, qui eorum caput esset, non solùm suas facultates insumeret, sed se quoq; in manifestum vitæ discrimen, pro religionis defensione, & augmento obijceret. Res erat eo tempore huiusmodi subsidium in Hispania infrequens, & non nisi maximis & euidentibus periculis, cùm videndum erat ne quid detrimenti resp. Christiana caperet, à Pontif. Romanis indicta. Nam sacerdotia quoquomodo per reges grauari, inuidiosum & iniquum censebatur: semperq; aliquid infaustum, & dirum id attentantibus accidisse, obseruatum fuit. Sed capitulum nec rei insolentia commotum est, nec graue aliquid in antistitem suum dixit, aut immunitatem suam imminui vllo modo idcirco existimauit. Imò animis promptissimis, non modò opes & facultates, sed omnem operam ad eam rem polliciti, multi discedentẽ ad mare vsq; secuti sunt: qui nisi ab eo Toletum redire coacti essent, non dubitassent in Africam traijcere, atq; ibi si opus esset, consertis manibus cũ hostibus pugnare. Sunt apud me Ximenij ad regem Ferdinandum epistolæ, quibus de hac capituli sui erogatione scribit, penè gaudio gestiens, quoniam aliæ diœceses & ecclesiæ exemplum essent habituræ, ad Africanam Ximenij expeditionem stipe collata iuuandã, quod & fieri iam affirmat. Quo magis miror nullam huius rei memoriam, nullumúe monumentum, in ecclesiæ Toletanæ archiuis haberi. Nisi fortè, ne exemplum sequerentur archiepiscopi successuri, & quod liberalitate sacerdotum factum erat, tempore maximè necessario, ad exactiones per vim faciendas ob priuata commoda adducerentur, communiter curatum est, vt vestigium nullum remaneret. Est quidem certè solennis hic rapinarum modus, non nulla precario obtinere à populis, quæ post iure suo potentiores exigant, quasi lege teneantur præstare. Totus hic annus commeatibus apparandis, pecunia colligenda, & exercitu congregando, à Ximenio Compluti cõsumptus est. Octauus qui deinde secutus est, non

sine

ſine maximis moleſtijs, Ximenio accidit. Nam cùm militum legiones ex omni Hiſpania ſelectas conſcripſiſſet, duces egregios illis præfeciſſet, belli Africani fama ad hoſtes vſq; penetraſſet, & omnia deniq; in procinctu eſſent, non defuerunt peruerſi homines, qui ſemel cõceptam opinionem è regis animo conuellere tẽtarent, & falſis affictis cauſis, Ximenij propoſitum inutile eſſe calumniarentur: vanum, & temerariũ eſſe clamitantes, tanti momenti rẽ, ab homine tractari, qui in monaſterijs, & ſolitudinibus cucullo indutus, ſemper delituiſſet, nec vnq̃; hoſtes, aut caſtra vidiſſet. Ad hęc ſubijciebãt belli impẽſas à rege eſſe attẽtè conſyderãdas: neq; enim fieri poſſe, vt tam copioſam pecuniã Ximenius congregaſſet, quæ ad tãti belli molem ſuſtinẽdam eſſet ſatis. Facilè enim homini plus ſatis propẽſo ad hoc bellum Africanum, imponi potuiſſe ab ijs qui priuata ſua emolumenta ſectantur. Poſt exhauſtam verò pecuniam, neceſſe erat re infecta diſcedere, & claſſem regiam, & Hiſpanam iuuentutem, velit nolit, hoſtiũ arbitrio relinquere. His ſermonibus atq; alijs rex deterritus, bellum Africanum differre parat, & pactis conuentis cũ Ximenio per dilationẽ deeſſe incipit. Regij verò procuratores, quibus claſſis reficiendę cura, eamq; cũ omni nautica ſupellectile Ximenij nauarchis tradendi commiſſa eſt, auaritiæ morbo corrupti, illo occaſionis momento abutebantur, à quo cũcti Ximenij conatus eo tempore pendebant. Quare Petro Nauarro, qui ad hoc miſſus fuerat, neq; cymbam vnam dederunt, nedum tot illa panis nautici pondo, & poſcæ dolia, vt cum rege cõuenerat. Nam cùm ciborum nauticorum copiam illi ad regios epibatas iam pridem cõparaſſent, Ximenio indigenti pluris vendere volebant: quod ſi feciſſent, haud contemnendũ lucrum corraſiſſent. Petrus quoq; Nauarrus militaris ingenij homo, cùm ea impedimenta Ximenij cõſilijs obijci conſpiceret, ipſe quoq; in diuerſum mutatus, dum ſuis commodis, quæ non niſi ex præda conſtabãt, conſulere cupit, claſſem regiam, quoquo modo poſſet, clam Ximenio, ad ſe transferre curat. Ergo regijs amicis perſuadet, Onei promontorij præſidium, quod infra Oranum verſus fretum Herculeum eſt, multò facilius expugnari poſſe, atq; inde in totam Africæ maritimam oram, incurſiones commodiſsimè fieri. Differebatur etiam commendatariorum euocatio, & ſtipendiarijs nihil adhuc per regem denunciatum fuerat. Iam verò ſi quando Ximenij procurator, regios de ea re cõſiliarios, regemúe ip-

ſum

ſum appellaret,alijs atq; alijs cauſis eludebatur. Nam prout anni tẽpeſtas erat,aut hyemis inſtantis obijciebatur rigor,aut Malacæ aut Carthaginis pelagus, vnde ſcilicet ſoluendum erat, adhuc eſſe intra ſtabile, aut æſtatis in Africa terra immodicus ardor, aut difficilis cõmeatus importatio,ſi præſertim vt ille meditabatur,hyberno tẽpore exercitum traijceret. De his rebus Ximenius certior factus, quamuis indignè ſecum agi conſyderaret,conſtanti animo in re propoſita perſeuerandum cenſens, rurſus ad regem epiſtolas miſit, partim ſupplices, partim expoſtulatorias, in quibus per religionem,quam vterq; tueri ſtudebat neceſsitudinem, per pietatem qua regem ſemper coluerat, per aſsiduos,quos ad id tempus in rep. conſeruanda ſuſtinuerat labores,obteſtabatur atq; obſecrabat, ne pateretur rem tantam concidere:neúe eius exiſtimationi, aut neceſſarijs & optimis conatibus,vllo modo deeſſe vellet. Eò enim vsq; rẽ proceſſiſſe,vt retrocedere iam nequaquam liceret. Nec poſſe iterum, qualis tunc erat, exercitum cogi ſperaret : nam deluſi milites fidem non erant amplius habituri,ſed indignabundi, militari ſacramento exoluti,alia caſtra,aliumq́;imperatorem quæſituri:ſibi verò,vt interim pecuniam,quam non mediocrem impenderat, taceret,multis de cauſis iniuriam fieri.Nam præter non leuem temeritatis notã, quam ipſe ſubibat,ſi bellũ ſuſceptum dimitteret, neq; enim palàm omnibus futurum,cuius id culpa accidiſſet,Toletani primatis dignitas non mediocri contumelia afficiebatur, cuius ea potẽtia ſemper fuit,vt exercitum alere,atq; è Maurorum poteſtate oppida,& vrbes munitiſſimas recipere,ſolita fuerit Nunc verò, cum opibus ſit multò anguſtior,quã illa tempeſtate erat, & accederet tanti regis fauor, neſcire ſe aiebat,quid homines non eſſent oblocuturi,ſi cœpta interrumperentur. Nam quòd ſe maleuoli homines amentem vocabant,ad regis potius exiſtimationem putabat pertinere,qui eiuſmodi hominem ad ſupremum orbis ſacerdotium ſubuexiſſet.Iam verò quòd anni tempus obijciebatur, meram eſſet ergiuerſationẽ ad conatus ſuos retardandos:quandoquidem eo ipſo tempore non ita pridem Didacus Fernandus, Merſalcabiranum præſidium cepiſſet, & tunc per mediã hyemem,è Belezia rupe ſcaphas,cymbas, & maiora nauigia cõmeatuum importandorum cauſa, quotidie Malacã incolumia appuliſſe certum ſit. Ne tamen vllam tranſmarinam famem,aut tumultus militares vereretur,ſe rerum futurarum prouidum,

dum, trium aut quatuor mensium cibaria, & militum stipendia, iam pridem comparauisse. Quòd si vlterius bellum esset protrahendum, vt fieri posset, habere se facultates, vnde sumptus suppeditaretur, & certa ecclesiarum subsidia, vt paulò ante regi significauerat. Quare neutiq; in eo temporis articulo, & rerum omnium cardine, cessandum erat. Porrò ad se nuper delatum fuisse, Gratianum, & nõnullos alios, Carthaginem, Murgos, & Hispalim, à Nauarro missos, ad nouos quosdam delectus faciundos, classemq; regiam ad alia tentanda abduci: vtrunq; verò esse impediendum, si saluam rem esse vellet. Nam quod de Oneo præsidio dicebatur, prorsus esse inutile, aut potius perniciosum: neq; enim inde, imò verò neq; ex vniuersa Africa, littoribus nostris tantum damni, quantum ex vnica Orano inferri. Neq; rursus tam opportunum aditum, ad Africam occupandam, aut vastãdam ex Oneo futurũ, quàm ex Orano vrbe opulenta, & portuosa. Solere autem grauiores sumptus, & maiora militum damna, in oppidulis expugnandis interdũ fieri, quàm in magnis vrbibus. Quòd si adhuc in mutanda sententia persisteret, se quidem habere quod ageret Toleti, & Compluti, de bello autem Africano, ne verbum quidem facturum, sed sua cõscientia contentum quieturum: exercitum verò statim dimissurum, ne aliquid mali accideret ex otiosis militibus. Multa alia in Ximenij epistolis continentur, quæ Chirographæ Compluti asseruantur: vnde & religionem Christianam dilatandi amor, & in rebus gerendis dexteritas, & imperatore exercitatissimo digna prudentia, & animi robur ad summas difficultates superandas, complureśque aliæ virtutes intelliguntur, quæ in bello, & pace summum illum virum fuisse declarant. Vnam è multis libuit latinam facere querelarum plenam, quam eo tempore V. idus Octob. ad Didacum Lupum Aialam dedit. Regias literas, tuasq; simul recepi, quibus non tam commotus aut indignatus (quæ enim hominis priuati aduersus regẽ indignatio esse potest?) quàm stupore correptus fui. Dolui tot hominum millia, qui partim apud me iam erant, partim verò meo iussu multis in locis ad bellum Africanum conscripti, subitò sine vlla causa dimitti. Præterea tam multiplicem commeatum, tot ærea tormenta, quæ aut à me sunt fusa, aut empta, relinqui passim, quasi temere fuerint parata. Inciderunt quidem militares viri in fraudem spe certi emolumen

menti, sed nos grauiorem iacturam fecimus, nimirum fidei, & authoritatis. Optandum est vt in posterum regia maiestas de hisce rebus, maturiùs, & prouidentius caueat. Omedem virum probum, & prudentem, ad Petrum Nauarrum mitto, qui hanc illi rerum commutationem narret. Vtinam nec Vargæ, nec eius familiari Villalupo, de hac in me contumelia, atq; adeo in totam rẽp. Deus opt. max. irascatur, qui tot improbis astutijs, & cõmentis, ne scelestissima mendacia commemorem, nobiscum egerunt. Sed vix credo valituros diuinam vindictam effugere. Vale. His tam iustis querelis commotus Rex, maleuolorum & inuidorum sermonibus reiectis, ad Ximenium scripsit, vt in proximum ver exercitum retineat, & nihil de intentione suscepta remittat: fidemque suam denuo interponit, se pollicitis nequaquam defuturum. Regis responso Ximenius est confirmatus, sed nouæ statim difficultates sunt exortæ. Nam cùm commeatus secundum pacta conuenta Carthaginem, vnde Ximenius traijcere parabat, è Malacitano portu transferendi forent, erant apud regem, qui nec Petro Nauarro, nec Ximenio dandos censerent. Posse enim fieri, vt ab hostibus interciperentur, aut absumerentur à nostris in alios vsus, qui è republica non essent, vnde classis regia magnum esset detrimentum captura. Idcirco regem consultiùs facturum, si eos in Mersalcabiranam arcem, custodiæ præfecto asseruandos mitteret, qui simulatque Ximenij clasis incolumis ad eum portum appulisset, omnia illi necessaria ministraret. Non placuit Ximenio illorum sententia, partim quòd stultè se facturum iudicaret, si tot secum milites in armis, & magnam cæterorum hominum multitudinem duceret, victum verò quo sint alendi, in alterius potestate haberi sineret: partim quòd ex rebus ante actis verebatur, ne postquam cum exercitu ad custodiæ Mersalcabiranæ præsidium appulisset, vt sunt militum animi contumaces, & seditiosi, commeatus denegaretur. Siquidem non ita pridem Didacum Fernandum custodiæ præfectum ab Rege redeuntem, in præsidium recipere tandiu distulerunt, donec aliquot mensium quæ debebantur stipendia, persoluerentur. Rursus Villalupus, qui cõmeatus curator erat, Vargæ (vt credebatur) suasu, cùm iam nullus tergiuersationi relinqueretur locus, tandem animum auaritia infectum patefecit: negauit enim se quẽ habebat

com

commeatum cuiquam daturum, nisi pecunia pręsenti numerata, ea enim omnia suis sumptibus comparata esse: quare nihil regis mandatum ad se attinere. Indignè quoque hanc Villalupi conditionem Ximenius tulit, & ad Vargam regium Senatorem scripsit, vt in epistolis reperio. Quòd si ea molestia, atque belli mora pecunia tandem redimenda erat, ex ecclesiæ Toletanæ subsidio suppleretur, potius quàm ex summa in militum stipendium parata, quam vel quadrante imminuere, cùm classem trans mare in terram hostilem duceret, non esset sani hominis consilium. Vargas in cuius rem non erat, vt hæc ad regis aures peruenirent, omnia ex Ximenij voluntate fecit: in eum tamen omnem culpam reijciens, Didaco Lupo Ximenij procuratori dixit, vt non cuiusquā negligentiā archiepiscopus culparet, sed suā potius ignauiam, qui tandiu otiosus sederet. Cùm hoc Ximenius resciuit, hisce verbis respondit. Mirari se hominem prudentem, de re quam ignoraret, ad eum modum loqui: se enim omnium aliarum occupationum vacuum, ad hanc vnam rem expeditum esse: nihilque aliud opperiri ad iter suum quam primùm maturandum, nisi vt hæc quæ de commeatu agebantur, inter ipsos rata constarent. Nam quòd nuper sibi Didacus Lupus scripserat, vt quoniam in extrema linea negotium versabatur, ipse Carthaginem proficisceretur, illum enim omnia ex eius voluntate extemplo confecturum, minimè faciendum duxisse. Quoniam si quid iterum impedimenti obijceretur, sua quidem permultum referre, pedem Compluto non mouere. Quid enim ignominiosius aut pudendum magis sibi accidere posset, quàm si postquam vniuersam Hispaniam delectibus concitauisset, & ordinibus instructis modò nō classicum cecinisset, antequam ad mare accederet ludibrio & despectui esset, & domum irrisus redire cogeretur. Fuerunt ad huc alia quæ Ximenij profectionem remorabantur, nam neque ordinum militarium commendatarij, qui euocati fuerant, conueniebant, neque milites stipendiatij ad diem præstitutum mittebantur. Sed quanuis hæc illum moratura viderentur, primo tamen verè succedentis anni, qui eius seculi nonus censebatur, Nauarro ad se vocato, cæterisq; militaribus tribunis, quid sit cuiq; faciendū mandat. Malacā petijt Nauarrus, classem Carthaginē deducturus, & alij sunt aliò profecti, vt ex diuersis locis, vbi milites in hyber-
nis

nis expectauerant, Carthaginem quoque collecto exercitu, ad certum quendam diem properarent. Octauum à dominicæ Resurrectionis festo, qui eo anno in diem. XVII. Calen. Maij inciderat, hunc fuisse in epistolis reperio. Ipse verò familiaribus suis, ac domestica turba stipatus, necnon præsidiorum Pontificiorum custodibus, quos ad vnum Complutum accersierat, Toletum religionis causa proficiscitur. Erant verò tunc præsidiorum custodes. xxiiij. nunc autem post Castorlę prouinciam in feudum datam quatuordecim tantum in libris quęstorum numerantur. Qui Ximenium assectabantur omnes lucentibus armis, equis alacribus, & cæteris impedimentis, quæ bello sunt necessaria, bene instructi & ornati incedebant. Nam omnibus sua liberalitate, pręsul benignè quæ vsui necessaria forent, pro cuiusque dignitate suppeditauerat. Pręsidiorum custodes coccineis vestibus, peregrinò grano tinctis, notiores quocũq; in agmine comitantium splendebant. Quare non solùm spectantium oculi pulchritudine agminis oblectabantur, sed victoriam quam illi precabantur, ex alacritate omnium diuinabant. Toleti expeditionis suæ causis capituli patribus coram declaratis, & ecclesiasticis rebus compositis, Ioanni enim Velasco Calagurritano Antistiti, quẽ in Ximenij senatu principem locũ tenuisse diximus, Toletanę diœceseos curam commiserat, & commendauerat, supplicationibus assiduis per omnes aras, & cœnobia pro victoria decretis, diuos patrios precatus, sed virginem matrem ante alios, cuius numen in Toletano templo semper pręsens habetur, vt ea res faustè, prósperéq; eueniret, iustis itineribus ad exercitum suum Carthaginem contendit. Voluerant ex patribus capituli non pauci Ximenium comitari, sed ipse proposito eorũ collaudato, duos tantum admisit, qui eũ Carthaginẽ vsq; sequerentur: vnde postquã Ximenius vela fecisset, Toletũ erant cũ suis familijs & comitibus reuersuri, ecclesię cõmodis studendum esse dicens, cuius multum intererat eorum pręsentia non destitui. Quin sua quoque priuatim de causa in omnem fortunę successũ curare se vt incolumes essent. Nam parui semper momenti à viris sapientibus sunt arma existimata, nisi domi, vnde vires in exercitum dimanant, prudens & fidum consilium relinquatur. Ex duobus illis quos Ximenius delegerat, alter Franciscus Aluarus scholasticus Toletanus fuit, qui (vt dixi) Academiam Toleti condidit, vir iuris peritissimus, qui prudentiam & industriam non vulgarem multipli-

ci rerum vſu cõparauerat. Hic octoginta ex familia ſua comitantibus, habitu militari ſpecioſè ornatis, Ximenij animum valde oblectauit. Alter Carolus Mendozius fuit, ſanctæ Leocadię abbas, qui poſtea ad Decani dignitatem aſcẽdit. Hic maiorum nobilitate & propria virtute clarus, Ximenij cubiculo iam olim pręfectus, atq; huius belli Africani maximus ſuſcipiendi ſuaſor fuerat. Toleto itaq; ſub finem menſis Februarij, die cinerum proficiſcitur, atque per ſuam ditionem quà commodum erat iter faciens, Romeralios, & Lilienſes pręteruectus, egenorum inopię ſuccurrebat: atq; eorum vxores, qui militię nomen dederant, ſolabatur: monebatque vt bene ſperarent. Lilio ad Didacum Lupum Aialam. V. Calen. Martias literas dedit; quibus ſe iter inſtitutum proſequi dicit, & pridie nonarum Carthagini adfuturum. Et quoniam criminatores non ceſſabant de Ximenij inconſiderantia apud regem obloqui, quaſi pecuniã paratam ad claſsis traiectionem non haberet, vt regem adeat iubet, & certiorem faciat ſe tantã argenti ſignati ſummam Malacam ad claſsem reficiendã miſiſſe, vt omnibus abũde prouiſis, pluſquam decẽ millia aureorum ad alios vſus eſſent ſuperatura. Ergo per Marcam (vt vocãt) Aragonię, & per Murgitanos ad diem pręſtitutum Carthaginẽ venit: vbi cuncti eius pręſentia exhilarati, nouo quodam ardore rem incœptam perficere cupiebant. Nam extemplo Nauarrus, ad eum Malaca profectus, venit, & omnia diligenter à ſe prouiſa, quæ ad claſſem inſtruendam pertinebant, oſtendit: ſed quominus Carthaginem appulerit, Eurorum flatibus hactenus prohibitam fuiſſe, tamen intra decimum diem, quandoquidem illi flatus remittebantur, ſperabat Carthaginem peruenturam. Scripſerat Ximenius ad Spinoſam tribunum militarem, de ſtipendiarijs cohortium regiarum militibus daret operam, vt quamprimum collectos antequã claſsis ſolueret, adduceret. Quòd ſi euocati per regem non eſſent, tumultuarium exercitum cogeret: neque enim par erat, vt claſsis idoneam tempeſtatem nacta, retardaretur. Nihil ad id tẽpus Spinoſa reſcripſerat: ſed vir prudens ſtatim coniecit regios miniſtros ea in re negligentes fuiſſe, neque vllam euocationem eſſe factam. Quare Valdeſium cohortis prætoriæ ducem cum duobus aureorum nummûm millibus, ad Spinoſam mittit, & vt quãta celeritate poſsẽt manum aliquam militum facerent, quę in euocandorum locum ſuccederet, imperat. Porrò dum omnia quàm commodè compoſita

Ximenius

Ximenius esse cupit, illud etiam, quò celeriùs regi nuntiari quid in Africa ab eo gereretur posset, prouidit, vt modicis interuallis, per planiores vias equi disponerentur. Currendi autẽ & properãdi curam Mirandę veredario, magnopere cõmendauit. Id quò diligẽtius fieret, binos & vicenos aureos nummos in mensem, tum ei, tum eius sodali, quem in partem laboris recepturus erat, assignat. Tantã verò victoriæ spem cõceperat, vt quoniã eo ipso tẽpore, regẽ in Italiã ad Neapolim cõtinendam peditum cohortes mittere cognouerat, ad eum scripserit, se simulatque Africanam expeditionem confecisset, partem exercitus in Italiam missurum, seq́; ipsum etiam, si opus esset, traiecturum: quare ad se quid fieri vellet sigillatim scriberet, omnia enim ex reipub. vtilitate, & dignitate regia curaturum. Rursus dum in anchoris ventum expectat, ad Lupum procuratorem scripsit, se felicem euentum de re suscepta sperare. Regem ergo suo nomine commonefaciat, vt de tuẽda Orano iam cogitare incipiat, neque enim minorem diligentiam, aut impensas ad eam postea retinendam, quàm ad expugnandam in pręsentia requiri. Quoniam verò Didacus Vera tormentorum præfectus, eo tempore reip. rebus occupatus aberat, vt regem de dando Verę vicario consulat iubet: sibi enim Fernandum Veræ filium ad paternùm munus obeundum satis aptum videri. Dum hæc Carthagine geruntur, bimestre tempus est elapsum: neque enim vt constitutum fuerat, sub mensem Aprilem proficisci licuit, nouis subinde difficultatibus, quæ nauigationem impedirent, emergentibus: quarum hęc fuit potissima. Cùm Carthaginem omnes conuenissent, nihilque ad vela facienda iam deesset, tumultuari milites cœperunt, neque se inde discessuros minari, nisi stipendijs numeratis, quę sibi, cum militię sacramento obligarentur, duces spopondissent. Huius tumultus authorem, Arnoldum quendam Complutensem fuisse dicunt, vilem homuncionem, atque sordido centonarij sutoris opificio à pueritia addictum. Eò res processit, vt bona pars exercitus secederet, & collẽ proximũ occupauerit, atque pila & gladios ostentantes, difficilem pacationem promittere viderentur. Ximenius ea de re grauiter (vt par erat) commotus fuit, nam cùm paulò ante Petrus Nauarrus nouarum rerum cupidus classem aliò diuertere tentasset, neque adhuc quid ille moliretur satis certus esset, stipis numerationem, donec in Africam appelleretur, consultò distulerat. Vianellus, cui ius castrorum

datum fuerat,potestatem traditam exercens,si quos ex seditiosis militibus comprehendere poterat morte multabat:nam aut laqueo gula frangebatur,aut pilis transfigebantur,vt more militari solet fieri. Id cùm Ximenio nuntiatum esset, Garsiam Villaroellum Castorlę præfectum ad eum mittit,qui suo nomine vt mitiùs ageret admoneret.Nam quanuis ea esset castrensis consuetudo, Pontificiam tamen personam lenitas potiùs & mansuetudo,quàm immodica seueritas decebat:pręsertim cùm bonam militum partem ex pontificalibus municipijs,à liberorum & coniugum complexibus,ad belli labores ipse pertraxisset.Id fortasse duriùs quàm par erat Villaroellus Vianello exposuit:vnde procacius aliquid in ipsum & Ximenium effudit.Cuius superbum & insolens responsum, quale solet esse militum,non putauit Villaroellus verbis retundendum,sed ferro potiùs decernendum.Gladio ergo stricto hominem adortus,caput grauiter percussit.Sed Ximenij indignationem veritus,in arcē continuò se recepit,cuius custodiam Villaroellus quidam tenebat,huic de quo agimus genere propinquus. Vianellum vulneratum fuisse permolestè Ximenius tulit,nec minus ad arcem Villaroellum confugisse doluit.Reddebat autem causas non ineptas,cur nec ille vulnerari,nec hic dare se fugę debuerit,viris etiam militaribus approbantibus.Venti ex voto flare cœperant,sed expectandum fuit donec Vianellus conualesceret,præsertim seditione militum adhuc durante. Sed Salazarus Toletanorum dux, vir eloquentia militari præstans, & plerisque militibus notus,communi sententia electus est, qui ad milites tumultuantes orator mitteretur.Is ergo militum sic pectora flexit & leniuit,vt de concordia agere cœperint. Sed quia hæc solida esse non poterat,ni stipendia soluerentur, & Ximenius tam milites quàm Nauarrum de abitu suspectos haberet,opportuno Fr. Aluari consilio decretum est,vt per præconem omnes vocarentur ad pecuniam,in nauibus recipiendam. Adducuntur sacci nummorū aureorum pleni,festa fronde coronati,cunctis vidētibus, & tympanorum tubarumque sonum audiētibus,quę pretiosum metallum in nauim prętoriam comitabantur,vbi quęstor sedebat,stipendia quę cuique deberētur,numeraturus.Hoc spectaculo ita sunt omnes inflammati, vt incredibili festinatione ad vnum naues conscenderint seditionis obliti.Ximenius ea militum alacritate impensè lętus, ipse quoque in idus Maij die dominico portu statim soluturus, nauim ingreditur:

greditur: sed vsque in diem quartū in ancoris manere coactus est, propter parum idoneam tempestatem. Duces interea ad se solicitus vocabat, & singulis quibusque tribunorum ac centurionum, officium demandatum in memoriam reducebat. Hęc quæ de militum tumultu diximus, tales causas manifestas habuerunt: cæterùm vt ex Ximenij epistolis ad regem sub id tempus scriptis colligere licet, tota eius seditionis culpa, in Petrum Nauarrum, veluti in fontem & principium reijcitur. Is enim Italicis rapinis assuetus, omniaque ex voluntate tribunorum, qui cum eo in Italia meruerant, agens, ex quibus non parum multos huius belli comites secum ducebat, pactis quę Chirographo cum Ximenio firmauerat neglectis, clancularijs obtrectationibus & mendacijs, militum animos abalienauerat, dum fidem Ximenij apud eos eleuat, & mercedem promissam calumnijs dubiam facit. Nam cùm inter eum & Ximenium conuenisset, pecuniam non vt alias consuesset, tribunis committēdam, sed per quęstorem suum, ipsis militibus viritim diuidendam: quādoquidem experimento cognitum erat, id in detrimentum militum vergere: qui sępe numero aut stipendio fraudabantur, aut si id non contingeret, diutius dilato, rerum necessariarum, donec tribunis liberet, indigentia laborabant: aut certè militum numerum tribuni mentientes, quod & nunc quoque passim fit, sibi per maximam auaritiam quicquid supererat vindicabant. Ea igitur pacta conuenta simulatque tribuni Carthaginem appulerunt, per Nauarrum recisa sunt: & aut de summa rerum periclitandum erat, aut tribunis pecunia numeranda. Conuenerat etiam, vt dimidia pars prædę hostilis quęcunque caperetur, ad id bellum gerendum cederet, atque apud sequestros ad militares vsus primo quoque tempore deponeretur. Sed hoc etiam irritum Nauarrus fecit. Nam per illos dies, quibus Carthagine Ximenius commoratus est, oram maritimam infestabat, & nonnulla ex hostibus capta sunt, quę prædę nomine censeri debuerant, nihil tamen in commune attulit, sed militaribus elusionibus ad priuatos vsus, & nonnullorum aliorum conuertit. Ximenij verba hęc ad Franciscum Ruizium sunt. His me artibus Nauarrus tractabat. Quòd si quid ex petitis renuerem, aut me quod ageretur sentire indicarem: illico milites ad tumultum concitabantur. Sed quoniam personę meę ratio, vt id more militari vindicarem non permittebat, & Nauarrum habebam,

qui id ex imperio cōmiſſo vindicare potuiſſet, nō modò illum hac in re adiutorem,aut collegam non habui,ſed omnino aduerſarium ſenſi.Verum omnia potius mihi toleranda duxi,quàm in eo tempo ris articulo vniuerſum negotium ſubuertere:quod niſi ita facere ani mum induxiſſem,prorſus fuit euenturum. Habes cauſam Carthagi nenſium ſeditionum,quæ me non mediocriter diſcruciauerūt.Quo circa creditum eſt,Villaroellum Ximenij conſiliorum participem, aliquid huiuſmodi bile percitum Vianello exprobraſſe,qui Nauarro conſentiebat: & in milites,quaſi illorum peccatum eſſet,ſeuerius (vt diximus)animaduertebat.Claſsis ergo octoginta actuarijs nauibus,decem maximis triremibus,quas nunc regias galeras vocant, conſtabat:præter permulta nauigia minora, & ſcaphas maioribus ſeruientes. Vehebantur autem decem millia peditum,equitum verò quatuor millia,& lixarum calonumq; numerus neceſſarius. Poſtridie idus Maias ventum ſecundum nacta claſsis eſt:quare ſublatis anchoris,hora ferme diei tertia,portu Carthagi ſoluunt. Ex literis Aluari ſcholaſtici ad Diegum Lupum Aialam ſatis conſtat,Cardinalem corporis maciem ex ſolicitudine contraxiſſe; non tamen ob id animi vires imbecilliores factas,& magnâ totius exercitus alacritate vela quo diximus die feciſſe, certiſsima victoriç ſpe concepta. Adeo iuſti belli cauſam militum animos excitare & inflammare valet,præſertim ob religionem ſuſcepti. Poſtridie eius diei multa iam nocte, Ximenius ad Africam ſecundis ventis appulit. Is autem dies religioſiſsimus eo anno fuit,quoniam Chriſti ſeruatoris in cçlum aſcenſus eo die celebrabatur. Claſsis ſub meridiem ab ſpeculantibus Mauris viſa eſt, cùm diſtarent quadraginta millibus paſſuum. Omnia montium cacumina ſigno ex arce,quç facis appellatur dato,fumare cœperunt. Quo ſanè ſignificabatur hoſtium exercitum iam aduentaſſe, & idcirco oportere, vt cuncti ad eos repellendos ſeſe compararent. Ximenius,Merſalcabirano prçfecto recipiente,portū ingreſſus eſt.Obtexerant iam omnia craſſæ tenebrç,cùm Ximenio nuntiatum eſt,claſſem vniuerſam ad eundem portum ſaluam appuliſſe,& hoſtes magnopere conterritos,noſtrorum audaciam & virtutem conſyderantes,qui locis ignotis & hoſtilibus,per noctis caliginem ſeſe committerent:tantaq; animorū prçſentia,nō expectata luce,neq; ſtationibus exploratis,portū tamen tenuiſſent. Mirum ſanè fuit,naues ſibi viciſsim cladi non fuiſſe, dum

portus

portus angustias nocte illuni subeunt, altera in alteram impingens. Per eam noctem Ximenius somnum non capit, sed solicitus in anchoris mansit, dum singulis quid postero die faciendum esset per partes diuidit. Nauarro, qui & ipse quoque vt Imperatorem optimum decebat, forti sermone cunctos ordines ad prælium incendebat, eius diei victoriam commendauit. In eo enim solo totius rei summam versari, & soli tantæ rei gloriam reseruari, multis audientibus dicebat. Ad se enim præter impensas, & solicitudinem omnes cohortandi, & regem admonendi quemadmodum quisque se in eo bello gereret, nihil, aut certè parum pertinere. Multi ex ducibus eius alloquio fiducia pleni, lucem non esse expectandam existimabant: sed in primis Ximenius, cui omnis mora, non modò longa & grauis videbatur, sed suis conatibus impedimento & damno esse. Itaq; inter omnes conuenit, vt quoniam plurimum momenti ad victoriam haberet, prærupti cliui occupatio, quem inter Oranum & portum consurgere diximus, de media nocte irruendum esse putabāt, dum nihil tale hostes timebant, & præsidium in cliuo positum negligentius custodiebatur. Nec esse Numidarum multitudinem expectandam, qui vigiliarum fumis admoniti, ante auroram omnes illos colles essent præoccupaturi. Interea actuarijs nauibus, & triremibus per oram maritimam ad vrbem accedendum esse, vt eodem tempore tormentis è nauibus Oranum quateretur, & præsidiū è cliuo deturbaretur. Necesse enim esse, vt dum vni rei succurrere laborant, alterā destituāt: quare alterutram capi oportere. Sed postquā pedites omnes è nauibus ante lucē egredi cœpissent, Nauarrus incertū quo cōsilio, scaphis & cymbis ablatis, quibus equi erant traijciēdi oram legens, ad Oranū contendit. Hic vt retulere qui per id tempus vixerūt, nunquā probauit classem tā numeroso equite onerari: esse enim dicebat ardua, & difficilia loca, nihilq; minus quā equitatui apta. Ergo animi sui sententiā secutū, de egressione equitū, vt parū necessaria, nequaquā curasse, sed vniuersis nauigijs arreptis, eorū ad vrbē specie, terrorē hostibus inijcere voluisse. Id postquā Ximenio renūtiatum fuit, existimās Nauarrū, vt imperij æmulū, in suā id contumeliam fecisse, indignabundus ex arce, quo se ad curandum corpus receperat, subitò exilijt, & equites quamprimū qua ratione fieri potuit egredi iubet, atque ad auxilium peditibus ferendum vrget. Ne quid tamen à mari, aut à tergo ex vallibus, quę ad pręrupti collis radices

 profun-

profundissimę iacent, detrimenti à nostris caperetur (est enim gens punica, insidiosa, & fraudulenta) oræ maritimę, & vallium faucibus pręsidium apposuit. Hac cura & diligentia, plus exercitui salutis & auxilij ad victoriam attulit, quàm cęteri omnes dũ strenuè pugnant. Postea enim compertum fuit, complures ex Mauris in insidijs collocatos fuisse, qui nihil hostile ea de causa tentare sunt ausi. Quod nisi Ximenius prudentissimo consilio cauisset, pauci ex hostibus repètè nostros adorti, magnum terrorem inopinantibus, & perniciẽ intulissent. De quibus ipse ad Franciscum Ruizium scribens, illius egressionis confusionem deplorat, & culpam omnem in Nauarrum detorquet, atque Dei vnius fauore & ope, acta illius diei ad felicem exitum prouenisse affirmat: nec se, quanuis id sedulò curauerit, efficere potuisse, vt tertia pars equitum è nauibus in tempore descenderit. Quòd si suis consilijs Nauarrus paruisset, omnes ad vnum Numidæ equites, qui in auxilium Maurorum venerant, proculdubio cecidissent. Qui primus ex equitibus in Africam descẽdit, Carauajalus quidam esse fertur, Pontificalium ędium, quę Compluti amplę sunt, eo tempore curator. Quare rei pręclarè gestę Ximenius memor, strenuum equitem, qui Carauajalum referret, è naui sedulò desilientem lata in tabula depingi, atque in diui Bernardini ęde, quã ille postea Orani dedicauit, affigi iussit, quę in hunc vsque diem incolumis visitur. Multum alacritatis & animi, præsentia sua exercitui eo die Ximenius attulit. Nam è Mersalcabirana arce suorum caterua stipatus, cùm ad portum (vt diximus) egrederetur, nouitate, & insolentia spectaculi, ducum animos & militum perculit. Neque enim imperatorem suum splendenti clypeo, aut cassіde ex chimęra ignes vomente formidabilem intuebantur, sed Pontificalibus vestibus indutum, sacerdotibus, & religiosis viris ex vtroque latere stipatũ, & cruce argentea pro vexillo præeunte, quam Algôra canonicus Seguntiensis ex officio gestare solebat, tunc verò frater Fernandus, validis lateribus, & procera statura homo, quo ex Frãciscanis sodalibus Ximenius familiariter vtebatur, equa alba insidens gerebat, gladio Hispano super saccum Franciscanum accinctus, queadmodum & cæteri religiosi viri, qui eo die, iubente Ximenio, armis se munierant. Hora ferme diei sexta, omnis peditatus in quatuor agmina per tribunos militares dispositus, totam illam planiciem occupabat, quæ ante arcem Mersalcabiranam est. Sed quoniam in tanta festinatio-

ne milites debilitata corpora curare non valuerant, atque Veneris die qui tunc illuxerat, carnibus vesci religio erat, trepidantes cunctorum animos, neque enim quid ederent prçter laridum & porcinã, ex classis commeatu suppetebat, Ximenius bene ominando religione exoluit, & qua pollebat authoritate, facultatem carnes edendi dedit. Ergo postquam cibo refecti sunt, ad se omnes conuocat, & ad hunc modum allocutus est. Si existimarem Hispani viri, fortibus animis, vllis verbis aut necessitudinibus fiduciam addi, haud ego ad vos in prçsentia, homo parum ad loquendum instructus, & in castrensi vita nunquam versatus, sed vnus aliquis ex vestris ducibus prodijsset, quem & eloquentia prçstare, & vobis beneuolentia, & laborum communione coniunctum esse intellexissem. At quoniã mihi persuasum est, vos omnes ad hanc Africanam expeditionem inflammatos esse, in qua & Dei Opt. Max. causa agitur, & reip. cõseruatio vertitur: quid autem religioni & patriæ omnes debeamus, neminem vestrum arbitror ignorare: cùm bellum inquam, sacrum geramus, pro aris & focis, vt dici solet: volui hoc potissimùm tempore, quando ad aleç iactum deuentum est, ego ipse alacritatem vestrã intueri, & animorum præstantiam contemplari. Audiebatis multis iam annis, littora Hispana ab hostibus nostris miserè vastari: abduci liberos vestros in durissimam Afrorum seruitutem; filias & vxores indignè violari: terrorem denique maximum omnium capitibus imminere. Cupiebatis cum illis confligere, tot iniuriarum vindictam sumpturi. Id vt vobis liceret, cùm à me crebris vocibus patria efflagitasset, decreui tandem selectos milites, quales vos estis, per viros prçstantissimos congregare. Viderunt ex cunctis Hispaniç vrbibus matres familiâs nos egredientes, & ad aras templorum fusç nostram victoriam Deo commendarunt. Expectant cum triũpho nostrum reditum, liberosque suos ex Maurorum ergastulis vestra virtute solutos, in amplexu se iam iam habituras sperant. Habetis ante oculos, quem tandiu optastis diem. En illa regio infesta & inimica, adsunt hostes adhuc insultantes, & vestrum sanguinem impotẽter sitiẽtes. Quare prçsentibus estote animis, atque orbi vniuerso hodie declarate, non tam robur vobis ad patriam defendendam hucusq; defuisse, quàm occasionem & insignem aliquem ducem, qui vos ad hanc laudem obtinendam instigaret, & conduceret. Ego ante alios primus memet periculo obijciã, qui sic animatus huc tandem prodi

ui,vt aut ſtrenuè dimicantes hodie victoriam adipiſcamur,aut ſi id minimè ſuperi conceſſerint,quod abominor,omnes pariter confoſſi concidamus. Nam vbi melius Antiſtes Deo ſacer occumbet, quã pro religione depugnans? Nec ego primus hanc gloriam videbor aſſecutus:ſic enim multi,qui me in Toletana dignitate anteceſſerũt, mortẽ pulcherrimã pugnantes oppetiere. Hęc dicens aciem procedere iubebat,ſeq; militibus comitẽ dabat. Cũcti eius oratione mirũ in modũ incitati Ximenium circũſtetere, orantes vt pugna abſcederet,ipſiſq; prælij cõflictum cõmitteret:eam enim operã religioni & reip. nauaturos,vt ipſum ſuſcepti negotij nunquã pœniteret. Ceſſit cõmunibus omniũ precibus Ximenius:atq; ętatis & perſonæ ſuæ memor,in Petrũ Nauarrum eam curã reijciens,Merſalcabiranã arcem ſe recepit:ſacram ędiculã ingreſſus,quæ diuo Michaëli dedicata eſt,in genua procũbens,paſſis manibus in cęlum intentus,multis lachrymis Deum precabatur,vt ſuis Chriſtianis pręſidio eſſet. Petrus Nauarrus vt ingentem Maurorũ & Numidarum multitudinẽ colles occupaſſe vidit,ne noſtri quos maritimi æſtus,& labor eius diei laſſauerant,impares in congreſſu eſſent timuit:belli autẽ principio parũ proſperè noſtris ſuccedente,fiduciam & vires hoſtibus auctũ iri non dubitabat. Quare ſecũ deliberare cœpit,an in poſterum diem conflictum differret,intereaq; hoſtes in timore cõtineret, an alacritatem militum ſecutus,tãdem de ſumma belli eo die decerneret. Vt cũctationem magis approbaret diei tẽpeſtas in primis faciebat,erat enim hora propemodum nona,metuebat igitur ne iam appetentibus tenebris pręliũ incœptũ intermitteretur,& noctis interuẽtu noua exoriretur rerum facies,paruo enim momento belli res plerunque in alteram partem inclinat. Animi itaque dubius ad Ximenium redire decreuit,eius ſententiam antequam quicquam tentaret rogaturus. Is experientiſſimi Imperatoris dubitatione permultum cõmotus,neque quid conſuleret ſatis certus,cũ ſe collegiſſet,in hac(inquit) vir fortiſſime pugna,Chriſtus ſummi Patris filius,& ſeductor Maurorum Mahometus in certamen deſcendunt, omnem cunctationem non ſolùm damnoſam, ſed impiam eſſe arbitror. Quare omni depoſita formidine,milites tuos,vt cum hoſtibus manus conſerant iubeto: certa enim mihi ſpes eſt, te hodie victoriam magna cum laude reportaturum. Diuinum id potius oraculum, quàm vllius hominis conſilium fuiſſe, quæ ſunt poſtea inſecuta declararunt:

nisi enim eo die pugnatũ fuisset, Oranum capi nõ poterat. Vix post tres horas à capta vrbe, Trimesenius Messuarus, qui authoritate & potẽtia à rege est secũdus, cũ magna peditũ & equitum vi, in auxiliũ Orani venit: qui vrbis captiuitate & direptione cognita, nil tentandũ cõtra Hispanos victores ratus, ad rege suũ rediijt. Ergo Nauarrus ad exercitum reuersus, qui in quatuor agmina quadrata erat diuisus, quorũ singula bis mille & quingẽtis militibus cõstabant, sibi vnũ agmẽ asciuit, quo per omnes partes discurrẽs, cęteris laborãtibus auxilio esse posset. Tormẽta bellica, quę Ximenij diligẽtia, simul cũ equitibus, in tãta festinatione è nauibus educi potuerũt, puluere tormẽtario, reliquisq; apparatib⁹ instructa subsequi iussit. His ad hũc modũ cõstitutis, tubis classicũ incinentibus, & omnibus Iacobũ diuũ Hispaniæ tutelare inclamãtibus, rectà ad cliuũ occupãdum, & inde hostes deturbãdos, infestis signis, & armis cõtendere imperat. Illi verò haud segnes, per loca aspera & difficilia, gradu militari, prout tubæ cymbalaq; pręcinebãt incedentes, iras taciti in Mauros acuebãt. Illi è montis vertice partim telorũ iactu, partim crebra lapidũ ingentiũ volutione, nostrorũ ascẽsum omni ratione, phibere nitebantur. Qui è Mauris paulò audaciores erant, ab stationibus nõnihil discedẽtes, loci opportunitate confisi, faciles enim erãt ad suos regressus, nostros ad manus cõserendas prouocabãt. Erant quidẽ nostri Ducũ & tribunorũ imperio iussi, ne locũ vllo pacto deserere auderẽt, antequã verticẽ occuparent: non tamẽ defuerunt, qui Maurorũ insolentiã ferre nõ potuerint. Inter quos nõnulli Guadalfajarenses, prõptiori animo & manu, facinus aliquod strenuũ ante alios edere cupiẽtes, lõgius ad prouocatores progressi, temeritatis pœnas dederunt. Nã Ludouicus Cõtreras interemptus fuit, & reliqui vt ad suos reuerterẽtur, vi sunt coacti. Mauri verò, propter primi congressus fortunã læti, amputatũ Ludouici caput, veluti Christianorum pereuntium primitias, ad vrbẽ ferendũ curant, quod in nostrũm ludibrium pueris per vicos rotandũ est traditũ. Erat Ludouicus altero oculo orbatus, quod cum vetulæ auguratrices, quarum ingens numerus apud Mauros est, animaduertissent, dira superstitione tactæ ad suos inclamare cœperũt, certã esse Orani captiuitatẽ: proinde saluti suę quisq; pro viribus in tẽpore cõsuleret: id apertè numina declarare, cũ is qui ex hostib⁹ ferro primus occubuisset luscus esset. Tãtus tamẽ vulgi de capite abscisso mutuò sibi gratulãtis cõcursus fuit, vt ad subterranea ergastula, qui-

bus

(ttuis

bus Christiani vincti asseruabantur, dolorē & miserias aucturi decta lerint, Alfaquini esse dictitantes, ita enim ex suorū pōtificū nomine, Archiepiscopū nostrū appellabāt. Id cùm Frāciscus quidā Deolodatus audiuisset, qui in Ximenij familia aliquādo vixerat, & in Mersalcabirana oppugnatione à Mauris captus toto quadriēnio in vinculis fuerat, caput sibi ostēdi postulauit. Postquā faciē, & oculi etiā or bitatē perspexit, nō hoc (inquit) caput Alfaquini nostri est, vt vos va nè putatis, sed alicuius gregarij militis. Interea nostri in aduersum ni ti, ad montē occupandū: sed festinantes à nebulis atris, quę subitò & mōtis cacumē, & ipsos etiam Mauros è cōspectu abstulit, retardati sunt. Hunc tamē casum in auguriū secutę cladis Mauri acceperūt, vt ipsi postea dicebāt. Nostri ergò pertinacibus, & cōstantibus animis, tantū reptādo & cōtēdēdo effecerūt, vt capacissimū aquę locū, à quo iā prima statim mōtis ora venę nitidissimę defluūt, quē Mauri ingē ti cōtentione defendebāt, sibi per vim & per neces occupauerint. Erant ob viæ difficilis molestiā, & festinandi studiū, in solo pręsertim ardēti & ęstuoso, nostri fatigati: quibus multū roboris & fiducię dedit aqua eo tēpore occupata. Quare tormētis inter ficeta, & suburba nas quasdā habitationes collocatis, Maurorū agmina glādib⁹ ferreis & nō mediocris magnitudinis lapidib⁹ malè multabāt. Nauarrus & aliquot selecti milites, tantā ferro stragē ediderunt, vt terribili metu debilitati Mauri, vim illorū sustinere nequiuerint, sed terga dātes mō tē deseruerint, nostrisq; liber trāsitus fit relictus. Maurorū fuga cōspe cta adeò animosè nostri sunt insecuti, vt militaris ordinis obliti, & ducū imperia parū attēdentes, per subiectā Orano planiciē sese ad uersus fugiētes effuderint. Hęc turbatio & ordinum cōfusio, qua sese milites per cāpos insequēdi auiditate ad vrbē tā latè explicarunt, nō inutilis fuit vt timebatur: nam terrorem maximū Mauris incussit, multò maiorem exercitū quàm erat, ea specie existimātibus. Interea classis non cessabat Orani muros quatere, quanuis Mauri pro virili sese defendere satagerēt, & crebris tormentorū ictibus nostros impe terēt. Accidit verò vt tormētarius magister, tā bene collineauerit pi lā ferreā cōtra præstantissimā Maurorū machinam, vt illam cōfregerit, & loco deturbauerit. Exinde hostiū ictus remissiores fuerunt, adeò vt nostri è triremibus desilietes, terrestribus copijs sese cōiunge rē potuerint. Cōiūcti fortissimè dimicātes effecere, ne fugiētibus ho stibus pateret aditus in vrbē, sed coacti fuerint, præter rasam (quod aiunt)

aiũt) fugere, vijs omnibus per nostrũ militẽ occupatis. Dũ hæc gerũtur, sex christianorũ signa in sũma vrbis arce sunt cõspecta, & paulò post intra semihorę spatiũ, omnia mœnia nostrorũ vexillis tenebantur. Nã nostri milites per hastas mirabili pernicitate reptãtes, dicto citiùs omnia præsidijs obsederãt. Tãto ergo impetu cõscensum fuit, vt postea id per otiũ cõsyderãtes, vix fieri potuisse crederẽt ipsi authores. Nã parta victoria, cũ idẽ efficere laborarẽt, nunquã successit: nunc murorũ altitudine, nunc hastarũ polita lęuitate, & flexibili materia, militũ studiũ & conatum retardãtibus. Adeo ad res pręclaras gerendas necessarius est ille ardor, quo animi incalescũt cũ res vera agitur. Sosa cohortis pontificię præfectus, fuit primus qui reptando in muros cõscendit: nã diuũ Iacobũ & Ximenij auspicia inclamãs, & è summis mœnibus Ximenij vexillũ ostẽtans, victoriã partã nuntiauit. Cõplures intra vrbẽ è muris desilientes, portis reseratis, aditũ reliquis militibꝰ dederũt. Mauri re insperata perterriti, & suorũ militũ præsidio destituti, ob subitã nostrorũ irruptionẽ, multi se in sacella (quas mesquitas vocãt) recepere, alij in munitas quorũdã diuitũ ędes, nõnulli quibus animus erat prõptior, patẽtioribus locis cõuenerunt, vltima aduersus hostes experiri parati. At vbi vniuersum nostrorũ exercitũ vrbẽ ingredi viderũt, totãq; illã formidandã aciẽ per omnes vicos circũfundi, veriti ne omnino spes fugę interciperetur, vrbis portas petiuerũt, si fortè cũ irrũpentiũ cõfusa multitudine ipsi elabi quoquo modo posśint. Ex nostris equitibus, quibus vt diximus Villaroellus Castorlanus præerat, plures quã ducenti, id quod futurũ erat rati, ante portã Trimeseniã cõsistentes, quà hostibus fugiendum erat, penè ad vnũ omnes cõfodissent, nisi subitus Villaroelli casus eis salutẽ insperatã attulisset. Ille enim ab hostibus nihil periculi esse cogitans, quos in diuersa dispersos esse nouerat, prædę solũ inhiabat. At centũ & quinquaginta Arabũ equites, qui nõ minus quã nostri prædandi erant cupidi, vt mos gentis illius est, in socios victos omni perfidiæ genere insultãdi, in hortis suburbanis delitescebant. Hi vltimos equitum subitò adorti, tantum Villaroello terrorem iniecerunt, magnũ aliquem exercitum à Trimesenio rege venisse existimanti, vt dum ad nostros inconsultè se recipit, equum amiserit Arabis hasta perfossum. Hoc vnus è cornicinibus, qui equites sequebatur videns, proh pudor (inquit) Hispani equites, cur fugitis vestros captiuos? Hi Arabes nuper vestras manus effugientes, in hosce hortos se receperũt, si

quà

quà poſsint mortẽ effugere. His verbis noſtri ſeſe collegerũt,& impreſsione facta, Arabes in fugã verterũt,nõnullis occiſis. Decem ex noſtris Arabũ haſtis cõfoſsi perierant, antequã ſe colligerent: inter quos Pezãnum Pezuelẽſem, Didacũ Quiralum, Frãciſcũ Vaezium, Ferdinandũ Cauiã Cõplutenſes, cecidiſſe accepi. Exercitus qui Oranũ victor occupauit, tanto ardebat odio cõtra alienę religionis homines, vt nulli ætati aut ſexui pepercerit: omnia ferro & igne vaſtabãtur. Hanc ſtragẽ pulchris carminibus, Gonſalus Ęgidius in cõmẽtariolo de bello Africano, deſcripſit. Igitur noſtri humanitatis obliti, vt in victoria fieri ſolet, nullũ ſæuiendi finẽ facturi videbãtur, niſi nox lucẽ ademiſſet, & receptui ſigna fuiſſent data. Quiſq; ad ſuã ſtationẽ & ducẽ properabat: ſed tanta erat militũ cõfuſio, qui Maurorũ domos diripiebãt, ſeq; ſpolijs tũ argenti facti, infectiq;, tum varię ſupellectilis locupletabãt, vt nullo modo cõtineri potuerint. Rurſus ergo ad direptionẽ redeũt, atque omnia vrbis loca, paucis exceptis, occupant, occiſo ingenti hoſtiũ numero: & epulis, quas ſibi illi in cœnã parauerant, diei famẽ noſtri depulerũt. Sed tandẽ ſomnus ex labore & vino obortus eos oppreſsit, & cruẽtis hoſtiũ cadaueribus tãta ſecuritate & fiducia indormierũt, vt permulti in Orani vrbis plateis ad multã diẽ ſtertuerint. Nauarrus interea vigilãtibus cẽturionibus per opportuna loca diſpoſitis, excubias fieri diligenter iubet: & inſidias Maurorũ timẽs, nũquã militare ſagũ exuit: quod illi perpetuũ in bello fuit, erat enim ſomni parciſsimus. Poſtero poſtquã illuxit die, Nauarrus omnia ſtrenui Imperatoris munera execut⁹, vrbẽ circũluſtrat. Cũ tot paſsim cadauera miſerãdis vulneribus perfoſſa noſtri cõtuerẽtur, hoſtili furore & rabie, quę in pectoribus humanis ex bellica cõtentione innaſcũtur, mitigatis, miſericordia & cõmunis fortunę recordatione tacti, palàm illachrymabãtur: & ad deditionẽ eos perhumaniter inuitabãt, qui vel ad meſquitas, vel ad loca aliqua tuta cõfugerãt. Perculit potiſsimũ noſtrorũ animos lactens infantula, quę in media via matri interemptę adrepſerat, & vellicata per blãditias papilla, colludẽs ſuggere tẽtabat. Hãc Georgio Baracaldo, qui Ximenio ab epiſtolis fuit, dum ſub corona captiui veneunt, exiguo pretio ceſsiſſe Ęgidius ſcribit, & à ſe poſtea in Hiſpania viſam. Huius perſimilem caſum Ariſtides Thebanus, qui Apellis ęqualis fuit, pinxiſſe fertur. Oppido enim capto ad matris moribundæ mammam infans repſerat, adeoque mirum artificem fuiſſe aiunt in

affectibus

affectibus exprimendis, vt mater sentire videretur, & timere ne pro lacte sanguinem infans lamberet. Illico Nauarrus ad mesquitas & pręsidiarias domos expugnandas milites quosdam selectos mittit, ipse circumcirca regionem explorat: vt priusquã Ximenius ex Mersalcabirana arce Oranum veniat, omnia tuta forent. Illi qui ad mesquitas capiendas sunt profecti, tanto impetu hostes sunt adorti, vt quanuis egregiè seq;, & loca tuerentur suscepta, inde tamẽ nostrorũ militum virtute deturbati, tandem victoribus cesserint: totaque vrbs in deditionem sit redacta. Arianarorum fratrum virtus quos Cãtabria miserat, principium loca illa capiendi dedit. Nam cùm ad mesquitã maximã præclarè vtrinq; dimicaretur, hi, comitesq; nonnulli robore suo freti, ędis fastigia reptãdo occupauerunt: in quos cũ tela ab hostibus frequentia iacerẽtur, essentq; animi dubij an in Maurorum cõfertissimã multitudinẽ sese immitterẽt, nã diutius eo in loco cõsistere nequibant, nihil amplius cunctari, se in medios hostes, magna animi præstantia precipites dederunt. Sic ad vnum hostibus captis, maxima mesquita in potestatem nostrã venit, & reliqua deinceps loca, in quibus Mauris spei aliquid, aut fiducię remanserat. Viri multi insignes & pręclari ex hostibus cecidisse dicuntur, sed promiscui vulgi quatuor millia, & aliquãto plures. Certè omnes plateæ & vię, adeò cadaueribus erãt plenę, vt necesse esset ambulantiũ pedibus cõculcari. De captiuorũ numero, parũ conuenit inter eos qui per epistolas tunc amicos certiores de his rebus fecerũt. Alij enim quinque millia fuisse, alij octo scribũt: vt Hieronym' Iulianus scribẽdarũ epistolarũ Baracaldo socius. Ex nostris triginta sunt desiderati, qui ferme in mõtis expugnatione perierãt. Pręda adeò ingẽs & opulẽta fertur, vt nõ solũ tribuni militares & duces, inter quos quendã fuisse certũ est, cui decẽ millia ducatorum obuenerint, sed ipsi quoq; gregarij milites, atq; adeo calones & lixæ, auro & argẽto diuites discesserint. Quingẽtis millibus nummûm aureorũ Orani pręda integra ęstimatã est: quod neutiquã mirũ videbitur, vrbis opulẽtiã & diuitias reputãti. Mille & quingẽtas tum mercatorũ, tũ artificũ officinas Hierõnymus Iulianus se per id tẽpus Orani numerasse tradit: quod si admittimus, vix in tribus præcipuis Hispanię oppidis in quibus nundinę frequentes sunt, tot reperientur. Nõ defuerunt ad bellum Africanum suscipiendum, neque postea in prælij discrimine ostenta, quę neutiquam recensuissem, nisi eius temporis scriptores cõstanter

ea

ea non modò asseuerarint, sed sacris concionibus in templis euulganda, multis obtestationibus tanquam rem admirandam, cōmendauerint. Aliquot ante diebus, cū dilationibus de quibus diximus, in Hispania Ximenius detineretur, ad Vaionam Carpetanię vicū, vbi Tagusa modicus fluuius, non longè à Toleto in Xaramam capaciorem confluens, frequenti per cymbā vectorum traiectu, locū ignobilem alioqui illustrat, crucem per aliquot dies visam esse ferunt : de qua cū crebri sermones in comitatu regio fierent, eisque Ximenius aliquando interesset, multiq; causā sciscitarentur, quid potissimū sibi crux vellet Vaionæ viculo imminens: quidā vt apparet nō inertis ingenij homo, Ximenio pręsenti dixit. Te ô Antistes crux admonet, vt expeditionem susceptam matures: nā Vaiona parū à Ve ayna distare vides. Porrò Ve ayna Hispanorum lingua id significat, quod vade citò, si quis latinè interpretetur. Simili diuinatione in voce satyrus, cuius imago Alexandro, dum Tyrum obsidet, per quietem oblata fuit, Aristander vates eam esse capiendā pronunciauit. Portu egredientibus, crux in Africa primò sese obtulit. Igitur Cazalla titularis Episcopus, crucem in limine portus conspicatus (nam is de ea re iussu Ximenij, ad Villalpandum Toletanum Vicarium scripsit) ad milites conuersus, in hoc (inquit) signo vincemus. Quod enim quinto nonas Maias, Toleti in templo maximo concionantē me audiuistis cū de crucis dominicæ inuentione tractaremus, nos nempe crucem dominicā repetitū in Africam tendere, quam perfidi Mauri Mahometo duce ex illis locis impiè deturbassent, en se nobis in vestibulo offert, vobisq; certum victorię augurium dat. Aper deinde immanis, è proximis saltubus per medias acies ferociter pertransiens, clamore nostrorum cōtinuò exorto, quasi ex cōposito factum esset, Mahometū esse omnes cōclamarunt, & militum telis transfixus est. Ingens vulturū multitudo, cædem Maurorum palā significantiū, hostiū exercitū circunuolabat, nunquā ad nostros deflectētes: vt prisca sapientū dicta vera esse deprehensa sint, qui vultures exercitus sequi prodiderunt, eosque potissimū diligenter oberrare, quorum internecionem futuram esse triduo ante pręsenserint. Leones itē per syluas frementes à circunuicinis Mauris audiebantur, qui post prælium commissum, ad cadauera deuoranda de nocte conuenerunt. Cùm à nostris caperetur, duplex item Iris visa est Orano imminere: quas cū Carolus Mendozius Friasio iurisconsulto ostēderet, subitò veluti diuinās,

Oranum in nostram potestaté venisse, exclamat. Hoc cùm Ximeni' resciuit, prænuncia cælo (inquit) venisti Iris, nobis victoriã ratã factura. Atq; ad familiares cõuersus, in scholis philosophorũ, Irim nõ modò tempestatem, sed pugnam etiam significare, audijsse se dixit: Iam verò eius geminationem pugnæ atrocitatem proculdubio indicare: penes quos tamen victoria esset futura, à Dei opt. max. pendêre voluntate. Certè Nautæ tempestate iactati, aeris indeserenitaté arguunt, nos item speremus rerum immutationé: sic enim qui hactenus famelici & siticulosi, montis ascensu prohibebantur, vrbé occupabunt. Hęc dicenti nuntius aduenit, qui vrbem esse captam declarauit. Admirabile videbitur quod dicturus sum, sed nihil certius eo tempore est habitum, ac proinde multorum scriptis testificatum: nam præter priuatorum hominum epistolas, Gonsalus Egidius, & quidam innominatus author, qui commentariolis latinè editis, huius pugnæ seriem ediderunt, magna hac asseueratione affirmant: solem scilicet, quatuor & amplius horas, cursum suum cõtinuisse. Nam cùm à nostris mons appetebatur, dies palàm inclinare cœperat, fermeq; sol iam occasui proximus esse videbatur: quod vnum (vt diximus,) Nauarrum ad montis radicem, priusquã prælium tentaret reputantem, non mediocriter conturbauerat. Hoc etiam Ximenium consyderasse aiunt, prudenter tamen tacuisse, donec res hæc mirabilis omnibus vulgata fuit. Animaduertisse hoc etiam nõnullos ex Mauris affirmant, qui rei nouitate perculsi, sacrum susceperint baptisma. Certè in eo prælio, quo temporibus nostris Carolus. V. Romanorum imperator Ioannem Federicum Saxonem fudit, diem quoq; longiorem fuisse scribunt, quàm eo tempore cursu solari esse potuisset, quod & ipse Cæsar affirmabat. Huiusmodi autem miracula an ex opinione humana nascantur (res enim maximas & difficiles breui tempore absolui non credimus) an lux illa verè tardior fuerit, præpotentis Dei voluntate, nõ est consilium persequi. Igitur Ximenius captæ vrbis nuntio impendiò lætus, noctem illam hilarem, in hymnis, & gratiarũ actionibus somni immemor inter suos traduxit. Postridie eius diei triremibus oranũ petere placuit, vt salebrosi itineris difficultates vitaret. Fruebatur inter nauigãdum pulcherrimo vrbis aspectu, menianis frequẽtibus, & cãdidissimis turrib' collucentibus. Ad terrã exposit', crucis vexillo præeũte, & victore milite stipatus, vrbé ingressus, lætis omniũ

acclamationibus suscipitur, laudes Deo opt. max. victoriarũ largitori incinentium, & Ximeniũ gentiũ barbararũ victorẽ proclamãtiũ. Qua ille re mirificè oblectatus, Dauidis versiculum sublimi voce protulit, ita vt ab omnibus exaudiri posset. Non nobis domine, nõ nobis, sed nomini tuo da gloriam. Ad Alcazauã (hoc est ad arcem maximam) e vestigio perrexit: neq; enim alteri præterquam Ximenio aditus ad eam se daturum præfectus affirmauerat. Postquam receptus fuit, claues sunt ei traditæ: & protinus trecẽti ex Christianis captiui, qui dira seruitute à Mauris premebantur, ex arcis ergastulis in lucẽ sunt producti, atq; optata libertate donati. Oblata est illi vniuersa præda tanquã præcipuo imperatori, quę publicè iussa fuerat asseruari. Ille quãuis multa pretio, & elegãtia insignia videbãtur, nihil ad rẽ suã priuatã transtulit: sed quædã in publicos exercitus vsus, quẽadmodũ cũ Nauarro conuenerat, quædã ad Regẽ deportãda seposita fuerũt. Ducib' deinde, & tribunis militaribus vocatis, virtutẽ illorũ publicè collaudauit, & pro tã fortiter nauata opera benignissimè gratias egit: & torquibus, armillis, & Numidicis phaleris, alijsq; itẽ militaribus præmijs, prout quisq; merebatur, donauit. Cadauera extra vrbẽ vt eijcerẽtur curatũ est, quorũ fœtor vrbẽ penè infecerat, & periculũ erat ne aẽr, qui facilè alienas impressiones recipit, pestilẽtes afflatus cõciperet, & corrumperetur. Negotium id fuit cũ primis operosum & molestũ: neq; enim paruo tẽpore tã ingens fœtidorũ cadauerũ multitudo expelli poterat, neq; facilè erat homines inuenire qui vespillones agerent. Idcirco aut in scrobes profundos sunt immissa, & aggestã terra cõtecta: aut per vicos alia ignibus incensis cõbusta, alia vstulata. Sed vix efficere omni cura potuerunt; vt multis post diebus à Ximenij discessu, cadauera per Orani vias non iacerent permulta: adeo vbi lucrum non est, vulgus laborem etiã sibi necessarium fugit. Bellica instrumenta ærea, quæ mœnijs diruendis ob ingentem magnitudinem sunt idonea, plusquam sexaginta instructissima sunt capta: Catapultarum, Scorpionum, Balistarum, & iaculorũ immensus numerus. Quare miraculo proximum esse videri possit, atq; ideo Ximenij auspicijs, eiusq; pietati ascribi solet, vrbem Mauritaniæ celeberrimam, tot apparatibus bellicis refertam, tam florenti iuuentute, ac tot præsidijs Numidarum (quos Arabes vocat) abundantem, quæ vel sex mensium obsidione vix expugnari posse credebatur, tanta celeritate & paruo temporis

ſpatio,tã deniq; incrueta noſtrorũ victoria,captã eſſe. Erat in ore omniũ, id quod Cæſar Pharnace deuicto ad Senatũ ſcripſit, Veni,vidi, vici,ob feſtinationẽ celeritatemq; qua hoc bellum Africanum confectum fuit. Quare ximenij virtus & fortuna, omnium literis & memoria hominum eſt celebranda, qui Oranum nondum viſam, eo ipſo quo appulerat die vicerit, ſubegerit, & occupauerit. Quãq; nunc verũ eſſe, quod inter veteres parœmias circunfertur, ſuam quenq; moribus & induſtria fortunam fingere, oſtendemus. Nam portarum occluſio, qua Mauri & Numidę excluſi ſunt, non ideo facta eſt, ne ſi cum Mauris etiam Arabes reciperentur, horum tyrannidi,ſeruiendum eſſet, vt vulgò iactabatur. Multò veriſimilior cauſa eſt, quæ ab Oranenſibus nonnullis adhuc ſuperſtitibus refertur. Hi enim qui inter captiuos,aut dedititios ducti, in vicis Guadalſajaræ proximis vitã agunt, proditione ſuorũ ciuium vrbem eſſe captã mihi retulerunt. Sed non ab re fuerit de ingenio & moribus Arabũ (quos Alarabes paſſim vocamus) nonnihil præfari:vt ſic intelligatur,quæ de occluſione portarũ dicta eſt cauſa. Eſt gens in Africa,quę deſerta loca in tẽtorijs incolit,vnde primũ ſcenitæ ſunt dicti, ſine legibus, ſine certis laribus, ſine vllo manſuetioris vitę cultu. Hi quòd potiſſimùm eam Africę partẽ occupauerint quę Numidia dicitur, à Romanis Numidæ ſunt vocati, noſtri verò Alarabes (vt dixi) appellãt,quo nomine à Mauris etiã dicuntur. Erãt enim Arabi æ deſertę quõdam indigenæ,qui per Ęgyptum in Africam venerunt,et bonã eius partem armis ſubegêre, rei pecuarię in primis addicti, latrocinijs & cędibus intenti, nullamq; vel fidei vel iuſtitiæ rationem habẽtes. Hi aſſiduis exercitationib⁹ & vitæ rigore duratis corporib⁹, ad vſum militiæ peraccõmodi ſemper fuerunt, atq; cũ Mauris, quoties à bellis externis otiũ eſt, perpetuas pugnas exercẽt. At ſi quãdo ex alienis regionibus hoſtes aduenIant, illico ſe cum Mauris coniungunt, & veluti religionis & communis patriæ prætextu, ſtipendio conducti, vindices ſe illorum profitentur. Non tamen vrbibus ſuſcipiuntur, quoniam alienis opibus inſidiantur, nullaq; legum pœna, aut dominorum querelis à ſolitis rapinis abſtinent. Hi dum res Mauris proſperè ſuccedunt, non ignaui aut ſegnes operas ſuas præſtant: at ſi vinci Mauros contingat, tanta eſt Numidarum in eos ſæuitia, tanta deprædandi ſuperatos libido, vt præ illorum truculentia, quiuis hoſtes mitiſſimi habeantur. Igitur Oranienſes

prælij exitum prospicientes, idcirco portas suis ad vrbem confugiẽtibus non aperuisse, ab omnibus ferme tunc creditum est, & à proditionis authorib⁹ in vulgus Maurorum sparsum. Nam principio huiusmodi rumore vulgato, rem credibilem & faciliorem proditionẽ fecerunt: Alarabum scilicet equitatum à rege Trimesenio auxilio missum, vrbe mœnibusq; excludendum esse, iurisiurandi etiam religione cũctos portarum custodes obstringendos, ne quem eorum ingredi sinerẽt: suos etiam aditu vrbis tantisper prohibendos, donec Numidis fuga dispersis, nihil damni ab eis timeretur. At reuera priusquam Ximenius expeditionem Africanã susciperet, de prodẽda Orano cum Mauris egit. Est enim illi genti peculiare, se mutuis pactis fallere, & nec patriæ quidem fidem seruare. Diximus supra, Didacum Fernandum, Mersalcabiranæ arcis præfectum, dũ anno tertio à capto oppido parum prosperè cum Oraniensibus manum conserit, non sine clade suorum fusum, multi enim ex nostris sunt desiderati, multi item capti. Inter hos igitur duo præstantes duces in Maurorum manus venerunt, Alfonsus Martos, & qui hunc dignitate superabat, Martinus Argotus Cordubensis, Didaci Fernãdi propinquus, vt Oranẽsis ille, à quo ista accepi, mihi retuli. Hi vt pote viri fortes & præclari, Hameto Acanixo, homini inter suos primario, custodiendi traduntur: apud quẽ aliquot menses detẽti donec redimerentur, indulgenter tractati sunt. Interea siue ob priuata erga ciues suos Acanixi odia, siue ob nostrorum industriam, de tradenda vrbe inter ipsos agitatum est, adeo secretis clandestinisq; consilijs, vt per bieniũ nihil eius negotij ad alios dimanauerit, prçterquã ad Cattorrã Iudęũ, Orani itidẽ vrbis incolam, quẽ ad proditionem faciendam, & sequestrum & adiutorẽ habuerunt. Huius rei argumẽta permulta sanè sunt: nã & hi ex Numidarũ moribus causis cõquisitis, de portis militibus suis non reserandis authores fuerunt: & in vrbis direptione, cæteris omnibus exhaustis et vastatis, Acanixi & Cattorræ domus, magna nostrorũ ducũ solicitudine ne quid læderẽtur curatũ fuit. Deinde verò rebus iã pacatis, ad regem & Ximeniũ, eosdem in Hispaniam venisse certum est, à quibus perpetuos reditus, vnde viuerent, susceperunt. Quin vt nihil ad fidem faciendam deesset, Martini Argoti filia, qui in custodia apud Acanixum fuerat, Acanixi filio nupsit, vt inter parentes conuenerat. Is Acanixi filius, qui ob Christianam religionẽm susceptã, nomẽ mutauit, &

Ludouicus Fernandus est dictus, in familia Didaci Fernandi, cùm Mersalquibiro præesset, diu mansit: postea ab eodem Oraniticam præfecturam obtinente, vrbis decurio est factus. Deseruit aliquando nostros, vt est gens illa infida & mobilis, ad Trimeseniorũ regẽ deficiẽs, sed rursus redire cupiẽti iidẽ honores delati sunt, & reditus & opes quę regio fisco cesserãt, sine vlli' oboli iactura restitutę. Aiũt Ximenio dubitãti, an exercitũ maris æstu & iactatione fessum, hora diei (vt diximus) post meridiana ad vrbis munitę expugnationẽ mitteret, ab eisdẽ nuntiũ venisse, qui admoneret vt rẽ paratã minimẽ differret: nã si eo die cessaretur, protinus Trimeseniorũ auxiliũ adfuturũ, quod vniuersos Ximenij conatus erat proculdubio in multos dies retardaturũ. Cedrinũ etiam Alcazabæ in Orano custodẽ, Acanixo necessitudine sanguinis cõiunctũ, proditionis participẽ fuisse pro certo habetur: nã hic arcis claues in ea turbatione anxiè (vt apparebat) quęrẽs, vt posticũ aliasq; arcis ianuas fugiẽtibus adaperiret nusq̃; inuenire potuit: famuli enim (vt aiebat) negligẽtia, in inuolucra quędã cõiecta fuerãt, quę postea tẽpore minimè necessario sunt repertæ. Hæc vt exposui gesta fuisse, ex homine Oraniẽsi Guadalfajaræ didici, qui cognatione proditoribus propinquus, ea tempestate octodecim annos natus à nostris est captus, atq; Didaco Mendozio Infantatus duci iure mancipij datus, à quo postea libertate & agello donatus, Malaguillæ oppido apud Guadalfajaram religiosè & innocenter vixit, superstitionis abnegatæ causa Deo opt. max ingentes gratias agens. Solebat enim quod de Themistocle fertur apophthegmate sibi gratulari. Perierã ni perijssẽ. Ergo Ximenius, altero postq̃; Oranũ ingressus est die, obequitãs per loca vrbis celeberrima eius sitũ est cõtemplatus, & quid in singulis partibus reficiendũ, aut noua molitione cõstruendum attentè consyderauit. Ad mesquitas deinde deflectens, ritibus Mahometanis cõspurcatas, vt emundarẽtur et expurgarentur curauit. Erat fortè Dominicus dies, qui cum in tertium decimum calend. Iunias, diuo Bernardino dicatum incidisset, religionem mirè auxit. Curauit igitur vt Mesquitæ more Christiano cõsecrarentur, quò omnes sacris interesse possent: & religioni satisfaciẽtes, ad reliqua in terra hostili, magnos animos cõciperent. Igitur mesquitam maximam, Mariæ victrici, et angelicę ad eã annũtiationi dedicauit. In hoc autẽ tẽplo, cenotaphio ad orã maximã constituto, vt sibi anniuersario sacro xv. calend. Iunias, quo

die Oranum capta fuit, parentarent instituit, xxx M. nummûm ad hanc operam in perpetuum datis. Alteram, vbi multi ex Mauris occubuerant, diuo Iacobo Hispanicæ virtutis conseruatori: in quibus statim sacerdotes nostri sacra fecerūt, & supplicationes sunt habitę. Sed quoniā diuo Bernardino, partim ob egregiam viri sanctitatē, partim ob communē monachatus religionem, Ximenius peculiari affectu deuotus erat, ne eū prætérijsse videretur, Xenodochiū quod ægrotātibus militibus parabat, Bernardino tutelari cōsecrauit, memor scilicet pietatis, qua ille olim Senarū nobile xenodochiū, in flore ætatis cōstitutus administrandū suscepit, cæteris ministris fugiētibus ob pestem, quæ quam dixi Hetruriæ vrbē, Bernardini patriam, & totam etiam Italiam occupauerat. Perpetuum in eo fundauit sacerdotium Ximenius, vt esset qui ęgrotātibus sacra ministraret, impetratis à summo pontifice multis indulgētijs, & facultate absoluēdi etiam à reatibus pontifici Romano reseruatis. At quoniā religionis cura Ximenio ante omnia cordi erat, quam sciret mirum inmodum sodalitatibus monachorum ali, & promoueri, ædes item binas dedicauit, alteras Franciscanis, alteras Dominicanis, in quarum singulis monachi alerentur seni. Iam verò quòd multi inter captiuos Iudæi erāt, quorum pleriq; ex illa esse migratione existimabantur, qua ex Hispania vndecimo ante anno, à catholicis regibus pulsi fuerant, vehementer timuit, vt ex eius epistolis ad regem constat, ne in tam recenti eorum, qui in Hispania remanserāt, ad Christi fidem conuersione, nonnulli pristinæ superstitionis memores, & vigilantiam inquisitorum metuentes, clam ex Hispania Oranum fugerēt. Quare officij sui authoritate fungens, Yiedram virum religiosum & eruditum, inquisitorem, ad ea omnia diligenter exploranda constituit. Mirum est & penè fidem omnem exuperare videtur, Ximenium hominem senem, tot negotiorum fluctibus penè obrutum, & ob suorum militum fidem parum stabilem, & rerū humanarum inconstantiam, atq; adeo dubiam regij animi erga eum propensionem nimis anxium, tantum roboris & vigoris habuisse, vt non solùm res militares, & quæ ad tutelam vrbis pertinebant, vigilantissimè constituerit, sed res etiā sacras, quòd in summo otio solet fieri, omni adhibita cura disposuerit, & cūcta quæ ad episcopi munus spectant, admirabili consilio prouiderit. His tandem rebus factum est, vt quanuis sępius à Mauris ea vrbs impetita fuerit, nihilomi

lominus optimi præſulis auſpicijs, ſub regũ noſtrorum poteſtate du ret. Dum hæc Orani aguntur, Fernandus Didaci Veræ filius, à Xi menio nuntius ad regem deſtinatus eſt,qui rei totius vt geſta fuit,& notitiam & ſeriẽ ſigillatim intabellis ferret. Trimeſenij Orani cap tiuitate,direptione,et vaſtitate cognita,nam octoginta tantũmodo Mauros ex vniuerſis Orani ciuibus euaſiſſe cõpertum fuit, cæteris omnib' aut interẽptis,aut captis, Chriſtianos qui mercaturæ cauſa, aut alia quauis ratione illic degebant, ad vnum gladio peremerunt: atq; eodem furore in Iudęorũ gentẽ , quæ frequens Africæ vrbes in colit, quaſi Chriſtianis cognatione coniunctam,ſæuierunt, tãta vul gi ſeditione & tumultu, vt rex intra arcẽ ſe cõtinuerit,nec foras exi re ſit auſus, quanuis impediò doleret,fidei ſuæ commiſſos trucidari. Tantus ergo timor Hiſpanici nominis vniuerſã Mauritaniã occupa uerat, vt Trimeſenij,alijq; populi vicini trepidantes,deſertis oppidis ad regnum vſq; Fezanum ſecederent. Dubius animi Ximenius fuit, an fortunæ ſucceſſum ſequeretur,& ad reliquam Africæ orã exerci- tum ſuum & claſſem conuerteret, an potius ætati & ſaluti ſuę cõſu lens,ſumma belli Nauarro tradita,ipſe rurſus in Hiſpaniam remea ret. Sed quanuis bellici labores animo obuerſarentur, & militares mores parum eius inſtituto quadrarent, tamen ingenium, animus q; ille maximaq; ęq; naturâ ſuâ appetẽs,omnẽ vincebat difficultatẽ. Quare cum mare rurſus traijciendum conſyderaret, præſentem autem gloriam, & victoriã ex altera parte ſibi proponeret, & Chri ſtianæ religionis propagationem,quã alterius induſtria & opera fie ri indignum ſua fortuna iudicabat, ad reliqua pro virili perſequen da iam iã animum inclinabat. Sed vt ſunt res hominum mutabiles & fluxæ,aliquot cauſæ partim ex occulto,partim ex Nauarri ęmula tione prodierũt, quibus in diuerſum mutatus,Nauarro ſũmo impe ratore deſignato,ipſe protinus in Hiſpaniã traiecit. Id præter multo rũ opinionẽ accidit,qui eius cõſtantia & magnanimitate alienũ eſſe omnino exiſtimabant,poſt tot moleſtias in cõgregãdo exercitu, & in nauigatione deuoratas, poſt victoriam tanta cum laude & felici tate obtentam, quæ ſolet animos militũ efferre ad res ampliores cõ ficiendas, & in tãto Afrorum hominum metu,lampada in ipſo cur ſus principio tam glorioſè micantem, alteri ſuæ laudi inuidenti tra dere. Atſi quis rem ipſam nudam attentius conſyderet,& in memo riam Deiotari regis ad M. Craſſum reſponſum reducat, cùm ni-

mirū ſexagenario maior, ad bellum Parthis inferendum per Galatiam iret, Ximenij laudem augebit potiusq̃; vlla vel ignauiæ, vel timoris nota deteret. Iuſto enim ambitioſior haberi poterat, ſi ſuæ ætatis, perſonæ, & pōtificatus immemor, cum hominibus illius modi vitam agere in caſtris maluiſſet, quàm in patriæ ſolo inter viros ſapientes, religioſos, & ſobrios. Deinde cùm nihil ſit belli ſucceſsibus inconſtantius, Orano vrbe opulentiſſima multumq; noſtris littoribus infeſta, quod ſibi vnicum propoſitum fuerat, tam facilè capta, nō erat viri prudentis martis aleam toties experiri velle, ſed potius ſucceſſorem ſibi in prouincia tam laborioſa, & incerta petere, aut ſua authoritate, quod & fecit, conſtituere. Cæterùm ad hanc communem cauſam, peculiares aliquot acceſſere, quæ virum propoſiti tenacem, & conſtantis ætatis ab incœpto dimouiſſent. Principio Nauarrus, cui hominis cucullati, vt ipſe iactabat, gloria inuidioſa erat, indignationis iam dudum diſſimulatæ manifeſta indidicia, partim apud Ximenium, partim inter tribunos, & milites dedit. Neq; enim ſibi homini rerum bellicarum experientiſſimo ferendum eſſe vllo modo exiſtimabat, vt Ximenius antiſtes togæ muneribus ſemper dedicatus, in imperio militari præferretur. Accidit forte vt Nauarri miles Ximenij famulum inter rixandum occideret. De ea re cùm Ximenius Nauarrū obiurgaret, & multa, vt fit, vtrinq; dicerentur, Nauarrus bile & iracundia ſtimulantibus, tandem pectoris arcana recluſit. Grauibus enim verbis Ximenium alloquitur, eum eſſe in cauſa, quòd ſibi milites parum eſſent morigeri, & tot tumultus in exercitu exurgerent. Quòd ſi illinc ipſe diſceſſiſſet, ſibiq; vni belli negotia relinquerentur, non dubitare breui temporis ſpatio, magnam ſe Africæ partem ſubacturum. Nunc verò omnia quæcunq; animo concepiſſet, eius præſentia impediri, nūq̃; enim duorum imperia bene coaluiſſe, & inde ſemper multò maiorem exercitibus cladem quàm ab hoſtium telis contigiſſe. Quare bonis auibus in Hiſpaniam proficiſceretur, ſatis enim gloriæ reportare vrbe Mauritaniæ præcipua tā veloci victoria capta. Quòd ſi adhuc in propoſito perſiſteret, ſciret ſe nō alio q̃; priuati iure in exercitu eſſe diuerſaturū. Nam reliqua omnia quæ deinceps agerētur, non amplius eius auſpicijs, ſed catholici regis erant cōficienda, ipſi enim ad Oranum capiendam à rege munus eſſe tantum delatum, quo expleto, imperium abrogatum eſſe, donec rex aliud decreuiſ

creuisset. Oranum verò, quam Toletanorum pontificum ditioni, nisi rex impẽsas pecunias reddidisset, addicere parabat, se tubis præcinentibus & signiferis vexilla pandentibus, ipsò audiente, regium nomen acclamaturum. Desineret itaq; per vanas cogitationes regiæ potestati, aut incrementis, homo priuatus inuidere: capesseret antistitis munus, pila, & gladios militibus concederet. Atq; ab eo irreuerenter prosiliens, ad ea quę dixerat cõficienda abijt. Aduersus tam confidentem militaris hominis orationem, nihil respondendum Ximenius esse duxit, nam & id tunc dissimulauit, & ad strepitum regem acclamantium, nulla suorum cum rege pactorum ratione habita, non modò nihil intercessit, aut prohibuit, sed nulla animi offensione ostẽsa, Nauarrum postmodum ad se vocatum benignissimè, & comiter tractauit, & quid in singulis rebus faciendũ esset, anteq̃; nauigaret, edixit. Tamen post aduentum suum, literas ad regem Compluto dedit querelarum plenas, quibus & Nauarri iniurias, & rapacitatẽ exposuit. Illud etiam rumore percrebuit, obiecisse Nauarrum Ximenio tenacitatem, & minus liberalem animum in stipendijs numerandis, cùm vt diximus, vniuersam prædã, nulla eius parte ad vsus suos seposita, auferendam Ximenius benignè militibus concessisset: & quicquid ad victum & stipendia pertinebat, die quo Carthagine soluit, in trimestre tempus largissimè prouidisset. Qua de re in epistola quæ altero postquam Carthaginem redierat die, ad Lupum data est, sic ait. Dum hæc scriberem literæ tuæ mihi redditæ sunt, in quibus vanos sermones & mendacijs refertos legi, qui à nostris æmulis de exercitu parum benignè à me curato impudenter iactantur, eos tibi contemnendos esse duco: simus factorum conscientia contenti, siquidem nunq̃; exercitus, aut stipẽdiorum sub manu numeratione, aut commeatu militari, vt hic noster abundauit: vt nihil interim de disciplina castrensi dicam; quæ citra arrogantiam, vel cum antiqua comparari potest: quoniã hæc omnia eadem frontis firmitate, qua ab hominibus impudentibus dicuntur, à nobis itidem sunt prætereunda. Deum opt. maximum precémur vt quæ reliqua sunt Africani belli eodem cursu & tenore perficiantur. De quo quidem spem præclaram habeo, quandoquidem qui scrutatur corda Deus, omnes meos conatus in se vnum dirigi nouit. Sed tu regem admoneto vt suis triremibus, quibus Sorium pręesse voluit, quã primum prouidendũ curet: carent enim

 omni

omni commeatu. Nam ni ego optimi ducis, qui reip. multis in rebus vsui esse potest, misertus essem, & panis nautici octoginta contulissem centipondia, milites inedia perijssent. His igitur de rebus Ximenium commotum, ne toties sibi cum hominibus illis quos ad eum modum bella efferauerant, esset colluctandum, primo quoq; tempore in Hispanam traijcere decreuit. Certè in suis ad regem, & procuratores epistolis, hâc potissimâ causam discedendi affert. Ad Franciscum Ruizium, qui ad regem internuntius venerat, in hunc modum scribit. Vtinam quod me sæpe dicentẽ audiuisti, meæ diœceseos & Murgitanæ prouinciæ militibus contentus, expeditionem Africanam suscepissem, neq; vnquam in mẽtem venisset, Italico bello assuetas legiones accersere: vel si id tandem necessarium erat, mihi cum illis bene, aut saltem non adeo malè conueniret: nã huic rei me deuouerem, & census, & opes impenderem, vt vniuersam Africam superaremus. Hisce verbis planè assentirẽ (sunt enim sine vllo fuco, ex animi sensu, vt apparet, deprompta) nisi constantior opinio fuisset, literarum fasciculum, quem rex ad Nauarrum dederat, in Ximenij manus primum deuenisse. Nam dum quicquid accidere potest prudenter timet, portus præfectis iusserat, vt quicquid literarũ ex Hispania veniret, ad se primũ diligẽter curarẽt deferendũ. Rex igitur Nauarro per literas mãdabat, vt tãtisper Ximeniũ à traijciẽdo auerteret, dũ eius præsentia rebus agẽdis necessaria foret. Id homo senex & ob atram bilem suspiciosus, in suum damnũ & perniciẽ tractari credidit, quasi laboribus imparem breui moriturũ Ximeniũ rex diceret. Ergo se ætate ferme extrema esse vidẽs, & anni tẽpus feruentissimũ instare, in regione prçsertim ad Austrũ interiori, continuò metuere febres cœpit, & Nauarrũ, Villarroelũ, Didacum Veram, cæterosq; omnes tribunos ad se vocatos, benignè & perhumaniter alloquitur: discessusq; sui, quẽ illis statim futurũ significauit, speciosas causas permultas dat. Deinde Nauarrũ, sese illi cõcilians, supremũ imperatorẽ vocat, cui tanquã duci præstantissimo, totius Africæ subigendæ triumphũ decernendũ speraret, honorificè dicit: seq; tandẽ intellexisse, præsentiã suã, hoc est, hominis ob seniũ cunctâris, & morosi, ad subitas belli occasiones viuida ingenia & ætatẽ requirentis, minimè aptã esse. Præterea in rem totius exercitus futurum esse dicebat, si ipse in Hispaniam nauiget, nam apud regem sua authoritate opus esse, ad negotium vrgendum: alio

alioqui vt sunt ministrorum regiorum ingenia & mores, se nō dubitare, quin & duces, & milites sint rerum inopia laboraturi. Quare patienter sustinerent eius discessum, non tam suæ ætati aut valetudini parcentis, quam ipsorum commodis consulentis. Interim verò se vniuersum commeatum traditurum, quem in vsus proprios parauerat. Habere enim vini græci apud se doliorum sex millia, totidēq; triticeæ farinæ modios, & panis nautici numerosam molē: lardi item, & salitarum carnium, aliarumq; rerum nō leuem copiam, vnde exercitus per aliquot menses non malignè ali posset. Addidit etiam, se pro certo comperisse, plusquam centum & tredecim scrobes, quos Siros vocamus, frumento plenos Orani esse. Post hæc, sermonem ad Nauarrum conuertit. Quod te (inquit) præsente quidā Genuensis affirmauit, centum scilicet & quinquaginta millia modiorum tritici in hac vrbe recondita esse: quorum notitiam almoxarifus (sic enim publicum quæstorem Mauri vocant) qui in tuis vinctis esset, & alter, de quo ego te priuatim admonui, habent. Quare non est cur id debeam in præsentia altius repetere, cùm tu id optimè scias. Quòd si hæc ita habent, vt planè credo, erit vnde victus exercitui plus quā biennio suppetat. Sed timeo ne magistrorū nauticorū vitio, qui captiuorū ingētem numerū in nauigia, & triremes ingesserunt, clam quæ ad manum sunt subripiantur: quod tu tamē solicitè pro tua diligentia animaduertes: scio enim te nullam illis peccandi facultatem in hac parte per socordiam concessurum. Sed ante alia dandam esse operam arbitror, vt tantum quotidie farinæ subigatur, quantum exercitus inopiam leuet: quicquid inde pecuniæ obuenerit, ad te vnum extemplo deferatur: quod tu murorum ruinis reparandis, nouis ædificijs extruendis, cæterisq; militiæ necessitatibus subleuandis, vt optimum imperatorem decet, es asseruaturus. De cadaueribus occisorum aut comburendis, aut humandis, ne pestilentia ex corruptione aeris orta, victorem perdat exercitum, non est cur moneam: nec de militibus quidem, per incursiones in terram hostilem faciendas exercendis: cùm tu optimè noueris, quantopere sit curandum ne exercitus torpeat: à te enim aliquādo audiui, expedire vt cohortibus aliquot in vrbe quæ illam tueri valeāt retentis, cæteris legionibus stationes in castris per hortos suburbanos darentur: quod mihi admodum placuit, sic enim in continua futuri sunt vigilia ad vrbem, quæ tumultibus castrensibus libera bea-

ra beatius aget, & melius imperatori parebit. Iam verò de pabulatoribus deligendis, qui maturas segetes in vrbem conuehant, antequam hostes qui illas demessuerant, & per agros passim iacere sinunt, aut auferant, aut igne comburant, vt vobis incommodent, tu ipse (vt audio) agere cœpisti, & mihi vehementer probatur. De littore Mauritaniæ, triremibus & cæteris nauigijs, quæ facilè bis mille homines in armis circunferent, infestando, tu etiam sæpius coram me proposuisti, ni memoria vacillat. Ad reficiēdas verò naues, quę solutæ sunt, tuis procuratoribus sexcentas auri libras appendi iubebo: quod post dimissam concionem factum fuisse, in epistolis suis scribit. Deinde Villarroello Alcazauæ custodiam cōmisit: qui permittente Ximenio, Alfonsum Castellam Complutensem ciuem vicarium designauit, trecentis militibus Castorlanis, & quinquaginta selectis equitibus ad præsidium datis. Ne quid tamen commeatus exercitui decederet, ex Castorlana præfectura, quæ propter Africæ vicinitatem, ex vniuersa ditione sua paratior ad eam rem est visa, farinæ triticeæ, cæterarumq́ rerum ad victum opportunarum quicquid esset necessarium, donec rex arcis custodiæ prouideret, asportari iussit. Quod Villaroellum egregiè curasse ex Ximenij epistolis constat, in quibus ad regem scribitur, Alcazauæ præsidiò in quintum vsq; mensem per Castorlanum præfectum esse prouisum. Hac Ximenij erga exercitum suum benignitate & cura, ita sunt vniuersi commoti, vt multis verbis deprecarentur, ne ipsos in regione inimica desereret: eius enim auspicijs ex Hispania profectos rem eo vsq; feliciter gessisse: nunc verò ad sui imperatoris absentiā, fortunæ quoq; mutationem timere. Inter quos, primus Nauarrus præ se ferebat, ob non ita pridem irreuerenter habitos sermones, pudorem & pœnitentiam quandam. Decimo cal. Iunias Ximenius ex Oranico portu in Hispaniam vela fecit: eoq; ipso quo soluerat die, mira temporis opportunitate, nullis præterquam suis familiaribus, & aliquot ministris comitatus, Carthaginem venit. Nam summa securitate littoribus nostris per ipsum parta, prætoriana cohorte in exercitu, & bona familiæ parte, ad vsum Castorlani præfecti relictis, ipse primus facti sui vtilitatem sensit, expedito & inermi apparatu traijciens. Septem diebus Ximenius Carthagine moratus est, in quibus dici non potest, quantam negotiorum molem confecerit, quàm diuersis rebus studuerit, quantum commodorum exercitui

citui

citui cõparauerit. Primum enim ad circunuicina Tarracõẽsis, & Bæticæ oppida literas simul et nuntios misit, iubẽs imperatoria, quã ad eam rem obtinebat authoritate, vt quamprimum cõmeatum & cętera necessaria Oranum importarent; pretium vel iusto maius su scepturi. Quicquid farinę ex finitimis locis potuit corradere, & quic quid apothecarum vasa Carthagini continebant, Oranum asportãdum curauit. Quęstores item duos constituit, qui inter se mutuas operas dantes, alter cibarios panes vndecunq; posset, primum Carthagini congregaret, deinde Oranum ad alterũ transmitteret, qui pro vt res poscere videbatur, exercitui, & ciuibus stipe numerata distribueret, summam autẽ quotidie ad Nauarrum deferret, quemadmodum illi discedens promiserat. Villalupo regiæ classis procuratori mille nummos aureos cõtulit, vt Malacę itidem farinam coemeret. Dedit etiam celocem probè compactam, et instructã, qua crebras hinc inde vecturas faceret: & quemadmodum mercatores solẽt, ex pretio primo distractæ farinæ, aliam item coemeret. Tantum se in hoc negotio effecisse in epistolis ad regem testatur, vt cùm omnes certatim quicquid panis, aut farinæ Carthagine erat Oranũ detulissent, quo ipse die Complutum profectus est, ne offula quantumlibet magno pretio oblato Carthagini inueniri potuerit. Regem autem monet, vt ad eam oram maritimam certos homines mittat, qui eius exemplo rẽ vrgeant: cõsultiùs tamẽ esse, vt granum transferatur, quàm aut farina, aut panis cibarius. Dum ista agebantur, literas à suis accepit, quos Orani reliquerat, quib' certior factus est, quemadmodum nauium magistri, quorum operam & nauigia in bimestre tempus conduxerat, & integram mercedem soluerat, multò ante quàm pacta conuenta implerent, easdem naues cum nauicularijs, & cæteris instrumẽtis, mercatoribus & alijs vectoribus locasset trãsuehendis, præsertim mãcipijs, & multa supellectili ex Orani præda, stipulatione inter ipsos facta, vt dimidia pars omnis prædæ traijciẽdę nauium magistris cederet pro vectura, dummodo captiuos alerẽt donec in terrã exponerẽtur. Hæc autẽ cibaria, quæ tanto mãcipiorum numero satis esse potuerunt, ex publica annona fuisse subtracta. His cognitis literas ad Nauarrum dat, quibus vt in ea omnia inquirat iubet, & magistros cogat per bimestre tẽpus, ex pacto vecturã facere, & postea ꝓpter læsam quã dederat imperatori fidẽ, in tãtum temporis spatium sine vlla mercedẽ seruire cogat, quã-
tum

tũ delicti grauitas ex poscere videretur. Quin & sarcinas eorũ excu tiat:nã et furtim deducta præda,quã quęstoribus regis nõ declarauissent,eisq; inscijs,ad traiectionem cõuasassent:& quæ vecturæ nomine acceperãt,centũ millib' nummûm aureorũ,quæ regio fisco debe rentur,æstimari posse. Habere autem se panis nautici nõ mediocrẽ copiam,sed tantisper mittere distulisse,donec ea omnia ab eo cõfecta esse sciret: neq; enim se velle quod ad militares vsus parauerat, in cauponantium vtilitatem cedere. De excursionibus autem, multum se quoq; doluisse ait, nõ ita frequẽtes fieri,vt inter ipsos cõuenerat. Nam post suũ discessum,semel ad sextũ lapidẽ extra vrbẽ cum exercitu processisse cognouerat:qui cum in ducentos Numidarũ equites,& octingentos pedites incidisset,& omnes ad vnũ potuisset trucidare,& suum exercitum pręda augere,maluisset sine vlla dimicatione Oranũ milites reducere. Id qua de causa factum sit, ab eo homine minimè formidoloso,aut ignauo,pręsertim cũ militũ fortitudine,et numero superior esset,nondũ assequi potuisse. Illud verò prudenti consilio,vt imperatorẽ solertẽ decebat,Nauarrũ fecisse, viros militares qui Africæ situ, & illius generis mores nouerãt, cum de hoc rogarẽ,differentes audiui. Esse enim Numidis & Mauris solenne aiebant, paruã aliquã manũ nitidè vestitã, & in equis hærentem melioribʼ,velut incautè procedentẽ præmittere,cuius despoliandæ cupidine hostes accẽsi, à maioribus copijs,subitò ex insidijs erũpẽtibus,circunueniãtur. Est enim illa tellus,ꝑpter depressas valles quibus abũdat,occultãdis militibus peraccõmoda. His omnibus multisq; alijs,per Ximeniũ procuratis & ꝑuisis,calorẽ Bæticæ regionis senili corpore,eoq; laboribus cõfecto sustinere nõ valẽs,tertio calendas Iunias Cõplutum proficiscitur. Sed ne maturæ fruges ob messorũ raritatẽ perirẽt,omnes agricolas,quos expõtificia ditione in militiã secũ duxerat,reducendos in proprios lares curauit. Homo enim circũspectʼ et innocẽs ne quid detrimẽti suis subditis ĩferretur summopere curauit:vt ex hac agricolarũ reductione quis intelliget,sed multò apertiʼ ex testamẽti sui tabulis,in q̃bus Ioãnẽ Martinũ Cardenã canonicũ Toletanũ,Didacũ Gonsaluũ Barcũ,duũuiros designat,qui vniuersã diœcesim perlustrẽt,& quicquid dãni Africani belli causa eius incolæ pertulisse inueniẽt,pecunia sua ex tẽplò numerata resarciãt. Hoc verò diligẽter fuisse procuratũ,ex secundis Ximenij tabulis,quas anno M.D.xiiij condidit satis cõstat. Adeo hęc omnia viuẽs

facere

facete maluit, quàm testaměto vt fierent cauere. Cũ iustis itineribus iam propè Complutum venisset, Petrus Campus Complutensis gymnasij rector, duos ex collegis obuiam ad eum salutandum misit, qui eum ferme vnius diei itinere anteuerterunt, quod Ximenio gratissimum fuit. Mensa eos eo die excepit, vt Ildephonsi collegas solebat: vt indulgens pater, qui diu liberorum præsentia caruit, ad eos sæpe vultũ conuertens, de rebus literarij gymnasij interrogabat: quã tum cœpta ædificia assurgerent, qualẽ spem disciplinæ promitterẽt, quantus numerus scholasticorũ cõueniret, qualem vigorẽ adolescẽtum ingenia ostentarent. Deniq; qui modò tubarũ strepitu classicũ sonantiũ aures occupatas habuerat, ad musarũ modulos cõuersus, totus erat in re literaria. Mirabantur collegę hominis prudentiã, nihil minus quàm gloriosum affectũ ob res gestas præ se ferẽtis. Existimauerãt enim nihil apud eũ eo tẽpore, nisi castra, & captiuos Mauros, et africã audituros. Ille verò premebat omnia iã acta alto silẽtio & de re pręsenti verba faciebat: donec Balbasi⁹, qui inter salutatores venerat, ex vultus pallore & macie occasionẽ captãs, bene cõsultum fuisse dixit, quòd relicto transmarino & æstuoso cælo, Orano capta ad sui cupidos tẽpestiuè redijsset. Hic ille quasi exprobratã sibi ignauiã interpretaretur, recõditũ animi sensũ aperuit. Nõ tu satis (inqt) animi mei robur Balbasi nosti: dedisses mihi fidelẽ exercitũ, ego fortasse nõ Orani modò, sed totius Africę superatæ victoriã, quãtunuis sim corpore effœto, reportassem. Hoc idẽ & Friasio primũ, deinde Lupo Aialę dixisse certũ est. Hinc Cõplutũ est profectus, cui tã ciues quã literarij ordines, obuiã perrexerũt, qui lætis salutationibus, incolumem reditũ & fœlicẽ victoriã gratulabantur. Præcedebant antistitem captiui Mauri, & cameli auro, argentoq; ex præda Africana onustę. Volumina etiã Arabicis characteribus conscripta, ad astrologiã & medicinam spectãtia, vt suã bibliothecã exornaret, Alcazauę, portarũq; vrbis repagula, & claues, candelabra, & pelues Mesquitarũ, quibus Mauri ad suas lotiones vtũtur, & Arabici litui, quos añafilos vocamus. Multa ex his in tholo tẽpli diuo Ildephonso dicati suspẽsa fuerũt, quæ adhuc Cõpluti magno studio visuntur. Nõnulla etiã Talabricã missa sunt, præsertim cuiusdã Orancẽsis portę claues, quę adhuc Talabricẽsis vocatur, quoniã à Bernardino Menesio talabricẽsium duce capta fuit, & in sacello Deiparæ virginis quod extra oppidum est, vexillo rubro iuxta pendente, quod. lunam cærule

amvt

am vt Mauri solent insigne habet, asseruari aiunt. Res erat sanè ap plausu & specie triumpho par: quam cùm celebrare Complutenses vellent, mœniorum partem diruerunt, quà Ximenius in oppidum reciperetur. Tamen modestiæ suę memor, nullo pacto illac ingredi voluit, quanquam Complutensibus nimis deprecáribus. Compluti aliquot menses valetudinis restituendæ causa, cõmoratus est: nam Toletum quò religionis ergò venire cupiebat, ire noluit, ne immo dicis honoribus quos parari nouerat, oneraretur: & vt salutationes regulorũ euitaret, qui ad eam vrbẽ simulatq; Ximenius aduẽtasset venturi credebãtur. Hac etiã de causa Pintiam, vbi rex aderat, venire recusauit. Homo enim ad res serias, & grauitatẽ factus, huiusmodi officijs, quæ ille inepta vocabat, nimis grauari se dicebat. Fecit interim ecclesiæ Toletanæ patres de aduentu suo certiores, & rogat vt dierum aliquot supplicationes pro incolumi reditu suo decernerent: nã se eorũ puris ad Deũ precibus, in bellicis periculis vehemẽter adiutũ esse dicebat: quæ statim decretæ pro dignitate sunt. Diximus Fernandũ Verã Didaci tormentorũ præfecti filiũ, Orano capta ad regẽ cũ Ximenij literis venisse nunciũ, quod magni beneficij loco Didacus pater à Ximenio habuerat: solẽt enim reges primos huiusmodi de rebus nuntios pręmijs neutiquã contẽnendis donare.
At Fernãdus ętatis vitio parũ prudens, non admodum properabat, sed delicatè iter faciens ad multum diem dormiebat, à prandio ludebat alea, literarum fasciculum negligenter iacere sinens. Eius ingenium quidam ex militibus cùm abunde cognouisset, discedentem, per vestigia sensim & dissimulanter insequitur: & occasione oblata, primo aut secundo diuersotio literas subfuratus, ad regem properat, & præmia quę Veram capere oportebat, intercepit. Ximenius verò iam bis ad eũdem lapidem offendens, Granatensis æthiopis memor, ob cuius desidiam penè regiam beneuolentiã amiserat, quanquam ob præsentem successum nihil erat quod trepidaretur, tamen ne in parte aliqua officij cessasse videretur, Franciscum Ruizium, cuius etiam opera in Granatensis æthiopis damnosum esse diximus, cum mandatis copiosioribus, pro vt res denuo natę poscebant, mittit. Nam cùm Zaratensem iurisconsultum, alterum ex militaribus duumuiris, causis Orani disceptandis, ac iuridicundo præfecisset, literas querelarum plenas ab eo acceperat, de ijs quę post eius discessum, ab exercit' principibus, sed à Nauarro potissi-

tissimùm,& Vianello gerebantur. Omnia scilicet per summã auaritiam ab illis agi: quicquid frumenti aliũde deportabatur, ad eorum horrea transferri: nihil nisi per ipsos Orani venale esse: quicquid furfurum,& vitiosæ annonæ apud se haberẽt, miserę plebi quo vellent pretio diuendere. Rursus Vianellum magistri castrorum authoritate vsum, edicto publico vetuisse, ne quid amplius commeatus ex locis vicinis inferretur. His denique artibus factũ esse, vt post tã prouidam Ximenij de inuehendo commeatu curam, post tã largam panis nautici collatam ab eo copiam, in maxima rerum penuria versarentur: seq; intercedentem, cùm ea quæ fiebãt indignissima esse existimaret, pessimè ab illis acceptum,& vltima si quid vltra contenderet, esse cõminatos. Quapropter se præfecturę munere abdicauisse, facultate postulata magistratu deposito in Hispaniã traijciẽdi. Id cũ nequaquã ipsi cõcederetur, verebantur enim ne tam certo & domestico testimonio, apud regem traducerentur, in summo se dolore & squalore futurum interim, dũ per regem ab illis ęrumnis eriperetur. Nã quod de Nauarri ingenio aliàs à Ximenio audierat: hominẽ scilicet esse vastũ, bellis & vitę castrensi assuetũ,& rebus ciuilibus tractãdis perquã ineptum, id se planè experimento didicisse. Quare daret operã, vt aliquis moribus incorruptis,& rerum gerendarũ prudẽtia instructus, ad rem tanta fortunę prosperitate partam conseruãdam, quãprimũ mitteretur. Quòd enim in tanta tumultuantiũ,& omnia per scelus agentium militarum hominum confusione, incolumis Orani resp. permaneret, Ximenij omnino in Deum adscribere pietati, qui diuino magis auxilio, quã vlla humana ope vrbẽ illã cepisset. His igitur literis à Zaratensi præfecto susceptis, de his omnib⁹ ad regem scribit: & vt Nauarro imperatoriam potestatem quã ipse cõtulerat cõfirmet, poscit: sed rerum ciuilium,& reip. gubernandæ curã alij mãdet. Deinde necessariũ videri, vt ei qui Orani pręfectus esset, Mersalcabiranus portus cederet: periculosum enim existimabat, eã pręfecturã inter duos partiri: ne fortasse ex opinionum dissensione, in tam cõiuncto negotio cõtra regiam maiestatẽ, & publica cõmoda peccaretur. Idcirco secum cõsyderaret, an Didacus Fernãdus, qui Mersalcabiranã custodiã tenebat,& cuius in re bellica virtus,& in rebus tractãdis industria perspecta erat, ei negotio cõueniret: & tantisper dum de Didaco Fernando cõsultabatur, iuberet Nauarrũ ad incursiones faciendas Orano egredi, vrbis cura Roderico Rogio, viro

forti,& vigilanti tradita,qui propter Didaci Fernandi abſentiam,vicariã operam in Merſalcabirana præfectura dabat. Porrò ad vrbis cuſtodiã duo millia peditum neceſſaria eſſe exiſtimabat,equites verò trecentos:quanquam horum numerus in dies augẽdus videbatur. Quę verò cùm ad religionis,& Dei cultũ,tum ad officia tã priuata, quàm publica,& ad agros,domos,& peculia diuidunda pertinerẽt, ſic eſſe tractanda videbãtur,vt primùm ſacerdotes templis iã dedicatis cooptarentur,quibus cenſus & lares deſignarẽtur. Deinde colonos deducendos,qui regionis fertilitate,& cęli benignitate capti, vrbem ſaluam cuperent,& arua excolerẽt,& vt iam indigenę pro aris & focis depugnarent. Alioqui ſi ea peregrinis,& ſtatim vendituris, beneficij & muneris loco erat daturus,fruſtra ſe tot labores ſuſcepiſſe,cùm omnia breui eſſent ruitura.Porrò colonos ea lege Oranum eſſe deducendos,vt per continuum biennium pedem inde non moueant,nec abeſſe illis liceat vltra duos menſes:ſi ſecus fecerint,ius colonię amiſſuros.Iam verò qui deſignati fuerint, intra duos menſes Oranum ire teneantur.Publicus cẽſus,aut cõmunia paſcua nemini vnquam priuato donentur,ſed aut publicis vſibus reliquãtur,aut ad Dei cultum,& delubrorum.Quòd ſi commendatarij,vt ſępius cum rege tractauerat,Oranũ tandem mitterẽtur,qui hoſtibus noſtris oppoſiti oram maritimam tuerẽtur,vniuerſæ proculdubio Africę terrorem incuterent.Se quidem permultum reip.intereſſe cenſere, vt quemadmodum ad Portugalliæ fines Alcantarenſes,& in confinio Granatenſium Oretani,quondam à maioribus noſtris, quando Caſtella partim Maurorum vicinitate,partim Portugallenſibus diſcordijs laborarent,cõſtituti eſſent:& Rhodi Hieroſolymitani,qui Turcarum regionibus proximi,eorum inſultus & conatus retardarent: ita nunc quando diuino beneficio,atque ipſius feliciſſimo regno,inteſtinis tumultibus Hiſpania liberata eſt,& eius fines vltra mare prolati,ſaltem commendatarij ſancti Iacobi,qui in Veleſano cœnobio ſunt,& qui illuc ſolẽni ritu initiandi cõueniunt,Oranũ in nouũ cœnobium tranſmigrarẽt,in caſtris omnino futuri,donec poſt cõfecta viceſima ſtipendia,iam emeriti militia ſoluerẽtur.Hoc ſanè ſi tunc regi placuiſſet,nõ modò Oranũ tutam haberemus,quę ob Turcarũ cũ Mauris cõiunctionẽ tam ancipiti cuſtodia retinetur,ſed de totius Africę poſſeſſione decertaremus.At rex ſibi facultatẽ donãdi cõmẽdas,ea ratione adimi vidẽs,cauſis quęſitis,negotiũ vtile,& vt multis

videtur

videtur necessarium,quoad vixit distulit. De quo postea Ximenius retum summę præfectus,quanuis crebros sermones habuerit, nihil tamen tentandum duxit,donec coram cũ Carolo de re ardua,& impedita ageret. Nam Carolus,qui militaris disciplinæ studio cumprimis tenebatur,facilè Ximenio assensurus videbatur: sed motte ante regem conspectũ pręuẽtus,hæc & alia multa,cum maximo reipub. incõmodo,imperfecta & informia reliquit. Iuxta pręscriptam à Ximenio formam,omnia propemodũ à rege sunt curata. Nam de colonis deducẽdis,de agris diuidundis,de vtraq; pręfectura Didaco Fernando tradenda,è vestigio sunt cõfecta. Quæ verò ad religionẽ ad publicos mores,ad reip.officia spectabãt,ferme intra triennium cõstituta sunt. Nam regiarum tabula tum exempla,tertio ab hoc anno qui duodecimus eius seculi erat,data,& deinde per tabelliones Onofrium Garsiam,Melchiorem Nonnium,partim anno quatuordecimo,partim decimo,sub Alphonso Fonseca Archiepiscopo signata, apud me habui,nunc verò ea Compl. Academia tenet, in quibus ex Hispania coloni Oranũ deduci,agros ipsis & Maurorum prędia diuidi,sex sacerdotes in templo maximo sacris more Christiano faciũdis coöptati,quibus itidem sex domos dari iubentur, prope templũ ipsum quoad fieri posset,ad accõmodam habitationem hominũ religiosorum. Alcazauę & Castello,quod ab altera parte vrbis Trimesenium versus Didacus Vera prudenti consilio, statim sub discessũ Ximenij excędificauit(Razalcazar,quasi minorẽ arcẽ, Oranienses appellant)singuli sacerdotes deputari mãdantur. Pace igitur & ingenti tranquillitate littoribus nostris ex Orani captiuitate cõstituta, dum Ximenius Cõpluti ędem musarũ,quã felicibus auspicijs exorsus fuerat perficere animum intendit, non cessabat regem adhortari, ne exercitui Africano deesset,& recenti victoria exultantibus militibus fauore suo vires adaugeret: nam debilitatis Maurorũ animis, victorẽ exercitum facilè reliquã maris Africani oram in potestatẽ suã redacturũ. Quod & anno insequẽti factũ est:nam eo ineuntè, sub nonas Ianuarij,die ob Magorũ adorationẽ religiosissimo, Bugia vrbs celeberrima à Nauarro in Africa capitur, quã nõnulli Iuliã Cęsareã, Iubę quondã regiã,esse putãt. Ea non minus Hispanis quã Oranum infesta erat,muris altissimis antiquitatis venerãdæ cingebatur,nam Romanã esse structurã lapides ipsi testãtur. Copiosior illã, & ditior populus quã Oranũ incolebat,sed minus bello exercitatus, magisq;

delitijs & voluptatibus deditus. Nõnulli inter quos eſt Io. Leo Africanus ſcriptor, minimo negotio rege cõtinuò cũ omnibus ciuibus in fugam conuerſo, captam fuiſſe dicũt. At ex noſtris Petrus martyr au thor eſt, aduentu Nauarri cognito, fœminas, ſenes, pueros, & omnẽ bello inutilem multitudinẽ vrbe à Bugianis pulſam, cæteros qui cũ rege remãſerant, ducentis tormentorũ machinis ſuper mœnia vrbis collocatis, vnde lapides, ferreiq; globi in noſtros cõtorquebãtur, primo fortiter reſtitiſſe, regẽq; ipſum non cõtemnendo cũ peditatu, tũ equitatu, mõtem vrbi adiacentẽ occupaſſe, vt maiore vi ex ſuperiori loco in Nauarri exercitũ irrueret, ſed omnes machinarũ quę in mœnibus collocatæ erant iaculationes, magiſtrorũ tormentariorũ imperitia irritas fuiſſe: qua occaſione noſtris locũ è nauibus egrediendi eſſe datum: qui bene ſtipati, & crebrò ſclopetarũ & ſcorpionũ iactu, in cliuum quẽ rex tenebat proceſſerunt. Cùm ergo nõ mediocriter plumbeis globulis, & ſagittis exercitus Maurorũ perturbaretur, vbi cominus vẽtũ eſt, & haſtis atq; enſibus agi cœptũ, vim noſtrorũ Mauri nõ tulerũt, ſed ad vrbẽ vniuerſi ſe recipere laborabãt. Hiſpani perniciter hoſtes inſecuti, illis commiſti vrbẽ vnà ingrediũtur, eamque tandẽ victores capiunt. Petrus Arias cognomento Iuſtator, quẽ inter coronellos recẽſuimus, ſuis pręclaro exẽplo fuit: nã inter primos murũ conſcẽdit, & Maurorũ ſignifero deturbato, illius vexillo arrepto ſuũ ſubſtituit: & præſidiũ quod prope aderat, admirabili præſtãtia occupat. Res accidiſſet noſtris feliciſsima, niſi Rodericũ Moſchoſum Altamiræ comitẽ, acerbo mortis genere eo pręlio deſiderari cõtigiſſet. Hic nõ hoſtili vulnere occidit, ſed Hiſpani militis medicata ſagitta, quã in ſcorpij vmbilico aptauerat, & oculos in hoſtes, occaſionẽ feriendi captãs, conijciens, minus qui à tergo cõfertim premebãt cauens, ſagitta emiſſa eſt ipſo nolẽte, & Moſchoſum inter primos fortiter pugnantẽ lethali vulnere percuſsit. Ille oculis in cęlũ ſublatis, gratias Deo immortali egiſſe dicitur, quòd pro Chriſti religione aduerſus Mauros dimicans occũberet. Vnũ pręmaturę & aſperę mortis ſolatiũ ſuſcipere ſe dixit, quòd nõ illico cadẽdi illũ fuerit: nã interea dũ ſpiritus ſuperaret, tale ſuæ ſpecimẽn virtutis erat daturus, vt meritò eſſet à ſuis cõplorandus. Ergò cæteros exhortans in hoſtes proceſsit, tãtumq; manu dũ potuit peregit, vt magna pars victoriæ, quã noſtri eo die ſunt cõſecuti, Moſchoſo è Nauarri teſtimonio debeatur. Cõmuni totius exercitus luctu, eius corpus ſepulturæ datum

est,& fortissimus iuuenis prestãtis Imperatoris voce in totius exerci tus cõspectu funebri oratione,est laudatus. Eius mortẽ postquã resci uit Ximenius molestè tulit:nã in Oranica expeditione, cùm viuidũ in iuuene animũ animaduertisset,ei primas partes post Nauarrũ in exercitu detulerat. Erat iã cũctis Africæ nationibus Nauarri nomen cũprimis formidabile:qui his successibus elatus,regẽ Bugianũ quinto post mense vrbem suã recuperare molientẽ,castris spoliatũ adeò potẽter fregit,vt nihil postea hostile tentauerit:sed regno & fortunis exutus,priuatã vitam inglorius egerit. Ibi rursus Petri Arias virtus emicuit:nã præsidio quod occupauerat per Nauarrũ prefectus est,& barbaris per octo horas pertinaci cõtentione oppugnãtibus, hostiũ impetũ sustinuit,egregieq; locũ cõmissum est tutatus,quinq; dũtaxat militibus adiuuãtibus:nã ceteri ægrotabãt. Idcirco auitis sue familiæ insignibus castellũ addidit,septẽ hostiũ scalis admotis,quas ipse ferramẽtis sustulit. Hic est ille Arias,qui aduersus noui orbis anthropophas,quos Charibes vocant,classe à Ferdinãdo catholico rege suscepta missus est. Huius factũ sub mortis tẽpus percelebre & inauditũ aliàs fertur. Diutina,& insanabili egritudine correptus,crebrò ad sacra audiendã in tẽplũ itabat,vbi eius sepultura effossa & aperta erat, in quã quotidie peractis sacris descẽdebat,iacebatq; quãtus erat:deinde lustrali aqua aspersus,& funebribus precationibus expiatus domũ redibat. Hoc se facere vxori & amicis dicebat,vt sic paulatim assuesceret illius modi habitationi,que sibi tã diuturna futura erat. Fuit quidẽ magnũ intrepidi animi argumẽtũ,toties terrã subijsse,& parẽtationes audijsse. Quãq; si quis rẽ penitius rimetur,poti' huiusmodi facta atre bili adscribet,quã vlli animi virtuti. Pari cũ Bugiano successu,tertio post mẽse. vj. Calen. Augusti,Tripolis per Nauarrũ capitur:eiusq; vrbis prefectus vnà cũ familia,captiui Mesanã in Siciliam mittũtur,vbi aliquot annos in custodia habiti,tandẽ à Carolo. V. Imperatore (vt erat admirabili humanitate) Tripolim libertati pristine restituti redierũt. Ob huius vrbis captiuitatẽ nõ modò Hispanie rex, & Ximenius victorie particeps ingentẽ lætitiã susceperunt:sed cùm Põt. Max. ad vrbẽ hec ipsa nuntiata fuissent,adeò ei & senatui Cardinaliũ grata acciderũt,vt aliquot dierũ supplicationibus decretis,ad diuorũ puluinaria publica omnium letitia sit processum,regis catholici magnanimitatẽ,Hispanã virtutẽ,& Ximenij præstantiã collaudantibus,quẽ harum rerum suasorẽ,& perpetuum apud regẽ instigatorem

gatoré esse cognouissent. Ante tamē mēsibus aliquot, dum eā oram orientē versus Nauarrus circūnauigat, ad Cercinnā insulā Lotophagitis proximā, Vianellus vir prçstāti animo & robore prçditus, & rerū bellicarū notitia clarus, parū cauto & prudēti ausu, morte miserrima trucidatus est. Nā cùm. X. Calen. Martias ad eam insulā Hispanorū classis deuenisset, oppidis quidē vacuā repererūt, vt nostra etiā tēpestate est, tantū enim sunt frequētia pastorū mapalia, aliquotq; itē ex Mauris agricolç, qui partim gregibus alendis, partim terrā excolēdo vitā inermem agūt. Huc Nauarrus appulit, vt classem aqua indigentē subleuaret. Ergo Vianellus aquationē facturus egreditur, & loci situ circūlustrato tres dulcis aquç puteos reperit: ad eos explorandos Nauarr⁹ accessit, erāt autē cœno oppleti, nā postquā Mauri alios puteos interiùs effoderāt, hi neglecti erant. Postero die, qui iā tertius ab accessu in insulā erat, Vianellus excitatus à Nauarro obnixè cōtendit, vt sibi aliquot militibus datis, curā puteos expurgādi, & aquā ad naues inuehēdi demādet. Annuit Nauarrus. Ille verò quadringentis militibus assumptis, ita gnauiter in eo se gessit, vt circiter meridiem opus susceptū absolutū dederit. Ergo fossis puteos circūdat, & in orbē hastas defigit, interpositis alternatim sclopetis. Vbi Nauarrus eò aduenit, spectaculo delectatus, Vianellū id impensè efflagitantem ad puteorū custodiā reliquit. Animo id parū lubenti Nauarrū fecisse testimonio satis magno est, quòd inde discedens dixisse fertur: rē quā forti animo Vianellus cōfecit, temeratio & iuuenili cōsilio tueri studet: facilè enim è nauibus in terra hostili, velut canes in Nilo, aquā sumeremus. Vianellus dū puteos expurgat, signiferū nōnihil in re demādata cessantē, nō modò verbis duris homo superbus & iracūdus obiurgauerat, sed pugnis insuper & vulneribus additis, barbç pilos per cōtumeliā vulserat: is indignis modis sic leui de causa à Vianello tractatus, quanuis eo tempore iram conceptam dissimulauit, impia proditione iniuriam illatam vlcisci decreuit. Igitur sub primis tenebris ad agricolas Mauros qui Cerinnam incolebant profectus, se Hispanorum ad puteos custodiam, sine vllo negotio in manus tradi turū pollicitus est. Nocte intēpesta signifero ducēte, Mauri exploratoribus sine vllo strepitu prçmissis, cū Hispanos nihil minus quā irruptionē inimicā cogitantes, somnio oppressos esse cognouissent, in eos irruētes, tribus dūtaxat exceptis, vniuersos obtruncāt. Ex his alterum ad regē Tunetis, alterū ad Xecū Lotophagorū regē, veluti de nostris

triumphãtes mittunt:tertius ex vulneribus susceptis penè exanimis, inter obtruncatos relictus est. Reuertebãtur interea viginti milites, qui ad naues cõmeatus deuehẽdi causa, eo ipso die sub solẽ occidẽtẽ à Vianello ire iussi fuerant. Qui barbaras voces Maurorũ audiẽtes, & quid accidisset statim cõiectantes(quod in tenebris facilè fuit) quã cõmodè licuit,sese occultauerunt.Mauri dilaniatione nostrorũ prę ter spem tam ex voto facta,sulphure sclopetarũ incenso,ingenrẽ sonitum exultantes excitarunt.Nauarrus qui Vianelli,& militũ in Insula degentiũ solicitus,somno interrupto noctem anxiam illã trãsegerat,vbi parum apta tẽporis hora(erat enim matutinũ crepusculum)sclopetarum sonitum audiuit,extẽplo perculsus,sagatus vt in castris dormire cõsueuerat,è lecto prosiluit,& classicũ incinens vniuersum exercitum ad terram eduxit.Mauri tamẽ, qui ob victoriã adeptam elati,rectà in littus ad naues properabant,vt si nostros negligẽtes offenderent,pari successu opprimerent,simulatq; Nauarrũ acies suas instruentẽ conspexerunt,terga dantes,ad interiora insulę, in latebras & antra se recipiũt.Ille autem noster,qui inter cadauera semi mortuus remanserat,vt Mauros fugientes vidit,necessitate vires sufficiente,ad nostros reptans vix tandẽ peruenit. Is deficienti & collapsa voce,tribunum quendã militarem, & Franciscanũ monachum alloquitur:quibus Vianelli cõtumaciam,signiferi proditionẽ,Maurorum aduentum ordine exponit.Sed ante omnia Vianellũ culpat, qui læsi militis & iniuriæ illatę immemor, vigilias procul à castris posuerit,qu is hostes inopinantes oppresserũt:oportuerat enim milites etiam intra castra cõstituere,qui per solidã noctẽ excubarẽt. Ad ea cognoscenda Didacus Pacciecus tribunus militaris, cum exploratoribus à Nauarro mittitur,à quo postquã de omnibus abunde certior factus fuit,dissimulato dolore, vt exercitus naues protinus conscendat iubet,& anchoras euestigio soluit.Nihilo infractior eo casu Nauarrus,Tripolim,& postea Lorophagorũ insulã,quę Meninx dicitur,Sicilię littoribus infestam,vastare instituit:quo metu Neapolitanæ triremes liberatæ,quas ei orę rex Ferdinãdus, paulò ante in Italiam veniens prępossuerat,faciliùs mare Tyrrhenũ nauigaturę erãt. Minimo negotio eam insulam in potestatem suam redacturus Nauarrus fuerat,nisi Garsias à Toleto,Albani reguli maior natu filius, fortis animi & magnæ spei iuuenis,sub procinctũ ipsum adueniens infausta & immatura morte Nauarri consilia prorsus interuertisset.

ſet. Nauarrus enim ſolis declinationem expectandam omnino cenſebat, erat enim ſub extremũ Auguſtũ dies diuo Auguſtino ſacer, noſtris tamen ater & nefaſtus. Lotophagi quid hora diei feruentiſsima futurum eſſet pręuidentes, ſitulas, aheneos vrceos, & alia id genus vaſa hauriendę aquę accõmoda, funibus appenſa ſitibũdis iuxta puteos appoſuerunt, vt aquam morte emerent. Si quidem dum æſtuantiũ præcordiorum rabiem aquæ hauſtu extinguere certatim laborant, quanuis ex inſidijs prodeuntes Mauri equites in corpora eorũ vndique ſęuirent, nullis vulneribus inflictis ab aquis depelli poterant, nec vllum mortis genus recuſabant: miſerandũ ſanè ſpectaculũ, ipſiſq; etiam trucidatoribus horrendum. Circiter. iiij. millia egregiorũ militum, cum ſuis tribunis & ducibus, pauci ferro, ſiti cõplures & arenoſę terræ voraginoſis ſpecubus (vt Martyr ſcribit) ſubmerſi perierunt. Si qui tamen ad naues ſe receperunt, eadẽ ſemper fortuna perſequente, cùm nihil humoris quod haurirent inueniſſent, ferme omnes ſiti ſunt enecti. Nam dum fœminę quæ in nauibus erant, Inſulæ vaſtationem proculdubio futuram credunt, lauãdis veſtibus & vaſculis, omnẽ ferè claſsis aquã effuderãt. Diſcedit inde Nauarrus mœrens: Meningem inſulã, cui arbor lotos in ea multa iam Homericis temporibus nomen dederat, olim Cęſarum creatione nobilẽ, nunc verò clade Hiſpanorum infamem, diris, vt nefaſtam, execratur. Erat in Lotophagite Gerapolis vrbs, hinc fortaſſe tota inſula Girba appellata eſt, ſic enim illam Eutropius rerum Romanarũ ſcriptor vocat. Hinc Nauarro prima mali labes: nam cùm eius fraude id acciđiſſe vulgò iactaretur, rex Ferdinãdus vt Albano regulo gratificaretur, tertio deinde anno Nauarrũ cruento illo prælio ad Rauennam habito captum, neglexit. Sic ob priuatam & commentitiã, vt nõnulli arbitrantur, cauſam, fortis miles & pręſtans Imperator, qui reip. multis in rebus opera egregiè nauata profuerat, adhuc firma ætate, in ſqualore relictus eſt: donec poſtea Gallorum partes ſecutus, rurſus à noſtris eſt captus, & Neapoli in cuſtodia vbi aſſeruabatur, tędio vitę mortem ſibi conſciuiſſe creditum eſt. Cuius cadauer, quod inglorium in tẽplo ſanctæ Marię nouę, priuato in loco iacebat, Dux Sueſſanus in ſacellum magni Gonſali, quod in eodem templo eſt, tranſtulit, conſtructo etiam magnifico ſepulchro, & epigrammate inſculpto, quod ſic habet. Oſsibus & memorię Petri Nauarri Cantabri, ſolerti in expugnandis vrbibus arte clariſsimi, Gonſaluus Ferdinãdus Ludoui-

Ludouici filius, Magni Gonſalui nepos, Sueſſę princeps, Ducē Gallorum partes ſecutum pio ſepulchri munere honeſtauit: cùm hoc in ſe habeat pręclara virtus, vt vel in hoſte ſit admirabilis. Hunc ergo vitę exitum Nauarrus & Vianellus habuere, qui Ximenij glorię, & virtuti inuidentes, malam illi gratiam acceptorum beneficiorū retulerunt, ingrati animi, ne dicam impij, abunde teſtimonium dātes. Eſt epiſtola Zarati iuriſconſulti, qui Orano pręfectus fuit, ad Ximeniū, cuius extremi verſus ad hanc rem facientes, ſic habent. Cùm tot beneficiorum generibus à te Nauarrus, atq; eius intimi, quos ſatis noſti, decorati & ſubleuati ſint, nam ni tu prouidè & perhumanè annonę caſtrenſi ſubueniſſes, ipſi cum exercitu omnino fuerant perituri, tamen ſic verbis amaris in te debacchantur, ac ſi vxores eorum rapuiſſes, aut maiorum monumēta violaſſes, aliquidúe in eos atrocius geſsiſſes: hęc vna cauſa me in primis cogit, vt miſsionē ab hoc loco vel importunè flagitē. A Vianello magiſtro caſtrorū cauendū tibi eſſe cenſeo: nihil enim ſyncero, nihil amico, nihil candido in te animo facit, aut loquitur. Hic ergo tunc erat rerum noſtrarū in Africa ſtatus. Ximenius poſtquam Orani victoriam non ita recentem in hominum memoria eſſe credidit, & ſe minus ſeris gratulationibus obtundendum, Compluto Toletum patrum deſiderio ſatisfacturus venit: ſed in primis, vt vota quę in periculis tranſmarinis cōſtitutus vouerat, in virginis Deiparæ templo maximo, vbi illa coli gaudet, ſupplex redderet. Durant ad noſtram ætatem ſacri dies, in monumentū Africanæ victoriæ inſtituti, quibus poſtridie dominicæ Aſcēſionis, atque altero inſequenti, tēpli maximi ſacerdotes ſacra in crucis dominicę honorem, & Ximenij ſuorumque propinquorum parentationem, faciunt, amplis reditibus in hoc contributis. Ad ſacrā verò templi Toletani ſupellectilem renouandam, tria nummorum aureorum millia anno eius ſeculi. xiiij. per duumuiros teſtamentarios donari iuſsit, pecunia à Didaco Samartinio quęſtore pontificio, ſtatim numerata.

Q 5

LIBER QVINTVS.

AEC vbi rite peracta sunt, de Bastetana ecclesia, quam nunc Bazam vocant, ab Episcopo Acitano extorquenda, quę fauore reginę Isabellæ, sub Gonsaluio Mendozio, Archiepiscopo Toletano fuerat occupata, Ximenius apud patres capituli egit: cūcta templi scrinia, ad antiquas tabulas proferendas, in quibus Bastetanę ecclesiæ mentio esset, vt excuterentur curauit: atque de ipsa repetenda patrum sententijs decretum est factum. Deinde Ilescis ędem sacrarum fœminarum Deiparę virgini dedicandam curauit, annuis prouentibus perpulchrè instructam. Post aliquot verò dies Complutum redijt, de absoluenda Academia solicitus. Interea duo negotia, vt sunt res mortales in vtranque partem alternæ, permolesta illi acciderunt: alterum cum Episcopo Oranensi, de ecclesiæ Oranicę possessione: alterum cum rege nostro eam vrbem regiæ ditioni vindicare cupienti. Durę partes Ximenij in hoc erant, nam propter regis ad hanc rem studium, impar Ximenius negotio habebatur. Rursus proceres, qui fasciculum literarum à rege ad Nauarrum missum in Ximenij manus venisse suspicabātur, regem Ximenio infensum futurum facilè credebant: quod vt eueniret, omni studio conabantur. Nondum illorum procerum animi, quos Ximenius, in gratiam regis prudentissimè compresserat, pacati erant: idcirco peropportunam vtrunque committendi occasionem quamdiu optauerant, nacti esse videbantur. Ergo causis vndecūque conquisitis, hominem de rege, deque rep. ipsa benemeritum variè exagitare non cessabant. Rem etiam aliam occultis cuniculis agebant, vt subuerso scilicet Ximenio, faciliùs regem postea deturbarent. Quare Ferdinandum, sponte sua Ximenio iniquum, ita grauiter nouis calumnijs perpulerunt, vt impensæ quæ ad Africanū bellum, per Ximenium (vt diximus) sunt factæ, & ex pactis conuentis statim illi soluendæ erant, tunc ea de causa denegarentur. Opponebant regis procuratores Oranicam prædam adeò fuisse opulētam, vt Ximenij sumptibus par esse posset: remque periniquam futuram, si postquam gloria & diuitijs onustus Orano venisset, à rege alteram

ram mercedem impensarum postularet. Ille contra nil se ex præda abstulisse asseuerabat, præterquam Arabica quædam volumina, nonnullaque alia magis speciosa, quàm vtilia, quæ ad victoriæ monumentum Compl. asseruabantur. Quòd si impensarum regem pœniteret, cederet Orani possessione Pontif. Toletano, & se omnem sumptum remissurum. Videbatur nonnullis hęc conditio neutiquã regi reijcienda, Ximeniumque nouæ victoriæ causa hallucinãtem, haud satis consyderare, quantum negotij & sumptus, Pontif. Toletanis incuteret, ea vrbe tradita, quę perexigua emolumenta esset allatura: imò verò quæ in regione hostili trans mare constituta, assiduis incursibus impetenda foret, & nouis subinde sumptibus defendenda. Non displicebat regij census procuratoribus ea sententia, qui regis patrimonium liberare ab impensis cupiebant. Nam Toletanam ecclesiam imparem futuram videbant ad Oranum diutius tutandam, & necessariò regis opem imploraturam, aut oppidum minimo addicturam. Alij verò, quibus instituta maiorum magis nota, & quibus sanior mens & consilium erat, neutiquam sumptus aut impensarum causa, aliquid regi esse committendum aiebant, ob quod aliquando dolere posset. Meminisset enim illam miseram Hispaniæ vastationem, non aliam ob rem magis accidisse, quàm quod scelestus Iulianus Spartariæ comes, & Tingitanię prouincię præfectus, illac aditum in Hispaniam Mauris dederit. Videret ergo ne Orano tradita, pręsertim si portus custodia Orani præfecto, vt Ximenius petierat committeretur, in talem aliquando fortunam rex incideret, qualem infelix Rodericus passus fuit. Quòd si præsules, aut homines alioqui sacros, fideliores esse existimabat, meminisset etiam Oppam Toletanum Antistitem, Iuliani conatibus eo tempore in primis inseruisse. Præsertim cùm iam diu Hispaniæ regibus vsitatum ac penè solenne, legibusque cautum fuisset, ne limitanea præsidia, aut oppida, vllis vnquam priuatis darentur. Idcirco vt de cæteris sileretur, Agredam oppidum in Aragoniæ confinio positum, à Montacutanis comitibus ablatum fuisse, & eius loco Almazanum suffectum. Bastetanam item vrbem mari proximam, & Africæ oppositam, ab Archiepiscopo Toletano detractam Vzetano oppido pro ea substituto: quę res necessaria semper est habita, vt cùm Garsias Iuãnius Pantussa, Toletanę vrbis ciuis & pręfectus, in Murgitana

prouincia

prouincia præsidia mari vicina posſideret, Niuellam ſcilicet, & Neopotum, Alphonſus rex cognomento ſapiens, illis ſibi vindicatis, Maganū, & Mozejonium, vicos Toleto proximos, Iuanio dederit: vt ex tabulis regijs, quas rotatas vocant, apud Iuanij ſucceſſores, qui Pantuſſarum nunc appellationem in vrbe noſtra tenent, videre licet. Addebant huius ſententię ſuaſores, quòd ſi aliqua fortè obijcerentur, quę in talibus locis ſitæ priuatorum hominum poſſeſsiones eſſent, vetuſtiores cauſas ad ea prętendi, quàm vt in pręſentia cõuelli deberent. Vicit hęc tandem apud regem ſententia, & illico de impenſis reddendis actum fuit: quas quanuis malignè & vix extorſerit, redditę tamen Ximenio fuerunt. Mittitur interea Complutum executor regius, qui primùm cunctam Ximenij ſupellectilem excutiat, deinde priuatorum hominum, qui prędę participes fuiſſe credebantur. Id autem impotenter ab eo, & contumelioſè, per Antiſtitis Toletani oppida, vbi militum delectus habiti fuerant, factum eſſe à maioribus accepi. Nam mãcipia, quæ ſub corona venierant, Maurica ſtragula, Numidicę vittę, & quicquid deniq; aut pretioſum aut vile prędę ceſſerat, rurſus fuit in aceruum redactum, vt inde regi quinta pars tribueretur. Res fuit Ximenio grauis & moleſta, præſertim cùm iniqua & indigna cõtingeret: ſi quidem maior pars exercitus cum Imperatore Nauarro, & tribunis militaribus in Africa mãſerat, quibus præda opulentior, & nitidior ceſſerat. Nũc verò tenues homines & agricolæ vexabantur, qui dum à peculio & opificijs ſuis abſunt, plus ex re familiari amiſerant, quàm ex præda in bello comparauerant. Exigebãtur etiam à Ximenij quæſtoribus rationum libelli, in quibus ſubducendis multò parcius, & tenuius agebatur, quã in cumino ſecando, iuxta veterem parœmiam, ſordidi homines & auari ſolent. Hęc ille ita forti animo & generoſo tulit, vt nullam offenſę patientiæ ſignificationem, nullam vocem, aut arrogantem, aut ſuperbam ediderit. Reuocabat enim in memoriã, priſca Themiſtoclis & Scipionis exempla: & quod magis eum cõſolari poterat, ęqualis ſui Gonſali ducis cognomento Magni, qui nuper Neapolitani regni præfectura relicta, ad ſimiles ſcopulos cũ regij cenſus procuratoribus in reddendis rationibus impegerat: etiam ſi qua erat hic ingenij dexteritate & elegantia, facetis dicterijs contumelias circa eam rem illatas vrbanè eluſerat, Ximenij tamen virile pectus paria cum Gonſali dexteritate faciebat. A regijs ergo rationibus

expli-

explicatus, gratias pro redditis impensis egit: & ad omne deinceps obsequium se paratum & promptum est pollicitus. Quod vt erat magnanimi & excelsi spiritus, multiplici officio in rebus quæ postea emerserunt, iniuriarum oblitus præstitit. Alterum verò negotium quod Episcopus Oranensis facessebat, ab hoc principio occasionem, non omnino temerè ab aduersario animaduersam, habuit. Aliquot retro annis priusquam de Orano capienda ageretur, Lodouicus Guilielmus ordinis Franciscani sodalis, Episcopus per Pontif. Max. creatus est titulo Aurensis diœcesis, solēt enim huiusmodi Episcopatus tribui titulo tenus, donec vrbes illę ad Christianos iure postliminij redeant. Cùm igitur Guilielmus passim Auriensem Episcopum se vocitaret, isq; Oranensis tum ab ipso, tum à vulgo omnibus esse crederetur, simulatque Oranum nostrorum virtute in potestatem Christianorum venit, veluti nihil iniquum, aut alienum petens, sed potiùs iure sibi acquisito vtens, litem Ximenio intendit: nam nihil precibus, aut fauore effecerat, de Orani ecclesia, quàm suá esse credebat repetenda, ad quod Pontif. Maxi. diplomatá ostendebat, quibus illico vt Oranum capta est, ei se ritè suffici curauerat. Ximenius verò, qui rem quam arcu suo (vt sacræ literę loquuntur) atque adeò militum suæ ditionis sanguine, & sudore pepererat, ex conditionibus cum rege Ferdinando pactis, diœcesi Toletanæ applicare, & coniugare in primis operam dabat: vt vel eius possessionis memoria, succedentes Antistites ad res consimiles efficiendas incitarentur. Anxius tamen & solicitus, ne quid propterea damni Guilielmus sustineret, propriæ ecclesiæ possessione deturbatus, viros antiquitatum, & memoriarum priscarum peritos ad se vocar, & de Orani vetustate inquirit. Illi verò, consultis prouincialibus de Episcopatuum diuisionibus libris, & Africanis concilijs, vbi nomina Episcoporum, & diœcesium subsignantur, situ item locorum explorato, ac vetustis vrbibus cum recentibus comparatis, ad hunc modum Ximenio responderunt. Oranum nouam ędificationé esse, quod partim ex antiquorū cosmographorum libris eliciebatur, qui ad portum magnum, qui Mersalcabir dicitur, nullá celebrem habitationem, qualis Oranica nunc visitur, constituunt: partim ex Maurorum ipsorum monumentis, vbi Oranum Trimesseniorum colonia esse proditur; & non ita longè à patrum memoria per Numidas structa. Quod si ita, vt credebant, esset, nullam

antiquam

antiquam appellationem huic vrbi in pręsentia dandā censebant. Quòd si ideo Guilielmus Auriensem appellabat, quod cū Guahará nomine à colonis indito cōueniebat, videret sanè vir parum istarū rerum peritus, ne ita causam suam omnino euerteret: cùm nimirū diœceseum Africanarum nomina iam olim ex monumentis prouincialibus sint cognita, quæ multò ante ipsis imposita fuerunt, quā à barbaris occupata regio esset. Quòd si ex barbaro nomine argumentum capiebat, confiteretur necesse erat, post barbaricā irruptionem Episcopatum in ea vrbe cōstitutum fuisse: quod quàm absurdū & ridiculum foret, ipse paululum attendens intueri poterat. Rursus cùm ex libris prouincialibus, tum ex synodis in Africa habitis, vbi de Metropolitanis eius prouincię ecclesijs mentio est, Carthaginensis & Tingitana recensentur: ex quibus Tingitanę, Setinensem siue Elissenam, Bugianam, & Hipponensem subijciunt, nulla Auriensis mentione facta. Quòd si tunc ea ecclesia fuisset, cùm multò propior & vicinior, quàm vlla prædictarum Tingi metropoli esset, dubium non est, quin diuisores illam inter primas fuerint numeraturi. Carthaginensi verò Tripolitanam, Icosiensem, Horocellorum, pluresque alias, quæ ad orientem è freto Herculeo vergunt, inter quas Auriensis numeratur, quæ ab eo loco in quo Oranum est, plusquam passuum octoginta millia distat, si bene situs regionis consyderetur, & librorum computatio subducatur. Accedit quòd Orano Trimesenio proxima, tantoque illa & magnitudine, & dignitate inferior, neutiquam erat tam insignis nota Trimesenio inurenda, vt hac pręterita, Oranum pontificiam ecclesiam haberet. His rationibus Ximenius persuasus, Guilielmo ecclesiam suam alibi quærat terrarum iubet: neq; enim se viuo vnquā permissurum eam fraudē Toletanæ diœcesi fieri, vt cōtra regia pacta, & iustas sponsiones, Oranicę ecclesię possessione priuaretur. Nam, vt ex Didaci Lupi instructionibus apparet, quas eo tempore à Ximenio apud reges procurandas accepit, antequam in Africam traijceret, inter cæteras stipulationes, quę solemnibus tabulis hinc inde sunt habitę, vnum illud pręcipuum fuit, quòd Oranica ecclesia collegiatæ titulo Toletanæ adiungeretur, abbate, dignitatibus, & sacerdotibus per Pont. Max. institutis, quorum abbas in Toletana ecclesia locū dignitatis in templo maximo, & sedem haberet: quorum nominatio iure patronatus regi nostro in perpetuū concessa esset, & protinus

ab

ab Archiepiscopo Toletano cōfirmaretur. Id Guilielmus ęgrè tulit, & vndecūque conuocatis auxilijs, regium tribunal, atque adeò regis ipsius aures querimonijs aduersus Ximenium onerat: se possessione propria per omne nefas deturbari: Pont. Max. diplomata parui pendi: & demū ab aduersario potentissimo, non tam ex æquo vinci, quàm per vim & iniuriam obrui. Hæc cùm assiduè ab illo iactarentur, tandem biennio post literas ad Ximenium à rege impetrat, quarum autographum exemplum apud me est, quibus omni studio modò non orat, vt huic liti finem imponat: & si quas habet Pontif. Maximi tabulas, quod sępe affirmauerat, de collegiata ecclesiæ Toletanę subiecta Orani erigenda, quamprimum ad supremum regis tribunal proferat: vt tam Guilielmi, quàm ipsius diplomatibus exactè perspectis, quid sit tandem decernendum innotescat: aliòqui si post tam benignam obtestationem, in proferendis tabulis cesset, se nullius rei priuatæ ratione habita, solum quod iuris esset facturum. Harum literarum causa Ximenius cum Guilielmo non aspernandis conditionibus litem componere, & sopire parat. Nàm eum abbatem Orani creandum pollicetur: abbatiamque ipsam Toleti in templo maximo, dignitatis titulo (vt dictum est) cohonestandam, sacerdotio insuper, quod portionem vocant, ad dignitatem tuedam addito. Sed dum Guilielmus adhuc se plura à Ximenio extorsurum sperat, conditiones oblatas respuit: tabulas Pontif. Max. vt proferat instat: & quicquid causę suæ profuturum existimabat, apud regios iudices declaret. Tunc Ximenius seueritatis innatæ memor, diplomata quidē Pont. nulla (vt opinor) protulit, cęterùm regem de conditionibus Guilielmo propositis, per procuratores suos admonuit: qui apud eum prouincialium cōmentariorum testimonia, quibus Oranum recens esse colonia ostendebatur, cæterasque omnes Antistitis sui rationes referentes, simulq; pacta in memoriam reuocantes, quę cum Ximenio ante Africanam expeditionem inierat, de erigenda collegiata ecclesia quę Toletanæ diœcesi adiungeretur, regis animum à Guilielmo alienarunt: & partim negotiorum maiorum causa, quę sunt illico in Italia oborta, partim regis ęgritudine & tædio, nunquam Guilielmus amplius aditum ad eum habuit. Cùm verò à morte regis Ximenius imperij gubernacula susceperit, sensit tandem auarus senex, quanto sibi commodiùs fuisset, vel cum iuris sui dispēdio, nedū in re tam ancipiti & dubia, benignas Ximenij conditio-

conditiones accepisse: nec rerum maiorum captandarum spe, para tam fortunam stolidè abiecisse. Vixit itaque pœnitentia sera cruciatus, prorsusq; à Ximenio neglectus: rarò enim homo priscæ seueritatis in gratiam cum illis redibat, qui iustam eius indignationẽ meruissent. In actis tamen Alphonsi Fonsecę Archiepiscopi Toletani inueni, Guilielmum post Ximenij mortem, rursus ad litem suam rediisse, & Alphonsum Fonsecam (vt erat vir singulari humanitate) easdẽ cum Ximenio conditiones obtulisse: quas ille litigationis molestias ferre nolens, & simul occasionis prætęritæ exemplo prudẽtior factus libenter quidem amplexus est: atque ita anno eius seculi. xxvj. ferme ineunte (nam sub mensem Ianuarium hęc ipsa gerebantur). Fonseca Archiepiscopo apud regem curante, literæ ab eo ad Clementẽ. VII. Pont. Max. & ad ducem Suessanũm, Cæsareum apud Pontificem internuntium (nam iam Carolus. V. rebus potiebatur) super ea re dantur. Porrò in Suessani mandatis, ea quę à me narrata sunt de pactis regis catholici cum Ximenio initis, de ecclesia collegiata Orani erigenda, de ea vrbe per Ximenium expugnata, de ecclesiæ institutione propter regis Ferdinandi imbecillem senectam dilata, de ea primo quoque tempore instituenda copiosissimè agebatur. Quid tamẽ post illud apud Pont. Max. effectum fuerit, sanè mihi compertũ non est. At quantum ex ecclesiæ Toletanę actis coniectare licet, res adhuc anceps relicta fuit. Nam certè Pont. Max. nil cõcessisse id magno argumento est, quòd cùm Romę differri negotium Guilielmus cõqueretur, seq; titulo Auriensis ecclesiæ eius fide fretũ abdicauisse, quinquaginta millia nummûm Guilielmo quotannis percipiẽda, donec diplomata Romana adducerentur, liberaliter consignasse: ex quibus partem aliquã suscepisse, chirographo suo Guilielmus testatur. Sed cùm Romę nihil ageretur, tandem Guilielmus Oranum concessit, vicarij à Fonseca instituti nomine ecclesię Oranicę fructus percepturus: quos cùm exiguos & tenues, vt in regione hostili deprehendisset, rursus in Hispaniam redijt. Cuius aduentus parum gratus Fonsecæ fuit: ob quod alteras à rege literas ad Fõsecam impetrare coactus est, quibus illum Carolus obtestatur, vt saltem summam illam quinquaginta milliũ nummûm, misero seni, atque in extrema inopia cõstituto, nequaquam denegaret. Cùm ergo ad eum statum res producta esset, ecclesię Toletanæ patres, vt ex actis eorum apparet, voluntati Fonsecæ consenserunt, ad dignitatem Oranicę abbatię in templo

suo

ſuo conſtituendam: licet ſe anguſtiſsimè ſedere, ob ſacerdotiorum multitudinem dicerent. Cùm ergo hucuſque proceſſiſſet, mirandum eſt, quæ cauſa retardare potuerit, vt res hactenus infecta remãſerit. Niſi fortè aut pontifi. maxi. religio fuit, rem vetuſtam circa Aurienſem titulum, aliter quàm vulgo acciperetur, declarare: aut præſulem Toletanum piguit, impenſas non mediocres ad collegiatam eccleſiam Orani, loco parum ab hoſtili iniuria tuto, erigendam facere. Hanc remiſsionem Guilielmi mors ſuperueniens adauxit: cuius potiſsimùm importunis petitionibus, res parum antiſtiti Toletano grata intermiſſa fuit. Igitur manſit Oranum Toletanæ diœceſis in Africa portio: qua de cauſa cùm hoſtium incurſibus perpetuò ab eo tempore vexetur, & militarium hominum qui ad eius cuſtodiã illic viuunt licentia, religionis ſtudium pertenue habeatur, ſacerdotes à rege Ferdinando per Ximenium inſtituti, armis magis quàm libris, & prædæ potius quàm pietati aſſueti, minoris fiunt quàm vt canonicorum nomen obtineant: abbasque ille qui præponendus curabatur, vicarij nomine in præſentia contentus, ſolo pontif. Toletani nutu, nulla regis neceſſaria nominatione, vt videmus, eligitur. Nam Bartholomæus Miranda, inter initia ſui pontif. vicarium Oranenſem in demortui locum ſuffecit, isque adhuc eccleſiæ illius præfectura potitur. Ingens contentio nobis cum reipub. hoſtibus, ab eo tempore pro Orano, & portu magno manſit, noſtris fortiter defendentibus, illis acriter incurſantibus. Nam ſub extremum Ximenij vitæ annum, ſemel à Turcis impetita fuit, Horuſcio Enobarbo duce: rurſus ætate noſtra Turcarum auxilio ſemel, Martino Alcaudeto præfecturam Orani tenente, anno. M. D. L V I. & iterum Alphonſo Corduba anno. M. D. L X I I I. vbi Martini Cordubæ, Alcaudeti filij, ingens virtus emicuit, in Maſalquibirano præſidio defendendo contra innumeram hoſtium multitudinem. Poſt hoſtium fugam, Deo immortali à Philippo Rege, & vniuerſa Hiſpania gratiæ actæ ſunt: perſuaſumque fuit Ximenij meritis, qui ſacris armis & religioſis auxilijs, diuino potius quàm humano præſidio, ea præſidia adeò reip. neceſſaria expugnauiſſet, hoc noſtro tempore obſidione fuiſſe liberata. Hactenus de Africana Ximenij expeditione, quã ille nullis ſumptibus aut labori parcens, reip. cauſa, Deo virum magnanimum, & ad publica commoda procuranda natum, proculdubio inſtigante ſuſcepit. Igitur poſtquam Oranica negotia ad eũ mo

R dum

dum composita sunt, otium Ximenius à rebus publicis, per id tempus nactus, Compluti de rebus, quas iam dudum meditatus fuerat, quamprimum perficiundis curabat. Atque ita sub annum eius seculi decimum, ædem Ilescis in honorem Deiparæ dedicatam, Araozo penoris præfecto absoluendam mandat. Turrilacunæ, quòd illi solum natale fuit, aream peraccommodam & spatiosam signat, ad ædem alteram Deiparæ erigendam, eius enim cultui deditum fuisse, tot præclara monumenta Virgini matri dicata manifestis argumentis demonstrant, in qua Franciscani sodales sanctissimæ Virginis numen religiosis precibus, & obsequijs demerentur. Inde ad sancti Auditus delubrum venit, quod non longè à Turrilacuna, inter rupes Buitragiorum est. Locus certè nemorum solitudine, & aquarum scaturientium abundantia per amœnus. Eius Priore (sic enim ædis præfectum appellant) ad se vocato, postquam in mores eius ex officio pastorali inquisiuisset, quos corruptissimos habere nouerat, de auferenda ab eo præfectura, & alijs prouentibus ei magis profuturis compensanda, agere cœpit. Inde Complutum ad academiam reuertitur, quam supra omnes alias operum institutorum curas, tanquam dilectam filiolam, singulari studio adaugendam & exornandam curabat. Erat inter Ioannis Ximenij fratris liberos, Ioanna Cisneria, ob honestos & ingenuos mores peculiari affectu Ximenio grata: qua de causa de eius in matrimonio locatione solicitus, virum aliquem nobilem ingenio facili & mansueto, maritum ei iam diu quærebat. Proponebantur sanè ab amicis aliquot regulorum filij, ad quos primigenij iure hæreditas paterna pertinebat: sed his tanquam impendiò sumptuosis semper reiectis, semper ad natu minores inclinabat, quòd eis mediocri dote satisfacturum se esse arbitraretur. Oblatus tandem quærenti est Petrus Gonsaluius, Didaci Ducis infantatus ex fratre Aluaro nepos, qui nondum ex ephebis egressus, indolem maioribus dignam præferebat. Hic aliquot post annis, multa suæ virtutis exempla in Italia protulit, Vallis Siculæ Marchionatum in dotem vxoris accepit. Is tunc Ximenio satis dignus fuit habitus, cui Ioanna nuptui daretur: tabulis publicis, vt solet, nuptiarum stipulatio, Didaco duce tutore collaudante, facta est: & extemplo Gonsaluius in antistitis familiam sponsus nepti, quod faustum felixque esset, magna omnium lætitia fuit ascitus. Sed aliter vi-

ſum eſt ſuperis, neque enim ratæ eæ nuptiæ fuerunt. Dum hæc à Ximenio Compluti aguntur, Villaroelus Caſtorlanus præfectus in præfecturam ſuam Orano venerat: vbi dum ab anteactis laboribus ſe quieturum ſperat, vt ſunt hominum ſpes fallaces, cum ciue ſuo ingenuæ conditionis homine ſimultate ſuſcepta, eò tandem furoris res proceſſit, vt eum ferro perimi curauerit, & paternos quos incolebat penates, ſolo per noctem intempeſtam æquauerit. Vxor & cognati tam atroci facinore permoti, ſqualenti & luctuoſo habitu, ad regem vindictam petituri veniunt. Ad inquirendum de ea re quatuoruir Cornelius Caſtorlam mittitur. Id ſimulatque Ximenius cognouit, dedit operam, vt ante eius aduentum Villaroellus rei perſonam gerens, ante regium tribunal continuò ſiſteretur, & largiſſimè pecunia, vxori & propinquis occiſi erogata, & ad ſui defenſionem purgatione adhibita, mortui manibus expiatis, ea ſe tandem noxa liberaret. Vulnus nondum obductum, quod Ximenius in animo ex Oranica Villaroelli, ad Trimeſenij portam negligentia ſuſceperat, rurſus recruduit: & ignauiæ, vt ipſe ſibi perſuaſerat aduerſus hoſtes, ferociam in ſubditos adiungi videns, dici non poteſt quam grauiter id tulerit: & quantum dum vixit, Villaroello ſemper infenſus fuerit. Interea rex cùm ſub veris initium ad Aragonios conuentus proficiſci vellet, Madritum ad ſe Ximenium accerſit: qui Ferdinandi nepotis cuſtodia ſuſcepta regni tantiſper gubernaculo inſiſtat, donec Aragonij conuentus peragerentur: quod ſub primum Septembrem factum fuit. Quare cum rex in Caſtellam redijſſet, extemplo Ximenius Complutum conceſſit. Illuc cùm veniſſet, Ioannem Caſtellam Salmanticenſem Epiſcopum, diem ſuum obijſſe cognouit: cumque apud ipſum de epiſcopo illi eccleſiæ ſufficiendo inter familiares ageretur, non defuerunt, qui de Franciſco Ruizio eius ſodale, quanuis ſubtimidè, & parum apertè, Ximenij ſeueritatis & ingenij conſcij, explorabundi tamen mentionem fecerint. Nam ex frequentibus Ximenij mandatis, quæ eius nomine ad regem ferebat, & præſertim ex narratione belli Africani, quam Orano profectus coram rege prudenti & iucundo ſermone expoſuit, non ſolùm erat regi Ferdinando notus, ſed carus etiam: vnde amplam ſpem ſecum reportauerat, tali aliqua qualis præſens erat occaſione oblata, non ſe fruſtra ad regem ventitaſſe. Gra-

uiter id accepisse Ximenium Ioannes Vergara referebat, qui quanuis eo tempore in antistitis familia non esset, ab antiquioribus tamen ministris audierat, neminem ex Ximenij familiaribus, neque adeo Ruizium ipsum, eius opera aut commendatione, ad dignitates quas habuerunt, gradus fecisse: sed sua potius ipsorum industria, Ximenij fauore obliquis consilijs ad ambitionem suam abutentium. Nam id vnum vir religiosus, & rerum earum experiens apud se statuerat, vt nemo ex his qui sibi cari, aut alias quoquomodo curæ essent, ad hos honores, quos partim animi tranquillitatem lædere, partim periculo plenos esse cognoscebat, se curante vnquam proueheretur. Veruntamen quanuis hoc ita esse non inficiabor, alij qui adhuc viuunt, in Ximenij domo per id tempus diuersantes, longè aliter mihi retulerunt. Nam cum Franciscum Ruizium semper plurimi Ximenius fecerit, eumque cuiuis rei gerendæ parem esse abunde existimauerit, ad episcopalem dignitatem promouendum iudicauerat. Atque ita Arteagam vnum è cubicularijs ministris Madritum ad regem misisse certum est: qui Salmanticensem ecclesiam Ruizio peteret. Libenter se id facturum fuisse rex Arteagæ respondit, nisi pridie eius diei Francisco Bouadillo Marchionis Moiani filio, in gratiam matris contulisset: cuius in aulam fœmineam, dum reginis sedulò inseruit, permulta quidem merita extiterant. Quòd si Rodericopolitanam, quam ciuitatem vocant, à Bouadillo relictam tantisper suscipere vellet, donec amplior se offerret, in qua Ruizius suam virtutem pro dignitate ostenderet, se extemplo id effecturum. Quod & præstitit: nam ferme quadriennio post, cùm æger rex per saltus se oblectaret, & animi causa in Segobiæ syluis venationi operam daret, cùm fortè Abulensis episcopatus pontifice defecisset, Didacus Lupus Aiala Ximenij procurator, atque Ruizio amicitia coniunctissimus, ad regem venit, & quod Madriti promisisset in memoriam reuocauit. Cui verbis beneuolentia & fauore plenis ad hunc modum respondisse ferunt. Memineris tu potius Lupe, de diplomatibus Roma asportandis, nam ego me iam antequam tu venires promissis Ruizio, siue potius Ximenio, exolueram: quẽ ego vnũ, propter eius in me pręclara beneficia, nulla vnq̃ occasione fallere vellẽ. Huius secũdæ Lupi petitionis Ximenium ignarum fuisse, proculdubio ex Vergaræ testimonio affirmare

firmare ausim. Satis enim segetis ad pietatem exercendam in Rodericopolitana ecclesia Ruizio datum esse arbitrabatur : idque sæpius significauerat. Etenim crebris apud eum sermonibus vsurpabat. Si me audis, nihil vltra ambies : nam quantum solicitudinis & molestiatum, summi honoris & dignitatum gradus, sub fulgore qui præfertur, occultent, à meis rebus plenè discere potuisti. Idcirco non tam regi gratias tunc egisse, quàm offensi animi indicia commonstrasse, quòd id per Didacum Lupum factum esset. Nil memorabilius à Ximenio factum, hoc anno comperi, Bastitanæ ecclesiæ ad Toletanam Diœcesim reductione. Nam cùm decretum à patribus Toletani capituli, Ximenio præsente de ea ecclesia repetenda, factum fuisset: simulatque otium nactus fuit, ad id conandum vires suas, & animum conuertit. Est sanè difficile & arduum, rem quam semel quispiam iure, vel iniuria occupauerit, rursum extorquere, & in tuam possessionem vindicare, sed multò laboriosius quæ ab ecclesijs tenentur. Cùm igitur reges catholici, Ferdinandus & Isabella, conatu felicissimo ac religiosissimo, Granatense regnum expugnare aggressi sunt, quanuis in id sedulò & potenter intendere decreuerant, intellexere tamen Granatam, regiam, & munitissimam vrbem, nulla vi, aut dolo debellari posse, ni vicina oppida prius caperentur: vt lignatores siquando magnam arborem euertere contendunt, ablaqueare solent, & paulatim radices quibus nititur, rescindere. Ergo inter alias vrbs Bastetana fuit, quæ vt in commentarijs Ferdinandi Pulgarij habetur, obsidione sex mensium vexata, tandem anno M.CCCC.LXXXIX. ante diem tertium Non. Decembris, in potestatem Hispanorum venit, plusquam quingentis ex nostris qui in ergastulis captiui continebantur, deditione ea liberatis. Curarunt illico religiosi principes, de ciuitate per sacerdotes nostros lustranda, deque præsuli proprio committenda: vt à Dei optim. maxim. cultu principium facientes, felici reliqua successu prouenirent. Annales rerum nostrarum tunc consulti sunt, & acta sacrorum librorum inspecta: atque tandem intellectum est Bastetanam vrbem ad Toletanam Diœcesim pertinere. Nam anno Domini. M.CC.XXII. tertio decimo calendas Februarij, qui dies Fabiano & Sebastiano martyribus sacer est, Talamancæ diœcesis Toletanæ oppido, Ferdinando. III. & Berengaria matre

præsentibus, Alfonsus Tellius Meneses, qui quondam montosis ad Toletum locis, quà se illa regio Lusitaniæ antiquæ coniungit, oppida quædam limitanea condiderat, puta Cedenillam, Malamonetam, & quod à duabus sororibus nomen tenet, quæ religionis ergo ecclesiæ Toletanæ, atque eius pontificibus dono dedit. Id cùm Toleti diuulgatum esset, magna contentione apud regem actum est, vt Rodericus Toletanus antistes, senatui, populoque Toletano oppidis ijs cederet, quæ illorum vsibus peropportuna erant. Sed anno. M.CC.XLV. solenni stipulatione confectum fuit, vt intra quadriennium, si Bastetana vrbs è potestate Maurorum erepta esset, ecclesiæ & archiepiscopo Toletano addiceretur: & statim præsidia, quæ circumcirca eam rex cœperat, traderentur. Non facilè tamen in præsentia affirmauerim, an ad Bastetanam à rege petendam aliquo iure Rodericus egerit: res enim sunt peruetustæ, & parum cognitæ, in quibus quod certi tradatur nihil est. Bastetanam verò nunquam à rege fuisse captam, paulò attentius quæ gesta sunt consideranti satis constare potest. Nam de Vzedæ, Eznatophari, & aliorum oppidorum pro Bastetana à rege facta commutatione agitur, & rex literis ad Sanctium filium Archiepiscopum datis, Roderico iam defuncto, de Bastetana vrbe primo quoque tempore obsidenda scribit. Illud certè satis constat, ad Ferdinandum .V. sub Maurorum imperio eam vrbem fuisse, archiepiscopis Toletanis suum ius retinentibus, si quando in Christianorum potestatem veniret. Ergo postquam ea vrbs capta est, Cardinalis Gonsaluius Mendozius Archiepiscopus Toletanus vicarium suum in ea constituit, sacris prius procuratis. Acis vrbs pari à nostris fortuna eodem mense capitur, quæ nunc Arabico nomine Guadix appellatur. Hæc quoniam olim episcopatu decorata inueniebatur, & tunc hostium causa diœceseos angustijs laborabat, visum est regibus, vt authoritate summi pontif. Bastetana vrbs propinqua ad Acitanum episcopum pertineret: & vt Toletana, ditione territorioque suo amplissimo contenta esset. Ab eo tempore, in Acitanæ ecclesiæ potestate Bastetana fuit. Nam cùm Garsias Quixada, Franciscani ordinis sodalis, Acitanus episcopus fuit creatus, vt erat apud aulicos ferme omnes gratiosus, facilè à regina obtinuit, vt Bastetana vrbs Gonsaluio cardinale dissimulante, diœcesi Guadixianæ cederet. Ergo Ximenius rem indignam esse
arbi

arbitrabatur, pontificatus Toletani amplitudinem diminutam & accisam esse, in gratiam præsulis Guadixiani. Et quanuis pro tempore dissimulandum esse duceret, altè tamen animo ea iniuria impressa erat,& decreuerat simulatq; occasio data esset,Bastetanã ablatam ecclesiæ Toletanę post liminio restituere. Igitur cùm à publicis rebus eo tempore vacaret, atq; ob bellum Africanum aßiduè per eos dies in locis maritimis commoraretur,de Bastetana repetenda, cum Acitano epõ ex iure agere cœpit. Nam cùm ad commeatus,reliquaq; omnia belli instrumenta deportanda crebrò Singilieses,Bastetani, & Acitani, alijq; item maritimę illius regionis incolæ conuenirent, querelæ ad Ximenium (vt sunt vulgi mores, ad calumniam magistratibus faciendam propensi) deferebantur, de sacris malè per Episcopos Acitanos procuratis, deque disciplinæ Christianæ corruptela ob Mahumetanæ gentis vicinitatem. Sed Bastetani ante alios instabant, vt memor esset antiquorum clientum, neq; tam bonus patronus, sub alieno dominio illos degere permitteret. His assiduis Bastetanorum vocibus Ximenius commotus,sub mensem Februarium, apud iudicem a pontif. max. delegatum, litem epõ Acitano intendit. Capita rerum ab eo proposita, quantum ex publicis notariorum tabulis colligere licuit, hæc ferme sunt. Primum, In ecclesiæ Toletanæ tabularijs inter cætera venerandæ antiquitatis monumenta, membranas sigillis regijs,& põtif. consignatas esse,in quibus, ex regis Ferdinandi tertij, & Sanctij archiepiscopi Toletani pactis cõuentis,ius Bastetanæ vrbis possessioni regię cõceditur,Vzeta & Eznatoroso oppidis pro ea datis,aliquotq; item nummorum millibus perpetuò percipiendis. Nam vt ex serie literarum apparet, Roderico Ximenio Toletano antistiti, in cuius demortui locum Sanctius successerat,Ferdinandus rex Bastetanam ditionem sub ea conditione dederat, si Miraculo cederet. Id erat oppidum in Bæticæ confinijs, ad publicam viam quà Toletum itur positum: in quod Rodericus, dum Oreti Maurorum viribus resistit, nouam coloniam curauit deducere, loco scilicet ad impetus hostium infringendos peraccommodo: quanuis vt ipse in historijs Gotthorũ scribit, ab operis cõtinuatione,ob crebras pluuias, & inundationes, sub ipsis initijs retardatus sit. Postea verò quoniam rex Bastetanam vrbem tanquam vsibus suis necessariam repetebat, Sanctius Archiepiscopus regis parẽtis voluntati obtẽperans,

R 4 annuen

annuentibus etiam capituli patribus, & publicis tabulis interueniẽtibus, Bastetanæ vrbis ius in regem, ac suos successores transtulit. Et non solum diplomata in quibus donatio facta continebatur, tegi sunt tradita, sed & literæ etiam ad Rodericum Toletanum datæ, quibus intra quadriennium se ecclesiæ Toletanæ vniuersam Bastetanam possessionem, prout conuenerat, traditurum pollicebatur: itemq; aliæ ad Sanctium filium missæ, quæ sub mensem Maium instantis anni se id effectutum continebant. De iure verò pontificio in Bastetana vrbe exercendo per archiepiscopos Toletanos, Cælesti ni II. & Vrbani tertij concessiones, sub Gonsaluo & Martino antistitibus Toletanis datæ, in publicis nostræ ecclesiæ tabularijs repositæ aptissimè loquuntur. Fuit hic Rodericus vir præclarus, pietate in primis, sed bello etiam atque eruditione memorabilis, vt eius scripta & egregia in rep. monumenta testantur. Nam eius armis, vt supra dictum est, Carstorlana præfectura, aliaque oppida à Mauris sunt recepta. Id igitur cùm Archiepi. Toletani, ex actis suis ita esse cognouissent, iuris sui seruandi causa, quoties decumarum sacrarum publicæ redemptiones in diœcesi Toletana agebantũt, semper tam Toleti quàm Castorlæ; inter cæteros annuos fructus, Bastetana etiam annona, de more taxanda proponebatur. Cõstat ex Alphõsi Carrilli Archiepiscopi Toletani tabulis, Bastetanũ archidiaconatum cuidam sacerdoti etiam si nihil percepturo abeo tributum: ne huiusmodi actiones neglectę Toletanæ ecclesiæ fraudi essent. Quin & anno Dom. M.ccc. xxx. Egidius Albornozius Archiepiscopus Toletanus, cuius egregiam, & admirabilem virtutẽ, sedes apostolica seruata, atq; adeo Italia vniuersa sensit, Cùm rex Alfonsus. xi. Abenzaidi præsidium (quod Alcala Mauri vocãt) obsideret, iuris Bastetani Archiepiscopis Toletanis debiti memor, Bastetanam vrbem obsidendam duxit: quam cùm graui oppugnatione premeret, Farachius Granatæ rex, qui eius loci possessione priuari rationibus suis incommodissimum esse iudicabat, Cũ Alphõso rege per legatos egit, se Auenzaidanum præsidium sponte traditurum; si Egidius archiepiscopus à Bastetana expugnatione cessaret. Egidius tamen iuri suo cauens grauatè id ferebat. Sed rex optimus & æqui obseruantissimus, ne id vnquam ecclesiæ Toletanæ fraudi esset, fide regia interposita cauit: Et collegiatam ecclesiam Virgini matri dicatam Auenzaidi condidit, in quam Metropolita

nijus archiepiscopus Toletanus haberet, & oppidum Alcalam regiam vocauit, obliterata Auenzaidi appellatione. Quæ omnia in gratiam Ęgidij archiepiscopi facta magnam vim habere constat, in rebus huiusmodi tam antiquis, vt Ximenius ius suum recuperare potuerit. Porrò inter cæteros P P. R R: qui ecclesiam Toletanam multis prærogatiuis auxerunt, Calixtus & Vrbanus, ius metropolitani archiepiscopis tribuerunt in eos episcopos, qui proprium metropolitanum Saracenorum incursione amisissent. Quas ob res Gōsaluius Mendozius archiepiscopus Toletanus, statim vt à regibus catholicis Bastetana & Escua reparatæ sunt, earum curam suscepit, & Mesquitas ritu Christiano lustrauit, ecclesias & sacerdotes instituit, templa dedicauit, atq; omnia alia pontificia munera cum suis vicarijs exercuit: quę ius etiā archiepiscopi Toletani non vulgariter stabilire potuerunt, si quæ recensuimus non fuissent satis. Igitur causa coram summi pontificis iudice, hisce omnibus allegationibus per Ximenium acta est, secundum quem lis est data. Prouocatum est ab Acitano, & secundus iudex à P.M. quem Ximenius frustra reijcere laborauit, quanuis sibi & suis rebus illum inimicum esse clamitaret. Hic ergo latam sententiam rescidit, & secundum Acitanum pronunciauit. Sed Ximenius ad tres viros appellauit à P.M. in Hispania nominatos, qui priorem sententiam conformandam esse cēsuerunt. Acitanus qui his actis sese, de more opposuerat, duras agere partes intelligens, litem deseruit, & tranquillitati suæ consuluit: neq; amplius negotium Ximenio exhibuit. Ab eo tempore in nostram vsq; ætatem, Archiepiscopus Toletanus ius pontificiū in vrbe Bastetana exercuit: & ecclesia nostra, ob Ximenij diligentiam, ea diœcesis suæ parte priuata non fuit: cui si sors successores similet dedisset, longè aliam faciem maiestas ecclesię Toletanæ ostentaret. Ergo Acitanus, quanuis tunc quieuit, & trium Archiepiscoporum, qui post Ximenium continuò successerunt tempore, nihil efficere potuerit: tamen sub Ioāne Martino Siliceo, in cuius pontificatu multi motus in diœcesi Toletana fuerunt, rursus lis Bastetana vires sumpsit, & antistiti Acitano cessit, iure Metropolitani apud Toletanum duntaxat seruato. Quanquam in actis ecclesiæ Toletanæ inuenio, Ioannem Taueram principium litis componendæ dedisse, Bernardino Alcarazio scholastico Toletano, ad eam rem gerendam substituto. Nec est regum catholicorum dissimulanda

pietas, in quorum potestatem simulatq; vrbs Bastetana venit, priscorum sacrorum quæ in ea fuerant memores, atq; Bastetani epi olim percelebris, ecclesiam primariam Annũciationi Deiparæ virginis dedicauerunt: & Abbate, canonicisq; sacerdotibus exornatam perpetuis reditibus magna liberalitate donarunt, vt ex tabulis quæ de erectione Bastetanæ ecclesiæ extant, licet cognoscere. Insequens annus Ximenium itineribus exercuit, neq; vt destinauerat cœpta ædificia perficere, aut optati otij fructus quos meditabatur percipere potuit. Nam cùm regis animum Girbiana clades, quam nostrà classis sub Garsia Ducis Albæ filio sustinuerat, nimis cõmouisset, decreuit Gadibus numerosam validissimamq; classem apparare, vt in Africam exercitum potentissimũ ipsemet traijceret, & illatam Garsiæ necem, magna hostium vastatione, vindicaret. Idcirco sub vndecimi anni initium Madrito Hispalim proficiscitur. Sed siue in Africã properabat, siue potius Galli regis conatus cupiebat infringere, qui Iulium. II. pont max. priuatis de causis opprimere conabatur, nihil tentare voluit sine Ximenij authoritate & consilio: quare vt se Hispalim sequatur iubet. Igitur mense Ianuario, pluuio cælo, & inundantibus fluminibus, necesse habuit Compluto discedere. Vbi regis expeditio per Hispaniam vulgata est, ingens concursus omnium ordinum Hispalim fit: neq; enim reguli solum, sed antistites, & pleriq; sacerdotes primarij illuc conuenerunt, promptis animis, & ardentibus votis, regẽ ad bellum tam iustum comitaturi. Erat Ximenio Turrigijs prætereundum: quod cùm Tharasia Anriquesia eius oppidi princeps resciuit, quæ (vt diximus) pietate insigni fœmina, iam olim Ximenij adhuc monachi studiosa fuerat, & cupiebat pro dignitate tantum hospitem accipere, atq; eius conspectu & colloquijs frui: sed verebatur, ne homo durior, & harum lautitiarum auersator, aliò diuerteret, & insalutatam linqueret. Quare rumorem in vulgus sparserat, se per id tempus Turrigijs abesse. Crediderat Ximenius sic esse, & Turrigios ingressus rectà in ædes principales processit. Qui vbi Tharasiam illic adesse nouit, & in eius occursum properare, ab ędium limine indignabundus in Franciscanorum cœnobium diuertit, nihil publicas elegantiorum hominum leges moratus, qui inciuile & indignum homine bene educato esse censent, primarias fœminas, obsequijs præsertim & humanitatis officijs certantes, fastidiosè aut rusticè negligere. Ergo Tharasia in

salu

ſalutata bene mane iter ſuſceptum die altera proſequitur,& Guada lupum religionis cauſa venit:Id eſt Hieronymianorum cœnobium, templumq; ampliſſimum virgini matri dicatum, quod religionis ergo ab vniuerſa Hiſpania frequentatur, regum & priuatorum ho minum donis opulẽtum,in cuius ſarta tecta,& Hoſpitalitatis ſumptum,per Hiſpaniam quã latè patet,ſtips cogitur. Aliquot ibi dies commoratus,ſolita in diuos pietate,munera illi fano obtulit,& iter inſtitutum eſt proſecutus. Erat igitur,vt diximus,ſumma hyems,& incommoda ad iter faciendum tempeſtas, ob frequentes & maximos imbres,quibus non ſolùm amnes,ſed riui quoque torrentes adeo ſunt aucti,vt vado tranſiri non poſſent. Occurrebant paludes cœnoſæ,hominibus & iumentis inuiæ, quæ tunc aqua pluuia collecta vias rumpebant. Qua de cauſa à principio Ianuarij Complu. profectus,vix paulò ante calend Martias Hiſpalim venire potuit,vt ex epiſtolis eius conſtat. Cùm Furnillos oppidum ignobile peruenit, hilariter & amplè acceptus fuit,ob antiqua Ximenij beneficia, quæ incolis contulerat. Eſt in proximo flumen Matacellum, cuius ripæ rhododendro veſtiuntur,quæ arbor lauro eſt folijs ſimilis, & floribus nihil à roſis differt, vnde Rododaphne etiam vocatur. Hæc quadrupedibus venenum eſt,cuius vim nonnulla tunc iumenta experta ſunt,quæ paſſim vagantia folia deuorarunt, eſt enim ſempiterna fronde. In huius fluminis traiectione Ximenius non præter ſolitam humanitatem,curauit vt omnes percommodè tranſirent: & quibus mulæ ob rhododaphnem depaſtam perierant,ex ſuis vt reſtituerentur iuſsit,aut nummos vnde emerent dari. Ab eo loco Cordubam profectus eſt, ſed propter diluuiem neceſſe fuit,vt in quadam villa ruſtica,quales in Bætica frequentes ſunt, maneret. Locus erat tam numeroſæ familiæ anguſtus:ſed quiſque vt potuit ad noctem tranſigendam ſibi conſuluit,paſsim ignibus per villam incẽſis. Guadalquanam poſtridie Idus Februarias peruenit,vbi Cornarus Aurifex Hiſpali profectus,cum literis Didaci Lupi occurrit, quibus hoſpitium ſibi in ædibus Petri Anriqui Bętici præfecti, paratum eſſe intellexit:quoniam Saiauedræ Marcalci domus,quam cupiuerat, Gõſalo Fernandio magno à mentatoribus regijs deſignata fuerat. Ximenius perbenignè reſpondit,ſe ædibus paratis contentum eſſe, & maximè gratum accidiſſe,quòd à domo Saiauedræ petenda deſtiterit,quando Magno Gonſalio homini ſibi amiciſsimo,& de ſe præ-

clarè

clarè merito attributam nouisset. Erat in Ximenio ad viros excellẽtes demerendos, atque honorificis modis tractandos innatus & peculiaris affectus, quem quoties occasio offerebatur, ostendebat. Decimo quarto cal. Martias, cum Cantillanam prope Hispalim sitam venisset, Didacum Lupum certiorem fecit, se postridie eius diei Rinconatæ vico meridiaturum, & paulò ante vesperam ingressurũ Hispalim. Id vt à rege rescitum fuit, obuiam venienti octo millia passuum, cunctis proceribus regem officij causa comitantibus, processit: Id enim semper honoris Ximenio exhibebat, nonnullis ægrè ferentibus quibus tanta hominis potentia infesta erat. Interea dum Hispali commoratur, & classis in Africam instructissima paratur, quæ terrori vniuersis Africanis erat, Roma nuntij deuenerunt, per quas Iulius. II pont. max. regem nostrum certiorem faciebat, aliquot ex senatu patres conspiratione facta, Ludouico Gallorum rege opem ferente, se Pontificatu deturbare velle, & in ordinem redigendum inuerecundis vocibus iactare: id autem ea de causa fieri, quoniam priuatis & immodestis eorum affectibus ipse non obtẽperaret. Iamq; Pisis concilium indixisse, atq; alterum Christi vicariũ scelerato & nefando ausu, rege etiã Gallo annuente, adorauisse. Præcipuum verò coniurationis authorem esse Bernardinum Caruaialium Hispanũ, quem, & reliquos omnes pessimi facti socios se per summum dedecus, vt meriti fuerant, senatu amouisse dicebat. Quare ad regis catholici præsidium confugere, & eius auxilium aduersus Gallum implorare: in primis verò ab ipso efflagitare, vt Caruaialium diris solenniter, à Christianorum cœtu separatum, sacerdotijs quæ in Hispania obtinebat, deijciat, atque pari ignominia in famem, & à regnis suis alienum pronuntiet. Res indignissima Ferdinando pontificiæ authoritatis maximo semper assertori & vindici est visa. Idcirco cum Ximenio cæterisq; proceribus & episcopis, qui Hispalim conuenerant, de ea re deliberat. Respondere omnes, frustra externa bella aduersus hostes religionis quæri, si interim domi intestinis bellis caput religionis impeteretur. Igitur mutata sententia, ab Africæ limine Ferdinandus pedem referens, in Italiam vires suas, & arma conuertit: Caruaialio pontificatum Seguntinum detraxit, cui Fredericum Portugalium præfecit. Ximenius in quem multa Iulij pon. extabant merita, nam ab ipso in senatum Cardinalium allectus, inquisitoris maximi officio ad regis votum cohonestatus

ſtatus,& Academia Complutenſis non mediocribus priuilegijs au-ƈta fuerat,peculiari etiam affeƈtu in Iulium propẽſus,quem incredibili animi vigore eccleſiæ patrimonium tueri animaduertebat, & tyrannorum conatus,& vires infringere:per procuratores nuntiari iubet,vt nulla aduerſariorum potentia aut machina debilitatus, à propoſito ſuſcepto diſcedat,neúe peſsimis hominibus remp. Chriſtianam euertendam & dilaniandam permittat.Se autem prodebita pietate & obſeruantia in ſedem apoſtolicam,& Dei vicariũ,quadringenties nummûm aureorum ſtatim ad vrbem per publicos argentarios numeraturum:ſeq; ipſum,ſi opus foret,exercitum coaƈturum,& in Italiam iturum.Voluerat quidem rex conſilium de pontifici ſubueniendo celari,ineunte autem vere Malaca ſoluere, quaſi Africam peteret,& in medio curſu ad Italiam obuertere : ſed fieri non potuit,quin haſce artes Gallus præſenſerit,& inter ſuos iaƈtauerit,ſe illum planè eſſe Saracenum,quem cognatus Ferdinandus claſſe Gaditanà oppugnare & euertere pararet. Dedit igitur operam quam potuit maximam,ne imparatus opprimeretur:& quæ neceſſaria ad futurum bellum videbantur,vt in promptu eſſent laborauit.Multis interea prodigijs perterrefaƈta Italia trepidabat : nam Mutinæ ad diui Franciſci cœnobiũ faces noƈtu in aëre ardere ſunt viſæ,interdiuq; in eodem loco effigies humana ſtriƈtis enſibus cominus adſtare, & ſeſe inuicem confodere.Cremæ verò Mediolanẽſi municipio,die medio tam denſæ nubes cælum obtexerunt,& tenebræ ſunt ſecutæ adeo atræ,vt obſcuriores nemo meminiſſet. Inſolito fragore fremebant nubila,fulgura terribili lumine ſplendentia diem ablatum in hunc vſum reducebant,vt igneo colore cunƈta rutilantia,imaginem mundi quondam arſuri oſtentarent. Commiſti pluuijs lapides immodici ponderis,immaniq; mole cadebant. Certè Petrus Martyr lapidem Mediolanum allatum fuiſſe ſcribit, decẽ & centum mediolanenſium librarum, quarum ſingulæ oƈto & viginti vncijs conſtant,quem taƈti religionẽ ciues ſtudioſè aſſeruaiſſent.Particulam ex diruptis ad ſe miſſam in Hiſpaniam dicit, quã non ſine maxima admiratione rex Ferdinãdus,pręſente magno Gõſalio,eſt contemplatus.Color erat ſemiglaucus,odor ſulphureus, põdus auro non leuius,marcheſitæ metallariæ perſimilis.Porrò in Hiſpania eius anni tempeſtas inęqualis,prodigij loco etiam habebatur. Nam per menſes Maium & Iunium, quando Hiſpalenſes Afri-

cæ proximi, longeque à Boreę flatu semoti, immodicis solent calori bus vrgeri, ita subitis frigoribus horrescebant, vt focis luculentis hyemem alieno tempore ingruentem sustinerent. Ea fuit tam insignis mutatio, vt hirundines & ciconiæ, quæ ante calendas Februarias, vt solent, spem veris attulerant, mensibus æstiuis hyemem sæuientem tolerare non potuerint, & ad latibula, quibus se à frigoribus defendunt redierint. Sequentibus verò Decembri & Ianuario, cum iā rex Burgos concessisset, vbi propter vicinos aquilones oleæ non proueniunt, & vuæ raro mutnrescunt: ea fuit aeris temperies, & tam blandè Fauonij spirarunt, vt papiliones volitarent, & muscæ passim non sine molestia mensis assiderent. Non defuerunt in domo Ximenij casus tragici & ominosi: nam cùm Hispali ageret, quidam Mendoza eius lecticarius, in furorem quo per interualla corripiebatur, incidit. Is cùm morbum ex primis, & sibi notis vestigijs ingruere sensit, templa frequentiùs præter solitum ingredi, ad omnes aras supplicare adumbrata quadam religione. Tandem cùm ad aram maximam in genua procubuisset, suspirijs & gemitu miserabili, non sine multis lachrymis omnium astantium oculos in se conuertit, & dicto citius, vt erat supplicantis habitu, se pugione quo præcingebatur, iugulauit. Decidit extemplo in caput exanimis, & magno tumultu exorto, multi rem diram aut templo, aut sacerdotibus pronunciari iactarunt. Id non mediocriter Ximenium conturbauit: qui eò magis hoc casu tangebatur, quòd hominem dementem, & tam manifesta insania ægrotantem, intra domum contineri non iusserit, aut certos custodes non curauerit admouendos. Non multò post anno eius seculi. XII. sub idus Ianuarias, Burgis rege conuentus agente, melior templi maximi pars qua tota moles amplissimi fornicis tholo connectitur, graui damno & iactura corruit. Quadraginta millia nūmûm aureorum ad eam reparandam impensa esse dicuntur. Fuit tamen innoxia, nec vllus mortalium ruina perijt: accidit enim sub noctem. Quòd si alia diei parte decidisset, fieri non posset, quin multi, tum profani, tum sacri homines fuissent obtriti. Præuiderat eam ruinam Nauclerus quidam, architecturæ (vt aiunt) peritus. Nam quadraginta dies antequam fornix lapsa est, operosam testudinem fuerat contemplatus, & structuræ vitium aduertit, templique sacerdotes monuit, ni in tempore succurreretur, breui

ruinam

ruinam futuram. Sed illi risu eius diuinationem, vt plerunq; in his rebus accidere solet, quæ diuinitus futura sunt, exceperunt, firmiorē testudinem esse persuasi, quàm vt nautici hominis dictis nutaret. Ergo postquam rex Hispalim relinquere decreuisset, Ximenius quoque sub mensem Iunium, non multò post furiosi lecticarij necem, ante regis discessum, in diœcesim suam venire instituit. Faciliori certè reditu est vsus, quam aduentu, vt ipse ad Didacum Lupum scripsit, se bene valentem & hilarem venire: gaudereq;, quòd regionem impendiò æstuosam, eo anni tempore reliquerit. Dum in itinere esset, ex literis suorum intellexit, Ioanni Cabreræ Toletano archidiacono, coadiutorem à Romano pontifice, propter senium datum. Semper ecclesiæ Toletanæ visa est coadiutoris impetratio inuidiosa & iniqua, adeo vt grauibus pœnis multandum censerent, non solùm impetratorem, sed etiam eos qui id permisissent; vt ex actis constat. At Ioannes, homo illustris, & regio fauore viuente fratre, & Bouadilla fratris vxore, suffultus, non dubitauit contra veterem morem priuilegijs Romæ petitis vti: neque enim in vrbe patroni deerant, qui eius partes sedulò tractarent. Ximenius qui priscorum institutorum semper maximus vindex fuit, solito animi robore vsus, impetratas tabulas à capitulo Toletano impediendas Romæ verò abrogandas, statim apud regem & pontificem maximum curat. Dum hæc per capitulum geruntur, Illescis per aliquot dies manere decreuit. Prudenti sanè consilio, ne rei inuidiosæ, & quæ non poterat sine mutua animorum exasperatione vtrinque tractari, vir seuerus cogeretur interesse, & aliquid authoritate sua indignum, dum animi incenduntur, palàm diceret. Ergo Compluturn regia mandata expectaturus venit: interim cœptis ædificijs aliorumque fundamentis iaciendis, vt statuerat, præsentia sua instaturus. Hic ex Africa ad regem legatos venisse certior factus est. Nam cùm classis Gaditanæ terror vniuersam Africam occupasset, Rex Trimesenius, aliquotque item Mauritaniæ minores principes, regis nostri potentiam formidantes, de pace cum eo componenda, de captiuis restituendis, & tributis pendendis, submissis animis agere instituerunt: quanquam rege Fezano eam sententiam dissuadente, & graui atque acerbo sermone eorum ignauiam & inertiam increpante. Ille enim potentia suæ ditionis confisus, & quòd à littoribus nostris longius remotus tardius ad se belli incommoda ventu-

ra existimabat, amara & minaci ironia Ferdinandum Hispali agentem ad expeditionem Africanam inuitauerat. Nam se omnes vias paraturum, omnique offensa & impedimento liberas ad itinera facienda, alacri & ardenti suorum opera Fezam vsque, modò vellet traijcerere, complanaturum, per commeantium rumores pollicebatur. Reges qui se Ferdinando dedidere, Trimesenius, & Tunezius fuerunt, cumque his Cadihametus, qui licet regium nomen haud obtinebat, libera tamen ditione fruebatur, nulli ex regibus parere addictus. Oranicum commercium per Iudæos interpretes petierunt, muneribus, in amicitiæ signum oblatis. Trimesenius equos decem phaleris puniceis ornatos, cetras, & falcones totidem, vittas Arabicas, & pulcherrimè elaborata tapetia, & pelles equorum ephippijs aptas, vt illi nouerūt perficere. Cadihametus, insignis pulchritudinis cicuratum Leonem misit. De hisce donis in Trimesenij literis, quarum exemplum apud Martyrem est, ad hunc modum dicitur. Sanè munera nostra talia non sunt, qualia ad regem mitti debuissent, cuius nos potestati subijcimus, cæterùm monumenta, & pignora animorum nostrorum accipito, ac veluti quasdam indicaturas, quibus te dominum cæterarum rerum, quæ apud nos super sunt constituimus. Gauisus est antistes ob eam legationem, nam laboris sui fructus in dies magis ac magis elucebat, & trium dierū supplicationes vt Toleti decernerentur, religiosissimè præcepit. Vrbs verò, quæ ad res huiusmodi celebrandas propensissima est, varijs ludis publicam lætitiam declarauit. Fuit hoc Ximenio gratissimum: nam ad Lupum literis. VI. idus Iulias datis sic ait. Trimesenij nuntium adeò non vulgari, nec mediocri affectu vrbem nostram exhilarauit, vt postquam omni genere lætitiæ exultarunt, quibus promiscuum vulgus sese oblectauit, supplicationes, & conciones capituli consulto decretæ sint, quibus Deo immortali gratiæ sunt habitæ, quòd gens olim spolijs nostris ferox, nunc Hispaniæ vires reformidans, sese regi nostro tam promptis animis, & demissis subijciat. Pluris enim hoc faciendum esse censeo, quam si omnis Africa ferro & cæde superata foret. Algerij regulus idem consilium cum Trimesenio, & cæteris secutus, sese fidei Ferdinandi tradidit, & præsidio Hispano Algerium fuit munitum: quod ingentis tranquillitatis causa littoribus nostris ea tempestate fuit. Ferdinandus, interea, rerum Italicarum, & Gallicæ cum pontifice

Romano simultatis causâ, Burgis vrbe Gallis finitima conuentus publicos habere parat: vbi cùm de rebus maximis tractare vellet, Ximenij præsentiam necessariam esse iudicans, vt Burgos veniat iubet. Quod se libenter facturum Ximenius respondit, sed ob ardentissimos Iulij mensis calores, quo tempore literæ regiæ illi sunt redditæ, moram duntaxat viginti dierum petere, ad recreandas corporis senilis vires, ex peracto Hispalensi itinere fatigatas. Postquam Ferdinandus Burgos peruenit, & nondum Ximenium venisse deprehendit, literis rursus vt maturet solicitat, nam reipub. vehementer interesse, vt primo quoque tempore ad se veniat. Ximenius, vt omnem cessantis, aut parum obsequentis animi culpam à se depelleret, quòd regem, vt scripserat, Burgos accedentem non prçuertisset, morbum iliacum sibi familiarem excusauit, quem per eos dies solito acerbiorem expertus esset. Sed cùm iam meliusculè se haberet, daturum operam vt sub Augusti idus, Burgis præsto regi esset. Sed quamuis id facere curauit, extremo Augusto Burgos est ingressus. In ædibus Salinarij comitis hospitium illi honoris causâ datum est: vnde Ferdinandus Caroli frater, migrare à Ferdinando auo iussus fuerat. Id verò neutiquam Ximenius tulit, siue principis pueri dignitati cedens, siue vt ex epistolis eius colligitur, quoniam domos quç circum erant, ad suam familiam excipiendam angustas esse iudicauit: tum etiam quòd ex suis procuratoribus cognouerat, Salinariam comitem fœminam grandçuam ædes illas inhabitare, ad quas & Maria etiam Vlloa eius propinqua quamprimum erat ventura. Nolebat igitur, austerioris disciplinç per omnia cultor, fœmineo contubernio vti, vnde vel sibi, vel familiç molestia crearetur. Itaque in amplam Didaci Soriensis domum, ad diui Ęgidij portam concessit. Hîc cùm aliquando Ferdinandum puerum cum Ximenio deambulantem rex è fenestra palatij conspexisset, voce intentiori dixisse fertur. Euge nepos tali comite, à cuius latere, si quid mihi credis, nunquam discedes. Postquam Ximenius in ædem palatinam puerum deduxit, & petita venia discedere pararet, cœpit ille constanti vultu contendere, quasi Archiepiscopum in hospitium esset comitaturus, rege etiam nepotem hortante vt id faceret. Sed Ximenius id vt par erat non tulit, gratias

cumulatiſsimè agens, & pueri indolem miratus, domum abijt. Vrbium noſtrarum procuratores Burgos iam conuenerant, & publicis conuentibus agi cœptis, multa tractabantur ad reipubli. vtilitatem pertinentia. Rex interdum in propinqua nemora tempeſtate anni peraccommoda (erat enim menſis October) ad ceruorum venationem qua maximè oblectabatur, prodibat. Solent enim ſub Vergiliarum exortum impotenter ad venerem ſtimulari, cuius vi & cupidine perciti mortem minus cauent, & venatorum inſidijs expoſiti medicatis ſagittis feriuntur. Tunc legati à Pontif. Maxi. & rege Gallorum Burgos venerunt. De fœdere cum Venetis aduerſus Gallum icto certior Ferdinandus fiebat, qui in partem vocatus, deberet Galli furorem reprimere, & eccleſię laboranti ſuppetias ferre. Haud erat rerum earum Ferdinandus ignarus: nam aliquot retro menſibus Maximilianum Romanorum regem, & Anglum genetum, Venetamque rempubli. aduerſus Gallum ſolicitauerat, quem in Italia dominari æquo ferre animo non poterat, quod proculdubio futurum videbat, ſi Pontif. Maximus deturbaretur. Totus ergo ille Hiſpalenſis & Gaditanus apparatus magnam inuidiam contra Gallum apud omnes Chriſtianos excitauit, vt qui vires Hiſpanię à paganorum faucibus in Italiam auerteret. Quod quàm inuitus Ferdinandus fecerit, literæ longiſsimæ ad Ximenium poſtridie idus Octobris datæ multis rationibus declarant. Earum autographum exemplum per Almazanum ſecretarium ſcriptum, & regis ipſius chirographo notatum, quoniam in manus meas deuenit, compendio ij ferendum hoc loco duxi. Reuerendiſsime in Chriſto pater, Toletane pontifex, Hiſpaniarum Primas, Cancellarie maxime, & ſumme Inquiſitor aduerſus hæreticam prauitatem, qui nobis ſem per coniunctione amicus, obſeruantia parens es habitus. Ipſe tu mihi conſiliorum meorum particeps abunde teſtimonio eſſe potes, quot rationes hactenus inierim, quantamque induſtriam & cogitationem adhibuerim, vt Bononia, & reliquæ vrbes, & oppida, quibus Romana Eccleſia per regem Gallorum priuata eſt, Pontific. Maximo reſtituerentur, ne tumultus & ſchiſmata in republi. Chriſtiana acciderent. Id quoniam neutiquam efficere potuimus, Eccleſię clamoribus & querelis concitati auxilium noſtrum aſsiduè implorantis, reuerentia & obſequio quæ

omnes reges Christiani in illam tenentur moti, commodis priua-
tis posthabitis,& expeditione,quam aduersus reipub. hostes parauc-
ram,prętermissa, ad sedis apostolicę immunitatem defendendam,
& Christi vicarium conseruandum,nostręque religionis caput tuen
dum,& in pristinam authoritatem asserendum,Deo Opti. Max. cu
ius causa agitur,auspice, omnes meas vires conuertere decreui. Ad
eam rem ex dignitate nostra gerendam,quarto nonas Octobris,die
tibi fausto ob diui Francisci religionem fœdus cum Pontif. Max. &
Illustrissima Venetorum rep. pepigimus, quod vt vulgaretur cura-
uimus,locum in eo serenissimis Imperatori fratri nostro, & An-
glorũ regi carissimo filio,vt per legatos petierunt,relinquẽtes. Por-
rò intra vigesimum diuulgati fœderis diem, Raimundus Cardona,
qui vices nostras Neapoli agit, Imperator exercitus ad Pontificiam
restitutionem per principem fœderis declaratus,extemplo cum mil
le ducentis cataphractis equitibus & leuis armaturæ circiter mille,
& decem millibus peditum Hispanorum,& tot bellicis tormentis,
quæ satis ad vsum exercitus sufficiant, iustis itineribus ad quęren-
dum hostem,& loca per ipsum occupata recuperanda procedet.
Hunc sequetur Termenensis dux, cum sexcentis Pontificijs equiti-
bus. Ab altero latere,quod à Septentrione est, Venetæ acies Gal-
lum circunuenient. Mare verò copiosa pariter,& perualida classe
occupabimus, quò melius quæ cupimus assequamur. Etenim duo
sunt nobis ante omnia curanda, ne quis princeps, aut Italiæ regu-
lus ecclesię dignitatem aduersis armis vllo pacto labefactet: dein-
de vt cum ijs, qui ecclesiæ loca pręter fas tenent, bonis conditio-
nibus, si per eos licuerit, potiusquam cruentis certaminibus rem
totam componamus. Quocirca maximo studio,& affectu peto,
ad omnes templorum aras Deum immortalem supplicandum
cures, vt ecclesię suæ causam tueri, & eius vnionem conseruare, v-
niuersoque Christiano orbi pacem,& concordiam propitius con-
ferre velit: sic enim ab intestinis dissidijs liberi, aduersus Christia-
nę religionis hostes cuncti vnanimes dimicabimus: quod vt fiat,
in concilij Lateranensis indictione Pontifex Maxi. se curaturum
pollicetur. Quę omnia cum reuerendo Episcopo Bertonorensi,
Pontific. Maxi. nuntio, quem iam Barcinonam appulisse,& ad nos
rectà venire scimus, tibi esse communicanda censeo. Dum hæc
scribo, ex Gallis allatum est, ad Pisanum concilium, quotquot cõ-

ueniunt,inuitos trahi: literę postridie nonas Octob.sunt datæ. Ex Anglia serenissimus gener noster eandem nobiscum fortunam fœderis initi experturum se promittit: eius literæ quarto Calendas Octob.sunt datę. Ab Imperatore Maximiliano omnia secundum nostram voluntatem offeruntur: literæ sunt beneuolentiæ,& optimę spei plenę, ante tertium diem Calend. Octobris scriptæ. Eam principum Christianorum consensionem intuentes,ne quid intentatum relinqueremus, quod maleuoli homines obijcere, aut saltem, quod magis veremur, numina incusare possent, rursus Gallum fratrem nostrum admonuimus, vt ab armis in ecclesiam infestis suos milites discedere cogat: nam si secus faxit, vires nostras nos vniuersas illi oppositurος, quò ecclesię authoritatem defendamus, & vim omnem & tyrannicum impetum à communi matre propulsemus. Vale Reuerendissime in Christo pater Cardinalis, nobis care, & dilecte amice ac domine.Deus Opti.Maxi. in omne tempus tui curam suscipiat. Datis in oppido sanctę Crucis.xvj.Calend.Nouemb.anno salutis nostræ M.D.XI.

Hęc ad Ximenium Burgis agentem tam prolixè scripsit, vt bellum quod parabat, tandem per virum grauissimum vulgaretur,& constaret ratio, cur in Africam apparata expeditio aliò transferebatur: ne quis per leuitatem sententiam mutatam crederet. Solent enim reges quę arcanis consilijs diu occultauerunt, tandem per viros præclaros, & apud populum in pretio habitos enuntiare: vt rebus propositis authoritatem addant,& à se inuidiam depellant. Hoc ipso anno dum mense Iulio Compluti ageret,nuptias irritandas curauit,quas (vt superius retulimus) Ioanna Cisneria cum Petro Gonsalio Mendozio contraxerat: causam verò & rei gestę seriē simplici narratione exponam. Petrus hic Gonsaluius Inachi Infantatus ducis secundi nepos fuit; nam Aluarus eius pater Inachi filius fuerat ex Maria Luna vxore, minor verò natu Didaco fratre ad quem Infantatus dominium deuenit. Hunc Aluarum Maria mater illius magni Comestabilis filia, quòd patris nomen retineret, cuius memoriam quamuis exagitatam aboleri dolebat, gentilitia hęreditate,quam à patre obtinuerat,Inacho etiam marito laudante donat: in qua non ignobilia oppida Turris Stephani,Abrami,castellum Vaiuellæ,Montes clari,& quod à ficu nomen habet cōtinebantur. Aluarus Tharasiam Carrillā, Alphonsi Carrilli filiam,

qui

qui Pinti oppidi in Carpetania erat dominus, vxorem duxit: ex qua hunc Petrum Gonsaluium, de quo agimus, habuit. Interim moritur Inachus dux, & non multò post ipse Aluarus fatis quoque concessit. Didacus verò dux tertius, cùm ex Maria Pimentella lectissima fœmina filios quoque iam genuisset, Inachum qui dux quartus ętate mea vixit, vir per omnia magnus, qui post operā reip. egregiè nauatam, senectam in literarum studijs transegit, & Rodericum minorem natu Môticlarorum marchionē, dum cupit filium suum potius quàm fratris augere, cum Maria matre contendit, vt mutatis legati tabulis, Petrum Gonsalium expungeret, & Rodericum substitueret: se enim apud regem curaturum, vt simul cum hæreditate marchionis titulo cumularetur. Quare futurum, vt præpotenti & inclytæ familię non mediocre ornamentum accederet, si duo Infantatus ducis liberi, alter ducatum Mendoziæ gentis propriū, alter non contemnendū marchionatum possideret. Nam de Petro Gonsaluio nepote parum anxia, vt esset iubebat, satis enim nummatum socerum, & quiduis facere potentem Archiepiscopū Toletanum habere, cui vellet nollet charissimæ neptis cura suscipienda esset. Mouit his dictis fœminę animum, & vt sententiā mutaret persuasit. Atq; ita quicquid hac de re tabularum apud Tharasiam nurū seruabatur, ruptū fuit. Id postquā Ximenius resciuit, aliquot ex suis familiaribus, homines industrios & prudentes Guadalfajaram mittit, qui à Didaco duce, vt Gōsalui tutore, rationem patrimonij cōmissi exposcerent: neque enim acta cum matre adhuc palàm euulgata fuerant. Didacus verò ad rationē eo tempore non reddendā causas obtendens, Ximeniū eludere conabatur, vt ab ea re prosequenda tędio victus desisteret, & adolescente sponso cōtentus esset, quem tot auorum stemmata commendabant. Sensit Didaci machinas Ximenius, idcirco ætatis infirmitatem in Gonsaluio causatus (neque enim annum quatuordicimū attigerat) nuptias neptis, quę etiam propter ętatē nubilis non erat, irritas fecit. Hoc enim vnū erat, quod in tā manifesta iniuria, aduersus hominē potentē, agere potuit. Bernardinus Cluniensis comes, qui ex eadem Mendozia familia erat, cùm Ioannam Gonsaluio haud dari cognouisset, Ximenij authoritatem apud regem consyderans, qui cū priuatæ quędā Bernardino rationes erant, ob vicini pręsulis ad res multas auxiliū, sed potissimū ad Belēnę causam, cui' vicos, mōtes, & pascua, dux Infātat' pręter ius in Cluniēsis iniuriā occupāda curabat,

 Alphon-

Alphonso filio comitatus Cluniensis hæredi vt daretur optabat: deque ea re, ita vt ad Ximenium peruenire posset, inter suos familiares agebat. Conditio erat cumprimis Ximenio ambienda, nedum accipienda cum offerebatur. Nam ob nobilissimam Mendoziorũ familiam, & opulentum Cluniensem comitatum, à præcipuis Hispaniç regulis ad filiarum suarum nuptias Alphonsus certatim expetebatur. Proinde postquam Ximenius intellexit, quanquam hominis animus religiosè timebat, ne propter nobilitatem generis & bene fundatas diuitias, maiorem dotem Bernardinus posceret, quàm par esset à Christiano & pio Antistite numerari: cœptæ tamen Academiç molem, quàm omnibus præsidijs fulcire cupiebat, & cœnobiorum institutiones, atque sacrarum ædium numerosa ædificia, quæ ille vt absoluerentur assiduè vrgebat reputans, Deo auspice eas nuptias oblatas credidit, quibus & suæ genti patrocinium, & præclaris operibus defensionem, & tutelam esset relicturus. Neptem igitur Alphonso collocauit, suorum omnium, sed Academiæ in primis, velut carissimæ filię, curam & incrementum Cluniensium fidei commendás. Ex Ioanna Alphonsus liberos suscepit Laurentium Suariũ, qui nũc Cluniæ dominium tenet, virum honestissimis rebus deditũ, qui Carolum Cæsarem, & Philippum eius filium affectatus, virtutis suæ periculum frequenter fecit: & Alphonsum Mendozium alti animi, & ad omnia virtutis studia natum iuuenem, doctorem Theologum, Ildephonsi ędis collegam, qui anno Domini M.D.LXV. ad supremũ rectoratus gradum lectus, me animi dubium, & cessantem, vt has de Ximenio, qui eius patruus maior fuit, commentationes in publicum darem, compulit. Sunt his alij generosi fratres, quorum insignem & pręclaram virtutem, alij suis scriptis memorabunt. Anno M.D.xij. Ximenius ad Nauarrę regem, ex Iulij.II. Ponti. Max. & apostolicę sedis authoritate, regno priuandum, Ferdinandum secutus est: erat enim schismatis Pisani, & belli aduersus Pontif. & apostolicam sedem suscepti vnà cum Gallo Nauarrus fautor. Antetamen quàm Burgis rex moueret, sub resurrectionis dominicæ festum Ximenium Complutum redijsse inuenio, & Toleti celebrationi dominicę passionis adfuisse, vt rebus in diœcesi compositis, ad bellum paratior proficisceretur: vbi cùm sępe numero annonę caritate inopem plebeculam in vrbe nostra premi videret, & publicanorũ iniquitate apud paucos frumentũ recondi, cum vrbis

præfecto egit, vt horrea publica, more Romano, Toleti instituerentur. Nam Romani, vt erant mirabili prudentia, non vno tantum loco, sed singulis vrbis regionibus construenda curarunt. Primus Ximenius frumenti nonaginta mil. mod. populo Toletano donauit, nouis granarijs asseruandos, & quotannis in reipub. vsus distrahendos. Hanc curam senatus Toletanus suscepit, qui vt se haud ingratos Antistiti suo bene merenti ostenderent, pridie nonas Octob. alterò post festum diui Francisci die, Ximenij manes anniuersario sacro, in sacello Mozarabum, vniuersi congregati expiant. Concio per Franciscanum monachum è cœnobio regio de eius laudibus & gestis habetur, quam quotannis repetitam cupidissimè ciues nostri, qui frequentissimi conueniunt, auscultant. Durarunt hęc frumenta in horreis, maximo cum reipub. emolumento, vsque ad xxij. eius seculi annum, quo popularibus tumultibus exortis, & effręni licentia ignobilissimis quibusque cuncta per seditionem diripientibus, magna ex parte perierunt. Sed nemo hactenus ex præsulibus nostris fuit, qui rē cumprimis ad miseros inopes subleuandos necessariam, reparare vel denuo adaugere curauerit. Noster tamen Senatus, quod prædonum manus eo tempore effugit, diligenter collegerunt, & in præsentia, vt est grani pretium, summam quinque mil. aureorū nummûm conficit. Quòd si quis ad calculos reuocet, annonam illius temporis non minorem summam esse intelliget, quæ nunc in publico vrbis ærario seruatur, quàm quæ olim à Ximenio est data. Hoc ergo remedio in cæli squalore miseris ciuibus subuenitur, non solùm Toleti, sed Compl. etiam, & Turrilacunę, & Cisneris, vbi huiusmodi horrea ex Ximenij liberalitate incolumia durant. Et in summa frumenti difficultate, cùm in alijs locis magno pretio statim numerato, vix è priuatorum granarijs extrahitur, in his de quibus diximus, quinque denarijs tres tritici modios (tanti enim Ximenius vendi voluit) licet ciuibus emere. Sed quanuis Toleti ea direptio frumenti acciderit, vrbs beneficium collatum anniuersario celebrare non cessat, atque in huius rei monumentum in medio vrbis prætorio, vbi senatus de more habetur, inscriptio est, qua Ximenij liberalitas declaratur: idem Complutenses pręstiterunt, inciso epigrammate ad forum olitorium, quod sic habet.

Aethere seu largus, seu parcus decidat imber,
Larga est Compluti tempus in omne Ceres.

Dum annonæ tam piè & liberaliter Ximenius prouidet, Talabricæ Toletanorum Antistitum celebri municipio, monumentum marmoreum à rustico terram altius moliente repertum est, literis Romanis hoc exemplo insculptum.

LITORIVS FAMVLVS DEI VIXIT ANN.
A PLVS MINVS LXXV. REQVIEVIT IN Ω
PACE DIE VIII. KALENDAS IVLIAS
AERA D.XXXXVIII.

Id cùm Ximenius resciuisset homo pietatis eximius cultor, cùm ex epitaphij serie, & literis A. & Ω. atque ex crucis imagine Christianum esse Litorium intelligeret, eius ossa & cippum, in Deiparę sacellum, quod extra oppidum est, sub mensem Maium deferenda curauit. Si æræ ratio attẽtius subducatur, Christianam religionem in Hispania longè ante mille & quinquaginta annos floruisse reperietcũ sepulchralia Christianorum marmora Romanis literis publicè notarentur. Mense Augusto redijt Ximenius ad regem, rebus Nauarræ Locronij intentum. Certè semper fuit tãta Ximenio boni & ęqui cura, & tam accurata religionis obseruantia, vt iustam belli causam fuisse ex sola eius viri pręsentia credi posit. Diu enim regem nostrũ est moratus, suadens vt omnia prius tentet, quàm ad arma descẽdat: fieri enim posse, vt Nauarrus interea saniorem sententiam capesseret. Sed postquam Michael Pompelensis sacerdos legatis nostris scripta quædam tradidit ad Ferdinandum deferenda, quę ille in nummaria secretarij regis Nauarri crumena inuenerat, quem rex ferro domi confoderat cum concubina deprehensum, visum est Ximenio bellum non esse vlterius differẽdum, & regem ad illud conficiendũ, libero impetu ferri permisit. In illis quę diximus secretarij scriptis hęc ferme capita fœderis quod cũ Gallo Nauarr⁹ percusserat recẽsebãtur. Ferdinãdo Põti. Max. suppetias ferenti transitũ in Italiã vterq; denegaret Item quotiescunque Gallo visum fuisset, Nauarrus Hispaniam infestaret. Gallus Nauarro Fosseiorum patrimoniũ, quod dux Nemorensis, Germanę reginæ frater posidebat, restitueret. Omnia quę à parente suo Alebritensi principe per reges Gallos ablata essent, Nauarro restituerentur. Gallus stipendia Nauarro conferat, qualia regiam personam decent, qui tanto cum regis Hispani odio Gallico sceptro sese subijciat. Gallus vniuersis regni sui viribus contendat,

tendat,vt ea loca quæ à Nauarræ limitibus Gamonalum vsque duobus millibus passuum citra Burgos sunt,vxori suæ Catharinæ reddātur:quod olim maiorū suorum possessionem fuisse ex antiquis monumentis constaret. His itaque apud regem nostrum & Hispanos principes lectis,cùm omnia iniuriç plena per nefariam cupidinem, tanto cum reip.nostræ,& apostolicç sedis detrimento geri palàm esset,Ximenius regi socium & belli participem cum suis copijs se dedit.Dum Ferdinandus Locronij ageret,& tristior esset,quòd exercitus noster in angustijs quibusdam teneri nunciaretur, Santillum ad regē Ximenius cū mandatis misit,vt hac occasione regem exhilararet.Erat Sātillus Complutensis ciuis,homo dicax & vrbanus,qui tamen salibus candidis semper est vsus,ob quod apud Ximeniū gratiosus erat,& regi non ingratus.Hic ad regem ingressus, facultatem sibi dari postulabat Pampelonem eundi:se enim Gallorum exercitū in fugam posse conuertere.Rege dissimulante cum Santillus instaret,atque magnifica & gloriosa de se promitteret,rex aliquanto hilarior,si tu Santille(inquit)me vt iactas amares,iam oportebat Pompelonem venisse,& ducem Albanum,cęterosque qui obsidentur egregios milites,ab hostium incursu,manu ista pugnaci defendisse. Proceres omnes qui apud regem aderant,eum sermonem, non tam ad Santillum,quàm ad se dictum interpretati,inde discedentes tanto ardore aduolauerunt,vt postero die se omnes ad vnum,apud Pampelonis muros,in auxilium suorum armati sisterent.Tantum regis vocula efficit ad nobilium pectora excitanda.Quocirca quoties huiusmodi pericula ingruunt,solent reges ad eorum locorū cōfinia proficisci,in quę belli tempestas superuentura creditur. Nam illò regem cuncti sequuntur,& præstantissimis quibusq; ad eum confluentibus, pręsentiamque eius necessariò reuerentibus omnia è reip. vtilitate fiunt.Quod neminem Ferdinandò rege diligentiùs, & crebriùs fecisse ex eius actis satis constat:vnde pleraque ex animi sententia confecit.Valdesij pretorianę cohortis præfecti,cuius cùm de Africano bello ageremus,mentio facta est,egregium factum memorię mandare operę pretium erit.Nam cętera quæ ad bellum Nauarrę pertinent, & quemadmodum illud regnum Castellæ cesserit,quoniam à viris disertis scripta sunt,non est cur actum agamus,denuo repetētes.Ergo Valdesius,cùm paucis aliquot antea mensibus,à rege Ferdinando ad Raimundum Cardonam cum mandatis missus esset,ne apud Ra-

uennam cum Gallis confligeret,& quanuis magnis itineribus profectus fuit,eo peruenire nō potuit ante prælium commissum,in quo fortissimè etiam dimicauit. Post verò ad regem reuersus,quo in statu res esset indicauit,& suę festinationis rationem exposuit,vnde celeriùs tantum viæ confici non potuerit constaret. Rex ob cladē præsentem grauiter commotus,nę tu(inquit)Valdesi,tibi prospicere nosti,qui ex tam ancipiti dimicatione incolumis ad nos venisti. Id dictum adeò Valdesium,nullius ignauię,aut timoris sibi cōscium,pupugit,vt dissimulato pro tempore opprobrio, hoc ipso de quo agimus Nauarrensi bello Lacedęmonio Leonida nequaquam inferior, in Roncalionæ vallis faucibus,cum quadringentis tantummodo militibus,vniuerso Gallorum exercitui se constanter opposuit. Palliza Gallicarum legionum imperator, qui cum olim Valdesio amicitia intercesserat,eum obnixè deprecabatur,vt pręsidio quopiam occupato cederet necessitati,neque vim vniuersam Germanorū,& Vasconum,in se ac suos irritaret:nunquam tamen potuit à proposito diuelli,donec ad vnum cuncti interempti sunt,non sine magna Gallorum cęde:adeò excelsi animi viri contumelias ferre non possunt. Interea nostri dum Valdesius hostes moratur,Loberium,& Tafallā, munitissimas arces,ad deditionem compulerūt. Intercluserat enim Fonseca,quo duce hęc gerebantur, omnes vias, ne quid de subsidio Gallorum aduentāte sciri posset,& Nauarris spes omnis auxilij adimeretur. Successit annus.xiij.cuius principia Iulij.II.Pontif. Maxi. morte,& Ferdinandi regis lethali morbo lugubria fuerūt. Duo quidam Franciscani sodales pietate & literis præclari, Gallorum legati venire dicebantur,Anna eorum regina,fœmina religiosissima, pacem curante:quamobrem Ximenius apud regem maiorem eius anni partem fuit. Pintiam sub mensem Augustum sodales Franciscani Iacobo quodam Hispano reginę Gallicę familiari comitati,ingressi sunt,nec planè quid attulerint,quidúe postea cum illis actū sit, in monumentis nostris reperio. Post legatorum discessum aulica iuuētus quò regem graui morbo affectum exhilararent, ludos militares (quos vulgo Iustas appellant)sumptuosè,& splendidè apparat. Qui ad huiusmodi ludos cęteros prouocant,solent libellos publicè affigere,quibus ludorum conditiones continentur. Hos prouocatores pręsto adesse oportet cuicunque illos in certamina poscenti,vnde Manutentores à nostris vocantur,qui & armorum splendore,& ornamentorū

mentorum opulentia atque elegantia pręstare solent. Hi tunc quinque fuerunt, inter quos eminebat Alphonsus Mendoza Cluniensis, qui partim noua Antistitis affinitate, partim Ioannę sponsę amore exultans, sumptuosiùs quàm Ximenius vellet, se in diem ludorũ ornauit: nam septies millia nummûm aureorum ab Alphonso feruntur impensa, qui elegantis & sciti cultus pręmium tulisset, nisi manu multò cęteris promptior & alacrior per ludorum iudices esset iudicatus. Idcirco elegantię Ioanni Velasco Bernardini comestabilis notho tributum fuit. Acti sunt hi ludi idibus Augusti in Germanæ reginę conspectu, loco Pintiæ celeberrimo, quem Rinconatam appellant. Ludos quoque regi proximus Ximenius spectauit, coactus nimia Alphonsi Cluniensis efflagitatione. Didacus Lupus Mendoza rationum Ximenij magister, dum Ximenij chirographo pecuniam impensam ad ludos quos diximus de more signari posceret, indignũ esse dixit tantum sumptum in re ludicra fecisse. Cui Ximenius postquam, inquit, hunc generum suscepimus, ad nostram magnificentiã pertinet, vt suę personæ splendidè subseruiat, aliôqui sordes nobis obijceretur, à quibus lõgè abhorremus, pręsertim cùm sumptus nec nimius fuerit, nec omnino perierit, sic enim regem morbo afflictum oblectare curauimus. Dum hæc Pintię gerebantur, Ioannes Camperus architectus, cui ędis Turrilacunitanę curam, Ximenius ad regẽ discedens commiserat, eo absente contra pacta conuenta Salmanticam ad templi maximi structuram abierat, operis diuturnioris illecebra, & spe maioris mercedis inuitatus. Ximenius, cui omnis mora interposita grauissima erat, crebrò enim solebat vsurpare fallacem esse senis sponsionem, Petrum Gonsaluum Valeram, virum probũ & prudentem misit, qui vi stipulationum Camperum vinctum perduceret. Camperus, qui robustum Ximenij animum nouerat, intra templi penetralia latuit, canibus etiam, qui dormienti excubias agerent, comitatus. Sed fide à Ximenio data fraudi non futurum eius aduentum, Madritum venit ad rem componendam, nam rex illuc discedere ob salubritatem cæli Carpetani decreuerat. Quærebatur Camperus ex pactis initis iacturam non mediocrem sibi obuenire, cui quadragies mille nummûm vltra pactam mercedem addidit, vt statim Turrilacunam ad cœnobium ædificandum rediret. Camperus dum nimis festinat, parum attentè ad perpendiculum parietes exegit: quare necesse fuit omnia ad iacta vsque fundamenta demoli-

ri,

ri. Tolerauit id æquiori animo Ximenius, qui ſciebat quàm faci-lè homines etiam periti labantur, atq; ob id erratum commodio-re deinceps Campero vti potuit. Abſolutum eſt id opus magnis im penſis: nam cùm in patriæ ſuæ gratiam præclarum, & magnificum eſſe vellet, præter ſumptuoſam ædificij molem, aquę etiam perennis largiſsimam venam, è vicinis collibus magno labore deducendam curauit. Rupes duriſsimę malleis ſunt fractæ, montes cauati, & aquę ductus validis fornicibus conſtructi, quibus aqua ad caſtella profluit, vnde in cœnobio purgatiſsima recipitur. Decies centenis millibus nummûm aquę duntaxat deductio Ximenio conſtitit. Vaſa verò tã ad vſum ſacrorum aurea & argentea, quàm ad cœnobij miniſteriã ænea, & figlina Talabrica aduecta, quę mirabili tectorio obducta, & varijs picturis decorata ęneis non cedunt, permulta dedit. Indu-menta etiam, quibus ſacerdotes in ſacris vterentur, & ſtragula tape-tiaque altaribus, & pauimentis exornandis, ex auro, ſerico, & lana no biliſsima confecta, benigniſsimè tribuit. Viſum etiam eſt domum Ioannis Ximenij fratris, quòd in ea natus eſſet, & puer reptaſſet, ędifi cio multò ampliori augere, & Benedicto nepoti addicere. Prędia iti dem fraterna reparauit: & antiquũ Hiſpanię morẽ ſecutus, ea vt alie nari nõ poſſent cauit, in perpetuum ſuę familię monumẽtum. Reip. etiam ter decies mille frumenti modios facili opera perpetuò adſer-uandos, in publicos vſus largitus eſt. Quo vnico præſidio ad hùnc vſ que diem, in annonę caritate Turrilacuna multum iuuatur. Sub hęc tempora Leo. X. Pontif. Maxi. qui Iulio. II. ſucceſsit, vir excelſi animi, & bonorum ingeniorum fautor, ſanctorum apoſtolorum Petri & Pauli ædem, quæ palatio Pontificio Romę coniuncta eſt, temporis vetuſtate collapſam, & rudis ſecli inſcitia prauè ædificatam, Iulij. II. exemplum ſecutus, qui primus id eſt aggreſſus, in meliorem for-mam redigere decreuit, optimis quibuſque architectis, ſculptori-bus, & pictoribus conquiſitis, ad eius operis molem illuſtrandam. Sed quoniam non mediocris pecunię ſumma ad tantam rem ne-ceſſaria erat, priuilegia quędam, quas Bullas vocant, in Hiſpa-nia fuerunt, rege noſtro annuente, promulgata, quæ certam ſti-pem tribuentibus dabantur. Ximenius, vt erat priſcę religionis tenaciſsimus, laudabat quidem eos, qui in templi apoſtolici con-ſtructionem ſuas pecunias largiebantur, ſed priuilegia ob id dari, cõ tra vetuſtos eccleſię ritus, nunquam probare voluit: & quid de hac re

ſentiret

sentiret ad Pontif.Max.prudentissimè scripsit,& regi Ferdinãdo in priuatis colloquijs,sine vllo fuco declarauit. Anno decimoquarto in sequente,dum rex morbi grauitate & fastidio afflictus,varia loca Hispaniæ pererrat,Ximenius Complutum ad opera sua vrgenda reuertitur,& duo cœnobia Ioannis cognomento pœnitentis, alterum Toleti,Compluti alterum,quæ iam diu(vt diximus)ædificari cœperant,tandem absoluta sunt: quanquam Complutense,ob assiduam Ximenij præsentiam,à virginibus ante hoc tempus inhabitabatur. Toletanum certè hoc anno dedicatum fuit,& totius vrbis applausu delectę fœminæ in Francisci normam iurarunt, & puellæ quæ post aut nubere,aut in cœnobio manere deberent, earũ magistrę sũt traditę,vt piè & sobriè educarẽtur,instituerenturq́;.In hac sacra ęde Franciscus Ruizius Ximenij sodalis,Episcopus Abulensis, humari voluit,monumento è marmore candidissimo, à Panormo Siciliç allato,quod ob mollem signorum cęlaturam,mirè laudatur. Auxit etiam,in patroni benemerentis gratiam,illud cœnobiũ, additis sex sacerdotibus ad rem sacram quotidie faciendam,& perpetuis reditibus,ad aliquot puellas dote cassas quotannis collocandas. Cõpluti quòd Ximenius peculiari studio illud oppidum ornare curabat,rem vtilẽ,& iã diu excogitatam facere adgressus est,quę tamen nõ successit ex voto. Habet Complutum à meridie vltra flumẽ, quo alluitur, perpetuos colles,qui nonnunquam in montes assurgunt,nullis tamẽ dumis,aut arboribus vestitos. Hoc verò non tam soli sterilitate, quã negligentia incolarum euenire existimabat:dedit igitur operã,vt diligenter plantę ponerentur,& multi glandium modij, in scrobibus emollitis seminarentur,nam ilices quauis tellure prouenire audierat,& vtilissimas fore sciębat tum pecori alendo, tum lignis cędendis,quorum inopia Complutenses laborant. Sed fuit vt diximus irritus labor,occulta quapiam locorum ratione: aut quod vero similius est,quia illi montes herbam pecori sufficiunt, & non ea cura fuerunt custoditi, qua oportebat, ne tenerę plantę, aut semina latentia passim conculcarentur, præsertim totius territorij incolis reclamantibus, in quorum damna seminabantur, oportuisset enim per complures annos compascuis agris caruisse. Interea Leo Pontif.Max. Lateranense concilium,quod Iulius.II. indixerat rite inceptum perficere curabat:multaque apud Ximenium de rogationibus,& concilij decretis,partim literario conflictu, partim familiari

ſermone agitabantur. Grata permultum Ximenio fuerunt quę de magiſtris ſcholarum, & adoleſcentium inſtitutoribus à concilio præcipi audiuit. Nam cùm eo tempore ſuę Academię infantiam generoſo, & nulla prauitate infecto lacte imbuere, & alere curaret, dici non poteſt quanto applauſu decretum illud complexus ſit, quo ſancitur, vt non ſolùm iuuentus, in liberalibus diſciplinis erudiretur, ſed in ijs etiam, quæ ad religionis Chriſtianę notitiam pertinent: qualia ſunt præceptorum diuinorum, fidei articulorum, hymnorum, pſalmodiarumque cognitio, & quicquid de vitis ſanctorum per probatos authores ſcriptum habetur. Hęc omnia feſtis potiſsimùm diebus, nulla aliorum ſtudiorum intermiſſa commentatione, pręterquam quę de motibus eſt, in gymnaſijs tradi iubebantur. Quo etiam tempore non ſolum miſſarum ſacrificijs, ſed concionibus ſacris, cæteriſque de rebus diuinis officijs, quantum fieri poſsit vt intereſſent admonebantur. Illud in primis collaudatum ab eo audiui, quòd ſacrorum ordinum initiatis ſeueriſsimè demandabatur: vt poſtquam grammaticæ, & dialecticæ iuſtam operam impendiſſent, rebus philoſophicis, & poëticis, quinquennio duntaxat in publicis gymnaſijs incumbere liceret. Quod ſi eorum ſtudiorum amore capti, longiorem moram in ipſis ponere concupiſcerent, id nullò modo per Academiarum præfectos permitteretur, niſi iuri etiam Pontificio, aut ſacrę Theologiæ, aliquid quoque laboris quaſi in antidotum impartirentur. Dicebatur etiam Pontif. Maxi. ſedulò conniti, vt faſti noſtri, ob ſolis curſum à tempore Iulij Cęſaris nonnihil variantem, in ordinem redigerentur. Nam vt ex vetuſtis annalibus conſtat, ad Pontif. Max. pertinebat anni rationem exactè tenere, & faſtorum dierum rationem rite promulgare. De hac igitur re cùm apud Ximenium inter viros doctos ſermo haberetur, aliuſque aliud pronunciaret, Antonius Nebriſſenſis dixiſſe fertur, id ſibi omnino ſimile videri antiquę fabulę, qua narratur quemadmodum dijs conſiliantibus, de orbis tumultu, ob mortalium bella ſedando, Iupiter habere ſe dixerit rem magni momenti, ad quam eorum conſilio opus eſſet, cui ſi vt ſperabat, ſubuenirent, ſtatim de cęteris orbis incommodis agendum foret. Inſtare cęlites, vt tandem id proderet, ſe enim opera ſua iuuaturos. Succurrite (inquit) miſeris agricolis, quibus non ſat eſt cum raſtris, ligonibus, & aratris perpetuò contendere, ad exer-

cendam tellurem, ſed nouus etiam labor multò moleſtior additur, in cucurbitis quotannis expurgandis ab interiore illa medulla, & fœcundiſsimo ſemine, quod ni ſedulò faciant, vaſis vinarijs ſint carituri, in magnum agriculturæ detrimentum: res ergo digna eſt in quam omnes incumbamus. Quare dijs viſum ſuperis vt cucurbitæ vacuo ventre poſtea naſcerentur. Næ tu (inquit) Ximenius, Antoni ſalſa ſimilitudine es vſus, ſed hęc res eſt, de qua priſci & ſanctiſsimi patres, ſummi quoque orbis Monarchæ ſtudioſè & ſolicitè, publicis concilijs, & priuatis congreſsibus egerunt. Mittam ad te Pauli Epiſcopi Foroſempronienſis volumen, ad me nuper ex Italia allatum, vbi errores qui ab huius rei ignoratione proueniunt panduntur, & Iudęorum riſus, & cachinni, oſcitantiam noſtram cauillantium, quòd Paſcha domini, & Dei noſtri in ſecundo menſe immundis (vt illi aiunt) deputato, ſæpe numero celebremus. Hæc cùm Ximenius dixiſſet, Nebriſſenſis gratijs pro tam beneuola obiurgatione actis, vera ea omnia eſſe faſſus eſt, ſeque magis ad eum oblectandum fabellæ meminiſſe, quàm quòd aliter ſentiret. Eſquinas Abulenſis canonicus literas, quas breues vocant, à Ponti. Maximo obtinuit, quæ menſe Decembri Abulæ ſunt publicatæ, quibus emolumenta, quę tribui ſolent canonicis, qui horis diuinis adſunt, vt abſens etiam perciperet concedebatur. Huic rei ſeſe Ximenius oppoſuit: & ad regem ſcripſit incommoda, quæ inde eſſent prouentura, niſi in tempore caueretur. Tunc per regias literas iuſsi ſunt vrbium pręfecti, vt diplomata quæ Roma afferrentur, ad ſupremum regis tribunal mitterentur: Eſquinas etiam perterrefactus regis nomine, ni ab huiuſmodi priuilegijs petendis abſtineret. Annus iam quintus decimus eius ſeculi numerabatur, quem Ferdinando fatalem eſſe plerique exiſtimabant. Frequentes ergo literę ad Ximenium dabantur, tum regis, tum eorum qui illi à conſilijs erant, quibus vt ad publica negotia animum conuerteret, & regi ęgrotanti curarum partem detraheret, rogabatur. Neque enim ſuis priuatis rebus agendis, rege conualeſcente tempus defuturum. Ximenius, qua erat prudentia, facilè animaduertit laborioſum admodum ſibi futurum, ſi regem nuſquam quieſcentem, per ſaltuoſa loca aſſectaretur, tam imbecillo corpore, & valetudine parum firma. Videbat etiam regem permoleſtè ferre, ſi quis de rebus ſerijs

ad

ad remp.pertinentibus secum ageret, qui tantum erat in morbo depellendo attentus. Quare consultius se facturum, si valetudinem suã curaret, & vires seruaret in tempus opportunius, & multò reipub. necessarius, quod propediem futurum coniectabat. Decreuit itaque Complu.commorari, & res propositas de villis in vsum Academię construendis, ad coronidem perducere. Diximus in Butragiorũ mõtibus, qui in confinio Vacceorum sunt, ędem sacram in remoto secessu esse, vndiq; nemoribus & montibus cinctã, prorsus musarum studijs, & diuinarum rerum cõtemplationi aptam. Diui nomẽ cui est dicata, ex antiquis quę apud Academiam Compl. asseruantur monumentis, Auditum esse liquidò constat, quamuis eius memoriam in fastis sacris nullibi reperiam. Vulgò à nostris Sanctoid appellatur manifesta ab auditi nomine deriuatione. De primis cõditoribus, nil certi quod scribam habeo, locus canonicis sacerdotibus videtur extructus: nam & chorus est psalmodijs dicendis, sedilibus dispositis constructus, & triclinium (quod refectorium vocant) peramplum, cęteraque multa ad vitam promiscue degendam necessaria. Fons est in proximo prædiolo, qui Domini Sãctij appellationem seruat. Quin eius ossa ligneis loculis serico panno contectis in choro asseruabantur, donec Christophori Petrij doctoris Theologi opera, qui diu ibi priorem egit, monumento è gypso iuxta aram sunt cõdita. Sed quis ille Sanctius fuerit, aut quibus ortus parentibus, quoúe ex loco ad eos montes venerit, neque ex insignibus insculptis, neque ex vllis monumentis, aut hominum memorijs assequi potui. Fama tamen quædam est, regis fuisse filium, qui ad ea loca, dum Barbari miserè Hispaniam vastarent, cum multis sanctorum reliquijs secesserit. Has postea Ximenius, pręsentibus Francisco Ruizio Abulensi Episcopo, & nonnullis alijs, è thecis detractas meliori in loco reposuit. In antiquis membranis, quæ in Academiæ scrinijs asseruantur, inuenio nemus sancti Auditi, de quo nunc agimus, canonicorum sacerdotum possessionem fuisse, qui ędem diuæ Leocadiæ dicatam ad Toletum colebant. Arquillinum verò abbatem de sodalium Leocadiæ voluntate, & Archiepiscopi Toletani iussu, ac patrum ecclesiæ Toletanę consensu, nemus illud regi Alphonso octauo concessisse, qui tertius vocatur in membranis, quòd ab Alphonso, qui Toletum cepit, esset tertius. Hunc postea Ferdinando Didacio sancti Iacobi militiæ magistro, quem dile-

dilectissimum sibi virum, & omni religione præditum ibi vocat, cœnobium sancti Auditi (nam ita in membranis habetur) cum vicinis nemoribus liberaliter donasse. Quis deinde cœnobij status fuerit, quiúe homines ipsum habitauerint, mihi planè incognitum est. Igitur hanc ædem cùm à Priore de quo libro proximo diximus, Ximenius extorsisset, theologis doctoribus, qui scholasticam palæstrã absoluissent secessum esse voluit, vt nonnulli dicunt: vbi curis omnibus vacui, sacros authores per otium euoluerent. Certè patres, academiaq; Compl. cùm hanc fuisse conditoris mentem arbitrarētur, de eiusmodi sodalitate Compluti creanda sępenumero sermonem contulerunt. Sed siue publica rerum cura Ximenium ab hac cogitatione dimouerit, aut loci rigor nimius, ob Boreæ assiduos flatus sententiam mutare coegerit, certè potius id vulgo iactatum, quàm vlla Ximenij certa destinatione agitatum fuisse, par est credere. Sunt etiam nunc, qui Ximenium dicentem audiuerint, tres villas amœnitate, & salubritate notabiles se ædificaturum, ad quas ęstiuo, aut pestilenti, aut turbulento tempore ob populares motus, Ildephonsi collegæ migrare possent. Harum vnam diui Auditi ædem fuisse, quã in locis multis sumptuosè construxit, additis molis frumentarijs, quæ à proximo riuo versarentur, non sinę magna vtilitatę tum villæ, tum finitimorum agricolarum. Alteram non longè ab agro Turrilacunitano, quam Aldehuelam (quasi viculum dixeris) appellant. Vbi ædem diui Ildephonsi, quæ Complutensis æmula videri poterat, eisdem prope partibus, & membris distinctam, à primis fundamentis exædificauit, aptiorem tamen hyemali tempori quàm æstiuo, sed prædio vini optimi, & frumenti feracissimo ornatam, vnde maximum ęmolumentum collegæ capiunt. Tertiam verò Anchuelli agro Complutensi, erigere cœpit. Sed cùm parum ex animi sententia surgentem cerneret, demoliri protinus iussit, neque amplius de reficienda cogitauit. Verùm duæ, quas diximus, villæ, satis sunt ad prædicta incommoda euitanda. Tædiũ certę assiduitatis & diuturnitatis in Compluti ædibus habitationis, villarum præsidio abundè discutitur. Ximenius postquam Anchuelli villam demolitus est, sanctum Torquatum Compluto proximũ, & suæ ditionis oppidũ venit, vbi arcem, quę vetustate collabebatur, tã firma structura & decora reparauit, vt pontificibus Toletanis haud aspernãda habitatio habeatur. Hoc igitur proposito, & incredibili

animi præstantia,& celeritate,tot præclara opera cōstruxit, quæ nō solùm vrbem aliquam,sed totam Carpetaniam,imò vero totā Hispaniam illustrant. Auget hanc magnificentiam tenuitas prouentuum,& vectigalium archiepiscopatus Toletani, si cum opulentia & summa fructuum copia nostri temporis conferantur. Multis morbo ædificandi laborare, alijs rerum bellicarum studiosior, quàm antistiti conueniret,visus est. Nonnulli literarum,& doctorum hominum fautorem mirum in modum fuisse,cætera verò nō natura sed consilio procurasse. Hæc tam varia de illo iudicia,non aliunde nata esse constat,quàm quòd in rem semel susceptam, adeo gnauiter incumbebat,vt illi solùm natus,in eamq́; tantum ingenio ferri videretur. Sub mensem Iulium rursus literis regis Arandā euocatur,quæ ad flumen Duriam sita est:quò Augusto mense, qua potuit festinatione,contendit. Nam rex cùm Burgis ageret,à cubiculi custodibus animo defectus, & toto corpore tremebundo repertus est,qui eius gemitu,& rhonchis excitati adcurrerunt,& vix frigida adspersa, membrorumque confricatione,in sese vt rediret effecerunt. Creditum est id regi accidisse,quòd per æstiuos calores, fenestris cubiculi apertis,& leuibus stragulis tectus, noctu dormiens aura frigidiore & tenui, qualis Burgensis est, afflatus fuerit: vnde illæ corporis motiones & torsiones oculorum prouenerunt. Hoc casu rex perterrefactus,Burgis relictis Arandam profectus est: Ximenium statim ad se venire iubet, de reipubli.statu cum eo acturus. Nam cùm ineunte anno, Germanam reginam in Aragoniam ad conuentus faciendos misisset,quoniam ipse ad alteros Burgis celebrandos procuratores Castellanos conuocauerat; regina rursus in Castellam reuocata ad Aragonios absoluendos proficisci meditabatur. Acciderunt autem nonnullæ res,quæ regiam maiestatem offenderant,& magis arcano beneuolentium hominum consilio,quàm publica seueritate animaduertenda erant. Vt ergo Ximenium venire nouit,ad pontem eius oppidi,obuiam illi lectica processit,magna omnium admiratione,qui regem se quoquā ob ægritudinem difficulter mouere nouerant. Id enim rex perpetua quadam religione obseruauit,vt Ximeniū,ad regiū comitatum veniētē honoris gratia extra oppidi mœnia salutaturus pgrederetur, quod me aliàs annotasse memini. Vt rex ad pōtē peruenit,lectica descēdit qui dūfluuiū magni in Hispania nominis,rapido alueo fluētē spectat

 Xime

Ximenius adfuit,& post mutuas salutationes in oppidum colloquẽtes processerunt. Post aliquot dies Antonius Augustinus, regnorum Aragoniæ vicecancellarius reipub. malè actæ insimulatus, in Septimancam arcem, graui custodia seruandus, missus est. Sed hunc anno insequenti, iam Ximenio regni summam moderante, quòd aliàs reipub. esset multis in rebus vtilis, vadibus datis, custodia abire permisit. Inde rex sub finem Augusti Segobiam cõcessit: nam partim ob temporis calorem, partim ob ægritudinem in dies ingrauescentem in Aragoniam iturus non credebatur. Sed extemplo, quæ est animi ægrotantis inconstantia, quanuis cunctis proceribus diuersum suadentibus, Aragoniam proficisci statuit, reipub. cura Ximenio demandata. Vt Rex Bilbilim peruenit, ibi proceres Aragonios allocutus de rebus quæ vrgere videbantur, statim Madritum rediit. Sed cùm nullibi satis commodè consisteret, Placentiam in antiqua Lusitania vrbem, ex medicorum sententia, quòd mitius cælum ad hyemem transigendam habere credatur, sub Nouembrem mensem contendit. Haud diu ibi commoratus, in Albani reguli amœnissimum prædium, quod Abbatiam vocant, ad ceruorum venationem discessit. Sed neque hoc illi ex animi sententia fuit, adeo cuncta quæ quondam placuerant fastidio erant. Omnia sibi angusta & arcta in vrbibus esse clamitabat, & sub dio velle vitam agere, vbi latè paterent campi, optabat: tanta erat mentis anxietas, & præcordiorum æstuatio. Dum hic per mensem Decembrem immoratur, Adrianum Traiectensem Louanij decanum, qui à Carolo nepote legatus venerat, honorificè recepit. Sed rege negotia vniuersa fastidiẽte, Placentiæ vbi regius comitatus degebat, aut in Guadalupi cœnobio, donec vocaretur expectare iussus est. Hic rursus Ximenij præsentia desideratur: nã Segouia Cõplutũ migrauerat, de suis ędificijs solicitus, quæ quò magis ad coronidẽ perducta videbatur, tãto plus manum extremam illis imponere, quod & fecit, cupiebat. Igitur rerum subinde pullulantium molem ad illum reijcere Ferdinandus desiderans, crebris literis ad se vocauerat. Ximenius verò, quanuis nihil magis per id tempus concupisceret, quã regi laboranti, & ferme extremum halitum ducenti adesse, recusabat tamen eò venire: ne si se præsente, quod postea euenit, regnorũ moderationi præficeretur, non tam regis de se iudicio, quàm ambitione sua factum esse videretur. Tum etiam verebatur, ne si cum rege in Bæticam secederet, vt

vulgò iactabatur, Reguli interea, qui toties in Ferdinandum conspi rauerant, & quibus eius dominatus grauis erat, aliquid noui molirē tur: præsertim cùm Belgæ, in quorum potestate Carolus puer erat, nihil magis quàm imperium optarent. Itaq; regi ad hunc modum respondit. Se quidem omni cura & diligētia ad iter parasse, sed im brium immodicè superuenientium tempestate retardatum fuisse: nam ea rapidorum torrentium inundatio nunciabatur, vt omnis transitus esset interceptus: post serenitatem verò redditam nihil cer ti habuisse de regis mansione, quam subinde mutare intellexerat: quamobrem decreuisse tantisper immorari, donec certior de ea re fieret. Quòd si in eo Lusitaniæ tractu, qui propinquior Tarraconensi est, eam hyemem transigere statueret, se quamprimū ad ipsum venturum, atq; ea de causa simulatq; epiphaniæ festum celebrasset, ad Talabricenses venturum, vt in extremo ad occidentem diœcesis suę limite, regis mandatum opperiretur. Quòd si in Bæticam ire animus esset, & Granatam, Malacam, cæterasq; eius orę vrbes peragrare, sciret multas ob causas, de quibus latiùs aliàs scripserat, Ximenij prę sentiam in Tarraconensi tractu necessariam esse. Quòd verò co miter & amicè Adrianum nepotis legatum suscepisset, id ex regia dignitate factum esse: custodes tamen (quod ex aliorū literis cognouerat) illi palàm appositos, vt nemo eum adiret, qui regi ingratus aut suspectus haberetur, sibi non prabari. Neque enim cum viro probitate, aut doctrina singulari, & qui pacis in remp. inducendæ causa venerat, vt cum seditiosis, & prauis ingenijs agendum esse. Postquam hæc ad regem scripsit, quod de Bætica non adeunda significauerat, adeo firmiter seruandum proposuerat, vt Alarconio, quem hospitij parandi causa, ad comitatum regium præmiserat, per Didaci literas iusserit, vt si Hispalim rex proficisci tandem decernat, ipse extēplo Complutum redeat. Ad Adrianum verò literas humanitatis plenas dedit, quibus de eius in Hispaniam aduentu gratulatur, & permolestè tulisse ait, quòd eo tempore à comitatu regio abesset, in quo Adriani conspectu, & consuetudine tāta cum animi voluptate frui potuisset, quem cuncti in omni virtutum & doctrinarum genere virum summum prædicarent. Cæterùm simulatq; de regis in loco certo mansione cognouisset, illuc festinaturum. Nādum per incertas sedes rex vagaretur, ætati suæ, aut valetudini tutū non esse, regem assectari. Interea regina cùm ab Aragonijs conuētibus redijsset, Cō plutum

plutum diuertit, vbi regiè & lautissimè acceptã, Ximenius omni officiorum genere prosecutus est. Illa verò in amplissimis Complutensis palatij ædibus animũ relaxabat, & chorosuarum puellarũ sine fastu intermista, negotiorum molestias quas apud Aragonios cõtraxerat, deposuit. Ibi Ximenius de regis valetudine, de propositi sui ratione, & de dilatione suę profectionis ad regẽ, deq; multis alijs reip. reb' cũ regina egit. Illa rursus de iliorũ dolore, quo rex in abbatia vehementer laborauerat, & de lapide pręmagno per viscera eiecto, cũ maximo totius corporis tremore, quemadmodũ ex regis literis intellexerat, Ximenio exposuit. Quocirca citatis ad eum itineribus properare, foreq; sibi oppidò quàm gratũ, si ipse se viæ comitẽ daret. Cæterùm quando ea impedimenta, quæ dixerat obstabant, id (inquit) facias, quod magis è rep. futurum arbitraris. Nã ego regi pro dignitate causas omnes quas retulisti ob oculos sum positura. Sed id vt pollicita fuerat perficere regina nequaq̃ potuit: nã fata regem importunè affligebant, & quanuis omni festinatione noctu diuq; iter susceptũ vrgeret, Matricalioli iam iã moribundũ offendit. Quare eũ alloqui, aut priuatim de reb' suis agere nõ potuit. Tertio postq̃ regina aduenerat die, rex Ferdinãdus inter viuos esse desijt: quibus diebus tãta rerũ moles instabat, tot negotia peragẽda se offerebãt, vt nihil aliud quã flere, per id tempus reginæ licuerit. Nam cùm ante aliquot dies rex Ferdinãdus Abbatia discessisset, totamq; illam Lusitaniæ apricam regionem, quæ Areuatum prouincia includitur, pererrando æger circumiret, aliquot dies Trugilio immoratus, quæ antiqua turris Iulij à nonnullis creditur, inde in vicum ignobilem, Guadalupini cœnobij magna ex parte prædium, cui Matricaliolum nomen est, locum sibi fatalem, venit: Nam vt audio, iam illi olim prædictũ fuerat, vt Matricalium sedulò caueret. Quod quanuis rex religiosissimus idemq; magni animi semper spreuisset, nihilominus humanũ aliquid in ea re passus, Matricalium Vacceorum non longè a Pintia oppidum, ob nobile vinum memorabile vitabat, sed longè memorabilius quòd Alphonsi Tostati episcopi Abulensis natale solum fuerit, viri multiscij, cuius numerosa & varijs de rebus cùm sacris, tum profanis edita volumina, Didymo illi Alexandrino parẽ faciunt. Ergo tandem in Matricaliolum incidit, vt verè dictũ esse cõstet, quid quisq; vitet non satis cautum est in horas. Multa huic ambagi similia traduntur non solũ gentium historijs, sed Christianorũ

etiam vt de Annibale pœno, & Atheniensibus, illo Libyssam fatalẹ sepulchro fugiente, his siculam terram quærentibus: & de Federico II. imperatore, qui Florentiam astrologi monitis euitabat, & Florentiolæ obijt. Sed hæc omnia meræ sunt hominũ imposturæ, qui post rerum euentum huiusmodi fingunt oracula, quę incerto authore in vulgus sparguntur. Sunt etiam mulieres phanaticæ, quæ simulata quadam sanctimonia se futura nouisse prædicant, & principibus nimium credulis, de rebus quæ vt eueniant miserè optant, facilè imponunt. Sic Ferdinandus Rex quanuis morbo multum præualescente, fœminæ, quam Beatam Abulenseni vocabant, prædictionibus deceptus, quasi multò diutius esset victurus, neque Adrianum, qui vt hæc cognouit, Guadalupo Matricolialum venerat, ad se recepit, quòd non tam de rebus reip. acturus, quàm de eius valetudine, & vita sermones capturus aduenisse diceret, neq; Mariezum franciscanum sodalem, qui illi à confessionibus erat, tempore maximè necessario admittere voluit. Aiebat enim nõ pietatis causâ, sed potius libellorum signandorũ, & peculiari ambitione impulsum venire, vt regẽ obtunderet: tanta erat viuẽdi cupidò, & adeo insederãt fanaticæ mulieris promissa. Sed cũ aliquot supremi senatus iudices qui regẽ comirabantur, aliquotq; etiã insignes medici ei blãdis alloquijs, & beneuolis sermonibus finẽ instantẽ denuntiarent, & vt sibi ac reip. quã tanta caritate hactenus cõplexus fuisset cõsuleret, adhortarẽtur: tandẽ illorum precibus, viq; morbi victus, Adrianũ ad se vocari iussit: & postq̃ humanè salutauit, vt Guadalupũ rediret mãdat, quò si viueret, quã primum se iturũ dixit, ad publicas res cũ Adriano cõponendas. Cũ Matienzo etiam, per aliquot horas remotis arbitris collocutus, & cõscientia more Christiano expiata, atq; venia erratorũ à Deo opt. max. suppliciter petita, ad reip. curam, Mariẽzi cõsilio conuersus, testamenti tabulas, quas nõ ita pridẽ Burgis condiderat, intimis amicis, & regijs senatoribus, qui illic aderant inspiciendas, & retractandas tradidit. In eis Ferdinandum puerũ Caroli principis fratrem, gubernatorem horum regnorum, constituebat, & illa tria militarium ordinum magisteria, sancti Iacobi, Oretani, & Alcantarensis, iure hęreditario donabat. Illi ergo, multis rationibus adductis, vtrunq; reprobarũt, vnde testamentum Burgense irritum est factum, & alterum denuo compositum & obsignatum. De Ferdinando gubernationi non præficiendo, & si rex sibi persuaserat,

Caro

Carolum Belgicis moribus innutritum, in Hispaniam nũquam venturum, facilè acquieuit. Nam quanuis Ferdinandi indoles nihil sinistri suspicari de se permittebat, tamen rex prudentissimus facilè intellexit, non defuturos peruersos homines, qui mentem pueri ob priuatas suas rationes immutarent. At de magisteriorum legato mutando, non libenter audiebat: quòd Ferdinandus, quem vnicè dilexerat, patrimonio regio destitutus, vitam inopem acturus videbatur. Sed cùm fideles consiliarij monerent vt quid faceret attentius inspiceret: nam si experimento pernicioso cognitũ abunde fuit, vel vnius ordinis magistrum regi sæpius negotium facessisse: quam discordiarum materiam se subministrare credibile erat, tribus magisterijs in vnum Ferdinandum Collatis? Præsertim cùm nullas maiores diuitias posset nepoti relinquere, quàm Caroli fratris beneuolentiam: quare & hoc etiam legatum inductum est. Carolus ergo regina matre viuente, gubernationi reip. præficitur: quod ob patriam in Ioannam potestatem regi facere iure licuit. Habita illico cõsultatio fuit, de viro magnanimo ac prudente, cui cura regnorum absente Carolo cõmitteretur. Anceps erat ea designatio: nam neq; ex regulis tutum erat constituere, ob antiquas inter ipsos simultates: neq; ex hominibus mediocris fortunæ, ob ingenia Hispanorum, qui minorũ imperia pati nesciunt: & quòd rarissimum sit, virum inuenire paruis assuetum, qui personam tantæ rei aptam subitò induere valeat. Laurentius Galindus Carauaialius, iuris cõsultus, & regius senator, qui isti deliberationi aderat, Franciscum Ximenium Archiepiscopum Toletanum eum esse quem requirebant, dixit. Sed rex vultus auersatione, qui animi motus plerunq; indicat, sibi non placere ostẽdit: quod verbis etiam sic confirmauit. An vos (inquit) ingenium seuerum Ximenij non cognoscitis, hominibus tractandis in tãta morum varietate haud accommodum? Sed cùm ad hanc vocem conticuissent omnes, rex quasi diuinitus mutata sententia, sic ait. Si hominem effingere pro votis liceret ad rem de qua agimus, tractabiliorem Ximenium voluissem: mores enim hominum quotidie degenerantes, ad priscum illum honestatis rigorem, quẽ Ximenius profitetur, exigere, magnas in rep. difficultates excitare solet. Sed vt vestram sententiam probem, facit in primis hominis integritas, animusq; semper recti & iusti appetens: post hæc quòd nulla propinquitate regulorum cuiquam coniunctus, nihil priuatis amicitijs est daturus

turus. Porrò beneficia, quæ ego & Isabella regina in illum contulimus, nostrarum rerum studiosissimum fecerunt, atq; in nostro (vt sic dicam) ære est, quod quotidianis exemplis haud obscurè declarauit. Ad hos regis sermones plausus adstantium est secutus: qui regi pro Ximenij designatione gratias agentes, eius sententiam vehementer collaudarunt. His atq; alijs prudenter curatis, rex se morti proximum intelligens, sanctissimæ Eucharistiæ viatico suscepto, & oleo sacro vnctus. XIIII. calendas Febr. antequam illuxisset, religiosissimæ vitæ cursum clausit, dignus qui inter reges præstantissimos adnumeretur. De quo, in scholasticorum frequenti consessu, Ciruelus Darocensis theologus, vt illa ferebant tempora memorabilis, in oratione funebri, vnum inter reges Ferdinandum fuisse dixit, qui regnādi rationē posset instituere: & ob insignem prudentiam, cum longa rerum experientia coniunctam, de recta principum gubernatione, non vulgaria præcepta tradere. Extemplo Carauaialus, & Vargas inter regios senatores primarij, ad Adrianum qui rerum euentū Guadalupi expectabat, sunt missi, & iam Matricaliolum properanti occurrerunt. Postquam igitur ad vicum accesserunt, vbi Federicus à Toleto dux Albanus, & Bernardinus Rogius Dianiensis marchio, & Fadricus Portugalius Seguntinus episcopus, & Ioannes Fonseca Burgēsis antistes, cum multis alijs viris primarijs aduenientes præstolabantur, Regis testamentum eo ipso die ante meridiem, apertum & euulgatum est: atque eius exemplum, quod ad Belgas Carolo transmitteret, authoritate publica, Adriano qui id iure flagitauerat, traditū fuit. Ximenius regij senatus literis Compluto Guadalupum continuò accersitur, simulq; illum certiorem faciunt, regis testamento, ad remp. gubernandam, donec Carolus princeps in Hispaniam veniat declaratum. Rex Granatam tumulandus effertur. Gonsalus Guzmanus Oretani magisterij clauiger, Aluarus Osorius Asturicēsis antistes, Ferdinandi pueri custodes, qui Guadalupi rerum successus, vt cæteri omnes suspensi expectauerant, ob irritas Burgenses tabulas, vana spe quam conceperant delusi, tacitis animis indignabantur. Sed actorum ignorantiam simulantes, Ferdinandum alumnum impulerunt, vt iure tabularum Burgensium quibus gubernator regnorum, absente fratre constituebatur, authoritatem regiam vsurparet: & libellos de more ad senatores regios, aliosque proceres, qui cōuenerant mitteret, quos ad se Guadalupum vocaret. In libellorum

capi-

capitibus infantis nomen (sic enim principis fratres appellant) inscriptum erat, ea forma qua soli reges in Hispania vti solent. Eius rei insolentiam cùm singuli ad quos dabantur iniquo animo suscepissent: vnus ex regijs senatoribus fidei publicæ, regiæque obseruantiæ studiosus, renuntiato (inquit) infanti, nos Guadalupum iamiam festinare, vbi officij nostri memores debitam reuerentiam exhibebimus: regem tamen nisi Cęsarem habemus neminem. Quæ vox postquã Carolus Rex Romanorum est designatus, & non multò post Cæsar factus, prouerbij loco iactabatur, quasi certissimum imperij omen fuisset.

T 5 LIBER

LIBER SEXTVS.

XTREMVS rerum à Ximenio gestarũ actus superest,in quo fatis eum ad maximum fastigiũ, & amplitudinem supremam subuehentibus,quẽ admodum Hispaniæ sceptra absente Carolo bie̅nium ferme moderatus fuerit,& quanta authoritate & imperio,motus qui eo tẽpore in rep.exorti sunt,aut represserit,aut sustulerit sumus tradituri.Nam cùm regulorum nostrorum vires formidabiles persæpe regibus extiterint,magnopere Ximenio laborandum fuit,vt eius personam indueret,& maiestatem referret,cuius vicarias vices habebat,& animos nostrorum excelsos,& elatos deprimeret. Hoc autẽ ab homine nullis natalibus,aut præclaræ familiæ gente numerosa & illustri suffulto,fieri non potuit sine maxima prudentia,summa fortitudine,& magnanimitate.Sic ergo procerum spiritus fregit,vt tunc primum resp.viderit plebem cum nobilibus ex æquo agere,& regia mandata sacrosancta haberi.Nã homo priuatus regio nomine in viros summos animaduertit,lites & controuersias,in quibus ingẽtia emolumenta vertebantur,& ob cauillationes tergiuersationes & strophas aduocatorum remp.perpetuis simultatibus erant læsuræ,diremit.Magnorum patrimoniorum,& censuum possessionem,velut Herculis clauam,è potentissimis manibus ablatam ad veros dominos transtulit.Omnibus reip.ordinibus,magna religione & potentia suum ius æqualiter distribuit,neq; vnquam pacatiora tempora multis ante annis in Hispania sunt visa,& id circo multò plus difficultatis,& laboris duobus his annis,quã viginti prioribus,qui ab eius in archiepiscopum creatione computantur,subeundum illi fuit. Mihi verò res ipsas scribenti via multò salebrosior, & impeditior ineunda est. Nam velut vastum specum ingressi quò magis à luce luminis recedunt,tenebris vndiq; crassioribus cinguntur,sic mihi ad metã properanti extremus hic labor longè difficilior videtur,ob res grauissimas,& multiplici negotiorũ diuersitate implicatas. Igitur postquã de morte Ferdinandi Ximenius per literas regij senatus certior est factus,seq; ab eo,ad reip.gubernacula testamento designatum esse,

vene-

venerunt in mentem non solum beneficia maxima, quæ Ferdinandus illi contulerat, & honores quos semper Ximenio detulerat, sed sors etiam humana moriedi, quæ æquo pede summa & infima conculcat. Obortæ sunt statim lachrymæ homini alioqui seuero & grauissimo: tantique regis morte, magnam infligi plagam dixit vniuerso orbi Christiano, sed Hispaniæ in primis. Ergo ne reip. deesset, quam statim nouis turbationibus concitandam nouerat, Guadalupum ad senatum properat. In mandatis quæ Didaco Lupo ad Chebrium Caroli nutritium dedit, potissimâ festinationis causam fuisse inuenio, ne Ferdinandum puerum aliquò abducerent eius custodes, & motus tempore maximè incommodo excitarent. Vt Guadalupum peruenit, infantem Ferdinandum quamprimum adduci curauit, quem deinceps à se diuelli quandiu vixit passus non est. Germanam reginam, atq; eius fœmineum comitatum omni obseruantia, & cultu prosecutus, vt omnia ei quàm largissimè suppeterent, donec negotia componerentur, pecunia sua statim cauit. Cùm ex testamento rerum summam vellet capessere, Adrianus Caroli mandata protulit, quibus si quid humanitus Ferdinando auo accidisset, Adrianum gubernatorem declarabat, & eius nomine vt possessionẽ regnorum caperet iubebat. Ximenius se id permissurum negabat: vnde non nihil controuersiæ inter eos ortum est. Sed cùm vterq; reipub. causa id agitaret, & pari consensu ad Caroli obsequia essent animati, facilè omnis contentio fuit sublata. Nam cùm ex regis Ferdinandi testamento Ximenius esset rebus præfectus, Caroli mandata expectanda esse videbantur, vt quid faciendum esset post eã Ferdinandi regis voluntatem, constaret. Porrò cùm ex Isabellæ Reginæ testamento, Ferdinando marito reip. moderatio relicta esset, donec Carolus nepos ad. XX. annum perueniret, isq; è vita discedens Ximenium suo loco instituisset, quicquid Ferdinando viuẽte super hac re Carolus fecisset, irritum ex iure esse à nonnullis affirmabatur: præsertim cum ex Hispaniæ legibus, atque antiqua morum consuetudine, nullus posset externus legi, qualis Belga Adrianus erat. Placuit Adriano Caroli sententiam ea de re expectare, & interea partitis curis regni molem ambo subierunt, publicis tabulis, & quibusuis libellis, vtriusq; chirographo signatis. Ferdinandi regis morte, & Caroli principis absentia, procerum Hispanorum animi ad res nouas concitandas parabantur. Nam Petrus Portocarrerius cognomento

Surdaster, Ascalonij ducis frater, cuius successores nunc Marchiones sunt Villanouæ, cùm inter Lusitanos, qui trans Anam flumen sunt, & potentia & opibus valeret, ad Magisterium Sancti Iacobi occupandum, quod morte regis vacuum esset factum, Areuates solicitans, aspirauit. Is ergo prior cœpit res nouas in Hispania moliri. Sperauerat eam dignitatem magnus Gonsalius, sed post eius mortem Portocarrerius pontificis Romani diplomata comparauerat, quibus continebatur vt si is superstes Ferdinando Regi esset, iure sibi illud magisterium vendicaret. Sed Carolus diplomata etiam à pontifice maxim. Bernardino Caruaialo curantè obtinuerat, ad tria quę diximus, magisteria possidenda, vt regi catholico concessum fuerat. Cuius auxilio id fecerit incertum, certè Ferdinando Rege inscio factum esse, vel illud satis apertè declarat, quòd is Ferdinando puero (vt diximus) legauerit. Cùm ad Ximenium de Portocarrerij conatibus delatum esset, qui per tumultum & militarem apparatum conuentum commendatariorum ad eligendum congregabat, de Adriani & senatus sententia, Villafannam quatuoruirum ad eum cōprimendum, regijs tabulis & militari manu munitum, mittit: cuius aduentu, vt erat Villafanna vir industrius & sagax, Areuatum prouincia à nouis rebus tentandis quieuit: & Portocarrerius sanior effectus melius sibi consuluit. Post hunc tumultum sedatum, Ximenius & regij senatores, de loco deligēdo in quo domus palatina & comitatus regius consisteret, varijs sententijs egerunt. At Ximenius, qui nihil vnquam rectè fieri posse sciebat, nisi vnius arbitrio cuncta cōponerentur, suas partes esse videns, vt diuersas voluntates & parū firmos animos, paulatim ad vnitatem reduceret & confirmaret, sic in omnium consessu dixit. Videtis viri summi, in quàm ancipiti periculo pariter cum rep. versemur, nisi ad locum aliquem commigrauerimus, in quo liberè munus nostrum exequamur. In principio obstādum esse vel leuissimis incommodis scitis: ne è parua scintilla, maxima (vt fieri solet) crescant incendia. Quare si nunc ista negligimus in tam præcipuo rerum cardine, vereor ne nostrum principem, & rempub. deseruisse videamur. Video plurimis ex vobis transmontanam regionem placere, quòd propior Belgis sit: nā ita à regibus nostris factitatum esse dicitis, qui quoties Gallici motus acciderent, aut alia externa negotia tractanda erant, illuc regium comitatum transtulerint. Rectè illi quidem & prudenter, qui cùm regia maiestate prædi-

præditi essent, vt rerum domini ad se potentiores alliciebant viarũ comites, & nihil erat quod aliunde vererentur. Nobis tamẽ, qui hoc præsertim tempore dum res sunt ambiguæ, nihilq; adhuc à Carolo sit mandatum, precario regimus, longè aliud faciendum esse cẽseo: locumq; eiusmodi deligendum, in quo liberè ius nostrum exercẽtes, reip. commodis prospiciamus. Quòd si in vltramontanam proficiscamur, præterquam quòd multi reguli in ea sunt, quorum potentiæ, si nouum quid moliri studuerint, pares esse nequaquam poterimus: videtis totam meam ditionem cis montes cõstitutam esse, vnde quam serò subsidia sint illuc peruentura neminem vestrum ignorare existimo. Carpetani, Bætici, & Lusitani absentia nostra abutentes, difficulter in officio continebuntur. Porrò rebus etiam meis consulendum esse duco: est enim mihi simultas cum viro principe, qui vt est celsi & erecti animi, vereor ne quid mihi absenti incommodet. Ob quas causas, viri sapientissimi, oppidum in hac nostra Carpetania ad eam rem assumendum esse iudico, vbi & mihi paratissima sint omnia ad cuiusuis contumaciam & insultum coërcendum: & vobis nil defuturum, vt pro dignitate agatis, & me vt rectum clauum teneam, vestra prudentia adiuuetis. Vicit prudẽs Ximenij sententia: oppidum nullum quod Madrito esset commodius, aut magis aptum inueniri potuit, quò statim profecti sunt. Interea Petrus Cãpus regius veredarius ad Belgas mittitur, cum literis ad Carolũ principem, omnia quæ post Ferdinandi mortem accidissent, & quo in statu vniuersæ res essent, quidq; ille moriens mandasset continentibus. Hunc est subsequutus iustis itineribus Rengifus Abulensis, vir ad res gerendas strenuus. Petit hic locus, vt quo pacto Belgicæ res præsente Carolo se haberent, quorumúe consilio, aut arbitrio regerentur, exponamus: nihil enim posthac de Ximenij actis dici potest quin de Carolo, & Belgis qui eius curam, & custodiam gerebant, sit dicendum. Ergo Carolus princeps Gandaui apud Belgas natus, & educatus fuit: Ferdinandus verò eius frater, qui infans Hispaniæ dicebatur, Compluti. Quare in natali solo vterque ad hæc vsque tempora perseuerans, alter Belgicis moribus, alter Hispanicis est imbutus. Vnde Ferdinandus Rex maiori hunc indulgentia, & caritate prosequebatur, nec Ferdinandus modò, sed cuncti ferme Hispanorũ principes. Carolum enim longè sepositum, & alieno cælo, alijsq; viuendi institutis assuefactum, nunquam in Hispaniam venturum esse, mul-

ti ex nostris, sed ante omnes Ferdinandus auus credidit. Quare ad Ferdinandum puerum, regnis vicaria potestate præficiendum, atq; omni ratione adaugendum & cohonestandum, in primis incitabatur. Erant in Caroli familia multi ex principibus Belgarum, sed hi potissimùm ob nominis claritatem, & Caroli fauorem notissimi. Ioannes Saluagius Burgundij senatus præses, qui magnus postea cãcellarius fuit: Hontenius Cusius, & Roesius consiliarij: Chebrius, Armastophus, & Laxaus cubicularij: Laurentius Gorrebotus domus regiæ præfectus, Carolus Lanoius hippagiorum administrator. Erat illi medicus, Bartholomæus Marlianus Mediolanensis, suæ artis peritia clarus, qui symbolum illud PLVS VLTRA inter Herculis columnas adscriptum, in Caroli gratiam excogitauit, & Tudetẽsis episcopus fuit creatus, inuito & reluctante Ximenio. Chebrius inter omnes Caroli fauore excellebat, neq; id immeritò: nam & à puero illum enutrierat, & prudentia ingenioq; ad omnia versatili, mirè erat præditus. Huic tamen ob certas rationes Ferdinandus rex infensissimus erat. Certè in fœderibus quæ morti proximus cũ Adriano iniuit, ante omnia cauit, vt Chebrius cubiculo cui præerat, pelleretur, neque quicquam quod ad remp. pertineret tractaret. Hoc quanuis Chebrio ingratissimum accidit, atq; ea de re seuerisimè cum Adriano expostulauerit, nihil tamen potuit tempori accõmodarius ab Adriano fieri, vt Ferdinandi animus, qui Carolo aliquot de causis infensus erat, placaretur. Ex nostris Ioannes Emanuellus eminebat, qui inter Ferdinandum & Philippum generum lites dissẽminauerat: & cùm viuente Ferdinando rege, à Margarita nuru Belgarum præfecta, in custodia detentus fuisset, post eius mortem à Carolo nepote liberatus, & in honore habitus est. Antonius etiã Astuniga Beiaris ducis frater, qui cum Didaco Tolero ducis Albæ filio, de prioratu sancti Ioannis contẽdebat: & Petrus Portocarrerius fur dastri, de quo diximus, filius: & Ludouicus Corduba, qui ob morum elegantiam, Carolo iucundus acceptusq; erat: & Alphonsus Manricus episcopus Pacensis, qui postea archiepiscopus Hispalensis factus fuit: Petrus etiam Mota egregius concionator, Carolo ab epistolis, Chebrio ob morum facilitatem, & eruditionem carus, & Carolo principi non vulgariter commendatus. Quanta ingenij solertia is fuerit vel ex hoc patère potest. Cùm variæ epistolæ ex Hispania, facta atq; infecta canentes (vt optimus poeta dixit) adducerentur, erãt apud

apud Belgas Hispani,qui domi suæ literas scribebant, affictis etiã amicorum subscriptionibus,& ab Hispania allatas iactabant, quibus quæ ipsi nunciata cupiebant,continebantur,& in vulgus spargebant. Ex horum fasciculis vnas aliquando literas nactus, rebus malè cohærentibus inspectis,confictas esse suspicatus, chartæ nota attentè consyderata,Bruxellis scriptas esse liquidò deprehendit. Hic ergo erat aulæ Belgicę status,quando Petrus Campus,& Rengifus ad Belgas profecti sunt,Ferdinandi regis mortem Carolo nunciaturi, & Ximenium cardinalem eius testamento ad reip.gubernationem designatum. Multa doloris indicia Carolus dedit, rectore optimo post homines natos se priuatum esse dicens, suique amantissimo, & qui rudi eius ætati erat pernecessarius. Iacturam tamen hãc quãuis incomparabilem,non mediocriter sarciri aui sui cõsilio,qui Ximenium cardinalem præfecisset,cuius sapientiam multo vsu limatam,& mores grauissimos ex multorum relatione cognouisset:quã quam postremum aui sui de eo iudicium summæ commendationis instar apud se erat. Hæc ergo literis ad senatum regium datis, verbis amplissimis declarauit. Scripsit etiam ad Ferdinandum fratrem,ad Reginam Germanam aui defuncti coniugem, ad Ximenium gubernatorem,ad episcopos & ad Hispanos regulos, quibus omnibus se propediem,sub primam scilicet æstatem venturum promittebat. Interim sibi gratissimum futurum, si libenter Ximenio, & senatui,perinde ac sibi ipsi parerent: se enim certum esse omnia quæ ad reipub.commoda,& ad regiam dignitatem tuendam pertinerent,illos esse curaturos. Ad ea senatus,& reliqui omnes summa cum reuerentia cuncta pollicentes,officiosè responderunt: quorum exempla cum alijs nonnullis,quæ ad Ximenium summi viri,& grauissimi scripserunt,Complut.academia seruat. Interea Carolus apud Belgas funeris exequias multis æquis phaleratis,qui regnorum insignia præferebant,præcedentibus, & magistratuum ordinibus, & nobilitate subsequente,more patrio celebrauit. Visebantur vexilla,& rerũ gestarũ monumenta,quę speciem potiùs maximi triũphi, ni oĩa atris vestibus tegerentur,pręseferebãt. Erectũ etiã fuit Cenotaphium,multis facibus per tabulata dispositis,sceptris & coronis regijs ornatum. Literæ consolatoriæ intermistis ob tam amplissimã hæreditatem gratulationibus,vndique ad Carolum quotidie mittebantur,quibus rex salutabatur: sed præcipuè Leonis.X.Pontifi.max.

& Ma-

& Maximiliani Cæsaris,qui illi auus paternus erat epistolis: ipseque iam eo se nomine appellari,ex Belgarum familiarium consilio,quorum authoritati permultum (vt diximus) tribuebat, destinauerat. In literis quas ad Ximenium & senatum dedit, Adriano quidpiam arcani, idque magni ponderis scripsisse se dixerat, de quo cum ipsis erat acturus. Expectare ergo se responsum auidissimè: quare operam darent, vt quamprimum quid de ea re sentirent, certior fieret. Id autem erat, vt quoniam viuente matre ad quam regnorum possessio pertinebat, regium nomen à summis principibus, per publicas literas,& legatos iam ante tributum, assumere decreuisset, ipsi liberè sententiam suam dicerent: & quid leges patriæ,& maiorum instituta decernerent. Nam apud Germanos & Italos, nulla vtique religio erat, liberos paternarum dignitatum appellationem vsurpare, patentibus etiam viuentibus. Ea consultatio insolens Ximenio,& senatui visa fuit: nam præterquam quòd superstite matre, regis nomen legibus patrijs Carolo interdicebatur, multæ aliæ causæ se offerebant, propter quas principi hęredi eo nomine abstinendum esset. Nam ob regis catholici mortem nihil iuris amplius acquisierat, neque eo in statu reginæ morbus erat, vt mentis inops omnino censeretur. Quare iterum, atque iterum videndum esse, ne ea festinata regij nominis præoccupatio, in re aliòqui tranquilla & quieta, principi molestias, aut negotia compararet. Nam parum, vt ipsis quidé videbatur, ad principis verè regiam potestatem intererat, hoc aut illo nomine vocari, si cuncta eius nutu moderanda erát,& nihil prorsus impedimenti ex matris præsentia, aut mandatis esset habiturus: cùm præsertim rerum nouarum cupidis, nō mediocris occasio præberetur, ad motus in rep. concitandos. Neq; enim alius prętextus seditiosis hominibus cōquisitus semper fuit, quo speciosius suorū principū imperia detrectarent, aut Remp. seditiose læderét, quā alterius regis, q iure meliore se regnaturū cōtédat. Quę cū ita esse vniuersi cóprobassent, de omniū sentétia cōmunes literas quarto no. Martij ad principé dederūt: quibus reuerēter, vt par erat, admonebatur, ne matre incolumi id facere tētaret. Sed Carolus, qui non tā sibi consiliū eo in negotio dari cupiebat, quā senatus suffragationé habere, difficultatibus quæ proponebātur posthabitis, ex aulicorum quorundā consilio quibus id cōueniens videbatur, regiū nomē sibi vindicauit. Quod vt faceret, pont. max. & patrum purpuratorū, Maximilianiq;
Cæsaris

Cæsaris authoritate, atque principum necessariorum efflagitatione, se propemodum coactum fuisse, ad Ximenium & senatũ scripsit: idcirco curarent, vt id apud suos rarum haberetur. Ximenio verò priuatim mandat, vt quoniã sententiã mutare integrum iam non erat, suamq; in eo authoritatem verti sentiebat, daret operam, vt absq; vllius intercessione ea res cunctis probaretur. Igitur cùm necessariò parendum esse Ximenius videret, ne ipse solus rei insolitæ author esset, Adriano, & Senatoribus regijs ad auxilium assumpris, Antistites & regulos, qui eo tempore Madriti aderant, ad Lasianas ædes, in quibus ipse & Adrianus habitabant, ac Senatus quotidie cogebatur, cęteraque omnia palatij munia, more regio administrabantur, per sceptriferos, & accensos conuocat. Conuenerunt autem ex regulis, Anricus Almirantus, Fadricus Albanus, Paciecus Ascalonius, Rogius Dianensis. Ex præsulibus Rogius Granatensis, Senarus regij præfectus, Fonseca Burgensis, Fadricus Seguntinus, & Franciscus Abulensis, aliquotque alij, qui tunc in regio comitatu aderant. Postquam Ximenius Caroli mãdata coram omnibus exposuit, proceres rei magnitudine perspecta, quid responderent dubitantes, Laurentium Galindum Carauajalium, virum rerum antiquarum, & legum nostrarum cumprimis peritissimum, qui vnus è Senatu palatij causis, & cubiculi regij cognitionibus pręerat, vt quid super ea re sentiret ingenuè exponeret, rogarunt. Ille verò qua erat in sententijs dicendis securitate, ad hunc modũ disseruit. Neminem vestrûm Illustrissimi principes, in hoc amplissimo consessu esse arbitror, cui si res pro arbitrio gerenda fuisset, non vehemẽter principem adhortaretur, vt quemadmodũ leges diuinæ & humanæ exposcunt, reginæ matri spiritum ducenti, honorem omnẽ & reuerentiã exhiberet: & regis nomen tantisper differret, donec dies ipsa quod proximũ futurũ est, vltro id quod modò efflagitat, offerret. At cùm post eam admonitionem, qua illum ne quid huiusmodi in pręsentia conaretur obsecrauimus, palàm sibi nomen, & regiam dignitatem desumpserit, maxima cura dispiciendum nobis est, quo pacto id, quod multi inflexum & insolens esse censuerunt, rectũ & fieri solitum ostendamus. Nam eo in statu negotia esse constat, vt sine dignitatis principis nostri imminutione, atque totius reipub. damno, infecta fieri non possint. Hoc in primis mihi, & omnibus vobis verissimum esse constat, principem nostrum inuitum id

V fecisse:

fecisse:nam ab eius miti ingenio,mansuetis & religiosis moribus, nihil est magis alienum,quàm vis & tyrannis.Sed cùm matris morbus apud omnes mortales notus sit(neque enim regum casus vllo modo in occulto esse possunt)duo reip.Christianę culmina,Pontif.Maxi.& Romanus imperator,vt regis nomen vsurparet monuerũt:sic enim publica negotia poscere.Non potuit Carolus tantis principibus nõ parere:nec nos quidem debemus principis nostri iussa,in re præsertim non inhonesta neque insolita,vt mox ostendemus,quanuis multis aliter videatur,recusare aut deprecari.Quod vt planius intelligatur,primũ aliqua mihi de causis ipsis,deinde quod nihil noui fiat,dicendũ est.Si Ioãna regina Caroli mater,Dei immortalis voluntate, suę mentis & iudicij compos,ditionem Hispanam gubernare idonea esset,ea est imperij nostri amplitudo,ea maiestas,& prouinciarum regerendarum moles,vt in consultationem & dubium vocaretis, an tantarum rerum consilia tutò fœminę,quanuis illa capacissima esset,tutò committerentur. Nunc verò in tam manifesta mẽtis offensione, in tam claris animi emoti iudicijs, ei consortem dare dubitabimus? Nihil earum rerum quæ per nos geruntur, qui principe hærede tanto inferiores sumus,ad eam deferimus, & Carolum imperio eius parere,& principis nomine contentum esse volumus?Non hęc sanè cohęrẽt,aut honestam aliquam excusationem habent.At si quòd omnes sentimus,dixeritis nomen tantùm illi denegari,rerum summam,atque adeo imperiũ vniuersum concedi, in errore versaremur:putantes regio nomine illi denegato, quicquã gestutũ,quod vel reip.vtilitatem,vel sibi decus aut gloriam comparare posit:quicquid enim tentauerit,precariò obtinebit. Quod si precibus agendũ est,magno quicquid impetrauerit illi cõstabit.Principis nomẽ iure nostro,priuatum quid sonat:& quandiu hæredis spẽ tantũ habet,nescio quo pacto eius mãdata vel serui negligẽtius peragunt. Nomẽ illud regis,totaq; illa palatina cohors,& imperium nõ aliũde pendẽs,humanos animos tacita quadã reuerentia afficit,& ad debitum cultũ & obsequium inducit.Iam verò,vt demus subditos imperata facturos,cum externis regibus,qui eum ad tot regnorum imperium vocari taciti dolent,nihil ex ęquo aget,neq; illis titulis & honoribus Carolũ prosequentur,quibus ipse in mutuis officijs, illos vtpote reges,decorauerit.Neq; enim alterius dignitatis ęmulus aliquid cupidiùs,aut studiosiùs captat,quàm in re minima superiorem censeri:

ferí: vt eo saltem prętextu vel suam causam æquiorem esse probet: vel illum alterum, vtpote imparem, sibi nequaquam opponendum esse efflagitet. Videte igitur inclyti proceres, ne dum nimium regij nominis cultores esse vultis, atque id in regina mentis & consilij cassa conseruare contenditis, maiestatem reip. nostrę minuatis. Et hoc quidem de causis satis esse arbitror: neque enim omnia in sapientissimorum virorum consessu, qui ea quàm ego multò melius nouistis importuna oratione sunt dicēda. Illud, quod magis vrget, & quod rerum antiquarum imperitos insolenti nouitate perturbat; filiu regnorum hæredem futurum, regij nominis consortem fieri, & imperiū cum matre ex æquo moderari, si vos paulisper attentos prębeatis externorum exēplis præteritis, quę ex priscis historijs apud omnes resp. sed præsertim in Romana sese offerunt, ex annalibus nostris solenne esse declarabo. Primùm enim Gotthorū tēporibus, quando res Hispanę frequentibus Episcoporū coactis synodis sunt stabilitæ, Cindasuindum regē, quē Cisnādum nōnulli vocāt, post rēp. religiosissimè moderatam, post cōcilium septimū Toletanum celebratum, post legationem ad summū Pontif. missam, qua beati Gregorij moralium opus, in Hispaniam deferendū curauit, & post mille alia optimi & sanctissimi principis exempla edita, quatuor annis antequam moreretur, Recinsuindum filium regni participem assumpsisse legimus, atque cum eo communicata potestate nihil id facere formidauisse. Sed hæc nimis vetusta mittamus. Post miseram illam vastationem, quā Hispania Iuliani proditione à Mauris pertulit, Veremundus diaconus patrio Mauracato tyranno mortuo, cùm anno à partu virginis DCCLXXXIII. rex electus esset, ac duobus annis rēp. strenuè administrasset, recolens se olim sacris ordinibus initiatū esse, Iurelione vxore dimissa, quā prolis quæ in regno succederet suscipiēdę causa proceribus ac populis adhortantibus duxerat, Alphonsum consobrinum cognomēto Castum ex Nauarris, ad quos Mauracati timore confugerat, reuocatum, regem secū pariter cōstituit; & nullis seditionibus intercedētibus vitam dulcißimā, & tranquillitatis plenā, quatuor & amplius annos cum eo traduxisse historiæ nostræ referūt. Huic Alphōso qui vitā cęlibem & purā egit, Ranimirus Veremūdi filius succeßit: qui ex Iurelione, quā diximus, cum fratre Garsia olim susceptus, sub Alphōsi tutela paruulus relictus, cū iā adoleuisset, Alphōso id in primis curante, regno pręficitur. Hic Ranimirus inter

cætera virtutis suæ præclara documẽta, tãta fratrem Garsiã beuolẽtia cõplectebatur, vt siue pacẽ siue bellum gereret, nullã sibi gloriã sine eo cõquisiuerit: & tandem eius fide & amore perspectis, regni gubernaculis admouerit: atq; ita imperij cõsortem effecerit, vt rerũ nostrarum annales dubitent, an & is quoq; inter reges habeatur. Sed ne dum omnes enumero orationem in immẽsum producã, vnũ aut alterum addam. Cũ matre Vrraca parum ad remp. moderandã apta, Alphonsus Raimundi Tolosatis filius regnauit. Ferdinandus, Hispalensis vrbis recuperator, quem res pię, & præclarè gestę diuorũ adscribunt numero, & cælo asserunt, post patris Alphonsi mortẽ, in Legionensem regem assumptus, cũ matre Berẽguella fœmina alioqui prudentissima, regio nomine, & paribus sceptris, possessionẽ maternã (hoc est) Castellę regna, annuentibus populis rexit. Igitur cũ tot exempla viri principes adducta videatis, quibus non modò nõ nouum & insolens, sed cõsuetum, & penè patrium esse demonstrauimus, & ad regni cõmunionem, nõ modò filios hęredes, sed fratres, aut fratrũ filios assumi: nõ est cur trãquillitatem reip. frustra perturbare velimus. Nam nec Carolus regis nomẽ dimittet, nec si ille, quod optimo cõsilio vsurpauit, mutare vellet, nos eramus vllo modo permissuri: ne in rege nostro vlla incõstantię nota hęrere posset. Porrò hęc summa est, non petit Carolus à vobis consilium, sed causas cur id fecerit, his literis declarat: atque eam ob rem ad nos scripsisse dicit, vt postquam suam sententiam viderimus, de nomine regio suscepto nobis gaudeamus, & illi gratulemur. Hęc cùm dixisset, literas regias è sinu prómit, quas omnibus audientibus recitauit, grauitate & imperio plenas. Diu intra silentium principes viri se continuerũt: nam quanuis Galindi oratio eos acriter pupugerat, priuatę voluntates, & concepta semel, ob seditiones quas futuras putabant, emolumenta, aliud prorsus faciendum suadebant. In duas ergo partes sunt diuisi: nam Ximenius cum senatu, & qui aderant Antistites, aliquotque item ex minoribus principibus, Galindi sermonibus statim assenserunt. Anricus almirantus, & Fadricus Albanus in contrariam sententiam inclinantes, minimè id conuenire clamarunt: neque enim exempla à Galindo adducta aliquam vim ad præsentem consultationem, aliquodúe momentũ habere. Quando multos ex illis quos cõnumerauerat, nõ tam veros reges, quã vsurpatores, rẽ necessariã & iustã fecisse, imperio ad proprios dominos delato. Vltimos

timos verò, qui magis ad rem propositam videbantur pertinere, ob exiguam regum nostrorum ea tempestate potentiam, facilè à principibus qui tunc in armis erant, potuisse cogi ad res nouas moliendas, ob præsentem vtilitatem. Nunc tamen cùm Dei Opti. Max. beneficio, tantum Hispani sceptri maiestas creuisset, & res omnes trãquillæ & pacatæ viserentur, non esse legum sanctiones immutãdas, neq; ius aliquod, in re præsertim tam graui violandum. Esse enim omino sum, regni ineundi exordium facere à legum irritione, quas cũcti reges illis initijs sacrosanctas habent, idq; verbis conceptis, sacra Dei mysteria tenentes, & sibi dira increpando si secus fecerint, aut tẽtauerint iurant. Idcirco satis esse principi nostro, si matre viuente, gubernatoris nomen obtineret. Omnes ad Ferdinandi memoriam cõuersi, eiusq; in reip. maiestate conseruanda solicitudinẽ & curam laudãtes, quanuis Galindi dictis peropportunè prius viderẽtur cõfirmati, Caroli tamẽ factum non admodũ probabant: adeò vt Paciecus, qui Ferdinandi rebus infensus, Caroli partes defensurus credebatur, multò magis in Almiranti & Albani sententiã declinans, cùm quid sentiret efferre cogeretur, effugiũ potiùs quæsijsse, quàm sententiã vllã apertè dixisse visus fuerit. Quandoquidẽ (inquit) Carolus à me consiliũ, vt dicis Galinde, nõ petit, neque ego importunus dabo. Murmur illico per omnes cùm cœpisset oboriri, veritus Ximenius ne inde re infecta discederetur, indignabundo & seuero vultu & voce vehemẽtiùs & acrius intenta. De re (inquit) minimè dubia, neq; suffragiũ vestrum exposcente, in præsentia principes agitur: neq; enim subditorũ cõsensu Carolus rex ad vota sua eget: sed idcirco huc à me cõuocati estis, qui commodis vestris semper studui, vt regẽ gratissimo officio demereremini. At vos homines agrestes imitati, leges parũ vrbanas attendentes, quod ex comitate quadã datũ fuit, iure vobis deberi existimatis. Hodie Madriti sine vlla mora, publica solennitate fiet, vt reliquę vrbes exẽplum id sequantur. Vocemq; illã præclarã edidit: cui ego regiũ, quod assumpsit nomẽ negarẽ, nec parere quidẽ in animũ induxissem. Atq; illico cõcilio dimisso, Petrũ Correã Madriti præfectũ ad se vocauit, & vt Carolũ de Hispaniæ more, in prætorio primũ, deinde per oppidi vicos gratulabundus & exultans regẽ proclamaret, decurionibus præeuntibus, & vexillis sublatis, iubet. Tubarum & præconũ strepitus exaudiri cœpit, cũctiq; proceres ad vnũ cõgregati præfectum certatim comitãtur, & cũctis mortalibus acclamãtibus,

Carolus rex Castellæ vocitatur. Facta est Madriti ea proclamatio, sub extremum Maium. Postridie eius diei ad conuentus Pintianum, & Granatensem, & ad alias Castellæ vrbes, ad regulosque omnes publico sigillo literę sunt missę, quibus quid Madriti per Ximenium & regium Senatum gestum esset, declarabatur: iubebátq;, vt exemplū hoc secuti, ipsi quoque Carolum principem statim regē proclamarent. Sententia autem literarū hęc fuit. Carolum regem Pont. Max. & aui sui Imperatoris suasu, regnorum Castellę, & Hispaniæ possessionem simul cū regis nomine, matre Ioanna serenissima superstite, ob causas maximè conuenientes, de quibus ad Ximenium Cardinalem, & ad regium Senatum scripsit, suscepisse: quod in totius reipu. commodum cessurum nihil dubitabāt. Quare ea reuerētia à se susci pi, quę subditos decebat: vt matris reginæ nomen omnibus regijs tabulis, officij debiti, & obseruantiæ ergô prænotetur: neq; in his solùm, sed vbiq; in regijs muneribus, reginę tanquā pręstātiori, omnes honores & obsequia deferantur. Nam tantū Carolo cordi esse, eius imbecillitati suppetias ferre, & aliqua parte laboris, quā in tāta mole regnorum sustinebat, subleuare. Igitur quod faustū fęlixq; esset, nomen regis, quod iustis de causis & consilio excellentium virorum sibi assumpserat, Dei numine primum inuocato, deinde Iacobi apostoli tutelaris diui, lætis vocibus passim personarent: nam regem ipsum primo quoque tempore adfuturum, cuius pręsentia, & optata voce plenius eius propositum essent intellecturi. Cuncti protinus obtemperarunt, tantumque habuit Ximenij seueritas momenti, vt sine vlla populorū cunctatione, id ab omnibus approbatū sit. Reguli qui Madrito aberant, Ximenij & regij Senatus authoritatem veriti, nihil moliri sunt ausi. Sed ante omnium procerum & ciuitatum officia, Toletanę ciuitatis studium enituit. Nam simulatque literas Ximenij, & Senatus regij accepit, incredibili ardore, & veluti quodam numine afflata, maxima omnium gratulatione, & insigni pompa, vexilla per pręfectum & Senatum sunt sublata, primarijs equitibus, & nobilibus, cęteros ciues egregiè cohortātibus. Aragonij legum suarum obseruantissimi, quibus ex Ferdinandi catholici testamēto, Alphonsus Aragonius Cęsaraugustanus Antistes pręerat, cōtrariam omnino sententiā secuti, Carolo regiū nomē denegarūt atq; in eo perseuerarunt, donec Ioanna è viuis discessit. Dū hęc à Ximenio Madriti gerebātur aliquot regulorū tumult9, primò Bæticā,

vbi

vbi exorti sunt, deinde veluti pestifero contagio Tarraconensem omnem peruadebant. Nam statim vt regem Catholicum obijsse fama vulgauit, Petrus Gironius Vrennatũ comitis maior natu filius, militum manu non ignobili coacta, in Asidonensem ducatum irruens, Luzerum maritimũ oppidũ occupare conatus est: vnde si prospere succederet, ad reliquam ditionem capiẽdam procederet. Causam huius seditionis hanc fuisse inuenio. Ioannes Guzmanus Asidonensis dux, duas sorores diuersis temporibus duxit, Astunicæ ducis Bejarensium filias: ex quarum prima Enricum, & Metiam, ex altera Aluarum liberos suscepit. Gironius Metiã viuente Enrico vxorem habuit: at quòd Enricus frigida corporis constitutione (vt apparebat) natus, sterilitatem perpetuam prę se ferret, Ferdinandus rex Annam Aragoniam, ex Alphõso Antistite neptem, Aluaro Ioãnis ex secunda vxore filio, tantum principatum habituro, collocauit. Interea Enricus absq; liberis è vita discessit: atque Ferdinando patrocinium & fauorem prębente, Aluarus dux Asidonensis sufficitur, quanuis multum Gironio reclamante, qui Aluarum spurium esse contendebat, & ad Metiam eius vxorem principatum pertinere. Nã diuinis legibus, & pontificijs decretis vetari aiebat, ne quis duas sorores duceret. Quòd si aliquando summi Pontif. hoc condonauissent, id ob maximum reip. emolumentum fuisse factum: in præsenti tamen negotio, nullam huiusmodi facultatem à summo Pontif. Ioannem impetrasse. Sed quoniam regis potestas Aluarum tuebatur, & diplomata Pontificia ostendebantur, quorum authoritate secũdum Ioannis matrimonium celebratũ fuerat, Gironius parum intercessione sua profecerat. At Ferdinandi morte vulgata, sperans se armis superiorem fore, & quod iure nequiuerat per vim obtenturũ, ad Luzerum oppidum obsidendum se parauit, suis incœptis ob vicinum mare cumprimis opportunum. Sed Pontius Arcobricensis dux, electo præsidio oppidum preoccupans, & Gometius Solisius sancti Iacobi commẽdatarius, qui regis iussu arcẽ oppidi custodiebat, quod in maritimis priuatorum principum locis, Hispano more fieri consueuit, Gironij impetũ strenuè propulsantes, ne oppidum eo tempore caperetur effecerunt: & Ximenio, quid Gironius tentauisset nuntiarunt. Qui de Senatus regij consensu, Hispalensibus, & Corduben sibus finitimis populis, vt Pontio & Solisio prẹsto sint iubet: & paulò post Antoniũ Fonsecam, militarem virum, cum exercitu aduersus

Gironium mittit,atque cum eo Cornelium Quatuoruirum,qui sontes,more Hispano,ob læsam maiestatem,securi, aut laqueo plecteret. Horum aduentu Gironius perterritus obsidionem deseruit , & sic illi motus consopiti tunc fuerunt. Postea tamen simulatque hæc quę de titulo regio diximus,rursus Gironius tumultuari cœpit: & Velasco comestabili auunculo vindice , quem alię quoque priuatæ causæ stimulabant,sese Ximenij potentię opponere,& cognatos regulos conuocare,iuuenili ausu non dubitauit. Qua de causa è Bętica in Tarraconensem veniens,ad eius prouincię principes omni conatu solicitandos,per Madritum, vbi Ximenius cum regio senatu erat,iter faciens, à publico abstinens factionis suæ proceribus conueniendis moratus est. Vbi parum reuerenter & ciuiliter egisse, vel amici eius fatebantur,qui cùm eum adesse cuncti resciuissent,ad Ximenium salutandum non accesserit,regis personam eo tempore gerentem. Quinimo hoc non contentus,nuntium ad Ximenium misit,qui se illac venisse certiorē faceret,ad suos amicos & cognatos visendos, quasi palàm illi simultatem indiceret, & Tarraconenses principes in eum concitandos minaretur. Ad quod Ximenius nihil aliud respondisse fertur,quàm vt bonis auibus iter illud officiosum faceret. Sunt adhuc alia in Ximenij epistolis, quę iuuenilem Gironij temeritatem , & parum sana consilia declarant. Nam Madriti à viris probis & prudentibus rogatus,cur eam seditionem tam manifesta Ximenij,& regij senatus contumelia mouendam tentaret: quoniam(inquit)nullam gratiam nobis rex,quòd illi paremus, est habiturus,si eo absente,eius vicarijs ex æquo paruerimus. Quæ eo magis vana censebantur,quoniam nec pecuniarum , nec militum prę sidijs,aut ipse,aut regulorum quisquam cum Ximenio erat conferendus: qui suis duntaxat priuatis opibus iustum exercitum alere poterat. Ille tamen in proposito persistens, ad Inachum Velascū auunculum est profectus. Nam Velascum iam dudum malè habebat, quòd Ximenium meditari audierat,vt quicquid primates sine titulo manifesto in regij census prę iudicium possiderent, regis fisco & patrimonio cederet. Nam cùm ipse ex maritimis vectigalibus non mediocres reditus perciperet,timebat nè Ximenius quoque eā rem conuellere vellet: quare eius potentiam imminutam cupiebat. Ne hanc rem temerè aggrederetur,regulos omnes , qui priuatis de causis Ximenio infensi erant,conuenire statuit,vt coniunctis opibus & viribus,

viribus,in perniciem Ximenij coniurarent.Præcipui inter hos fuerunt,quos facilè in eius sententiam venturos arbitrabatur,Pimentellus Benauentanus,qui Cigalijs præsidium extruere prohibitus,cuius opportunitate vniuersam Campensem regionem quoties liberet, facilè infestaret,iniquo erat in Ximenium animo:& Cueua Alburquecius,& Cerda Metinensis:qui Vrenati affinitate ac cognatione proximi,censibus item temporarijs à regibus donati erant:& Portugalius Seguntinus Episcopus,qui capiti suo timebat,ne si locus Ximenio daretur,Carauajalium quod iam dudum agebatur, in pontificatum Seguntinum restitueret,& ipse rursus in ordinem cogeretur,facilè in suam sententiam pertrahendos confidebat.Sed ante omnes Mendozium Infantatus ducem,ob Velennatum cum comite Cluniensi controuersiam,indignatum esse sentiebat : quem si vnũ ad partes suas pellicere pòsset,facilè Ximenium è tam lata, & ampla potestate deturbandum sperabat.Igitur literas statim ad Pimentellum dat,quibus se Guadalfajaram ad Mendozium proficisci scribit de reip.commodis cum eo tractaturus:quare aut ipse protinus, quod consultiùs esset,ad eos veniat,aut si causis necessarijs impediretur,fidelem aliquem ministrum pro se mittat.Interea Velascus nulla mora interposita,primùm Cuellar oppidum ad Alburquecium, deinde Buitracum ad Mendozium properat:Gironius ad Cerdã Medinensem accersendum,cum mandatis regulorum perrexit.In epistolis,quæ per arcanas notas ad Carolum dabantur,scriptum inuenio,Mendozium ad regulos venire recusasse:simulque internuntijs dixisse,in his quę ad reip.negotia pertinerent,nihil se aduersus Ferdinandi testamentum,aut regis Caroli voluntatem tentaturum: in alijs verò paratum sanè esse ad necessariorum iniurias vindicandas. Ob quod Guadalfajaram Velascum,& qui eum comitabantur profectos,illic cum Mendozio rem disceptauisse:vbi Velascus multa de Ximenij insolentia,multa de eiusdem temeritate egit:nec tolerandum vllo pacto esse,vt noui hominis & nobilitati infensi,inimica gubernatione Hispani principes regerentur:quibus ęquius multò & decentius erat,vt Cucullatus homo pareret,quàm vt ipse potentia abutens,optimates per ludibria agitaret.Quòd si Ferdinandi regis testamento ad regni moderamen relictus dicebatur,sat seruitutis Ferdinando viuente,se pertulisse:desinerent tandem,vana mortui imperia pertimescere. Quare facultatem quam à Carolo suscepisset,

Ximenius ostenderet, aut se ei aliter nequaquam pariturum. Hæc cùm Velascus repetendo exacerbaret, cuncti aduersus Ximenium fremere. Mendozius, qui tunc inter eos authoritate præstantior habebatur, sunt mihi non mediocres (inquit) aduersus Ximeniũ odiorum causę: nam & per summam fidei violationem, pactũ cum fratris mei filio neptis suæ coniugium irritauit, & nunc demum patrimonio meo, ne quid grauius dicam, malitiosè insidiatur. Sed illud priuata res est, ipseque suas excusationes obtendit: hoc verò regij Senatus iudicio inter me & propinquum Cluniensem dirimetur. Atque ita apud me statui, nihil turbarum, quandiu abest rex noster, mouere. Noui ego vtpote vicinus, Ximenij huius, magis quàm vos naturam & ingenium: nihil cuiusquam gratiæ, aut authoritati dat, neque vllius terroribus mouetur. Amplã, vt videtis ditionẽ possidet, amplissimam potentiam resp. illi dat. An existimatis ignauiùs quàm solet in pręsentia se gesturũ? Non arbitror: imò multò acrius in nos populi vires excitaturum, cui iam diu odio sumus. Quare aduersus remp. nil esse tentandum censeo: eam autem necesse est lædi, si Ximenium offendamus. Aliam vos rationem cogitate, qua causas nostras apud omnes probemus: & tunc gloria maiorum me indignum iudicate, si non me primum nobilitatis vindicem aduersus huius contumaciam præstitero: & vos propinquos, affinesq; meos omnibus meis viribus protexero. Id cùm Mendozius grauiter simul, & prudenter dixisset, illorum impetus nonnihil infracti sunt, & mitiùs aliquid consultare cœperunt. Visum est Aluarum Gometiũ Mẽdozij generum, Atanzonis & Piozij oppidorum dominum, virum prudentem, & studijs literarum amœnioribus deditum, cum mandatis ad Carolum mittere: qui illorum principum quos recensuimus nomine, Ximenium munere commisso priuari peteret, & causas apud eum eloquenter & copiosè exponeret. Interea Mendozius eos splendidè, lauteque tractare: & quæ est eius gentis principibus, veluti quodã hęreditario iure, magnificentia insita, omni genere ludorum oblectare, variaq; illis spectacula exhibere. Ximeniꝰ qui vires eorum abunde nouerat, terrores Panicos illos vocitabat: nihilque idcirco magis mouebatur, quã si homines aliquot priuati cõuenissẽt, quorũ nulla ditio, nullaq; authoritas aut facultas esset. Nã luxu semper nobilitatis comite, alijsq; minimè necessarijs sumptibꝰ, adeo eorũ census exhaustos esse dicebat, vt solùm voces possẽt, & minas inanes

spargere.

ſpargere.Sed cùm publicam quietem nonnihil turbari priuatis regulorum conſilijs animaduerteret:dedit operam,vt à certis hominibus monerentur,in rem illorum eſſe ab incœpto deſiſtere. Quòd ſi perſiſterét,ſe quidem poſſe,nullis regijs ſiue pecunijs,ſiue militibus, ſed proprijs duntaxat auxilijs,facilè oſtendere, quantò eo inferiores eſſent futuri,ſi manu aliqua,aut militari exercitu agendũ eſſet.Cùm verò legibus ac regis in primis imperio parendum eſſet,viderent in quę pericula ſe conijcerent.Senſim igitur conuentus eſt dimiſſus, ne quid tentaſſe videri poſſent,quod regis animum offenderet. Paulò poſt vt ſe in Ximenij amicitiam inſinuarent ſinguli curarunt. Nam Mendozius literas ad Ximenium dedit officij plenas: Velaſcus intimos ſuos,qui illum eius verbis ſalutarent,à Rexis oppido miſit,cauſatus etiam valetudinem, quominus id præſens faceret. Frequentiſsimus noſtrorum ſermo eſt, poſt Mendozij orationem, proceres illos conſtituiſſe, vt à Ximenio facultates peterentur, quas poſt regis Ferdinandi teſtamentum à Carolo ad remp.gubernandam habere ſe dicebat,atq; ea de re legatos fuiſſe miſſos:quibus Ximeni᷑, vt poſtero die ad ſe venirent,iuſsit:& duo millia armatorũ hominum, quos per vicos Madrito proximos ſimulatq; illuc venerat,in ſtationibus cõtinendos curauerat,multiplices bellicorum tormentorũ machinas,ingentem pecunię tum priuatę, tum regię vim, ſtupentibus oſtendiſſe:& vt ſuis renunciarent mandaſſe,ſe nullas alias facultates pręter illas à Carolo habere.Sed cùm nihil tale in epiſtolis inueniã, vbi de Velaſci conatibus,& de Mendozij reſponſo agitur,potiùs hoc vulgo iactatum crediderim,& effictum ad ſimile Scipionis reſponſum in Hiſpania,vt tradunt Romanarum rerum ſcriptores Quanquã eo tempore Didacũ Lupũ ad Belgas miſſum eſſe ſciã,qui de his omnibus Carolũ certiorẽ faceret:& facultatem quã amplam ab eo peteret,qua ab huiuſmodi auſis regulorũ animos,quoties opus eſſet, deterreret.Ipſi etiã reguli ad Carolum ſuos nuntios miſerũt, qui mores Ximenij grauibus verbis criminarentur:& reipub.intereſſe dicerent,ne ille rebus moderandis pręfectus eſſet : quòd homo cõtumax & vniuerſæ nobilitati infeſtus,ſemper nouas contentiones & lites concitaturus eſſe crederetur. Sed his cauillationibus peropportunè paulò ante regius Senatus occurrerat:longa epiſtola ad Carolũ miſſa,de tumultibus in Bætica,magno regij Senatus contẽptu, & regiæ maieſtatis offenſa,ac totius reip.turbatione, à Petro Gironio factis:

vbi multa quoque obiter ſunt dicta,de regulorum conſilijs. Ximenius,qui ſi Carolus aduentum differret,ſępe ad eundem lapidem offendendum eſſe præuidebat,neque enim in tam latis regnis, varijs negotijs ſubinde exorientibus,occaſiones regulis defuturas aduerſus eum coniurandi,vt nouas turbas quotidie concitarent:cœpit ſecum attentè inquirere,quonam pacto eorum motus & tumultus cohibere poſſet.Erat(vt diximus)Ximenius natura ad res bellicas propenſus:vnde ſi quãdo ſermonibus militarib⁹ intererat,ſtudioſè magnos duces percontabatur,qua ratione populus in officio cõtineri faciliùs poſſet:qua re milites melius cogerentur,& allicerẽtur.De caſtrametationibus,expugnationibus etiam, & oppugnationibus oppidorũ libentiſsimè audiebat.Igitur cùm aliquando de his rebus cum rege Ferdinando priuatim ageret,qui tum prudentia,tum rei bellicæ cognitione & laude,inter ætatis ſuę principes excellebat:regi in animo eſſe intellexit,militarem exercitum quem ſemper ad manum haberet,ex cuiuſq; ciuitatis incolis comparare,& inſtruere.Dicebat enim experientia bellorum edoctus,delectus qui ex ignotis,& vagis hominibus,more maiorum haberentur,perniciem potiùs,quàm vtilitatem in remp.inducere.Nam obſcuri illi,& immodeſti,atque impuri homines,peſsimisque exemplis famoſi,quocunque accederent ex rapto viuere:vicos & agros miſerè vaſtare:infimam plebem & ruſticos homines affligere,milleque alia ſcelera patrare.Quòd ſi per ſingulas vrbes certi quidam ciues nomina ſua ad militiam ſacramẽto darent,qui quotieſcunque à rege vocarentur,bellica ſupellectile inſtructi,ad omnes caſus prompti,& præſto eſſent, innumera incõmoda ceſſatura.Hos enim meliùs & liberaliùs educatos, atq; morib⁹ ciuilioribus prçditos,liberis,vxoribus,& penatibus timẽtes,nihil indignum,aut atrox auſuros,ſed potiùs totis viribus,pro focis,& aris depugnaturos.Quin commentariolos,quibus rei gerẽdæ forma tradebatur,aliquando per otium Ferdinandum ſcripſiſſe aiebat: & ſingula capita,per partes digeſsiſſe:ſed moleſtijs & ęgritudinibus ſubinde obortis impeditum,efficere non potuiſſe quod tantopere moliebatur.Quæ ne fortè aliquis in re ancipiti & à multis improbata, ad Ximenij ſententiam confirmandam conficta putet,hęc eadem Ximeniũ ad Carolum ſcripſiſſe inueniet,literis quas hoc de quo agimus, anno pridie idus Decemb.Madrito ad eum dedit,quarum autographum Compluti aſſeruatur. Hæc igitur cùm Ximenius in memoriam

riam reduxisset,& pręter reliqua emolumenta, summū inde praesidium parari animaduerteret,quod reip.securitatem adferre,& praesentem rerum statum mirum in modum recreare posset,de huiusmodi instituenda cœpit illico acrius cogitare. Nam nullam fortiorē aut potentiorem machinam esse intelligebat, ad omnium animos sedandos,& in officio continendos, quàm huiusmodi exercitum ex proprijs ciuibus & incolis constantē, per ciuitates singulas dispositū. Sed priusquā rem vniuersis proceribus inuidiosam,populis verò nō uam attētaret,Didacum Lupum Aialam,virū experientē & strenuū cuius fidissimā operam in negotijs quę cum rege Ferdinādo tractauerat semper expertus erat, ad Belgas transmittere necessarium esse duxit,vt Carolū de omnibus quę in Hispania gererētur, assiduis Ximenij literis admoneret:& vt eadem opera,regia diplomata publico sigillo,& proprio regis chirographo notata,à Carolo peteret,quibus facultas remp.moderandi Ximenio confirmaretur. Nam quāuis per priuatas epistolas,id iam Carolus abunde declarauerat,tamē in re tam graui,& proceribus odiosa,necessarium cū primis erat, vt omnia ritè & ex maiorum instituto,prout leges nostrae exposcūt, gererētur. Hunc ergo Lupū de rebus quae cū Carolo essent agēdae probè & diligenter instructū,ineunte Aprile proficisci iubet. Mirari Lupus,quòd nihil de literis gubernationē regni cōfirmaturis cū eo egisset,cùm id maximè ad omniū animos cōprimendos, & ad res quas parabat cōficiēdas pernecessariū esse videretur. Sed prudētissimus senex,ad Lupū qui pridie Madrito,pfectus fuerat,cursorē itinere citato mittit,qui hanc ei epistolā propria manu scriptā tradat. Ximenius Cardinalis Didaco Lupo Aialę.S. Quod lōgi istius itineris pręcipua causa fuit,& cuius ante omnia monitū te esse oportuit,tot negotijs & curis districtus oblitus fui. Sic est profectò,quod maximè meminisse volumus,solicitudine ipsa impediēte,primū memoria elabitur: atq; interdū nimia sedulitas & importuna cura,plusq; ignauia aut socordia nocet. Facultatē perquam latā,ad cūcta reip. munera per me obeunda,à rege Carolo in primis petas volo;in qua nominatim ab eo declaretur,nō modò ad regnorū moderationē cōcedi, sed ad tribunalia,& vrbanas praefecturas,iuridicos cōuentus,& ipsū adeo regiū senatū,pro volūtate mea cōponendos,& immutādos:ad fiscū & cēsum regiū explorandū,atq; omniū pecuniarū,quę per praefectos cogūtur ad obolū rationes exigendum. Nam quāuis haec omnia parcè à me,

&

& non nisi summis de causis tentabuntur, huiusmodi tamen facultatem penes me esse, permultum ad reip. commodum & quietẽ interest. Hanc ergo vt erit impetrata, primo quoque tempore ad me mittes. Nihil enim interea, siue publicum siue priuatum à me posse fieri, regi indicabis, ad quod non statim velut validum arietem, diplomatum de hac facultate solennitatem abesse, regij nominis aduersarij non opponant. Quòd si quid hactenus egisse videor tantæ moderationis præfecto dignũ, non tã epistolis translatitijs tribui potest, quas facili opera à regibus obtineri intelligunt, quàm nostræ authoritati & dexteritati: me enim infensum habere reformidant. Nolim hanc nostram petitionem Caroli familiaribus ambitiosam videri: nã ea de causa Deum obtestor, qui cuncta nouit, diu ac multum dubitaui, an mihi esset postulanda huiusmodi facultas: nihil enim æquè odi, atque huiusmodi res quæ ambitionem olent requirere, quantumuis ad publica negotia sint necessariæ. Sed quid agerem, cùm ad id curandum, diuina me primum instituta, regiæ deinde maiestati debitum obsequium, & reipub. tranquillitas, quæ hac potissimùm ratione stabilitur, prorsus dubitantem & inuitum cogerent? Vale Madrito. iij. non. Aprilis M.D.XVI. Sic ergo animos eorum, qui parum beneuoli erga ipsum erant, suspensos & dubios per id tempus tenuit: qui dubitare poterant, an ille tędio negotiorum correptus, reip. curã deponere meditaretur. Quòd si hac de re coram cũ Lupo egisset, vt sũt homines in rebus alienis curiosi, facilè diuinasset, & re patefacta, omnes adhibuissent machinas ad huiusmodi cõcessionẽ impediendã aut retardandã. Nã vt Caroli adolescẽtię pręfecti, quid cõducibile esset diutius cõsultarent, facilè effecissent: atq; interea resp. tumultibus vexata, multũ detrimẽti capere potuisset. Qualiter in eo negotio Lupus se gesserit, Ximenij testimonia partim ad Carolum, partim ad alios scripta declarant. Nam cùm secundam legationem anno xvij, sub mensem Augustum, Ximenius per Baracaldum instituisset, isq; vt erat ingenio vafro & parum syncero, clancularijs sermonibus nõ nihil Lupi fidem apud regem, de pensione Pontificatui Cauriensi in gratiam Episcopi Abulensis imponenda, labefactasset, idque tandẽ Ximenius ex Lupi relatu cognouisset, literas ad regem commendationis plenas, & perquam honorificas dedit, vt ita se rem habere crederet, quemadmodũ ei Lupus dixisset: ijs enim maioribus prognatũ esse, vt nihil eorũ claritate indignũ vllo vnquã tempore cõmissurus foret:

foret: quare non minorem eius sermonibus fidem habere posset, quàm si à Ximenio coram diceretur. Memini me in Oranicis schedis epistolam quandam deprehēdisse, in qua hæc ad verbum Ximenius ad Lupum scribit. Quòd verò excusas, quorūdam sermonibus ad me delatum, hæc negotia parum diligenter à te curari, equidem quantum ad hanc rem pertinet, talem te semper iudicaui, vt vel rerū tuarum negligentem esse potius existimem. De alijs verò, hoc est, fide, & taciturnitate, atque honoris mei perpetua obseruantia, caue dubites quicquam alicui me crediturum, quod nostram erga te caritatem labefactet: eademque prorsus de Petro Aiala Canariensi Episcopo Sentio, quem meo nomine multum salutabis. Quanquā ni ego fallor, id est Ferdinandi regis ingenium, vt nullius vnquam persuasione egeat, ad id quod semel proposuit agendum: quemadmodum nullis vnquā verbis moueri solet, vt quod semel animo nō sedit, rursus probet. Hæc omnia declarant, quanti Lupi fides apud eū fieret, quoúe in pretio, & opinione hominē haberet. Sanè ijs negotijs gerēdis apud Carolū præfectus fuit Lupus, isq; ad eū quotidie aditus, vt si morū seueritati, potiusquā genio, vel ad tēpus studere maluisset, proculdubio honoribus auctior locū in rep. haud obscurū tenuisset. Verū sua vnumquenq; voluptas trahit: & modò animo suo mos geratur, reliqua omnia à plerisq; cōtemnuntur. Ergo Ximenius cui omnis cūctatio in rebus propositis molesta semper fuit, minimè ad id quod animo cōceperat, Lupi responsum, aut Belgarum decreta expectare visum est: sed exercitum, quem parare instituerat, quanā ratione cogeretur, meditari cœpit. Igitur post diutinam consultationē quam partim in Senatu, partim cum viris earum rerum peritis habuit, edictum ad omnes Castellę ciuitates misit, vt quicunque ex earum incolis, pręsertim qui ius ciuitatis & penates haberent, nomen ad delectum quem parabat darent, multis immunitatibus fruerentur. Hi milites reip. futuri erant, & quotiescunque necessitas ingrueret, ad eam protegendam pręsto cum armis futuri, & singulis quibusque dominicis diebus aciem bellico procinctu sub populorum conspectum exhibituri, quā transuectionem vocant. Duces se illis, & qui lituis canerent, ac tympana pulsarent, reliquosq; exercitus ministros pecunia publica exhibiturum: militibus verò peculiaria priuilegia iure susceptę militię concedi, vt ab exactionibus & tributis, quibus pēdēdis plebs, & pagi circūuicini obnoxij sunt, putà hospitijs regio

comi-

comitatui prçſtãdis,& de multis alijs oneribus,& angarijs ſubeũdis, ad quæ vectigalis cõditionis homines tenẽtur,immunes eſſẽt. Nihil principio eo edicto plauſibilius,aut gratius vniuerſç plebi memoria noſtra accidit. Nã ea ratione facilè ad nobilitatẽ viam ſibi paratã ſentiebat,cùm prçſertim tam paruo labore,intra proprios penates, cũ filijs & vxoribus ea ſe munera obituros intelligerent,& nõ ſolũ reip. ſaluti cõſulturos,ſed hoſtibus cunctis formidini futuros. Itaq; paruo temporis ſpatio,pluſquã triginta millia ſelectorum militum,ex ſingulis vrbibus coacta ſunt:qui per omnes bellicas artes ſeſe in oculis ciuiũ quotidie exercẽtes,iucundo ſpectaculo erant. Rurſus iuuentus, quæ niſi rebus honeſtis occupetur,cõtinuò voluptatibus diffluit, à quibus plus periculi quã ab armatis hominibus imminet, vt facilè parentũ exemplis incitatur,curſu & ſaltu,& miſsilibus iaciendis, omniq; armorum genere,& pedibus & equis mirum in modũ exercebatur. Deniq; ludus quidam militaris aperiebatur,quo nihilo optabilius,aut iucũdius Ximenio vnquã potuiſſet accidere: qui eo olim inſtituto,fortiſsimas nationes à viris nõ perinde validis ſuperaras & domitas nouerat. Nunc verò priuatim ſua permultũ referre videbat huiuſmodi exercitũ ad omnes caſus,nullo regis,aut reip. impẽdio in procinctu paratum habere. Cùm Madriti,per portam quç Maurorũ appellatur,Ximenius,& dux Aſcalonius ad aciem inſtructã viſendam egrederentur,& extemplo milites bombardis & ſclopetis, fumum ſulphureum & fragorem concitaſſent, ab Aſcalonio ciuili & beneuolo ſermone monitum ferunt,caueret tetrum fumum,tonitruaq; illa ſulphurea,ne ſubita rerũ parum aſſuetarũ incurſione, noxam aliquam contraheret. Cui Ximenius,pone metum (inquit) ô dux,hic enim fumus & ſulphurea nubes, iucundiùs mihi & gratiùs olet,quàm Arabum pretioſiſsimi odores. Huius militiç notitia poſtquã ad finitimos reges,& remotiores nationes peruenit,cũcti Ximenijcõſilium magnificare,& prudentiam viri ante omnia admirari, qui mirabili inſtituto Hiſpaniã nõ modò ab externis incurſionib' tutã reddidiſſet,ſed cũctorum mortaliũ facilè dominã poſſet cõſtituere. Certè regi Gallorũ Hiſpanæ potẽtiæ æmulo,nihil ingrati' per id tẽpus accidit,quã de huiuſmodi militibus,nõ quidẽ ignotis,aut collectitijs,ſed ex ipſis ciuitatũ ordinib',ſine vllo reip. ſumptu alẽdis,à Ximenio ſuſceptã curã. Vincer' Guiſç Cardinali,qui apud Carolũ erat ꝓpinquitate cõiunctus,mẽſe Iunio ad Ximeniũ ſalutandũ Madritũ diuerte-

diuerterat:qui totius reip. Christianæ nomine, pro ea cura & instituto, gratias illi egit, atq; sponte currentem incitauit, vt tali disciplina & rei bellicæ studio Hispanos populos in officio contineret, quò hostibus perpetuò essent formidini. Erat Vincerus militarium rerũ peritus & Maximiliano imperatori à consilijs, qui tunc Bauariæ principatum æqua cũ duce potestate regebat. Qua de causa eo tẽpore in Hispaniã venerit, nihil certi quod affirmẽ, in epistolis vbi de eo agitur, inuenio: sed creditũ est, à Maximiliano imperatore dissimulãter ad nos missum, vt quid in Hispania per Ximeniũ gereretur cognosceret: aut ipsum nostrę regionis lustrandę studio iter tã longũ sponte suscepisse. Illud certè cõstat, Ximeniũ eius pręsentia impensè oblectatũ, omne genus lautitiarũ, & omnẽ comitatem illi exhibuisse. Dici nõ potest, quantũ hæc noui exercitus institutio, seditiosos homines, & rerũ nouarum cupidos malè habuerit: qui omnẽ aditũ ad tumultus excitãdos sibi interclusum videbãt, atq; illam quã ex regis absentia viuendi licentiã præsumpserant hac potissimũ ratione euanuisse. Idcirco omnibus machinis & cõsilijs, si quomodo eã labefactare possent, aut calũnijs & criminationibus inuidiosam & ingratã facere, laborarunt. Illico hę voces ab incertis authoribus spargi sunt cœptæ, acerbitatis & odiorũ seminaria. Quorsum hæc insolẽs exercitus forma? Quid hęc noua armorũ ostẽtatio? An tędebat Ximeniũ pacis? an homo sanguinarius & Martẽ spirans, tantã concordiã & tranquillitatẽ iniquis oculis cõspiciebat? hoc vnũ nẽpe absente rege defuisse, vt populus ignobilis authoritate publica armaretur, ad nobilitatẽ euertendã & vastandam. Videret quid faceret homo ceruicosus, & propriæ sentẽtiæ tenax, qui vulgo ferocis nationis tantã vim tribueret, vnde eas turbas propediẽ erat excitaturus, quas nulla industria coercere posset. Addebãt etiã, hac militia factũ esse, vt florentes ciuitates & suis munijs ea potissimũ ætate intentæ deformarentur, & ad priscũ squalorẽ redirent, quãdo incultis & barbatis moribus palãtes homines viuebant. Omnes enim opifices (vt sunt homines à labore ad libidinẽ naturâ procliues) desertis officinis in quibus sese exercebãt, militaribus studijs intẽti, id vnũ tantũmodo erant curaturi, quod illis licentiã quiduis faciendi indulgebat. Quare rebus ad vitã necessarijs ciuitates sensim priuatas, tandẽ inopiam sensuras, & vix ad pristinum statum multò post tempore redituras esse. His atque alijs sermonibus aduersus Ximenij conat⁹ passim iactatis, Legio Burgi, Sal

mantica, Metina Campensis, Areualum, Matricalium, & Olmetũ, vltramontanæ vrbes, delectus qui fiebant impedire tentarunt. Sed quæ magis acri & pertinaci animo, atque maiori cum tumultu & seditione, Ximenij imperio sese opposuit, neque à vocibus etiam petulantibus temperauit, Pintiam fuisse, tam Carauaialij annales, quã Ximenij epistolæ produnt. Nam cùm Tapia Segouiensis ad delectũ faciendũ illuc venisset, Pintiani contumelijs affectum in vincula cõiecerunt: & vt in rebus humanis fit, vbi error errori succedit, ita paulatim animi eorum exacerbati sunt, vt nulla Ximenij ratione habita, sese præsidijs omnibus, tanquam contra hostes munierint, vallum & fossam circũ vrbem duxerint, excubias etiam de nocte & vigilias fecerint, palamq; Ximenio restiterint, vt libertatis oppressori, & res perniciosas per vim tentanti. De his omnibus quæ Pintiæ gerebantur, per aliquot ciues regij nominis studiosos Ximenius certior subinde fiebat, sed potissimũ Zaratensis & Leguizami nuntijs, qui cũ Pintiani conuentus quatuor viri essent, dum Ximenij mãdata studiosiùs exequuntur, grauia perpeti sępe sunt coacti. Duæ potissimũ causæ hanc Pintianam seditionem concitarũt, altera quod Antonius Rogius Granatẽsis antistes, qui senatui regio pręerat, aliquotque item amici senatores, peculiari quadam contentione gubernatori Ximenio infesti, quicquid ab illo fiebat calumniabantur. Hi si quando Pintiani ad senatum legatos mittebãt, priuata colloquia & clancularios sermones, cum illis habebant, & Ximenium tyrãnum appellabant. Quòd si hoc de viro iustissimo minus credibile legatis futurum putabant, dementem illum esse & temerariũ, nihilq; pensi in rebus habentem asserebãt. Ea enim omnia nulla senatus regij authoritate, qui rem non modò inutilem, verum etiã perniciosam, eas militares cohortes videbat, sed Ximenij solius voluntate geri. Quæ cùm à legatis apud suos nuntiarentur, animi ad Ximenio resistendũ augebantur. Nã virorum, qui regiæ maiestatis assertores videbãtur, testimonijs audacia cõfirmata, effræni quadã libidine crescebat. Non ergo ignobile documentũ illud fuit: vnde quãtũ noceat gubernantiũ diuisio, & in reip. rebus tractandis priuatarũ simultatũ causa, diuersas partes & sententiã tueri, planũ fuit. Altera porrò causa ab vltramontanis regulis data est, qui omnem sibi potentiam, per circunuicinã regis ditionẽ, in qua paulò ante regnabant, auferri dolentes, simul etiam ne quid inde licentiæ ad propria oppida dimanaret

timen-

timentes,assiduis dictis & cohortationibus Pintianum senatū instigarunt,ne vllo pacto apud se permitterēt delectus illos seditiosos fieri:non enim eos ad aliud armari,quàm ad reip.vastitatem & perniciem. Quare si saperent,suis vxoribus & virginibus prospicerent,& suis facultatibus & peculijs cauerent,quorum nihil tutum aut certū, inter milites armatos possessuri essent. Qui id maiori sedulitate apud Pintianos egerunt, Anricus Almirantus,& Osorius Austuricēsis episcopus fuisse dicuntur. Habebat Almirantus Pintiæ ius ciuitatis,vbi ob antiquá & peruetusta maiorum merita,quibus oppidum vniuersum Almiranto deuinctum est,authoritatem minimè vulgarem,veluti hæreditariam habet. Is cùm fortè per id tempus apud Ximenium Madriti ageret,cuius amicitiam semper coluit, vbi Pintiæ delectū esse faciendum intellexit, posthabita amicitiæ necessitudine,priuatis commodis consulendum ratus,se id minimè permissurum dixit:atque extemplo Pintiam profectus,fratribus & propinquis conuocatis,eos motus authoritate qua pollebat,excitauit. Osorius verò,qui parum æquo in Ximenium animo erat, postquam à Ferdinando puero,cuius ipse pueritiam instituebat,Ximenij diligētia & cura nihil sperare potuit, simul etiam vicinis Pintiæ municipijs,quæ partim propinqui,partim ipse possidebat timens, prætextu oppidi emendi Madrito discedens,clandestinis concilijs Pintianos etiam irritauit:quorum exemplum Burgenses,Legionēses, ac reliqui omnes,quos paulo ante diximus,vicinis regulis curātibus,sunt secuti. Hæc Ximenij animum acriter angebant:nam quanuis in cismontana regione omnia ex eius voluntate gerebantur,& in Bætica Hispalis,Corduba,Giennium,Vbeda,Beatia,aliæq; itidem non incelebres vrbes,in Carpetania verò Toletum & Madritum, atq; ijs ipsis subiecti populi(nam Guadalfaiara Mendoziorum domiciliū, eorum tunc imperio obtemperabat)In Celtiberia Seguntia, Oretum,Villenates,& Murgitani,ac tota demum trans Anam prouincia,promptißimis animis delectus fecissent:quin apud transmontanos ipsos Zamorenses,Taurini,& Abulenses, cismontanos imitati Ximenio paruerant: multi quoq; ex campensibus secuti essent, ac propemodum præter illos paucos, vniuersa Castella:tamen quandiu Pintiani,ac Burgenses, atque cæteri coniurati populi in sententia diuersa persisterent, vt sunt incerta multitudinis studia, perseueraturos Ximenius non putabat. Nam quoties aliquid quod pu-

 blico

blico imperio & authoritate iubetur, à nōnullis quālibet paucis impunè contemnitur, cæteris quoq; occasio datur, in eādem partē paulò post peccandi. Qua de causa Ximenius omnia cum Pintianis māsuetè agere, & ne sibi in re cūprimis vtili & necessaria impedimēto essent admonere. Quòd si concessiones regumúe priuilegia, quibus ab huiusmodi mādatis immunes esse iuberētur, apud se haberent, curarent vt in publicum ederentur: nihil enim se per violentiā, sed omnia ex æquo & bono facturū. Illi tñ elatis animis, vicinorū regulorū patrocinio confisi, nihil ex æquo velle agere respōdent, parumq; curare quid ipse faciat. Nam Pintiana ciuitas pro virili conatura erat, libertatē suam tueri aduersus eius manifestā tyrannidē, donec Carolus in Hispaniā veniat. Porrò in ea sententia, cū Ximenius nihil ex summo iure agere decreuisset, donec quid Carolo sederet intelligeret, vsq; in annū sequentē durarunt. Ex Nauarra iā pacata octingentos equites accersit, eosq; ad Pintiā in proximis locis circūcirca collocat. Sed ne Pintiani contra se vocari existimarēt, Nauarræ recreādæ prætextu, quæ incursionibus exhausta erat, ad Cāpēsem regionē trāstulisse, iactatū est: in qua ob rerum omnium abundantiam, annona multò erat vilior. Lupum verò per literas monet, vt regia, quā diximus, facultas, hæc etiam quæ ad tumultuantes ciuitates pertinerēt cōplecteretur, & primo quoq; tempore ad se mitteret. Rē enim ante omnes necessariā impediri: quā si regis approbatio nō firmaret, necesse erat, vt suæ existimationi cōsuleret, gubernatoris munus deponere: quod se facturū non dubitaret. Porrò, quoniā inuidiosæ regulorū legationes ad Carolum, & Chebrium, reliquosq; principes, missas esse cognouerat: quibus delectus nouitatē, & militarē licentiā criminabantur: ad Carolum scribit, vt de delectibus quæ per Castellā fiūt, nihil grauius propter quorundam calumnias existimaret: nil enim magis è reip. vtilitate vnquam in Hispania fuisse constitutū, vt leges seruarentur, & magistratus legum ministri colerentur, & regia maiestas nulla ex parte minueretur. Nam quòd maleuoli dicerēt, rem esse nouam & insolentem, non ob id esse reijciendam. Quanquam si quis nostrorum regum annales euolueret, à Gotthorum temporibus ad regem Enricum quartum, longa & perpetua quadam serie, duo millia equitum cataphractorū apud se reges tenuisse, quos custodiæ cohortem vocabant, reperiret: vnde regium nomen terrori fuit, & nihil indignum per seditiosos vnquam est tētatū. Postquā

verò Enricus,aut animi socordia,aut potius procerum vafritie,eam custodiam,vt parum necessariam,dimisisset,illis miserijs & ærumnis,quas eius historiæ produnt implicitus,potestatem omnem amisit.Igitur morem illum aliquanto copiosiorem, quòd ita tempora exposcerent,à se reuocatum esse,quò ipse citra vllas impensas regnũ auitum,quietum teneret:& hostibus formidini & terrori esset.Curaret igitur ne vllis factiosorum hominum dictis auscultaret,& se totum Ximenio permitteret,cuius fidem & voluntatem tot in rebus haberet exploratam.Suam verò sententiam esse,vt ad ciuitates quæ iussis minus parentes fuerunt,literas quamprimum mittat, sic acri aceto adspersas,vt posthac suas res quietè agant,desinantque quidquam noui in rep.moliri: nunquam enim leue accipiendum esse, si subditi uel in re minima facere imperata nolint.Et quoniam ob bellorum desuetudinem,post Granatense & Africanum bellum rara erant arma in Hispania,petit vt è Belgarum officinis magnam vim telorum,& thoracum ferreorum,primo quoq; tempore trãsmitti iubeat.Persuasit fidelibus consilijs Ximenius,& omnia ex eius voto sunt facta.Vt regis mandatum cum literis quas diximus,delatũ est, rebellantium populorum tumultus quieuerunt:& Pintiani,qui pertinaciùs & duriùs resistebant,positis armis,& portis apertis Ximenij fidei se commiserunt.Ximenius,vt illis gratificaretur, concessit vt populus Pintianus publicos quosdam procuratores haberet, qui quoties senatus cogeretur adessent:& ne quid aduersus regis,aut rei pub.emolumentum à senatoribus fieret,vetarent: quòd si persisterent,illico regem admonerent.Hoc Pintię maximè necessarium esse Ximenius duxit,quoniam multi tam ex decurionibus, quàm ex ciuibus primarijs, Almiranto & Beneuentano familiares & clientes erant,quorum industria,& consilio multa interdum parũ reip. vtilia in patronorum gratiam fiebãt.Plusquam quatuor millia Pintianorum ciuium chirographa de huius rei petitione ad Ximenium feruntur missa:multa item sacerdotum ac cœnobitarũ,& eorũ præsertim sodalium,qui delicta desertis in locis commissa puniũt, quorũ sodalitas vulgò fraternitas appellatur.Hũc exitũ delectus habuerũt,quibus adiutus,munus rẽp.moderãdi susceptũ,quãuis acerrimis aduersarijs reluctãtibus,sine reip.offensa obire potuit.Nostra ætate rex Philippus,huiusmodi delectus & cohortes Ximenias,de summi senatus consilio instaurauit,vt sibi & reipub.vtiles.Nam & duces in

 singulis

ſingulis vrbibus conſtituit, & immunitates militibus conceſſit,anno huius ſeculi M.D.LXV.menſe Octobri.Sed quoniā fruſtra exercitum terra parat,qui mari etiam vt ſit potēs nō laborat,triremibus quas eo tempore reſp.obtinebat,viginti adiungendas curat:atq; ita claſſem inſtruxit,maritimis regionibus benignè quę ad eā armādā neceſſaria erant ſuppeditantibus:qua à littoribus noſtris hoſtiū arma,& piratarum incurſus depulit.Nā ſtatim ſub menſem Iuliū,cū prope Alicantum,ad inſulam nō longè in eo littore ſitam,quinq; lōgas Turcarum naues claſsis noſtra obuiam habuiſſet,acri prælio cū illis commiſſo,ſexcentis hoſtibus fortiter occiſis,fuſæ captæq; ſunt, & ad Alicantum captiuæ remulco ductæ.Qua de re Leonis.X.pōt. max.gratulationes ad Ximenium ſunt miſſæ,animi præſtātiam, & ſingularem prudentiam,qua in his rebus vtebatur,commendantis. Eſt apud me epiſtolæ autographæ exemplum , Cardinalis ſanctæ Mariæ in porticu,in qua hæc verba leguntur.Superioribus diebus, cū à magnifico D.Benedicto Hurtado ſanctiſsimus.D.N.literas veſtræ reuerēdiſſimæ dominationis recepiſſet,eumq; diligenter ac copioſè,mādata quæ ab eodē tulerat exponentē audiuiſſet:libētiſſimo animo eius ſanctitas intellexit,tā Chriſtianas,tāq; dignas viro principe cogitationes,animo veſtræ reuerēdiſſimæ dominationis inſiſte re:ſcilicet quo pacto & ædificari,& armamentis inſtrui,& cōtinéter teneri claſsis neceſſaria poſſet,cōtra acerrimos Chriſti nominis hoſtes:ſummoq; opere eius beatitudo veſtrā reuerēdiſsimā dominationē cōmendauit,quòd ad tā egregia & glorioſa opera animum adiecerit.Quæ vt ſunt maximè principibus chriſtianis digna,maximeq; pro fide Chriſti neceſſaria,ita etiā nō mediocre parituta ſunt nomē veſtræ Reuerēdiſsimæ. D. cui nec tenuis à ſummo Deo eſt expectāda ex hac re merces:ſed quemadmodū ex ea ſummū percepit,ita etiam ei minimè deeſſe vult,quantū in ipſa erit, quin ad optimū finem deducatur:vt veſtra reuerendiſsima dominatio poterit exploratè iudicare ex breui quod ab ea ſcribitur eidē.Inuenio etiā in epiſtolis,anno inſequenti antiquū apud Hiſpalim nauale (quod noſtri Atarazanā vocant)incuria temporū deformatū & neglectū,à Ximenio inſtauratū,armamētiſq; iterū refectū fuiſſe:ne fortaſſe nauiū apparatarū inopia,noſtri ad littora cōſeruanda imparati eſſent,ſed potiùs omniū animi ad naualia munera alacriores,vt ſolebāt,efficerētur.Sed hāc ſolertis & prouidi hominis curam,poſteri ſtudio incredibi-

bili adauxerunt, tam latè patentibus terris trans Atlanticū Oceanum continenter adinuentis: in quarū regionum ſemotas gentes, ne quid ad Ximenij magnitudinem deeſſet, eius quoq; imperium pene trauit, atq; ipſius prudentia & induſtria, rei neceſſariæ & pietatis plenæ, de Inſulanis in libertatem aſſerendis, principium datum eſt. Per hæc tempora Didacus Columbus, Oceani maris Almirantus, Madriti morabatur: qui anno anteacto, ob graues æmulorum accuſationes, à rege catholico fuerat in Hiſpaniam accerſitus. Poſt regis autem mortem, reip. gubernatione ad Ximenium deuoluta, eius decretum & imperium expectabat. Fuit is Didacus Chriſtophori illius Columbi filius, qui magis diuina voluntate & conſilio, quàm vlla hominum diligentia aut peritia, nouum illum orbem patefecit, qui tot innumeris gentibus habitatus, tot latiſsimis fluminibus irriguus, tot animantibus à noſtris diſſimilibus, tot plantarum generibus nunquam in orbe noſtro viſis refertus, tot metallis & gemmis ditiſsimus, alijs deniq; ſyderibus, alioq; cælo ſuppoſitus, per tot annos latuerat. Igitur cùm crebris, tum Almiranti, tum inſulanorum petitionibus Ximenius compellaretur: videretq; vir prudētiſsimus, ad eas lites trans Oceanum componendas homines aliquot integerrimos mittendos, qui non tam auri & argenti cupiditate, quàm religionis & reipub. ſtudio ad eum laborem capeſſendum inuitarentur: nullibi eos commodiùs poſſe reperiri exiſtimauit, quàm in monachorum cœnobijs, ſed potiſſimùm Hieronymianorum, quos rei priuatæ tractandæ induſtria, & negotiorum agendorum prudentia, inter cæteros pollere palàm erat. Ergo Ludouicum Figueroam, & Alphonſum ſancti Ioannis, illum Melioratæ apud Olmedum, hunc Ortegæ apud Burgos adminiſtrationi præfectos, & tertium cum his Bernardinum Manzanedum qui olim magnis muneribus perfunctus, tunc emeritus erat, viros probitate & prudētia inſignes, vocari iuſſit. Habere enim ſe nonnulla reip. negotia, quæ illorum conſilio eſſent peragenda. Hoſce igitur tres, poſt multos cū illis habitos ſermones, de magnitudine rerum ad quas deſtinabantur, & communi vtilitate reip. Chriſtianæ è ſua opera emanatura, ſi vt ſperabat ſe gererent, cū ſumma poteſtate ad Lucaiorum inſulas mittit, ſed potiſſimū ad Haytinā, quā alij Hiſpanicā, alij ſancti Dominici promiſcuè appellāt, ab vrbis nomine quā Colūbus in ea cōdididit, quę ſola per id tēp' imperio noſtro cęſſerat, ad Almirāti & hiſpanorū

 contro-

controuerſias cognoſcendas,cæteraq; omnia,quæ ad indigenarum quietem,& vtilitatem neceſſaria forent,perſpicienda. Poſt diligentem verò cognitionem habitam,cuncta ex bono & æquo componenda,omni vi noſtrorum militum & tyrannide inprimis ſublata, ſed antè omnia vt rudibus illis populis doctrinam Chriſtianam ſyncere exponerent,maximoperè commendauit. Datus eſt illis comes ad ſontes puniendos,& reliqua munia obeunda,Alphonſus Suazus, ob vitæ ſanctimoniam & iuris peritiam Ximenio notus: cuius excellentem virtutem,ærumnoſum illud naufragium,quod anno eius ſeculi.M.D.XXIIII.apud inſulas Scorpionum fecit,abunde demonſtrauit. Igitur Hiſpali ſoluentes,ad ſancti Dominici vrbem ſub extremum Decembrem monachi peruenerunt,Suazus verò ſub primum Aprilem inſequentis anni. Hieronymianis apud Frãciſcanos diuerſari placuit:qui dũ pridie natalis domini horis matutinis cum hoſpitibus Franciſcanis interſunt,eo calore ex regionis ſitu, quæ nõ longè à circulo æquatore diſtat,correpti ſunt, vt ſudare & æſtuare cogerentur:quo die vuæ è vitibus recens demeſſæ,atq; itidem maturæ ficus primis menſis fuerint appoſitæ. Horum imperio cùm multa ſint prouidenter facta,illud potiſsimùm memorabile eſt. Inſulani,quos rex Ferdinandus quibuſdam qui in Hiſpania degebant,veluti patronis protegendos commendauerat,vnde & commendatarij vocantur,Ferdinandi actis reſciſſis,prorſus ſunt abſentibus ablati. Erat enim omnino iniquum,vt homines abſentes,otio & delitijs in Hiſpania dediti,potiores haberẽtur,quàm fortiſsimi viri,qui poſt vaſtum mare emenſum,magnos labores in armis tolerarunt,ob religionis & Hiſpani imperij prorogationem. Itaque Inſulani veteranis militibus pro cuiuſq; labore & meritis ſunt attributi. Tunc vulgò pro certo habebatur,Inſulanos iure belli ſeruos eſſe:quare non ſolùm illis imperabant vt mancipijs, ſed ad onera vehenda,vt iumentis,vtebantur. Hieronymiani Chriſtiana pietate id indignum & alienum eſſe intelligentes,quanuis non omnino in prima illa cenſura opinionem inueteratam abſtulerint, tamen vt Inſulani in vicos redigerentur,atq; vt oppida incolerent effecerunt. Nam prius nullũ illis municipij ius,nullum coloniæ,aut priuatarum legum concedebatur:ſed dominorum tantùm voluntate aut ſtabant, aut cadebãt. Curatum eſt ergo,vt diuinis myſterijs,& Chriſtianæ religionis documentis per ſacros miniſtros probè imbuerentur,& tyrannica mi-

litum seruitute qua oppressi tenebantur, nonnihil liberati, quoquo modo tandem respirarent. Actum id fuit magnis contentionibus, & vt in rebus nouis & incertis contingit, non adeo claro & euidenti operæpretio. Nam cùm aliæ Insulanorum diuisiones, partim per Columbum Almirantum, partim per regios ministros iã olim factæ essent, atque nunc idem per Hieronymianos nouam hanc tẽtari nostri milites intuerentur, cõiectantes quod postea fuit, alias atq; alias superuenturas, donec Insulani solida libertate donarẽtur, multi malis animis & mentibus præditi, immodicis laboribus Insulanos diuexantes, è vita tandem migrare coegerunt. Horum patrum potissimùm industria artem arundinum mellitarum, totamq; illam sacchari conficiendi rationem mirum in modum creuisse aiunt. Quare in Hispaniam reuersi, magno in pretio, & honore sunt habiti, vt multarum rerum vtilium authores. Sed quoniam ad dulcium arundinum officinas robusta seruitia necessaria erant, nam mollia Insulanorum corpora labori cedentia prorsus fatiscebant: nonnulli ex nostris inscio Ximenio, sequenti anno à rege Carolo apud Belgas impetrauerunt, vt ex Æthiopicis mancipijs, quæ ex Nigritarum regione à Lusitanis in Hispaniam aduehuntur, quadringentos aut aliquãto plures ad nouas insulas traijcere liceret. Id postquã Ximenius resciuit, rem esse perniciosam palam dictitauit: atq; illico ad Carolũ fucum illi factũ in ea re scripsit: neq; satis à Belgis animaduerti potuisse, quantam seditionis materiam & tumultus, nouis illis regionibus dedissent. Esse enim Æthiopes illos bellicis studijs aptos, neq; omnino animis destitui ad egregiè plerunq; dimicandum. Sciret itaque scelerum ministros trans Oceanum misisse, à quibus rudes populi gladiatoriam audaciam condiscerent: & qui aduersus Hispanorum imperium seruile bellum aliquando concitarent. Neglexit prudens cõsilium eo tempore Carolus, aut Chebrius potius, per quẽ omnia gerebantur: & non tam ad reip. commodum Ximenij monita spectare existimauerunt, quàm ad tacitam aliquam querelam aut dolorem, quòd eo inscio ad quem reip. cura pertinebat, traiectio illa Æthiopum esset facta. At post eius mortem, anno eius seculi M.D.XXII. in hac ipsa Dominici de qua agimus insula, quadraginta Æthiopum conspiratione, bellum seruile excitari cœptũ est. Quod nisi diuina ope, atq; duorum fortissimorum militum, Melchioris Castri & Francisci Abulensis præstantia, sub primis initijs repres-

ſum & extinctum eſſet, ingentes motus & ſtrages edidiſſet. Nam cū Caſtri villam non longè à ſancti Dominici vrbe Ęthiopes primo incurſu inuaſiſſent, eamq́; hoſtiliter deprædati, vltra animis ferocibus procederent, ferrum & ignem Hiſpanis minitantes, ſibiq́; alios ex conſeruis adiungerent: Caſtrus quem damni ſuſcepti dolor premebat, non expectato Almiranti aduentu, qui lentis itineribus, vt Caſtro videbatur, aduerſus Ęthiopes cum exercitu veniebat, vndecim equitibus, quos ſex pedites comitabantur, noctes dieſq́; feſtinãs rebelles ſeruos ad Ozoam Suazi prædium cõſecuti ſunt, qui infeſtis mucronibus noſtros expectabãt. Sed equitum impetu bis aut ter diſperſos, atq; rurſus coëuntes, tandem fugere ad montes compulit: indeq́; Almiranti aduentu deiecti, furcis ad vnum ſuſpenſi ſunt. Quòd ſi fortè Caſtro Almirantum expectare libuiſſet, Suazi villã ſerui proculdubio expugnauiſſent, & centum alios Ęthiopes, qui in operis illic continebantur, ſibi adiunxiſſent. Deinde Azuam oppidum properare, & vi captum, quod feciſſent, præſidijs munire conſtituerant: indeque bellum aperto marte dominis indicere, deque inſulæ imperio cum Hiſpanis contendere. Sed nunc in Hiſpaniam redeamus: vbi cùm Alebritenſis Nauarra pulſus, auiti regni cupiditate teneretur, ſimulatque regem Ferdinandum obijſſe cognouit, occaſionem peropportunam ad Nauarram recuperandam (vt arbitrabatur) nactus, Gallicis præſidijs & militibus fretus, per valles Pyrenæorum Roncalem, & Iſannam inſtructo exercitu Nauarram ingreditur. Id non mediocriter Ximenij animum, quanuis intrepidum & conſtantem, perculit. Nam rebus, propter recentem Ferdinandi mortem nondum planè vt oportebat conſtitutis, imperium planè exercere non poterat, & regulum aliquem in Nauarram mittere, qui prouinciam illam teneret, & Alebritenſi ſeſe opponeret. Nam Fadricus Acunius Bondiani comitis frater, qui Nauarris eo tempore pręerat, impar ſanè eſſe credebatur, ad Gallorum impetus comprimendos & propulſandos. Non quòd animi robur, aut militaris induſtria ei deeſſet, ſed vnus aliquis neceſſarius erat, qui patrimonij & propriæ ditionis viribus, hoſtium ferociam ſuſtinere poſſet: ſed nemo ſeſe offerebat ad rem difficilem adeo ſubeundam. Tandem Antonius Manricus Naiarenſium dux ad eam prouinciã tuendam ſeſe obtulit, vir conſilio & manu ſtrenuus, & qui ſuam ditionem finitimam Nauarris, loco ſatis idoneo ad commeatus

& auxi

& auxilia comparanda habebat. Id Inachum Velascum, Castellę conestabilem, propter antiquas cum Naiarensi simultates, Agramontesium factioni timente, quibus cũ sibi apud Nauarros necessitudines multæ intercedebant, male habuit. Quocirca recusationibus sollenniter apud Ximenium interpositis, & impedimentis obiectis, adeo res protrahi cœpit, vt parum abfuerit, quin Nauarram Albritēsis præoccupauerit. Quod proculdubio euenisset, nisi Ferdinandus Villalua Placentinus, qui tunc tribunus militaris cum pedestribus manipulis in Nauarra erat, incredibili vigore & præstantia hostes interea irruentes fregisset. Nam cùm eos in montium angustijs esse cognouisset, vbi vepribus & rubis, atque præruptis saxis, semitæ fallentes & impeditæ erant, locorum difficultatibus, & suorum virtute militum adiuuantibus, Gallorum cohortes profligauit. Ex Nauarris verò omnes principes viros, qui exercitum Gallorum ducebant, Albritensis necessarios & fautores, paucissimis exceptis qui per loca inuia euadere potuerunt, captiuos duxit. In ijs fuerunt Petrus Nauarræ Marcalcus, & eius frater Didacus Vellez, qui apud Albritensem rebus incolumibus in magna quondam æstimatione fuerat: Garri prę terea, & Gamboæ, & Vicani oppidorum domini: qui omnes Ximenij iussu ad Atienzæ præsidium, arcta custodia asseruandi, sunt abducti. Inde Marcalcus, qui inter reliquos principem locum tenere videbatur, ad Simancæ arcem translatus, vitæ captiuæ tędio, cùm nihil rebus suis bonæ spei affulgeret, in grauissimum mœrorem incidens, anno M.D.XXIII. vitam exosam abrupisse ferunt. Albritensis, qui dum Marcalcus cum Gallorum exercitu per saltus pyrenęos in Nauarram ingredi curabat, Sancti Ioannis oppido, quod in citeriori Pyrenæorum radice est, per vim capto, arcem obsidebat, cùm stragem suorum resciuit. Ergo Hispanum militem in arce defendēda constantem videns, spe omni abiecta de Nauarra capienda, in Galliam est reuersus, obsidione arcem liberans. Præfectus arcis à tergo recedentem vrgens, extremos malè multauit, & oppidum receptum fossa & vallo muniuit. His de rebus Ximenius certior factus, Villaluæ per literas gratias agit, quòd cùm res sub nouacula esse videbantur, tam fortiter & strenuè operam nauasset: & illum deinceps beneuolentia non vulgari complexus est. Quare si quid grauius in re bellica accideret, eius etiam absentis sententiam requirebat. Huius consilio & persuasione, aliquot Nauarræ præsidia, & nonnullorum

rum oppidorum muros Ximenius diruit,vt nonnulli affirmāt. Certè nil potuit aptius & vtilius pro tempore excogitari. Nam cùm Nauarri,regem suum omni studio restituere vellent,aut singulis in oppidis præsidia militaria erant imponenda , quod infiniti sumptus fuisset,& nostris littoribus noui milites quærendi ad hostes Africanos propulsandos,aut muri solo æquandi,quod factum est:sic enim indigenę faciliùs cohiberi poterant,si res nouas molirentur:& Galli non erant in apertis vrbibus duraturi contra nostrorū vim,& impetum,quem quotidie à munitis oppidis erant facturi. Hoc Nauarri ægerrime tulerunt,quibus miserrimum spectaculum fuit,in eorū oculis oppidorum muros euerti,& arces validas ac præsidia,quæ aliquot in locis rebus nostris incommoda habebātur,à fundamentis omnino exscindi. Nam tunc se debellatos,& omnem rebellandi occasionem amisisse intellexerunt. Igitur siue à Villalua incitatus, siue suopte ingenio ductus,vt erat consilij semel probati tenacissimus, rem arduam & difficilem,dicto citius confecit. Marzilla fortissimū & arte & natura præsidium,altera ex parte Aragone flumine ambiente,& muris latissimis vndique,nō sine profundis fossis cinctū, & spatiosa in planitie collocatum,sine ullis tumulis aut monticulis quibus hostes occultari,aut machinæ imponi posśint,hanc cladem prudentia & virtute Annæ Velascæ euasit:quæ absente marito Falcensi Marchione,cuius id præsidium erat,mœnia ne diruerētur curauit. Nam cùm Ximenius huic rei conficiendæ Acunnium præfecisset,& is à Velasca regis nomine,præsidium illud posceret, ponte ligneo sublato,aditum Acunnio negauit:& se optimam præsidij custodem,donec Carolus rex aliud iuberet,futuram proclamauit:quare Acūnius infecto negotio discessit. Datus est locus Ximenij æmulis obloquendi,quem præcipiti & temerario iudicio,siue potiùs animi furore,ad res perniciosas patrandas actum esse dicebant. Accedebant Nauarrorum querimoniæ oppida sua deformata contemplantium,quæ non secus ac trunca cadauera iacere dicebant. Onerabatur etiam violatæ religionis calumnia:cui non satis fuisset vetustis & nobilibus oppidis eam cladem intulisse,nisi etiam sacram diuo Francisco cum cœnobio ædem,multos per annos religiosissimè ab indigenis veneratam,quæ apud Olitum oppidum erat,solo quoque vt cætera exæquasset. Tot denique ea de re ab inuidis & maleuolis,in peiorem partem cuncta rapientibus,sunt iactatæ calumnię

vt

vt post Ximenij mortem, colorem aliquem quærentes, ad pecuniã Vzedanam occupandam, eam dixerint rege iubente intercipi ad Nauarræ mœnia instauranda. Sed hæc omnia euanuerunt, & quãtũ ea Ximenij prouidentia vtilitatis & quietis attulerit, suis primũ temporibus cognitum, qui eo admirabili stratagemate Gallũ coercuerit, & postea eo mortuo, populis in Hispania seditiones concitantibus, prorsus Nauarra ad Gallos defecisset, nisi murorum præsidio destituta, nihil noui moliri ausa esset. Audiui aliquãdo Nauarros aliquot primarios viros de hac re disputãtes, quibus Ximenij factum partim laude, partim reprehensione dignum videbatur. Nam Tafallam, Olitum, Tudellam, & si quas alias ad Aragoniæ, atque Castellæ confinia sitas, & à Gallis semotas, potuisse saluas manere, quæ facili opera à nostris defendi poterant. Et quanuis Pompelo vrbs Nauarri regni caput, quam vnam Ximenius & præsidio militari firmandam, & muris, & fossis muniendam curauit, in potestatem hostium venisset, hinc nostri resistere, & hostes profligare potuissent. Non enim aliam ob causam Viannæ præsidium, quod non Longè à Lucronio est incolume esse relictum affirmabant. At Lumbierum, Mendigurriam, Hirundinãzum, aliquotq; item in eo situ arces, prudenti quidem consilio dirutas, quod nimirum pyrenęis montibus vicinę facilè capi ab hostibus poterant, nec tam paratis auxilijs defendi. Sed nonnulli qui in sermone aderant, mihi postea declararunt, hos Viamontensis factionis odio, harum quas diximus euersionẽ collaudasse, quòd Viamontensibus dominis parerent: illarum verò quod Agramontensium possessiones essent, quorum illi partes tuebantur, culpasse. Nam in has duas factiones, Nauarræ regnum odijs admodum inueteratis diuisum esse, res notior est quàm vt in ea declaranda immoremur. Non multò pòst Alebritensis fatis concessit, non sine suspicione veneni, Gallorum rege, post spem Nauarræ capiendæ depositam, ne assiduis Alebritensis flagitationibus vexaretur, cui se obnoxium esse videbat, id procurante. Sub idem tempus Ferdinandus Villalua. XI. Calend. Augusti, domum ad prandium reuersus, subitò quodam stupore sensuum correptus, quem apoplexiam medici appellant, in gremio vxoris animam efflauit. Creditum fuit, & hunc veneno interijsse. Nam ob consilium de muris diruendis Ximenio datum, maximo odio apud Nauarros laborabat. Ximenius rerum ab eo gestarum memor, Stellæ oppidi in Nauarra per-

percelebris præfecturam, atque cum ea arcis custodiam, & vrbis Placentinæ decurionatum, quæ singula regis Ferdinandi beneficio Villalua obtinuerat, in eius filium transtulit. Quod vt ratum & immotum haberetur, ad Carolum scripsit: & inter alia regum nostrorum eam semper consuetudinem memorabilem fuisse dicit, vt quę inclytis factis beneficia parentes meruissent, ea quoq; illis decedentibus ad eorum filios transferrentur, præsertim si dum regi seruirent morerentur, quod Ferdinando Villaluæ contigerat. Nam ita homines alacriores ad munera commissa fideliùs obeunda redduntur, si suæ quoq; virtutis præmia ad liberos esse trasferenda intellexerint: quos naturali quodam affectu quam maximè ornatos, & prouectos cupiunt. At cùm ea quæ diximus Ximenius filio cōtulisset, tribunatū conferre noluit. Erat enim in hac sententia, vt militares tribunos (quos Coronellos appellari diximus) ab exercitibus crederet auferē dos: quoniam multorum dominium ab omnibus meritò damnatum, in exercitum inducebatur. Præstare itaque vnius imperio cuncti obtemperarent, quàm in tot tribunos potestate diuisa, impensæ, tumultui, atq; demum inobedientiæ locum dari: cuius ille rei magnam in bello Oranico experientiam ceperat. Erat Villalua corpore valido & compacto, nec minus manu quàm iudicio strenuus. Altero oculo dùm gladijs exercetur, ab aduersario orbatus esse fertur; quod viris fortibus, veluti fatale quiddam esse nōnulli arbitrantur. Aiunt, Romæ Villaluam bis eodem die singulari certamine pugnasse, atq; victorem in vtroq; pronuntiatum. Nauarrorum ergo motibus nondum sedatis, literæ quædam arcanarum notarum, quas Lusitanus veredarius ad Gallū deferebat, per Salsitanæ arcis custodē interceptæ, minimè quidem negligendum esse quod Lusitanus moliebatur, declararunt. Agebatur de sponsalibus, & fœderibus ineundis in nostri imperij damnum & offensam. Præterijsset veredarius, nulla facta literarum exploratione, si postquam Perpennanum transijt, epistolam quam ad illius præsidij custodem afferebat, rupisset. Nam Salsitanus aliquid monstri alicx non redditis literis suspicatus, integrum fasciculum ad Ximenium misit. Accidit autem vt ille Compluti tunc esset: quare fasciculus Adriano cardinali, vt gubernationis participi est traditus, paulò ante solis occasum: qui rei grauitate (vt parerat) commotus, vt ad Ximenium statim properet, & sine mora literas in manum tradat iubet. Multa iam nocte

nuntius

nuntius Complutum venit,& vt Ximenius à somno excitaretur cu rat:afferre enim se negotia magni momenti,& quæ dilationẽ ferre nequeāt. Ille verò literis perlectis nulla vultus aut vocis mutatione, præterquā quòd nonnihil molestiæ propter intempestiuū hominis aduentum cepisse, præ se ferebat. Renuntiato (inquit) Adriano, me operam daturum, vt incommodis, quæ imminere videntur, obuiā eatur. Deinde ad Carolum regem de omnibus diligēter scripsit: & quid deinceps Lusitanus gereret, per exploratores solicitè obseruabat: atq; Aialæ Fonsalitano apud Lusitanum oratori, vt eum de omnibus quæ illic dicerentur, aut fierent, magno studio certiorem faceret monuit. Id Fonsalitanum accuratè fecisse Ximenij epistolæ declarant. Dum hæc gerebantur, lites sunt compositæ inter Velascum & Manricum, qui ad præfecturam Nauarrorum obeundam præclaris conditionibus est profectus. Multum id remp. iuuit, & bonam Ximenio occasionem obtulit, alia negotia ex dignitate administrandi. Complura sunt quæ Naiarensis præclarissimè gessit, dum Nauarrorum regionē à Gallis tutatur, sed illud in primis memorabile, quod ad Carolum Ximenius scripsit: sic enim fiet vt ingenia Gallorum cognoscantur, & quantum intersit viros magnanimos, nec auaritiæ morbo laborantes prouincijs præficere, intelligamus. Lethensis regulus, qui in Gallia Aquitanica principatum tenet, ad Naiarensem scripsit, vt ad se fidum aliquem hominem mittendum curet: habere enim, quæ iure boni vicini nuntiare vellet, non sine magno eius commodo. Missus est Gonsaluus Pizarrus centurio, ob bellicam virtutem Naiarensi carus, illius Francisci Pizarri pater, qui Perhuanam ditissimam regionem, post subactum à Cortesio Megicum, nostris patefecit. Ergo Lethensis, post longum cum Pizarro sermonem, vt Naiarensi renuntiet maxima fide & taciturnitate commendat, se illi, Galli regis nomine, triginta millia coronatorum, aliaque neutiquam reijcienda munera daturum, modò Gallis dissimulanter faueat, aut saltem, ne omnino se Alebritensi aduersarium ostendat: cui pro antiqua vicinitatis necessitudine, ad recuperandam auitam possessionem, è qua per summam iniuriam deturbatus esset, omnis fauor aut dissimulatio officiosa debebatur. Pizarrus mirari se dicit, quo pacto id Rex Gallus esset præstaturus, qui fidem fregisset, quam non ita pridem Hispano dedisset, de pace seruanda. Lethensis adhuc (inquit) Pizarre igno-

ignoras,nulla re melius, quàm iurisiurandi religione contempta mortales falli? An tibi leuia esse,aut toleranda probra videntur,qui bus Gallos Hispani quotidie afficiunt,& non quauis ratione vindicanda? Quæ postquam inter se collocuti sunt,atque de homine mittendo,qui responsum à Naiarensi referret conuenisset, in Nauarrā Pizarrus est reuersus. Vt Naiarensis hoc rescivit, non mediocriter se esse offensum existimauit,quòd de proditione à Gallo esset appellatus. Quare grauiter est minatus in nonnullorum conspectu, ita vt posset ad Lethésem dimanare,se sceleratæ legationis internū cium, aut infami suspendio puniturum,aut catenis constrictum ad Ximenium missurum. Ad Pampelonis custodiam Ferrera quidam Aragonius per Ferdinandum Regem designatus fuerat,à cu ius vrbis defensione totius Nauarræ asseruatio pendere videbatur: hæc etiam vt ad Naiarensem pertineret Ximenius omni studio contendebat. Quare ad Carolum scripsit,Aragonijs & Nauarris ob veteres iam olim inimicitias & discordias, malè conuenire,& se in hac sententia esse, vt Ferrera Pampelone dimoueatur,& vir aliquis è Castellanis tam nobili vrbi præficeretur, qui Nauarris esset gratiosior: aliôqui meritò timeri posse,ne Nauarris cicatrices nondum obductæ recrudescerent,& res nouas cogitarent. Ferrera hac de causa Pampelonis præfectura se abdicauit:sed cui tradita fuerit,certum quod affirmem non habeo:certè Naiarensi tradita non est.Nauarrorum prouincia Ximenio rem public. capessenti satis negotij facesserat,cuius tranquillitati probè consultum fuerat, Naiarense rebus præfecto: sed, vt imperijs recenter partis solet euenire, nouæ subinde difficultates suboriebātur. Supremus Nauarræ senatus ad quem totius regni moderatio pertinet, pari ex vtraque factione senatorum numero,in tot enim regnum Nauarræ diuisum esse diximus, more maiorum constare oportebat. Is autem qui princeps senatus deligebatur, quem illi regentem, nos præsidentem appellamus,in quo maximum momentum ad res gerendas inest, quoties ex factione Agramontensi erat, Viamontensibus omnino iniquus,eorum commoda multipliciter lædebat: tantundem etiam,si Viamontensis præses erat, in aduersarios designabat. Quamobrem Ioannes Alebritensis Nauarræ quondam rex, atque post eum,Nauarra subacta, Ferdinandus Catholicus, præsidem externum,
senatui

Senatui esse proponendum decreuerunt: qui conuentu publico celebrato, communibus crearetur suffragijs, vt leges patriæ iubent. Hoc sub illis regibus Nauarri tolerarunt. Sed Ximenio rempub. moderante, Belgarum principum fauore & auxilio vsi, vt Caroli voluntate, ad priscam consuetudinem reuocaretur magno studio contenderunt. Id cùm Ximenius, ex amicorum relatione cognouisset, ne id Carolus permitteret, multis causis in medium adductis effecit: addens etiam, nulla in re Carolum, aut Ioanne Alebritensi, aut Ferdinando auo inferiorem esse, vt eo imperium adepto aliquid Nauarri licentius conarentur. Emersit aliud grauioris curæ, de Cardinale Alebritensi in Pompelonis Pontificatum, quo pulsus fuerat, restituendo. Nam vt id per Ximenium fieret summus Pontif. contendebat, aliquotque etiam ex purpuratis patribus. Consuluit ea de re Najarensem Ximenius: cui ille nequaquam reipubli. conuenire respondit, hominem alienissimum prouinciæ prouentibus in nostrorum caput armare, vnde proculdubio motus perniciosi erant emersuri. Quare consultius sibi videri, eam pecuniarum summam militibus alendis tribuere, ne prouincia exactionibus vexaretur. Et hęc quidem de Pontificatus restitutione, pro sua in regem fidelitate sentire. Nuuardanésem verò arcem, quę ad Antistitis Pōpelonensis curam spectat, quanuis tunc Cęsaraguſtani Archiepiscopi diligentia viro probo demandata erat, diruendam censebat, aut sibi custodiendam tradi: ne si casu in Alebritensis potestatem veniret, incommoda quæ experti iam fuerant, renascerentur. Vtrunque ex Najarensis sententia factum fuit, tam felici & strenua cura, vt Nauarrorum negotia, Ximenij animum ab alijs rebus tractandis, post hæc non auocarint. Postquàm externi motus conquieuere, intestini continuò sunt exorti. Nam cùm Malacitani iam olim cum Anrico Almiranto de iudicijs maritimis exercendis cōtenderent, post Regis catholici mortem, qui Anrico cognato patrocinabatur, occasionem nacti, tribunal, furcam, & quicquid huiusmodi potestatis insigne, in ora maritima ille retinebat, inconsulto Ximenio, neq; vllam Senatus regij sententiam expectantes, apud quem causa tractabatur, demoliti per tumultum sunt. Nam Castellę Almirantus, vetusto quodam maiorum instituto, orę maritimę & naualibus prælijs pręfectus est, & ius in nauticos homines habet. Quòd si quid controuersiæ naucleris inter se, aut cum vectoribus accidit, eius consilio

& iudicio dirimitur. In cunctis ergo maritimis regionibus, & locis portuosis, atq; rerum commercijs frequētibus, quales Hispalis & Malaca sunt, furcas & iudices constituebat. Id illi indignū, & cōtra publicam disciplinam esse proclamabant. Nam cùm semper ad eas vrbes propter maris opportunitatē, homines moribus corruptis cōfluant, assiduéq; noua flagitia patrēt, quoties per publicos lictores in ius vocabantur, Almiranti tribunal appellabāt, ad quem eorū cognitionē dicebant pertinere: quare pœnas frequenter euitabant, quas aliôqui sub iudicibus regijs erant daturi. Accedebat etiam, quòd militares cohortes, quę ad maritimam oram tuendam in his locis sunt, si quādo ob aliquod crimen erant puniendæ, nūc ad Almiranti nunc ad regis tribunal confugientes, iudicia eludebant. Quamobrem maritimi incolę, vt tam grauia incommoda euitarent, hanc Almiranti potestatem prorsus tollere, & euertere studebant. Sed ante omnes Malacitani in Almiranti iudices tumultuosissimè inuecti, omnem potestatem illis ademerunt. Almirantus grauiter apud Ximenium, vim & contumelias conquestus est: qui acriter Malacitanos per literas obiurgat, & vt à violentia abstineant, iubet. Quòd si quid aduersus Almirantum habeant, ius esse & iudicia. Quòd si potestatem aduersarij verebantur, se aduersus regulorum potestatem, populorum assertorem & vindicem, quantum per leges liceret, futurum. Malacitani paucis quibusdam ciuibus credentes, qui eos ad tumultus ciendos missis ad Belgas criminationibus inducebāt, authoritatem Ximenij contempserunt: & se nihil ex iudicio cum Almiranto, donec Carolus adueniat, acturos respondent: à quo mandata habebant, vt suo iure interdum vterentur: moremque illum tyrannicè inductum, à littoribus suis depellerent: statim vniuersam multitudinem ad defectionem incitantes, ciuitatem in armis esse iubent. Sed ne quid hostile Ximenius tentaret, tormenta, & machinas bellicas, per vrbis mœnia dispositas, ad omni conatu resistendum appararunt: idque tanta contentione & ardore, vt singuli ciues plurima vasa ærea in vnum congregantes, ingens tormentum conflauerint, hoc titulo superscripto.

MALACITANĘ LIBERTATIS ASSERTORES F. C. Augebant animos eorū, epistolæ quædā à Belgarū proceribus missæ, quibus vt in libertate sua tuēda perstarēt monebātur, se enim apud Carolū effecturos, ne eis fraudi ea rebellio esset. At Ximeni' quē

inter cęteras occupationes tranquillitatis publicæ cura in primis solicitabat, Antoniū Cueuam, Atratę oppidi dominum, virū bellicis studijs clarum, delectu ex publicis militibus momēto tēporis facto (hic enim primus militiæ institutæ fructus gratissim⁹ Ximenio fuit) cum sex millibus peditum, & quadringentis equitibus aduersus Malacitanos mittit. Illos primum vt regijs mandatis obediant per fecialem moneret, mandat: quòd si rebelles imperata facere noluissent, tunc vt in reip. hostes sęuiendum esse, & vrbe capta factiosos puniendos, & ciuitatem ad solitam quietem reducendam. Procedebat magnis itineribus Cueua, iamq; ad vrbem Antequeram venerat, quam nonnulli Singiliam esse putant, & bidui itinere à Malaca distat. Sed Malacitani consilium mutantes, & fortunis suis consulentes, cum Alminranto iure agere, totamque rem ex Ximenij voluntate quem iusti amantissimum esse nouerant, transigere decreuerunt: nam plebs vniuersa rerum omnium egestate premebatur. Duos ex sua ciuitate iurisperitos ad Antonium Cueuam legatos mittunt, qui ne vltra in armis pergat supplices deprecentur: se enim paratos esse ad Ximenij mandata exequenda: quem nunquam permissurum (qua est religione) sciebant, vt Malacitana littora ab Almiranticorū iudiciorū ministris, tanquā à prædonibus miserrimè infestarentur. Certiorē de omnibus Ximeniū Cueua facit: ille verò quandoquidē ita animati essent, iubet vt sine sanguine negotia cōponat, omniaque illis polliceatur iubet, quæ salua regiæ personæ quam sustinebat celsitudine, tolerari & cōdonari possent. Quinq; tātummodo punitis, qui seditionis authores fuerant, cęteris publicè venia est data. Ad Carolum Ximenius eam ciuitatem ex sententia sua, absque ferro & cędibus pacatam esse scripsit, serius tamen ob Belgarum literas, quibus Malacitani fidebant, vt quiduis audere & sperare possent. Quarum literarum exempla ne vanum esse quod à se dicebatur arbitraretur, cum suis mittebat: vnde etiā illud intelligerē posset, multum damni reip. creari, si res magna diligētia & cōsilio prouisę, facilè à suis Belgis irritarentur. Belgas enim tam lōgo spatio ab Hispania semotos, parum quid nr̄is cōducat nosse. Quare (inquit) si meę authoritati prospexeris, cui tua etiā hac in parte cōiuncta est, mirū in modū rēp. iuueris, quę sola existimatione & authoritate gubernatoris sēper stetit. Tūc etiā Velasquides Cuellar, rationū regiarū prefect⁹, & quęstor maxim⁹, Guterij Velasquidis iurisperiti filius, Marię Velascę vxoris suasu Areualū

Vacceorum municipium per vim occupare conatus est. Eius oppidi ditio attributa fuerat Ioannis. II. regis vxori post mariti mortem. Porrò Guterio Velasquidi viduæ reginę cura est demandata, & simul arcis Areualensis custodia, quę post eius mortem ad Ioannem filiũm deuenit. Tunc verò Caroli regis iussu, Areualum, Vlmetum, Matricalium, sanctam Mariam niueam, cum horum municipiorũ territorijs, Ximenius Germanę reginæ tradiderat: quibus quandiu viueret, vti frui liceret. Nam cùm Ferdinandus catholicus testamento cauisset, vt triginta millia nummûm aureorum Germanæ reginæ, ex Neapolitana regis pecunia singulis annis penderentur, & illa in Hispania diuersari maluisset, visum est Carolo, de Ximenij consilio, conditionem accipiendam esse, vt quæ multò honestior & vtilior esset. Id cùm Velasquides agi cognouisset, se Areualensis arcis prefectura, quam sibi, & posteris in perpetuum acquirere meditabatur, ea ratione deijciendum animaduertit. Quare cum Maria Velasca vxore negotio communicato, clam Areualum proficisci instituit, & oppidum pręsidijs militaribus munire, vt nullo vnquam modo Areualum in Germanę potestatem veniret. Fuerat Velasca reginę intima, sed tunc ob priuatas rationes illam pessimè oderat, vnde Velasquidem maritum ne id permitteret, vehementer instigauit. Accedebant ad hæc aliquot regulorum cohortationes, qui Germanæ reginę res malè procedere cupiebant. Velasquidi verò optimo & ornatissimo viro, atque quibusdam illorum affinitatis propinquitate coniuncto omnia bona optabant. Quare ad hoc consequendum, fauorem & auxilium pollicebantur. Ximenius qui non tam illum propria voluntate, cuius integritatem & placidos mores iam diu nouerat, quàm vxoris suasu ad eam rem incitari videbat, primùm literis, & amicis per internuntios sermonibus, deinde regijs epistolis, quas è Belgio ad eum beneuolentiæ plenas, dandas curauerat, reuocare à proposito laborauit: minas etiam interposuit, de reipubli. iniurijs vindicandis, si minus dictis pareret. Sed plus apud Velasquidem ponderis habuerunt assiduę vxoris obiurgationes, & Almiranti promissa, quàm Ximenij humanæ & vtiles monitiones. Nam eo ipso tempore Almirantum ad Areuali muros accessisse certũ est, & municipij primarios viros ad se vocatos dictis grauissimis monuisse, ne sibi ipsis vllo pacto per ignauiã deessẽt nec vllo modo à ditione regia ad muliebre imperiũ, & impotentiam

transferri

transferri paterentur, eiecto Velasquide, cuius mansuetudinem & lenitatem nouerant: præsertim rege absente, qui si omnium incommodorum, quę ex hac re suborientur certior factus esset, longè aliter regnis suis consuluisset. Quibus etiam, vt magis ad resistendum Ximenio confirmarentur, literas nonnullorum regulorum, puta Velasci comestabilis, Pimentelli Benauentani, Mendozij Guadalfajarensis, proprijs chirographis notatas ostendit, quibus liberos suos cum militaribus copijs, ad Areualenses protegendos se missuros promittebant, si quid violentum, aut hostile à Ximenio tentari animaduerterent. His dictis permultum animati, Velasquidem vt in sententia permaneat adhortantur: se enim potius fortunas, & vitam amissuros, quàm sustineant vt sua libertate spoliati, alterius quàm regis potestati tradantur. Ergo Ximenio omnia prius experiri cupiente quàm ad arma esset veniendum, multos menses ea Velasquidis contentio durauit. Quam cùm nulla tandem mitiore ratione finiri posse videret, Cornelium quatuoruirum cum armatis cohortibus ad Areualenses comprimendos misit. Is pro Areuali portis consistens, per pręcones inclamari publicè iubet, si statim regijs mandatis parerent, contumaciæ & læsæ maiestatis veniam se polliceri: sin praui propositi tenaces persisterent, bellum cruentum, vt eorum insania merebatur, illis indicere: & contumeliam reipub. illatam, multis damnis esse vindicaturum. Velasquidi verò defectionis authori proditionis infamiam denunciare, quę ad liberos genusque suum, vt sempiterna turpitudo deriuetur: & eius insuper bona vniuersa proscribere, & publicare: se enim piè & iustè legatum venire, è quatuoruiris regijs vnum, ad eam controuersiam dirimendam. Id cùm aliquot diebus quę ad eam clarigationem solennes sunt fecisset, cùm neque Almirãtus, neque alius ex regulis quos commemorauimus, auxilium Velasquidi ferre, aut clientes suos, vel copias mittere, vt promiserant, ausi fuissent: tandem ille ad seipsum rediens, & malis quæ interim familię suę acciderant, & rebellionis tædio fatigatus, militibus quos ad Areuali pręsidium congregauerat dimissis, Cornelio se dedere necessarium esse duxit. Reserantur extemplo Areuali portę & maxima totius populi acclamatione Cornelius quatuoruir in oppidum recipitur, cui arcis præfecturam, iuxta regia mandata, obtinẽdam tradidit. Tunc si quãdo aliàs, claro exemplo, & manifesto documẽto innotuit

quantum momenti regis nomen in Hispania teneat, modò comites secum habeat, prudentiam & magnanimitatem, quæ in Ximenio inueniebantur. De his omnibus ad Carolum Ximenius scripsit: & ne sibi aduersus omnes pugnandum esset, ipsius priuatim literis Almirantum cumprimis comprimendum esse monuit: nam vbique, sed in Hispania præcipuè, omnia exemplis constare aiebat. Porrò, obedientiam quę regibus debetur, rem esse fragilem, nisi adsit timor quidam & reuerentia: iam enim per omnes angulos iactari, regi Almirantum opponi in Areualensium immunitate protegenda. Quæ cùm probè Carolus consyderasset, omnia ex Ximenij voluntate confecit. Venit sub mensem Iunium sequentis anni ad Ximenium Velasquides, quem inter cæteras calamitates, filij Guterij Velasquidis mors, qui maior natu, successioni destinatus, ineunte Februario obierat, non mediocri dolore afflixerat: seque & omnes fortunas suas, eius fidei & humanitati commisit. Ille verò miserum ac supplicem, qua meliùs potuit ratione seruauit: & se apud regem sua negotia, & salutem, non secus atque hominis amici & necessarij, curaturum pollicitus est: de qua tunc sanè non laborasset, si eius fidis adhortationibus, potius quàm aliorum vanis consilijs obtemperare maluisset. Ergo Madriti expectare iussus, omnibus in rebus Ximenio adesse, nihil superbum aut elatum ostentare, quęsturę suæ munus exercere, se regi obsequentem pręstare, & omnia sobriè admodum & modestè agere visus est. Dum hæc geruntur morte paulò post præuentus fuit. Quare votorũ compos, id Ximenio sedulò curante, fieri non potuit. Veneni propinati suspicio, propter pręproperum eius obitum (vt sunt sinistra mortalium iudicia) oborta est, sed quæ inter prudentes temeraria & inanis sit habita. Nam quod aliud pręsentius venenũ, quæúe lues pestilẽtior, aut grauior, quàm tot molestiæ in Areualensi rebellione deuoratæ? Tam fallax amicorum ad eam instigantium patrocinatio? Anxius & incertus in capitis periculo euentus? qui quoties animos mortalium solicitat, dici non potest, quàm acerbè discruciet. Accessit filij hęredis, quem dignitatibus & opibus ornauerat, mors immatura: qui fecialis maximi, quem nos præconẽ dicimus, sacro magistratu, & Membrillana cõmendataria pręfectura per regem Ferdinandũ donatus, atq; patris Velasquidis pecunia Vaquerilli oppidi possessione adauctus, gradũ sibi ad ampliores dignitates & opes parauerat.

Cæterùm Velasquide mortuo, Ximenius multò diligentius à Carolo contendit, vt vxoris & liberorum commodis prospiceret, quos omnino destitutos videbat, nisi solita regiæ celsitudinis beneficentia, domus viri optimi, deque rege ipso benemeriti subleuaretur, conferendo in adultos filios, quæcunque pater à rege beneficia suscepisset. Nam se iudicij sui testimonium Velasquidi dare, ante seditionem Areualensem, ad quam partim vxoris iurgia, partim regulorum suasiones reluctantem & inuitum perpulerant, optimi & preclari ciuis documenta semper dedisse: post sedatum verò tumultum summa fide munera regia, quibus est prefectus obijsse, & præsto quoties reipub. vsus poscebat sibi fuisse. Solebat autem Ximenius huiusmodi testimonia rarissimè cuiquam præstare. Res verò Areualenses, quæ Velasquide sublato, in Germanæ reginę potestatem protinus concessurę videbantur, meliorem libertatis asserendę, Ximenio vindice, occasionem habuerunt. Nam cùm Germana in mariti defuncti gratiam, Ferdinandum puerum, atque adeò diuersam factionem complecteretur, Ximenius de Areualensium, & Vlmetanorum immunitate seruanda apud Carolum agere cœpit. Neque enim tutum esse, antiqua & valida municipia locò commodissimo ad offendendum posita, inquietę mulieri concedere. Et vetus verbum in Hispania esse, qui Vlmetanis & Areualensibus potiri posset, totius Castellę dominum futurum esse. Idque non solum ex nostris historijs, sed viuentium etiam memoria, ne rem admodum vetustam se afferre putet, comprobari posse: qui Ioannem Nauarrę regem, hac potissimùm fiducia, quòd Vlmetum ditionis suæ esset, Ioāni.II. Castellæ regi bellū toties indicere ausum meminissent. Nam reginę cōmodis è testamento Ferdinādi satis consultum esse, Matricalio celebri oppido cum circumiacente territorio, pro Neapolitana commutatione dato: cuius animum iam ipse pertentauerat, & optimis rationibus effecisse, vt sibi satis esse factum credat. Nec sententiā mutasse videri posse, quamuis nuper Velasquide viuo, ea oppida reginæ condonanda censebat. Tūc enim Caroli regis literas ad se totius negotij inscium fuisse delatas, quibus Areualū, & reliqua quæ diximus municipia, vt reginæ traderet iubebatur. Quod cùm Velasquides impedire conaretur, se omni tādem ratione effecisse, vt Caroli mandata sacrosancta essent. Nūc verò cùm & Velasquides vltro paruisset, atque è viuis esset sublatus,

omniaque ea loca à regijs ministris cum præsidijs tenerentur, sententiam suam apertè declarare: & pro regia quã sustinet persona, quid sit factu vtilius consulere. Præsertim cùm Areualenses & Vlmetani, vetusta regum priscorum priuilegia, sed potissimùm Ferdinandi quarti, quem à Carauajalis fratribus ad diuinum tribunal vadatum apud Giennium obijsse aiunt, in scrinijs publicis seruent, quorum exempla ad eum mittebat, in quibus propter antiqua eorum oppidorum merita, magnæ ad hoc pertinentes immunitates concessæ sunt. Visa sunt Carolo ea omnia, quæ à Ximenio scribebantur, regijs rationibus perquam necessaria. Quare vt ipse quæ essent vtiliora prospiceret, rescripsit: se enim rata habiturum omnia. Interea regina quorundam consilijs in diuersum mutata, clam Ximenio Vlmetanos solicitat, vt se eius imperio subijciant, mitius multò sub fœminea lenitate, quàm sub alterius potestate experturi. Sed cum illi vnanimes repugnassent, rursus Ximenium, vt priorem conditionem iuxta Caroli mandata exequatur, petit: dummodo manum aliquam militarem aduersus Vlmetanos repugnãtes mittat: sibi enim ingentem fraudem fieri, dum rem altiùs consyderat, sensisse, soli Matricalensis collatione. Adaugebat hac in re Germanę animum legatorum Belgarum consensus: nam iam quoque Laxaus Adriano quoque socius venerat, qui vt erant iuxta gentis ingenium, simplicioris cuiusdam naturæ, atque rerum nostrarum ignari, facilè dictis aliorum mouebantur: & magis Ximenium natiua quadam seueritate, quàm rei ipsius animaduersione ad ea omnia impedienda concitari, arbitrabantur. Ille tamen propositi constans, in re parum necessaria non multum esse laborandum statuens, placidis responsis tempus eximebat. Et quoniam Carolum, & Belgarum principes, querimonijs assiduis regina fatigabat, vt eæ parum curarentur, sibiq; vni eius rei exequutio mandaretur, admonebat. Nam quamuis Germana indignata Galliam petere destinauisset, multò minus offensę, aut damni ex quouis loco inferre posse, quàm apud nos inter factiosos agens, & fomenta seditionis ministrans. Itaque res Areualenses & Vlmetanę in Caroli aduentum dilatę sunt. Non minori molestia Ioanna regina Caroli mater, morbo durissimo conflictans, Ximenij animum afficiebat: ea enim (vt diximus) atræ bilis commotione misertimè vexata, Turdesilis Vaccæorum oppido vitam difficilem transigebat: vbi pater Ferdinandus, loco certè amœno & peraccom

modo,

modo, ſedem ęgræ & dolenti dederat. Ludouicus Ferrerius Valentinus, qui eius curę & cuſtodię præfectus erat, aut ſenectutis vitio ad res exequēdas tardus, aut ignarus quo pacto grauem reginę morbum tractaret cura retúe, nunquam ab illa obtinere potuit, vt ex obſcurris & tetris cubiculis, quę morbum contumacem inſigni offenſione adauxiſſe credebātur, ad lætiora & luminibus renidentia, atq; auris ſalubrioribus afflata, habitationem mutare vellet. Lecto molli, & blandis lodicibus, qualibus reginę vtuntur, ſomnū capere prorſus recuſabat. Humi, aut tabulis, in ſummam obſecrantium gratiā, deſuper ſtratis cubitare, delitiæ magnę erant. Hyeme rigente, veſtes pellibus pretioſis ſuffultas, aut alio quouis modo ad temporis iniuriam propulſandam munitas, pertinaci ſententia auerſabatur. Triduo omni cibo & potū perſæpe abſtinebat: neq; vllis familiariū precibus ad eſcam ſumendam adduci poterat. Nonnunquam quòd regni gubernaculis priuata, in illa cuſtodia aſſeruaretur, conquerebatur. Doluit Ximenius reginæ vicem, & vt rei iuxta honeſtę & piæ nō deeſſet, cùm ex Ludouici cuſtodis negligentia, tantum incrementi morbum reginę ſuſcepiſſe pro certo haberet, Ludouico Ferrerio iā ętate graui, vacationem laborum conceſsit, & in eius locum Fernādus Ducas cognomento Strata, Talabricenſis ciuis ſubrogatur. Hic illuſtri loco natus, & rerum prudentia & induſtria valens, dum efferatum fœminæ animum arte quadam perapta tractat & demulcet, tandem effecit, vt cubiculo prorſus expurgato, & labris fictilibus, quibus carnes in prandium & cœnam afferebantur eiectis, ad humanitatem priſtinam rediret. Nam cùm huiuſmodi vaſa quotidie menſis apponerentur, nulla efferri patiebatur: vnde putreſcentibus obſonijs, teterrimus odor ſentiebatur. Quare lecto cubans quietem capere cœpit, & ad rem diuinam audiendam foras prodire: & ſe reginā eſſe ſentiens, vitam illam grauem, & inhumanam relinquere. Id gratiſsimum Carolo accidit, proque tam diligenti & officioſo erga parentem reginam ſtudio, gratias per literas Ximenio egit. Ferrerij ſenis incommoda, Ferrerius filius Toleti prefectura amotus adauxit. Nam cùm eius negligentia omnia confuſa iactari, & quorundā priuatorum libidine, potiuſquam vlla legum obſeruantia fieri Ximenius nouiſſet, qui ante alias Hiſpanię ciuitates Toletanam curam gerendam ſibi eſſe peculiari officio exiſtimabat, pręfectura Ferrerium amouet, & Portocarrerum Palmæ comitem virum magna laude, &

magnanimitate clarum, eius loco paulò post substituit. Sed cùm nostra ciuitas in factiones duas iam olim sit diuisa, Syluiam & Aialanam: hæc Portocarrerum ad eum magistratum assumi priuatis de causis recusabat. Iam cunctis ferè eius factionis primarijs viris ad id violentia & armis prohibendum animatis, comes Fonsalitanus veritus, ne ea factio, in qua ipse primas tenebat, parum obsequens Ximenio esse videretur, quem vnicè semper coluerat, Fonsalita Toletū venit, & eos motus facilè repressit, atque ita cunctis approbātibus Portocarrerus receptus est. Inter cætera quæ in epistolis de Ferrerij iunioris amotione facta reperio, vnum sanè est memorabile, & quod magis antiquis maiorum temporibus, quando morum rigor & seueritas vigebat, quàm nostrorum temporum licentia gestum videri potest. Galleccus iurisperitus, qui Toletū in acta Ferrerij cogniturus venerat, rebus omnibus accuratè inquisitis, de Ximenij sententia aliquot ex publicis ministris, quibus Ferrerius in præfectura vsus fuerat quòd iustitiæ exequendę pretextu, nihil non iniquum gessissent, per vicos ciuitatis, pręcone pręeunte, atque eorum peccata proclamāte, flagellis cædi de more iussit. Simili seueritatis exemplo, grauiori tamen vindictá, in Arroium Calatrauę cruciferum, ni sibi fuga cōsuluisset, animaduertere iam meditabatur. Hunc enim in Zoritana cōmendataria pręfectum, potiùs libidines suas explere, quàm munus commissum, ex dignitate obire, multorum sermonibus & querelis cognouerat. Nam honestis virginibus inuitis parentibus vim intulerat: nuptas per summam iniuriam stuprauerat: atque asidua peccandi consuetudine liberos etiam ex illis susceperat. In eius locū Sanctium Cabrerum, virum probum, Ximenius suffecit: & ad Carolū continuò scripsit, si fortè Arroius ad Belgas venisset, scelus suum mēdacio & summa impudentia excusaturus, eius gulam laqueo frangi imperaret. Calcenam sanctę inquisitionis Senatus secretarium, & Aguirrum è iudicibus vnum, aliquot ex causis grauissimi ordinis cō sortio eijcit. Aguirrus verò, quòd multis in rebus reip. vtilem sese pręstitisset, non multò post in Senatum supremum transfertur: in quo ad extremam vsque senectam durauit. His atque alijs exemplis fortitudinis, & constantię suę per Ximenium editis, tātam sibi authoritatem apud omnes comparauit, vt nemo esset qui non impēsè cuperet, in eius se beneuolentiam & amicitiam insinuare. Vniuersi penè Hispaniæ reguli, simultatibus, & dissidijs posthabitis, vltro illi ob-

sequentes

ſequentes fuerunt, pactis etiam conuentis de eius dignitate tuenda, non ſecus ac ſua, & propinquorum. Ex Bœticis Fontius Arcobticenſis, ex quo Vrennas res nouas moliebatur, Ximenij partes ſecutus eſt. Ipſe Vrennatum comes, cum Petro Gironio maiori natu filio, depoſitis odijs, quæ aduerſus Ximenium vana ſpe conceperant, rebus ſuis proſpicientes, ſe neque vnguem tanſuerſum ab eius mandatis diſcrepare inſtituerunt: in eoq; vſque ad motus Villafradeos ſine fraude perdurauerunt. Ex Carpetanis Paciecus Aſcalonius, qui ob Toletanæ vrbis vicinitatem, nunquam à Ximenij voluntate diſceſſerat, eo tempore magis confirmatus, aſſiduis ad eum itionibus, omnem obſeruantiam & culturam exhibebat: atque vt idem faceret Georgius Vrennas, illi propinquitate coniunctus, ante omnes curaſſe certum eſt. Ad eam nouam animorum coniunctionem, quanuis Aſcalonius ſponte ſua bene erat animatus, Ioanna Anriqueſia eius vxor, fœmina lectiſsima, & diuis ob ingentem pietatem çara, permultum momenti attuliſſe dicitur. Illa enim cùm abſentiam mariti tolerare non poſſet, qui apud Ximenium continuè agebat, Madritum venit: & coram ſanctiſsimis Ximenij conſilijs, & actionibus conſyderatis, intellexit diuinum honorem ab illo tantum captari, & à ſummo Deo tantum pendêre, illique vni fidere. Quare hoc apud coniugem frequenter commemorans, effecit tandem vt Aſcalonius ſimulatione, ſi qua fortè vtebatur reiecta, ſyncero & amico pectore hominem ſanctiſsimum complecteretur. Ex vltramontanis, Aſtunigana familia, cuius dux Bejarenſis princeps eſt, multis de cauſis Ximenio obſtringebatur, ſed potiſsimùm ob prioratus ſancti Ioannis controuerſiam, quę inter ipſum & Albanum ducem erat. Almirantus, qui niſi Velaſquidis negotia interceſsiſſent, in Ximenio colendo Aſcalonio inferior haud fuiſſet, rurſus ad eius beneuolentiam rediens, Beneuentanum vnà coniunxit. Hos Aſturicenſes, & Gallecia omnis ſequebatur: Lemoſio, & Andrata comitibus, id apud ſuos ſedulò curantibus. Pauci quidam priuatis de cauſis, adhuc infenſi Ximenio perſiſtebant, primarij illi ſanè & principes viri, Mendozius Infantatus dux, Velaſcus Comeſtabilis, Fadricus à Toleto Albanus dux. Hi enim cùm ad ſuas voluntates, Ximenij animum pertrahere nequirent, vi & potentia qua multùm valebant, non tam re-

ipsa quid ille iuberet contemnebant, quàm se id facere verbis ostentabant. Nam quoties ad rem ventum est, taciti & quieti inter suos desidebant, quemadmodum Velasquidis negotia declararunt. Igitur cùm omnes motus compresi essent, atque nihil sibi negotij ab vllo ex regulis facesseretur, multa partim ad reipubl. vtilitatem, partim ad regij census incrementum necessaria facere est aggresfsus. Nã primùm ne tumultus denuo exorirentur, ipseque securus & liber, rebus quas proposuerat animum intenderet: tormenta bellica, & æneas illas ac operosas machinas, quę propter ponderis immanitatem nequeunt loco facilè moueri, tribus potissimùm Castellę regionibus, cum priuatis magistris & præfectis, collocare instructissima decreuit: in vltramontanis, ad Metinam Campensem: in Carpetania ad Complutenses: in Bætica ad Malacitanos. Ita enim si qui tumultuarentur, aut alio quouis modo aduersus rempubli. iniurij essent, non spectatis aliunde præsidijs, facilè sub ipsis principijs coerceri, & infringi posse. Hoc tamen ad Metinam factum tantum esse, in epistolis reperio. Nouam item pecuniam percutere, illique diui Francisci imaginem ex altera parte insculpere, tẽtasse aiũt, sed Senatoribus regijs multum dehortantibus consilium mutasse. Deinde ad regia vectigalia cognoscenda conuersus, totamque aulæ priuatam rationem, quę regis catholici diutino morbo multipliciter offensa, atque perplexis ambagibus confusa erat: edictum à Carolo eius nomine promulgandum postulauit, ad tabulas omnes siue publicas, siue priuatas, quæ de rebus regijs tractarent, à quibusuis hominibus extorquendas, siue ij in supremo Senatu iudices, siue apud principes aut respubli. legati, siue domi cubiculo præfecti, aut denique muneri cuilibet per Ferdinandum regem olim delecti, aut pręposíti fuissent: vt eę in publica scrinia reconditæ, quoties vsus posceret depromerentur. Fuisset hęc res cumprimis fructuosa, & ad rerum nostrarum cognitionem vtilis: nescio enim quo sinistro fato, rerum apud maiores actarum negligentes, illorum instituta contemnimus: & quid illi egerint, aut qua ratione vixerint, nostris tantummodo cogitatis contenti, parum percipere aut inquirere curamus: vnde parte ad nostras actiones instruendas commodissima, vitam nostram priuamus. Nihil enim securiùs discitur, quàm cùm alieno periculo sapimus. At hęc scrinia facta non fuisse satis constat: nam cùm tot rebus Ximenius distra-

distraheretur, in quibus reipubli.incolumitas versabatur, nemini mirum videri debet, si omnia quę animo proposuit, tam paruo tempore ad exitum non adduxerit. Cęterùm tabulas permultas rerum publicarum, & libellos rationum à ministris illis exegisse, certum est: ex illorum enim notitia in ordinum Senatum inquisiuit, hoc est, de militarium magisteriorum censibus, de sportulis, & mensę magistralis (quam vocant) salarijs, de commendatarijs pręfecturis, quę rectorum custodia carebant, de iudicibus in eorum Senatum asciscundis, deque alijs multis ad eam rem attinentibus prouidendis. Nam cùm eorum magisteriorum recens esset sub regibus possessio, nullibi minus notitię, aut plus fraudis & iacturę erat. At ita in eo diligenter se gesit, vt in primo cognitionis triduo omnes trium ordinum leges, omnes sanctiones, consuetudines, & decreta, quibus obtemperare militares commendatarij tenerentur, peruiderit: simul etiam quæ ad censum pertinebant, typo quopiam in genere perceperit. Præfecti maximi commendatariorum, qui Ximenio in res eorum inquirenti, contradicturi proculdubio erant, aliqua interea opposuerunt, quibus se non modò à Ximenij potestate, sed à regia quoque si possent, vindicarent. Verùm ea omnia tanta prudentia & dignitate à Ximenio sedata sunt, vt vniuersis commendatarijs parentibus, omnia ex illius voluntate sint confecta. Sed ne aliquis fortasse requirat, quæ sint illa quę commendatarij opposuerunt, nosque propterea, nisi aliquid de eo dixerimus, negligentię insimulet: Calatrauenses, & Alcantarani, quorum illi ad Oretum, hi ad pontem Trajani sacras suorum collegiorum ędes tenent, diplomata summorum Pontificum apud se habere iactabant, quibus eorum magisteriorum pręfecturæ, iuxta Cisterciensis ordinis ritum institutę, nulli præterquam sui ordinis Antistiti, sine maximo piaculo subiectę esse possent. Quæ omnia vana & futilia esse, prorsusque ad tempus eximendum adinuenta, multis rationibus Ximenius declarauit. Nam ea quę de diplomatibus Pontificijs ferebantur, cœnobitis Cisterciensibus, qui sacris ędibus inclusi, in solitudinibus delitescunt, quemadmodum & cęteris, qui ad eum modum viuunt, religiosorum sodalitatibus, sui ordinis Antistites habere à summis Pontificibus iure quidem concessum est, quibus alienos pręfici rectores indignum & indecens esset: & sub externis & rerum suarum ignaris magistratibus, o-

mnia sursum, & deorsum miscerentur. At militaribus homini-bus, qui in luce clarissima apud regium comitatum, aut in castris viuunt, sacrum tantummodo Cistercienfium cognomen, certaque aliquot instituta quibus sese addicerent data: non autem arctam cœnobitarum normam, vnicamque illam abbatum iurisdictionem. Atque ita Ferdinandus catholicus Antonium Rogium Archiepiscopum Granatensem, tribus magisterijs aliquando præfecit: eorumque maioribus comitijs omnia moderans Antonius interfuit. Quin etiam ne in primario tantum eorum magistratu accidisse id respondeatur: sancti Iacobi commendatarios, qui Augustinianum ritum sequuntur, apud Calatrauenses & Alcantaranos, multis muneribus obeundis præfuisse. Heri verò & nudiustertius, nonnulla etiam per Adrianum Caroli legatum in eorum comitijs effecta esse, quę hanc omnino dubitationem soluerent. Meminissent enim, non ita pridem, præfecturam Calatrauæ maximam, sine solenni cruciferorum rogatione, Caroli duntaxat voluntate, quibusdam in speciem comitiorum congregatis, Petro Nunio Guzmano fuisse collatam. Quocirca multò sibi æquiora petenti, nullo modo si saperent, resisterent: neque enim posse ab incœpto cessare, literis ad id efficiendum à rege missis. Quod si facerent, se operam daturum, vt, quod illi iam dudum cupiebant, Petrus Nunius Guzmanus, præfectura haud rite obtenta deturbaretur. Id enim quod eorum priuilegia apertè imminuebat, contra morem illorum inauspicatò factum esse, sibi quidem multum displicere. Scripsit quidem ad Carolum Ximenius hac de re sæpius: & Didacum Gueuaram, quem non ita pridem clauigerum creauerat, præfectum maximum eligendum, suoque periculo alterum deijciendum susceperat, qui ferme cunctorum commendatariorum odijs magistratum illum gerebat: nihil tamen circa eam rem obtinuit. Igitur dum vniuersas magisteriorum rationes euoluit, totumque illum militarem ordinem explorat, quadringenties centena millia nummûm, commendatariorum periniqua dissimulatione, in singulos annos ex regijs prouentibus intercipi inuenit. Nam cùm illi ad bellū Mauris inferendū, limitesq; nostros defendendos & tutandos, certū militū numerum proprijs sumptibus tolerare teneātur, id omnino prętermittentes, regię curæ & impensis relinquebāt. Quare vt decebat proui-
sa

ſa duo Calatrauenſis magiſterij oppida, quæ centenis millibus aureorum ęſtimabantur, ab Aragonijs iniuſtè occupata, per Touillam & Cabrerum Calatrauenſes commendatarios, regię rurſus ditioni vindicauit. Vim tentare principio Aragonij, litē ſub iudice eſſe obijcere, præſidijs & militibus oppida firmare. Sed re probè per Ximeniū cognita, eaq; apud ipſos declarata, poſt longā ſub rege catholico poſſeſsionē, licet inuiti oppidis ceſſerūt. Sed quoniā Touillæ opera in eo negotio cōficiendo inſignior fuit, volens Ximenius ſtrenui hominis diligētiam beneficio aliquo condecorare, cùm paulo ante Ciaconium quendā fiſco magiſteriorū Calatrauēſis, & Alcātarani præfectum, parum rite creatum comperiſſet, neque enim facultatem vl lā, tabulasúe collatrices, ab ordinis ſui principibus habebat, ſed vnicum duntaxat Ferdinandi catholici chirographum, quo illi facultas cōcedebatur, arcem quandā cum deceſſore fiſcali cōmutandi ob munus in Ciaconij gratiam relictū. Id autem non modò iniquū, & contra ordinum militarium conſuetudinem, ab eorum Senatu diſsimulatum fuiſſe aiebat, ſed impium quoque & rei ſacræ diuendītę labe infectū. Proinde nullo modo amplius tolerandum, neq; Ciaconium ad priuatas eius ordinis rationes procurādas, id eſt enim fiſco nomē, ſine magna religionis offenſa, haberi poſſe. Inerat ſimul in Ciaconio parua muneris gerendi dexteritas, habitusq; ipſe totius corporis contemnēdus. Ideo Ximenius de totius Senatus authoritate, fiſci eū pręfectura amouet, eamque ad Touillam trāsfert. Ne quid tamē fraudis Ciaconio fieret, qui arcē fructuoſam pro obtinenda pręfectura dederat, vt arx illa ſua redderetur cautum fuit. Doluit, vt par erat, Ciaconius, & grauem ſibi iniuriā illatam apud Carolum cōqueſtus, Belgarum tandem fauore effecit, vt amoto Touilla, Ximenij mandata irrita eſſent: ipſeque rurſus pręfecturę reſtitueretur. Quod quamuis Ximenius ęgerrime tulerit, deque eo ſępius ad Carolum ſcripſerit, nihil tamen impetrare potuit. Touillæ verò, quem prǽmio aliquo, vir rerum ab eo bene geſtarum memor, omnino afficere cupiebat, de Senatus decreto Sabioticam cuſtodiam contulit: & quadraginta millia nummorum ſportulę vice, ex communi ordinum militarium pecunia aſsignauit: atque vt id ratum haberetur, apud Carolum ſtudioſè effecit. Quoniam verò iudicum inopia Senatus ille militaris laborabat, Tellum ſancti Iacobi cōmendatarium, virum iuriſperitia, & rerum earum notitia percelebrem, Luxanum ſuum neceſſa-

necessarium, doctrina & nobilitate clarum, Calueti loco in Senatum elegit. Hunc Caluetum Zoritanorum municipem, quòd ad id munus parum aptum iudicaret, Senatu ordinum paulò ante amouerat: cuius rei dolorem Ouetensis Pontificatus, quem illi postea Carolus contulit, leniuit. Voluisset ad eum modum cæteros qui aderant in eo Senatu iudices regis iussu Ximenius explorare. Nam Osorium Episcopum Asturicensem, qui Senatus præses habebatur, Alarconum quoque Senatorem Senatu pellendos iam meditabatur: proque Osorio Alphonsum Tellezium, coloniç Montalbanicæ dominum substituendum, pro Alarcono Gonsalũ Fernandum marchionis Plegiani fratrem. Neque in hunc tantummodo militarium ordinum Senatum, sed in alios quoque qui comitatum regium sequuntur, & post in Granatensem & Pintianum conuentum esse accuratè inquirendum proposuerat. Sed ne totam rei inuidiosæ molestiam, in se vnum duntaxat deriuaret, priuatas literas super ea re à Carolo petit, quibus de alijs Senatoribus loco amotorum eligendis, aut nominandis à rege ipso demandaretur. Bæticæ prouinciæ, & Calatrauensis (quam campum vulgò appellant) administrationibus, quæ iam diu rectoribus carebant, Didacum Lupum Padillam, Ferdinandum Cordubam Capræ comitis fratrem, qui postea clauiger factus est, viros domi, ac militię egregios, & qui eisdem regionibus aliàs prępositi operam non pœnitendam exhibuissent, gubernatores, hoc est, generales præfectos dedit. Erant etiam aliquot eorundem ordinum præsidia, sine commendatarij militaris custodia: quæ quoniam à factiosis, aut grassatoribus occupari poterant, si diutius pręposito carerent, quanuis in Caroli aduentum res minoris momenti differre destinauerat, custodes quoque peraccommodos quęsiuit, quibus interea præsidia commẽdauit. Vnum tamen quod iam dudum secum cogitauerat, adhuc superat, sed rei inuidia deterrebatur: suspensusque aliquandiu fuit, an multorum simultates, & negotium odiorum plenum, sed tamen regijs commodis vt sibi videbatur, necessarium capesseret. Id autem de salarijs & sportulis, quę ex publico ordinum militarium ęrario dabantur, mensam vulgo magistralem (vt dixi) appellant, donec Carolus veniret auferendis. Sed tandem ad id faciendum duabus rationibus adductus fuit. Altera, quoniam regijs censibus per Ferdinandum multa pecunia obęratis, necesse erat ad reipub. commodis

subue-

ſubueniendum, vt militibus merces aſſignata in ære alieno neutiquam eſſet. Nam primum Germani milites ad Carolum è Belgio traijciendum.XX. millibus aureorum conducti erant, totidem ex templo(vt poſtea dicemus)Gomecio Buitronio, viro inter Aſtures primario,deputatis, nam hoc ipſo anno Carolus ſe vela facturum promittebat. Claſſi quæ oram maritimam tuebatur, reparandæ & inſtituendæ, octo millia numerabantur:præter multorum præſidiorum ædificia,præterque Nauarrorum prouinciæ ſtipendia, aliaque innumera impenſarum genera, quæ in tam ampla regnorum poſſeſsione facienda quotidie offerebantur. Ijs autem omnibus ſufficiendis, ſalariorum ablatione opportunè ſuccurri poſſe, cùm præſertim Ferdinandi & Iſabellæ regum catholicorum morte, ea quoque ſimul ceſſaſſent. Altera verò quæ ſibi haud inferior videbatur, vt Carolus in altera regione natus, atque rerum noſtrarum prorſus ignarus, dum ſingulis per Ximenium ablata reſtituit, nouis proceres beneficijs obligaret, ſeque cunctis amabilem redderet. Qua planè re ſatis ille declarabat, qua caritate & obſeruantia, erga regiam maieſtatem eſſet: quandoquidem modò regi ſuorum procerum, atque adeo omnium aliorum qui liberalitatibus regijs fruebantur,aduenienti applauſus conſtaret, propria odia ſusque deque habebat. Sed dubitari poteſt, an hac in parte vir animi æqui & ſynceri rectè ſtatuerit:neque enim milites tantummodo commendatarios, ſed aulicos nobiles,qui comitatum regium ſequuntur,quorum ingens numerus eſt,ſalarijs iam olim deputatis,& multa quæ regum beneficentia, ex eorum cenſu proceribus quibuſdam, priuatisque alijs collata fuerant,abſtulit. Vbi ne affectibus ſuis indulgere crederetur, ex æquo amicos & alienos multauit. Nam hæredibus magni Gonſali, quem vnicè viuũ ſemper coluerat, mortuumque itidem obſeruantia proſequebatur, pluſquam quingenties centena millia nummum, hac ſalariorum ablatione perierunt: idque Ximenius factum ſuum magni faciens in epiſtolis ad Carolum commemorat. Tello verò homini amiciſſimo, quem in ordinum militarium ſenatum elegiſſe diximus, ad Bætim prope Hiſpalim frumentariæ molæ, quæ Pelagij Correæ cognomen olim tenent, ante annos quadraginta à regibus propter eius merita donatæ, rurſus regio cenſui reſtitutæ, occaſionem dolendi attulerunt. Magnum incrementum regijs facultatibus, ea ſalariorum, & mili-

tarium antiquatio intulit: cæterum Ximenio ingens odium & inuidiam conflauit. Nam si paria facere volumus: haud tanti apud Carolum eius diligentia & industria habita sunt, quantum apud eos conceptum est odij, quibus viuendi auxilia insperatò demebantur. Itaque immanes illæ regij splendoris,& vetustæ aulæ impensæ, atque largissimi & munifici sumptus sub frugi homine prorsus sunt accisi, & intra certos carceres coerciti, illique tantummodo relicti,qui necessarij omnino erant. Qua in re ne quis Ximenium omnino culpet, si modò hæc culpa & non potius laus censenda est, sciat Alexandrum Seuerum Romanorum imperatorem, qui inter optimos principes ab omnibus connumeratur,palatij maiestatem, & disciplinam restituere studentem,neminem in palatinis haberi passum, nisi necessarium hominem, malum pupillum imperatorem esse dicens, qui ex prouincialium visceribus, homines non necessarios neque reipublic.vtiles pasceret. Supremæ igitur duntaxat curiæ senatoribus, priuatis palatij præfectis, & ministris, militibus limitaneis, & præsidiarijs, quatuoruiris capitalibus, & comitatus regij lictoribus, vrbanis hospitiorum metatoribus,prætorianæ etiam cohorti, & si qui alij ad regios vsus necessarij erant, salaria & stipendia,quæ de more illis dabantur, reliquit. Vnde Petrus Martyr, & Gonsalus Ouetensis, temporum illorum scriptores, suis quoque salarijs priuati,calamo iniuriam illatam vlti sunt. Nam cùm Ximenij præclaram virtutem antea commendassent, postea dolore instigante parum æquè de illo scripserunt. Certè huiusmodi viris salaria vel de suo Ximenius dare debuerat,præsertim P. Martyri, qui in gratiam regum catholicorum Babilonica legatione functus fuerat, & multa quotidie scribebat. Sed Ximenius aliam rationem est secutus. Hoc quod de salarijs,cæterisque honoribus sublatis diximus, non satis adhuc mihi certum est, an Ximenij tantummodo consilio,an Caroli iussu confectum sit. Nam cùm frequenter in epistolis conqueratur,sibi vt malo genio aut cacodæmoni,partes auferendi concessas esse,donandi verò prorsus detractas: & Belgis in memoriam reducat, se eorum suasu in summo odio apud suos Hispanos esse:& rursus cùm nihil apud Belgas,nisi ex Ximenij sententia gereretur, cunctique eum authorem fuisse credide rint,isque alicubi idipsum confirmauerit, atque regios census augendos omni studio vbique contenderet, deque eo seriò & crebrò

multa verba faceret: res anceps & obscura redditur. Erat illi sanè cum primis persuasum, neminem principem neque bello neque domi res magnas, & reipublic. salutares efficere posse, nisi census regij curam haberet: parumque illam opinionem probabat, qui regem quantumuis insumeret, prodigum futurum negat: siquidem opes quantumlibet immensas assiduis largitionibus dissipari, exhauririque. Ideoque vt in donando cautè & consyderatè se gereret, Carolo consuluit. Porrò sibi accuratè disquirenti, quod patrimonio regio esset perutile, tandem visum esse ad res principis amplificandas maximè conuenire, vt sublatis quibusuis pecuniarum regiarum coactoribus, vnus tantum vir nobilis & industrius, quæstor maximus crearetur, ad quem res nummaria vniuersa perueniret, vnde ad publicas aut subitas quasque necessitates parata pecunia continuò numeraretur: quæ verò superessent ad liberalitates & largitiones, aliosúe vsus prout regi liberet, apud eum asseruarentur. Hoc se & aliis monuisse dicebat, nescire tamen qua de causa rem perutilem contempsisset, nihilque vnquam de ea consultasset. Interim certè se permissurum non esse, vt apud Ludouicũ Sanctium Aragonium, qui ex curatoribus ærarijs vnus erat, magisteriorum militarium prouentus, & quicquid ex orbe nouo aduehebatur, deponeretur: quoniam maritimæ oræ tutela, præsidia omnia, & cætera quæ supra sunt commemorata, ex ea summa prouidenda essent. Sed quoniam exstatis regni vectigalibus. XX. millia aureorum Germanæ reginæ iubebantur dari, id ne fieret etiam prohibuit, quòd ea ex Areuaualensi solo iuxta pacta conuenta essent petenda. Nihil enim damnosiùs regium censum lædere dicebat, quàm huiusmodi rationum confusio, & solutionis semel destinatæ mutatio. Regulorum nonnullis, alijsque item aulicis hominibus, non contemnendas nummorum summas liberaliter à Carolo donatas, parum se probare declarauit: multumque consyderandum monet, ne id passim, & temerè fiat: semperque hoc vnum solicitè dispiciat, quorumnam fidei, & consilio se committat: multos enim se illi insinuaturos, non tam regiæ obseruantiæ causa, quàm priuatorum commodorum ratione. Quorum nonnullis hoc duntaxat propositum esse, regem in egestatem & angustias redigere, vt eorum operæ necessariò implorentur, quas quanti libeat locent. Quemadmodum iam olim euenisse, ex priscis historijs,

Z 2 rerumq;

rerumque recentium monumentis facilè cognosci poterat. Ergo secum parumper cogitaret, quanti sumptus impenderent, in reipu-bli. necessitates primo quoque tempore faciendi. Illud etiam insolens & intolerabile, intra quadrimestre tempus quo regnare cœperat, ex statis vectigalibus, centies & vicies centena millia, ex alijs verò regijs prouentibus, plusquam sexagies data esse: cùm reges catholici, totis quibus regnauerant quadraginta annis, quantumuis benefici fuissent, eam summam non exæquassent. Quare eà omnia prorsus abscindenda esse censebat. Tabulas verò, quas à Rege Ferdinando datas Enricus Fortuna, Anricus Almirantus, & Paciecus Ascalonius ostendebant, in quibus decies centies, ex noui orbis reditibus singulis donabantur, irritas & inanes esse iudicandas. Nam quæ tempore diuturnæ & acerbissimæ ægritudinis parum consyderatè promissa fuerant, præstari non debere ius est. Porrò Enricum Fortunam, qui cognationis vinculo Ferdinando Regi perquam coniunctus, id mereri magis videri poterat, hominem esse præcipiti natura, & qui Gallorum quæsitis auxilijs, ad uersus Carolum multa tentasset. Quòd si liberalitatem, quæ reges in primis amabiles facit, exercere vellet, habere apud se nobilissimos ministros, qui promptè & fideliter, suis iussis assiduè obediuissent, quos beneficijs, quoties facultas datetur, exornare posset: iustitiam verò erga reliquos omnes ex æquo coleret. Nam iustitiæ munera sine discrimine omnibus esse tribuenda: liberalitatis verò ministris, pro cuiusque fideli sedulitate & dignitate. Tria enim sibi magnopere necessaria semper fuisse visa, quæ regis imperium ante omnia stabilirent, primùm vt suum ius vnicuique tribuat, siue id ęqualis conditionis homines à rege postulent, siue mul tum dissimiles. Deinde vt vitorum militarium, præsertim qui animi fortis & strenui præclara dedissent documenta rationem inprimis habeat. Vltimum verò, quod magni momenti existimabat, vt censum regium dissipari non permittat: sed opes potius ex reditibus amplissimis continuò seponat, quibus res maximas & gloriosas adoriatur, & efficiat. Ipse enim experientia didicerat, quantum hoc referret, qui eo quadrimestri spatio, quo Carolo vicariam operam in moderandis sceptris præstiterat, tot res præclaras & egregias absoluerat. Nam Bæticos motus sedauerat: terrores Nauarrorum compresserat: Malacitano-

rum

rum contumaciam coërcuerat: limitanea præsidia armis & militibus communiuerat: & oræ maritimæ reddiderat tranquillitaté: incursiones in Africam fecerat, classe aduersus Algerium missa: Bugiam, Pegnonum, & Melillam, Horuscij Barbarossæ obsidione liberauerat: Lusitanis ad Argillam defendendam auxilium obtulerat: & demum grande æs alienum, quod sub Ferdinando regius census cótraxerat, dissoluerat. Quòd si ipse alienas partes agens, & maleuolorum inuidia sæpe impeditus, hæc potuit efficere, à sumptibus superuacuis abstinens: quid censendum esse crederet de seipso rege potentissimo, & cuius celsitudinem subditorum inuidia attingere non potest? Quod de classe ad Algerium expugnandam missa ait, quanuis prosper successus illi defuerit, tamen ob data constantis animi, & inuicti signa, memorabile est. Non minus enim laudis ex ea re infecta reportauit, quàm quondam ex Orano capta. Algerium, quam nonnulli (sed vt opinor falsò) antiquam Cirtam Iubæ, & Syphacis regiam esse credunt, eo tempore sub Hispanorum potestate erat, quibus certum quoddam tributum, quotannis pendebat. Sed cùm interea Africana littora Horuscius Mitylenæus pirata, cognomento Barbarossa, cum fratre minore Haredino infestaret, Bugiamque quam nostri tenebant, occupare laboraret, & ab eius obsidione alterius brachij iactura repulsus esset: ab Algerianis ciuibus qui Hispanicum iugum excutere affectabant, vindex libertatis accersitus fuit: atque intra vrbis mœnia receptus, totius iuuentutis aduersus Hispanos dux constitutus. Haredinus cognomento quoque Barbarossa, Christiani nominis acerrimus hostis, ille est, quem Carolus iam Romanorum imperator nostris temporibus Tunete depulit, oræ maritimæ securitate parta. Aiunt permultum opera Morabitorum, ad persuadendos populariũ animos Horuscium adiutum fuisse: qui assiduè proclamabant, nefas esse & ré indignissimã, generosos Mahumeti cultores, Christianis hostibus nõ solùm parere, sed etiam tributa pendere. Quare Horuscium virum fortissimum & Christiano nomini infestum, qui eos ab Hispanorum seruitute liberare posset, regem capesserent: nam & occasionem peropportunam à Deo illis oblatam esse, Rege Ferdinando per id tempus vita functo. Ximenium verò non esse cur timerent: nam quanuis Orano capta Africam olim terruerat, iam adeo graui senio oppressus, & multis negotijs è regnorum

gubernatione impeditus erat, vt celerrimè è vita illi esset migrandum: Itaque nec vires neque otium Ximenio esse, ad res iterum Africanas inuadendas. His sermonibus persuasæ turbæ, à Selimo Algerij principe deficientes, Horuscium regem creauerunt. Hic ergo vrbe Mauritaniæ celebri & littorali potitus, non solùm Hispaniam maritimam quotidie vexabat, sed etiam ipsos Africanos regulos, auitis imperijs deturbare conabatur: vt paulatim & Africam quoque ad Turcarum seruitutem traduceret, quorum armis & præsidijs, ex prædone rex factus fuerat. Inter hos cùm Albuzeuenum Tenezitũ principẽ crudeliter vita spoliasset, Iahia Albuzeueni frater à Tenezẽsibus regno præficitur. Is paulò post filio hęrede relicto mortuus est. Hic continuis Horuscij incursionibus afflictus, timuit ne in eius manus incideret, & in Hispaniam tandem traijcere decreuit. Ergo ad Ximenium accessit supplex, se eius fidei commendans, & contra communem hostem opem implorans: nam ob Hispanorũ amicitiam, in eas calamitates & miserias se incidisse dicebat. Maluisse enim maiorum suorum exẽplum sequi, qui Hispaniæ reges coluissent, quã Barbarossæ piratæ adhęrere. Ximenius humanè respondit, curaturum se, ne amicitiæ cum Hispanis initę vnq̃ illum pœniteret. Delectus militum per Hispaniã haberi iubet, & naues quibus in Africã appellerẽt instrui, vt pirata à nostris littoribus arceretur. Classi cùm Fernandum Andradã præficere vellet, impetrare nõ potuit: ꝙ ex tumultuarijs, & rei militaris imperitis hominibus legiones illas coactas esse diceret: vnde potiùs ex illorũ opera ignominia, quã vlla gloria expectãda esset. Ximeni⁹ cui omnis repulsa molesta erat, ęgreque ad preces descẽdebat, Didacum Verã tormẽtorum præfectũ, cuius industriã & fortitudinẽ, in Oranica olim expeditione expertus fuerat, ad eã rẽ idoneum arbitratus, legionibus traditis ad Algeriũ expugnandã misit. Nõnullis parum attẽtè Ximenius id fecisse visus fuit: ꝙ is militari arrogãtia inflatus esset, & casu potiùs, aut fortuna quã prudẽtia cõsilioue, quo carebat, victurus crederetur. Igitur octo milliũ armatorũ exercitu Didacus Vera ex Hispania soluit: in Africã ad Algerij litt⁹ pridie diui Hiero. qui dies ante tertiũ Cal. Oct. est, appulit. Mauri, qui multò ante id resciuerãt, finitimorũ vndiq; euocatis auxilijs, ingẽti Numidarũ equitatu cõducto, oppidũ ꝓbè munierãt. Horusci⁹ cũ sexcẽtis fortissimis turcis sagittãdi peritis, quos ad sui corporis custodiã ex Asia adduxerat, ꝓ muris stãs magnos suis animos ad

hostium impetum propulsandũ faciebat. Didacus vera cũ milites suos ad oppidũ inuadendũ prædę cupiditate plus satis paratos videret, in quatuor partes exercitum diuisit, sic in officio melius cõtineri posse ratus, & vt à quatuor itẽ cęli regionibus expugnationẽ Algerij adorirentur. Aiunt cõtentionẽ fuisse ortã de militibus diuidẽdis, inter Verã, & aliquot tribunos: qui nil perniciosius fieri posse aiebãt, q̃ exercitũ in tot minutas partes frãgere. Omne.n. exercit⁹ nõ numero si robur, in omniũ militũ vnione positũ esse: prępsertim cũ ꝓ certo ac cepisset, hostiũ pręsidia q̃ instructissima & copiosissima parata esse. Benecõsulẽtibus Vera nõ auscultauit, qua de causa illi cõtumaciores factipugnã negligẽti⁹curãtes, pręcipite cõsilio suo agi siuerũt. Nã nostri quadrifariã diuisi Maurorũ viribus impares fuerũt: qui siue ꝙ tribulos ferreos per vicos oppidi disseminassent, siue ꝙ scrobes passim fodissent, quas leuibus virgultis & arũdinibus terra leui iniecta cõtexissent, portas oppidi patẽtes relinquũt. Nostri punicas insidias veriti, ingressu neglecto, muros audacter cõscẽdere conãtur: qui viribus Turcarũ repulsi sunt, & aliquot capti è pinnis murorũ, in contumeliã & ludibriũ suspẽsi. Horuscius, Turcas & Numidas egredi iubet aduersus reliquas exercitus partes: qui copiosiores atq; etiã animis, ob ducis nostri manifestã imprudentiã, elatioribus irruẽtes, Hispanum exercitũ cõtinuò fugãt, atq; stragẽ & internecionẽ edũt. Didacus Vera consilio & militibus destitutus, fuga sibi & filio cõsulendũ ratus, bonã (vt aiunt) eius diei partẽ, dũ Mauri in nostros sæuiunt in scopulorũ cauernis delituerunt. Postq̃ in Hispaniã appulit, imprecationibus passim accipiebatur: & cõtumeliosis puerorũ cãtilenis proscissus lõgè debilior Horuscio esse cãtabatur, qui altero brachio carebat. Infausta ab eo tẽpore Algerij expugnatio nostris semper fuit: nã littoris illi⁹ importuosi stationẽ, malè fidã nauibus sẽp experti sumus. Eius rei nũtiũ Ximenius sub Octobrẽ accipit, multa iã nocte, hominibus theologis de rebus sacris disputãtibus assidẽs. Cũ dictũ esset, cursorẽ ex Africa ad fores adstare, vt intromitteretur iubet: & nihil sciscitat⁹ postq̃ literas ad se datas tacitus legit, sereno vultu circũstãtibus dixit. Exercitus noster in Africa victus & profligatus esse nũciatur: sed paruã iacturã fecimus, Hispania hominibus facinorosis & audacib⁹ exhausta est. Et rursus ad quæstionẽ theologicã disputandã est conuersus, qua absoluta ad corpora curanda discessum est, admirantibus cũctis Ximenij constantiam, & inuictum pectoris robur, qui nullum

animi commoti signum in re aduersa & subita dedisset. Id autem, quòd Hispaniam malis hominibus exhaustã esse dixit, ex regis Ferdinandi consuetudine, & conuictu traxit: qui sępe numero expeditiones aliquas non alia de causa parandas esse aiebat, quàm vt furibus, sicarijs, ganeonibus, & perditis hominibus iuuentus Hispana expurgaretur: quæ malorum consortio, inutilis & vitiosa paulatim reddebatur. Hoc consilio iam olim in Atheniẽsium rep. Periclem clarissimum imperatorem vsum esse, ex historijs nouimus: qui singulis annis classem ornare solitus erat, vt ignaua, turbulenta, & seditiosa plebe ciuitatem suam leuaret. Ęmuli qui ex euentibus acta ęstimabãt, eam expeditionem tanquam parum prudenti consilio susceptam, parumq; apto imperatori commendatam, apud Carolum criminabantur. Qua de causa aliquot epistolis cladis famam Ximenius extenuat: nam mille tantùm homines ex vniuerso exercitu, adnumeratis etiam captiuis, desideratos fuisse ad Carolum scribit: & culpã in Didacum Veram apertè reijcit, tametsi iacturam nihili esse faciẽdam dicat: bonam tamen spem habere, magno cum hostium damno & detrimento, se vindictam sumpturum. Ad Leonem verò põt. max. vt ex eius responsione per Petrum Bembum edita apparet, grauius aliquid scripsisse certum est. Nam magna molestia se affectum esse pontif. respondet, quòd exercitus quem in Africam Ximenius transmisisset, magnam plagam apud Algerium accepisset: vna tamen re dolorem suum leuiorem fieri, quod ipse animo fractus non esset, neque quicquam de ipsius ardore & diligentia, eam ob causam esse detractum: atque verbis amplissimis, cum ad alterum exercitum comparandum, & ad remp. Christianam iuuandam adhortatur: animumq; illum dignum eius virtute, dignum etiam authoritate quam supremam Carolus ei dabat, diutius retinendum esse, atque adeo sæpius aduersus communes hostes incitandum: cùm pręsertim ex recenti, & mirifica Turcarum regis contra Sultanum Ęgyptium victoria, non dubium erat, quin insolens & exultans Turca, vere ineunte mare nostrum infestaturus esset, atque classe inimica repleturus. Quod commune malum cæteris quoq; principibus christianis se indesinenter denunciaturum, vt communibus votis & præsidijs, hosti potentissimo vniuersi resistant, bellumq; cum eo aduersus Turcas vnanimes capessant. Ex quibus sanè literis planè constat, Ximenij amplitudinem & authoritatem, non modò apud Hispanos

nos clarissimam,sed apud etiam exteras gentes illustrem fuisse. Sic enim pontif.max.cohortationibus ad regios conatus suscipiendos instigatur,vt solent reges,& magni principes.Nimirum bonam negotij conficiendi partem,ex eius industria & robore pendêre intelligebat.Fuit etiam sub hoc ipsum tempus edictum Ximenij, ex regij senatus authoritate,aduersus mercatores Genuenses,qui nostras vrbes frequentes incolunt,per vniuersam Hispaniam promulgatum, quo iubebantur,vt intra certum dierum spatium,ex Hispania discederent,aliòqui bonis priuandi,& capite puniendi. Tam acerbi edicti causam hanc fuisse apud Martyrem reperio.Ioannes Riuus, qui Didacum Veram ad Algerianam expeditionem inter pręcipuos comites secutus fuit,modicis parentibus Toleti ortus,sed bellicis artibus & animi præstantia per omnia insignis,longa & probè munita triremi piraticam interdum prosperè exercebat.Hic in mercatores Genuenses aliquando incidens,naues eorum & opes deprędatus,damna non mediocria(vt aiebant)illis intulerat:quare sedulò curabāt, vt sese occasio offerret,qua prædonem vlciscerentur.Accidit igitur vt sub mensem Iulium,tres onerariæ Genuensium naues apud nouæ Carthaginis portum,lanarum asportandarum causa in anchoris essent.Nam cùm ouium Hispanarum vellera,tenuitate & mollitudine præstēt,innumeri lanarum sacci ad alias regiones ex Hispania quotannis traijciuntur.Aderant præsidij causa totidem naues, omni bellico apparatu,atque militibus Genuensibus munitæ: quibus resp.iusserat,vt Ioannem Riuum prædonem interea quærerēt, & meritas pœnas ab illo sumerent. Igitur dū ea de causa in anchoris sunt,ecce classis Hispana aduenit,cui præerat Catalonius Berenguellus Muschoti dominus,vir in illa prouincia primarius, dignus qui propter generis nobilitatem,& spectatam sui parentis erga regem Ferdinandum fidem,honorificis muneribus præficeretur,quanquam animo nonnihil remisso, & ad pericula ignauo habebatur. Huic comes veniebat Ioannes Riuus,quem ex triremi longa Genuēses agnoscentes,eum sibi tradi multis obtestationibus à Berenguello petunt:cùm præsertim ex fœdere cū Hispaniæ rege facto, si quis hostis alterutrius fuisset,vtriusq; præsidijs & armis,esset oblata occasione puniendus Id cùm Berenguellus arroganter despexisset, Genuensium præsidia irritata,quod iusta oratione impetrare nequiuerunt,Ioannem Riuum vi adoriuntur,& eius triremem tormētis pe-

 nè

nè subruunt. Commotus Berenguellus, satis inepto & degenere cõsilio præsidiarijs nauibus relictis, quibus cum ob illatam iniuriã confligendum erat, in nihil commeritas onerarias tormenta sua hostiliter contorquet. Vim vi repellendam Genuenses decernentes, cùm præsertim insontes impetiti essent, tres demittũt è nauibus scaphas, & singulis bina tormenta imponunt, & nostrã classem præfecto carentem (illico enim vt ad manus veniendum fuit, Berenguellus prælium deseruit, & classe neglecta terram petijt) assiduis ictibus malè multant: & ex quatuor Hispanis triremibus, duas vi tormentorum confregerunt: quarum altera submersa fuit. Berenguellus interea tumultu vrbem complens, eam iniuriam quæ prorsus ad læsam maiestatem pertinebat, neutiquam esse ferendam clamitans, machinis tormentarijs in Carthaginis tutelam comparatis, Genuenses esse repellendos admonet. Cœpit pugna grauiter accendi, & vt in tumultu & seditione fit, cæco furore concitatis animis, nihil consilij vel remedij capiebatur. Vtrinq; æneæ glandes tormentis emittebãtur: vrbis tecta concutiebantur: eminentiores turres concidebant: nihil hostilius ab immanibus Turcis misera ciuitas potuit expectare. Tandem magna vtrinq; edita strage noctis interuentu certamẽ dirimitur. Hoc factum Ximenij animum acriter commouit: neque enim tanti faciebat Ioannem Riuum piratam à Genuensibus capi, quàm per summam iniuriam fœdus violari, & regis nostri maiestatem cõtemni: seq; eo tempore sceptra moderantem, tam manifesta contumelia affecisse. Hac ergo de causa in Genuenses edictum, quod diximus promulgauit. Berenguellum verò ira ex ea re oderat, vt eũ classis præfectura priuare apud regem curauerit, & ad Ioannem Velascum virum strenuum, & Bernardini comestabilis iam defuncti filiũ transferre. Sed Berenguelli patroni, id non tam Ximenium reip. causa, quam affectui priuato indulgentem contendere, apud regem idẽtidem affirmabant: quorum dictis fidem rex habuit, & Berenguellum ferme per Ximenium exauthoratum rursus pristino muneri restituit, quatuor millibus aureis ad iacturas farciendas insuper additis. Quapropter Ximenius acerbiori in Berenguelli ignauiam epistola ad regem data, id neutiquam faciendum esse scripsit. Quòd si Velascus propter paruam rerum maritimarum experiẽtiam impar esse præfecturæ credebatur, Barchionenses & Valentinos maritimos populos sese offerre, ad omnem oram Hispanam tutandam,

propriis

proprijs commeatibus & sumptibus vniuersæ clasi necessarijs: quorum promptam ad eam rem voluntatem eo præsertim tempore, non esse reijciendam. Nam postquam seculares induciæ cũ Genuẽsibus pactæ exierant, veteres simultates, quæ ob Sardiniam Mauris quondam proditam inter ipsos intercedebant, capitali odio renouari videbantur. Porrò mirari se dicebat illorum inconsyderantiã, qui Berenguellum regia beneficentia adaugendum curauissent, qui acerbiori custodia, quàm eius conterraneus Quinctus, qui apud Belgas ob læsam maiestatem in vinculis erat, puniri meruerat. Sed nihil apud Carolum promouit, Belgis aulicis Berenguello studiosè patrocinantibus. Eius causam tunc mirè adiuuit, quòd sub extremum Augustum, acri & cruento prælio, quod magna vtriusq; partis contentione per solidum ferme diem durauit, quatuor Turcarum piraticas triremes Berenguellus nouem nostris probè instructis cepisset, Turcis ad vnum captis aut confossis: cùm toto sexennio ex quo ille præfectus clasi fuit, mare nostrum Mauris insolenter infestantibus, nihil egregium aut præclarum gessisset. Erat Ximenius suopte ingenio fortium virorum studiosissimus: vnde magnum Gonsalum & Bernardinum comestabilem summè coluit: Fernandum Andradam non vulgari comitate tractabat: compluresq; alij hac vna ratione, quanuis infimo loco nati essent, apud eum inprimis commendabantur. Quæ res eo tempore effecit, vt virorum fortium numero sã turba ad eum vndiq; confluxerit: atque resp. militaribus exercitijs florens, exteris principibus, rege absente, terrori fuerit. Berenguello verò indignabatur ob semel conceptam de illo opinionem, quasi remissi & imbellis animi esset: à qua nunquam diuelli potuit. Genuenses verò, quos edicti promulgatio ob intercepta lucra, & bonorum cunctorum proscriptionem malè habuit, illico ad Belgas traijcientes, publica legatione apud Carolum regem sese excusarunt: molestissimum id suis ciuibus accidisse, quanuis Berenguelli temeraria insolentia occasionem iustissimam dedisset: Remp. tamen eius nomini deuotissimam parum Berenguelli imprudentiam curauisse, modò fœdera cum ea icta conseruarentur: atq; ita senatum decreuisse, vt nauium illarum præfecti capitis rei continuò haberentur, cæteris verò qui præfectis consensissent, vt quamprimum patriam terram appellerent, commeritas pœnas reip. darent. Verùm Deum immortalem iustissimum delictorum vindicem, occasionem quam quære

bant præripuisse, qui naues illas apud Nicæam, in Villafrancæ portu consistentes, subito & insperato turbine correptas, & ruptis rudentibus, anchorarumq; retinaculis, miserabili spectaculo in gyrũ actas, cum viris plusquam tercentis submersisset. Cuius rei atrocitatem & durissimam fortunam adeò nihil eos commouisse, vt potiùs grauiter tulerint, scelestos homines & fœderum violatores, diuina potiùs vltione perijsse, quàm reip. vindicta, quæ in exemplum posterorum erat futura. Carolus illorum apposita oratione placatus, quicquid noxæ admiserant benignè condonauit, & Ximenij edictum abrogandum esse placuit. Ximenius contra seuerus instare, in regiã maiestatem peccantibus haud ita leuiter ignoscendum esse, & nouas causas accidisse, propter quas Genuensium bona apud sequestros essent detinenda. Eæ autem huiusmodi erant. Petrus Nauarrus, quem ad Africanam expeditionem imperatorem Ximenius habuerat, cruenta illa apud Rauennam pugna, cùm fortissimi militis & optimi ducis partes abunde præstitisset, à Gallis captus, & odio quorundam nostrorum, quos infensos habebat, in custodia neglectus, à rege Gallorum solicitatus, classi Gallicæ hac (vt aiunt) conditione præficitur, vt naualibus & pedestribus copijs, consilio & præsentia sua consuleret, manus autem cum Hispanis conserere, aut regem suum apud quem in pretio habitus stipendia fecerat, aperto Marte offendere non teneretur. Is eo tempore sedecim nauium classe Massiliã veniens delectus militum studiosè faciebat, nec dubium esse, quin ille totus apparatus aduersus Calabriam & Siciliam instrueretur. Nam Genuensium classis, quæ paulò ante Gallicæ adiuncta fuerat, Panormum adoriendi suspicionem dederat, Camarino & Goliscano eius vrbis primarijs hominibus clam auxilium ferentibus, post Nauarri verò aduentum apertè rem gerentibus. Neq; enim alia de causa, vir eius oræ peritissimus superuenerat, nisi vt eius ductu & consilio, qui Campana & Sicula littora tam probè nouerat, totam illam regionem infestarent. Periculum itaque esse, ne Maximiliano Cæsare aduentum suum in Italiam differente, Gallorum potestati Mediolanũ & Neapolis cederent. Addebat etiam Barchionensium legationibus certiorem factum esse, quotidie in eorum portubus Genuenses & Gallos sese ostendere, omnemque illum Cataloniæ tractum sub specie distrahendarum mercium illis hominibus repletum esse, qui vltro citroq; commeantes, frequentes nuncios in Galliam mitterent,

indeq;

indeque rursus acciperent. Quæ omnia belli quidem aduersus Neapolim præparati indicia erant: sed iam tandem literis per arcanas notas scriptis, quas Caucoliberensis arcis præfectus interceptas ad se miserat, vniuersam rem deprehensam esse. Nam in eis Genuenses classis suæ præfecto imperabant, vt tam à Gallis quàm à cæteris cōfœderatis, aduersus Hispanos præsidia peterent, beneq; deinceps sperarent: nam iam fortunæ aspirantis principium sese ostenderat, celoce Hispana apud Sardiniam capta, plusquam centum militibus instructa. Quare bono animo essent, neq; vllam rerum necessariarum inopiam timerent: nam in duabus insulis Sardinia & Sicilia, omnia prouisa & disposita esse, quò si angustijs premerentur, tuti & securi se reciperent. Idcirco sibi id sententiæ esse, vt ex supellectile Genuensi, quæ apud sequestros erat, nihil proprijs dominis restitueretur, donec illi motus apertius innotescerent. Nam si fœdus tādem violare non cessarent, propria pecunia oppugnari posse. Quare tantisper suo edicto authoritas danda, quoad de eorum erga nostros fide rei euentus testimonium daret. Neq; enim tantopere Genuensiū negotiationem Hispanis regionibus necessariam esse, vt non parū multi prudentes homines reperiantur, qui non modò eorum commercia parum esse nobis fructuosa affirmant, sed vehementer etiā perniciosa: quod tamen alterius consyderationis esset. Porrò legatos se Genuam misisse, qui de his omnibus agerent, atq; eorum animos explorarent. Hæc quidem Ximenius diligentissimè monebat: sed Genuenses fidem Caroli implorantes, tandem in pristinam conditionem, Ximenio etiam approbante restituti sunt. Nam legatis, quos ad eos miserat, benignissimè susceptis, omnem suspicionē quā de Neapolitano bello conceperat, abunde ademperūt. Nauarrus quoque pro veteri amicitia per Taramonam presbyterum familiarem suum, se apud Ximenium expurgauit, maritimas illas copias, totumq; illum naualem apparatum, pro antiquo suo instituto aduersus hostes religionis parari affirmans: viresq; suas & solitos conatus se potius aduersus Africana littora, quàm contra regnum Neapolitanum, aut contra Siculam oram intendere. Dum hęc aguntur, Naiarensis Nauarræ prorex ad Ximenium scripsit, Caroli literis iuberi, vt equestre præsidium, quod in Nauarrorum finibus tenebat, Maximiliano imperatori, ad Brixiæ obsidionem in Italiam descendenti concederet. Ille enim Gallicæ potentiæ infringendæ causa, ne-

pot

poti prospiciens, in Italiam festinabat: quoniam totum illum Insubriæ tractum, qui à Mediolano in Bononiā est, Gallus occupauerat: cuius copiæ in dies magis augebantur. Id vt diligenter faceret Ximenius rescripsit: sed per celeres cursores Carolū monuit, ne Brixiæ expugnationem imperator auus frustra tentet, esse enim vrbem natura & loco munitissimam: sed Mediolanū continuò contendat, qua capta, non solum Brixiæ dominum futurum, sed vniuersæ Italicæ opulentiæ, quæ ex Mediolanicis negotiationibus & cōmercijs, propter regionis fœlicitatē constat. Se verò nisi ei aliter videretur, si Neapolim Gallus intendat, validissimo ex Hispania coacto exercitu, Lutetiam versus in Gallias irrupturū. Et quoniam nonnullos ex Neapolitanis regulis, qui priuatorum negotiorum causa apud eum erāt, parum comiter à Belgis aulicis tractari audiuerat, & moras in rebus quas efflagitant iniquo animo sustinere, meminisset Neapolitanorū mores, qui leuibus de causis nonnūquam acriter irritantur: & daret operam, vt omni beneuolētiæ & ciuilitatis genere deliniti, domum quamprimum fieri posset redirent. Militum Hispanorum legionibus, quæ ad Neapolim eo tempore erant in summa rerum inopia constitutis, subueniendum statim esse censere. Nam stipendia quæ meruerant numerari flagitabant, vt ex Arellano tribuno, qui à prorege eam ob causam ad se venerat, cognoscere poterat: nam in eo articulo res Italicas positas esse, vt potiùs regiæ familiæ, quàm Neapolitanis militibus argentum sit negandum. Ad cæteros verò Italię motus sedandos, pontif. maxim. animum captandum: de quo, quanuis ille omnia polliceretur, se non admodum securum esse. Nam cùm non ita pridem Gallis ad conferenda cooptandaque sacerdotia liberali animo, certis sub legibus, ius concessisset, & condonationes item pontificias, quæ à crucis protectione, cruciatæ dicuntur, has à nobis sæpius flagitatas, nouas causas nectēdo, denegauit. Id autem fieri, vt vires Gallo adaugeantur certissimum esse: neque enim bellum cum religionis nostrę hostibus se gerere, aliamúe publicam causam procurandam suscepisse, poterat prætexere: cū Hispani per nongentos annos, cum Mauris perpetua prœlia conseruerint, sanguinemq; suum in defensionem crucis, & religionis propagationem effuderint, & adhuc effundant. Esse itaque summum pontif. si opus foret interdum perterrefaciendum, quemadmodum à se quoque nuper esset factum: qui liberiori epistola eum admonuerat, vt se erga

reges

reges Hispaniæ indulgentiùs gereret,& multa alia quæ in hanc rem esse videbantur. Quare etiam atque etiam videret,quem suo nomine legatum Romam mitteret:nam permultum in eo deligendo interesse,cuius ob Hispanorum in vrbe frequentiam magna authoritas & potentia erat. Ergo Petrus Vrrea Belgarum fauore apud regẽ commendatus,nõ quidem Hieronymo Vico successor datur,sed pari cũ eo potestate Romam mittitur:quam aliquot mensibus nõ admodum cõcordes,vt in imperij consortio solet fieri,gesserunt. Nam Martinus Cotillus sic ad Ximeniũ,cuius cum Petro Arteaga negotia Romę procurabat,scribit de cardinalibus,qui aduersus põt. maxi. cõiurasse accusabãtur. Sauli(inquit)& Vrsini cardinaliũ causa, in portu(vt aiunt)est,& propediẽ liberandi creduntur:nam iã cõtrouersia ad clausulam perducta est,& vades pont. max. dati. Ingens ad hãc rẽ fautor,noster orator Hieronymus Vicus est,egregieq; illorũ partes agit:quo fit vt Petrus Vrrea eisdem aduersetur,& in contrariam partem inclinet. Neque enim fieri vllo pacto potest,vt duo simul legati concordem operam,& regi nostro profuturam,apud pont. vnquam præstent,nisi alter alteri cedat,à quo hi nostri longè absunt. Nam Petrus Vrrea regio fauore insolens,legati munus arrogantiùs exercet: Vicus contra ex suis opibus,& ex fratris Raimundi cardinalis dignitate animos sumit:præsertim quòd tam rerum experiẽtia, quàm iudicij acumine & grauitate,Petro Vrreæ præstare se videt: vnde attẽtiùs auscultatur in sententijs dicendis. Quare tempus esse expectandum existimat,neq; vllo modo Vrreæ cedẽdũ. Qui Vrreã propius nouerunt,multum eius virtuti deferunt. Nam cùm Caroli iussu Mediolanum in Maximiliani ducis auxilium venisset,quẽ Gallus deturbare principatu contendebat,atque Heluetij,quos Maximilianus selectos apud se habebat,Hispanis anteponi niterẽtur,ille forti & prę stanti animo Heluetiorũ superbiæ sese opposuit:illamq; celebrẽ vocẽ edidit:sępe Hispanos Heluetiorũ terga cõspexisse, cũ illi rarò Hispanorũ vultus ferre potuissent. Hæc de legatis per regẽ mittẽdis. Monebat etiã,pari cura cõsyderandũ esse,quales legati in Hispaniã à põt. max. mitterẽtur:nã totius reip. trãquillitatẽ ex eorũ ad principes suos relationibus pẽdere:sępeq; numero accidisse,vt illorũ stultitia aut insolẽtia,mot' grauissimi coorti fuerint. Certiorẽ porrò factũ se esse,nunciũ à põt. max. in Castellã mitti Laurentiũ Putium, Laurẽtij Putij cardinalis nepotẽ:quare in rem nostram esse vt omni

cona-

conatu rex intercederet, ne homo leuissimus, & futilis ad nos mitteretur. Nam Pucium cardinalem superbum esse, & auiditatis inexplebilis vitio laborare, ex suorũ literis didicisse. Magnam itaq; reip. Hispanæ perniciem euentută, si hic Romæ, ille in Hispania ad res pro libito tractandas mutuã sibi opetam dedissent. Dum externis rebus apud Carolum prouidendis Ximenius occupatur, multa reipu. nostræ propria sese interim quotidie offerebant, in quibus constituendis eius virtus etiam elucebat. Erat in Hispania numerus eorum frequens, qui Iudæorum superstitione relicta, ad verum Dei cultum trãsierant: sed multi quotidie ob violatam religionem accusabantur. Et cùm Iudicia exercerentur, nulla testium publicatione facta, apud regem omni studio & arte contendebant, vt apertis testimonijs vniuersa negotia tractarentur, oblata interim ingenti quadam nummorum summa. Nam vt ex Mazuequi regij consiliarij ad Ximenium literis intelligitur, plusquam octingenta aureorum millia, eo tempore regi offerebantur : idque iam confectum per Belgas esse crebris rumoribus apud nostros iactabatur. Rursus Cathalonij apud pontif. maxim. altera ex parte instabant, hoc ipsum petentes: & fortasse impetrassent pecunia oppugnantes, nisi Laurentius Pucius cardinalis, Hispani nominis studiosus haberi volens, regium legatum admonuisset, qui Ximenium certiorem hac de re fecit : cuius authoritate & monitis, Cathalonij summum pontif. solicitare destiterunt. Ad Carolum verò mirari se Ximenius scripsit, quòd ex sacrosancti Tribunalis legibus, quæ per reges catholicos tam accurato consilio examinatæ & exploratæ fuissent, quicquam mutari (vt aiebant) permisisset. Priuatim quoque doluisse, quòd se adiutore & hortatore id esse factum à quibusdam iactaretur: cùm apud pontif. maxim. Cathalonijs, ne id consequerentur, ipse potissimùm impedimento fuisset: & multò ante apud auum Ferdinandum rei nummariæ inopia laborantem, quando bellum Nauarrense gerebatur, intercessisset, ne sexcenta aureorum millia acciperet, quæ modò annuissent, continuò numerabantur: qui Christianæ religionis cultum & obseruantiam, atque in Deum immortalem insignem pietatem, pluris quàm diuitias, & auri aceruos faciens, illius tribunalis leges stabiles ratasque manere voluit. Haberet itaque in oculis tam præclarum & recens aui sui exemplum, ne quid mutandum in cognitione causarum, quæ ad religionem pertinent, cense-

censeret. Nam quicquid ab aduersarijs obijciebatur, sub regibus catholicis in vtranq; partē satis disputatū fuit: & hanc vnicā viā fuisse repertā, qua religioni labāti cōsuleretur. Quare si à Deo Opt. Maxi. incrementa etiā suscipere, & exornari cuperet, eandē quoq; viā iniret, qua eius aui perpetuam sibi gloriā pepererāt. Nam vt cętera exēpla taceret, vnde satis cōstaret legem de testium nominibus nō edendis immotam esse oportere: illud recēsere velle, quod nuper in Talabricēsi tractu acciderat: nouum quendam è Iudæo Christianū ad tribunal Inquisitionis appellatum, qui absolutus, cùm in testis cuiusdā notitiam deuenisset, insidijs in solitudine dum iter facit circūuenit, & hasta transfixit. Tanta enim est ea ex re infamiæ acerbitas, & tāta turpitudinis nota inuritur, vt si hoc remedio nō succurratur, permulti ad hunc modum non solum in solitudine, sed in foro ipso & iudicum subsellijs, perituri arrociter sint. De quibus omnibus, si certior fieri accuratiùs cupiebat, habere apud se Alphonsum Manricū Cordubensem Episcopum, & Lupum Aialam procuratorem suum, qui rerum istarum magnam cognitionem tenerent. Carolus religiosissimè se gerens, qua virtute ab illis adeò initijs ad vltimam vsque ętatem semper enituit, Ximenij consilium secutus, sacrosancti tribunalis authoritatem conseruauit. Agebatur per ea tempora, de Bernardino Carauajalo Cardinali, in Seguntinum Episcopatum restituendo, nam coniurationis in Iulium. II. Pontif. Maxi. causa, cuius ipse princeps est habitus, sacerdotijs omnibus priuatus, insuper Senatu motus, vitam ignobilem & extorrem traduxerat. Cæterùm Leonis. X. benignitate, & Caroli regis fauore in Senatum iterum receptus, omnia ablata restitui postulabat, sedulò id Ximenio contendente. Successerat ei in Seguntina ecclesia Federicus Portugalius, regio Aragonum sanguine, & familiæ nobilitate perquam Illustris. Magni nominis aduersarius Carauajali negotium dubium reddebat: nam quanuis & regis voluntas, & Ximenij conatus Carauajali causam tuebantur, aderant ex vniuersa nobilitate Federico patroni, qui rem per tumultum acturi credebantur. Nam Inachum Mendozium Infantatus ducem, qui nuper ingenti omnium, sed potissimùm studiosorum mœrore, quorum ille patronus & fautor semper fuit, anno M.D.LXV. sub mensem Septembrem fatis concessit, dicentem audiui, se eo tempore ad Ximenium à patre Didaco missum, atque cum eo multum expostulasse, quòd in Fe-

 derico

derico exturbando tantopere laboraret, quem Isabellę Aragoniæ quam nuper ipse vxorem duxerat, non vulgari propinquitatis gradu cōiunctum nosset. Quę cùm liberiori oratione à se dicerētur, Ximenium quāuis irritatum, magno artificio responsum tēperauisse: nam & illum seuera oratione corripuisse, & ita blando sermone intermisto iuuenili feruore excandescētem demulsisse, vt inde Ximenij studiosissimus, quadāque prorsus ingeniorum (vt Inachus aiebat) Sympathia, erga hominem amplissimū affectus discesserit: sępeque mecum de eius animi magnitudine & constantia, singulari elogio, & honorifica & profusa mentione, egerit: cùm alioqui grauis & excelsi animi vir, non nisi optimos & meritissimos homines testimonio suo, idque parcè cohonestandos duceret. Igitur dum de Carauajalo reducendo agitur, diœcesis Seguntina in diuersas factiones diuisa, nonnulli Carauajalo, alij Federico studebant. Hæc cùm in dies pertinacius agitarentur, simultatibus in odium gliscentibus, ad arma & rixas deuentum est. Est in ea diœcesi Almazanum, oppidum ditionis comitis Montacutani, in quo tumultum hac de re exortum, non aliter sedari posse visum fuit, nisi quęstore per regium Senatum misso, qui in eius authores seuerissimè de more animaduerteret. Hic, vt plerunque huiusmodi iudices carnificinam exercere solent, in miseram plebem, terrorem (vt aiunt) incutiendi causa, non modò insolenter, sed crudeliter & inhumanè sæuire cœpit. Comes cùm ad Senatum de eius immanitate & dementia retulisset, nihilque tandem ab his prouideretur, subditorum iacturis consulens, Ferdinandum Calderonum (nam id erat quæstori nomen) Almazano per vim expellit. Senatus Montacutanum, vtpote lęsæ maiestatis reum, & Adrianus Ximenij socius acerbissimè accusandum decreuerunt: diemque illi continuo dicendum. Id Ximenius neutiquam permisit, iureque suo id Montacutanum fecisse dixit, qui toties apud Senatum questus, nihil remedij attulisset. Hoc autem quod de Carauajali & Federici controuersia diximus, Guterrij à Toleto Placentini pręsulis morte diremptum est, nam ea ecclesia Carauajalo per Carolum data, Federicus Seguntinam retinuit. His ad hunc modum sedatis, cùm sub Ferdinando rege, vrbium & oppidorum præfecturæ obscuris hominibus plerunque cōmitterentur, per pauci ex nobilitate qui eas ambirēt inueniebantur. Quocirca Ximenius in hac quoque

quę parte reip. consulens, prisca nostrorum regum consuetudine reuocata, viros ex omni nobilitate selectos, moderãdis prouincijs pręfecit: quorum catalogum non pigebit facere, nam nonnulla eis acciderunt, quę si prætermitterentur, nonnihil series historiæ læderetur. Comiti Lunę Hispalensem regionem tradidit: Fonsalitano Callaicorum fines: Palmario Toletanos: Falcensium marchioni Baëcios in Bætica & Vbetanos: Ioanni Velezio huius fratri Paxaugustanos: quos ad remotissimas Lusitaniæ & Bæticę partes amandasse dicitur, vt longè illos à Nauarris locaret, quorum permulti Alebritensis, non ita pridem pulsi, desyderio nõ vulgari tenebantur: Petro Reginoso Giennenses: Ioanni Zapatę Madritensi Astigitanos: Alcaratios Aluaro Luxano: Villenates Antonio à Corduba: Bernardino Menesio, qui Talabricensium ad Oranum (vt diximus) dux fuit, Murgitanos: Guterio Quixadæ Conchenses: Gaditanos Alphonso Guzmanno: Bernardino Astunigæ Molinenses: Petro Castillo Agredenses: Alphonso Syluę Toletano Trusillanos: Didaco Gomecio Aialę Placentinos: Ioanni Sandio Carauajalo, Cardinalis fratri, Salmanticenses: Bertrano Gueuaræ Madritienses: Pintianis cuius prouinciæ administratę rationem eo tempore præfectus reddebat, Lupum Zapatam, vt inuenio designauit: Abulensibus Bernardum Matam Guadalfajarensem: Legionensibus Gonsalum Ayoram: de quo in Africana expeditione diximus: Santifacundianis, & Carrionensibus Sanctium Brauum: Ioannem Gaitanum Malacitanis. Qui quoniam sine honesta excusatione Ximenij mandatum, & regias tabulas de Gaitano recipiendo contempserunt, palàm interminatus est, se iterum aduersus eos militares cohortes missurum, quæ sine vlla venię spe eorum fines hostiliter diriperent. Palantini tamen & Cantabri, quanuis nobilibus præfectis caruerunt, duos insignes iurisperitos sortiti sunt, Leonem & Callaicum: quorum secundus in examinanda Ferrerij pręfectura, quam Toleti aliquot annos sub Ferdinando tenuit, pręclaram operam (vt diximus) Ximenio commodauit. Lauretanę tetrapoli cùm Rengifum sancti Iacobi commendatarium designasset, hic autem est quem de morte Ferdinandi nuntiũ ad Belgas venisse scripsimus, & plusquã annum, quod tempus ad capessendã prouinciã more maiorum definitum est, non impetrato commeatu, abfuisset, Villarolum iuris item peritia clarum, & rara quadam prudentia pręditum

 succes-

ſucceſſorem extemplo dedit: qui cùm iam proximè Lauretum acceſsiſſet, per miniſtros, quos fortè præmiſerat, certior eſt factus, tabulas regias è Belgio veniſſe, quę Rengifo præfecturam prorogabant: & eius vicario facultatem dabant, vt ſi quis alius præfectus mitteretur, aut eum non ſuſciperet, aut in vincula conijceret. Id iniquo animo Ximenius accepit, atque ea de re apud Carolum, & Belgas proceres multum expoſtulans, indignißimè ſecum agi ſcripſit, prorſusque contra factas inter ipſos pactiones: cõuenerat enim vt officia ad exequendam iuſtitiam pertinentia, quę aut annum, aut biennium durabant, Ximenij arbitrio diſtribuerentur. Tum quòd illi tam longè abſentes, parum priuatorum hominum dexteritatem, aut ignauiam cognoſcebant: tum quòd prouinciarum præfecti ni à Ximenio deſignati fuiſſent, parum obſequentes ei futuri erant: quandoquidem & quos ipſe prępecerat, & quibus magiſtratum abrogare etiam poterat, ſępe imperata facere impudenter negabant. Proinde mirari ſe dicebat, cur ſententiam mutaſſent: timereque maximè, ne ipſis rerum noſtrarum & legum ignaris, à maleuolis & peſsimis fucus factus in ea re fuiſſet. Carolo in memoriam reducebat, quemadmodum non ita pridem per literas priuatas iuſsiſſet, vt eis continuò ſucceſſores daret, qui à regionibus & prouincijs traditis vltra tempus à iure præſcriptum quauis de cauſa abeſſent. Itaque partim eam ob rationem, partim quòd Lauretana tetrapolis per præfectorum abſentiam, vt ſunt mores illorum hominum, graue damnum capere ſolet, Villaroelum ad eos miſiſſe: cuius ea erat experientia, authoritas, & doctrina, vt vel Toletanę pręfecturæ par eſſe poſſet. Si quis Ximenij naturam æſtimauerit, generoſumque illud & contumelię impatiens ingenium in re pręſertim tam manifeſte iniuſta, durum id accidiſſe arbitrabitur: ſed in hoc quoque prudentię ſuę documenta dedit. Sentiebat enim aliter fieri non poſſe, quin in tanta rerum & negotiorum mole, vbi ipſe vicario nomine regnabat, permulta interdum per regem abſentem irritanda forent, quę ille grauiter & iuſtè procurauiſſet. Sed eius animũ non mediocriter exacerbauit Burgenſis vrbis pręfectura, quæ ſe inuito & renitente, Belgarum fauore Petro Caſtellæ mandata fuit. Is enim neſcio quas ob cauſas à Ximenio neglectus, cùm nihil vnquã ab eo impetraret, ad Carolũ traiecit, & Belgis aulicis curantibus, Burgẽſis vrbis pręfectus cõſtituitur: & in

Hiſpa-

Hispaniam veluti de Ximenio triũphaturus reuersus, eo insalutato & inconsulto, prouinciæ curam & moderationem cepit. Multa ab eo in gratiam Inachi Velasci comestabilis affinis sui, qui semper in ea vrbe primarium locũ tenuit, facta sunt: multa item regio nomini & iuri officientia. Nam inter alia Laræ arcem, quæ regio custodi ad eam prouinciam in officio continendam, per præfectos regios cõmittitur, pernicioso consilio Burgensi Senatui, cõtra pacta olim cũ maioribus cõuenta, custodiendam & tenendã tradidit: quanuis Pomareda, qui tunc Ximenij iussu in eius acta, qui eo magistratu abierat inquirebat, vehementer intercederet. Burgenses eius arcis custodię, parum prudenter Giofredum Condannium Belgã, Philippi. I. regis hospitiorum metatorem, qui ius ciuitatis apud eos obtinuerat præfecerunt, hominem dicacẽ, & Velasco familiarem & assiduum. Hisce omnibus cõmotus Ximenius, quid Burgis ageretur ad Carolum scribit: eumq; per literas hortatur, vt Giofredo homini ad eam rem inepto, eius arcis custodia auferatur. Idem cẽsebat cũ Petro Castella præfecto faciendũ, si Galli aut Nauarri bellũ rursus, vt dicebatur, instaurarent. Vtrũque verò esse à Carolo prouidendũ, ne ipse cũ Burgensibus, aut cum Petro Castella in certamẽ descenderet. Cùm tamẽ de his rebus cum Didaco Castella templi Toletani decano agerẽ, viro grauissimo, acerrimiq; iudicij, & qui rerũ nostrarũ non mediocrem notitiam habet, mirari se aiebat, quòd Petrus Castellę homo simplici & generoso animo, moribusque prorsus innocentibus, quicquam aduersus Ximenium tentasset: cùm non ita pridem sub Ferdinãdo rege Philippum Castellam Petri fratrem, Didaci decani parentem, à Ferdinando regẽ neglectũ, vt qui Philippi generi partes sequutus fuisset, Ximenius multos dies benignissimẽ fouerit & aluerit, donéc ad Carolum traiecit. Burgenses verò Ximenij indignationem veriti, sub prętextu Manzanetum commendandi, quem ex arcanis Ximenij notis Pomaredam nuper appellauimus (sic enim illum appellare libuit, nomine in latinam linguam inclinante) quò secretius ageretur, epistolam reuerentię plenã de eo nõ abrogãdo ad Ximeniũ miserũt, nonnullis interim cõmemoratis, quę ille ad reip. vtilitatẽ facere exorsus, ad finẽ perducere si vrbi vltra præfuisset studebat: quale est, de municipalibus Burgensium legibus, quę disperse jam diu, insigni reip. nocumento vagabãtur, colligendis & emendãdis: item de tota Burgensi regione lustranda, deque multis fundis &

 vectiga-

vectigalibus,de agrorũ etiam limitibus,in ea per priuatos homines vsurpatis,ad publicos vsus restituẽdis. Nã cũ de eius volũtate,in Manzaneto cõseruando certi essent & securi,nunquã in animum induxerunt,præfectũ ad eam vrbẽ Ximenio incõsulto è Carolo missum iri. Quod tunc planè insolẽs & insperatũ accidisset:aliòqui ipsi apud Belgas,tam pro debita in Ximeniũ obseruantia,quã pro magna in Mãzanetum caritate,quam ob eius singularem in reip.vtilitate procuranda industriã cõceperant,summè fuerant curaturi. Porrò Giofredus,quid de se Ximenius ad Carolũ scripsisset certior factus, vt erat dicaculus,& scurrili penè licẽtia,Ximenij acta cauillis & calumnijs, atq; amaris dicterijs apud Carolũ,& Belgas traduxit. Multos ad magnos honores Ximenius euexit,quos nõ est operæpretium recẽsere: vnũ tamẽ aut alterum propter eorum celeberrima & clarissima nomina,& blãdissimam fortunę indulgentiam,quibus ad excelsas dignitates obtinendas gradus certè per Ximeniũ est factus,obiter annumerabo. Cũ Dertuensis Episcopus,qui in Aragonia Inquisitoris maximi officio fungebatur,diẽ suum obijsset,ad Carolũ accurata oratione Ximenius scripsit,idq; suo procuratori studiosè curãdum summopere cõmendauit,vt Adrianus Florẽtius imperij socius, Dertuẽsi ecclesiæ,& sanctæ Inquisitionis officio sufficiatur:hominẽ enim esse syncerum & probũ,ab omniq; prorsus auaritia alienũ:externorũ insuper nataliũ causã,ad prouinciam factiosam illis in rebus moderandam perquã accõmodum. Nam se Inquisitionẽ Castellæ,& illò Aragonię tenentibus,omnia ritè & religiosè procuraturũ iri. Dertuẽsem ecclesiã Adrianum obtinuisse certum est,quę aditum illi ad purpureum galerum,& deinde ad summũ Pontificatum aperuit:de Inquisitionis officio dissimulatum est. Cordubensem itidem ecclesiã Episcopo carentẽ Alphonso Mãrico Paxaugustano,reguli Najarensis filio,tradendã curauit:Paxaugustanã verò,quã nunc Pacensem vocãt, vt Motæ Burgensi,regio secretario,homini Theologo mãdaretur effecit. Mãricus postea ad Hispalẽsem cõscendit,& Ximenio mortuo Inquisitor maxim' fuit. Motę verò Palãtina ecclesia cohonestato,cũ iã prope culmẽ cõstitutus esset,morte præoccupat',purpureo galerò & Toletano põtificatu frui nõ licuit. Morte instãte orationẽ grauitatis,&sãctimonię plenã ad suos familiares habuisse fertur:in qua postquã de fallaci hominũ spe,de rerũ mortaliũ incõstantia disseruisset, binas literas ex scriniolo quod ad manũ habebat deprõpsit,alteras

summi Pont. galerum offerentis, alteras Caroli iam tum Cęsaris nomen adepti, quibus vt eius salutem diuę virgini Deiparę, quę Toleti pietate maxima colitur, commendaret hortabatur: & vt ipse etiã vicissim firmus & incolumis, illius ecclesiæ moderãdæ curã susciperet: quæ omnia (inquit) morte impediri videtis. Sed necessitati, aut diuinæ potiùs volũtati parendũ est, quæ hominibus Christianis quod vtilius ad salutem æternam est, proculdubio tribuit. Quare ego me diuino arbitrio libentissimè cõmitto, & vos etiã quanquã multũ perire vestris commodis sentiatis, debetis summi Dei decretũ patienter ferre, & omnes vitę vestræ rationes, illi vt patri indulgẽtissimo permittere. Sed illud memorabile est, vt prudẽtissimos etiã homines dormitare nõnunquã intelligamus. Fuerat Mota regi Philippo Caroli patri à concionibus, post cuius mortẽ cũ parũ Ferdinãdo catholico esset gratus ad Belgas traiecit, vt & cęteri Philippi ministri, sed fasciculis literarũ quos à nostris regulis susceperat oneratus: nã illi in Ferdinãdi odiũ, Maximilianũ imperatorẽ ad Hispaniæ gubernationẽ euocãdum curabãt. De ea re Ferdinãdus certior factus, cũ Bernardino comestabili genere suo re cõmunicata, vt magnanimũ regem decebat, Motę profectionẽ neutiquã impediuit, satis enim habuit hominis conatũ eludere. Nã Bernardinus Burgos profectus, vbi itineri necessaria Motã cõuasare intellexit, fasciculos quos dixi literarũ, per sedulos ministros clam substrahẽdos curauit: quod facilè vir ea in vrbe potẽtissimus efficere potuit. Venit ad Belgas Mota, nihil omnino deinterceptis literis suspicatus. Eius aduẽtus, qui iã regulorũ literis innotuerat, cupidè ab omnibus expectabatur, quos ipse iam pręsens alacriores erectioresq; reddiderat, omnia regulorũ nomine pollicẽdo: in cuius rei fidẽ, cunctorũ ferme literas se adferre iactabat. Sed apertis vasis, vbi sublatas esse vidit, Bernardini astu & calliditate id factũ fuisse, facilè Carolo, & Belgis qui Ferdinãdi diligentiã nouerãt, vir aliòqui facũdus persuasit. Cœperat Mota, vt homo parũ cautus negligi: sed paulatim virtutis suę multis in rebus specimẽ proferẽs, Caroli & Belgarũ approbationẽ meruit: eamq; gratiã tandẽ cõsecutus est, quæ in sũmo (vt dixi) fastigio illũ collocauerat. Talis Ximenius in exornãdis nobilibus fuit, talis in viris præclaris adaugẽdis: quos nõ solum magistratibus, beneficijs, sacerdotijs, alijsq; multiplicibus emolumẽtis prosecutus est, sed etiã honorificos titulos, aut ipse per se dedit, aut per Carolum dandos curauit. Ioannem Paciecum Pacieci Ascalonij filium

lium, comitem titulo sancti Stephani, patre petente, ipse nominauit. Guilielmus Peraza ex Aialça familia, Gomeræ comes (quę vna est ex insulis fortunatis) esse cupiebat, vt per Carolum appellaretur Ximenius effecit. Nam vt ex eius epistolis constat, Guilielmus pręter suam dignitatem, & claritatem generis, Ximenij beneuolentiā priuatis officijs, regis autem multis obsequijs abunde quidem demeruerat: quare si illo titulo cohonestaretur, gratum sibi magnopere & voluptati futurum ait: præsertim cùm ex hac re nihil regis cōmodis deperiret, imo verò eius maiestas & fiscus magis dilataretur: prorsusq; id fieret, quod in prouerbij speciem à nostris hominibus iactatur, vt concubina in matrimonium illi collocaretur. Quòd huic comitis titulum per regem conferri voluerit, Pacieci autem filio per se contulerit, id opinor in causa fuit: quòd de Guilielmi titulo prius est actū, & ad suam modestiam pertinere putauit, vt per regem id faciendū curaret, ne ambitione aliqua eam quoque facultatem rege inconsulto sibi assumere, videretur. Laudauit eius prudētiam Carolus, quod facultate concessa vti noluisset, & vt posthac audaciùs se gereret imperauit. Quare in Pacieco condecorando, anno sequenti suo munere functus est: vt Carauajalus in annalibus scribit.

LIBER SEPTIMVS.

NNVS decimus sextus rebus supra narratis componendis moderandisq; effluxit: decimus septimus qui Ximenio fatalis fuit, & quo Carolus in Hispaniam nauigauit, varios regulorum motus, difficiles exitus, populares deniq; tumultus habuit. Hi quoniam anno proximo iam cœperant, & ferme vsque ad Caroli aduentum durarunt, in principio huius voluminis narrabũtur: vt postea minus impedito sermone cõtentiones cum regulis habitas edisseramus. Postquam Ferdinãdus catholicus obijt, Carolus per literas, & frequentes nũcios pollicitus est, se vere ineunte (nam sub extremum Ianuarium Ferdinãdus obierat) in Hispaniam vela facturum, quod omnibus ciuitatibus mirum in modum gratum fuisset. Veruntamen cùm eius aduentus per totum eum annum dilatus esset, multaq; interim accidissent, in quibus Ximenij gubernatio non satis ęqua quibusdam videbatur, ijs nempe, qui rege absente res nouas moliri decreuerant, vnde eorũ patrimonia augerentur: Belgæ rerũ nostrarũ imperiti, & auri Hispani auidi, multa sacerdotia & officia, tum publica, tum priuata, externis hominibus, & nostratibus nõnullis, sed parum idoneis, vt Carolus tribueret effecerunt. Exportabatur interea ingens pecuniæ vis ex Hispania nemine prohibente: cœperunt populi rem præsentire, & in fraudem reip. fieri clamitabant. Accesserunt reguli nonnulli Ximenio infesti, qui vulgus incenderent, & vt rex quamprimum veniret flagitarent: & vt Belgis relictis, deuotam Hispaniam viseret adhortarentur, quę illi potentię neruos, regięq; adeò maiestatis splendorem, vna potissimùm, inter amplissimos quos teneret principatus, daret. Cùm autẽ annum elapsum esse, & adhuc etiam differri regis aduentum animaduerterent, varijque rumores dispersi sunt in multò longius spatium protrahi affirmantes. Grauius itaque fremere, & vrgentiùs instare: nam Galli quibus Carolum in Hispaniam venire molestum & graue erat, eum natalis soli amore captum Hispaniã auersari iactauerant. Quare rationem accommodam excogitasse, qua sui cupidissimis populis fucum faceret, sibiq; rursus moram ampliorem necte-

ret,qui duram & molestam populorum moderationem,suo ingenio & iuuenili ętati parum aptam fugiebat. Ergo decreuisse mentiebantur,simulatque clasis Hispana in Belgium venisset,omnibus in speciem nauigaturi apparatis,incunctanter nauim conscendere, & iubere vt anchorę soluantur:sed statim nauseam vehementem simulaturum,cuius pretextu in Morinos ad portum relictum esset illi redeundum. Alij verò Gallum in animum induxisse aiebant,omnibus modis eius in Hispaniam aduentum impedire:proinde Belgas aulicos parum honestis conditionibus apud Gallum curare, vt per Galliam iter Carolo concedatur. Illud Ximenius falsum fuisse affirmabat:hoc verò quod verisimilius videbatur,si ipse audiretur,nequaquam esse faciendum censebat. Gallos enim semper nobis infidos fuisse:quare ne in custodia apud Gallum retineretur,donec Neapolim & Nauarram traderet,vereri se dicebat. Rem esse inconsyderãtiæ plenam,& reipub. vehementer perniciosam per Galliam iter facere,in tam verisimili perfidiæ suspicione,nisi rex Galliæ sibi obses interea daretur. Nõnihil hi motus compresi sunt,Laxai Belgę per id tempus aduentu. Is enim quòd & Philippo regi amicus fuerat,& Carolo filio tunc à Cubiculo esset,peraccommodus visus est,ob acutum etiam & sagax ingenium,qui Ximenio & Adriano, tertius ad remp. moderandam accederet. Reguli qui in Ximenij inuidiã multa scripserant:eius potentiam in triumuiratum diuisam, infractam & imminutam fore sperabant. Nam & Adrianus eorum suasu,& instigatione ad Belgas scripserat,se imparem esse ad Ximenio resistẽdum,quòd vir superbus & consortis impatiens,sua voluntate omnia moderaretur. Populi qui rebus nouis statim capiuntur,aliquid quod suis postulatis satisfaceret attulisse Laxaum rati, tandiu interquieuerunt,donec alterum Adriano similem (hoc est desidiosum, & remissum hominem) temporis tantum eximendi causa missum esse,intellexisse se dicerent. Reguli tanquam id in Ximenij contumeliam factum esset,palàm exultare:omni gratulatione Laxaum excipere:omni cultu & reuerentia,non tam ex animo,quàm Ximenij æmulatione,prosequi. Ximenius verò fortitudine animi,& perpetua vitæ constantia subnixus,quanuis in suæ authoritatis fraudem Laxaũ venisse apertè intelligebat,adeo id dissimulanter tulit,vt non secus ac si rex aduenisset,omnes regij comitatus ordines Madritum aduentãti prodire obuiam iusserit. Is enim primus Caroli nomine ad nos veniebat,

niebat, post regis titulum assumptum. Reguli Ximenij imperio nõ expectato, clientibus quisque suis stipatus, in occursum certatim pro cesserunt. Adrianum nuntij Romani (duo enim tunc aderant) Burgẽ sis item Antistes, & Antonius Fonseca frater comitabãtur. Maximi etiam prefecti militarium religionum commendatarijs lõgo agmi ne preeuntibus, prefectus vrbis, & ordo decurionum nobilitate muni cipali adiũctã, Aragonij legati, & postremo amplissimus regij Sena tus ordo, cui sanctę Inquisitionis, & regij census, ac priuatarum rerũ præsides, maiestatis ergo se adiunxerunt. Simul etiam processit Epi scopus Abulensis cum Ximenij familia. Huic se comites in Ximenij gratiam addiderunt, Ascalonius Villenatum marchio, Gironius Vrennatum comes, marchiones Comarensis, & Aquilarius, & Bel tranus Cueua, Alburquercij ducis maior natu filius, comites Orope sanus, & Fernandus Andrada, & Bernardinus Cluniensis, & Aiala Fonsalitanus, & quem Ximenius Stephani titulo nuper insignierat, Ioannes Paceccus Ascalonij filius: preterea nobiles alij viri permulti, quos Gonsalus Ciaconius ducebat: nam marchio Plegianus, & Pal mę comes, suis vterque gentilibus cinctus Abulensi adhæsissent, nisi tunc populari fluxionis morbo, quem rheumatismum Græci vocãt, laborassent. Magna mentio huius morbi inter illius tẽporis scripto res est: neque enim Hispaniam solũm, sed Belgas etiam & Gallos, at que ferme vniuersam Europam, Epidemiæ cuiusdam instar, inuase rat: queãdmodũ & nostra ętate accidisse vidimus Anno. M.D.LVII. Nemo enim adeo salubri victu, aut selecta dieta est vsus, qui non vi fluxionum febriculis & rigoribus correptũs, pestilentem ęgritudinẽ senserit. Vidique ego cœnobia & collegia cunctis ferme sodalibus de cumbentibus, languorem illum importunum sensisse. Nostrates vt cauillis gaudent, quòd ille morbus Ximenij tempore priores Belgas inuasisset, hoc vnum malorum defuisse dicebant, quod ad nos Belgæ, cum cæteris miserijs transmitterent, lentam rerum moderationem & ignauos qui mittebantur pręfectos subnotantes. Igitur hi omnes obuiam processerunt. Solus Ximenius personę quam gerebat ratio ne habita, domi suæ mansit, & ad secundas cubiculi fores progressus venientem hospitem excepit. Et quod rarò solebat, ea nocte opipa rè & apparatè illum accepit, & omni sermonis comitate est prosecu tus. Sed quoniam palatij conclauia potiora Ferdinando Caroli fra tri, Germanæ item reginæ, & Ximenio cesserant, donec locus hospi

tio accõmodus in eo apparatetur, Abulensis in Laxai gratiam à cu biculo suo migrauit. Reguli interea ad Laxaum vẽtitare, & obliquè vt Ximenio se in omnibus opponeret instare: illumq; velut in hostẽ instruere & armare. Sed solitũ tenorẽ in moderanda rep. Ximenius seruãs, hominis ingenio perspecto, qui ad risus & iocos pronior erat, quàm ad res cum grauitate tractandas, quod à Ximenij moribus in primis alienissimũ erat, raró illũ ad negotia vocabat. Quòd si quando vt id faceret necessitas vrgeret, Adriano primas tribuebat. Accidit vt cõplures tabulę regię ad diuersos reip. vsus expediẽdæ fuerint, quã occasionem Adrianus & Laxaus iam tunc captãtes, regulis fortè submonẽtibus, ad se primò tabulas deferẽdas curarũt, & priores partes chirographo suo occupãtes, nouissimũ locũ Ximenij chirographo reliquerũt. Quæ cùm ad Ximeniũ delatæ essent, ambitione Belgarum animaduersa, vanã illorum arrogantiã cõtempsit: & accersito scribæ, vt tabulę omnes quę ad eum modum signatæ erãt, rumperentur iussit: & totidem suo tantũ chirographo norat ę scriberentur, & ad negotia quę gerenda erant mitterentur. Hunc morem ad regis vsq; aduẽtum Ximeniũ tenuisse certum est: cùm ante hoc factum ab Adriano simul signari permitteret. Nihil Belgę repugnare sunt ausi, sed illis tanquam quartæ personæ scenę seruientibus, solus Ximenius imperium exercebat. Magis ac magis ab eo facto indignatio ęmulorum ad Ximenium inuidia onerandum creuit: Belgæq; ipsi quanuis de eius integritate certi, nescio quo pacto subuereri cœperũt, ne ille tandẽ potentia abutens, sibi & Carolo negotium facesseret. Ideo Armastophũ virũ grauiorẽ, & cubiculo regio præpositũ, certis de rebus legatum, pari cum alijs potestate mittẽdum curãt. Sed quoniã Ximenius, quẽadmodum de Tiresia ab Homero proditur, solus inter illos sapiebat, neq; tertij legati præsentia est fractus, aut segnior in rebus gerẽdis fuit, aut quicquã de cõstantia sua remisit: sed ipse solus quidquid è reip. vtilitate faciendũ videbatur, parum illorum sentẽtijs expectatis, singulari præstantia exequebatur, Belgis quoq; qui apud Carolum erãt, nihil cõtra imperare tentãtibus. Quę res etsi non mediocriter authoritatem Ximenio auxit, causa tamen implacabilis odij fuit, quod Ximenio mortem maturasse cõstantissimè postea est creditum. Igitur Belgis Ximenij vires per id tempus extenuare cupientibus, de varijs hominibus in Hispaniam cum potestate mittendis cœptum est agi. Nonnulli Maximilianum Imperatorem, alij Lu

douicum

douicum comitem Palatinum, Carolo propinquitate coniunctum, multi Seluagium magnum cancellarium, huic rei idoneos & necessarios designabant: nec deerant qui etiam Ferdinandum puerum ei muneri pręficiendum admonerent. At Maximilianus imperij & Italiæ rebus impeditus erat: Ferdinandus verò non modò propter ætatem, sed ob fraterni gradus cognationem parum commodus esse iudicabatur. Nam à Ximenio aliàs scriptum meminerant, Ferdinãdi custodiam non esse negligendã: cuius prętextu reguli, si res nouę cordi essent, magnos tumultus excitare possent. Nõnullis placebat, vt Palatinus quasi custos Ferdinãdi pueritiæ daretur, legati potestate in Hispaniã veniret. Sed cõplures in Seluagium inclinabant. Hæc cùm essent Ximenio nuntiata, ne vllũ sibi socium mittant, qui cũ sit perpetuò rixandum, per literas grauissimis rationibus plenas, continuò egit. Quòd si aliud animo sederet, de successore mittendo cogitarent, quem moderandę Hispanię præficerent: se enim in diœcesim suam concessurum. Palatinum Ferdinando custodem venire sibi non displicere, sæpe enim cogitasse de magistris eius amouendis, totaque adeo familia immutanda. Se quidem hactenus pro regiæ maiestatis obseruantia, & quam reipub. debebat caritate, in ea moderãda & regenda integritatem omnem præstitisse: nunc autem cùm propter regis ætatem, & quorundam auaritiam, magis ac magis conatus suos & voluntatem impediri videret, vereri se, ne magna aliqua calamitas ex popularibus seditionibus aliud agentes opprimat. Quare Toletum se recipere decreuisse: vnde velut è portu fœdam tẽpestatem iam imminentem, & aliena pericula spectare posset. Hęc autem mala vitari vnica posse ratione, si rege aduentum in Hispaniam differente, omnia munera, quæ ad iustitiam conseruandam pertinerent, sine vlla exceptione sibi vni prouidenda concederentur. Sic enim futurum esse, vt iudices tribunalium regiorum, & eorum præsides, capitales regij comitatus quatuoruiri, & vrbium pręfecti, censūs etiam regij procuratores, ex quorum fide & integritate regię potentię nerui omnino penderent, militaria item præsidia, eorumque duces & limitaneę pręfecturę, arcanorũ negotiorum & secretioris cõsilij comites, neq; ad Belgarũ quenquã, neq; ad ipsum quidẽ Carolũ donec adolesceret, sed ad se vnũ pertinerẽt. Pręfecturę verò militariũ ordinum, & Episcoporũ designationes, regięq; liberalitates & largitiones, Caroli arbitrio relinquerentur. Nam

se

se id vnum curaturum, vt reip. dignitas nō imminuatur, & vt regius census terrori hostibus sit, & ius suum vnicuique tribuatur. Quę omnia laboris & solicitudinis sunt plena, & Belgis propter rerum nostrarum inscitiam, & Carolo etiam propter ętatem, minus conuenirent. Belgę tam libero, aut potiùs audaci, vt illis videbatur, Ximenij sermone conterriti, hominis integritatem & potentiam cōsyderantes, qui vnus inter Hispanos si qui motus orirentur reprimere poterat, dissimulato quem ex eius dictis cōceperant dolore, aditū enim ad remp. illo viuente interclusum sibi videbant, nihil amplius de alio legato mittendo cōsultarunt, sed de Carolo diutiùs detinēdo, & Ximenio qua possint arte placando: sic enim vellet nollet, argēto Hispania exhaurienda erat. Quòd si Carolus tandem venire cogeretur, de Ximenio tollendo deliberasse, peruulgatum fuit. Parum callido, & prudenti consilio hæc tam apertè ad Belgas scripsisse Ximenius creditur. Nam certum erat, homines externos, & Hispanę pecunię percupidos, neminem apud regem esse toleraturos, qui se tanta animi constantia, authoritate, & potentia illorum cupiditatibus opponeret. Igitur Belgæ tempori seruientes, Ximenij sententiam impensè collaudare: omnem concordiam & consensum polliceri: hortari etiam vt cuncta suo arbitratu regeret: quem solum reip. salutarem esse aiebant. Carolum nauigationem maturaturum: idcirco daret operam vt populi tantisper conquiescerent, donec ille rebus Belgicis compositis, & idoneam tempestatem nactus, se Oceano committeret: ipse classem instructam primo quoque tempore mitteret, ne quid optatam profectionem moraretur. Gratias illis Ximenius egit, & ex mutua concordia beatissimum reipub. statum proculdubio futurum affirmat: vt ex eius epistolis satis constat. Maximilianus Imperator, quo inconsulto nihil tunc per Belgas agebatur, nepotis dignitati consulens, & nauigandi dilationem ægrè ferens, Bruxellas venit: & Viluordię proximo Bruxellis oppido mora aliquot dierum facta, crebra varijs de rebus cum Carolo colloquia habuit: sed potissimū vt Martyr scribit, de aduentu in Hispaniā maturando. Nā principū res, vt ingētes & excelsas, ita fortunę ludibrio magis esse expositas: proinde occasionem cōtinuò arriperet, ne locū Hispanis cogitādi daret de reip. statu mutando: nā populos iam tumultuari intellexisse se aiebat: quos perbellè pullo equino sapiētes cōparasse audiuerat, qui œstro stimulāte, hos & illos calcib⁹ impetit, neq;

ab equa parente temperat. Ximenius cui iam omnia quę apud Belgas fiebant suspecta erant, existimans Maximilianū in ea quoq; sententia esse, vt Carolus quem successorem imperio Romano destinabat, profectionē in Hispaniam differret: aut fortasse colloquia illa haberi, vt consilijs cōmunicatis, tandē Maximilianus in Hispaniā gubernator veniret: Chebrium ea colloquia vitāda esse grauissimis rationibus admonuit, exemplis etiam in medium adductis de cōgressibus magnorum principum fugiēdis. Porrò Hispanię populi dum vanis promissis de regis aduentu se deludi vident, ad coitiones faciēdas redierunt. Neq; enim iam dissimulatis technis, sed palàm officia & magistratus apud aulicos Belgas venire vociferabātur. Itē amplissimā pecuniam summa diligētia à Ximenio cōfectam, quā vt ad regis aduentum necessariā postulauerant, ad Carolū demum traiectā fuisse, sed in alios vsus insumi affirmabant. Porrò Seluagium, & Chebrium per Zuquetum iurisperitum, & per quendam supremi Senatus duodecimuirum, regni præfecturas, supremi Senatus cooptationes; cubiculi intimi ministeria & munera, ita imprudenter & palàm licitasse, vt horum officiorum possessoribus, quę quondam nobilitati ob merita, & antiqua in reges nostros obsequia offerebantur, turpissimam conditionem de pecunia pacifcenda obtulerint, qua numerata nihil de officijs auferendis esse timendum. His artibus innumerabilem pecuniæ vim per Seluagium & Chebrium coactam fuisse, vulgò ferebatur. Idcirco Burgenses Legionensibus & Pintianis conuocatis, totaque adeo Campensi regione, de Belgarum cupiditate, & insolentia coërcenda consilia ceperunt. Quibusdam rex hortandus videbatur vt in Hispaniam illico veniret, aut si id minus facere eo tempore posset, Belgas omnes è cubiculo moueret, quorū artibus, corruptelæ quas diximus exercebantur: & homines Hispanos quorū probitas perspecta esset, pro illis substitueret. Alij difficile id & graue existimātes, & metuētes ne eadē cum Belgis labe nostri etiā inficerentur, publico populorum decreto statuendū esse arbitrabātur, ne regi vllo pacto liceret, magistratum, pręfecturā, sacerdotiū, cuiusuis denique generis officiū aut munus, externo homini cōcedere: & ne crebrę illę pecuniarum traiectiones, quę ferme in singulos mēses fiebāt, vllā deinceps ob causam exercerētur. Item ne consueta & stata vectigalia, quæ ad domesticos regis vsus necessaria esse iudicabantur, Ximenius inconsultis ciuitatibus mitteret: aliaque id

genus permulta, quæ quanuis ex reipub. commodis eo tempore esse videbantur, tamen regię authoritati officiebant: & fenestra quædam formidabilis aperiebatur, qua caput populi sensim ostentantes, paulò post omnia pudoris repagula essent frõte obfirmata perfracturi: quod non sine miserabili & ingenti reip. damno, nondum toto triennio elapso post Ximenij mortem, fecisse nouimus. Multum in re maximi momenti inter ciuitates variatum fuit. Burgenses vt ad viuum omnia resecarentur cõtendebant. Pintiani & Zamorani si nonnulla in melius mutarentur, contenti erant, & pleraq; Ximenij arbitrio permittebant. Postquam de rebus emendandis conuenit, plebiscita quædam iureiurando cõfirmarunt, interueniente Petro Castella, vrbis Burgensis præfecto. Sed Federicus Zamoranus, qui in præfectura Legionensi Aioræ succesſit, multò pręstantiùs se gesſit, vt Ximenius in epistolis testatur. Nam illius vrbis decurionibus flagitãtibus, vt plebiscitis sese iureiurando obstringeret, animosè restitit, & peruicit. Legatos deinde ad Ximenium & Senatum regium miserũt, qui apud eos causam reip. diuexatę agerent, & eorum sententiam & propositum, ni rex quamprimum veniret, declararent: & simul ab eis peterent aliquem in locum conueniendi potestatem, vbi singularium vrbiũ legati de reip. necesſitatibus tractarent. Iusta esse populorũ vota, & Ximenius & Senatus agnoscunt: videbatur enim reipub. vastitas imminere, ni ea omnia quę illi decreuerant, rege aduentum differente, efficerentur: tamen motus populares verebantur. Et quanquam apertè repugnare iustis postulatis non sunt ausi, tamen vt conuentus tantisper differrent, donec de regis aduentu meritò desperare possent, rogant: nam propediem adfuturum fama erat. Intereà Ximenius & Senatus literas ad Carolũ de hisce omnibus copiosas dederunt: quas quoniam grauisſimę, & pietatis in regem plenę sunt, latinas vtcunque facere visum fuit. Ximenius gubernator, & Senatus regius Carolo regi salutem. Pro antiqua & fideli obseruantia, qua erga maiores, parentesque tuos, & nunc demum erga teipsum obnoxij sumus: vt fidos ministros, optimos ciues, & cõsiliarios incorruptos decet, tuis reipublicæq; commodis, ad quam suscipiendam, tot regni hæredibus paruo tẽporis interuallo extinctis, Dei nutu vocatus es, necessariò prospicere cogimur: teq; ipsum cõtinuò admonere ea, quæ reipub. conuenire visa sunt: ita enim nos culpa vacabimus, & crimine neglectę reipubli. aut potiùs proditæ, liberi erimus.

erimus. Magni principes, & suspiciendi reges, tandiu à Deo potesta tem, & ab hominibus reuerentiam consequi merentur, quādiu iusto & recto imperio populos eorum fidei commissos regunt. Id autem ab ipsis fieri, nullo maiori argumenro intelligi potest, quā si ad tantā molem sustinendam, adiutores & socios quā spectatissimos & idoneos elegerint. Neq; enim vnus aliquis quantūlibet præclaris dotibus, & virtutibus excelluerit, rebus tā diuersis obeundis par esse pōt. Nā nihil aliud priscos illos centimanos esse existimamus, nisi reges consyderatos & sapiētes, qui per egregios & probos ministros, ęquè ac per seipsos regna sibi commissa tuerentur. Sed fabulosa ista relinquamus, maiorum tuorum res gestas, cæteris exemplis prætermissis intueamur. Enricus tertius atauus tuus, qui propter assiduas in ęta te florenti imbecillitates, valetudinarius cognominatus est, cùm se viribus corporis destitutum, regio muneri imparem videret, prudētissimo consilio vsus, viros literis, & moribus, & religione præstantes ad se accersitos, magno semper in pretio habuit: eisque comitibus & consiliorum participibus adeo rempub. pacatam & optimè institutam tenuit, vt magno eius merito, successoribus optimi principis exemplum sit habitus. Contra Enrico quarto tuo maiori auūculo, omnia dura & infausta contigerunt, quoniam eos rerum geren darum suasores per summam socordiam apud se retinuit, qui nullo hominum pudore, nulla Dei immortalis reuerentia, omnia sursum ac deorsum miscentes, grauissima mala reipub. intulerunt. Sed quid in alijs commemorandis immoramur? an non aui tui catholici reges, satis magno documento esse possunt? quibus id vnum an te omnia curæ fuit, muneribus publicis viros egregios, quicunq; tan dem ij essent, præficere? Vnde proprijs ministris, & aulę familiaribus prætermissis, qui suo veluti iure hæc importunè solent extorquere, ignotos homines, nec sibi vnquā visos, quòd essent meritis suis cōmē dati, & publica opinione celebres, præter omnium expectationē ad res magnas vocarūt. Nemo illis regnātibus ambitus est conuictus: nemo lege Iulia de repetundis cōdēnatus: quod proh dolor, miserrimo hoc tēpore frequens esse, magnopere dolemus. Fuit etiā illorū re gum hoc præclarū institutū, rarò cuiquā summa cōcedere, nisi per inferiores gradus deuolutus, specimē suę probitatis & virtutis exhibuisset: vt pro cuiusq; facultate & ingenio, hæc aut illa munera deferrentur. Qua nimirum ratione factum est, vt omnia suis numeris qua-

drantia,concentum quendam in rep.constituerent,qualem nunquã ad id tempus videramus.His igitur artibus & consilijs,vt de cæteris taceamus,remp.aliorum principum negligentia collapsam,& sicarijs hominibus,atq; tyrannicis violentijs vehementer afflictam suscipientes,tibi hisce difficultatibus liberam, tradiderunt. Proinde cũ Deus opt.max. sub cuius tutela reges estis,id tibi ingeniũ,& iudicium dederit,eam prudentiam in iuuenilibus annis largitus sit, ijs denique singularibus virtutibus maiestatem tuam exornauerit,quales homini principi necessariæ sunt,æquum est vt quæ diximus animaduertas,& quantum ponderis habeant consyderes. Inuenies enim grauissimam cladem,& ingentem perniciem si hæc contempseris,reip.imminere:contra si hæc egeris,maximam quandam fœlicitatem promitti. Res vniuersæ à principijs suis pendent, & errores in principio solent minimo labore emendari, vt facilè in viam rectam redire possimus.Serò remedium parari à sapientibus dicitur,dum mala vires diutinas sumpserunt. Quare tuis pedibus Hispania vniuersa supplex prouoluta,vt eius commodis prospicias vt hominum corruptorum cupiditates reprimas,vt gliscentia vitia cohibeas,vt tuorum regnorum tranquillitati consulas,te votis omnibus & precibus, orat & obtestatur.Id autem facilè fiet,si Hispaniam amplissimam & nobilissimam regionem,suorumq; principũ obsequio deuotissimam,secundum leges patrias & antiqua maiorum instituta gubernari,& viuere concesseris. Vale.Carolus literis senatus receptis,vt erat mira præditus indole,quanquam duodeuigesimum annum agebat,animaduertit sibi fideliter ab Hispanis consuli. Sed Belgæ inter quos ab infantia ad id ætatis vixerat,facilè in suam sententiam pertraxerunt. Nam egregiè dissimulãtes,& discessum pro virili protrahentes,solitas artes tanta impudentia,nõ solũ in Belgio, sed in Hispania etiã post Caroli aduentum palã exercuerunt,vt Seluagius magnus cancellarius intra quadrimestre tãtũmodo spatium plusquã quingẽta aureorum millia in Belgiũ miserit. Quòd si Chebrij,&aliorum cõpilationes ad calculũ reuocarẽtur,infinita pecuniarũ vis asportata ex Hispania inueniretur. Huiusmodi rapinas causam seditionibus popularibus postea dedisse,quæ post Caroli ad Belgas reditũ secutę sunt,proculdubio cõstat:sapiẽter enim ab antiquis legũ latoribus dictũ est,post munerũ publicorũ vẽditiones,illico bella intestina,& tumult⁹ exoriri.Igitur populi cũ nihil certi de Caroli aduen-

aduentu audirent,& magis Hispaniam in dies exhauriri,ad propositũ suum cõficiendũ tedeunt. Ximenij & senatus fidẽ implorãt,conuẽtus faciendi facultatẽ petunt,quibus tantũmodo de rege accersendo,de legũ nostratum authoritate conseruanda,de Belgarũ aulicorũ auaritia,de petitionibus officiorum per summũ ambitũ,reprimendis ageretur. Alioqui,si ipsi quoq; in hoc dissimularent,se pro debita in rem p.& regiã maiestatẽ caritate,& obseruantia,non expectato senatus iussu,legatos super ea re missuros,& ne quid resp. detrimẽti caperet curaturos. Non potuit Ximenius huiusmodi ciuitatum petitionibus cõtradicere. Itaq; in mensem Septẽbrem cõuentus populares indicti sunt,eosq; ad anni extremum consultò reiecit,ꝙ interea Carolũ venturum esse crederet. Ea concessione mirũ in modum ciuitates recreatæ,libenter,quanuis id sub Ianuariũ agebatur,in autũnum vsq; quieuerunt. Ab eo die frequentes nuncios,& crebros literarum fasciculos,Ximenius ad Carolum,& ad aulicos Belgas mittere:aduentum in Hispaniã properarent admonere:non esse negligendũ quod ciuitates tentabãt clamitare:nulla enim re magis populos insolescere,& reuerentiã omnẽ exhibere,quã cũ libertatẽ loquendi nacti sunt,& pro libidine suas vulgo iactãt querimonias:quas iustissimas esse facilè perditis hominibus,quorũ magnã est copia,persuadẽt:qui eo magis timẽdi videbãtur,ꝙ non sine fauore quorundã regulorũ,ad id agitandũ sunt cõcitati. Quòd si nauigatio in Hispaniã protrahẽda erat,consultũ fore videbatur,vt cõuentus populares eo in oppido haberẽtur,vbi ipse & regius senatus adessent. Sic enim futurũ,vt præsentia potẽtiæ regiæ cohibiti,minus essent arrogãtes,& magis seditiosis vocibus parcerent. His demũ atq; alijs adhortationibus Ximeni⁹ apud Carolũ effecit,vt sub extremũ eius anni Autumnũ,classe quã ipse instructissimã misit,cũ Belgis aulicis in Hispaniã traiecerit. Varia interim de Ximenij voluntate apud Carolũ,& in Hispania ab eius æmulis iactabãtur. Nõnulli ob id motus populorum sedulò ab eo cõprimi aiebant,ꝙ imperij splendore,& regnãdi cupiditate captus,omnẽ occasionẽ studiosè tolleret,quæ Carolũ cogere posset,vt in Hispaniã citiùs quã decreuerat veniret. Hanc enim ob causam pecuniã tam ingentẽ ad Belgas mittere asseuerabant,ne eius desyderio nauigationẽ maturaret. Quãobrẽ cũ Chebrio cõiurasse affirmabãt,& ab vtroq; scenę inseruiri. Nec defuerũt qui famosis libellis Ximeniũ,Chebrium,& Frãciscum Ruizium,totius veluti

fabulæ Dauum,ſcommatibus & cõuitijs proſcinderet. Alij verò po pularē eſſe Ximeniũ aiebant,in inuidiam nobilitatis,cui iam diu infenſus erat. Sed affictas huiuſmodi calumnias ſemper neglexit:planũ enim apud Carolũ fecerat,quò neruos & conatus ſuos intẽderet. Quare ſe conuentibus popularibus præfuturum,apertè in epiſtolis profitetur. Quòd ſi ſecus tali tẽpore & occaſione faceret,quid aliud eſſet,quã domeſticis prædonibus diripiendã rẽp. deſerere? De libellis verò vulgò editis,in gratiam quidem Belgarum,quorum animi acriter erant cõmoti,inquiri iuſſit,ſed nõ admodũ diligenter. Viri enim fortes,ſuæ virtutis & præſtantiæ conſcij,contẽnere ſolent huiuſmodi latratus canũ minutorũ:& id ſolatium inferioribus relinquũt, qui dicterijs dolorem vlciſcuntur. Alphõſus Caſtella Madriti præfectus,famoſa illa carmina ad Adrianũ,& Laxaum detulerat:qui dentatis illis dictis minus aſſueti,indignisſimè tulerunt ſe vulgo deridẽdos propinari. Quocirca minus admirationis habet,ſi Adrianus poſtea põt.max.factus,Paſquini & Marphodij ſtatuas,vbi famoſi & ridiculi libelli in vrbe affigebantur,in Tyberim proijci ſtudioſè curauerit. Cui Sueſſanus Caroli legatus peropportuno ſermone dixiſſe fertur. Si in flumẽ proijcerẽtur,ranas illiuſmodi mala carmina eſſe cantaturas. Quo dicto ſic põtificis conatus repreſsit,vt ampliùs ea de re actũ non ſit. Toletum per hæc tẽpora Ximenius venit:nã de Caroli aduentu iã certus,ad Cãpenſem prouinciã cum regio ſenatu trãſire cõſtituerat. Quare eã vrbẽ,quæ ſuæ diœceſis caput eſt,priuſquã diſcederet,inuiſere decreuit:tũ vt rebus ſacris cõſuleret,& cœnobiorũ muliebriũ ædificia,quæ tã Toleti,quã Illeſcis eius impenſa ſurgebãt, præſens videret. Adrianus itineri comitẽ ſe dedit:quẽ in Ximenij inuidiã,Syluanorũ factio frequens eſt ſecuta:tũ ꝙ in Aialæã Ximenius inclinare videbatur,tũ etiã in Albani ducis gratiam,qui cũ ingens ſimultas Ximenio erat. Burgenſis ciuitas de fœdere ad cõuentus populares ineundo,Toletũ ſub id tempus legatos fortè miſerat. At Toletani Portocarrero authore,cui vulpes cognomen fuit,cõtentionis antiquæ cũ Burgenſibus memores,de primo ſuffragio in cõuẽtibus habẽdo,in eo. fœdere eſſe recuſantes,indictis cõuentibus renũtiauerũt. Quod Portocarrerus cũ ad Ximenium detuliſſet,veluti eius ſententiã quã ſequi ſe velle ſimulabat,cogniturus: ille hominis calliditate perſpecta, priuata ſunt hæc(inquit)ciuitatũ negotia,dẽ quib' nihil à me diffiniri nũc debet. Ita ille deluſus abit,& Ximenius authoritatẽ

suā retinuit. Non minorem curam in sacerdotum turbis sedādis ad hibuit, quæ sub id tépus etiā sunt exortæ, Leone. X. pōt. max. ex Lateranensi cōcilij authoritate, fructuū sacrorū decumā à sacerdotibus vniuersis exigēte. Ea aūt prætextu defendēdæ Christianæ reip. à pōt. max. petebatur. Nā cùm Selimus Turcarum princeps Ęgyptio rege (quē Sultanum vocāt) deuicto, & per summā ignominiā vita priuato, potētiā sua in aduersus Italiā cōuersurus crederetur, pōtifex max. oram maritimā tueri cupiens, & omnē aditū pro virili hostibus intercludere, vltima Cōcilij Lateranēsis rogatione, ad sacerdotiorum decumā triennio cogendā, de patrum cōgregatorum sententia egit. Vehementer à nonnullis reclamatum est, quibus durum esse videbatur, sacerdotia huiusmodi exactionibus grauari, contra aliorum conciliorum decreta & pontificum sanctiones: præsertim regibus christianis, quorū id officium erat, nec delectus militum nec classium apparatus ad eā rem faciētibus. At pōtifex max. eā tunc necessitaté imminere, quæ in cōcilio Constantiēsi, sub Martino quinto prænotata erat, contendebat. Quæ enim maior causa vrgere poterat, quā publico Christiani nominis hoste, Italiā & Romā vrbē inuadere parante? Aragonij sacerdotes, quibus & Cæsaraugustanus antistes Aragonię prorex, & libertas qua iure illius regni oēs fruūtur, animos faciebat, Prouincialibus synodis cōuocatis, de nō pendēda pōtifici max. decima egerūt. Sed quoniā id Ximenij authoritate facere, cuius summa apud pōtificem max. existimatio esset, plurimū intererat, Cęsaraugustanus & cæteri Aragonij antistites, literas ad Ximenium miserunt, quibus vt sacerdotum patrocinium suscipiat deprecantur, neq; patiatur, vt se tantū authoritatis & potētię habēte, quantū nemini hactenus cōtigisse meminerāt, sacerdotum immunitas tā magnū detrimētum caperet. Ximeni⁹ qui in Castellana prouincia id ne fieret cauerat, perhumaniter & benignè respōdet, & omnē operā pollicetur ad ecclesiasticā libertatē cōseruandam. Sed interea vt cōuētus dissoluāt monet, & rerum euētum quieti expectēt: se enim cum pōt. max. & rege Carolo ea de re diligēter actur ū: & sperare, secundū sacerdotum vota negotia esse exitura. Igitur Carolū primū cōmonendum esse duxit: ad quē in ea sentētia se esse scripsit, vt q̄m Aragonij sacerdotes coactis p antistites suos synodis principiū resistēdi dederāt, nostri quoq; suos pariter cōuētus facerēt, vbi verę causę huiusmodi exactionū tractarētur: & an hæc quæ à pont. max. allegabatur, talis esset ex

cuteretur:dũmodo Hiſpanorũ regum exẽplo,nõ alibi quã in regia curia ſacerdotes cõuenirẽt,ad haſce cõtrouerſias terminãdas. Ad Arteagã verò ſuum Romæ procuratorẽ ſcripſit,vt põt.max. reuerẽter adeat,& Ximenij nomine nõ ſolũ decimas ſuæ diœceſis offerat , ſed totos etiã fructus,& omnẽ eccleſiaſticã ſupellectilẽ,& quicquid auri & argẽti facti,aut infecti,in theſauris ſacerdotũ,aut tẽplorum ſacrarijs eſſet repoſitum:ſed ſummopere oret,vt eius ſententiã de belli ſacri apparatu diſertè aperiat.Nã niſi iuſtiſsima de cauſa, nunquã ſe authorẽ futurũ,vt Hiſpani ſacerdotes,quos iã ferè tumultuãtes pacauerat,vectigales fierẽt.Iubet etiã procuratori,vt diligenter inquirat, quid de huiuſmodi decimis imponendis conciliũ Lateranẽſe decreuiſſet.Ea cũ ad pont.max. Arteaga retuliſſet,Laurẽtius Putius, & Iulius Medices cardinales,pont.max.cum primis intimi,ad hunc modum Arteagæ reſpondent.Nullã ſacerdotibus decumã, ex concilij authoritate,aut alio quouis modo pontificem max.hactenus impoſuiſſe,neq; impoſiturũ quidẽ,niſi ad extremũ, cũ res ipſæ opẽ nõ ſolùm poſcent,ſed flagitabunt,iuxta ſynodi Lateran.in vltima rogatione decretũ.Culpam verò in Ioã.Ruffum Cuſentinũ epiſcopũ,nũciũ apoſtolicum in Hiſpania,reijciebãt:qui parũ prudenter hæc vulgaſſet.Quare ſacerdotes Hiſpaniæ,quantũ ad decimas præſtandas, poſſe in vtrãq; aurẽ dormire:& diploma põtificiũ procuratori oſtẽſum eſt propediẽ edendum,vbi de Cõcilij Lateran. actis tractabatur. Ximenius tamen poſt hęc ab Arteaga nuntiata,nõ ceſſauit à ſacerdotum conuocatione:quos omnes Madritum paulò antequã Arandam diſcederet,cõueniſſe certũ eſt.Nã Petrus martyr,qui Granatenſis eccleſiæ procurator huic cõuentui interfuit,vt ex eius epiſtolis cõſtat,de neganda exactione cunctorũ ſẽtẽtijs approbatũ eſſe refert. Quorum propoſitum Ximenius collaudauit,& ſe patronum,& vindicẽ,ſi opus foret,pollicitus eſt.Ex epiſtolis nomine Leonis à Bembo editis ſatis conſtat,non tantum rumoribus,ſed re ipſa decimam illã exactam fuiſſe,ſed tantum in Italia,aut ditione pontificia, niſallor.

Tres potiſsimũ Hiſpani principes,priuatas ob cauſas Ximenio infenſi,penè rẽp.obruiſſent,Mẽdozius infantat' dux,Fadricus Albanus, Gironius Vrennatũ comes,quibuſcũ vno & eodẽ tempore cõtendendum Ximenio fuit.Mendozij animus non tã ob irritas Ioannę cum nepote nuptias exacerbatus eſt,quàm quòd ex affinitate inter Ximenium & Clunienſem contracta,Velennæ municipij litem ſibi ancipitem

cipitẽ futurã videbat, reip. moderationẽ Ximenio retente. Est in Carpetanorum finibus, non longè à Guadalfaiara Velenna oppidũ, id Ioãnes Mendozij frater possidebat, quo cũ iam olim Cluniẽsis iure egerat, & tandẽ certis quibusdã cõditionibus Ioannes Velennam Cluniensi vẽdidit. Mendozius verò auitam hæreditatem, & suis præsertim oppidis contermina, dolebat alterius potestati cedere: cluniẽsem in ius vocat, q; Didaci aui testamento, qui eã legitimã portionẽ Ioanni filio legauerat, cautũ esset, vt si de ea vẽdenda ageret, Mendozij ducatus hæres eam sibi posset asserere, eodẽ pretio emptori oblato. Hæc cõtrouersia in cõplures annos fuit protracta. Ximenius, qui causas in immẽsum trahi cõqueri solebat, cupiebat lites oẽs finire, quę apud regia tribunalia agebãtur. Sed reguli id prę̃sentiẽtes, summopere curarũt, vt lites ampliarẽtur, donec Carolus in Hispaniã venisset. Ipse verò, ne callidis tergiuersationib⁹ eius propositũ eluderẽt, vt de eis omnibus primo quoq; tẽpore cognosceretur, impetrat, Baracaldo ad Belgiũ misso, qui id diligẽter curauit. Sed qm̃ post mortẽ Ferdinãdi catholici, tabulas ad Velẽnatũ litem ampliandã Mendozius à Carolo Belgis curãtib⁹ obtinuerat, acta rescindi periniquo animo ferebat. Quare regij senatus, & Adriani, Laxaiq; legatorũ auxiliũ aduersus Ximenij potẽtiã implorat, vt ea facultate Ximeni⁹ priuaretur. Pintiani tribunalis iudices, apud quos causa Velẽnatũ disceptabatur, Ximenij de his litib⁹ finiẽdis facultatẽ ad Velẽnatũ litẽ nõ ptinere aiebãt, quę Caroli cognitioni seruari iussa fuerat. Sed Ximenij in re iusta indignationẽ veriti, eius cognitioni reliquerũt, an in tabulis ad eũ missis Velẽnatũ causa excepta esset. Ximenius hoc ad regiũ senatũ reiecit: vbi quãuis Rogius Granatẽsis antistes, senatus regij pręses, parũ ęquus Ximenio esset, ęqui tamẽ ratione habita, secundũ Ximenij voluntatẽ pronuntiatũ fuit. Mẽdozius qui superari à vicino Cluniẽsi ferre nõ poterat, iterũ ad Belgas solicitandos se conuertit: & tabulas secundas obtinuit, de Velennatũ lite cõperendinanda. Hoc Ximenij animũ alioqui cõstãtẽ, haud mediocriter cõmouit. Nam is erat mandati tenor, vt Pintiani iudices à Velẽnatũ causa abstinere iuberentur. Quòd si Cluniensis aliquid opponeret ante impetratũ, aduersus præsens diploma, omnino vt reijcerent imperabantur, vt in notis arcanis reperi. Rem factã se habere Mendozius credidit: & Ferdinãdũ Gutenũ Altamiranum eius familiarem, & publicum notarium, ad Ximenium misit, qui illi regis mandata denun-

 ciarent.

ciarent. Timebãt hi, ne Ximenius offenderetur, & aliquid illis quod nollẽt accideret. Sed post longam trepidationem & deliberationẽ, tandem regis interdictum de causa Velennatum differenda Ximenio denuntiatũ est. Tandem tabulę prudenter inter nostros dissimulata indignatione, rursus ad Carolum & Belgas scribit, indignissimè secum actum esse, & diploma iniquissimum esse datum contra alteram partem. Deinde contrà publicam quietem esse, velle hominẽ potentissimum nouis oppidis augere. Nam quod de tumultibus Ximenio gubernante exorituris vulgò iactatum erat, vanissimũ multis argumentis planum facere poterat. Quòd si iudices, & prętidem Pintiani conuentus ipsi consulerent, nihil ex hac parte imminere periculi probè cognoscerent. In memoriam etiam reuocabat, quid rex Ferdinandus egisset, quem similibus officijs qualibus Carolũ haud demeruisset, post Isabellæ Aragoniæ, Enrici Fortunæ filiæ, cum Inacho Mendozio domus hærede nuptias. Nam quanuis multum Mẽdozius apud regem laboraret, nunquam obtinere potuit, quin libero in foro ius suum singuli ex æquo prosequerentur. Atque ita Ferdinando viuente, apud quem Mendozius multum fauore, & gratia poterat, sententia secundum Cluniensem latam fuisse. Addebat etiam, vereri se ne ob iustitiæ inæqualem distributionem, turbæ excitarentur. Nam contumeliam & iniuriam passi, desperatione quadam ad arma venire solere. Impetrauit quod voluit Ximenius: & tandem Mendozio indignante, Belenna Cluniensi adiudicata est. Accidit paulòpost, vt Complutensis Ximenij vicarius suum fiscalem (sic enim publicum accusatorem vocant) Guadalfaiaram mitteret, publici criminis vindicandi gratia. Mendozius occasionem arripiens in Ximenium aliquid designandi, quo exulceratũ animum leniret, fiscalem multis fustibus malè multari iussit: quasi in fraudem iurisdictionis Bernardini fratris, Guadalfaiarę archidiaconi fecisset, adquẽ illius modi cognitiones pertinerent: suspendium etiam minatus, si quid tale posthac auderet, Complutum dimisit. Id cũ statim ad Ximenium, qui Madriti aderat, delatum esset: minimè esse dissimulandum ratus, vindicationem in mendozium non tam quidem re ipsa parabat, quàm sermonibus circunferri permittebat: se tam ob violatam religionem, quàm ob reip. tranquillitatem læsam, sic in Mendozium processurum minabatur, vt vel principatu spoliaret, vel imperatas pœnas ex iure subire cogeret. Huiusmodi rumores iactari

Mendo

Mendozius durißimè accipiebat:quare iræ & doloris impatiens,Petrum quendam presbyterum,qui catholici regis cantor fuerat,& in Mendozij familia tunc erat,cum mandatis conuicio & contumelia plenis,ad Ximenium Complutum,quò fortè venerat,misit.Is venia impetrata, & genibus aduolutus,vt sibi liceret mandata exponere, obtinuit.Ea nihil aliud continebant,quàm exprobrationem pristinæ fortunæ,& humilis conditionis,minasq; arrogantiæ plenas. Nã & dignitate & publicis muneribus se illum deturbaturum propediem promittebat.Constanti vultu Ximenius,sine vlla indignantis, aut commoti animi significatione,contumeliosam legationem audiuit,& an quid superesset dicendum,rogat.Et cùm ille negasset,redito(inquit)ad tuum herum,quem iam suæ improbæ & ineptæ legationis pœnitentem inuenies.Sic res habuit:nam Mendozius iam cum familiaribus suis expostulabat Petro adueniente, quòd se iratum non placassent.Petrum etiam obiurgauit, quòd sibi irato paruisset.Igitur cùm Mendozij legatio diuulgata per Hispaniã esset, Velascus comestabilis,qui Ximenij indignationem iusta ratione cõceptam implacabilem esse existimabat,Guadalfaiaram ad Mendozium venit: & quanuis eius bilem & animum facilè irritabilem prudenter repreßit,maiorem tamen culpæ partem in asperos & subagrestes Ximenij mores reiecit.Suadebat tamen vt tempori cedens, cum Ximenio in gratiam rediret:quod vt fieret, se apud Ximeniũ omnem operam daturum,promittit.Velasci ergo dexteritate factũ est,vt Ximenius omnem se simultatem positurum diceret, si facti Mendozium pœniteret,& pœnas quas merebatur, ob sacrum ministrum violatum,deprecaretur.Missus est cum mandatis Friasius Ximenij familiaris ad Mendozium:et conuenit, vt certo quodam die ad fontem Carralium,vicum octo millibus passuum à Madrito distantem,Ximenius,Velascus,& Mendozius pranderent,& de amicitia sarcienda agerent.Die condicto,Ximenius Francisco Ruizio episcopo Abulensi,Villaroelio Castorlæ præfecto,Cisnerio & Friasio paucisq; alijs comitantibus,fontem Carralium venit,nullis senatoribus aut proceribus,qui in curia agebant,conscijs.Antecessit aliquot horas conuiuas Ximenius:& cùm meridiem instare cognouisset,non expectatis conuiuis pransus est. Vix mensæ remotæ erant, quandò Velascus & Mendozius,sine vllis omnino comitibus,& vno tantum à pedibus ministro,aduenire Ximenio nunciantur,qui iam

etiam pranſi erant. Vix mutuis ſalutationibus habitis, Mendoziũ nondum animo ad æquitatem compoſito, paulò altiori ſermone, ita fari cœpiſſe aiunt. Dum ego piè religionem coluero, regiq; meo fideliter obedicro, parum quid cæteri fremant curo. Ximenius quod principium dediſſet conſyderans, ſuæ perſonæ ſeruiens, ego (inquit) is ſum Mendozi, qui vel te religionis reum inquiſitor maximus plectere, vel regijs mandatis parum obſequentem, regis vicarius obtẽperare poſsim cogere. Velaſcus Mendozio acriter increparo, rurſus animum Ximenij leniuit: qui à principio omnes cauſas diſsidiorum repetens, ſingulis ex ordine abunde ſatisfecit, tam de nuptijs Petri Gonſalui cum Ioanna Ciſneria, quàm de Velennatum cum Cluniẽſi lite: obiter etiam conquerens de inciuili Petri presbyteri legatione cùm ipſe nihil vnquam dixerit, aut fecerit, quod Mendoziam familiam offenderet, quam ante alias ſemper coluiſſet. Meminiſſe etiam deberet, non ita pridem inter medias diſcordias, poſtquam ſe conuitijs immeritis fuiſſet conſectatus, & poſt ſuum fiſcalem pulſatum, Bernardino fratre archidiacono Guadalfaiarenſi vita functo, ſe Martino filio, cùm nihil tale pater expectaret, multis admirantibus, nec paucioribus fortaſſe ægrè ferentibus, archidiaconatum inſperatò contuliſſe: quod non tam exprobrandi cauſa ſe dixiſſe, quàm commonendi putaret. Hæc atque alia prudenter & grauiter à Ximenio dicta, ſic animum Mendozij pupugerunt, vt ſella aſſurgens, ad Ximenium vt ſibi ignoſceret poſtulaturus iret. Animaduertit hoc Ximenius, & feſtinantem præuenit: complexuſq; amicè, Ego (inquit) ni te amarem, & magni facerem, nec quæ dixi in tuam gratiam feciſſem, nec meam academiam tuæ fidei, & protectioni commendaſſem. Dum hæc inter ſe agunt, ſclopetarum ſtrepitus audiri ſunt cœpti, & hoſpitium vbi meridiabantur, plusquam ducentis leuis armaturæ hominibus erat obſeſſum. Nam Ioannes Spinoſa cohortis prętorianæ præfectus, indignum eſſe cenſens, Hiſpaniæ proregem priuati habitu cum hominibus parum beneuolis colloquia miſcere, Fontem Carralium comitantibus prætorianis militibus, maturè venerat. Nonnihil reguli commoueri viſi ſunt, contra pacta conuenta agi putantes. Sed plena humanitatis Ximenij oratio animos eorũ confirmauit: & nimia Spinoſæ ſedulitate reprehenſa, qui ſe nihil tale iubente ad eum vicum importunus aduenisſet, regulis perbenignè ſalutatis Madritum reuerſus eſt. Hunc finem habuerunt Mendozij

diſcordiæ:

discordiæ:sed maiorem tumultum & strepitum Gironius Vrennatum princeps in remp. induxit. Magno & excelso animo Gironium præditum fuisse, multa eius dicta & facta demonstrant, quæ adhuc in hominum memoria seruantur: aderat quidem acumen & iudicium, sed nimis liberum & audax. Commendantur quædam eius dicta, Laconica breuitate tornata, sed pleraque sale nigro adspersa. Hic igitur simulatq; regis catholici mors vulgata fuit, primus Ximenij æmulus, Petro filio Asyndonensem ditionem (vt supra diximus) inuadēti auxilium tulit, quem potius reprimere debuerat. Granatensis conuentus ministros, qui Vrsaonem venerant, iustitiæ exequendæ, & regiorum vectigalium colligendorum causa, pugnis, fustibus, & vulneribus percussos, quanuis Ximenij tabulas ostentantes & reip. cautionem proferentes, violenter & furiose repulit. Literæ adhuc in Caruaiali annalibus seruantur, quas regius senatus ad Carolum misit de his omnibus copiose edocentes. Hæc Ximenius, Mendozij & Albani contentionibus implicitus, prudenti consilio dissimulauit: ne cum tribus potentissimis Hispaniæ regulis vno tempore esset concertandum. Sed occasio non defuit in eum animaduertēdi. Erat Ximenio (vt diximus) propositum, lites inter regulos, aliosq; inferioris conditionis homines, in regijs conuentibus iam diu agitatas, & in fraudem legum protractas, finire. Inter eas Gironij & Guterrij Quixadæ controuersia fuit, de Villafratro in Campensi regione, non longe à Pintia oppido, quod tunc per vim Gironius obtinebat, non sine speciosis aliquot prætextibus. Hæc causa in Pintiano conuentu ab vtroq; iam diu litigabatur, Quixada rem vindicare: Gironio, quam semel abstulerat, retinere contendente. Ea igitur, & aliæ permultæ causæ finitæ fuerunt. Nam de iudicum Pintianorum sententia, oppidum de quo agebatur, Quixadæ primo possessori restitutum est. Pintiani conuentus accensus, Ximenio iubente, oppidi possessionem regia authoritate Quixadæ daturus, cum aliquot regijs ministris Villafratrum proficiscitur. Id cùm Gironius resciuisset sententiā iniquam fuisse proclamans, regios executores in solitis modis pulsatos & affectos, per Rodericum Gironiū eius filium ab oppidi finibus, re infecta audacissime repellit. Comites facinoris aliquot æquales Rodericus Gironius habuit, qui adolescentiæ inscitia suum negotium in tuendo Gironio agi arbitrabantur, putà Bernardinum Velasci comestabilis, Beltranum Cueuæ Alburquercij, Ferdinan

dinandũ Antici almitanti regulorum filios. Redierunt executores ad hunc modũ violati Pintiã, recẽtia vulnera, & vultus vibicibus deformatos ostentantes. Id spectaculum cùm omnibus regij nominis cultoribus graue, tum vniuersæ reip. triste accidit: qui nil ex legũ potestate, sed omnia per vim agi intuebãtur. Didacus Ramirius Villascusanus, Malacæ antistes, qui præses cõuentus Pintiani erat, vir alioqui mitis & quietus, rei indignitate & atrocitate permotus, ex publicis militibus nõ ignobili coacta manu, tubis classicũ vndiq; incinẽtibus, regiã iniuriã, & reip. contumeliã vlturus, equo armatus villafratrũ proficisci parabat. Velascus annis & prudẽtia maturior, periculũ quod principibus iuuenibus Villafratrũ tenentibus, ex læsa regis & reip. maiestate, imminebat cernẽs, eò properat, & priusq̃ aciẽ Malacitanus educeret, sine vllo armorũ strepitu, sine vlla hostili incursione, Villafratro eos abire coegit: & Pintiani cõuentus mãdata rite, & è reip. more cõfici iubet. Malacitanus armis depositis, & Velasco collaudato Pintiã reuertitur. Tunc tandẽ Pintiani senserunt, quantũ esset in publicis militibus vtilitatis, ad potẽtum hominũ vires infringẽdas, qui tãtopere eos institui prohibuerãt. Postq̃ ad Ximeniũ hæc perlata sunt, Gitonij insolentiã minimè ferendã, aut dissimulandã esse cẽsens, criminosis libellis, & capitali accusatione, aduersus regiæ maiestatis violatores agere iubet. Sarmẽtum quatuoruirũ ad Villafratrũ flãmis & ferro diruendũ, cum armatis militibus mittit. Iuuenes qui Velasci dictis parentes, Villafratro opportunè exierãt, postq̃ eorũ facinus in crimẽ vocari, & de læsa maiestate causam esse dicturos cognouerũt, Gironio sene eos aduersus Ximenium (vt aiunt) instigante, ex Villalpando, quod Velasci ditionis est, præsidio militari accepto, Villafratrũ rursus redierũt Quixadã deiecturi, & quãuis Ximenius omnia atrocia minaretur, eo inuito ibidẽ mansuri. Res durissimo in statu versabatũ: nec deerãt qui Ximenium culpabant, q̃ post Velasci officiosum factum vltra quicq̃ tentasset, Albano præsertim, & Mendozio paratis, ad omnes aduersus eum motus fouendos & captãdos. At ille, qui se lõgè paratiorẽ sentiebat, ad regulos si quid molirentur, in officio cõtinendos, nihilo segniùs propterea se gessit: proscriptionibus, & publicis præconũ vocibus, legum contẽptores, & regiæ maiestatis rei, Pintiæ & Madriti publicati sunt: libelli in celebertimis locis propositi, & proditores proclamati, ni cõtinuò Villafratro cederent, & ad regiũ senatum causam læsę maiestatis acturi se

sisterent

fisterent. Dici non potest quàm grauia eorum parentibus & cognatis, hæc omnia acciderint. Quocirca, tanquam in communi periculo, plerosq; regulos cohortati sunt, vt in vnum locum conuenirent, de re tanta deliberaturi. Interea Velascus & Anricus Pintiæ cõmorantes, Malacitano in omnibus aderant, & quanuis in perniciem filiorum ea omnia fieri viderent, ne quid eius mali in ipsos recideret, regijs executoribus, quoties opus esset, præsto se futuros esse promittebant. Locum ad conueniendum nonnulli Tudellam Vacceorum, alij Portillum oppidum Aluari Lunæ custodia percelebre, vbi hæc coitio facta est. Conuenisse autem dicuntur Pimentellus Beneuentanus, Velascus comestabilis, Fadricus Albanus, Cueua Alburquercius, & Mendozij quidam procurator. Sed Ximenij robur & naturam metuentes, post longam tandem altercationem, omnia pacificè agere decernunt: & ad eum primò, deinde ad Carolum supplices literas de his rebus mittunt. Cum Ximenio submissè se gesserunt, veniam liberis suis deprecantes: ad Carolum grauia omnia de difficili Ximenij ingenio scripsere, qui Hispaniam turbis & tumultibus ob peruicaciam repleret. At Gironius senatum regium se suspectum habere profitebatur, vt qui à regis catholici tempore, in Asyndonensis reguli partes quo cũ sibi magni mométi lis erat, manifestè inclinasset, & litem suam fecisse luce clarius constaret. Ximenius per Malacitanum de his rebus certior factus, quid sibi essent obiecturi, cogitans, ad Carolum continuò scripsit, & pariter senatus regius, qui Villafratensem casum, inter alia exponebat, ne mendosæ aliorũ narrationi rex fidem haberet. Extrema epistolæ particula hoc continebat. Guterrij Quixadæ cum Gironio controuersia, quam tua maiestas requirit, & in tuum aduentum differri iubes, sic habet vt diximus. Porrò nobis nihil priuati odij aduersus Gironium esse, ex breui gestorum summa, quam ad te mittimus, liquidò constabit. Certè nemini verisimile videri debet, omnes iudices qui in publicis Hispaniæ conuentibus sedent, in vnum Gironij caput coniurasse: præsertim cùm iudiciorum, quæ quotidie fiunt integritas, tam in distrahẽdis controuersijs, quàm in puniendis delictis, sit notissima. Quare si viri grauissimi & iuratissimi, quos in conuentibus iudices esse voluisti, Gironium insectantur, illius potiùs culpa cordati homines fieri credent, quàm priuato iudicum odio, aut corruptela. Si Gironius impotenti & perdita audacia, cuncta confundit & perturbat, nos qui

cc 3 omni

omni vigilantia & integritate à subditis tuis iniurias propulsamus, huic vt etiam alijs quietis publicæ interturbatoribus, & omnia pro libidine exercere cupientibus, necesse est vt odio pariter, & terrori simus. Atque idcirco non solùm apud tuam maiestatem, sed apud omnes mortales nos traducunt, omnia mala imprecantes, nō alias ob res, quàm quòd illorum prauis consilijs obuiam imus. Quare pro debita nostra fidelitate maiestatem tuam monendam duximus, vt si saluam tuam remp. optas, nulli diploma de controuersijs superse dendis, concedi permittas, quę diu in iudicijs agitatę, & omnibus nu meris cumulatæ sententiam iudicum manent: hoc enim semper in alterius partis damnum fit, & causam seditiosis hominibus turbandi remp. præbet. Iube igitur, leges patrias seruari, quarum tu custos & vindex à Deo opt. max. es datus. Dum hæc ad Carolum perferuntur, reguli non cessabant capita cōferre, & mutuò sibi animos addere ad Ximenium deturbandum. Cuncti proceres pręter Aquilarium, & Asturiensem ex vltramontanis, ex cismontanis verò Mēdozius infantatius, qui nondum in amicitiam Ximenij redierat, Paciecus Ascalonius Gironio coniunctissimus ad resistendum Ximenio consenserant: sed viam optabant qua id iure fieri videretur. Ergo Acunius Zamorensis antistes, præcipuus seditionum populariū author, cui ad Aquilæ arcem gula fracta est, & comes Albalistanus cohortibus armatis, & militaribus tormentis, Gironio præsidium laturi Pintiam aduenerunt. Sed quoniam ciues ad defectionem solicitabant, de iudicum regiorum sententia Pintia exire coacti sunt. Velascus Cigalios ad Beneuentanum, deinde Pennafielum ad Gironium magnis itineribus proficiscitur, qui videri volebat omnem operam dare, vt Gironius eius affinis Ximenij mandatis obtemperaret, & excitatum incēdium nulla ruina, sed leui aqua extingueretur. Sed longè aliam mentem habere paulòpost ex literis ad Gironium datis Ximenius deprehendit, quæ Madriti interceptæ fuerunt, plenæ acerbitatis & seditionis: nam Burgensem, & Montanam prouinciam se concitaturum pollicebatur, & Ximenio palàm detrahebat, quasi impedimento esset, quominus Carolus rex leges Hispaniæ dignas regulis, & populis concederet. Hasce tam criminosas & tumultuosas literas, noluit Ximenius, sua bonitate & moderatione vsus, ad Carolum transmittere, quamuis illum multi instigarent. Porrò Albanus Hierosolymitani ordinis prioratu Didacum filium è vestigio

gio spoliandum metuebat. Processerat vltra septennium hæc controuersia,& post multas cum Ximenio contentiones habitas, litem se perditurũ videbat,quo nihil durius ei poterat accidere. Ergo Cuellar Alburquercij oppidum,quasi Cueuam solaturus,cuius Francisca filia Faiardi Velezani Marchionis vxor,non ita pridem defuncta fuerat,Madrito proficiscitur:sed re ipsa cum eo acturus de suppetijs Beltrano eius filio,& affini Gironio,qui Villafradæ obsessi tenebantur,aduersus Ximenium cerebrosum,& iniurium hominem,ferendis:seq; exercitus cogendi authorem & ducẽ professus est. At Cueua vir prudentia & consilio singulari,vt perniciosum sibi,& suis cõsilium mutaret monuit:nec enim aduersus Ximenium,sed omnino aduersus remp. & Carolum ista moliri monuit:quare nec se neq; vllum ex propinquis arma aduersus Ximenium capturum. Albanus rectè monenti annuit,fuit enim hic vir sui principis studiosissimus, & Madritum redijt. Interea hi qui Villafratro concludebantur,ne illorum insaniæ quicquã deesse videretur,Ximenij imaginem pontificalibus indumentis vestitam,præcone præeunte,per oppidi vicos(vt fama est)circũtulerunt. Hæc quanuis Ximenio nunciaretur,vocesq; multorum irreuerẽtes & minarũ plenæ iactarentur, nõ ideo minus rẽ propositam vrgebat. Nam Sarmentus Quatuoruir qui ad Villafratrum obsidendum missus fuerat,mira diligẽtia oppidũ expugnare,ferroq; omnesquotquot aderant perimere nitebatur. Sed iuuenes cũ se imparesesse ad resistendum animaduerterent, Villafratrũ tandẽ deserere,atque suæ saluti cõsulere decreuerunt. Porrò Sarmentus re vniuersa ex iuris formula in tabulas relata,nemine aduersante per publicum præconem pronuntiari iubet. Quandoquidẽ Villafratri regiæ iustitiæ executores indignis modis violati essent,prisco maiorum instituto flammis incenderetur,& muris aratro impacto, oppidi area sale adspergeretur: in monumentum verò patrati sceleris vt nunquam deinceps vel ædificijs instaurare,vel alio quouis humano modo colere cuiquam mortalium liceret. Gironium & Rodericum filium,cæterosque omnes,qui auxilium tulissent,læsæ maiestatis reos peregit:& vt Gutterio Quixadæ, secundum quem lis data fuerat,damna & impensæ resarcirentur iubet. Extemplo ignis in oppidum conijcitur,tormentis bellicis vndiquaque quatitur,totumq; ab ipsis fundamentis concidit. Septem homines,qui accenso Pintiani conuentus Guterrio Quixadæ possessionem loci vindicante,sedi

tiosis

tiosis vocibus inclamauerant, se neminem præter Gironium domi num agnoscere, virgis de Sarmenti sententia cæsi sunt. Vnus ex Anrici almiranti familia, qui Pintiæ militum delectum, ad præsidium Gironio ferendum, clam fecisse dicebatur, per oppidi vicos die festo inusitato exemplo verberatus est. Tam atrocis animaduersionis in Villafratrum editæ forma, vt per Hispaniam innotuit, vires cunctorum fregit: & qui prius minaces & arrogantes incedebant, animos demiserunt. Ascalonius, qui Madriti aderat, & inter omnes has turbas Ximenij amicitiam palàm ostentauerat, ea re audita, tantum doloris & ægrimoniæ concepit, vt per totos sex dies nemini aditus ad eum fuerit. Apud Franciscum verò Ruizium Abulensem episcopum, officij gratia ad eum venientem, de Ximenij peruicacia, & animo difficili, atque inexorabili, graui oratione conquestus est: vtpote qui nulla amicitiæ ratione habita, ita Gironium eius propinquum tractauisset: quo facto, vniuersis Hispanis regulis authoritatem, multis de causis debitam, indignè imminuisset. Velascus iterum regulis Vltramontanis solicitatis, Mendozio infantatio simul etiam adiuncto, legationem ad Ximenium mittit per quendam Mendozij familiarem: vt quandoquidem in Villafratrum per summam Vrennatis contumeliam tam atrociter sæuitum fuisset, cessaret Gironiam familiam amplius persequi, & infaustis præconum vocibus per omnia compita exagitare. Anricus Almirantus, qui nunquam Ximenio apertè inimicus fuit, Madritum ea de re cum eo expostulaturus, venit. Multa ab Almiranto, reuerenter tamen de procerum Hispanorum dignitate, & maxima in reges suos fidelitate, fuerunt commemorata. Et tandem se mirari dixit, vnde viro prudenti in mentem venisset, ista designare. Nam cùm pont. Toletanus, cuius personā gerebat, Primas nō modò inter Antistites, sed inter regulos etiam in Hispania sit, non modò aduersus nobilitatem, sed aduersus se ipsum ea omnia gerere videri poterat: qui principes viros tam dirè & contumeliosè frangeret. Rex enim qui nondum eorum animos, fidem, & promptas voluntates nouerat, postquam tam indignis modis tractari intellexisset, paruo in pretio erat habiturus. Quocirca etiam, atque etiam caueret, ne in eas angustias ex quibus difficulter explicare se possent, regem, rempub. & omnem Hispaniæ nobilitatem de principe suo bene merentem, conijceret. Nota enim plerisque esse, quæ de regulorum superbia

perbia, cõtumaci ingenio, malisq; artibus ad regẽ iratus scripsisset. Quare si Carolo æquissimo, potentissimoque regi morẽ gerere vellet, & saluti reip. cõsulere, diuersa cum illis ratione ageret, & se ad animi ęquitatem componeret, omni deposita iracundia. Deniq; multa se alia prætermittere dixit, ne dolorem suum refricaret. Ximenius paucis Almiranto respondit. Nunquam sibi illorum artes placuisse, qui per sęuitiam, aut aliorum iniurias, gratiã inire apud reges curabant: reip. curam, quam ei rex tantopere cõmendasset, pro virili sustinuisse. Ad Carolum quędam de regulis scripsisse, quæ ad quietem publicã pertinere videbãtur, nõ tamẽ ea verborum inciuilitate, quæ vulgò pro cuiusq; libidine iactabatur. Quod ad Gironiũ pertinebat, satis se hactenus dissimulasse, iã eò loci rem esse, vt à Carolo tantum expediri posset. Interea Petr' Gironius, maior natu Gironij filius, iterũ in Bętica nouos militum delectus cõscribere cœpit, sed nemo se illi adiungere audebat, cũctis Ximenij indignationẽ, post Villafratrũ deletã, formidãtibus. Ergo Gironij quid è Belgio Carolus iuberet auidè expectabãt: nõ enim interea cessabãt difficiles Ximenij mores apud Carolum increpare, vt aptissimos ad seditiones cõcitãdas. Belgę Ximenij adhortationes, & Senatus regij literas, reiq; ipsius naturã cõsyderantes, omnia ex Ximenij sentẽtia vt fierẽt decernunt, & eius aduersus Gironium actis authoritatẽ quantãcunq; postulabat pręstiterunt. Ergo diploma regiũ ad Senatũ missum est, quo Ximenij gesta vniuersa rata esse iubebãtur, & Gironijs nota læsæ maiestatis inurebatur, nisi illico se ad regiũ tribunal sisterẽt, & iudicatũ facerẽt. Tunc demum omnes intellexerunt, quãtum reuerentię & honoris, cùm publicis legibus & institutis, tum earum ministris & iudicibus esset deinceps perpetuò deferendũ. Ascalonius, qui Gironij fortunas in pręcipiti positas videt, amicitiã Ximenij nouis officijs demereri studet, & omnes tẽporum opportunitates captãs, ad Ximenij animũ, quoties occasio dabatur placãdum, tandẽ factum est, vt Gironius ad Ximeniũ supplex veniret, paratus omne iudicium subire. Ergo ex Ascalonij sententia rebus cõpositis, Frãcisco Ruizio Episcopo Abulẽsi (vt Carauajalus testatur) curante, venia criminum, quæ cõtra leges commiserat, data est. Nã Ximenius ad Lupum Aialã scripsit, vt eius nomine Carolo referat, Gironium virum primarium, satis pœnarum dedisse, qui supplex ad se venerit, & sibi liberisque suis veniam efflagitauerit, & animi in diuersum mutati plurima exempla dederit. Ne-

quęenim omnia ad viuum resecanda,aut principes viros ęqua cum priuatis hominibus conditione plectendos esse. Denique in hoc esse conuentum,vt res integra regis cognitioni seruaretur, vt nihil de iure suo regi,aut reipub. deperire videretur: & Gironius mirificè in officio contineretur, ne ad naturam & mores suos redeat. Fertur dū Madriti de his rebus acturus Gironius moraretur,quanuis rebus aduersis fractus,ingenij tamen sui non oblitus,dictis non omnino ineptis Ximenium perstrinxisse. Cùm aliquando ad eum accederet,cubiculi prępositos ecquid rex Ximenus ageret quæsiuit. Nam Ximenus inter priscos,& pauperes Hispanię reges numeratur, & quoties aliquid rude,& ab vsu iam diu remotū significare volumus,id Ximeni regis temporibus factitari solitū,parœmię vice,dicimus. Itē ab eo digrediens ministros rogauit,an Ximenius tineoso esset capite, qui tā superstitiosa cura,ne quid capitis retegeretur,caueret: visus enim fuerat nimis malignè caput aperuisse in Gironij discedētis honorē. Illo ipso tēpore quo cōtētiones Gironij sunt finitę, Leo. X. Pōt. Max. comitijs. v. Calēd. Iulij habitis,inusitato cooptationis numero xxxj. Cardinales creauit,& in his Adrianum Florentiū,qui vnà cū Ximenio moderandis rebus præfectus erat. Ea tam numerosa Cardinalium creatio parum grata reip. fuit,multi enim Cardinales vehemēter restiterunt,& in primis Antonius Mōtius,Ioannis Mōtij auunculus,qui post Max. Pōt. factus Iulius tertius dict' est. Inter hos Raphaelem Vrbinatē,clarissimū pictorem,cuius arte oppido quā delectabatur,nominaturus credebatur,vt hoc honore collato,ingētē æris summā quā illi ex pictura debebat, cōpensaret. Qua de causa Raphael Bernardum Bibienę Cardinalem,neptem suam in vxorē offerētem, nouis morarum causis in dies allegatis,fertur suspensum detinuisse: sed Raphaelis mors satis immatura omnes eius spes pręuenit. Graue Ximenio visum est supremū ecclesiæ honorem tralatitium fieri. Sed Pij quarti Pont. Max. tempore non ita dudum factum esse vidimus,vt quadraginta & amplius Cardinales crearentur,pluresq; adhuc creandi esse credebantur, nisi quinto idus Decembris, anno M.D.LXV. ab humanis esset sublatus. Adriani promotio non ingrata Ximenio fuit:nam ea occasione Didaco Lupo per arcanas literas iussit, vt suo nomine cum Carolo ageret de Adriano Romam, aut in Belgium, aut in diœcesim suam mittendo, quandoquidem à rebus gerendis natura sua abhorrens, noua tūc dignita

tis

tis accessione potius impedimento, quàm vlli vsui futurus esset. Literę elegantissimæ inter Petri Bembi epistolas Leonis. X. nomine editas, quas Leo ad Carolum de Adriani cooptatione scripsit, circunferũtur: quibus perbellè ad hominem benemeritum augendũ primo quoque tẽpore exhortatur. Nempe illũ fortuna ad summã dignitatẽ vocabat, aut potius vrgebat. Gironij simultatibus cõtentio cũ duce Albano successit, quæ cùm ob dignitatẽ maximi emolumenti, & honoris suscepta esset, magnas turbas excitauit. Erat res futura cũ regulo potentissimo, & iusta (vt videbatur) indignatione cõmoto, qui amplissima dignitate, quã per totos sex annos tenuerat, priuabatur. Ximenij etiã robustus animus, & cedere nescius capitales inimicitias promittebat. Quare cunctorũ mentes suspensæ erant, quò res esset euasura. Est ea dignitas in Hispania adeo optima, vt si ius successionis accederet, cũ cęteris Hispanię principatibus, qui potẽtia, & authoritate præstant, proculdubio comparari posset. Ab hac dignitate Valenzuela sub Enrico. IIII. malis artibus, vt illa erant tẽpora, deiectus fuit, & eius loco Aluarus Astuniga rite suffect⁹. Sed is vel morbis, vel senio afflictus, otium sibi necessarium illa in ętate iudicans, in Antonium Astunigam ex fratre ňepotẽ, prioratum trãstulit, Philippo rege annuente, & Pont. Max. confirmante, ne quid iustæ & legitimæ solennitatis defuisse causari quisquã posset. Ferdinandus post Philippi mortẽ ad Hispaniam moderandã rediẽs, voluit Albano, cuius singularia in eum officia fuerãt, gratificari: & Didaco tertio eius filio, sancti Ioannis prioratum contra publica iura, & Hispaniæ leges, antiquamq; maiorum cõsuetudinẽ cõtulit. Ergo magistri Rhodiorum authoritate, qui per Pontif. Max. collatum esse ęgerrimè tulerat, Antonium prioratu priuauit, & Didaco Albani filio concessit. Factum est id Melioratæ in Hieronymiano cœnobio, per Rhodiensis ordinis Balionem (sic enim suos administros nominant) qui Rhodo à rege ea de causa accersitus fuerat, anno hui⁹ seculi M.D.xij. postridie idus Aprilis. Antonius apud Pontif. Max. de regis iniuria, & magistri Rhodiorum audacia, sed frustra conquestus est, sunt enim longę regum manus: quare in Belgium ad Carolum confugit, vt patris Philippi acta tueretur. Sed postquam Ferdinãdi regis mortem cognouit, Belgis curantibus, apud Carolum egit, vt eius voluntate & fauore in integrum restitueretur. Romam proficiscitur ęquo iure cum Albano iam decertaturus. Multa Albanus, sed

ea omnia Romanis iudicibus ingrata,obijciebat.Nam sancti Ioannis prioratum,cæterasque omnes militarium ordinum præfecturas ex Martini.V.diplomatibus Ioanni secundo concessis,ad reges Hispaniæ & Rhodiorum magistros pertinere aiebat:in Hispania etiã apud regium Senatum proclamabat,regem & remp.ipsam perniciose lędi,si ea quę propriè regij iuris essent,ad Pontif.Max.iterũ incautè deuolui sinerent.Contra Antonius se perniquè spoliatum esse contendebat dignitate, quam iure optimo possederat.Iudices Romani,causa probè examinata & cognita,Antonio Astunigæ pontificia diplomata dederunt,quæ post causam dijudicatam & confectã, victori tradi solent,ad vltimam rei controuersæ executionem,vnde executorialia vocãtur.Hęc ad Carolũ illico detulit,cũ Leonis.X.Põtif.Max.literis,ex quibus constat,regis Ferdinandi intercessione,iudiciorum moram per bienniũ esse factã,quas hîc referre non est operæpretium,cùm inter epistolas P. Bembi circunferantur. Carolus partim sua volũtate,partim Pont.Max.epistola incitatus,Antonium in Hispaniã cũ hisce ad Ximeniũ literis mittit. CAROLVS Hispaniarum rex,Francisco Cardinali Toletano,amico carissimo. S. Quę de prioratu sancti Ioãnis Hierosolymitani ad nos accuratè scripta misisti,valde probata à nobis sunt.Causæ tamẽ magnitudo,& cõtendentiũ dignitas,vt omnia prius experiamur,quã cũ illis summo iure agamus,efflagitãt.Idcirco clemẽtia nostra dignũ duximus, vniuersum prioratus patrimoniũ(hoc est)arces,oppida,emolumẽta & prouẽtus fiduciaria possessione in potestatẽ nostrã tãtisper redigere,donec quid sit faciendũ decernamus.Id vt citra tumultũ à te perficiatur,dux Albanus & Didacus eius filius,meo nomine tibi cõueniẽdi sunt:quibus nostrũ hoc cõsiliũ expones,dabisq; operã vt mihi hac in re obtẽperent.Cõpromissum faciãt in quo me arbitrum statuant: quod fide publica cõfirmatum,ad nos quãprimũ mittatur:sumus enim semper habituri honoris,& cõmodi vtriusq; rationẽ. Id si fecerint,nobis erit,perquã gratum:sin minus,quindecim dies dũtaxat ad deliberandũ damus,quibus elapsis nomine nostro prioratũ capies: virosque regiæ maiestatis fideles,oppidis,& præsidijs præficies. At si dux,aut eius filius parere recusauerint,te in primis hortamur,Senatui verò nostro iubemus,vt diplomata Pontificia,ab Antonio Astuniga Roma allata,sine cuiusquã respectu manu regia exequamini. Id si ex sententia nostra,vt spero,confeceris,magnam gratiam

apud

apud me inibis. Vale Bruxellis. xiix. Calend. Februa. anno Domini M.D.XVII. Astuniga Begerensis dux cum Antonio fratre, conuocatis ex sua ditione, quæ ad Anam flumen est, præsidijs, multisque regulis (nam Mẽdozius Infantatius, Cardenas prouinciæ Granatensis præfectus, qui postea dux Maquetanus fuit, Fonsalitanus Aialææ familię primarius, aliquotque alij eum sequebantur) nulla quidem armorum specie ad Ximenium venit, cui literas regias obtulit, omnem suam & suorum operam pollicitus, si vsus foret. Postquam hęc omnia Albanus cognouit, & Ximenium flecti posse desperauit, qui litem illam iurgiorum & seditionis plenam finire cupiebat: suã atque Didaci filij dignitatem, non quidem aduersus regem, sed aduersus Ximenium, familiæ suę (vt iactabat) hostem, omni conatu & viribus defendere statuit. Ximenius febribus tertianis eo tẽpore Madriti laborabat, vnde Albanus erectior factus, numerosam suę gentis familiam, & vltramontanos regulos, sibi necessitudinis vinculo coniunctos, solicitauit. Porrò Antonius Fõseca Cocceiorum, in Vaccéis dominus, & Ascalonius ex cismontanis, qui hactenus dubij vtrã in partẽ inclinarent fuerant, tertiò post Astunigæ aduentum die, ad Albanas partes transierunt: quod non mediocriter Astunigam commouit. Erat in Ascalonio diuitiarum facultas & potentia, quam multæ propinquorum clientelę adaugebant. In Fonseca animi pręstãtia, & longo rerum vsu prudentia. Ruizius Abulensis Episcopus prætorianam cohortem in armis esse iubet, cui tercentos strenuos milites adiunxit, ne alterutrius factionis homines Madritum ingrederentur. Interea Ximeni⁹ à morbo recreatus, deq; his omnibus cõtinuò edoctus, vtroque regulo ad se accersito, inducias pollicetur, donec receptis viribus, quid vterq; iuris obtineat, & quid sit è reip. vtilitate, & quẽadmodũ inter eos meliùs controuersia cõponi possit, accuratius possit inspicere. Supplicationes pro Ximenij incolumitate, Madriti primùm, deinde per vniuersam Castellã sunt habitę: videbant enim ex vnius hominis salute, eo præsertim temporis articulo, vniuersæ reip. quietem pendêre. Eo enim ęgrotãte, præsidijs arcescõmuniebãtur, & ad res nouas omniũ animi erigebãtur, qui Ximenio meliùs se habente pacati sũt. Albanus donec iterũ Carolus de vniuersis causę eius articulis consuleretur, & quid exequendũ foret rursus iuberet, quicquid Ximenius facere tentaret, armis repellere decreuerat: palãque clamitabat, se regiũ ius eo modo tueri, cui patronatus ratione

prioratus designatio debebatur. Fraudem etiam magno Rhodiorum magistro creari affirmabat, ad quem post regis designationem, collatio pertinebat. Ximenius qui rem omnem perspexerat, Albani voces vanas esse intelligens, ad Carolum scripsit, vt in re semel imperata constanter persisteret: permultum enim interesse, regias voculas vel per iocum emissas, nedum sigillis impressis publicatas, firmitatem & robur tenere. Post aliquot dies, de literis regijs ab Astuniga allatis in Senatu agere cœpit: sed non omnes ad eam executionem illico faciendam animatos offendit, erant enim qui Albani causam æquiorem esse arbitrabantur: quorum sententiam Belgæ legati, Adrianus & Laxaus, non mediocriter confirmabant. Itaque dubitari in Senatu cœptum est, an literis regijs Albanus satisfaceret, si facto compromisso prioratum retineret, donec rex arbiter certum sequestrem declararet: neque enim ex diplomate satis liquere. Item iuris formam in literis inuerti obijciebant. Quorsum enim castris, & arcibus prioratus ex regis iussu occupatis, postremo tabulę pontificię proferendę erant? Sed cùm hęc omnia tempori tantum eximendo ab aduersarijs dici Ximenius intelligeret, dedit operam vt omnes in Senatu de regijs mandatis exequendis cõcordes essent. Albanus cui aqua hęrebat, ad Germanam reginã cõfugit: quæ cùm propter antiquum in Ferdinandum cõiugem amorem, cui vni cècarum semper Albanum fuisse intellexerat, tum ob priuatũ erga ipsum affectũ, non mediocre pręsidium tulit. Nam eius diligẽtia & studio factum est, vt Ludouicus Gallię, & Enricus Britannię reges, cũ Carolo in primis, deinde cum Chebrio, cæterisq; Belgicę aulę principibus agerent, ne Albanus clarissimus in Hispania regulus, cuius officia in reges cõplura extarent, & qui Ferdinando in rep. Hispana amplificãda tam multiplici opera vtilis extitisset, ea dignitate, quã de veteri Hispanię instituto per sexennium tenuit, nunc inimicorum iniuria spoliaretur. Cœpit Carolus nonnihil de constantia, ob regum intercessionem remittere. Sed Ximenius cum Chebrio per literas acriter expostulauit, qui regis authoritati malè consuleret, & seditiones in remp. inueheret, ni totis viribus curaret, vt Carolus in sentẽtia obfirmato animo esset. Nã Astunigenses, quorum Illustris & amplissima erat, tum familia, tum clientela, parati erant depugnare, & ferro controuersiam dirimere: quod & fecissent, ni illos ipse promissis de Caroli cõstantia detinuisset. Post has literas datas, Albanũ

ad

ad se Ximenius accersit,quē præsentibus legatis,senatoribusq; regijs, & Osornio comite,pro diuturna inter eos cōsuetudine,amicissimis verbis adhortatus est,vt moderatione animi & prudentia, quam in eo semper cognouisset,tunc ad eam rem componendam vteretur:se enim in ijs decernendis eius commodis non defuturum,si absque vllis reip.motibus totam rem transigi,& confici permitteret.Regi ergo prioratum traderet,vt de illo secundū leges statuere posset.Quòd si id durū videretur,se de regijs mādatis permultū remissurū, ne omnia pacifica noluisse argueretur: & Petro Bazano, Balduernæ, & Vanezę domino,& Albanæ familiæ per omnia addicto,prioratum traditurū,quem in regis aduentū adseruaret:se quoque tunc effectu rum,ne Antonio Astunigę tradi posset,nisi post tres mēses elapsos. Eas conditiones Albanus contempsit: atque inde digressus omnem culpam in Ximenium reijciebat, qui salua regis maiestate mitiùs secum agere poterat: quasi verò supremum reipubli. moderandæ munus,ea de causa Ximenius subijsset, vt iuxta leuium hominum vulgarem consuetudinem, priuatos affectus officijs anteponeret. Igitur Albanus Madrito in Vltramontanam regionem profectus, amicos regulos de ea re consuluit.Qui Villafratensis casus memores,vt quiesceret,& conditiones quas Ximenius obtulisset accipiat, consulenti responderunt.Hæc ad hunc modū acta fuisse ex Velasci comestabilis,qui eo tēpore Pintiæ aderat,ad Astunigēsem Mirandę comitē literis,quî cū sibi necessitudo intercedebat cōpertū fuit. Acquieuit tunc Albanus in amicorū cōsilijs:verū postea res incrudescere denuo cœpit,multaq; & varia hinc inde tētata & acta sunt:de quibus omnibus,in Ximenij literis quæ per arcanas notas sunt datæ, lōga admodū notitia est:nobis hęc tantū dixisse satis sit, ad vtriusque causas indicandas,quibus tandem rationibus adducti,tam acerbas simultates exercuerint.Vt igitur Albanū Ximenius nulla ratione in sententiam suam pertrahi posse videt,præsidia reip.hoc est milites à se institutos,diuersis ex locis conuocat,& Ferdinandum Andradam præfectum militū,ad eam rem designat. Legati eos motus conspicientes,quò res eua sura esset incerti,mirum in modum angi cœperunt:& Ximenium vt Caroli aduentum expectet adhortantur, ne resp.quam hactenus florentem tenuerat, nunc per eam occasionem detrimentū caperet.Antonius Fonseca vir nobilis,& rei bellicę peritia,atq; animi præstantia clarus,quem Albani partes palàm tuēdas

suscepisse diximus, multis apud Ximenium ea de re disseruit. Quò remp. conijceret etiam atque etiam consyderaret: esse iam omnium exacerbatos animos, qui si cęco furore semel metum & pudorem abiecissent, nullis consilijs, aut fręno cohiberi possent. Ad quæ Ximenius, Pone metum (inquit) Fonseca, nec te rerum istarum euentus discruciet, ego enim prosperrimum efficiam. Mille equites cùm ex prætorianis, tum ex regijs præsidijs, quos nostri limitaneos appellant, ad se accersit, quorum septingenti cataphracti erant. Item quinque millia peditum conscribi iussit, in quibus veterani quingēti, qui sub Villalua Placentino stipendia fecerant, & quos Ximenius custodiæ causa in vicis Madrito proximis retinebat, sunt annumerati. Cauit etiam, vt in diœcesi Toletana tercentum equites in procinctu essent, cùm non pœnitenda peditum manu, qui in supplementum, aut in auxilium, si fortè opus esset venirent. Hos aduersus Consaburenses, vbi Didacus sese munierat, omnia extrema sustinere (vt aiebant) paratus, proficisci iubet. Sed antequam ad manus veniatur, per reip. fecialem denunciari placuit, vt Didacus Consaburēsi præsidio cedat: armatos omnes dimittat: præsidia prioratus, arcesque cūctas, & oppida tradat: & ex æquo legibus cum Astuniga acturus, in regiū tribunal descendat: regem pręterea, ex Pont. Max. pręscripto, arbitrū statuat. Sin id cōtumax renuerit, læsę maiestatis damnatū esse: eiusq; bona & fautorum, fisco addicta. Interea Albanus circiter mille pedires cum paucis equitibus Consabronem mittit, qui multum æris & commeatus, ad Didacum & socios deferre dicebantur. Idcirco Ximenij cohortes prędæ cupidine festinantes, locorum angustijs & diuerticulis pręoccupatis, non modò transitu prohibuerunt, sed in latiora loca procedentes, leui opera fuderunt, atque omni pecunia, & commeatu spoliarunt. Inde ad Consabronem accedētes, dies aliquot ex formula iuris quieuerunt, vt fecialis regia mandata denunciaret, bellumque cruentum indiceret. Toletana iuuentus, quę cū Didaco erat, animorū vigore & pręstantia exultās, loculos cadaueribus cōstrui solitos, pullo colore illitos, è mœnibus ostentabat: quasi se omnes more Hispanico, de quo multis ante seculis, in Dionis Nicæi historijs mētio est, ad commoriendum cum Didaco deuouisse innuerent, priusquam pręsidium Consaburense traderent. Cùm hęc Albanus resciuit, ne per tantum tumultum negotium ageretur, Madritum venire necesse habuit: vbi Germanę reginæ, & legati Adriani opera adiutus,

tus,cum Ximenio de prioratu tradendo egit,modò cōditiones,quæ prius offerebantur,aliæque quas insuper addebat,concederentur. Nā pro tribus mensibus,quos Ximenius concedebat, de non tradendo prioratu post regis aduentum,tres annos dari,& vt interea tantundē pecuniæ ex regis ærario,aut vectigalibus sibi numeraretur,quantum ex fructibus prioratus redigebat. Omni conatu legati contendebāt, vt illis pactis Ximenius annueret:qui quanuis antea conditiones aliquot obtulisset,tunc sine vllis pactis aut exceptionibus,vt prioratum regis arbitrio permitteret statuit,quando in eum locum res progressa esset:alioqui Albani potius metu,quàm libera voluntate id præstitisse,multos fore arbitraturos. Ergo Albanus iam mutato cōsilio ad Ximenium venit,coramque cum eo egit de prioratu liberè tradendo. Factum est id sub idus Iulias,hora noctis intempesta. Igitur post longam inter vtrunque expostulationem,Ximenius se nunquam in causa fuisse dixit,vt eo in cardine negotia versarentur. Præterea aliorum vicarios non posse vltra mandata excedere,quod vt crederet, literas Caroli archetypas protulit,quas Albano in manus dedit:& vide(inquit)quid ego,salua mea fide,& regis authoritate,in tuam gratiam facere possim,nam id omne præstabo. Nihil aliud Albanus (inquit)quàm vt postquam prioratum Didacus tradiderit, nostræ familiæ rationem rex habeat,cuius fidem atque obseruantiam ad res omnes gerendas expertus est,& perpetuò experietur. Audio etiam te statuisse,Ferdinando Andradæ militum præfecto,prioratum tradere asseruandum,donec rex veniat. Indignum est, vt is qui Franciscam Astunigam,aduersario meo propinquā,vxorē duxit,in nostras calamitates insultet. Æquū postulare Ximenio visus est, quare Antoniū Cordubā,Capræ comitis fratrē designauit,cui prioratus traderetur: sic tamen,vt Ferdinando Andradæ primum dederetur, & is postea Cordubæ traderet. His ad hunc modum constitutis, ea ipsa noctis hora datæ sunt literæ Ximenij ad Ferdinandum Andradam,Albani autem ad Didacum filium,vt hic prioratu cedat,& ille arma continuò ponat:quæ omnia ex præscripto confecta fuerunt. Et ne quid deesse videretur,veniam & impunitatem dari præconio promulgatum fuit cunctis,qui Albani partes essent secuti,publica fide interposita,ne illorum cuiquam fraudi esse posset. Interea Didacus, quòd in rem suam esse existimaret,conuentum militum Hierosolymitanorum,Paradinis commendatariorum oppido,quasi iustus prior esset,

indixit ad.vj. idus Septembris. Nam magnus Rhodiorum magister Didacum tantum priorem agnoscebat, & illi negotia ordinis demandabat. Ximenius hæc in fraudem Antonij, & contra pacta conuenta fieri animaduertit: & Didacum seuerè monuit, ne conuentum quoque indiceret, aut aliud quicquam quasi prior, suo aut Rhodiorum magistri nomine, gereret. Nam Didaco imperia sui magistri causanti Ximenius acutè respondisse fertur. Rectè quidem, si tu ista in Rhodo insula tractanda suscepisses, non in Hispania, cui ego sum præfectus: oportuerat enim me prius consuluisse. Sed quanuis Didacus tunc cessauit, Ximenij præstantiam & seueritatem veritus, tamen post eius mortem, Antonio neglecto, prioris munera obibat: vnde tumultus sunt orti, quos vix Carolus partito inter eos prioratu sedare potuit, donec Antonius Perpennianum profectus, vt præsidiariorum militum dux esset, diem suũ obijt: & Didacus in integrum successit. Supererat adhuc lis vna terminanda, ex his quas Ximenius finire decreuerat: ea erat de Ripadei ad Galleciam comitatu, cuius ditionis tractus angustus quidem, sed soli amœnitate & vbertate, cælique salubritate, nulli Galleciæ principatui postferendus. Comes ob antiquam suæ familiæ in reges obseruantiam, priuilegio non vulgari iam olim fruitur: nam die festo Epiphaniæ, quo reges nostri lautiùs & conuiuantur, & ornantur, epulis regijs accumbere conceditur, & vestitu quo rex tectus fuit donatur: idque quotannis. Hunc ergo comitatum Villandradus paulò ante possederat. Is duas vxores sterilitatis causa allegata repudiauerat: Isabellam Castannam primò, & deinde Ludouici Biberi filiam: Leonoramque genere Mauram, libertam suam, vxorem duxit: ex qua Rodericum filium suscepit, cui Anricus Almirantus filiam nothã vxorem dederat. An is legitimus haberi deberet, & priorum vxorum nuptiæ ratæ non essent, à Ferdinandi catholici tempore magna contentione controuertebatur. Nam Maria Vlloa multi nominis fœmina, Sarmento comiti Salinario nupserat, qui Villandradi ex sorore nepos erat, ad quem comitatus pertinebat, si Rodericus Leonoræ filius spurius iudicaretur. Qua de causa Maria Vlloa Roderico litem intenderat filij nomine, quem ex Sarmento genuerat. Rege catholico viuente, nunquam Rodericum legitimum esse declaratum est, quanuis Almirantus id vt fieret multum laboraret. Fuerat quidem Biberæ matrimonium sententia iudicis à Pont. Max. delega

ti

ti diremptum, & nuptias cum Castanna irritas fuisse non dubitabatur. Ximenius cui Rodericus pupillus certus hæres esse videbatur, comitem eum Ripadeum appellauit, curabatque sedulò vt talis haberetur. Sed quoniam in Mariæ Vlloæ partes multi regij Senatores inclinabant, quos Compostellanus & Burgēsis Antistites, Velascus etiam, & Mendozius reguli, omni studio solicitabant, cognitionem causę ad Pintianum tribunal remisit, vbi de more ad exitum perducerent. Sed qui aduersus potentissimos regulos aliarum causarum lites diffiniuerat, vnius fœminę opera vincitur. Nam rursus Maria Vlloa in contrarium nitente, regemque multipliciter captante, literę tandem ab ea allatæ sunt, quibus Ximenij mandata irrita fiebant: & Sarmentus Salinarius Ripadeus comes tandem pronunciabatur. Nam Belgæ, quos prępteriti tumultus malè habuerant, cùm adhuc per Mariam Vlloam nouis terroribus retardarētur, fessi potiùs rerum grauitate, quàm Ximenij potentię in re nōn admodū difficili diffidentes, noluerunt postremò experiri, quid ille etiam in hac causa posset. Id Ximenius molestè tulit, & literas ad Carolum dedit querelarum & doloris plenas. Ad Belgas autem aulicos, se satis quid in Hispania posset perspexisse, quare nō esse cur timerent: sed omnem potius curam in Neapolim, & Siciliam cōuerterent, vbi noui tumultus subinde oriebātur. Se grauissimè dolere, quòd puer pupillus, cui pater viuens comitatu cesserat, nullis nunc allegationibus prolatis, statu esset deiectus. Addidit etiā aliquot vltramōtanos regulos, libello ex iuris formula proposito, aduersus literas regias in pueri fauorem intercessisse. Quoniam nihil acriùs omnium animos irritat, quàm iustitiæ peruersa administratio. Nihil super ea re Belgę responderunt, sed potiùs cùm nouos quotidie tumultus emergere viderent, regis pręsentiam necessariam esse demum sentientes, vt in Hispaniam primo quoque tempore traijciat decernunt, deque ea re certiorem Ximenium faciunt. Ille classem apparatissimè instructā, cui Gometium Buytronum virum inter Cantabros præstantem præfecit, ad regē omnium votis, sed suis præsertim exoptatissimum, in Hispaniā deducendum mittit. Portus omnes & stationes Oceani, cùm Callaici, tum Cātabrici explorat: & quoniā nōnulla maritima loca pestilentia laborare nouerat, salubriora magna diligentia custodienda curat, & magna annonæ abundantia instruit. Ferrerę quatuoruiro, experienti viro, horum curam tradidit, & Buytrono

ad classem instruendam, executorem & comitem dat. Ipse verò quò regi aduenienti matutiùs occurrere, & rebus disponendis præsto esse posset, quamuis corpore imbecillo, regium comitatum Madrito mouet, & Arandam ad Durium flumen sitam contendit. Placuit illud oppidum ob multa, sed ob vicinum cœnobium Franciscanum præcipuè, amœnissimo in loco ædificatum ad Aquileram vicū, quod eius valetudini aptissimum putabat. Turrilacunam natale solū Ximenius obiter inuisit, veluti telluri genitrici vltimum vale dicturus: nam illac Arandam eunti transeundum erat. Secum Ferdinandum principem, Caroli fratrem, adducebat. Comites sequebantur, Adrianus, & Armastophus legati: nam Laxaus, quemadmodum & cæteri qui in comitatu regio erant, alius aliò, vt solet, diuerterat. Postridie diui Laurentij, qui dies ad tertium idus Augusti est, Turrilacuna Ximenius discedit. Venit altero die Bozeguillas, montanum vicū, vbi prandenti fama constans apud nostros est, venenum fuisse propinatum, cuius vi paulatim contabuerit. Nam post eas epulas solito grauiùs ægrotare cœpit: nec multò post sanies per aures, & vnguium iuncturas erupit, reduuijs persimilis. Multa veneni famam confirmarunt: nam quo die Bozeguillis est pransus, eques quidam Marquinæ Franciscano prouinciæ Cismontanæ prouinciali ministro, & alijs magni nominis monachis, quos Ximenius accersierat, occurrit, capite fascijs obuoluto ne agnosci posset, qui Madritum petebat. Hic monachis dixisse fertur, si ad Cardinalem itis, diligētiùs festinate, vt eius prandium anteuertere possitis: & diligenter monete, ne ingētem troctam, quę illi condita est gustet, habet enim venenum pręsentaneū. Quòd si seriùs perueneritis, curate vt animę suę de more Christiano consulat, neque enim veneni vim superare poterit. Marquina homo syncerus, totā rem Ximenio patefecit. Ille verò quāuis huiusmodi rumoribus non multum fidei habere esset solitus, si quid huiusmodi ô pater, mihi accidit, ante hunc diem accidisse certus sum: nam lectis quibusdam dum Madriti essem è Belgio literis, oculis venenum hausisse mihi sum visus: nam ab eo tempore notabiliter languere cœpi: sed hoc etiam mihi non fit verisimile. Deus qui omnia ineffabili sapientia moderatur, ęgritudines dat, & idem aufert: illius arbitrio fas est, nos & nostra permittere. Aliquando etiam dixisse medicis fertur, se proditorum perfidia perire. Porrò Franciscus Catrillus, qui Ximenio Bozeguillis ministrabat, cùm troctam de more prægustasset,

ſet,vehemẽter ęgrotauit. Erant qui veneficij authorem è Belgica aula prodijſſe dicerent. Nam ex literis eius,& mandatis ad Carolũ per Lupum procuratorẽ miſsis,abunde Ximenij animum intellexerant de regis aula mutanda,& Belgis in patriam amandandis. Et tanta eſſe authoritate & gratia apud regem Ximenium videbant, vt id facilè effecturum crederent. Nonnulli Baracaldum nefarij ſceleris adminiſtrum faciunt. Erat ille fronte parum verecunda,& pecuniæ auidus,cuius fides ob legationẽ apud Belgas malè actam vacillauerat,videbaturque Belgis addictus plus ſatis,& obſtrictus. Literas etiã nomine Ximenij Gallicè ſcriptas in Belgium tulit,quas ille ſuas eſſe negabat: & Didacum Lupum hortatur, vt eas ſtudioſè quæſitas ad ſe tranſmittat. Ab eo tempore Ximenium decreuiſſe,in ſubſignandis libellis,literisúe,Baracaldi opera non vti,ex epiſtolis Abulenſis ſatis conſtat,qui in illius mores nimis inuehitur. Sed hic Baracaldo infenſus erat, propter penſionem Caurienſem interceptam. Nec cuiquam veriſimile videri poterit,nõ aliquò aufugiſſe, tam atrocis criminis ſibi cõſcium,& patroni vultum ferre potuiſſe:nam Ximenium illius opera,& manu ſemper vſum fuiſſe, quouſq; diem ſuum obijt,multorum teſtimonijs planum eſt. Eſt apud me Baracaldi epiſtola,quam ſeptimo Cal. Octob. Aranda ad Didacũ Lupum dedit, cuius tres aut quatuor verſus bona fide latinos feci,qui ſic habent. Illud autem operępretium eſt,vt ſcias Cardinalem communem patronum tam vegeto corpore,& proſpera valetudine nunc eſſe,ob hilaritatẽ(vt arbitror) quam poſtquam rex noſter oram ſoluit concepit, vt vel in totos viginti annos vitam ſit prorogaturus. Certè tanti criminis conſcientia perturbatus hæc ſcribere non potuiſſet,ad hominem præſertim adeo Cardinali intimum. Lapidibus mediusfidius appetitus & obrutus fuiſſet à Ximenij domeſticis,qui id non potuiſſent non odorari. Aquilerę oppido exiguo, Valuaſius, & Petrus Lerma,ſi quando ad Ximeniũ veniebant,comitem Baracaldũ adducebãt:neque enim in illo vitę extremo curriculo niſi intimi admittebãtur,& ibi Ximenio aſsiduus ſcribẽdi operas dabat. Didacus etiã Lupus,quẽ Baracaldus loco deturbare apud Carolũ voluit,cõſtãtiſsimè affirmabat,falſum id eſſe,neq; vnquã à Baracaldo attentatũ. Abulẽſis quidẽ,qui multa hominis vitia per arcanas notas numerat,nõ erat hoc prętẽriturus,ſed tamen mentionem nullam facit. Confirmauit hanc vulgi famam,quanuis mendacem,Baracaldi mors. Solẽt enim

homines ex mortis genere, de anteacta vita iudiciũ ferre. Ille ergo vt à Chebrio repulsus fuit, domum Ęgidij Baracaldi parentis sui Turdesillas diuertit, qui cohortis prętorię apud Ioannã reginã præfectus erat, vbi grauissimè ęgrotare cœpit: & cũ atra bile vexatus, fenestræ prospectu se oblectare conaretur, mœrore cõfectus animã stans efflauit. Sũt qui mulę calcibus Seguntię impetitũ, dum Romã properar, obijsse affirmãt. Postquã Ximenius Arandã peruenit, tumultuari Pintię cœptũ esse accepit: & vulgo iactari, ea quę de aduẽtu Caroli dicebãtur, à Ximenio cõfingi, qui iter illud ęstuoso tẽpore fecisset nõ alia de causa, quàm vt Ferdinãdum puerũ ad Belgas transmitteret: & Hispania regia prole orba, sub illo maneret: cuius vita diutius produci nõ poterat, ob grauissimã eius ęgritudinem in ætate adeo prouecta: vnde ipsi aut bellis ciuilibus erant laboraturi, aut præda finitimis hostibus futuri. Sed legatis ad Pintiam missis, qui eos de regis aduentu, deque suis consilijs edocerent, extemplo coërcuit. Arandæ etiã ineunte Septembri, de Ferdinandi principis Magistro pædagogo, & plerisque alijs ministris amouẽdis, solicitè egit. Dictũ est supra, Ferdinandum Caroli fratrem, à regibus catholicis, Petri Nonij Guzmani, Oretanæ militię clauigeri curę traditũ: sub mortem Philippi regis, cùm è Senticensi oppido vbi diuersabatur, in arcẽ per Didacũ Gueuarã deductus esset, Catanensis Episcopi Petri fratris studio & cõsilio Pintiã translatũ fuisse: atque hunc Petrũ, Guterio Padilla militiæ Oretanæ præfecto maximo fatis cõcedente, in eius locũ suffectũ fuisse. Vtrunq; verò Ximenio parũ probante, factũ est: vnde simultates inter eos cõtinuò sunt exortę: quas Aluarus Osorius Dominicani ordinis sodalis Asturicẽsis Antistes, qui Ferdinandũ primis literis instituebat, Ximenij odio sedulò augebat. Id autẽ ab Osorij ambitione ꝓficiscebatur, qui ęgerrimè ferebat, Ximenij sedulitate omnẽ spẽ Ferdinando alumno adimi res nouas in Hispania moliẽdi. Nã vt fama incerta vulgauerat, quotquot in familia Ferdinãdi erãt, mirum in modũ cõcupiscebãt occasionẽ aliquam offerri, qua ille rerũ summa potiretur. Indicio fuerũt Guadalupani (de quibus diximus) libelli, multaq; alia temerè dicta & facta. Nam motus Pintianos de militibus publicis repellẽdis, ab Osorio Asturicẽsi magna ex parte cõcitatos esse diximꝰ. Delationibus atq; calumnijs apud Belgas Ximeniũ onerabat: Maximiliano Imperatori sese per intimos insinuabat: vt malè de Ximenio apud eũ loquẽs, irritos optimi viri conatus faceret. Postremò vt

Germana regina Imperatori nuberet curabat:nã ita fore arbitrabatur,vt aut Carolo aduentũ differente,Ximenio Maximilianus sufficeretur,aut Germana Maximiliano nupta,suis rebus,suisq; consilijs magnũ pondus & momẽtum afferret. Erant quoq; nõnulli qui affirmabãt,Petrum Nõnium,cæterosq; ministros,Ferdinandũ puerũ in Aragoniã transferre velle,& ibi regẽ cõstituere. Nã Aragonios,Ferdinandi catholici memoria,cui puerum vnicè charum fuisse cognouerant,facilè in eam sententiã pertrahẽdos esse existimabãt. Sed hæc omnia,quantum ad fidem & integritatem P.Nõnij & Osorij pertinet,vana fuisse,& ab eorum æmulis in vulgus sparsa, multis argumẽtis cõpertum habeo. Nonnius enim ob mores inculpatos,& insignẽ pietatem,ab Isabella regina pueritiæ Ferdinandi datus est custos:Osorius verò,etsi non admodum sedati ingenij fuit,animi tamẽ in reges fidelissimi habitus est. Verùm cùm Nõnius Osorio consiliorum comite,& nonnunquã authore vteretur,qui partim Dominicanę sodalitatis æmulatione,Ximenio Franciscano semper detrahebat,partim quòd eum ad supremum fastigium euectum molestè ferebat,factum est,vt vterq; Ximenio etiã parum gratus esset. Vnde nec Nõnij cooptationẽ ad pręfecturam Oretanã probauerit, & postea in ordinũ militarium ordinẽ inquirẽs,illum præfectura pellere tẽtauerit. Nam Osorij cõsilijs credẽs,ab abbate Morimundensi,qui in Gallia Belgica Cisterciensis ordinis magisterium supremũ tenet,suæ cooptationis firmitatem in regis Caroli detrimentum quęsiisse arguebatur, & Ximeniũ in Senatum inquirẽtem diplomatibus Pontificijs, quę Cisterciensi ordini sunt concessa,repellere tentauerit. De quibus Nõnius apud Carolum conquestus est,Gõsaluo fratris filio ea de causa ad Belgas misso:qui cũ Chebrio homine potẽtissimo insolentiùs expostulãs,in eius odiũ incurrit:quare & tunc repulsus est,& deinde à Ferdinãdi custodia amotus. Nã vt erat Ximenius rerum callentior, audiretq; Caroli aduentũ Ferdinãdi familiaribus nõ placere,& Belgarum mores ab illis palàm culpari,Ferdinandi verò indolẽ,& ingeniũ exosculari & prędicare,& Hispaniæ delicias appellare:ne si ipse in bonam partem acciperet,vulgus mobile erigeretur, operępretiũ magnũ esse duxit eos honesta missione dimittere, & à Ferdinando quàm longissimè amandare. Scripserat sæpius ad Carolum hac de re,& paucis ante diebus quàm è Belgio appelleret,eius literę Ximenio Calẽ. Septem. sunt redditę,quibus iubebatur,vt Petrus Nonnius

Guzmanus

Guzmanus,& Aluarus Osorius,Gonsalus etiam Guzmanus cubiculo præpositus,& Sanctius Paredius œconomus,qui omnes Ferdinando erudiendo,& in rebus quę ad eum pertinere videbantur,curandis, egregiam hactenus nauassent operam,quietam post hac vitam agerent:se enim eorum rationem propediem habiturum, vt homines id ętatis otium tenere possent.De reliquis verò,qui in Ferdinãdi familia erãt,facultas Ximenio dabatur,vt ex dignitate regia disponeret. Si hæ Caroli literę in tempore ad Ximenium peruenissent, magna facilitate,quæ eius erat prudentia,negotium confecisset. Nam ad se puerum vocare potuisset,& Caroli fratris voluntatẽ blandè insinuasset:docuisset in magnam eius vtilitatem futurum esse,si Caroli iussis acquiesceret.Sed Veredariorum pręfectus,dum de regis in Hispaniã nauigatione suscepta in illis agi putat,& tam exoptati nũcij pręmia à singulis regulis & proceribus per ministros corrogat,totos quinq; dies fasciculum literarũ domi retinuit. Accessit etiã & secũda remora.Nã cùm Ximeni' valetudinis gratia,in Aquilerę cœnobiũ secessisset,nihil interesse veredari' putauit,illi redderētur an Adriano,qui Arandę erat,vt ad Ximeniũ trãsmitteret.Adrianus verò siue de aduẽtu Caroli solicitus,de quo fieri certior cupiebat,siue humano vitio res arcanas cognoscendi,siue potiùs à Ferdinandi familiaribus, qui iam aliquid olfecerant instigatus,fasciculũ soluit,& ex literis quę ad se erãt datę negotium cognouit:Ferdinãdus etiam suas legit, & rẽ omnẽ inter suos vulgauit,adhuc Ximenio inscio:qua de causa ex Caroli præscripto nihil potuit à Ximenio confici. Adrianus in errore, aut culpa potius fortasse fuit,qui integrum fasciculum ad Ximeniũ vt inscriptio faciendum esse indicabat,reijcere debuisset, aut tacitus rem integram seruare cum illo cõmunicandam. Sed fieri potuit, vt qua erat animi simplicitate,priùs literas Ferdinando tradiderit, quã suas legerit,& serò factum doluerit.Ergò postquam Ferdinãdi ministri rem intellexerunt,dolore maximo sunt affecti:& quanuis nullũ in puero præsidium esse videbant,tamen in re desperata eius etiam opem implorandam putarunt.Quare eius se fidei & tutelę commẽdantes, omni prece ab illo efflagitant, vt cum Ximenio enixè contendat, ne ante regis aduentum quicquam moueat: & vt sunt pueri creduli, in eius contemptum & contumeliam, id negotij à Ximenio fuisse procuratum persuadere sunt conati. Postridie eius diei, Ferdinandus puer Asturicensi Antistite tantum comite,

nam. P. Nonius ægrotabat, & Adrianus erroris sui causa, negauit se ad Ximenium iturum, & probè suorum oratione instructus, A quilerâ ad Ximenium venit, cuit Beiarensis dux, aliiq; reguli forte aderant, qui extemplo digressi, locum Ferdinando sine arbitris relique runt. Ergo penè lachrymis erũpẽtibus, secũ indignè agi cũ Ximenio conquestus est, q̃ antiquis fidissimis & optimis ministris, quem sui amãtissimum esse existimabat, sine vlla causa priuaretur. Igitur illũ per aui Ferdinandi memoriam, per Isabellæ reginæ erga ipsum merita obsecrat, vt tam insignẽ contumeliam sibi fieri nequaquã sineret, integerrimo custode, præceptore appositissimo, obsequẽtibus ministris, coæuis deniq, quibuscũ libenter cõuiuebat, per summũ dedecus & iniuriã ablatis. Pueri pectus dolore accensum Ximenius blando sermõnẽ demulcet: omnia magna de eius incremento, deq; summo apud fratrẽ loco modò illi pareat pollicetur. De cõtumelia verò quã tantopere dolebat, se longè aliter sentire, cui propter ætatẽ & lõgam rerum experientiã, propterq; summũ amorẽ, quo semper eum prosecutus fuerat, æquum erat vt consulenti crederet. Officia in ministros iure quidẽ deberi, sed cariores esse qui nobis sanguine coniuncti bene monent. Cogitaret ergò, affectu illo quẽ famulorum verbis conceperat deposito, id à fratre omniũ regũ potentissimo, eiusq; in primis amãtissimo, sine vlla exceptione iuberi, cui repugnare nec tutũ nec pium erat. Quòd si aliorsum atque ille fecisset acciperet, offensiq; animi, aut parũ grati significationẽ daret, se & sua in manifestum discrimẽ adducere: & suis familiaribus damna, & detrimenta maxima creare, dum parũ cautè curat consulere. Nihil Ximenij dictis pueri animus semel persuasus mouebatur. Amorẽ (inquit) tuũ erga me multis in rebus hactenus sensi, nũc tamẽ cũ maximè mihi opus erat, nescio quò tandẽ auolauit. Ergo quãdo tibi propositũ est, me & meos omnino perdere, quibus parua temporis dilatione succurrere possis, curabo ipse rationẽ inuenire, qua mei nihil detrimenti capiant. Ximenius iam tunc paulò irritatior, asperiori oratione adortus, age quod libuerit Ferdinande, nã ego per caput Caroli tui fratris iuro, quod etiã si Hispania vniuersa aliud niteretur efficere, nõ posset quin cras ante solis occasum, regis mãdata sint cõfecta, quibus te ante omnes parere oportet. Quæ simulatq; à Ximenio dicta sunt, Ferdinãdus animum virilẽ ante annos gerens, tãta incessus moderatione, & vultus constantia ab eo Arandã reuersurus digreditur,

quanta ætate iam matura potuisset. Ximenius verò pueri & oppidi custodiam, Cabanillæ & Spinosæ cohortis prætorianæ præfectis ad se accersitis, commēdat: iubetq́;, vt præsidijs militaribus ex finitimis locis conuocatis, excubias per noctis vigilias agant: omnemq́; exitum Ferdinandi ministris intercludant: ne quod postea ab illis tentatum fuit, cum puero regio aliquò diffugerent, & motus cōcitarēt, iam rege in Hispaniam vela faciente. Ita gnauiter & strenuè Spinosa se gessit, vt priusquam Arandam Ferdinandus venisset, quem Cabanillas deducebat, custodiæ expeditæ & in procinctu essent, continuoq́; fuerint suis locis dispositæ, quod mirè omniū conatus cōpressit. Ea nox insomnis & turbulenta Ferdinādo, & eius ministris fuit, dū inter se cōmunem fortunā dolent. Vox Ferdinādi à cubiculi ministro, qui prope stabat, grauior quā pro ætate excepta est, Ximenio si in proposito perstiteret inimicitias capitales minātis. Cui cū Nonius, Osorius, & cæteri qui aderāt dixissent, quopacto se id facere cogitaret aduersus hominē potētissimū, & tot præsidijs militarib⁹ munitū: simulabo (inquit) me ad matrē reginā proficisci, & iter quò libuerit deflectā, & quē mihi aduersantē offendero interimā. Ergo cū aula discedendum viderēt, syngraphas à Ferdinādo impetrarūt, quibus pollicebatur se illos in familiā reuocaturū, simulac sui iurisfactus esset, & maioribus auctūrū honoribus. Quod Castillegij indicio, qui ab epistolis Ferdinādo erat Ximeni⁹ cū in eius familiā inquireret, cognouit. Ferdinādus ex suorum consilio, regios senatores, & duos pōtificis max. nūtios, & quotquot aderāt episcopos ad se vt venirēt, rogat. Quibus Caroli regis mādata exponit, sibi quidē, & suis grauia, sed tñ libēter ferēda. Esse tñ vnum, quod pro ipsorū debito in regiā sobolē officio, ab illis peteret, vt quādo suorū familiariū dignitatē & fidē lōga experiētia nouissent, & quā paratis & obsequētibus semper illis vsus fuisset, ad fratrē regem de ea iniuria & cōtumelia literas darēt. Quod cū id se facturos respōdissent, nō est illos amplius moratus. Ximenius per Baracaldū cū Adriano egit, vt ad se P. Nōniū, & Osoriū episcopū, & Gōsalū Guzmanū adduceret: velle enim cōsilij sui rationē illis exponere, & querelis, quas de eo iactabant, satisfacere. Ergo postexpostulationes factas, & Ximenij respōsiones, ad hoc tādē ventū est, vt se dicerēt quod imperatū esset facturos: orare tñ vt authoritate sua & grã, qua multū apud Carolū valebat, eorū iacturā & dāna curaret resarciēda. Ximenius qui eorū animos explorabat, vt si mi-

nus

nus iussa comprobarent, Arandam redire omnino vetarētur, postq̃ obsequentes est expertus, reuertēdi locus est datus, resq; suas eo die cō ponēdi. Igitur ab alūno ęgrè diuulsi, ante solē occidētē Nōnius Osorius, & Gonsalus Arāda discedūt. Ni id fecissent, aut Nōnius quò minus id facerent impedimēto fuisset, decreuerat Ximenius eū ad Oretanū præsidium mittere, vbi in arcta custodia teneretur, donec Carolus in Hispaniā appelleret. Ferdinandus Aquilario Marchioni, cui multū Ximenius deferebat, interea traditur: nā Alphōsus Tellezius cuius curę cōmendari à rege iubebatur, Arādæ nō aderat. Tres de triginta veteres ministri ex familia Ferdinādi sunt amoti, in quorū locū inferioris cōditionis homines, ne animos efferrēt, cōsultò assumpti sunt. Seuerū Aquilā equestri rei propositū, & Moschosum puerū Altamiræ vicecomit ēdimissos fuisse, mirū fuit: nā ille Sāctij Aquilę & Isabellę Carauaialæ filius, matris causa retinēdus credebatur, quæ Ferdinandū omni diligētia & cura nutriuerat, tātaq; fide de reuerētia Carolo fratri exhibēda apud puerū assiduè agebat, vt Nōnius & Osorius inciuiliùs nōnūquam cū illa egerint, exploratricē appellando, quā pollicitis Ximenius submitteret. De Moschoso verò, parētis optimi viri & fortissimi causa, qui in Africanis expeditionibus obierat, oīa fausta & ꝓspera sperari poterāt, præsertim illa in ætate & pręclara indole. Erat Moschosus liberali facie, corporea gili & cōpacto, & ingenio ad res oēs tractādas dexterrimo, ob quas dotes semper Ferdināo fuit carissimus. Nā siue artē armorū ludicrā exerceret, siue serij quid tractaret, siue ad literarū studiū cogitationē cōuerteret, hic operā similē daturus pręsto erat. Idcirco hūc à se diuelli impotēter Ferdinād' doluit: atq; ob hoc multū sibi Carolū debere affirmabat. Cogitauerat Ximeni' de Moschoso nō amouēdo, & proculdubio fecisset, ni illi Orosius fuisset patruus. Hinc facilè cognosci pōt, quā seuerus ac penè dur' Ximeni' fuerit, qui puero bene nato amabiliq; & hominis de se benemeriti filio parci noluerit, ne apud Ferdinādū vlla Osorij soboles relinqueretur. Ob rē tā celeriter cōfectā oēs admiratio inuasit, & religiosè curabāt officiū facere, vt à Ximenio probarētur. Alphōsus Castillegius in familia Ferdināndi māsit, nā homo musis, & poēsi dedit' innocētiā suā pręse ferebat. Belgæ tñ nōnihil seditiones subuerit, vt ad Marchionē Asturicēsem, & ad Lemosiorū comitē, Nūnij & Osorij ꝓpinquos, literas Carolus daret, effecerūt: quos hortabatur, ne vllo modo Ximenij actis impedimēto essent. Sed Xi-

menius suæ virtutis & potentiæ conscius, ex authoritate regia nō se facturū putauit, si eas literas Asturicēsi & Lemosio redderet: atq; hoc ipsum sæpe multis in rebus fecit, parū curans quid Belgę trepidarēt. Seniores quos vsus ac rerū prudentia edocuerat, rerumq; euētus attē tius contēplabātur, Ximenij factum, vt quieti reip. necessarium, maximè laudabant. Paulò anteq̄ hæc gesta sunt, Antonius Rogius Granatēsis antistes, qui regio senatui præfectus erat, ad Carolum scripserat, Ximeniū ambitione cuncta moderādi, quid Ferdinandi familia res agerēt præsensisse, & cum eis quoq; fœdus fecisse, vt in omnē euētum puerum sibi magis deuinciret. At Ximenius hęc quæ diximus de familia Ferdinādi tacitè machinabatur. Aquilarius cuius vicariæ curæ Ferdinādus cōmissus fuerat, ita probè seueritatē cum comitate miscēs, puerum tractauit, vt ipse per literas sit Carolū deprecatus, ne Aquilarius, donec ipse in Hispaniā veniat, quod propediē futurū sperabatur, à sua familia amoueretur. Ximenius etiā literis suis Aquilarij fidē & industriā mirificè cōmēdauit: & vix aliū inueniri posse dixit qui incorruptiùs & obsequētiùs quicquid ipse prę scribat exequatur. Nā Alphōsus Tellezius, quē ad id munus obeundū designauerat, omnia ex Ascalonij voluntate, cui cognatus erat, facturus videbatur. Didacus aūt Gueuara, de quo pręficiēdo cōsultabatur, Velasco comestabili admodū deuinctus erat. Quod si incōstantię notā vereretur, posse Chebriū de regis voluntate, illius muneris curas partiri, & Aquilariū cubiculo pręficere, Telleziū verò vniuersæ familię. Quanq̄ nullā leuitatis animaduersionē incurreret, si donec ipse adsit, Aquilarius in munere cœpto perseueret: idq; ita reperio esse factū. Posthęc, cū varia valetudine apud Aquilerā Ximeni' esset vsus, sanie, quā diximus, copiosiùs ex auribus dimanāte, visceribusq; ipsis grauiùs affectis, quorum in homine sene difficilis semper curatio fuit, magis de eius salute timere familiares & amici cœperūt. Fama igitur crebra iactauerat, Ximeniū morbo lethali laborātē, in cœnobio Frācīscano abditum, reip. curā prorsus abiecisse. Quod vt in Bętica vulgatū fuit, indeq; in Africā delatū, Petrus Gironius Assyndonēses cōtinuò inuadit. Mauri cūcta eo ægrotāte negligētiùs curari existimātes, orā maritimam Granatę proximā infestare audacter tētauerunt. Turcæ, qui nuper Algeriū occupauerāt, Horuscio Barbarossa duce, Oranū Ximenij decus, & trophęū, magna vi militū adoriri destinātes, ipsam propediē inuasuri nunciabātur. At Ximenius qui animi vigore, quātūuis cor

pore

pore debilitato esset, nunquã destituebatur: ad Gironij motũ cõprimendũ qui mille & quingẽtis peditibus ex agro Vrsaonensi congregatis, apud Moronũ alias copias conuocabat, Quignonio Lunę comiti, Hispalis præfecto, reip. præsidijs accersitis, iustũ exercitũ cogat iubet, eoq; in Gironiũ feratur, donec aut captũ ad se viuũ perducat, aut interimat. Id à Quignonio præclarè curatum est. Anna Aragonia Asyndonẽsis reguli vxor, gẽmas & lapillos, omnemq; mundũ muliebrẽ, ne reip. ærariũ exhauriretur, Quignonio liberaliter obtulit. At Gironius pater intelligẽs Villafratensem culpã denuo suscitari, cuius nõdum veniã à rege cõsecutus fuerat, & publica pręconis voce eius bona fisco regio addici, & adhuc Ximeniũ spirare & valere, supplices literas ad eum mittit, quibus filij errorẽ & peccatũ deprecatur. & se protinus operam daturum promittit, vt ab armis discedat. Quod quanuis continuò factum fuerit, Ximenius tamen grauibus interim literis Carolũ hortatur, vt digno aliquo exẽplo, tantã tamq; assiduã contumaciã eorum plectat. Ex Mauris qui ad tercentũ in terrã descẽdentes prædas ex maritimis oppidulis agebant, quinquaginta duntaxat elapsi, cæteri capti aut occisi sunt. Aduentũ Turcarũ aduersus Oranum, cùm Carolus quoq; dum vela facit, per nauticos aliquot prædones cognouisset, de ea re simulatq; in Hispaniã appulit, certiorẽ Ximenium facit, & vt Orano primo quoq; tẽpore subueniẽdum curet imperat: nihil enim grauius eo tẽpore posse accidere, quã si ille in Africana regna aditus aliquo casu, aut negligẽtia occluderetur. Se enim assiduè animo voluere, quonã pacto nomẽ Christianũ dilataret, & Hispaniæ littora à piratis tutaretur. Ad quæ cõficienda peraccõmodã stationẽ Oranum esse: ob cuius expugnationẽ, & se, & rẽp. multum illi debere fatebatur. Lætus eas literas Ximenius accepit, eiusq; proposito laudato, reges eos si historias repetat, beatissimè in Hispania vixisse ait, qui ad eũ modũ religionẽ adaugere cõtẽdissent. Cæterũ de Orano, tanq̃ de propria solicitũ prouincia, per illius vrbis custodes quotidie admoneri, & omnia necessaria prouidisse. Sed quoniã magnũ hostiũ numerum esse audierãt, cui milites nostri pares nõ essẽt, Didaco Fernãdo Comario marchioni, Orani pręfecto præcepisse, vt se intra mœnia cũ suis contineret: satisq; agi à se existimaret, si eã fortiter & strenuè tutaretur. Postea cognitũ fuit, Numidas Turcarũ immanitatẽ & potẽtiã formidãtes, eos Oranũ veniẽtes adortos, & conserta pugna fudisse, nostros verò solicitudine &

cura liberasse. Carolus septimo idus Sept. cunctis ferme aulicis inuitis, quibus eo tempore nō satis tuta nauigatio videbatur, suo tātum modo cōsilio vsus, orā è Belgio soluerat: & ad Tazones Asturię oppidū, horridis cautibus vallatū, & importuosum, quod nemo vnq̃ existimauisset quinto Cal. Octob. cogētibus vētis classem appulit. Est nō lōgè oppidū Villauiciosa appellatū, quò Carolus corpus è maris æstu curaturus, nauseā q; illam, quā ex molesta & immodica iactatione cōparauerat, depositurus se contulit. Carolū Leonora soror, quæ primum Emanuelli Lusitanorū regi, deinde Francisco Gallorū nupsit, Chebrius inter cubiculi ministros princeps, Laurētius Gorrebotus, Veranius familiæ regiæ præfectus, Seluagius magnus cācellarius, Carolus Lanoius equestris rei curator, Laxaus qui Arāda iā ad illum venerat, sequebātur, & è nostris permulti, qui in Belgiū profecti fuerant, quos superius recensuimus. Aiunt eorū montium incolas insuetam classem littora sua occupasse cernentes, dū Gallicas insidias, hostilesúe aliquas incursiones timent, fœminas, pueros, & senes in mōtana loca seposuisse, ipsosq; telis assumptis, in mari proximos colles ad vim repellendū paratos aduenisse: Carolū eo spectaculo lætatum Hispaniā è regia naui proclamari, & vexilla explicari & erigi iussisse, castella simul & leones ostentantia, regum iā olim Hispanorū insignia. Armis proiectis regē suum in genua procūbentes Astures salutant, regēq; Villāuiciosam ouantes deducūt, quā Villādichosam hoc est, fortunatā, vocari voluerūt, satis apposita literarū permutatione. Velascus comestabilis, qui amplissimā in eo tractu regionē possidet, simulatq; ad ea loca regē accessisse cognouit, rebus omnibus necessarijs oppidula instruit: annonāq;, quātū terra inculta patiebatur, sine vllo pretio omnibus suppeditari iussit. Ipse equitibus septingentis comitatus, qui oēs familiares, clientes, & propinqui eius cēsebātur regē reuerēter salutaturus venit: & protinus est reuersus, ne tāto apparatu commeatum & hospitia augustiora faceret. Nemini postea ex proceribus aut regulis, ea in loca adire cōcessum fuit, donec rex ex illis montiū angustijs explicatus, in latiorē regionem perueniret. Ximenius quē morbus ingrauescens per eos dies immodicè afflixerat exoptato nuntio exhilaratus longè valentiùs habere cœpit: atq; ita pristinæ saluti nōnihil restitutus, qui paulò ante lecto decumbebat, quarto non. Octo. qui dies diuo Frācisco dicat' est, sacra ad arā astās celebrauit, & cōmuni mensę, quam refectoriū vocāt, cum sodalibus

Franciscanis accubuit. Sed hæc vt Carolo perquam grata erant, qui animo verè regio, Ximenio de se tã multipliciter benemerito multũ deferebat, & crebris nuncijs Abulẽsem hortabatur, vt in eo recreãdo & restituẽdo accuratè, vt faciebat, occuparetur: ita aliquot ex Belgis molestissima fuerunt, qui illũ omnino sublatũ è medio cupiebãt, priusquã in colloquiũ cum Carolo veniret. Videbant, hominẽ maximæ authoritatis, & ob res gestas summo apud regem in pretio habitum, omnia ex sua voluntate confecturũ: ipsosq; statim, quod palàm Ximenius parũ cõsyderatè sępiusculè inter familiares dixerat, & in notis arcanis ad Carolum scribens subindicauerat, à regijs consilijs esse deturbandos. Igitur ex Parræ & Ianguensis medicorum relatione, à quibus in singulas horas de eius salute certiores fiebant, in quot dies spiritum vitalem producere posset intelligentes, Caroli itinera, dedita opera remorabantur, id vnum solicitè curantes, vt ille priùs viuere desineret, quàm cum rege congrederetur. Non cessabat ille interea per crebras literas regem admonere, quid in singulis rebus facere, quo pacto in obuijs excipiendis pro dignitate se gerere deberet. Nam cũ Belgarum consuetudo & conuictus simplicior multò, quàm Hispanorum sit, vt ad nostros mores vultum simul & sermonẽ componeret, suadebat. Adiecit pręterea, se summopere curasse, vt nõ mediocris pecunię summa ad Bugię custodẽ mitteretur, quã à Simone Ruizio publicano obtinuerat, datis ad Alphõsum Sãctiũ Valẽtinũ quæstorẽ literis, vt primo quoq; tẽpore ea summa Bugiã deferretur. Nihil enim libentiùs agere, quã ea Africana præsidia cõmunite, & militibus illic collocatis stipendia debita persoluere. Vehementer quoq; probare se ait, quòd ex Panormitanis multis Neapolitanum exercitum sustinere rex cõstituisset. Siculos enim illos re atrocissima & inaudita edita, qui Vgonẽ Panormo eijciẽtes, cũctos senatores trucidarunt, omnẽ pœnã cõmeritos esse. Imò verò ita necessariò faciendũ, modò classis aduersus Mauros instruẽda esset, quẽadmodum sibi per literas significauerat: alioqui ærarium nostrum, tot impensis nequaquã suffecturũ, quanuis esset probè per ipsum curatũ, vt ditissimũ haberetur. De cuius incrementis, deq; summa vigilantia, quã ne regius cẽsus dissiparetur adhibuisset, rationẽ se coram redditurũ: ob quã gratias non vulgares se reportaturũ esse existimabat: nullas tamẽ maiores optare, quã vt eius animũ, mẽtemq; in corruptam cognoscat, integramq; fidem suam, quam semper in mu-

nere commisso præstitisset:& illi remp.incolumẽ de manu(vt aiũt) in manum traderet.Atque ita pro laboribus in ea hactenus moderanda exhaustis,id solum petere,vt si quid ipsum deinceps admoneret,ab eo homine proficisci intelligeret,qui paulò ante cunctorum mortalium inuidiam eius duntaxat causa sustinuisset. Mira animi propensione hæc omnia à rege auscultabantur,& omnia ex eius cõsilio gesturus proculdubio videbatur.Belgæ id durè accipientes , in proposito persistebant,ne vnquam congrederentur : atque ita Villa uiciosa profecti,sanctum Vincentium oppidũ,cui Barquera cognomen est,deueniunt,vbi multos dies immorantur:& quò reguli, cæteraq; Hispana nobilitas minus de rege adeundo cogitarent (nam & illos quoque verebantur, ne vt primi apud Carolum essent laborarent) in Aragoniam prius,deinde in Castellam eundum esse, vulgo iactant.Id ne faceret Ximenius monuit,addens vt nihil de rebus publicis aut priuatis constituat,donec ab ipso de regnorum statu, & ærarij facultate doceatur:sed interim omnia negotia in aliud tempus reijciat.Ferdinandum fratrem in Germaniam ad Maximilianum imperatorem vt transmitteret,consulebat:ea tamen prudentia conficiendum,vt omnes intelligerent in Ferdinandi rem id esse, eiusque referre maximè.Sibi autem commodissimam rationem videri,si ex Maximiliani aui patrimonio bonam partem,aut totam illi cederet,quandoquidem ipsi tam amplissima regna Dei opt.max. consilio & prouidentia obuenissent.Post Ximenij mortem hoc Carolum fecisse certum est:neque id tam Belgarum consilio,quemadmodum multos credidisse video,quàm Ximenij monitu.Nam cũ Carolus aquam manibus lauandis posceret,curasse Chebrium aiũt, vt id ministerij Ferdinandus præstaret, quasi inferiorem fortunam sic melius laturus:Carolum verò,quòd pius frater ad id se demitteret,doluisse:cuius hæc tunc vox audita est.Quàm bene Ximenius admonebat.Protinusque illum Verani principis curæ,qui palatij præfectus erat,commendatum,ad auum in Germaniam mittendũ decreuisse,omni studio id Chebrio curante, æmulum amandandi causa,vt tunc peruulgatũ fuit.Ergo dũ Aquileræ valetudinẽ Ximenius curat,testamenti etiã sui tabulas,quas anno eius seculi cũ duodecimo tũ quatuordecimo Cõpluti cõdiderat,& hoc ipso anno antequã Arãdam veniret sub mensem Iulium Madriti recognouerat, mira sedulitate euoluit.Et animæ suæ rebus consulens,quasi vitæ actæ iam iã

Christo

Christo Deo rationem redditurus, omnia attentè inspectabat: & siquid minùs rectè factum videretur, id emēdari & corrigi studebat. Ob vnum tamen Deo immortali semper gratias se egisse dicebat, quòd in tanta rerum magnarum & variarum mole, neminem damno aut iniuria affecisset: sed vnicuique, citra vllum amoris aut odij affectum, suum ius tribuendum curasset. Antonius Rogius Granatensis antistes, senatus regij præfectus, qui Ximenij rebus semper iniquus fuit, tunc ei incommodandi occasionem nactus, omnes ferme senatores regios solicitauit, vt Ximenio inconsulto Aranda regem salutaturi discederent. Et ne speciosæ causæ defuisse videretur, Ferdinandum puerum secū deduxisset, ni Aquilarius repugnasset. Præsensit Ximenius quid illi molirentur, & binas Caroli literas ad Antonium Rogium misit, quibus cauebatur, ne ipse aut senatores supremi à Ximenio digrederentur. Non tamen ob hoc ab incœpto cessauit Rogius, tempus iam non esse iactans, vt cuiusquam nutum expectaret. Senatus quæstorius, cæterique aulæ Hispanæ administri in Ximenij comitatu iuxta Caroli præscriptum, manserunt. Postquam id Ximenius resciuit, literas ad regem dedit, quibus de Antonij Rogij & senatorum profectione conqueritur, qui regijs mandatis neglectis, se remq; publicam, & negotia deseruisset. Quòd si ante regis aduentum tale quid designauissent, ita se in eos animaduersurum fuisse, vt triduò nouum senatum, & eius nouum præfectum deligeret: illos verò per summam ignominiam gradu senatorio deiectos, in ordinem redegisset. Quamobrem illos statim indignabundus Arandam redire iubeat, vt qua par erat dignitate, omnes simul illum adeāt. Egrè id factum Carolus tulit, Rogium & senatores acriter per literas increpauit, & vt ad Ximenium reuertantur imperat. Iam prope Pallantiam venerant, quando Caroli literis susceptis, eadem via redeundum sibi esse intellexerunt. Omnia potiùs perpetì maluissent, quàm rursus ad Ximenij conspectum reuerti, quem adeo temerè offendissent. Itaque facti culpam deprecantes, Almeriam & Polancum senatores ad eum legatos mittunt, qui ne rursus idem iter relegendum esset cum tot vxorum & familiæ impedimētis, vt illic vbi aderant, aut Pallantiæ saltem, expectare cōcederet, ob secrarent, donec aliud à rege ediceretur. Humaniter hi à Ximenio accepti sunt, & nulla animi offensi significatione data, omnem culpam, quæcunq; illa esset, remittere se ait. Cæterùm de Arandam nō

 redeun-

redeundo verbum nullũ esse faciendũ,regijs enim mãdatis aliquid detrahere,nemini vnq̃ ex subditis licuisse.Itaq; Arandã Rogio irascentes sunt reuersi,qui itineris suasor extiterat.Longè aliter à regulis factum,qui ad officiorum obseruantiam ex antiqua nobilitate propensiores,sese comites Ximenio obtulerunt. Anricus Almirantus legatum misit,obtestans vt se comite in primum Caroli regis cõspectum venire dignaretur. Ximenius gratias se illi agere pro raro officio respondit: Anriquesiorum tamen familiam,cuius ipse princeps erat,adeo nobilem & illustrem esse,vt nefas videri posset, hac occasione cuiquã comitem accedere. Iret ergo bonis auibus regi obuiam,sua gente & familia stipatus: vt Belgę intelligerẽt,quantũ illis nostri proceres antestarent. Haud absimili elogio cõplures alios regulos & proceres,qui se illi obtulerant,dimisit. Hyems interea, quæ in regione illa multò maturius q̃ in Cismõtana aduẽtare solet,rigere cœpit: & Ximenius ex cœnobij Aquilerani nimia humiditate graue damnũ sentire. Decreuit ergo,Roã Siruelani comitis oppidũ,vbi prima literarum rudimẽta didicerat,tanq̃ in terram patriã proficisci,& illuc senatũ etiam regiũ ducere. Ergo socci,chirothecæ, & manicæ pretiosis pellibus,quas Zebellinas vocant, suffultæ erant, ipse etiã villosis vestibus bene contectus,lecticã ingressus est. Erat ad pedes prunariũ argẽteum,accensis iuniperi carbonibus,manibus verò argenteũ orbẽ ferro candenti incluso gestabat. Ergo cũ Roã appropinquarẽt,secũq; Ferdinandũ puerũ adduceret, comes Siruelanus illi obuiã fit: & se vereri ait,ne quoniã olim Roa municipiũ,Infantum patrimoniũ fuisset (sic nostri regũ filios appellant) vnde & eiusmodi ditionis oppida Infantatus quoq; vocarẽtur,Ferdinãdus arcẽ in suũ detrimẽtũ occuparet: nã leuioribus occasionibus propria possessione dominos sępe deturbatos fuisse. Omnia salua se viuo speraret, Ximenius iussit,quo dicto ille cõquieuit. Sedecim aũt millibus passuũ remotior est à Pintia Aranda quã Roa. Facta est hęc migratio XVI cal. Nouẽbris tãta celeritate,vel quia pestis grassari Arãdæ cœperat vt Abulẽsis scribit,vel q̃ Roa eo in loco situm est,vt facile Pintiã aut Segobiã inde posset iri: nam in alterutrum propediẽ migrandũ esse non dubitabatur. Sed Ximenius Segobiã maluisset,vnde in suã Carpetaneã facilè transire posset. Certè sub extremum Sept. cũ meliuscule valere sibi est visus,Pintiam laudauit vt splendidam & capacẽ vrbem,& à pestilentiæ fama liberã, & regio comitatui aptissimã postea

ftea tamen cùm à fancto Vincentio oppido Aquilarium Campenſe Carolus veniſſet, vbi multi ex aulicis Hiſpanis illum, vt iuſsi erant præſtolabantur: Ximenius literas ad eum. XI. cal. Nouemb. dat, quibus ne Pintiam deueniat iam peſtilentiæ morbo laborantem deterret: ſe enim eo die nuntium accepiſſe, non ita pridem quatuor homines Pintiæ peſte obijſſe: totamq; finitimam regionẽ eo morbo grauiter infectam eſſe. Quare Segouiã diuertendum eſſe videbatur, vrbem Pintia non minorem, eiq́ue rerum abundantia parem: vbi de negotijs agere, & locum conuentibus agendis deligere, & tranſuectionem militum publicorum contemplari poſſet, quod ſe Pintiæ facturum propoſuerat: nam ſtationibus æquo interuallo ab vtroq; oppido diſtantibus, in hybernis legiones erant. Quanquam de conuentibus ſtatim habendis ſibi quidem parum probari: nam populi rebus anteactis commoti, ad res nouas petendas animati erãt. Quare plurimum referre, vt aliquandiu conquieſcerent, donec reip. negotijs ſine tumultu compoſitis, regis præſentiam atque imperium vererentur. Eſſe enim vehementer curandum, vt à principio per ſummam reuerentiam reges à ſubditis excipiantur. Hoc prudentiſſimum conſilium neglectum fuit: quapropter parum abfuit, quin reſp. euerſa fuerit. Dum de loco deſignãdo tractabatur, commodũ Roam legati Toletani aduenerunt, qui ab vrbe ſua ad regem mittebantur de aduentu gratulaturi, & cum ſupplicibus verbis oraturi, vt vrbem Hiſpaniæ ampliſsimam primis conuentibus celebrandis optare dignaretur. Nam præter eius celebritatem, & aëris ſalubritatem qua ſemper fruitur, opportuniſsimo in loco ſitam eſſe, vt vndique ab Hiſpaniæ ciuitatibus, cuius vmbilicus uideri poteſt, commodè adeatur. Ximenius, qui iam tum Toletanorum fidẽ, & vrbis naturam, ſitum & pulchritudinem commendauerat, Regem ita ſe poſſe ad Ciſmontanos deducere ſperans, ſenatus Toletani factum vehementer collaudat: atq; eis ad Didacum Lupum Aialam. XV. cal. Nouemb. literas dedit, quibus oſtendit, quàm illi cara vrbs Toletum eſſet: iubet enim vt legatis ſe comitem adiungat, & eorum cauſam Ximenij nomine regi commendet: ciuium integritatem, ſalubres loci auras, annonæ vbertatem ediſſerat. Benignè & comiter legati Toletani à rege ſunt accepti: verũtamen Belgis parum id probantibus, qui littori proximi eſſe cupiebant, & in Hiſpaniæ interiora penetrare formidabant, Pintia tandem commodior viſa eſt. Didacus Lupus
per

per hos legatos Ximenium consuluit an Roam iret,de rebus singu lis copiosiùs ipsum edocturus.Id ne faciat Ximenius iubet, pedéue à curia discedat,donec aut ipse alium substituat(nam principem aliquem virum se propediem missurum cogitabat)aut coram, quod mallet,Carolum conueniat:nam sibi vires firmiores iam esse,vt itineri dare se posset.Ergo Carolus priusquam Pintiam veniret, Turdesillas matrem salutaturus ire decreuit . Iam itineri accinctus ad Ferdinandum fratrem,Ximenium,senatumq́; regium,& ad omnes regulos literas dat,quibus multis verbis suum consilium de matre regina visenda,declarat.Nam ea de causa,relicto Belgio in quo natus atque educatus fuerat,in Hispaniam potissimùm venisse se dicebat,vt aliqua curarum & solicitudinis parte matrem leuaret,ad cuius nutum semper se accommodare certus erat.Collaudauit Ximenius animi pietatem in parentem:cæterum tam multis de ea re egisse non placebat.Nam si re integra sententiam fuisset rogatus, id ne faceret vehementer hortatus fuisset.Neque enim tam id scribere rex videbatur,quòd factum suum probari vellet,quàm metu aliquo impulsus,ne quid negotij facesseretur,matre ad reip.curam capiendam,peruerso malorum hominum consilio,instigata. Nam multa per reges agenda esse censebat,quorum ratio reddi non deberet. Incidere enim persæpe negotia,quorum ea natura est,vt prius sint cōficienda quā euulganda . Interea Pintiæ hospitia signabantur: vbi quod animum Ximenij offenderet,per quatuoruiros Belgas hospitiorum præfectos,factum fuit. Bernardini iurisperiti domum qui hospitium Ximenij curabant à Belgis poscebant,vt salubrem & Ximenij valetudini peraccommodam.Illi verò Germanæ reginæ esse designatam contendunt,quam Ximenio præferri par erat. Hoc cū Ximenij ministri ad Ascalonium,qui Pintiæ aderat,& multis à Ximenio beneficijs affectus,eius amicitiam perpetuò coluerat detulissent,cum Teneramunda quatuoruiro,quo cum sibi à Philippi regis tempore familiaritas intercesserat,multa de Ximenij amplitudine, & meritis disseruit:cui non modò in hospitio deligendo,sed in omnibus apud regem officijs,primæ partes iure deberentur . Non esse igitur,cur domum quam eius procuratores postulabant, negaret: ni fortè regium dari palatium mallet,quod ille paulò ante, regis vicarius biennium obtinuerat.Omnia modesta Teneramunda respōdet,sibiq́; hominis clarissimi dignitatem iam diu cognitam: cæterū regias

regias ad se literas fuisse perlatas,quibus vt Bernardini ædes Germanæ reginæ relinqueret,iubebatur. Ascalonius hæc singula ad Abulēsem scripsit:& se à Bernardino eiusq; vxore accepisse ait,Albani ducis opera id esse factum. Nonnihil eo nuntio Ximenius cōmouetur, quòd ea de re tractari indignum sua authoritate iudicaret: sed tandem illi domus Bernardini data in hospitium fuit. Sed dum familiaribus quoq; hospitia petuntur,in vicum Pintiæ proximum ire iubētur,quod periniquo animo Ximenius tulit . Nam neq; sub regibus catholicis,aut sub Philippo Caroli patre,quando non modò principibus,sed militum cohortibus regia curia erat referta,tale aliquid cū familia sua actum fuisse dicebat. Nunc verò post tot merita,post tot labores pro Carolo exhaustos,contumeliam sibi pro beneficio reponi,indignissimum esse arbitrabatur. Sed qua erat prudentia & grauitate,omnem animi molestiam cōprimebat:& rege aulicisq; ignaris,id fieri per ministros rerum nostrarum inscios dicebat. Aulici Belgæ,quibus permolestum & graue erat,quicquid in gratiam Ximenij fiebat,nihilq; auidiùs cupiebāt,quā omnem eius authoritatē imminutam esse,cū nimia eius viuacitate offenderentur, repulsam illi struunt:nempe validissimum mentis quantumlibet cōstantis arietem. Mota Paxaugustanus episcopus,in Chebrij patroni gratiam & sua priuatim causa,vt Carauaialus prodit incitatus,author pessimi consilij fuit:qui vt rex ad hunc modum ad Ximeniū scribat suadet. Se Turdesillās iter instituere,curaret igitur vt ad Moiados antistitis Segouiensis oppidum,occurreret:vnde postquam de reipu. rebus in commune egissent,consiliumq; ab eo de priuatis rebus componendis,totaq; familia constituēda sumpsisset,domum quieti suæ consulturus discederet. Sat enim laborum pro rep. subijsse:quorum præmia,quando nemo mortalis dignè tribuere valeret, à Deo opti. max. expectaret:se verò quandiu viuere daretur,memorē futurum, & ea obseruantia prosecuturum,qua liberi bene instituti optimos parentes prosequi consueuerunt. His literis à Carolo acceptis,Ximenius se planè reijci repellique sentiens,febri lethali(vt ferunt) correptus fuit. Abulensis verò,qui de hac re ad Lupum scribit,pridie quā hæ literæ Ximenio redditæ essent , sub vesperam ea febri laborasse ait:atque idcirco Caroli literas grauiter iam ægrotanti datas non esse,sed ad senatum regium missas. Adriano verò qui eas literas miserat. VII. idus Nouembris rescripsisse,quo in statu Ximenius esset:
nam

nàm eo ipso die quo literas receperat,decimam octauam horam à febris incremento numerari,& medicos affirmare vigesima quarta è vita migraturum:quare certiorem regem faceret,nã fortasse hoc accepto nuncio,propositum de Moradis petendis erat mutaturus. Vt igitur se mori sensit,vitæ sanctissimè actæ præclara documenta dedit.Nam quanuis corpore nimis afflicto & debili,animo tamen, & iudicio firmo,de rerum humanarum instabilitate & vanitate, de immensa Dei misericordia,apud suos breui quodam sermone piè & doctè disseruit.Deinde Christi crucifixi signum complexus,veniam à Deo multis lachrymis efflagitauit, vocans interim in suum patrocinium Diuos omnes,sed ante alios Deiparam virginem Mariam,Michaelem archangelum, Petrum & Paulum apostolorum principes,& Iacobum Hispaniarum patronum,diuum etiam Franciscum,sub cuius instituto vixerat,& Toletanæ ecclesiæ præsides Eugenium & Ildephonsum.Quæ tanta ab illo pietate ,atque animi Christiani affectu dicebantur,vt circunstantes amici lachrymas tenere nõ potuerint.Ergo postquam religionis sacra omnia absoluit, vt oleo sancto perungeretur postulauit: & astantibus Petro Lerma, Antonio Roderico,Fontano Archidiacono,& Balbasio,qui morientem pijs precibus iuuabant,& fidei constantiam augebant, subinde versus illos Dauidis repetens.In te domine speraui,antistes sanctissimus & amplissimus,qualem posteritas vix est habitura,animam efflauit.VI.Idus Nouemb. die Dominico,anno sui põtificatus.XXII ætatis verò circiter octogesimo.Cunctis qui aderant mœstissimis,fletus ingens obortus est,qualem patronum,qualemque dominum amitterent inclamantibus.Vox moribundi audita est,qua se libenter quidem mori dicebat,quanquam eius morte rebus Hispaniæ incõparabilis iactura pariebatur.Paulò antequam moreretur,epistolam dictare ad Carolum cœperat,qua illi suam academiam,& cœnobia à se constructa & dotata,familiamque suam suppliciter commendabat,sed digitorum rigido stupore subscribere non valuit. Aderant in vlteriori cubiculo multi ex aulicis dum animam Ximenius ageret,inter quos Vadillus & Collazus militares tribuni,qui Ximenij aulam frequentabant,simulatque obijsse vulgatum fuit, argentea vasa,quæ in abaco de more permulta erant,cæteramque ad manum expositam supellectilem deprædari adgressi sunt: idque omnino confecissent, nisi Coronellus Spinosa,aliquotque ex proceribus

bus prodeũtes,& præsertim Alphonsus Arellanus Aquilarij comes qui cognomentũ ab obtorto capite habuit, eos deterruisset. E cubiculo in quo decubuerat, in proximũ tricliniũ Ximenij cadauer productum fuit, & pontificijs vestibus indutum, in sella vt viuẽs solebat est locatum. Post hæc lecto pretiosis stragulis ornato, & conopeo pẽdenti intecto, componitur. Continuò per Roẽses vicos publica vox præconis audiri cœpit, qua & Ximenij mors denuntiabatur, & oẽs ad deosculandas manus de more inuitabãtur, proposita erratorum indulgentia. Magnus hominũ concursus factus est, non eorum solũ qui Roæ aderant, sed ex finitimis circum circa oppidis. Conditũ fuit cadauer vnguentis & aromatibus, & multò inprimis sale, vt Complutũ asportari posset, vbi se humari iussit. Sed dum iter adornatur, in Roense templum transfertur: vbi quotãnis. VI. idus Nouẽbris illi parentatur. Eo ipso die Cisnerus vir iurisperitia & prudentia non vulgari præditus, quem Ximenius semper magni fecerat, & omniũ consiliorum participem habuerat, diem suum obijt: cuius cadauer Cisneros municipiũ, ad paterna monumenta deportatum est. Qui Ximenium Complutũ afferebant, imbribus assiduis toto itinere vehementer impediti, qua nocte vicum Roblegordum deuentũ est, largioribus delapsis aquis magno in discrimine fuerũt. Turrilacuna, Ximenij natale solum, altero die eos excepit: vbi mœrens patria tanto alumno orbata, iustissimo dolore squalens & lugẽs, per agros effunditur: & ad virginis deiparæ cœnobium, quod ipse sumptuosum & splendidum condiderat, innumeris facibus comitatur. Ibi iustis per cœnobij sodales parentationibus exolutis, postridie Cõplutũ delatum est. Academia temporarium sacellum, vndique gradibus funebri veste stratis cinctum, & in eo cenotaphium ad portam Burgensem constituerat. Vt autem proximè aduentare cognitum est, iuuentus studiosa, cœnobitarum fratrum collegia, ordines literarij, omnes mœstissimi, postremò Michael Carrascus iterum rector patribus theologis, collegisque suis comitatus, obuiam ad sacellum processerũt. Altera ex parte, Abbas & capitulum sanctorum Iusti & Pastoris, aduenere, funesta etiam & atrata Ximenij familia paulòpost accessit. Tantisper eo in loco constiterunt, dũ preces aliquot funebres, & carmina expiandis manibus accommoda, tam capituli quã collegij sacerdotes, mœstis rhythmis incinuerunt. Cõtentio illico inter canonicos, & collegas exoritur, dũ vtriq; Ximenij cadauer ad suũ

fanum

fanum deducere cupiunt. Eam ægrè Abulēsis composuit, qui prolatis testamenti tabulis, diui Ildephonsi ad collegium Cōplutense ædē suæ sepulturæ Ximenium deligere recitans, tandem capitulo vt desisteret persuasit. Populum verò Complutensem obuiam progressum & multa mœroris signa dedisse certū est, quāuis alij cōtrariū asseruerint. Nā & duūuiris, & decurionibus pullas vestes ex publica pecunia datas fuisse satis constat. Certè ea extabant Ximenij merita in ciues Complutenses, vt sine piaculo secus facere non potuissent. Illud tamen dissimulari non potest, villas quas ad fœnicularium agrū, non longè à Cōpluto, in aruis Benedicto nepoti vectigalibus, inuitis Cōplutensibus Ximenius extruxerat, extēplo ab eis dirutas fuisse. Ildephonsi collegæ Cardenā canonicum Toletanum rationibus collegij prępositum, & communes ædes cum eis incolentē, Ximenio defuncto statim eiecerunt: nōnullaq; alia, quæ magis eius voluntate, quā vllius decreti virtute fiebant, abolere neutiquā sunt veriti. Multum à Ximenij voluntate Abulensis testamenti executor in parentalibus celebrādis deflexit. Nam cū antistes religiosissimus palā in testamēti principio prohibuisset, ne quid superbæ vanitatis, aut vulgaris ambitionis, & arrogantiæ, in eius funere fieret, amplissimū factū esse scimus. Siruelus theologus concionē de eius laudibus, & de temporum insequentium deploratione habuit. Is quasi proximā calamitatē diuinans, quæ remp. cōtinuò occupauit, versiculum illum Dauidis concioni suæ thema proposuit. Increpa feras arundinis, cōgregatio taurorum in vaccis populorū, vt excludant eos, qui probati sunt argento. Quē alioqui obscurū, & mysterijs perplexū, graui & diserta oratione ad Belgarū aulicorū mores detorsit: qui nostratibus pulsis, sibi solis apud adolescentē regem locū relinquerēt: & assiduis ac immodicis prædis se, & suos locupletarēt. Dies quo humādus Cōplutum infertur, diuo Eugenio primo archiepiscopo Toletano, lōga olim maiorū religione, nō modò in Toletana diœcesi, sed per vniuersam tā Hispaniā quā Galliā sacer est. Quā ob causam rector, & theologi patres, qua pietate in diuū sanctissimum Ximenius fuisset nō obliti, in cuius, & diui Ildephonsi tutela suam academiam esse voluit, lege cauerunt, vt eo die sacris anniuersarijs conditori Ximenio parētaretur fierentq; exequię ampla & illustri pompa, concione etiam habita in eius laudē, quemadmodum quotannis celebrari videmus. Sepulchri verò monumentū quo est cōditus, è lunensi marmore cādidissimo

factum

factum est,in quo eius simulachrũ indumẽtis Pontificijs, & pastorali pedo ornatum visitur,multaq; alia signa rerũ variarum in sepulchri lateribus,tam molliter omnia scalpta,vt Praxitelis,aut Phidiæ manibus ducta videri posśint.In sepulchri frõte hexastichum est à Ioãne Vergara elaboratum,quod eius iuuenile ingeniũ satis ostẽdit. Erubescebat uir eruditisśimus ętate iam matura, cùm hęc carmina multis alijs fuisse prælata meminerat.Sed sic illa ferebant tempora: adscribam autem ipsum epigramma.

Condideram musis Franciscus grande lyceum,
Condor in exiguo nunc ego sarcophago.
Prætextam iunxi sacco,galeamq; galero,
Frater,dux,præsul,cardineusq; pater.
Quin virtute mea,iunctum est diadema cucullo,
Cùm mihi regnanti paruit Hesperia.

Anno ab Academia cõdita.LVIII. Alphõsus Mẽdocius rector, sub cuius auspicijs,vt supra diximus,nostri hi cõmentarij cùm ab Academia probati,tũ honestisśimo præmio sunt affecti,ferreis cãcellis miro itidẽ opere,per Nicolaum Vergarã egregiũ scalptorẽ, elaboratis, monumentum cingẽdum curauit,sedecim quibus licuit spatijs,totã Ximenij vitã cælaturis præclaris ostẽtantibus. Nõ ab re futurum arbitror,si paucis cõplectar,quæ anno M.D.LXV. in trãsferendis diui Eugenij reliquijs gesta sunt. Nã preterquã quòd sempiterna memoria sunt dignisśima,ad Ximenij etiã historiã facere videri possunt. PHILIPPVS. II. Hispaniarũ rex potẽtisśimus,ecclesię Toletanę precibus,apud Carolũ.IX.Gallorum regẽ operam pijsśimã dedit,vt sanctisśimi martyris Eugenij corpus ecclesię suę restitueretur. Quo votis eius annuente,quanuis Gallię populis dolentibus,ac potisśimũ sancti Dionysij monachis,in quorum cœnobio multis iã seculis asseruabatur,numenq; martyris non vulgaribus miraculis pręsentisśimum sentiebatur,in Hispaniam per Petrum Manricum canonicũ Toletanum,iure quodam postliminij reductum fuit. Consultabant interea Toletani templi patres,an ad ipsos Gallię,& Hispaniæ limites obuiã venerabundi procederent,indeq; Toletum Eugeniũ deducerent. Qua de re cùm regem consuluissent, visum est,vt Manricus Turrilacunam, Toletanæ diœcesis limitaneum oppidum, & Ximenij natale solum,cum sanctisśimis reliquijs festinaret, vbi tandiu consisteret,donec quid facto opus esset moneretur. Ventum est

Turrilacunā postridie Cal. Iulias, vbi Eugenius in successoris Ximenij patria magna populorum frequētia exceptus, post tam diuturnā à diœcesi sua absentiā, quasi Ximenij laribus sese oblectaret, per totum autumnum diuersatus est. Fuit ea dilatio peropportuna, vt interea Episcopis, quos Toletani Antistitis suffraganeos vocant, ad Synodum prouincialem Toleti congregatis, primus Toleranus præsul Episcoporum suorum humeris in ecclesiam Toletanam inferretur. Sub extremum Nouembris diem, qui inter festos in fastis ascriptus fuit, id factum est, pōpa celeberrima, varijs diuorum ferculis, & passionis dominicæ insignibus, reliquiarum capsam multis gemmis & margaritis fulgentibus illustratam, præcedente: quam per vices Philippus rex, & Carolus iuuentutis princeps, & proceres alij subibant: quibus in partem pijssimi laboris Episcopi prouinciales, & templi maximi sacerdotes succedebant. Hoc tanto apparatu, in vrbē nostrā multis fornicibus, & amplissimis arcubus ornatā, & magno mortaliū cōcursu ex omni fere Hispania frequentatā, reliquię illatæ sunt. Nihil illustrius, magnificentius, aut splendidius eo in genere vrbs nostra vnquā vidit. In ędicula Dominici sepulchri, quę subter arā maximā in templo est, rege iubente, depositę fuerunt. Quanquā multi patres in sacello Mozarabū, quod Ximenius dicauit, Eugenio (vt credi par est) inspirante, collocādas esse contendissent. Ximenij mors, vt fuit bonis & temp. amaribus grauis & acerba, sic malis hominibus & seditiosis iucunda & grata. Nam cùm quosdam Senatores regios Senatu eiecisset, & alios, vt merebātur, ignominiā notasset, & inferioris nobilitatis hominibus salaria regia, quibus vt inutiles fuci fruebātur, abstulisset, potētiores verò antiquis stēmatibus & ditionis amplitudine superbientes, ex ęquo cū cæteris viuere primus omniū edocuisset: fieri non potuit, quin illo sublato gauisi fuerint. Mors enim vtcunq; accidat, quibus ob damna aut iniurias illatas malè volumus, in vindictæ locum libenter accipitur: quāquā generosos homines, in ęmulorum aut inimicorum morte, & doluisse, & pręclaras illorū virtutes laudasse, accepimus: caret enim odio & inuidia. Certè Fadricus Albanus regulus, quo cū de prioratu extorquēdo tam acriter Ximenius cōtenderat, miris laudibus post mortem efferebat: vnumq; Ximenium fuisse affirmabat, in quo priscum illud robur eluceret, quo nostrates olim excellebant. Quòd si vultus & corporis lineamēta, animum & mores prodont, operępretium erit Ximenij habitudinem,

& sensuum instrumenta cōpendio describere: vt qui hac naturę parte delectantur, habere possint quo animū oblectent. Procero fuit corpore, firmo tamen & cōpacto, incessu cōposito innatam grauitatem prę se ferente, voce virili & stabili, qualis in heroibus à poëta laudatur, facie oblonga & macra, Fronte ampla sine vllis rugis, Oculis mediocribus, conditis potiùs quàm eminentibus, acutis tamen & acribus, sed vuidis, quales esse lachrymantium solent, Naso oblongo & adunco, quem Gręci grypum vocant, Narium foraminibus latis amplisq́;, Dentibus bene iunctis, sed caninis prominentibus, vnde à ridiculis parasitis elephantus vocabatur, Labris crassioribus & aliquantum diductis, nā superius nonnihil attollebatur, sed citra deformitatem, Infimis auriculis non pendulis, sed perpetua serie ad maxillarum iuncturas hærentibus, Superiore totius corporis parte longior erat quā inferiore sesquitertia ferme proportione. Anno M.D.XLV Andrea abbate rectore, cùm fornix subterraneus, in quo Ximenij cadauer cōditum fuerat, reficeretur, eius calua foras ad lucē deducta fuit, quę nullis futuris compacta erat, sed osse cōtinuo constabat, quālem aliquando in homine reperiri Aristoteles notat. Animi sententiam breui explicabat, respondebat disertè, nec vnquam extra rē vagabatur, erat enim verborum parcissimus, etiam cùm iratus minabatur. Nam cùm beneficij loco aliquid promittebat, multò liberalius rem ipsam prestabat, & cumulatiorē quā verbis: neque vnquam temerè, pręterquā de rebus serijs, sermonem faciebat. Sępeque illud Ciceronis vsurpabat, nequaquam ita nos à natura generatos esse, vt ad ludū & iocum facti existimaremur, sed ad seueritatē potiùs, & ad quædam studia grauiora. Tamē nōnunquam inter familiares suos, qui natura simpliciori & aperta erant (nā hisce hominibus impēdio oblectabatur) iocis, & risu animū laxabat seriarum rerū mole fatigatum. Sed adeo parcè & raro, vt comitatem potiùs illi non defuisse, quàm comem & facilem esse iudicari potuerit. Dictis Francesij scurrę, quę sale nigro careret, delectari videbatur: erat enim acri ingenio & dicax. Domi hominē mēte lapsum alebat, qui olim Theologiā didicerat, & tūc memoriter multa recitabat, cuius cōfusis & nōnunquā certis allegationib' oblectabatur. Sāctij Pumilionis breui statura, & ingeniolo gaudebat: quem Ildephonsi collegis & rectori moriens cōmendauit, & mensarū ministrū esse iussit: id enim munus diligenter obibat. Maderolli militari & simplici libertate nōnunq; fruebatur,
 dum

dum illi per iocum vt monachus fieret suadebat, quò mentem scele ribus impiatam purgaret. Fuerat hic ad Oranũ tribunus, qui mira quadam dexteritate, multis hostibus quibuscum cominus pugnauit, dextros oculos punctim feriens effodit. Literis mirè videbatur recreari, quarum semper studiosus fuit. Solenne hoc illi fuit, vt à prandio & cœna, doctę quæstiones de rebus præsertim sacris proponerẽtur, de quibus viri eruditi, qui semper illi aderant, disputarẽt. Audiebat etiam dialecticas iuuenũ dimicationes: bonũ enim agricolã non minus delectari nouis dicebat virgultis, quã arboribus iã fructuosis. Atra bile nõnunquã vexabatur, quo tẽpore negotijs se subtrahebat neq; temerè ab alijs quàm ab intimis cõueniebatur. Quam obrem nõnulla furore potiùs animi, quàm cõsilio gessit: quemadmodũ Granatensium Maurorum per baptismatis aquam lustratio, & Africæ debellandę propositum testimonio esse possunt. Cum potentissimis regulis obstinatissimè cõtendit, sed iusta semper ratione pręcedente, vt superiùs ostendimus. Nam qui difficilium negotiorum exitus per horrescũt, atque ea de causa rerum agendarũ occasiones prętermittunt, nõ tam prudentes aut cauti, quàm ignaui & timidi censentur. Nihil vnquã grauioris consilij aut operę aggressus fuit, quin priùs ad canonicos Toletanos referret: quibuscum re cõmunicata, Deum precari iubebat, vt negotium fortunaret. Nam Africanã expeditionem facturus, & Arandã cum regio Senatu profecturus, Toletum ad patres venit, quibus conatus & cõsilij sui rationem edidit. Quod semel faciendum proposuerat, dicto citiùs confectum volebat: illud Sallustij vsurpans. Vbi consulueris maturè opus est facto. Si quis parũ cautè aliquid egisset, etiam in rebus magni momenti, modò animi voluntas ad nocendum abesset, per omnes ætatis gradus nulla indignãtis significatione data, siue ea humanitas siue potius prudentia erat, dissimulauit. Dũ Academię exędificandę intentus, in diui Ildephonsi templo fabro lignario crucem supra aram maximã clauis trabalibus figenti adesset, penè vitæ discrimen subijt, delapso in Ximenij caput malleo, sed numine quopiam ictum auertente, cutim tãtum perstrinxit. Statim inde discessit nulla voce emissa, vitæ humanę caliginem, & pericula reputans. Verborum libertatem in nonnullis magna animi moderatione tulit. Nam Vxamensi sacerdoti iudicem priuatũ suę causæ postulanti, cùm respõdisset optimos vicarios se tribunalibus præposuisse, quibus meliores nec Guadalfajara, nec

Madritum

Madritum erat datura. Potuit (inquit ille) Turrilacuna huic regno præsulem dare, & hæ ciuitates non habebunt iudicē idoneum tātulæ causę? Ximenius, reguli alicuius fiducia illum procacem fuisse existimans, quæsiuit quē patronum haberet: pari cōfidentia retulit, se sibi patronū esse, neq; alio indigere. Pol (inquit Ximenius) non poteris te digniorem inuenire. Et hac castigatione cōtentus, de iudice dādo cœpit agere. Contrà eram cōcionatorem, qui pręsentem Ximenium, ob pretiosas pelles quibus induebatur, acriùs quā par erat reprehenderet, magna animi lenitate sustinuit, & ad prandiū vocari iussit, & eius cōcionem laudauit. Qui personā publicā sustinent, vti nō possūt plebeio vestitu & apparatu: nā purpurę splēdore, & supellectilis lautę copia, maiestas quædam cōciliatur, qua homines in officio continentur. Sed Ximenius, quamuis istis in vsum quē diximus vteretur, interiores vestes, & lecti quo indormiebat stragula, semper ex præscripto Franciscani instituti habuit. Vitę itaq; tristioris perpetuò cultor, & rusticitati quā delitijs propior semper fuit, quod de M. Agrippa dictum legimus. Salzedam austerioris conuictus causa secedens, cùm menianum, quamuis angustum, ante quoddam cubiculum proiectum vidisset: hęc est (inquit) illa Salzeda, in qua omnia acida esse dicebantur? quasi curiosum opus, & voluptati factum notaret. Quoties sodales Franciscani panem & vinum ostiatim mendicabāt, panem sine quo viuere commodè non possent, iure suo exposcere aiebat, vinum verò delitias meras esse, cùm tot perennes fontes vbique scaturirent. Nocturno tempore plerunque tōdebatur, ne vllam diei particulam reip. subtraheret: quanquam nec illud tempus perire patiebatur, audiebat enim qui grauem aliquem authorem recitabat. Preces horarias, adiutore rarò accersito, solus & plerunque obserata ianua absoluebat, vt interpellandi occasionem adimeret. Sacram synaxim celebraturus, publico itetā loco non gaudebat: frequentiùs in priuata ædicula operabatur, duobus Franciscanis, viris bonis & eruditis pręsentibus, quos in id munus apud se habuit. Simplicem in ecclesijs cantum (quem Gregorianum appellant) amabat, theatrali offendebatur. Templis nec admodum spatiosis, nec plurimam lucem admittentibus capiebatur: nam alterutra res mentis intentionem disturbat, quę in locis subobscuris colligi solet. Extremis vitæ suæ temporibus, negotiorum & morborum agmine irruente, publicis sacris interesse desijt: & aliquātò serius quā solebat in publicum prodibat

dibat. Vtrunq; æmuli culpabāt: & apud regem per literas sæpe conquesti, multū detrimēti ex ea re lites capere aiebāt. Qui respōsum rege dignū acceperunt, plus momēti in vnius Ximenij salute ad reip. incolumitatē verti, quàm in omnium priuatorū negotijs. Liberalis animi erga posteros argumēta, testimonijs æternis, de quibus iā diximus, cōprobantur. Quæ verò singulari beneficētia in sui ęui homines cōtulit, multa cōmemorari possunt. Quiomaram Castrā Mārici Najarensis vxorē, quam ille vt erat ingenio difficili & feroci, domo per cōtumeliam expulerat, Ximenius apud se eo splēdore & dignitate Toleti habuit, quā vix apud maritū ducem tenuisset, donec inter eos cōciliāta gratia, in pristinā fortunā restituta fuit. Cuius afflictio eò indignior videbatur, quòd Māricus factus fuerat Najaræ dux, ab Enrico IIII. in vxoris gratiam. Huius beneficij Quiomara deinceps memor, quotannis ad Ximenium linteam supellectilem, dulciarij operis bellaria, aliasq; eiusmodi lautitias, veluti perpetuū vectigal, misit. Cùm olim Seguntiæ capellanus maximus esset, Alphōsi Iannij suaui voce delectatus: est cur doleas Ianni (inquit) me Archiepiscopū Toletanum nō esse, nā ego te primiceriū creassem. Est autem primicerius, qui chori cantum curat, nunc capiscolum vocāt. Post verò Archiepiscopus creatus, promissi memor ea dignitate illū donauit, addito in literis propria manu elogio, ad cātorem Guadalfajarēsem; ibi enim natus fuerat. Brunetum, qui vt diximus, Ximenio à latronibus ad Aquas sextias despoliato, viatico est prosecutus vt Romā adire posset, ad se officij causa venientem, benignissimè accepit: cumq; eo non semel semotis arbitris familiariter est collocutus; quod perpaucis ille pręstabat. Voluit apud se Brunetū peramplis pręmijs retinere: at ille siue quòd ætate prouectus iā esset, siue quòd aptum nidū; & quod sibi satis erat Segouię haberet, gratias Ximenio egit, à quo multis muneribus donatus discedit: quę ille tā facili & hilari vultu largiebatur, vt nemo esset qui plura in posterum impetrāda sibi nō promitteret. Quoties digna aliqua aut opima sacerdotia, Toleti in tēplo maximo vacua esse acciderat, ea in filios regulorū, aut in viros aliquos doctrina pariter & moribus pręstātes, iuxta summorū Pōtificum decreta, quę in hac parte mira quadā cōsyderatione ecclesiarū cōmodis cōsuluerant, propositi tenax ad mortē vsq; cōtulit: nam ex claris & nobilibus viris fauorem, ex doctis verò authoritatem rebus sacris conciliari aiebat. Qua in re nullo in discrimine nothus, an legitimus esset,

apud

apud eum habebatur, modò is virtute cõmendaretur. Benigna fuiſſe natura ſatis cõſtare poterit, qui quã fuerit in domeſticos caritate cõſyderauerit, & eius epiſtolas legerit, quibus catholicis regibus, & deinde Carolo nepoti, viduarum & pupillorum cauſas pijſsimis verbis cõmendat. Fuit in Ximenij familia Ferdinãdus Valdeſius Archiepiſcopus Hiſpalẽſis, vir ampliſsimus, qui duos viros alterũ theologũ, alterum iuriſperitum Ximenium habuiſſe referebat, diœceſi Toletanę luſtrãdę cauſa, vt pudicas puellas dote caſſas, aut parentũ auxilio deſtitutas, honeſtis viris in matrimonio locarẽt. In beneficijs eccleſiaſticis cõferendis, pręſertim quę animarum curã annexã habẽt, haud vulgarem cõſyderationem adhibuit. Nã proximis quibuſq; ex familia pręterniſsis, ſæpenumero ignotos aduocabat, homines probos, & in aliorũ cõmodis curãdis piè ſolicitos: quos vel mediocri literatura pręditos, alijs quanuis doctioribus, minùs tamen ſtrenuis pręferebat. Dum hęc ſecũ põderãbat, & de ſingulorũ virtutibus certior fiebat, multa nõnunquã ſacerdotia penes ſe retinebat, donec dign' miniſter occurreret. Quod tamẽ ęmuli quoq; vt cętera culpabãt: ipſe verò cõſilij ſui cõ ſcius, quicquid illi calumniarẽtur cõtemnebat. Sacris potiſsimùm Paſcharum ſolennijs, eiuſmodi ſacerdotia benè meritis diſtribuebat. Amabat, homo beneficus, habere quod donaret, ne homines indignè egẽtes expectare, donec vacua eſſent ſacerdotia, cogẽdi eſſent. Quę vt libẽti animo inſignaros ſpõte conferebat, ita ſi quis aliquid huiuſmodi ab eo peteret, moleſtè, & grauiter ferebat, & veluti procacẽ, & parum ſui reuerentẽ auerſabatur. Miniſtris & familiaribus, viris optimis, & efficacibus eſt vſus: eosq; ſemper in maius prouehere, nouisq; incremẽtis adaugere, vt ſolẽt patres cariſsimos liberos, curauit. Si quis à familia diſcedere vellet, nihil aliud rogãs aut inquirẽns, illicò abeundi cõmeatum dabat, neq; vnquã rurſus admittebat. Rerum occultarum, quarũ ſibi notícia à rege nõ daretur, adeo ſe parum curioſum eſſe oſtendebat, vt Lupo apud regẽ Ferdinãdum diuerſanti, ne quid tale rogaret per epiſtolã interdixerit, nihilq; operę in illis rebus inquirendis ſumeret. Eſſe enim vanum & moleſtum ſtudium in negotio præſertim non admodum neceſſario: cùm alioqui ita omnia priuſquã euulgarẽtur cognita habuerit, vt nihil ſibi repentinũ acciderit, aut occultum diutiùs feſellerit. Æqui ſemper obſeruantiſsimus, iuſtitiam per ſe, & per miniſtros coluit. Quòd ſi quando munera ſua aut parum integrè, aut negligenter obire

 intelle-

intellexerat, illico magistratibus amouebat, quantumuis vinculo arctissimo coniunctos. Erat Talabricæ præfectus Sactius Villaroellus, quem ille loco propinqui habebat: hic dum rapinis potius, quàm reip. curandæ studet, eò res impudentiæ deuenit, vt palàm concussiones per ministros, & per præfectum fierent. Quare Talabricenses cõmoti, duos decuriones ad Ximenium mittunt, qui præfecti flagitiosos mores declararent: quibus auditis, iudicem Ximenius constituit, qui in Villaroelli acta inquireret, & querelas, qui illum reum faceret cognosceret, administratiq; magistratus rationẽ seuerè reposceret, post quę successorem illi dedit. Supremo suæ diœcesis tribunali iudices viros doctissimos, & maximi ponderis semper delegit: ex quibus multi ad Pontificatum deinceps assumpti, magistri disciplinã probè retulerunt. Ioannes Velascus Petri comestabilis filius, Bernardini & Inachi frater, aliquot annos huic tribunali præpositus, Calagurritanus Antistes demum constituitur, & deinde Pallãtinus. Veruntamẽ postquam Calagurri præficitur, præpositi munus triẽnio apud tribunal Ximenij exercuit: nec recusauit homo generosus, Pontificatu haud contemnendo auctus, in familia Ximenij recẽseri. Sed fuit hæc olim Toletanorum Antistitum siue authoritas, siue maiestas, vt aliarum ecclesiarum Antistites publicis muneribus præfectos, & officijs priuatis administros habuerint. Nam Rodericus Ximenius Toletanus Pontifex, is qui historiam Gotthicam scripsit, memoriæ prodidit, se Guadalfajaræ ægrotantem, in suum locum Dominicum Placentinum Episcopum, qui sibi à sacris agendis erat, substituisse: vt interea regem Ferdinandum Alphonsi noni filium, ad Giennẽses, Toraphos, & Plegianos Mauros, qui in Carpetaniam incursus fecerãt debellãdos, comitaretur. Rursus vt ex historijs nostratibus intelligimus, Petrus Tenorius, cuius aliquot sunt in diœcesi Toletana illustria monumenta, Episcopos Conchensem & Segouiensem, inter sui tribunalis iudices habuit. Petrus autem Gonsalus Mendozius, generalẽ vicarium Episcopum Cauriensem constituit. Postquam Ximenij mors diuulgata fuit, Alphonsus Aragonius Ferdinandi regis catholici filius, Cęsaraugustanus Antistes, quem in Toletanum Pontificem creare pater exoptauerat, Turdesillas Carolum salutaturus venit, & simul de ecclesia Toletana obtinenda acturus. At Chebrius, qui vt Guillielmo Croio nepoti, pręclarę indolis adolescenti cõferretur adnitebatur, aliquot nostrorũ studijs adiutus, qui diuersæ factionis odio,
 Croium

Croium opibus & honore auctum mallebant, Alphonsum Aragonium Turdesillas ingredi vetuit, quamuis multum deprecantem, vt sibi reginam sororem, & Carolum nepotem visere liceret. Ergo ad cęteros proceres Pintiam proficiscitur, vnde post regem salutatũ, spe frustratus in Aragoniam sub extremum Decembrem dimittitur. Quatuordecimo Calen. Octob. Carolus Pintiam ingreditur, ibique conuentibus habitis, procerũ & vrbium suffragijs sexto idus Februarij rex Castellæ à cũctis acclamatur. Supererat de dissidijs inter Chebrium & Gorrebotum, deque Guillielmi Archiepiscopi in Flãdria, & Seluagij magni cancellarij in Aragonia morte, & de cõuentibus Pintię celebrari cœptis & Compostellam translatis, de Hispania etiã Belgarum rapinis exhausta, vnde motibus ciuilibus data est occasio, postquam ciuitatum procuratores ad suos redierunt, & rex Carolus in Belgium vela fecit, vt se post mortẽ Maximiliani aui, imperij Romani candidatũ ostenderet, & Gallo eius æmulo præferri satageret, scribere. Sed nos ista alijs copiosiùs tractaturis relinquimus, sat habentes disertis verbis profiteri, vniuersa illa incommoda, quę & tũc maxima fuerunt, & in nostra prorepserunt tempora, cessatura proculdubio fuisse, si Ximenio vita longior Dei beneficio contigisset.

LIBER OCTAVVS.

OTVISSEM hîc desinere, doctis omnibus fortasse approbātibus, postquam Ximenij rebus pro virili satisfeci. Sed quoniã Cõplutensis Academia, à morte Ximenij conditoris, magna subijt discrimina, & ex altera parte magnos fecit progressus, & vberrimum doctorum hominum prouentum tulit, qui tum illi, tum Hispanię vniuersę Illustri fuerunt ornamento, ad Ximenij etiam historiã pertinere putaui, quędam de vtraque re compendio scribere. Neque enim eruditi homines, qui ab illa prodeunt, minus Ximenij opus censendi sunt, quàm ipsa studiosarum ædium structura, quę vt quotidie nouis fabricis illustratur, sic etiam nouos fœtus subinde edit, qui eás perpetua successione inhabitent, conditorisque sui beneficentiam, & virtutem repræsententent. Ergo Theologiæ schola successorem accepit Michaelem Carrascum, virum doctum, & in disputando acerrimum. Erat in hoc homine tanta morum & vitæ integritas, vt ad summũ magistratum, qui rectoris est, iterùm sit assumptus: & Ximenius perpetuum rectorem esse voluerit, syngrapha etiam data paulò ante mortem, qua id honoris Carrasco tribuere profitebatur. Conditio erat, vel in maiori fortuna nequaquam aspernanda: nam vniuersa Academia, & quicquid ab ea emolumenti emanat, quod & multiplex & non vulgare est, ab vnius pendêre rectoris arbitrio Ximenius voluit. Cæterũ vir prudens, literarias cõtentiones, odia, & communem hominum ingratitudinem, ambientium studia, & eos cõmendantium molestias consyderans, decreuit conditionem oblatam repudiare. Sed amicis ne id faceret suadentibus, coactus fuit syngrapham antequam magistratu abiret, suis collegis ostendere, & eorum sententias rogare, anno primo à Ximenij morte, ab Academia verò condita decimo. Tãtus illico tumultus est exortus, vt Senatu in longius producto, totus ferme dies collegarum contentionibus consumptus fuerit, Carrãza inter alios, & Çuria, & Almarazio, magna vi admittendam pernegantibus. Quod cùm ille animaduertisset, syngrapha discissa, se magistratu extemplo abdicauit. Hic post aliquot annos scholam Theologicam

logicã deserere coactus, in Alphõsi Fonsecę Archiepiscopi Toletani familiam ascitus est, cui à cõscientia expianda fuit. Datus fuisset Philippo principi magister, nisi corpusculi breuitas obstitisset, matre Augusta iudice, quæ illi Siliceũ prętulit: hi enim duo, & Siruelus desi gnati fuerãt. Huic suffectus fuit Ioannes Metina, iuuenis adhuc, sed perspicacis ingenij, & grauis iudicij. Hic plusquã viginti annos Theologicæ scholæ prępositus, tantã sibi laudem cõparauit, vt eius nomen breui celeberrimum per vniuersam Hispaniã fuerit. Erat in eo admirabilis in explicãdo distinctio, adeoq; materiam propositam sine vllis ambagibus colligebat, vt nihil esset tam perplexum aut obscurum, quod vel tardissimus non assequeretur. Et in argumẽto nõnunquam arido & ieiuno, tanta verborũ volubilitate & copia, tãto ordine, tamq; apta & connexa serie, tam intenta contentione, tam firmis sensibus ad rem semper facientibus, tam acutis & veris rationibus vtebatur, vt nihil in illo ad perfectam eloquentiã præter verborum delectum desyderaretur. Qua nempe re animos omnium attẽtos faciebat: qui si semel vagarentur, frustra postea intentionem reuocarent. Concursus vndique ad eum fiebat in rebus dubijs, aut certè parum cognitis, tanquam ab oraculo claritatem petentium. Ex immoderato studio varios morbos contraxit, qui illum indignis modis cruciabant: podagram, calculum, & iliorum dolores. Atque ita ante tempus è viuis sublatus, scholam Theologicã, atq; adeo vniuersam Academiã, sua morte mœstissimã reliquit: neque enim annum quinquagesimum septimũ attigit. Situs est in diui Ildephonsi sacello, obijt anno Domini M. D. XLVI. quod insculptum epigramma testatur. Reliquit suę doctrinę monumenta, libros de pœnitẽtia & restitutione, qui etsi manibus studiosorum circunferuntur (sunt enim multis in rebus cumprimis vtiles) verum longè maiori cum veneratione is sua verba sonans audiebatur, quàm postea eius scripta leguntur. Eo mortuo Andreas Cuesta scholam suscepit, acri ingenio, & non vulgari prudentia vir, quem ob doctrinam & virtutem, Philippus. II. Hispaniarum rex, Legionensem Episcopũ fecit. Vnde ad Tridentinũ cõcilium proficisci iussus est, & rediens bene re gesta, & doctrinæ opinione clarus, apud Mõtem Sarratum diem suũ obijt. Fuit in eo mira subtilitas, acre ingenium, & certum iudiciũ. Liberales disciplinę multos percelebres viros habuerũt, de quib' alij copiosius tractabunt: à nobis tres tantùm hic recensebuntur, Thomas

mul

Villanoua, Alphonsus Pratus, & Didacus Nauerius. Thomas in Ildephōsi collegium cooptatus, artes liberales professus est, & discipulos satis doctos Academię dedit: inter quos Dominicus Soto, & Ferdinādus Enzinas numerantur. Hic cùm raram indolē & ingenij acumen opusculis editis ostentasset, magnamq; sui spem cōcitauisset, immatura morte preereptus fuit. ille verò inter Ildephōsi collegas adlectus, tantos in liberalibus disciplinis, in req; Theologica progressus fecit, vt Salmanticam cōcedens, & in Dominicanam sodalitatem ascitus, in ea Academia Theologicam scholam multos annos fuerit moderatus: scriptisq; eruditissimis orbem repleuerit: & ad res grauissimas tractandas à Tridento per Carolum. V. Imperatorē, cui à cōfessionibus fuit, accersitus, magnā sibi authoritatē cōparauerit. Thomas verò, & ipse Ildephonsi sodalis, Augustinianum ordinem postea professus, cū vitæ sāctimonia magis ac magis quotidie claruisset, Archiepiscopus Valentinus factus est: in quo munere obeundo sanctissimè se gessit. Alphonsus Pratus Toleti ortus, ingenij acumine & acrimonia præditus, scholam philosophicam, non mediocriter illustrauit: proutq; illa tempora ferebant, in illis plusquā chrysippeis quęstionū subtilitatibus, quibus immodicè illa ætas indulsit, magnum nomen adeptus, multos & illustres doctrina discipulos reliquit: inter quos Hieronymum Velascum, virum iudicio & doctrina clarum, qui ad Ildephonsi collegas tunc assumptus, nunc Episcopus Ouetēsis est. Hic Prati præceptoris in sancti Thomæ cathedra petenda competitor, nō sine multorum reprehensione, victor euasit, quē magistro de se & de rep. literaria benemerito, cedere fortasse æquum iudicabant. Pratus ob hanc repulsam à Ioanne. III. Lusitaniæ rege non multò post vocatus, Conimbricæ Academiæ, quam rex ille florentissimā instituit, cancellarius est factus. Nauerius ingenij acrimonia, & non ingrata quapiam iactatione feruentioris spiritus homo, rectè eruditos discipulos eduxit, & doctrinæ suę documenta exhibuit, editis de dialectica & philosophia libellis, qui multos annos sunt publicè prælecti. Medicorum schola Petrum Leonem, & hūc quoq; Toletanū, suscepit, virū excellenti memoria & doctrina, at bilis feruore nonnūquam adeo percitum, vt vix dum publicè profitebatur, sese posset continere. Quare magno impetu in gymnasio deambulans, corpus mirè cōtorquens docebat, nō sine offensione discipulorum quorū attentioni officiebat. Habuit hic Ioannē Reinosum lectionis æmu-

lum

lum,qui cùm non ita pridem ex Italia venisset,ac pręceptorē Leonicenum referret,literarum Gręcarum pręsidio adiutus,in quibus nōnullos profectus fecerat,vniuersam scholā medicinę inuertit,& quæ ad id tempus Arabū medicorum placita apud Hispanos persanctè coluerat,totam se ad normā Gręcorum cōposuit, Leone ferè destituto. Mirū in eo homine fuit,quòd cùm ad reliqua omnia ingenio præcipiti,& inquieto esset,in morbis curandis lentus erat,& gradarius:vnde factum est,vt rarò in remedijs ministrandis aberrarit. In diui Francisci templo,magna Academię frequentia sepultus est. In rhetorum gymnasio Ioannes Ramirius Toletanus Nebrissensi successit,vir leni quadam facūdia,& styli elegantia ac puritate excellēs, tanta verò probitate,& in rebus domesticis tractandis vigilātia, vt meritò frugi appellari potuerit. Multa scripsit,partim dialogis, in quibus scribēdis multū oblectabatur,partim oratione perpetua, fer me ad œconomicē cuncta pertinētia,quę in lucem nōdum venerūt. Alebat domi adolescētes ingenuos,quos & moribus & literis probè instituebat.Ramirio eloquētię scholā tenēte,cū magis ac magis studiosorū adolescētum copia cresceret,ne ille annis iam ingrauescēti bus nimio labore fatigaretur,visum est rectori & collegis,legē Ximenij de hac re sequentibus,alteram cathedrā rhetoricę cōstituere.Hęc primum Ioanni Fernādio Hispalēsi,cuius nūc doctrina Conimbricensis Academia permultum iuuatur, deinde Io. Petreio Toletano commissa est,iuueni ingeniosissimo, qui non ita pridem Complutū venerat: cuius indoles & dicendi vigor,quemadmodū excellētis artificis signo accidere Cicero ait,simul aspectus & probatus est. Eius tam prompta erat & extemporalis ad dicendum facultas,tā amœno amne,& perenni fluens,tamq; liquido,& minimè turbido,vt medio in latio natus & eruditus,iudicio etiam Italorum, qui illum audierant,videretur.Pangebat etiam venustissima carmina,cuius rei amplum testimonium, editis aliquot per Antonium fratrem eius poëmatibus, quæ apud nostros circunferuntur, datum est. Iustum opus de vita & actibus Mariæ Magdalenæ poëticis virtutibus refertissimum scripsit: cui si vltimam manum addere licuisset, esset profectò opus pręclarum, & vndique absolutum. Lætam sæpenumero Academiam fecit facetissimis comœdiarum argumentis. Multum de eius ingenio sperabatur,ni immatura morte præuentus fuisset:neque enim(vt opinor)quintum & trigesimum annum attigerat.

gerat.Igitur cùm Academia omni genere disciplinarum florens in dies magis ac magis augeretur,resque theologica quam Ximenius sibi excolendā sumpserat,eò gloriæ ,& incrementi processisset , vt Complutensis Academię comprobatio ad res maximas religionis requisita sit:ad integram corporis literarij magnitudinem,atq; mēbrorum perfectam absolutionē,professor in primis desyderabatur, qui sacra bibliorum volumina interpretaretur,quorū cognitio viro Theologo propositus est finis:qua de re in Ximenij legibus nihil cautū est,quòd eius tēpore antiqui authores à perpaucis versabantur:sacrasq; literas & primitiuam illā scholā,vt facilem negligebant : quā quia sine disputatione procedebat,positiuā vocabant. Postquā verò homines euigilare cœperunt,& se frustra quęstionibus vacare intellexerunt,nisi antiquitatis & bibliorum cognitio haberetur , magna diligentia virū ad hanc rem aptum quęsierunt.Oportebat autem linguarum peritia esse prędıtum , in sacrisque authoribus euoluendis bene versatum,& maturo iudicio,atq; adeo vaticinātis spiritu,quod Paulus alicubi prophetiæ donū appellat,instructum , qui ad id munus exequendū accommodus esse videretur.Tandē post longam cōsultationem,diuino numine rem suam curante,Dionysius Vasquius Toletanus Augustiniani ordinis sodalis, ingenij monstrusi vir, qui tunc in sacris concionibus apud Hispanos principatum tenebat, ac propterea Carolo Cęsari in primis carus,cuius potissimū erudita & peracri voce,inter palatinos cōcionatores oblectabatur,quē nōnunquā stās audire solebat,ne vel somnus obreperet, vel negotiorū cogitationes aliò auerterēt,accitus est. Nouos ipse scripturæ sacrę sensus, qui cū antiquis certare possent,ingenij acumine,quod in illo admirabile fuit,grauitate iudicij plenos passim eliciebat:materiam magna cū iucunditate dilatabat:amplificationibus cū primis eminebat:affectus mirificè inde cōcitabat: & quoties ad ipsam perorationē veniebat,tanto dicēdi ferebatur impetu, tā pręcipiti torrēte decurrebat, vt animos omniū vel nolētes raperet,& in quācunq; vellet partē flecteret:adeo vt Ramirius de ipso dixerit,nullū ętate sua pręter vnū Dionysium oratorem natū vidisse.Ingenio aliôqui viuacissimo, ex doctrinæ adiumētis,quam sibi iuuenis conquisiuerat,multū roboris additum fuit:nam & in linguis discendis assiduus,in Theologicis disputationibus frequens,& sanctorum patrum lectioni quotidie intētus,illustre nomen sibi cōparauit:& in tribus celebribus Academijs

Parisiensi, Complutensi, & Toletana doctoratus titulum promeruit, ipsis certatim honores deferentibus. Incidit Dionysius postremis suę vitæ diebus in linguę paralysin, qua mirè eminebat. Quare maximo omnium mœrore Academiā deseruit, & in patriā secessit, vbi eodē ferè quo natus est die, vita functus est, vix sexagesimū excedens annū. Huic successit Georgius Nauerus, nō tam excelsi spiritus vir, at doctrina & iudicio insignis, atq; quod maximè illū cōmendabat, vitæ puritate & sanctimonia clarus. In Theologia tam grauiter, & eruditè instructus fuisse dicitur, vt in primis illis Theologię studijs, cū nihil aliud quā scholasticæ quęstiones versātur, quę in priuatis aut publicis disputationibus asseruerat, ex veterum authorū placitis, suis in fontibus cōsyderatis, cōfirmabat. Is doctrinę causa Pallātinus canonicus factus, Louaniū literas Græcas discēdi cupidine incēsus, ętate iam decliui cōcedens, nō mediocriter in eis profecit. In ecclesiā suam reuersus, Complutum accersitur, vbi quanuis Dionysiacę magniloquentię longè impar (erat enim minoribus lateribus, & lēta ad loquendū prolatione) attentionē audientium retinebat, ad mirabili diligentia omnia veterū scriptorū arcana enucleās. Quod nimirū in causa fuit, vt Frācīscum Vergarā, Gręcę linguæ professorē, & magnæ eruditionis grauissimiq; iudicij virū, aliquot annos auditorē habuerit, qua ille re impēdio delectabatur. Interim à Cęsare apud Belgas Diuodurū, quā Metin vulgo vocāt, obsidēte, ad vulneratorū, & ęgrotātiū curā vocatus est. Quod munus cū religiosè, & sanctissimè Nauerus obiret, è viuis cū cæteris sublatus fuit. Successit in schola Cyprianus, Cisterciēsis ordinis monachus, vir tam latina quā vulgari eloquētia illustris: qui cùm nō ita pridē vnus è numero scholasticorū haberetur & ordinis causa inter pręceptores tantū, & amicos notus esset, post peracta Philosophiæ, & Theologię scholasticę curricula, in linguarū studijs assiduus, breui tātū ingenij acrimonia, qua pollebat, profecit, vt incredibili totius Academię cōsensu, ad eam pręfecturam cęteris omnib⁹ Prælatus fuerit. Magna de eius ingenio, & eruditione in dies sperabantur; sed in medio vitæ cursu omnibus doctis dolentibus raptus fuit, relictis nonnullis doctrinę suę monumentis. Petrus Campus, qui vt retulimus, primus rector, cum vi & potestate Academiā gubernandi creatus fuit, postea inter canonicos Toletanos ad sacrarū cōcionum munus cooptatus, plusquā .xxx. annis ita piè, & eloquēter, atque tanta cum varietate eam rem tractauit, vt eo ad populum

verba faciente, templum aliôqui capacissimum semper auditorum frequentia repleretur. Mirum habebatur in ciuitate acuta & delicata, post tot annorum curricula, nunquam ex facietate fastidium cuiquam fuisse subortum. Vtebatur sermone eleganti & culto, graui tamen & seueto, qui non artificio quæsitus, sed sponte sua fluere videbatur. Accedebat motus gestusque aptissimus, qui eius orationem adeo commendabat, vt vnus eo tempore fuerit, quem aures Toletanæ auidissimè auscultarent. Io. Vergara sepulchralem inscriptionē in amici gratiam composuit, quæ sic habet.

Reuerendo in Chr. Pat. Doct.
Petro Campo, Episcopo Vticen.
Can. Tolet. Theologo, ex cuius
ore concionantis Pop. Toletan.
totos xxxiij. annos cupidissimè
pependit, Dec. Cap. q; Toletan.
Sodali B. M. P. C.
obijt.
Anno Domini M·D.LI.

Alij deinceps insecuti fuerunt viri excellentes: de quibus qui acta Compluten. Academiæ sunt scripturi, multa nō indigna relatu memorabunt. Primus Academiæ cancellarius Petrus Lerma fuit, vt diximus, vir doctrina clarus, & cui plurimum Ximenius in primordio nascentis Academiæ detulit. Hic post Ximenij patroni mortē varijs casibus exagitatus, Hispania relicta Lutetiam concessit. Ibi antiquioris in Theologia dignitatis ratione, primarium locum quoad vixit obtinuit. Ludouicus Catena huic successit, qui in re Theologica Lermam patruum æquauit, & linguarum peritia, & multiplici variarum rerum cognitione superauit. Sunt apud eius hæredes orationes multis eloquentiæ luminibus claræ, quibus studiosorum hominum encomia, qui ad gradus, seu promotiones ascendebant, continentur, maximo totius theatri applausu recitatæ. Pangebat argutissima epigrammata, & fauebat ingenijs: barbariemque à Complutensi Academia pro virili propulsandam curauit. Sed hic quoq;, vt eius patruus, graues fortunę ictus pertulit. Episcopus Abderitanus in Granatēsi prouincia, senectute ferme decrepita erat, quārobrē Ludouicus Catena, de quo agimus, Pontificiæ dignitatis cōsors (quem coadiutorem vocāt) est illi datus, vt in eius locum eo mortuo suffice-

sufficeretur: sed maleuolorum hominum, qui eius gloriæ inuidebãt calumnijs, & vt nonnulli credunt, Silicei archiepiscopi opera, alius Abderitano vita functo in episcopatu successit, & noster intra priuatam fortunam neglectus mansit. Hæc repulsa sic totam Ludouici mentem occupauit, vt mœrore confectus intra paucos mẽses obierit, relicto epitaphio, quo animi dolorem est testatus: negat enim fas esse sibi infelici cælum intueri. Hactenus nonnullos viros eruditos, & sapientia præstantes retulimus, quorum nonnulli ad dignitates haud vulgares prouecti sunt, ex ijs qui partim à Ximenio relicti sunt, & partim post eius mortem in eius academia eruditi fuerunt. Nunc nonnulla referemus, quæ aut addita sunt eius constitutionibus, aut in meliorem formam sunt redacta. Quarto volumine retulimus, quemadmodum doctore Valladario occasionem dante, Ximenius cogitauerat, de licentiarum (quas vocant) ordine mutando. Nam cùm nostrorum hominum id ingenium sit, in honoris & dignitatis contentione semper primas obtinere, siue id iure siue iniuria fiat, quoties promotionum comitia fiunt, de prioribus locis acriter decertatur: & omnis modestiæ obliti, quisque proximum deturbare cupit: adeo vt is, cuius aliàs nulla ratio aut postrema haberetur, primum sibi locum dari impudenter postulet, eumque per omne flagitium conquirat. Iam cùm ex Ildephonsi collegij seminario, patrum animi, atque adeo totius academiæ, in factiones diuisi sint, postquam semel turbatis sententijs, hæc aut illa factio aliquem præferendum esse contendit, nihil non ad id faciendum tentat, vel publica academiæ tranquillitate conturbata. Nam cùm ingenij spreti iniuria alta mente recondatur, odia in nonnullis ad mortem vsque durant: & nonnunquam peractis comitijs, neces iudicum intentantur. Anno ab academia condita. XXIX. accidit, vt ad Naueriuum malè multandum, qui cancellarij vicem eo anno gesserat, quidam Ethiopica larua tectus, stricto pugione, penè incautum & inermem noctu post cœnam confoderit. Quod & fecisset, ni aliquot famuli accurrentes, tumultu audito suppetias tulissent. Versatur etiã in hac honorum contentione vtilitatis ratio, ob sacerdotia Iusti & Pastoris, sed quæ minima sit præ honoris ambiti repulsa. Nam in medicorum schola, vbi illa emolumenti causa cessat, grauissimis furijs rem agi videmus: & suffragia, quæ studiorum industriæ debentur, assentationibus, vilissimisque obsequijs, & muneribus mercantur.

tur.Ergo de totius academiæ sententia,Ximenij legem abrogandã esse maximè necessarium visum est.Nam studiosorum iuuenũ mutuam contentionem,cui ea lege prospectum esse creditur,nihilominus duraturam esse dicebant,cùm eadem pudoris vis,apud homines præsertim Hispanos,quocunq; tandem modo reprobentur maneat.Huius rei apud Salmanricensem ,cæterasq; Hispaniæ academias satis magnum exemplum est,vbi.R.literæ timore,qua reprobationem significari volunt,non minori studio,quam Compluti desudatur.Reclamarum est à senioribus patribus,quibus semper,quicquid ab ea forma quam illi retinuerunt mutatur,insolens & iniquũ solet videri.Quorum adhuc pertinacia apud regium senatum perseuerat,studiorum ardorem ea re sublata perire clamirantium.Sed cùm in honorum petitione ea lex seruari semper debeat, vt quam quisq; mereatur dignitatem ea contentus sit,& maiorem etiam oblatam recuset,& ad præstantiorem deferendam esse iudicet, vt septẽ Græciæ sapientes in tripode aureo recipiendo fecerunt,humanæ tamen naturæ vitio quisq; res suas immodicè amat,& maiora de se quàm æquum est concipit. Quare nulla potest grauior esse pestis ad reipub.tranquillitatem tollendam ,quàm si ea ratione honores tribuantur,vt de multis pariter in re aliqua iudicium fiat,& plerisque neglectis alij publica sententia præferantur. Nemo est enim qui se contemni velit, & pauci alios prælatos patiuntur. Quare qui parum ingenio & virtuti fidunt,preces importunas,epistolas solicitatrices, minas denique plerunque adhibent, vnde egregiè meriti de suis locis pelluntur,& ipsi primarias appellationes manibus(quod aiunt)illotis vsurpant.Hac de re Ludouicus Catena cancellarius multis in locis grauissimè conquestus est,sed nullibi prudentiùs aut elegantiùs,quàm in oratione anno ab academia condita.XXVIII.ad competitores de liberalium disciplinarum titulis habita.Sed tandè anno ab academia cõdita .LIIX. supremus regius senatus illum locorum ordinem abrogauit,quanquã multis indignè ferentibus,qui maximos studiorũ aculeos retundi clamabant, quos illa locorum æmulatio subministrabat.Inter cætera quæ per Ximenium prudenter sunt cõstituta,illud etiã(vt alibi scripsimus)memorabile est,de redituũ incrementis in noua collegia ædificanda consumèdis.Hinc factũ est,vt anno ab academia cõdita.XX.Matthæo Paschali Catalonio rectore,homine theologo,& nõnulla linguarũ pe-

ritia instructo, in bonisq; authoribus aßiduè versato, trilingue collegium Hieronymo dicatū sit. Triginta adolescētes, quorum duodecim in eloquentię arte exercētur, duodecim gręcis literis incūbūt, sex Hebraicā literaturam discunt, perpetuò ibi alūtur. Nā pręterquā q̄ sacra pontificum decreta linguarum peritiam in academijs excolē dam adhortantur, pullulantium circa religionem sectarū inuētores qui se fontes ipsos sacrarū literarum petere præ se ferunt, quantū viris theologis necessaria sit, improbitate sua declarauerunt. Sed quoniam ex Ximenij lege, singulis grāmaticorum collegijs, seni qui græcas literas profiterētur adscripti fuerāt, duodecim illi in nouā Hieronymi ædē sunt translati. Habet vniuscuiusq; linguæ familia certas quasdam leges præscriptas: nā rhetoribus declamationes, græcis in latinam linguam versiones, Hebræis interpretum sacrorū librorū differentiæ demādantur. Hæc domi inter se crebrò meditantur: nā quotidie ad epulas aliquod laboris diurni testimonium, à nōnullis eorum siue per prorectorē designatis, siue ordine ita exigēte, poscitur. Nonnūquam in publicū proceditur, atq; rectore præsente, & academiæ patribus, magnaq; omniū frequentia, fructus studiorū constat. Trienniū singulis in ea æde cōmoratio conceditur: tantusq; fit in linguis profectus, vt inter cæteras academię Cōplut. laudes hęc potissima haberi possit. Certè ab eo tempore ita bonis literis pleriq; exculti sunt, vt paucißimi quiq; reperiantur, quos græcæ aut hebraicæ citationes remorētur. Ex hoc seminario principū & optimatum filijs institutores egregij dantur: & grammaticorum per vniuersam Hispaniam gymnasia, ad iuuentutē instituendam excellentes pręceptores sortiuntur: deniq; eloquentiam cū sapientia ita feliciter omnes coniungunt, vt vel theologis ipsis, quod olim monstro par esse videretur, Cicero placeat & Demosthenes, atq; scripta Platonis & Aristotelis sua lingua legāt. Igitur si quis ex nouis cū incrementis, tū diuisionibus collegiorum, numerum ad calculum deducat, nouem contubernia esse reperiet: iuuenes verò, qui in eis aluntur, plusquam ducentos. Quòd si collegiorum præfecti, & famuli annumerētur, vltra trecentos esse deprehēdemus: qui omnes perpetua Ximenij liberalitate singulis diebus ad vitæ vsus necessaria suscipiunt. Quòd si Ildephōsi collegas, & capellanos, cæterosq; ministros cōputarem, summā quadringentorum hominum excederent, qui à Ximenio perpetuò vestiuntur, & aluntur. Inter hos, iuxta Ximenij de conditione eligen-

dorũ legem,qui ex Toletana diœcesi sunt,non sine magnis rationibus præferuntur. Nam & academiæ Complutensis conditor in hac diœcesi est natus,& Toletanus præsul fuit,huiusq; regni Toletani opibus omnia construxit,& reditibus locupletauit. Accedit etiam Toletani cæli benignitas,quæ ad omnes disciplinas & artes aptissima ingenia producit: vnde meritò illis subuenitur, præsertim si patrimonij angustia premantur. Huius trilinguis collegij gratia, academia Salmanticensis legatos Complutum misit,Ioãne Ruizio rectore,qui formam & instituta non solũ intuerentur,sed accuratè transcriberent. Cupiebant enim & ipsi collegiũ trilingue constituere nostro persimile. Ergo paulatim academia Complutensis in tãtam creuit magnitudinem,vt inter orbis Christiani scholas celeberrimas annumeretur,& eius in rebus arduis & grauissimis sententia, semper requiratur,& apud omnes magno in pretio sit. Permulta sunt huius rei testimonia,aliquot tamen referam. Statim sub nascentis academiæ initijs,cùm Erasmi Roterodami scripta passim apud omnes legerentur,& nonnulli apud regem contenderent,multa esse in eius libris,aut temerè asserta,aut affinia damnatis dogmatibus, aut arroganter scripta: visum est,vt censura de Erasmi operibus fieret. Ergo Pintiam theologorum concilium,per Alphonsum Manricum cardinalem,Hispalensem archiepiscopum,& inquisitorem maximum indictum est,à quibus ea res disceptaretur. Complutenses inter primos sunt vocati. Petrus Lerma scholæ cancellarius,& Petrus Siruelus illuc venerunt: ex quorum sententijs studiosè auditis, permulta Manricus vt fierent decreuit. Anno ab academia condita. XXII. Christophoro Loaisa rectore,cùm Enrricus octauus Anglorũ rex Catharinam vxorem fœminam pudicissimam,Ferdinãdi regis catholici filiam repudiasset,Romani pont. potestate in dubiũ vocata, qui nuptias cum prioris vxoris sorore ratas habuisset,academia Cõplutensis sententiam suã dixit,Carolo Cæsare postulãte. Anno verò XL. Ferdinando Barriouero rectore,cùm noui orbis per Hispanos patefacti indigenæ,duro & acerbo seruitio à militibus nostris premerentur,seruos eos esse contendentibus,quasi barbari homines,& cõtumaces,palamq; Christi religionem auersantes, iure belli iustissimè capti essent: Genesius Sepulueda,vir nostra tempestate doctrina & eloquentia illustris, illorum causam libello elegantissimo alijs contra asserentibus, defendebat. Huius rei cognitio nostræ aca-

demiæ

demiæ commissa est: quæ post longam cum Genesio disputationẽ, hisce verbis ad regium senatum scripsit: Doctrina huius libri accuratè probat quod assumit: sed quoniam non est satis tuta, librũ hũc imprimi atit euulgari æquum non est. Atq; ita iuxta Complutensis academiæ decretum factum esse, in hunc diẽ videmus. Anno, XLV Entrena rectore, cùm libri canonici hæreticorum nostri temporis flagitio vitiati essent, & multa passim bibliorum sacrorum volumina, ab illorum excussorijs officinis annotatiunculis perniciosis, & capitulorum pestilentibus periochis fœdata, circunferrentur: visum est Ferdinãdo Valdesio, Hispalensi archiepiscopo, & inquisitori maximo, vt ea per viros doctos & orthodoxos pristinæ puritati restituerentur: huic negotio academiam Complut. elegit, cui eam curã commendauit. Theologi patres inter se laborem partiti, facilè rem necessariã perfecerunt: ex quorum censura formula præscripta est, vt expunctis peruersis quæ notarunt dogmatibus, libri distrahi per bibliopolas possent, quique essent distracti tuto retineri. Anno verò XLIII. Roldano rectore, Philippus II. Hispaniæ rex quanti faceret academiam declarauit: nam cùm ipse adhuc iuuentutis princeps, nõdum mole rerum occupatus, ad eam visendam nonnunquam diuerteret, eiusque institutis & studijs caperetur, collegium Compluti instituere decreuit, in quo ministrorum aulicorum filij, quorum angustæ facultates essent, aliquotque etiam academiæ adolescentes alerentur & instituerentur, quemadmodum eorum etiam filiæ (vt alibi scripsimus) donec aut nuberent, aut religioni sese addicerent, in sancti Ioannis, cognomento pœnitentis, cœnobio, quod à Ximenio ædificatum Compluti fuit, Philippi liberalitate pascuntur & instruuntur. Illud etiam insigne beneuolentię in nostram academiam argumentum fuit, nam post Caroli patris cessionem, regnorum moderatione suscepta, mandata ad academiam dedit, vt quod in cæteris ditionis suæ vrbibus de more in Castella fiebat, ipsi quoque facerent: vexillaque sustollerent, ipsumque regem Hispaniarum acclamarent. Hoc Agesio rectore, anno ab academia condita, LVIII. ingenti lætitia & apparatu factum fuit. Sic præsidium potentissimum academiæ nostræ datum est, ne quid aduersus eam, Archiepiscopi Toletani deinceps tentent: quam eo honestissimo mandato, & fauoris pleno, sibi rex propriam & peculiarem fecisset. Certè inter alia monumenta, hoc etiam aca-

demia Complutensis perpetuo asseruabit: vt posteritas intelligat, quanti à rege potentissimo facta fuerit. Diximus supra, theologorum collegium, quod matris Dei cognomine appellatur, eo proposito ædificari à Ximenio cœptum, vt ibi pauperes scholastici, si quãdo ægrotarent, medicorum nostrorum opera, & academiæ sumptu, in pristinam salutem restituerentur: aut si morbi grauitati succumberent, id solatium parentes haberent, omnem diligentiam ad eos curandos adhibitam fuisse. Est enim acerbum & graue nuntij genus, cùm is morte immatura interceptus dicitur, quem aut senectutis præsidium, aut decus suæ gentis, aut columen familiæ, literarum beneficio olim fore sperabant. Semper enim aliquid incautis iuuenibus, suorum cura in peregrina regione destitutis, per incuriam accidisse existimatur, quod vitam præter fati rationem ademerit. Ędium illarum angustijs Ximenius offensus, in eum quem diximus vsum conuertit: animo tamen semper volue bat de ægrotorum contubernio ædificando. Nam & in legibus quæ de collegijs sunt, Valetudinarium diuo Lucę ædificari præcipit: eiusque formam diligenter pręscribit. Regni tamen gubernatione, quã statim suscepit, retardatus, morteque inter hæc præuentus, quæ nullo non tempore viris excellentibus immatura accidit, vnum id ex destinatis ad academiam consummandam operibus, neq; attingere neq; dedicare potuit. Seruata est ea laus Ioanni Angulo, Eugeniani grammaticorum collegij patrono. Is enim cùm sæpius rectorem, & Ildephonsi collegas de ea re cõsultãtes videret, nihilq; tandẽ perficere, scholasticos ęgrotãtes miseratus, quos ad publica oppidi valetudinaria, indignissimè deferri videbat, vbi pręter priuatas sordes, quas inter viles homines decũbentes tolerare necesse erat, negligenter & malignè curabantur, anno ab academia cõdita. XXXII Ioanne Vergara Conchensi rectore, spatiosas ædes, quas extra oppidũ ad eam portã, quæ tunc Iudæorũ, nunc diui Iacobi appellatur possidebat, in Valetudinarij vsum academiæ dono dedit, cũ perpetuis aliquot reditib⁹, prout eius fortuna patiebatur: cubicula singulis ęgrotis, vt Ximenius proposuerat, sunt diuisa. Id cùm rectori & collegis pergratum accidisset, Ximenij mandata in memoriã reuocãtes, quã uis ex Anguli benignitate ęgrotis esset pro facultate satisfactũ, vt rei pręclarę ipsi quoq; incrementũ adderent, frumẽti centũ quinquaginta trimodios, centũ item aureos nũmos in singulos annos à collegio

in vsum ægrotorum pendenda constituerunt. Hæ tam amplæ ędes diuo Lucæ dicatæ sunt, quod is medicus fuisset, sic enim Ximenius faciendum proposuerat. Oblata est academiæ patribus, cæterisq; viris studiosis satis honesta occasio pietatem colendi. Permulti enim cubiculariam supellectilem, alij perpetuos prouentus his ægrotantium ædibus attribuunt. Valladarus, de quo supra diximus, hoc valetudinarium, suum ex asse hæredem esse voluit: vnde plusquam ducentorum aureorum summa quotannis fit. Petro Salasio Cistercien sis ordinis sodali, homini ad hæc múnia obeũda perstrenuo, deinde eo mortuo, Ioanni Seguræ doctori theologo, disciplinarum mathematicarum professori, domus cura commissa est: quorum prudentia & solicitudine ea est eius loci lautitia & mundities, vt nonnulli ex primarijs academiæ viris, in eam se domum curandos deportari frequenter iubeant. Post Ximenij mortem egit aliquoties academia de mutandis sedibus, non quidem leuitate aliqua & animi inconstantia, sed magnis de causis, quas nunc lectori planas faciemus, ne hanc historiæ partem reliquisse videamur. Post tumultuosam illam seditionem, quam viuente Ximenio Carolus Mendozius sopiuit, longa quies academiæ & indigenis Complutensibus fuit. Sed tertio postquam Ximenius viuere desijt mense, ex leuiusculæ rei initio, vt omnium mortalium fœlicitates lubricæ sunt, ea paulatim certamina inter academiam & Compluti incolas adeo infensis studijs exarserunt, vt non modò Salmanticam vrbem opulentam, & studiorum ratione ad conuiuendum perutilem, sed quóuis potius terrarum transmigrare academiæ partes deliberarint. Anno ab academia condita, X. postridie nonas Ianuarias, qui dies Christianis hominibus, ob Magorum aduentum ad Christum recens natum adorandum, religiosus cum primis est, adolescens quidam Arenillas nomine, formosæ puellæ amore captus, cùm fortè ad eius ianuam, quæ in fronte spatiosæ plateæ, de qua supra diximus, sita erat, spatia aliquot lasciuo gradu & effracto gestu faceret: Carillus quidam, vnus ex his qui Ildephonsi collegio eo tempore famulabantur, illius mulieris cognatus, adolescentis petulantiam non ferens, cui iam pridem ea de causa infensus erat, non desines (inquit) o bone, fœminam pudicam, in loco oppidi celeberrimo solicitare? Quòd si minus te mouet diei religio, erubesce saltem prætereũtium oculos, tuam tacitis nutibus impudentiam auersantes.

Ad hæc verba indignatus adoleſcens, ſtricto gladio in Carrillum fertur: qui quoniã inermis ex academiæ more, quo pacto vim illatã propulſaret, non habebat, intenta voce academiæ auxilium implorat. Idq; cùm ſæpius alta voce inclamaret, momento temporis tantus confluxit academiæ populus, vt multi oppidani, ne Arenillas à multitudine furente occideretur, qui etiam Complutenſes appellabat, conuenerint. Ergo mutuò ſeſe ferociter intuentibus, in eum furorem noxio quopiam inſtigante dæmone venerunt, vt ſeſe ictibus ſæuis impeterent, & cladem, vaſtitatem, & interniciònem mutuam minarentur. Cùm acrior in ſingula momenta cõcertatio fieret, monachus quidam ex ſcutiferorum ordine, quos vulgus mercenarios appellat, linteum quo ſub meridiem dormiturus caput alligarat, in vſum fundæ pro tempore conuertit, & Ramiriũ Complutenſem, armorum apparandorum magiſtrum, tam certò & valido ictu percuſsit, vt pectus comminuerit, & in omnium conſpectu exanimẽ proſtrauerit. Vargas regius ſenator, qui pecuniæ Vzedanæ deferẽdæ gratia non ita pridem Complutum venerat, equo ſublimis in aciẽ progreditur, multiſq; obteſtationibus regis nomine ad vtroſq; factis, cùm & ipſe quoque lapidibus peteretur, furenti populo tantiſper ceſsit, & in ſacram Dei genitricis ædem, quæ in poſtrema plateæ parte eſt, ſeſe quamprimum potuit recepit: & templi parochũ veſtibus ſacris indutum, Chriſtique corpus manibus geſtantem, ad eos continuò vt prodiret curauit: ad cuius præſentiam religione tacti ſedatioribus animis ira compreſſa eſt. Michaël Carraſcus rector, & Vargas regius ſenator, increpationibus & minis ad paulò iam ſobriores contenderunt, vt armis depoſitis diſcederent: quod & fecerunt, ſicque finem certamen habuit: quanuis odia non perinde deſierint, quæ in multam poſtea ætatem durauerunt. Obuerſabatur ante patrum oculos, inconditus ille oppidanorum frementium furor, quo veluti rabie correpti, inclytam Ildephonſi ædem, auguratò conditam, ſeſe in eo tumultu demoliturós non ſemel iactauerant. Terrebat Complutenſium animos prompta illa adoleſcentum audacia, qua extrema omnia aduerſus eos implacabiles tentauerant. Quare cum ſimilia certamina quotidie expectarentur, tunc primũ de academia in alium locum mutanda, deliberari inter patres & collegas cœptum eſt: cùm præſertim opportuna occaſio aliòqui ſe obtuliſſet, Hieronymianis Lupianenſibus, ad ædem Ildephonſi vſi-

bus suis peraccōmodam, quouis pretio & conditione emendam pa ratis. Madritum & Guadalfaiara, quas olim Mantuam & Caracam fuisse existimant, altera ad orientem, altera ad occidentem, confines Compluto vrbes, de recipienda academia inter se contendebant. Nam episcopus Placentinus huius Vargæ, de quo nuper diximus filius, in patriæ gratiam, cuius ingens futurum incrementum ex academiæ aduentu prospiciebat, largissima pecunia vt Madritum venirent inuitabat. Petrus Siruelus, vt cum Madritensi senatu de ea re ageret, legatus est missus. Quominus tamen factum id fuerit, Franciscus Prato Madritensis decurio in causa fuit: qui gentem in lubrico ætatis positam, atque ex diuersis nationibus constantem, postremo recenti finitimorum hominum exemplo odiosam, in partem ciuitatis assumendam non esse dictitabat. Quod potissimùm Madritenses deterruit, id fuit, quod sub finem orationis à decurione dictū est. Vrbem hanc nostram o ciues (inquit) à regibus frequenter habitari nostis, inuitantur enim cæli salubritate, & rerum omnium in hoc loco abundantia, sed potissimùm iucūdissimis nemoribus, Pardo & Aransueso tam propè positis, quorum hilaritate & aspectu, rerum publicarum tædia voluptate honestissima discutiuntur. Præcluditis igitur regum aduentum, si academiam Complutensem recipitis: nouamque sibi in hac potiùs regione vrbem reges nostri condēt, quàm penates communes cum studiosa gente habeant. Nam quî conueniunt negotia cum musis? quî detrita philosophorum pallia cum augusta principum purpura? quî diffluentes voluptatibus homines, cum frugalibus? Certe prouidis principibus quietem literariam aulico strepitu interturbare animus non erit. His dictis cum mentes suorum ab academiæ coniunctione abalienasset, re infecta ad academiam Siruelus discessit. Guadalfaiarensibus cùm illa nota essent, cō modorum suorum soliciti, ad academiam legatos miserunt, qui in vrbe sua non modò situm & locum, sed annuam vini & olei quantitatem non contemnendam, & in totum quadrienniū ad diuersandum, non illauta & gratuita hospitia pollicerentur. Erat hæc Guadalfaiarensium amplectenda conditio, multò magis quàm vllius alterius oppidi: nam & locus amœnis montibus, quos vocabulo Arabico Alcarianos, hoc est mirabiles & spatiosos vocant, cingitur: vnde auræ salubres assiduè flantes, cæli temperationem gratissimam faciunt: fontibus etiam gelidis scaturiens, æstum corpora sub cane in

 flamman-

flammantem mitigat,& per totum deinceps anni tempus solum pingue & fœcundum est,ad necessarios vitæ vsus.Proinde si quis illā collium hilaritatem,syderum fœlicem influxum,Henaris fluminis irrigationem,quam liquidiorem & amœniorem habet,quàm tractus Complutensis,contemplari velit,statim eandem cum Alphonso Fonseca archiepiscopo Toletano acclamationem faciet:qui sæpe numero demirans dicebat,hoc esse in rerum natura obscurum & abditum,vnde in tam breui locorum interiectu,tanta terrarum dissimilitudo proueniret:nec enim sibi quatuor leucarum (vt nostri dicunt) distantiam videri,sed quadringentarum. Adeo cæli & soli dispositio, longè aliæ vtroq; in loco sunt. Multum in hoc academia inclinabat,gratiæque sunt Guadalfaiarensibus actæ,quòd tam humanis conditionibus remp. literariam ad se pellicerent:sed ne gymnasium suum illuc transferrent,gentis Mendoziæ aulam in causa esse, quæ nimirum peculiari quodam genio eam sibi sedē elegisset, quā cùm fortunarum patronam colerent,nullo pacto quietem interturbare volebant. Quare ad concordiam cum Complutensibus, Ximenij voluntati obtemperantes,sese componere conati sunt. Tandem, ab illis temporibus ea animorum consensio ex mutuis commodis & beneficijs contracta est,vt æterna futura existimetur: tot præsertim ædificiorum molibus,& tot amplissimis operibus pignorum loco & obsidum extructis. Hunc externum cum Complutensibus tumultum, intestina & ciuilis seditio biennio post excepit. Nam anno ab academia condita.XIII.cùm Carolus ad Belgas rex Romanorū designandus,Hispanijs relictis profectus esset,grauesq; illi populorum motus,qui per ea tempora Hispaniam afflixerunt, exorti fuissent:nulla ciuitas,aut oppidum,aut vicus fuit,qui non ciuilibus discordijs concuteretur:Ildephonsi etiam ædes consuetis factionibus laborarunt,& communi reip. contagione inuadente,academiæ populus desertis musarum studijs,furia aliqua mentes hominum tunc occupante,ad domestica prælia acriùs quàm vnquam se conuertunt. Quoties igitur in Ildephonsi æde senatus de rebus literarijs per rectorem Hontagnonum cogebatur,qui rem facere ex voto non valebant,quòd potentia & suffragijs minores essent,furore ex temporum calamitate concepto,illico ad arma conclamabant. Sancitum est in Ximenij legibus,vt vltra numerum collegarum, aliquot studiosi & ingenui adolescentes,quos portionistas Ximenius vocat,im

pensis

pensis victus (prout ille taxat) exolutis, intra ædem Ildephonsi à collegis reciperentur. In qua quidem re variatum aliquoties est, nã cùm rerum domesticarum externos testes habere displiceret, ex Romani pont. consensu ea lex abrogata fuit. Nunc tamen academia crescẽte, virisque nobilibus ad natorum suorum institutionem eam mansionem à collegis petentibus, ad reip. literariæ vtilitatem, quibus procerum fauor necessarius est, pertinere visum fuit, antiquatam legem reuocare. Erat igitur in Ildephonsi collegio per illud tempus, inter portionistas iuuenis quidam, excelso & generoso animo, atque maiorum nobilitate clarus, Alphonsus Petreius Guzmanus nomine, Ramirij Guzmani Legionensis, Toraliæ ditionis domini filius. Rector Hontagnonus & vltramontani collegæ, hunc sibi ducem quem sequerentur elegerunt. Contra Bætici & eorum clientes, illorum conatibus & decretis, quamuis rectore aduersante, forti animo se opposuerunt. Aderat Bæticis consiliorum hortator & princeps, Petrus Gasca, qui Seguntinus pontifex nunc est, corporis statura, & vultus specie parum commendabilis, ex ignobili vico in Abulensi tractu ortus, sed iuuenis ingenij solertia, & senili quadã maturitate, ad res omnes prudenter & sobriè peragendas præditus. Hic postea Compluto Salmanticam concedens, theologicis studijs relictis, breui iuris vtriusq; peritiam nactus, atque ad res graues à regibus nostris gerẽdas accersitus, magnam quidem animi virtutem ostendit. Nam in senatum inquisitorum ascitus, & ad Mauricæ gentis tumultus sedãdos Valentiam missus, quantum prudentia polleret ostendit. Et postremo orbis noui Peruanos motus, totamq; illam Pizarrorum fratrum erectionem, qui velut sub alio sole degentes inexpugnabiles esse credebantur, admirabili animi præstantia supplicio de tyrannis sumpto, abstulit: & prouincias post tam vastum oceanum positas, consilio suo & prudentia pacauit. Vnde admirabili temperantiæ exemplo, eadem veste amictus quam illuc detulerat, & quidem detrita, & pileo etiam eodem in Hispaniam redijt. Quod de Atheniẽsi Aristide authores Græci referunt, cùm ad Egei maris insulas tributorum componendorum causa, à suis ciuibus missus esset. Ergo vecordes & insani iuuenes studiorum suorum obliti, cùm nocte qua in priuato senatu per rectorem habito, rés contra Bæticorum sentẽtiam gesta esset, idque principes eorum malè haberet, de rectore cæterisq; transmontanis confodiendis consilio inito, vnà impetum facere

cere decernunt. Sustulissent eos è medio, nisi vigiles oppidi custodes qui temporis turbulenti ratione acriùs nocturnis circunlustrationibus intendebant, illàc ad multam iam noctem fortè transeuntes, dimicantium strepitum, funestasque voces clarè per noctis silentium audiuissent. Frustra tamen grauissimis repagulis obseratas portas, aut reserare aut infringere tentarunt. Quare igne ad meridianā ianuam, aut quod aliqui malunt, ad sodalium franciscanorum posticum, quod iuxta illam situm est admoto, iter ad eos patefactum fuit. Pręfectus oppidi & satellites ingressi scholasticos homines, in quorū olim disputationibus concertatio quædam togata à sedentibus conserebatur, nunc ab infestissima & cruenta pugna, qualis nunquam inter immanes milites commissa fuisset, mutuis sese vulneribus afficientes, vix vt cessarent efficere potuerunt. Rectorem in ea nocturna pugna mortis periculum subijsse ferunt, Cueto Cordubensi, qui postea monachus factus est, hominem vrgente. Illi motus in collegio durauerunt, donec Cæsaris aduentantis auspicijs, & regulorum eius maiestatem fideliter tuentium strenuitate, totius regni tumultus sunt sedati: respublicaque ipsa ad pristinam tranquillitatem, & legum nostratum obseruātiam restituta. His ipsis diebus Antonius Acunius Zamorensis episcopus, qui vnus spe Toletani pontificatus regiam inprimis authoritatem conuellebat, Compluto iter faciens, cum Fernando Pintiano græcarum literarum professore, qui maximè inter alios popularis habebatur, arcanis consilijs egisse fertur, vt pollicitis optimatum eius oppidi animos solicitaret, eosque in popularis status fauorem quanta posset diligentia pertraheret. Sedulā operam in ea re Pintianus nauauit: nam quem vnum cæteros pellicere posse existimauerat, tum quòd familiæ nobilitate illustrior, tum quòd clientelis potentior videretur, Alphōsum Castellam præfracti animi, nec multum opibus affluentem iuuenem, vana spe & promissis lactatum, sexagenis millibus nummū in singulos annos interim oblatis, vt partes populi susciperet effecit. At rebus paulò post in contrarium mutatis, totaque illa tempestate discussa, popularibus in ordinem redactis, illorumque ducibus capite multatis, cùm Castella Pintianum vt promissa perficeret vrgeret, illeq; rerum mutatione se excusaret: Castella magis ob reip. proditæ pudorem, quā quòd promissa à Pintiano homine priuato exigenda arbitraretur, gladio stricto in illum irruit, & brachium viri eruditissimi vulnerauit.

uit.Ob eam iniuriam ab homine potenti illatam,quem vlcisci non posset,relicta Compluto,Salmanticam Pintianus non sine magno academiæ dolore,concesßit.Erat enim græcis & latinis literis cum primis eruditus,magnusque ad eas ingeniorum excitator. Recensuimus superiùs,quemadmodum Antonius Nebrissensis timere se dixerat,ne Complutensis academia,quæ in oppido additionem archiepiscoporum Toletanorum pertinente ædificabatur,perpetuas lites cum illis habitura esset,tum de iurisdictione,tũ de sacerdotijs conferendis,aut fortasse leuioribus de causis,vt sunt potentum animi facilè irritabiles.Ergo postquam primam partem confecimus, magnis viris annumeratis,qui post Ximenij mortem ab eius academia exierunt,& de discordijs dissidijsque cum ciuibus Complutensibus:superest,vt quemadmodum iuxta senis Nebrissensis vaticinium,ab archiepiscopis Toletanis fuerit Ximenij academia agitata & exercita,exponamus.Ergo postquam Guilielmus Croius,qui Ximenio successerat,intra annum,nondum visa Hispania obijt, Alphonsus Fonseca ad pontificatum Toletanum assumitur.Is vt moribus perurbanis,& clementi animo præditus erat,academię rebus iniquus non videbatur.Palàm enim prædicabat, Complutum academiæ causa sibi veluti pretiosum margaritum esse. Tamen simultatis quam cum Ximenio quondam exercuerat,& doloris ex ea concepti memor,conquisitis causis academiam cœpit diuexare Duę potissimùm res fuerunt, ob quas Fonseca vindictam optabat, altera quidem omnibus nota,quam nos etiam diximus de Compostellano antistite à Ximenio iure primatus inhibito.Hanc simultatis causam dicto aculeatiori Ximenius auxit imprudens: nam cùm anno insequenti Compostellanus à Ferdinãdo rege impetrasset, vt apud pontificem max.liceret agere de archiepiscopatu Compostellano in Alphonsum filiũ transferendo,sibi ne gradu honoris decederet,Patriarchæ Alexandrini titulo concesso,Ximenium inter sermones familiares,ad proceres priuatis dicterijs insolentiam rei notantes dixisse ferunt,pontificatum Compostellanum gentilitiam hæreditatem ex restitutione esse factum,proinde dispiciendum esse,an fœminarum exceptio facta fuisset:acerbo scommate prolem vtriusque sexus in Alphonso perstringens,nec non regis Ferdinandi parum iustam concessionem:cuius ipsum postea pœnituisse Carauaialus in annalibus author est.At secunda illa posteriùs multò gubernationis

Ximeni-

Ximenicæ tempore,ex notis arcanis ad Carolum regē ſcriptis exorta fuit.In ijs Ximenius ſuæ modeſtiæ nōnihil oblitus,paulò liberiùs in Fonſecæ mores inuehitur.His igitur de cauſis , aut fortaſſe quòd ita ad rem ſuam pertinere Fonſeca arbitraretur,primùm ſacerdotia eccleſiæ Iuſti & Paſtoris,quæ per Alphonſum Carrillum archiepiſcopum Toletanum inſtituta ſunt,ſuæ diſtributioni & curæ aſſerenda omnino contendebat:cùm id regio ea de re diplomati in academiæ fauorem conceſſo palam aduerſaretur.Deinde quoniam pontificis max.priuilegio Ildephonſi ſacerdotes rectori academiæ ſubijciuntur,& ab eo in mores eorum inquirendum eſt, iniquum eſſe, aut potiùs flagitioſum proclamabat,ſi ſuę ditionis clerici aliū quàm ipſum iudicem haberent:eam eſſe inquiens,dum ſe rector,& illi mutuò,iuxta prouerbium,ſcabūt, per accommodam ad peccandum licentiam. Idcirco quo iure,quaque iniuria,de eorum moribus conquiſitionem facere eſt aggreſſus : ſed hanc vim præſenti animorum conſtantia noſtri repulerunt. Nam ſimulatque id à canonicis ſacerdotibus,recens è theologis patribus per Ximenium adauctis, reſcitum fuit,rectoris ope & præſidio imploratis,in Ildephonſi collegiū ſe receperunt:ibique pluſquam triginta dies templo abſentes morati ſunt:donec pontificis maxim.tutelares literæ Roma aduenerunt, quibus ea ſolum Archiepiſcopus curare iubebatur,quæ ad templi cultum , & preces horarias rite perſoluendas neceſſaria eſſent : cæterùm morum,& vitæ inquiſitionem rectori relinqueret.De collatione tamen ſacerdotiorum,quæ per Alphonſum Carrillum inſtituta ſunt , quandiu Fonſeca vixit controuerſia fuit: quòd nullo modo in alterius præiudicium , ſiue per regem ſiue per ſummum pontificem , ea facultas (vt ille aiebat)potuiſſet concedi. Ergo tutelares illæ literæ quibus in mores ſacerdotum inquiſitio vetabatur,eius animum eò acriùs pupugerunt,quòd per ea tempora à regio comitatu ſponte abſens,Compluti quandiu illi vita ſupereſſet, morari conſtituerat. Nam cùm in Cardinalium S. R. E.ſenatum, priuatis legibus, nothus cooptari non poſſet, & Cardinales nonnulli in curia cæſarea tunc diuerſarentur, quibus propter eius ſenatus maieſtatem , maior honos quàm Fonſecæ Archiepiſcopo deferebatur : indignum ſua authoritate eſſe duxit, qui Hiſpaniarum Primas eſſet , tam inſigni nota quotidie affici . Nam cùm ad Auguſtam aliquando veniſſet,ſellaque ſibi ex earum forma allata fuiſ-

ſet,

ſet,quæ nullis hinc inde lateribus cinguntur, atque ea de cauſa raſæ appellantur, Ioannes verò Tauera archiepiſcopus Compoſtellanus quòd cardinalis eſſet,in multò digniori ſederet, dolore & indignatione affectus, non multum apud Auguſtam moratus,aula egreditur,& vltimum vale comitatui regio dixit. Hac ergo occaſione, quod iam diu cogitauerat,Complutum ſeceſſit.Secedentem ingens familia ſecuta eſt: decreuerat enim Compluti ampliſsimè viuere, & animum honeſtè oblectare. Nam & muſicis concentibus lectiſſimarum vocum ad peragenda ſacra vtebatur, & ſtudioſis iuuenibus digna præmia proponebat, qui conficta themata apud illum eloquentiùs peroraſſent. Ad quod ſpectaculum,in ædes pontificias academia vniuerſa confluebat: & crebrò ſex, nonnunquam octo declamationes habebantur. Vbi præter iuuenum diſertas orationes,& ambiguam de præmijs ſententiam, Petri Lermæ cancellarij verſiculi ſtudioſè audiebantur,quos aut è Virgilio,quem ille ad vnguem ſenex memoria retinebat,aut ex alio quopiam poëta in ſingulos iactabat. Quale fuit,Luſitano quopiam non inuenuſtè cauſam ſuam agente,multùmq; iudices obteſtante,ne ſibi quòd eſſet Luſitanus fraudi eſſet. Tros, Tyriusúe mihi,nullo diſcrimine agetur. Dum hæc in fauorem academiæ gerebantur,clam per accommodos miniſtros,non modò iam ſacerdotes ipſos,ſed vniuerſam literariam remp. ſibi ſubiectam facere curabat. Ildephonſi collegium per ea tēpora in duas factiones diuiſum erat. Bęticam,& Tranſmontanam, quam Caſtellanam vocant. Hæ verò cùm alternis vicibus in academia,prout ſors dabat,regnarent, qui numero & potentia maiores erant,dignitatibus,cathedris,& emolumentis contrarios pellebant: vnde atrocibus odijs interſe laborabant. Igitur Villichio ex Bætica factione rectore Caſtellani multò inferiores,in magnis anguſtijs,& dolore ſunt cōſtituti. Peropportunam eam occaſionem Fonſeca ratus,quāuis tunc Compluti non aderat,aliquot tamen academiæ patribus,qui in eius aula verſabantur interuntijs,Moiam qui inter Caſtellanos præſtantior habebatur,pollicitationibus permultis ineſcatum, modò iuri ſuo renuntiet,& ipſi demum academiam traderet, conſtituere rectorem parat. Id autem facile factu Fonſecæ erat, Bernardini Alphonſi viſitatoris opera, qui ex Ildephonſi collegis, quos liberet ſuffragio priuare poterat. Procuratum eſt tandem à Bernardino homine multis de cauſis Fonſecæ addicto, vt Moia

rector

rector crearetur. Nam sub mensem Augustum, qui secundæ visitatoris censuræ deputatus est, secretum & obsignatum edictum in Michaelis festo, ne quid remedij interea quæreretur, publicare decreuerat: aliquot ex Bæticis suffragio ad finem Octobris sunt priuati, vt sic eis exclusis comitia de rectore creando præterirent. Id edictum, cùm apud censuræ tabellionem magna cura & studio seruaretur, Didaci Agramontij, & Ioannis Cueuæ Cordubensis, & Santacrucij; cu iusdam industria, noctu ex scrinijs clam est abductum. Et ne quæstione per antistitis vicarium facta, alicubi gentium edictum compareret, ab eisdem confestim deuoratur. Is enim erat Ioannes Figueroa, vir ingenio vehementi & seuero, qui postea nostro tempore magnis reip. numeribus functus, ad regij senatus præfecturam per Philippũ II. assumptus fuit. Qua in re cùm Agramontij sedulitas illustrior fuisset, Bedellatus officio per rectorem donatus est. Cùm itaque censuræ tempore elapso, Bernardinus nihil contra efficere valeret, & Fõseca tunc spe sua frustratus, postea in Academiam (vt diximus) venisset, atque Castellanorum factionem commutata fortuna, tertio post anno potentiorem offendisset, quod per suos absenti nõ successerat, præsens maiori contentione aggreditur. Quendam itaque Alexandrum ad se vocari iussum, qui inter factionis Bæticę collegas & prudentior & cautior habebatur, ad hunc modum alloquutus esse fertur. Miraberis fortasse vir optime, quid ego vestræ reip. (nã ita existimatis) tantopere infestus, te accersi in præsentia curauerim, quem vnum eius amantem ante omnes esse audio, ac proinde mihi (vt vestra fert opinio) minimè propitium. Veruntamen hæc ipsa ratio vt tuum colloquium expeterẽ effecit, cui ex omnibus qui hanc literariam remp. gubernatis, voluntatem meam aperire, & consilium approbari volui. Atque vt primum omnem animi erga vos maleuolentis suspicionem à me remoueam, intelligere te cupio, nihil mihi in tota pontificatus Toletani ditione, siue carius, siue pretiosius Academia vestra esse: idque & passim, & libenter prædico, ac testimonijs quotidie declaro. Nam crebrò ad vestras literarias disputationes in collegium venio, & studiosos iuuenes partim publicè in vestro conspectu, partim priuatim inter meos familiares, siue declamantes, siue pugnas eruditas conferentes ausculto. Verùm dum audio, quod de viris theologicis nunquam credidissem, contentiones priuatas inter

vos

vos esse,odiaq; tantum inuicem creuisse, vt animis implacabilibus, alteri alteros deturbare conemini,totamque illam literariam quietem,cui vos vir illeter maximus Franciscus Ximenius dedicare voluit,amittatis,non possum non grauiter dolere, & labanti gymnasio qua potuero ratione succurrere.Id autem si opera tua mihi præsto fuerit,me facilè consecuturum spero.Fontem & originem huius mali, qui res vestras penitus nouerunt, in rectoris magistratu , qui prorsus tyrannicus apud vos est,esse aiunt. Nam cùm in hanc Academiam ex varijs Hispaniæ locis conueniatis, patriæ nomen apud omnes mortales,natura ipsa dictante, tam sanctum est,vt quoties in transmontanis imperium fuerit,Pelendonem,vel remotum Cantabrum,sint Toletano,atque adeo ipsi Cõplutensi,sine vllo delectu antepposituri:atque idem Carpetani,& Bętici cõmutata fortuna in suis sunt facturi.Huic ego malo vnicum remediũ esse video,si hic rectoris magistratus auferatur,& vnus aliquis opulentus vir & potẽs, quẽ nihil vestra emolumenta moueant,Academię curam suscipiat. Ille enim priuatis vestris rationibus liber,æquum sese erga singulos prębebit.Neminẽ autem huic rei magis cõuenientem quam Archiepiscopum Toletanum inuenio:qui vt potentiam,authoritatem,& reliquam omnem amplitudinem taceã,quæ ad populos regẽdos necessaria sunt,certè personę,quam profitetur causa,& officij proprij ratione,eruditis sacerdotia largiturus est,& omnibus studiosis suum fauorem pręstaturus.Hãc tu si meã sententiam approbaueris,ego te in annum sequẽtem rectorẽ esse faciam,dũmodo factus fidem tuã des, hoc quod dixi,te statim curaturum:& mihi in manus potestatem vestram tradas: quę multò magis (vt modò se habet) disidiorum , & seditionum fomes existit, quàm vllius commodi, aut profectus studiosi causa.Et ne te ad tam manifestam vtilitatem torpor aliquis segnis retardet,quamprimum in Toletano templo canonicatus vacuus erit,ego te incunctanter donabo.Defixis humi oculis aliquantisper Alexander constitit,non tam reipub. suæ proditionẽ consyderans,ad quam fucatis causis,& pręmio insuper non contemnendo ferme iam persuasus fuerat,quàm aduersæ factionis odium , & suæ maiorem potestatem illa ratione futuram.Quare gratijs Fonsecę actis,quòd secũ ea de re tractare voluisset,collaudatis eius sermonibus,difficile esse dixit se rectorem creari posse, cùm Castellanorũ factio sesquialtero maior quàm Bęticorum esset:nec enim tunc for-

 te,

te,quemadmodum nunc fit,ſed ex maiore ſuffragiorum numero, rector vt Ximenio placuerat,creabatur. Facilè hoc Fonſeca, inquit,modò tu firmus & fidelis maneas,effectum dabo.Iuſti & Paſtoris canonici,ſub Andreæ feſtum,ex Ximenij veſtri legibus viſitatorem,quem vocatis,inter ſe eligunt,qui in acta præteriti rectoris inquirat,omneſque alios magiſtratus exploret.Eius poteſtas quàm lata ſit,intelligis:voſque ipſi ſæpenumero apud me conqueſti eſtis,graue iugum & intolerabile à Ximenio ceruicibus veſtris impoſitum fuiſſe,cùm quicquid ille ſanxerit ratum ſit habendum,neq; vlla ratione prouocandum eſſe iuſſerit.Hunc ego deligi in præſentia curabo, qui non vt cæteri ad omnia annuentes,ſibique gratiam viciſsim captantes,ſed rebus diligenter examinatis perſpectiſque,iuxta munus ſuum ſontes vlciſcatur,atque quatuor aut quinque ex Caſtellanorũ factione collegas,quos ego moribus corruptis inter alios eſſe noui, ſuffragiorum iure priuatos,donec comitia Lucanalia prætereāt,atq; ab octauo Calen.Auguſti,quando ſecunda inquiſitio agitur,ad Lucæ diem exulare iubeat.Quamobrem tu ita ſuperantibus Bæticis facilè rector ab eiſdem declaraberis. Nam & Egidius, qui rectoratu fungitur,cui tu in primis es amicus,vt reliqui omnes earundē partium ad te creandum ſtatim inclinent, curabit. Senſit tyrannicas technas Alexander,nihilque tale commeritos vllos ex collegis Caſtellanis ſciebat,cur ea eſſent pœna afficiendi. Sed tamen diuerſę factionis odio, quam omnino ſublatam cupiebat, ad ea animo lætabundo annuit: & quod antea arduum videbatur, ſine moleſtia & difficultate ita effici poſſe non negauit. Digreſsi ſunt datis dextris vterque,ſilentiumque ante alia pollicentur, donec ad finem optatum perducta cuncta eſſent.Alexander interea ſuos pertentabat,varieque ipſis ſermones inijciebat, de Academiæ ſtatu mutando. Sub Andreæ feſtum, Fonſeca curante, Albornotius Seguntienſis Viſitator factus fuit, vnus ille quidem ex Academiæ patribus, ſed quem minimo negotio in ſententiam ſuam Fonſeca traheret. Huic magiſtratui in rectoris præteriti acta,& mores omnium collegarum inquirere, ſumma poteſtas abſque vlla prouocatione,eo tempore erat, quam poſteri bonis legibus coarctarunt. Venit, vt mos eſt, poſtridie diui Andreæ ad rectorem & collegas ſalutandos Albornotius,ſeque ſtatim iuxta Ximenij legem,pręſante rectore,ſacramento deuouit, citra vllius iniuriam in eorum acta inquiſiturum,

siturum, in quos sibi potestas ex lege esset: neminique vnquam reuelaturum, quæ vel collegij, vel magistratuū dignitati fraudi essent futura: nullisque verbis, literis aut signis, vel pecuniæ impensæ numerum, vel rerum gestarum notitiam significaturum: omniaque piè, & sanctè curaturum, quæ ad Academiæ vtilitatem pertinerent. Dum ergo muneris sui partes exequitur, & anni præteriti magistratus examinat, & dati & accepti rationes expendit, quæstionem de moribus singulorum agendam, in paucos quosdam propensiùs dirigebat. Senserunt illico quorum intererat, Albornotium non admodum æquum Castellanis futurum: nam per omne fas ac nefas, eorum potentiam & conditionem labefactare velle videbatur. Hoc Alexandrum machinarum conscium in spem maiorem erigebat, & omnia sibi ex voto successura sperabat. Elapsi sunt interea quinquaginta quatuor dies, per quos visitatori in rectorem & collegas ius est: cumque nihil rei nouæ accidisset, pauore quē Castellani conceperant deposito, rursus animis sedatis quieuerunt. Inter hæc in collegium Fonseca ventitare, & ne quid beneuolentiæ prætermitteret, ludorum die, quos post Pentecosten in Christi corporis cultum splendidissimos quotannis Academia exhibet, epulis eorum, quas tanti conuiuæ causa lautissimas collegæ apparauerunt, comitatis plenus accubuit. Instabat iam sancti Iacobi dies, qui per octauum Calend. celebratur, quando Albornotius iuris depositi cōpos denuo factus (durabat enim id spatio minori, nempe ad. iiij. idus Augusti, quod ferme tempus semestre est) cœpit animum suū magis prodere: & quibusdam causis prætentis, quinque primores Castellanæ factionis viros per quatuor menses exilio multat, & se magistratu continuo abdicat. Collegæ qui sunt in exilium missi, Didacus Vuagus, Martinus Malus, Inachus Angulus, Ioan. Morenus, & Martinus Luiandus fuere. Secesserunt in proximum Compluto vicum, qui Turrijonus Ardozus appellatur, vbi amœnis rusticationibus præfinitum exilium traduxerunt. Comitijs Lucanalibus, iuxta Fonsecæ votum Alexander rector creatus, Castellanis qui rem vt acta erat iam resciuerant, non mediocrem curam iniecit de rep. literaria cōseruanda, cuius negotia sub nouacula (quod aiunt) esse, Alexādro rectore intuebātur. Grauiora sunt enim domestica quā uis remissa mala, quā vlli hostiū durissimi incursus. Quare Castellani qui comitijs interfuerūt, interpositis appellationis tabulis, eū rectorē

 salutare

ſalutare noluerunt,donec rite comitia fierent,exulibusque rurſus ſuf fragia redderentur. Nam archiepiſcopi academiæ inſidiantis nutu ea eſſe facta clamitabant:viroſq; optimos & prudentiſsimos ea de cauſa exilio pulſos,vt is tandem rector crearetur,qui antiſtitis partes ſequebatur. His querimonijs in tam iuſto dolore effectum fuit, vt is annus,quod nunquam contigerat,ſine nouo rectore principiũ habuerit,Ęgidio magiſtratum,donec lis componeretur,in ſexquimenſem & amplius prorogante. Id autem non mediocriter Fonſecam conturbauit,qui conſilia ſua palàm iam innotuiſſe cerneret. Proinde ad regium ſenatum,vbi Caſtellani aduerſus potentiſsimũ aduerſarium cauſam agere conſtituerant,procuratores mittit,qui omni criminationum amplificatione Caſtellanam factionem onerarent,culpamque cunctam à ſe depellant,cui id vnum in primis curæ ſit,vt ſeditioſis hominibus pulſis,academia indies augeatur. Irritus Caſtellanis conatus fuit aduerſus hoſtem ingentem dimicantibus,nam rectoratus Alexandro confirmatur:& res illas ad ſe non pertinere ſenatores regij pronuntiarunt. Interea miſſi in exilium redierunt,& tanquam in publico commodo,quemadmodum viros bonos decebat,depoſitis odijs & ſimultatibus,viros ex Bęticis pręſtãtiores ad commune periculum cohortantes,conſilia inire promiſcuè cœperunt,ne quid reſp. detrimenti caperet. Cuncti igitur ad eam rem vnanimes,quinq; illis ab exilio reuerſis, qui ob recentem iniuriam magis archiepiſcopo infenſi credebantur,curã rectoré cõpellandi demandauerunt. Ex quibus Vuagus homo priſcæ ſeueritatis & conſtantiæ,qui poſtea ad Cæſarauguſtanos inquiſitor à Cæſare eſt miſſus,ita in vtriuſque factionis conſpectu Alexandrum alloquutus eſt. Si ego ſolus,& non potiùs hi vniuerſi præſtantiſſimi viri,ad id perſuadendum quod in præſentia dicturus ſum,animatus eſſem,fortaſſe tanquam nihil profuturus,aut occaſionem aliam expectaſſem,aut prorſus in ſilentio me continuiſſem. At cùm eiuſmodi periculum metuatur,ad quod euitandum depellendumque omnes animis paratiſſimis accedere fas eſt eorum, quos in conſpectu tuo tanta conſenſione congregatos cernis,meam vocem eſſe exiſtimato. Quam cùm non poſsint ſine tumultu & confuſione ſimul omnes emittere,mihi vni prouinciam dederunt,non tam quidé ob eloquentiam,quæ in me parua aut nulla certe eſt,ſiue ob maioris prudentię opinionem,cum tu ipſe vir iudicio eximius,quales hi omnes

ſint abunde noueris, ſed quòd rerum præteritarum, & contumeliæ ſuſceptę cauſa, mihi maiorem notitiam eſſe exiſtimant fœderis inter te, & Fonſecam Antiſtitem icti. Quod vt certum eſſe cognouimus, vobisque tantum non ſanguine humano firmatum, ita facilè vniuerſi ſperamus id te protinus depulſurum, poſtquam ex meo ſermone intellexeris, cuncta ea quę in Academiæ perniciem clam pepigiſtis, in lucem tandem prolata fuiſſe. Neque enim hominibus prudentibus cogitandũ erat, viros innocentes per ſummũ dedecus collegio pulſos, omnem operam non adhibituros, ad huius calamitatis cauſas pręcognoſcendas, ipſaq; adeo principia perſcrutanda. Fucum ille tibi fortaſſe fecit, vt eſt magnus verborũ artifex: neq; enim de homine, qualis tu es, incorrupto & probo, vllam proditionem ſuſpicari animus eſt: tuumq; iſtum rectoriũ magiſtratum tanquã ſeditionũ & turbarum fomitẽ atrocibus verbis inſectatus fuit, ac deniq; noſtrã hanc optimatũ remp. democratiæ nomine traduxit. Et vt ſunt omniũ potentiorũ mores, vbi vim inferre nõ poſſunt, pecunia & muneribus impudenter oppugnant: tu aliquid humanum in hac re paſſus, pręmij alicuius ingentis ſpe eius pernicioſis cõſilijs aſſenſiſti. De vtroq; breuiter in pręſentia dicam: neq; enim lõga oratione opus eſt ad tuam mentẽ tibi reducendam, hoc eſt, integram, & reip. amicam. Atq; vt ad primum ſtatim reſpondeam; quantam vigilantiã rectores hactenus adhibuerint ad hanc remp. cõſeruandam & augẽdam, numeroſus populus tanto cum profectu literarum, & Academię noſtræ maieſtas, in quam tam paruo temporis ſpatio creuit; argumẽto & teſtimonio ſunt. Nam cùm publicum cõmodum agi videremus, ſi ęquè omnibus in Academiam cõfluentibus, modò apti ad diſciplinas habeantur, aditus ad collegia & cathedras ſit, nullusq; fauor aliũde requireretur, prꝫterquã à cuiuſq; natura & virtute, cõditoris huius gymnaſij leges ſecuti, omnem in hoc operam poſuimus, vt cunctis hoc perſuaſum eſſet, cõmunem eſſe literariam fortunã, & pariter opulentis & egenis, nobilibus & obſcuris, tardis & ingenio valẽtibus, patere: primum verò locũ & honores labore improbo ſibi quẽque parare oportere. At quo pacto hoc potuiſſemus facere, niſi liberis legibus vteremur? niſi in eodem ludo exercitati cuiuſque merita cognoſceremus? niſi quotidie eos explorantes, laboris induſtriã, ingenij acrimoniã, operam indefeſſam, noctes inſomnes, inuictam deniq; in euincendis diſciplinarum difficultatibus cõſtantiam, ante ocu

 los

los semper haberemus? At id credo Toletanus antistes accuratè per spiciet, non me hercle magis q̄ rex Persarum. Satis illi cum sacerdotibus suis negotiorum est: satis de rege demerendo, de se cæteris præsulibus anteponendo, solicitudinis & ambitionis habet. At id faciet eius vicarius, totaque illa tabellionum, fiscalium, & lictorum, quibus stipatur, cohors? multò minus profectò: cùm vix litibus diiudicãdis, dies & noctes illi satis esse videamus. Nostra hæc Minerua ambitione & auaritia vacua, libertatem & otium requirit, quæ non ab alijs quàm à nobis ipsis præstari queunt. At fingamus nos, vt Fonseca dicit, per omnia negligentes esse, nihilque quod nostri muneris sit curare. An non videtis, vniuersum studiorum profectum, qui vnicus nobis scopus esse debet, ita funditus cadere & perire? Statim ad eius nutum cathedræ dabuntur: gradus qui licentiarum appellantur, quibus à nobis de singulorum studijs iudicium fit, non iam ex cuiusque meritis, sed ex eius voluntate, aut quod grauius & intolerabilius est, ex suorum ministrorum libidine, conferentur. Quorum insolentiam non ita pridem experti sumus, quando tuipse, & competitores tui de theologicis gradibus contendentes, vnius mulierculæ, quæ Maldonato præfecto domus Fonsecæ nupta est, arbitrio, res vestras interturbari apertè sensistis. Taceo contumelias & iniurias, quibus per oppidi præfectos nostra iuuentus quotidie afficietur, quibus nescio qua de causa tantopere infensa est. Alterum verò quod dicendum mihi erat, ne te ille, quod minimè credimus, præmio aliquo proposito lactauerit. Sentis iam quantum spes huiusmodi fallant: solent enim principes viri aureos montes, dum aliquid fieri cupiunt, facilè promittere, post rem verò confectam, non solùm aut nihil aut perpauca præstare, sed obliquè, & nonnunquam apertè proditionem exprobrare: quod Philippum Macedonem fecisse scimus cum eis qui Olynthum illi tradiderunt. Quocirca si quid huiusmodi cum Fonseca pactus es, memento rectorem te huius academiæ esse, hoc est, parentem, protectorem, & patronum: cuius muneris & officij est, seuerè in eos animaduertere qui tale aliquid designarent: & pacta, quæ in manifestam nostræ scholæ perniciem, & in tuum sempiternum opprobrium futura erant, irita facito: quod diuis & hominibus laudantibus es facturus. Erige obsecro Alexander te, tuãq; vitam tanta hactenus integritate anteactam recolito, cui notam hanc inurere nullo pacto vir ingenuus debes. Habes hîc prope sacrã

aram,& diuum Ildephonsum huius academiæ tutelàrem,nostri cõditoris Ximenij ossa , quòd si per maximam hanc iniuriam ædes has literarias perdideris,Deum vltorem,& Ildephonsi numen inimicum , & Ximenij manes iratos semper habebis,qui omnibus locis conscientiam tuam terreant,& te grauibus furijs vlciscantur.Hîc cùm ille finem dicendi fecisset,illico ingens silentium fuit : manifestæque notæ in Alexandro visæ mutati animi, & culpam deprecantis.Nam & notabiliter expalluit,& lachrymæ sponte sunt illi obortæ.Vt primum igitur voci interclusæ locus datus fuit,omnia prout cum Fonseca conuenerant exponit,sibiq; magnis precibus veniam dari postulat,hoc vnum in tanto crimine bonum futurum prædicans,quòd se cum Fonseca sicesset gesturus,vt & ipsi suum antiquũ animum,& caritatem in academiam essent agnituri,& ille nullius vnquam animum de proditione esset interpellaturus. Quod tam constanter & fideliter præstitit,vt eius propositum Fonseca demiratus,se anguillam cauda captasse dixerit.At is talem se deinceps toto tempore rectoratus præbuit,vt æquè vtrique factioni carus esset: & munere tandem rectoratus functo,libenter erant si per leges licuisset,magistratum prorogaturi.Verùm non multò post in Hispalensem ecclesiam ab Alphõso Mãrico archiepiscopo vocatus,canonicatu & theologica eius cathedra donatus est.Fonseca,aut quòd operæ frustra sumptæ eum iam tæderet,aut quòd iniquo animo tulerit, Michaele Carrasco & Ioanne Vergara eius familiaribus indicantibus,Annam Vlloam Francisci Maldonati(vt dixi)vxorem, curasse vt gradus secundum eius voluntatem distribuerentur,interminatã, ni id fieret,archiepiscopi & totius familiæ indignationem,mirum in modum se continuit.Vidit enim si quod tantopere conabatur effecisset,omnia pro suorum libidine esse iactanda & inuertenda. Interim tamen magna & frequens consultatio rectori,& academiæ patribus,de mutandis sedibus fuit.Nam ex Ximenij lege apertè inuitabantur,qui prudentissimè in hoc quoque prouidit,vt de regum nostrorum voluntate,si quid incommodi ex Complurensis oppidi habitatione academia pateretur,aliò continuò migrarent. Cùm ergo præsulem,aliòqui benignum,tam iniquum erga se experti essent,frequentesq; item studiosorum mortes,ex oppidi loco, & cælo pestilẽti contigissent, decreuerũt calamitosis sedibus cedere,& se pontificũ Toletanorum molestijs liberare,quas perpetuas futuras ex princi-

pijs illis diuinabant. Postquam id vulgatum fuit, crebræ multorum populorum legationes venerunt, commodissimas conditiones offerentes, & caritatem, rerumq; omnium mutuam coniunctionem. Fonseca non sine magna sui nominis iactura, & Complutensis oppidi imminutione, id futurum sentiens, dedit operam apud regium senatum, ne quid tale suo tempore permitterent: quare nihil actũ fuit. Quod si tunc effecissent, & suæ libertati academia consuluisset, & multi præstantissimi viri, qui immatura morte non ita pridem occubuerunt, magna studiorum vtilitate nunc starent. Sed huic malo obuiam itum esse affirmant, paludibus illis per emissiones in flumẽ siccatis, salicibusq; frequentibus, & populis ad eius ripas studiose cõsitis, quarum attractu nebulæ illæ perniciosæ refringũtur, & magna ex parte vi sublata hebescunt. Moritur Fonseca Compluti intercuti morbo, & in eius locum Ioannes Tauera Compostellanus antistes suffectus est, vir quidem quod in elogijs in templo maximo Toleti habetur, tẽperantia & prudẽtia eximius. Verũ vt illis virtutibus maximè laudandus est, ita iuris quod suũ arbitrabatur adeo tenax fuit, vt suis emolumentis quantũuis minutis impendio plus studuisse dicatur, quàm pontificem deceret. Nam cùm statim vt ad Pontificatũ Toletanum designatus fuit, controuersiam sacerdotiorum Iusti & Pastoris componere à Cæsare iussus esset, idq; optimis cõditionibus actum fuisset, in mores sacerdotum inquirere voluit: & nihil grauius aut molestius ferebat, quàm si Compluti præfectus, atq; ipse Taueræ vicarius, diplomatibus quæ academiæ à summis pontificibus Alexandro, Leone, & Iulio benignè & meritò data sunt, à causarũ scholasticorum cognitione repellerentur. Sępe enim accidit, vt nonnulli scholastici iuuentæ vitio, noctu vagarentur, aut interdiu rixarentur, qui ab oppidi circitoribus intercepti in carcerem conijciebantur, & inter vilissimas custodias vincti tenebantur. Hos rector postquã suę iurisdictionis esse compertum erat, vt sibi traderẽtur curabat. Quod nisi fieret, pręfectos oppidi sacris arcebat, & diris (vt solet) deuouebat: monebatq; ne academię iuuentutem irritarent. Tauera non multò post Complutum veniens, aliquot scholasticorum iuuenum delicta plus æquo apud rectorem exaggerauit, & theologis patribus cõuocatis, sese illam remp. mutare velle dixit, quietemq; eius perpetuò stabilire. Nam quod Fonsecæ de rectoris potestate imminuenda visum fuisset, sibi quoque maximè placere: cœpitq; statim nonnulla schola-

sticorum errata commemorare, quæ in tanta hominum diuersitate, quales quotidie in academiam conueniunt, accidere sanè necesse est. Quibus expositis ad rectorem côuersus, permulta de eius negligentia dixit: quæ tû condonabilia (vt aiebat) & fereda in homine priuato, & literaria tantummodo supellectile instructo essent. Annuo enim magistratu fungens, non erat cur sibi inimicos cōpararet, quibus vlciscendis omnino impar futurus esset. Idcirco ex Salmanticēsis gymnasij exemplo, magistrū scholarum se velle constituere, qui censu suo & fauore adiutus, academiam tranquillam teneret, omnesq; eas iurgiorū causas obliteratas è medio tolleret: idq; se apud regem continuò curaturum. A quo si id obtinere nequiret, vel pedibus Romam iter facturum, vt id à pontifice max. impetraret. Dura oratio rectori, & patribus theologis fuit, tantiq; præsulis authoritate indigna: cæterùm magistrum illum, quem dicebat, scholarum, se suscepturos responderunt, modò vnus ex theologis patribus ad eum magistratum gerendum sumeretur: quod ille constanter renuebat, quasi idem tandem magistratus mutato nomine esset futurus. Aliquot dies cùm ea de re altercatum fuisset, nihil confectum est: illeq; ad cęsareum comitatū discessit: vbi partim per regiū senatum, partim per Romanos apud summum pontif. procuratores, academiæ libertatē nō ille clam, quod Fonseca fecerat, sed apertis machinis expugnare conabatur. Erat enim iam antistitū criminantiū causa rectorius magistratus vulgo nonnihil inuidiosus. Missi sunt ad eū legati Fernandus Balbasius, & Fernandus Mataticus, vterq; prudentia & doctrina commendatus. Hi cùm de rebus academiæ apud eum cœpissent tractare, liceat (inquiunt) præsul potentissime, hominibus priuatis, & lōgè infra tuam fortunam positis, de re propria ex ęquo tecum tantisper loqui, donec tu nobis tuam volūtatem, nos tibi cōtra nostrum propositum & consilium declaremus. Placuit Taueræ iusta petitio: atq; ita inter eos semotis arbitris actum fuit. Tandē cū sermo produceretur, Tauera bili commota iratus, vir alioqui animi sedati & cauti, quod fortasse iam diu in animo celabat, ipso dicēdi calore (vt fit) effudit. Nihil (inquit) Ximenius, aduersus pontificiā Toletanæ sedis dignitatem perniciosius excogitare potuit, quā eo in loco academiam constituisse. Mirati id verbum legati, non ita (inquiunt) Fonseca sentiebat, à quo instar appensæ ad pectus pretiosæ gemmæ, academia nostra ostentabatur: idq; passim, & libenter prædicabat

dicabat. Quid ille dixerit aut egerit, parum curo, Tauera respondit: ego præsentes discordias tantummodo cerno. Quòd si è re vestra futurum esse creditis, statim omni studio apud Cæsarem contendã, vt vobis sedes quócunq; libuerit mutandi facultas detur. Atq; eo dicto cùm fuisset colloquium solutum: legatis domum reuersis, post multas vltro citroq; habitas super ea re disceptationes, Academiã Complutο mutare decreuerunt. Quare rursus ad Taueram redierunt, & vt pollicitis staret petierunt: neq; enim aliam se posse rationem inuenire, ad eas turbas & contentiones euitandas. Cũ igitur, quod nunquã existimauerat, constantem de commigrando academiæ sententiam videret, hoc (inquit) viri optimi, non sine magno strepitu, grauiq; quodam & inuidioso apud omnes rumore fiet. Diu est ꝙ hanc rem conamini, atq; ab ipsis adeo academiæ primordijs, partim insalubris aeris iniuria, partim genio loci, hoc est, indigenarum auersatione, ab huius loci habitatione repellimini. Vos quid nunc tentetis obsecro attendite: nam si id tandem effeceritis, non propterea Côplutum concidet, neq; ipse Toletanus antistes aut primatum, aut authoritatem deteret. Atq; in interius cubiculum se recipiẽs, nihil amplius de ea re egit: cœpitq; diem de die ducere, donec illi tædio correpti, pollicitis frustrati in academiam sunt reuersi. At cùm quotidie nouæ causæ acciderent, quæ præsulem aliôqui attentum, minimeq; ad ignoscendum nostris animatum, facilè rursus irritarent & accẽderent, semper lites paratæ erant: & inter rectorem & antistitis vicarium negotia animis exacerbatis gerebantur. Proinde cùm id mirum in modum Tauerain vreret, & palàm efferre rursus vereretur, ne eos de transmigrando iam dudum solicitos, eo pacto vt efficerent cogeret: gratia & fauore, causisque item adfabre confictis, apud Romanum pontificem contendit, vt proprio (quod dicunt) motu, sibi in omnes sacerdotes, qui Compluti studiorum causa conuenissent cognitio concederetur, atq; in eos duntaxat iuuenes qui diœcesis Toletanæ essent. Cùm academia per procuratores suos, qui Romæ erant, statim resciuisset, grauiter vt par erat tulit: & ad sacram (quod aiunt) anchoram confugientes, & pontificem maxim. eiusque intimos familiares, & in primis sanctæ Balbinæ Cardinalem academiæ patronum obtestati & deprecati sunt, vt academiæ labanti succurrerent, & è potentissimi aduersarij manibus afflictas musas, & studia eriperent. Sed cùm surdis caneretur, & academiæ

negotia

negotia in vltimo discrimine essent, Deus (vt aiunt) è machina, & Ximenij Genius rebus perditis opem tulit. Nondum Roma ponti ficijs tabulis allatis, cùm Pintię Isabellę Philippi principis vxoris exe quijs Tauera interesset, siue atrarū vestium, quibus pullatus venerat pondere, siue facum cerearum fumo, homo senex & longis laboribus confectus, in febrim incidit, & paucos post dies extinctus est. Eius morte academia respirauit, & veluti longa tempestate iactatis, lumen quoddam affulsisse visum est. Erat enim certamen cum magno aduersario, eoque magis formidoloso, quò probitatis & prudētiæ opinione, incorruptius de rebus iudicare, & quid esset in negotijs faciendum, rectiùs quàm cæteri præuidere credebatur. Designatus non multò post ad sedem Toletanam Ioan. Martinus Siliceus fuit, Philippi regis quondam magister: qui cùm animi erga inopes pater ni, in annonæ per ea tempora caritate non parum multa indicia de disset, comitate præterea quadam peculiari cunctorum animos sibi conciliasset, incredibili omnium fauore ad eam dignitatem promotus fuit. Academia partim hisce rebus persuasa, partim studiorum ipsorum coniunctione, nam & philosophus, & theologus, quæ duæ res in Complutēsi gymnasio florent, habebatur, & libello de arithmetica Parisijs edito, se a mathematicis non alienum ostēderat, ingentem quandam significationem lætitiæ dedit, supplicationibus ad omnes aras vno die habitis, & certamine literarum iuuentuti publicè proposito. Nam poetica themata, symbola, inscriptiones, multaque alia exercitamentorum genera ad nouam antistitis designationem celebrandam, non sine præmijs, rectoris edicto in medium sunt allata. Quanta totius gymnasij atque oppidi hilaritate, pegmatibus per vias erectis, Complutum ingressus fuerit, quoniam publicis typis vulgatum est, non est cur in eo recēsendo immoremur. Fecit academiæ patres ad omne genus obsequiorum erga nouum antisti tem eo tempore propensiores, imminens à Tauera paulò ante periculum: quod proculdubio aut euitare nequaquam potuissent, aut nō sine maximis & durissimis molestijs eo sese tandem explicassent. Pollicitus omnem academiæ benignitatem Siliceus, Toletum quamprimum profectus est: vbi nouis legibus condendis occupatus academiam quietam reliquit, magna nostrorū (vt ego existimo) fœlicitate: quibus si acrē hominē, & ad id in quod incūbebat vehemen tē, hostem ex proposito habere cōtigisset, actū fortè esset de nostra li

bertate

bertate. Nam anno M.D.L. doctore Fontinouilla cùm quadam de re inter Antistitis pręfectos & rectorẽ litigaretur, & Ludouicus Catena abbas, cæterique Iusti & Pastoris doctores sacerdótes, sacrorum interdictum non timuissent, quòd rectori subiectos nulla interdicti religione obstringi dixissent, omnes ad vnum comprehendi per arcanas literas Compluti præfecto iussit. Quod cùm ad aliquot ipsorum permanasset, sibi in tempore consuluerunt: & eo die quo manus & vincula illis inijcere constitutum erat, templo abstinuerunt: & alius alibi delituit. Tres tantummodo, qui aut ętate senili freti, aut dignitatis & innocentiæ suæ conscij, aut potiùs quòd nihil de manus iniectione resciuissent, securè rebus diuinis peragendis intenti erant: Ludouicus Catena abbas, Alphonsus Almenara, Bernardinus Alphonsus: quos præfectus oppidi armatorum hominum manipulo stipatus capit, & iumentis impositos, ad Almonacitanam ditionis pontificiæ arcem, quæ Toleto duodecim millibus passuum distat, properè abduci iubet. Interim omnis Academiæ iuuentus commota, in maius collegium venit, & cubiculum armorum reserari poscunt, vt necessarijs telis communiti vindictam sumerent: idque facili negotio fecissent, copia & viribus longè oppidanis pręstantiores, ni rectoris imperio, & patrum Theologorum prudentia, coërciti fuissent. Ponuntur illi in arctissima subterranei carceris custodia, anni tempore rigidissimo, nempe sub Christi Dei natalem. Concitauit apud iratum Antistitem risum Almenara, qui longęuior cæteris erat, homo innocentia & vitę sanctimoniæ apud omnes commendatus, cùm descendere in specum iuberetur: nam vt tabellio adesset postulauit, qui se in illum locum obscurum inuitum descendere, tabulis obsignatis fidem faceret. Adhibita est omnis custodia, ne quis ex amicis, aut ex familiaribus, ad eorum colloquium admitteretur. Nemo fuit in vrbe nostra inuentus, qui apud furibundum Antistitem intercedere pro eis auderet. At cùm periculum in mora esset, crebrique rumores Toletum deferrentur, partim temporis intemperie, partim animorum afflictione, tres illos viros in languorem incidisse, sed potissimùm Ludouicum Catenam, qui animi deliquium patiebatur: non defuit ex illorum discipulis Toleti agentibus, qui Siliceum interpellandi munus subierit. Erat tempus geniale, & Saturnalitium, quod mutua hilaritate inter omnes celebratur, ac

proinde

proinde cùm antistes totius vrbis salutationibus occupatus conueni ri non posset, postridie Dominici natalis, noctu aditus ad eū patuit. Sed vbi sensit de Complutensibus agi, vultum mutat, & illorum cri men multis verbis exaggerat: & ignorant (inquit) miseri isti quo cū litigent? existimant enim ab inferis Fonsecam, aut Tauetam reuixis se, quorum altero stolidè clemente, altero timidè prouido pro libidi ne sua abutebantur? Qui deprecabantur, ne se torrenti opponerent, tantum orare se dicebant, vt sibi & medico quem Siliceus vellet, vin ctos liceret adire: ne homines id ætatis, negligentia perirent: & ipse non tam emendare voluisse, quàm interimere videri posset. His ver bis commoueri visus est, & literas ad carceris custodem dat, quibus iubet vt Osoguerae medico, & Aluaro Gomecio, liceret vinctos Cō plutenses visere. Postea huius medici relatione, & multorum preci-bus factum est, vt Toletum in mitiorem custodiam adducerentur: è qua tamen dimissi non sunt, donec per tertias senatus regij literas, vt id faceret Siliceus est iussus, & coactus. Sed cùm ex iuris præscri-pto id per moras quasdam, & dierum interpositiones fieret, ab ex-tremo Decembri ad calend. vsque Maias, non sine multis impen-sis & molestijs eorum qui asseruabantur, tempus est protractum. Post horum in academiam reditum, accidit vt aliquot adolescen-tes è nostra academia, scholasticum eorum amicum, è vinculis in quibus à Complutensi præfecto tenebatur, eripuerint. Factum id fuit carceris postibus effractis: vnde omnes simul custodiæ fu-gerunt. Erat tunc Siliceus rebus Toletanis, quæ multum nego-tij & odij crearunt, occupatissimus. Quare Complutum conqui-sitorem regium mittendum curauit, qui ea de re in academiæ ci-ues seuerè animaduerteret. Ob hanc causam, eo anno graue damnum studia passa sunt, scholasticis conquisitoris metu maturè ad parentes in patriam discedentibus. Tunc antistes intellexit, fru-stra huiusmodi regios iudices ad eos mitti, qui nihil priuatarum fa-cultatum, præter libros aliquot, & vrceolos, curtamq; aliam supelle ctilem studiorum gratia possident: qua contempta, facilè solum vertunt, nullis focis aut liberis relictis. Quin & populus ipse Com-plutensis oppido vacuo, non mediocrem iacturam fecit. Longè diuersa quàm cum alijs præsulibus ratione, academia cum Sili-ceo contendebat: illi enim academiæ principatum curabant si-bi asserere, vt euerterent: sed Siliceo ad alias res perficiendas.

Toleti intento, pœnam de ſcholaſticis & Academiæ patribus quoquo modo ſumere, ſat erat. Complutenſes verò cùm tam pertinaci animi conatu rebus Toletanis incumbentem viderent, neque ſe facilè ab ijs explicaturum crederent, & inſuper apud regium Senatum aliquorum odijs laborare intelligerent, noluerunt optimam occaſionem prętermittere: ſed quod nunquam in animum ſub alijs pręſulibus olim induxerant, de Duumuiris ad cauſas cognoſcendas, more per Antiſtites abolito reducendis, qui ex ipſis ciuibus creari ſolebant, & de hoſpitijs Pontificiæ familię denegandis, deque Ianuarijs ſtrenuis non dandis, apud regium Senatum contra Siliceum poſtularunt, & omnia ad vnum obtinuerunt. Qua de cauſa Siliceus grauiter offenſus, Compluti commoda & authoritatem, ratione ſagaciter excogitata, imminuit. Nam conuocatis ad ſe vicorum Compluto ſubiectorum ditioribus agricolis, vt ius municipiorum apud regium Senatum conſequerentur, effecit, magno Compluti detrimento, & Pontificiorum etiam iudicum. Nam plures quàm quindecim vici è territorio Complutenſi, municipali libertate fruuntur. Hiſce difficultatibus occupatus Siliceus, non ſine aſsiduis irarum cauſis, quæ quotidie in tanta rerum inuidioſarum turba, homini aliôqui irritabili, neceſſariò paſsim occurrebant, calculo pariter & vrinę ardore octogenarium ſenem atrociter affligentibus, fatis concedere coactus fuit. Bartholomęus Miranda Dominicani ordinis ſodalis, Siliceo ſucceſsit, in cuius Pontificatu Academia competitore carēs, quieta pace per hos annos fruitur: nouisque ſubinde ſtudiorum profectibus exultat.

Hęc ſunt Philippe rex catholice, quę de rebus per Fr. Xim. Ciſneriū geſtis ſcribi curauimus, in Hiſpanię, vel potiùs in totius orbis gratiā. Sub auguſtiſsimo verò tuę maieſtatis nomine in publicū prodire voluimus, vt auſpicaciùs & tutiùs inter varias orbis nationes verſarētur. Simulq; fieret, vt nōnulli magni viri quibus ingētia ſunt patrimonia, ad Ximenij ęmulationē excitarētur. Nā vt nouas vrbes cōdere, & pilis molibusq; in mare iactis, neceſſarios nauigātibus port' moliri, & magnorū fluminū curſus mutare ne frugib' noceant, aut arua agricolis neceſſaria occupēt, aut quò irrigationi ſint aptiora, regum ſunt potētiſsimorū opera: ſic ad opulētos pręſules, & regulos magnanimos pertinet, Academias iuuētuti erudiēdę, & ędes ſacras virginibus alēdis, & hoſpitia mēdicis & valetudinarijs hominibus recipiendis

